

SCI-CONF.COM.UA

SCIENCE AND EDUCATION: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS

**ABSTRACTS OF II INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
NOVEMBER 4-6, 2020**

**KYOTO
2020**

SCIENCE AND EDUCATION: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS

Abstracts of II International Scientific and Practical Conference

Kyoto, Japan

4-6 November 2020

Kyoto, Japan

2020

UDC 001.1

The 2nd International scientific and practical conference “Science and education: problems, prospects and innovations” (November 4-6, 2020)
CPN Publishing Group, Kyoto, Japan. 2020. 746 p.

ISBN 978-4-9783419-5-2

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Science and education: problems, prospects and innovations. Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Kyoto, Japan. 2020. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-science-and-education-problems-prospects-and-innovations-4-6-noyabrya-2020-goda-kioto-yaponiya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: kyoto@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2020 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2020 CPN Publishing Group ®

©2020 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

1.	<i>Alrashdi A.</i> UAE: FEATURES OF THE NATIONAL ECONOMY DIVERSIFICATION PROGRAMMES.	12
2.	<i>Beregovoi D. V.</i> COMPARISON OF DIFFERENT TOPOGRAPHIC SURVEYING METHODS.	17
3.	<i>Daminov N. A.</i> THE ROLE OF AGRICULTURE IN THE ECONOMIC GROWTH OF SAMARKAND REGION AND FOREIGN COOPERATION IN THIS AREA (1991-2016).	20
4.	<i>Demchenko Ju.</i> SOME ASPECTS OF HUMAN SERVICES SPECIALISTS PRACTICAL TRAINING: US EXPERIENCE.	32
5.	<i>Hayevska M. Yu., Rarenko Ya. P., Bezruchak L. V., Fatsul N. I.</i> ATOPIC DERMATITIS: MODERN APPROACH TO TREATMENT.	35
6.	<i>Karchevska T. M.</i> STUDY OF THE EPIZOOTIC SITUATION WITH AFRICAN SWINE FEVER IN KHMELNYTSKYI REGION FOR 2016-2019.	42
7.	<i>Karpenko O., Turenko Ye., Karpenko H.</i> ECONOMIC AND NORMATIVE LEGAL INSTRUMENTS FOR INCREASING THE CAPACITY OF LOCAL AGRICULTURAL PRODUCERS.	48
8.	<i>Kolechko D.</i> SCIENCE AND EDUCATION IN VIETNAM: PROBLEMS, PROSPECTS, AND INNOVATIONS.	57
9.	<i>Kostiuk T. M., Taberko A. A., Burdeina I. O., Kostiuk T. R.</i> DYSFUNCTION OF TMJ: CLINICAL DIAGNOSIS.	63
10.	<i>Kuznietsov S. I., Mishenko O. V., Mitelka O. O., Pivovarova V. O.</i> ABSORPTION METHOD OF PURIFICATION OF EXHAUST GASES FROM SULFURIDE ANHYDRIDE.	67
11.	<i>Maramukha V. I.</i> THE STUDY OF THE FEATURES OF CHANGING THE BEHAVIORAL REACTIONS AND COGNITIVE-MNESTIC FUNCTIONS OF RATS UNDER EXPERIMENTAL PARKINSON'S DISEASE AND THE PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF A STRATEGY OF PHARMACOLOGICAL CORRECTION.	72
12.	<i>Nastasenko V.</i> ENERGY OF THE GRAVITATIONAL FIELD AS AN EQUIVALENT OF THE DARK ENERGY OF THE UNIVERSE.	76
13.	<i>Orishchenko G.</i> ДО ПИТАННЯ РЕПЕРТУАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ АНСАМБЛІВ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДМШ НА ПРИКЛАДІ КОНКУРСІВ ДРОГОБИЧА.	84

14.	<i>Santoniy V., Yanko V., Budiyanska L., Ivanchenko I., Lepikh Ya.</i> COMPUTER AND MATHEMATICAL MODELING OF THE DEVELOPMENT AND CREATION OF HIGH-PRECISION LOCATION OPTOELECTRONIC MEASURING SYSTEMS SYSTEMS.	94
15.	<i>Sazanova L. S., Rusanova L. I.</i> USING WEBQUEST TECHNOLOGIES AS A METHOD OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES.	102
16.	<i>Simkhovich V.</i> PROJECT-BASED LEARNING AT BELARUS STATE ECONOMIC UNIVERSITY: DEVELOPMENT OF STUDENTS COMPETENCIES.	106
17.	<i>Sereda B., Kruglyak I., Sereda D., Kruglyak D.</i> OBTAINING MOLYBDENUM DIFFUSION COATINGS ON STRUCTURAL MATERIALS USING COMPOSITE SATURATING CHARGES.	117
18.	<i>Solovyuk O. A., Kulynych R. L.</i> INTIMA-MEDIA THICKNESS AND VASCULAR REMODELING OF BRACHIOCEPHALIC VESSELS IN PERSONS WITH OBESITY AND DISORDERS OF CARBOHYDRATE METABOLISM.	122
19.	<i>Vanishvili M. M., Kharitonashvili T. S.</i> METHODICAL SUPPORT OF SUSTAINABLE FINANCING IN GEORGIA.	126
20.	<i>Verbova V.</i> АЛЕКСАНДР ПРИБЫЛОВ И ЕГО СОНАТИНА № 3: МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗ ЛИЧНОГО ОПЫТА.	138
21.	<i>Zeynalova Gunay Hikmet gizi, Nasirova Afruz Sattar gizi</i> PRODUCTIVITYELEMENTS OF SOYBEAN PLANT IN THE CONDITION OF NAKHCHIVAN AUTONOMOUS REPUBLIC.	147
22.	<i>Авалбаев Г. А., Наркулова З. Т.</i> ИНГИБИТОР СЕРОВОДОРОДНОЙ КОРРОЗИИ.	153
23.	<i>Авалбаев Г. А., Наркулова З. Т.</i> МЕХАНИЗМ ДЕЙСТВИЯ ОРГАНИЧЕСКИХ ИНГИБИТОРОВ, ИСПОЛЪЗУЕМЫХ В ВОДООХЛАЖДАЮЩИХ СИСТЕМАХ ДЛЯ КОНТРОЛЯ ЗА КОРРОЗИЕЙ.	159
24.	<i>Авдякова О. В., Давидов П. Г.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНОЇ МЕДИЦИНИ В УКРАЇНІ.	164
25.	<i>Авлакулов М., Кодиров И. Э.</i> ЗАКОНОМЕРНОСТИ ДИНАМИКИ ПРОЦЕССОВ ВЛАГИ- СОЛИ ПЕРЕНОСА В ПОЧВО-ГРУНТАХ.	174
26.	<i>Айтбаева Б. М., Мауленова А. М., Ермаханова М. Ш., Ельшибекова Н. Х., Акжунусова Н. Б., Жармаганбетова А. Т.</i> ЯЗЫК И БИЛИНГВИЗМ.	180

27.	Андрієвська М. О. КОМПОНЕНТНІ СКЛАДОВІ НОМІНАТИВНОЇ КАТЕГОРІЇ «ЖІНКА» У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ.	188
28.	Андріянова В. А. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗІ СТУДЕНТАМИ ВЗО В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ.	191
29.	Антонюк О. А. ВПЛИВ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ НА ВДОСКОНАЛЕННЯ АДАПТАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ОРГАНІЗМУ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ.	199
30.	Біліченко В. В. ПРАВО НА ЗБРОЙНУ САМООБОРОНУ І ВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ: КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ І ЄВРОПЕЙСЬКІ РАМКИ.	207
31.	Богачук К. О., Тимченко А. А. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ.	215
32.	Борблік К. Е. СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ПОЗИЦІОНУВАННЯ НА РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.	220
33.	Буданова Л. Г., Торяник Л. А., Семенова Л. В., Внукова К. В. THE MAIN ASPECTS OF INFORMATION TECHNOLOGIES FOR IMPROVING ENGLISH COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS' SELF-ASSISTANT LEARNING.	226
34.	Баланюк В. М., Козяр Н. М., Гарасим'юк О. И., Кравченко А. В. К ВОПРОСУ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОГНЕТУШАЩЕГО АЭРОЗОЛЯ ДЛЯ ПОДСЛОЙНОГО ТУШЕНИЯ СПИРТОВ.	232
35.	Барабаш Н. С., Заїчко Д. К. АНАЛІЗ СТРАТЕГІЇ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА.	236
36.	Бехта І. А., Стахів Ю. В., Масланич І. С. ПОНЯТТЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНОСТІ У ЛІНГВІСТИЦІ.	245
37.	Видавская А. О., Окунева С. И., Лапшин В. А., Видавская А. Г. НОВЫЕ ЗНАНИЯ О ВСЕЛЕННОЙ И ЕЁ СИСТЕМАХ ПРОИСХОЖДЕНИЕ, ПРИРОДА, СОСТАВ И ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ БОЖЬИХ МЫСЛЕОБРАЗНЫХ СЕТОК И ДЬЯВОЛЬСКИХ СЕТОК ХАРТМАНА.	250
38.	Гавриленко Ю. Д. ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.	260

39.	Гречаник Н. І. УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНОГО ЗМІСТУ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ.	265
40.	Григоренко С. М., Лись Д. А., Фаленда В. В., Калінін В. К. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ І ОБ'ЄКТІВ З РОЗПОДІЛЕНИМИ ПАРАМЕТРАМИ.	273
41.	Гринь О. Р., Моргослін Д. О. ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ УСПІШНОСТІ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СПОРТИВНИХ ТАНЦЯХ.	282
42.	Гук В. И., Запорожцева Е. В. ОЦЕНКА СОСТОЯНИЙ ДОРОЖНОГО ДВИЖЕНИЯ В УСЛОВИЯХ НЕРАВНОМЕРНОГО РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ТРАНСПОРТНОГО ПОТОКА ПО ГОРОДСКИМ УЛИЦАМ И ДОРОГАМ.	292
43.	Гурбик Ю. Ю., Рєзнік Н. В. ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ КАДРОВОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ.	299
44.	Гуревич Р. С., Опушко Н. Р., Костенко Н. І. РОЛЬ ІНТЕГРАЦІЇ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ.	303
45.	Денисенко Н. Г. МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.	314
46.	Дзюбенко М. И., Каменев Ю. Е., Масалов С. А., Радионов В. П., Гузак А. И., Дмитрук Е. И. РАВНОМЕРНЫЕ И ГРАДИЕНТНЫЕ МЕТАЛЛОПЛЕНОЧНЫЕ ВЫХОДНЫЕ ЗЕРКАЛА В ЛАЗЕРАХ ТЕРАГЕРЦЕВОГО ДИАПАЗОНА.	325
47.	Дорош Т. Л., Білка Н. О. УПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.	334
48.	Зоря О. П., Коваленко В. В. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВІДОБРАЖЕННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ВИПЛАТ ДОПОМОГИ ПО ТИМЧАСОВІЙ НЕПРАЦЕЗДАТНОСТІ.	342
49.	Кандахаров А. Х. КАМНИ РАССКАЗЫВАЮЩИЕ ИСТОРИЮ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА.	348
50.	Коломієць О. А., Давидов П. Г. ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОНОРСТВА І ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ В УКРАЇНІ.	355
51.	Костенко Л. Д. ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА У ПРОСТОРІ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.	364

52.	Коваленко І. А., Скінтей Ю. В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СВОБОДИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.	371
53.	Кос'янчук Н. І. БЕЗПЕЧНІСТЬ ТА ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В УКРАЇНІ.	377
54.	Ліштаба Т. В., Поддєнєжна А. С. ХУДОЖНЯ ТРОПКА В КОНТЕКСТІ ТВОРІВ Г. Д. ГУСЕЙНОВА.	382
55.	Лукашів Т. О., Прохніцький В. В. ДЕРЕВА РІШЕНЬ ТА ВИПАДКОВИЙ ЛІС.	392
56.	Ляска О. П., Андрієвський В. ОСОБЛИВОСТІ ВІРТУАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.	396
57.	Мамедова Г. Н. К ИЗУЧЕНИЮ СЛЕПНЕЙ (DIPTERA, BRACHYCERA, TABANIDAE) В НАХЧЫВАНСКОЙ АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА.	403
58.	Мартюхіна О. С., Поцулко О. А. РАЦІОНАЛЬНІ ТА ІРРАЦІОНАЛЬНІ МЕТОДИ ЛІКУВАННЯ У СКІФІВ.	408
59.	Маценура Л. Л. THE FORMATION OF SPEAKING SKILLS IN ENGLISH CLASSES WITH THE HELP OF «WARMING-UP» ACTIVITIES.	417
60.	Мирошниченко В. О., Ленкова Т. Р. АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ КАДРІВ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.	431
61.	Олійник Н. ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА В АГРАРНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.	435
62.	Осипенко Т. В., Ляшенко А. О., Геря О. В. ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА У СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ.	442
63.	Панкова Ю. А. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО МАРКЕТИНГА.	451
64.	Панченко М. О. КОНФЛІКТ ТРІАДИ ДОЛАР-ЄВРО-КРИПТОВАЛЮТА.	455
65.	Петрук М. М., Петрук Ю. М., Бортник І. М., Герасимчук Л. О. ФОРМУВАННЯ МІКРОКЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ.	460
66.	Петрук М. М., Петрук Ю. М., Сегедіна Я. П., Хватова О. О. ОСОБЛИВОСТІ СПРІЙМАННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ХВОРОБИ СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ.	468

67.	Піддячий В. М. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АНДРАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.	475
68.	Підшибякін С. В. ТРАГЕДІЯ ЗБИТОГО ПАСАЖИРСЬКОГО ЛІТАКА BOEING-777 НА ДОНБАСІ: УКРАЇНСЬКІ ВІЗІЇ.	479
69.	Повалій Т. Л. ОПИТУВАЛЬНИК ЯК ДОДАТОК ДО ВІДЕО-ЛЕКЦІЇ ЗА УМОВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.	489
70.	Приліпко Т. М., Гром К. О., Щерблюк О. А. ДІАГНОСТИКА ГІПЕРПЛАСТИЧНИХ І ПУХЛИННИХ ПРОЦЕСІВ СЛИЗОВОЇ ОБОЛОНКИ ПОРОЖНИНИ РОТА СОБАК.	492
71.	Пузіна А. С., Давидов П. Г. ПРОБЛЕМА ПРОТИДІЇ КОРОНАВІРУСУ В УКРАЇНІ.	497
72.	Ревенко Д. С., Авдєєнко А. С. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ.	507
73.	Ревуцька О. В., Лундіна Є. Ю. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З ЗУБОЩЕЛЕПНИМИ, МІОФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ТА МОВЛЕННСВИМИ ПОРУШЕННЯМИ.	515
74.	Рогова О. Г. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ.	523
75.	Сіренко О. В., Прийдак Т. Б., Криворучко А. С., Солодкий В. М. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АКТА ЗВІРКИ РОЗРАХУНКІВ ЯК НЕОБХІДНОГО ЕЛЕМЕНТУ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ТА КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА.	532
76.	Сірікова Л. І. ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМНОЇ СИТУАЦІЇ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА.	539
77.	Смоляр А. В., Ядловська О. С. ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ.	559
78.	Солодовніков В. О., Курбатова І. М., Захаренко М. О. ВПЛИВ АБІОТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА ОРГАНІЗМ ПРІСНОВОДНИХ РИБ.	566
79.	Стратонов В. М., Тимошенко А. М. УЧАСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.	578

80.	Тимошенкова Т. М., Артеменко Л. А. О КАЧЕСТВЕННОЙ ОЦЕНКЕ КАК ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ.	583
81.	Ткач В. В., Петрусяк Т. В., Келя А. Д., Сторошук Н. М. ЦІКАВІ ЗАВДАННЯ У БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА МОТИВ ПОПУЛЯРНИХ ПОРТУГАЛОМОВНИХ ПІСЕНЬ.	591
82.	Ткаченко О. В., Заборовская С. В., Шафоростова С. Г. ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ И СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ONLINE-ОБУЧЕНИЯ.	601
83.	Томнюк Д. В., Павлишина К. І., Гринюк Н. А. ЕВОЛЮЦІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В HR MANAGEMENT	606
84.	Трач В. В., Данчук В. В. ЗАГАЛЬНА РЕЗИСТЕНТНІСТЬ ТА ПРОДУКТИВНІСТЬ ЯПОНСЬКИХ ПЕРЕПЕЛІВ ПІД ВПЛИВОМ ВІТАМІНУ Е ТА ТРУТНЕВОГО ГОМОГЕНАТУ.	615
85.	Трушкіна Н. В., Китриш Е. Ю., Шкригун Ю. О. ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ В АЗИАТСКО-ТИХООКЕАНСКОМ РЕГИОНЕ.	619
86.	Ульянова В. С., Ворона Н. С. ДОСВІД РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ В КИТАЇ.	630
87.	Фатюха Н. Г., Логвіненко В. В. АНАЛІЗ АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ АО «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО» В КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ.	634
88.	Хвостенко Д. О. ВПЛИВ КИТАЙСЬКИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК.	640
89.	Хованова Д. О., Санакоєв Д. Б. ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА СТАН ПРОТИДІЇ ЕТНІЧНИЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.	652
90.	Чекамова К. С. ІНТЕРАКТИВНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.	660
91.	Шаторна В. Ф., Колосова І. І., Руденко К. М., Бурцева Д. О. ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ З ДИСЦИПЛІНИ «МЕДИЧНА БІОЛОГІЯ» ПІД ЧАС КАРАНТИНУ.	666
92.	Шепітько В. І., Борута Н. В., Стецук Є. В., Якушко О. С., Волошина А. В., Донець І. М. ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОГО НАУКОВОГО ГУРТКА НА КАФЕДРІ ГІСТОЛОГІЇ, ЦИТОЛОГІЇ ТА ЕМБРІОЛОГІЇ УМСА.	671
93.	Шеленкова Н. Л., Гасанова Л. І. БУЛІНГ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ТА ЙОГО СТРУКТУРА.	675

94.	Шишканова Г. А., Зайцева Т. А., Фридман О. Д., Щербина О. А.	679
	ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.	
95.	Шраго А. О., Санакоєв Д. Б.	685
	ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ТА АЛГОРИТМ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗБУТУ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ПОРНОГРАФІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ МЕРЕЖЕЮ ІНТЕРНЕТ.	
96.	Шуляк А. С.	696
	РОЛЬ ЗМІШАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ.	
97.	Щербина И. Н., Халецкая В. Н., Алексеенко Н. В., Влад М. И.	703
	ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ СТЕКЛОИОНОМЕРНЫХ ЦЕМЕНТОВ В ГЕРМЕТИЗАЦИИ ФИССУР ПЕРВЫХ ПОСТОЯННЫХ МОЛЯРОВ У ДЕТЕЙ.	
98.	Євич М. М., Макаренко Л. Л.	707
	СПІВПРАЦЯ ЗДО ТА НУШ: НОВИЙ ЗМІСТ ОСВІТИ.	
99.	Євстратов М. В.	718
	ФОБІЇ: ВИДИ, УМОВИ ПРОЯВУ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ.	
100.	Юрик І. С.	728
	ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ДОНОРСТВА ТА ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ В УКРАЇНІ.	
101.	Юсіфова А. А.	738
	ПСИХОПРОФІЛАКТИЧНИЙ АСПЕКТ МУЗИЧНИХ ЗАНЯТЬ.	

**UAE: FEATURES OF THE NATIONAL ECONOMY
DIVERSIFICATION PROGRAMMES**

Alrashdi A.

post-graduate student

Institute of International Relations of

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Abstract: The article provides a description of modern programmes for diversifying the UAE economy based on the strategic programmes of the state five-year plans and the main priorities of the national investment policy. The main factors stimulating the development of non-energy industries and targeted investment in infrastructure and services in the UAE are considered. Particular attention is paid to the process of turning the UAE into a major financial and exchange centre of the region using direct and indirect subsidies from the state, as well as funds from public and private companies. The priority of the development of the technological infrastructure of the UAE in the context of economic diversification policy is substantiated.

Key words: diversification, non-energy sectors, investment policy, infrastructure, financial center.

In recent years, the UAE has undergone a ‘macroeconomic revolution’ driven by the desire to move from a mono-resource economy to a ‘vibrant, sustainable and safe business environment’ based on strategic programmes of the national five-year economic planning, main priorities for industrial development and effective forms of investment policy in each emirate. Currently, the *UAE Concept 2021* and the *National Innovation Strategy* (launched back in 2010) are being implemented in the country, and in the leading emirates, respectively, the Abu Dhabi Concept 2030 and

Dubai Industrial Strategy 2030. These strategies are based on the desire to move towards an economy based on the following six priority sectors [1]:

1. World class health care;
2. First-class education system;
3. Sustainable environment and infrastructure;
4. Close-knit society and preserved identity;
5. Safe public and fair judicial system;
6. A competitive knowledge-based economy.

The basic principles for their implementation are, *firstly*, full government control over extraction, processing and export of all minerals, under which the government of the emirate owns at least 60% of the shares in any company engaged in the extraction of minerals in the UAE, and the income from leading industries either fully go to the government or are taxed. The *UAE Energy Strategy 2050* aims to provide the country with electricity and achieve its environmental goals through a combination of clean gas energy, nuclear power plants, and clean coal projects. For these purposes, the UAE government plans to invest 600 billion dirhams by 2050 to "meet the growing demand for energy and ensure the sustainable growth of the country's economy." Nuclear energy is a particular priority in the UAE. Four nuclear reactors designed in South Korea, due to be operational by 2020, will have to generate about 25% of the required electricity in the UAE [2].

The *second* basic principle involves purposeful investment in infrastructure, industry and services in order to turn the UAE not only into a regional leader, but also into a significant global player in many respects. Currently, according to official data, projects with a total aggregate value of over €770 billion are being implemented in the UAE, more than 100 billion of which are the cost of top-priority national projects (for example, the first nuclear power plant, an aluminum plant, metro in Abu Dhabi and Sharjah, railways and airports). About a third of projects are housing construction, another third are industrial, and the other third are cultural, healthcare and education facilities (for example, the cost of projects related to Expo 2020 in Dubai exceeds \$8 billion). The main incentives are low rates: a) taxation for business

and the population (except for foreign banks and companies in the oil-extracting sector) when expanding programmes for financing the activities of most companies through government funds and b) bank loans (on average 3-6% per annum with official consumer inflation of about 3.5%, while a third of the rate is subsidized by the state). According to a report prepared by *BMI Research*, the UAE is expected to spend \$89.93 billion on infrastructure by 2026 [3].

Third, transformation of the UAE into a logistics hub for the region thanks to 16 commercial ports and a commercial fleet of more than 300 ships (including the world's largest flotilla of oil tankers). *DP World*, controlled by the Dubai government, is the world's largest holding company, managing ports and operating more than 70 terminals in 31 countries. The Jebel Ali Port (Dubai) is the largest port with an artificially constructed water area in Western Asia (according to various estimates, the 4th or 5th port in the world). *Emirates Airlines* is now the fourth in the world in terms of passenger traffic and second in terms of freight traffic, while Dubai International Airport is the first in the world in terms of foreign passenger traffic, sixth in terms of total passenger traffic and third in terms of cargo traffic. Today it brings about 27% of GDP to the Emirate of Dubai, and according to forecasts, by 2030 this figure will amount to more than 44% of GDP of the emirate, creating almost 90 billion dollars of added value per year. In general, today, transport and logistics creates almost 6.5% of the country's GDP and uses almost 8% of the labour force in the UAE. *Fourth*, the transformation of the UAE into a major financial and exchange centre for both the region (such as Melbourne for Australia or Miami for Latin America) and Western Asia and Africa. There are three stock exchanges (ADX, DFM, Nasdaq Dubai), one commodity and one derivatives exchange, with a turnover of about \$30 billion per year. Currently, the stock market and banking sector of the UAE accounts for 8% of GDP (an indicator similar to the United States), 49 banks (26 of them are foreign) operate, and the volume of assets of the banking system as a whole is more than \$650 billion. Since 2000, a system called *Dubai Financial Market (DFM)* has also been actively operating: a kind of exchange where secondary trading of various financial instruments takes place, including shares and equities of both

local and foreign funds (foreign investors create about 40% of the turnover in the local stock market). Direct and indirect government subsidies to public and private companies are used. Bank financing of business (through loans) is approximately 95% of GDP, the refinancing rate is 1.5%. In addition, significant funds are marked in the assets of UAE sovereign wealth funds – more than \$1 trillion. For example, the *Mubadala* International Investment Fund is one of the world's largest investment funds, founded and controlled by the government of Abu Dhabi, it owns more than \$850 billion in assets. The fund's strategy is based on long-term partnerships and large-scale investments that bring more than just profit but also a social benefit for the residents of the Emirate of Abu Dhabi, and also contribute to the growth and diversification of the region's economy. The fund's investments span a wide range, including aerospace, semiconductor production, mining, oil and gas, renewable energy, IT, healthcare, real estate and infrastructure, and services. The UAE is also today the largest gold trading centre in the region (25% of world gold turnover) [4].

Fifth, strict control of prices for energy and medicines, fixed tariffs for electricity, water and most consumer goods (a special committee approves and revises prices for goods, and a person can lose not only business, but also freedom for deliberate overpricing). This is in line with the *de facto* social consensus, according to which sheikhs look at their compatriots as members of their family, worthy of full support. Indeed, in the UAE, the share of labour costs in GDP is only 27% (in Mexico - 35%, in the USA - 55%) and is one of the lowest in the world. Although widely used in the economy, foreign workers are not part of the "social contract" in the UAE (in case of loss of work or at the end of 2-3-year work visas, a foreigner is obliged to leave the country within a few days without any possibility of extending a visa – he can apply for a new visa not earlier than in a year).

The UAE is prioritizing its technology infrastructure. In 2019, spending on innovation amounted to 17.3% of GDP, which is significantly higher than in 2018 (5.5%), with more than 40% of the budget allocated to “community development” (sectors such as infrastructure, education and health). To stimulate the development of these sectors, the UAE government encourages banks to increase lending activity

in the non-oil sectors, while at the same time strengthening the regulatory framework of each key industry [5]. In particular, the government of Dubai is currently implementing the *Smart Dubai 2021* Project, the leading component of which is an ambitious strategy "to become the first government in the world to provide all its services using blockchain technology", which, if the system is successful, should increase the efficiency of real estate and banking management, and trade. The economic policy of the UAE in the context of diversification has proved that cost control in a state-owned company in a resource-based economy is quite possible –of course, if the state can ensure not only the correct motivation of employees and effective strategic management, but also the country's openness to the inflow of both cheap labour and highly qualified specialists and managers from abroad.

REFERENCES

1. How is the UAE Diversifying its Economy? [in Russian]. [Electronic resource] – Available at: <http://www.fingramota.org/teoriya-finansov/ustrojstvo-ekonomiki/item/3067-kak-oae-diversifitsiruet-svoyu-ekonomiku>
2. Emirates Islamic is Enhancing the Digital Experience for UAE Customers. [Electronic resource] – Available at: <https://www.worldfinance.com/banking/emirates-islamic-is-enhancing-the-digital-experience-for-uae-customers>
3. Global Islamic Finance Market Size & Forecast. Report ID: 189721, March 2020, Market Research Intellect, 105 p., Electronic (PDF). [Electronic resource] – Available at: <https://www.marketresearchintellect.com/product/global-islamic-finance-market-size-and-forecast/>
4. History of Success. Not just Oil and Gas. What is the Real Reason for the UAE's Wealth [in Russian]. [Electronic resource] – Available at: <https://biz.liga.net/ekonomika/all/article/ne-tolko-neft-i-gaz-v-chem-nastoyaschaya-prichina-bogatstva-oae>
5. United Arab Emirates: Monarchical Liberalism [in Russian]. [Electronic resource] – Available at: <https://carnegie.ru/2017/03/24/ru-pub-68389>

COMPARISON OF DIFFERENT TOPOGRAPHIC SURVEYING METHODS

Beregovoi Dmitrii Viktorovich

Expert of the chapter of specific software

City government of cadastral valuation

Saint Petersburg, Russia

Abstract: the present study aims to identify more productive and profitable topographic surveying methods. It considered both popular and new promising techniques. There are surveying with total station, global navigation satellite system and aerial photogrammetry in the first case and laser scanning in the last. It is also considered using of modern productive unmanned aerial vehicles. These small aircrafts equipped with digital cameras or/and laser scanner can help to improve automation of field works.

Key words: topographic surveying, topographic plan, unmanned aerial vehicle, laser scanning, total station, global navigation satellite system, aerial photogrammetry.

Introduction. Currently, topographic plans have an important role in almost all areas of human activity, for example, in construction, engineering and many other industries. Using topographic plans provides advantages to solve a number of engineering tasks, such as determining distances, elevations, coordinates of points, creation a line profile in a given direction, etc. Therefore, the high-quality and efficient implementation of topographic surveying is an important and actual task. Let's consider the main methods of performing topographic surveying and compare them.

Slope measuring by total station. Using total station provides to measure both (horizontal and vertical) angles and distances. Advantages of using this optical instrument include sub-millimetre accuracy, measurement in real-time, the ability to

measure long-term changes of surface, 3D coordinates and a long measurement range [3]. Technological advances in total stations include faster speeds and the ability to find and lock on to targets over long distances.

Surveying using global navigation satellite system. Global navigation satellite system (GNSS) is a satellite system that is used to pinpoint the geographic location of a user's receiver anywhere in the world [5]. Advantages of the method are profitability and reliability of coordinates determination and independence from weather conditions and measurement length. Nowadays, it is more productive to use a combination of GNSS and robotic total station [4].

Aerial photogrammetric surveying. It is the process of photographing the earth's surface from an airplane or other aircraft. The method requires a minimum of two images with overlapping, ground control point locations of easting, northing, and elevation must be obtained using survey equipment and camera must be calibrated. Advantages of the method are efficiency, detail, coverage of vast and hard-to-reach territories. Hundreds of thousands of potential movements may be recorded many times on a single stereo photographic pair

3D laser scanning. Light Detection and Ranging (LiDAR) has recently been developed and shows great promise for the future. These systems consist of a laser scanning device, computer and also inertial navigation system and a GNSS receiver [1]. Airborne laser scanning (ALS) is using a scanner, which is set on an aircraft. Also, it is often using the complex of the method with photogrammetry. After air scanning and processing of the results, three-dimensional model is created, which consists of a laser reflection points. Laser reflection points have coordinates X, Y, Z and the intensity of the reflected signal and the real color of the points (RGB). Advantages of the method are: contactless method, high measurement speed, detailed result, high accuracy, receiving data continuity, automation process, 3D vision in real time.

Using unmanned aerial vehicles in surveying. Today more and more companies are using unmanned aerial vehicles (UAVs). These small aircrafts equipped with compact laser scanner or/and digital consumer grade cameras, generate

high resolution aerial imagery which can be further processed to produce highly precise point clouds, orthophotos and 3D models [2]. Using modern computers can greatly reduce the turnaround time of data processing, enabling on-line real or near-real time 3D coordinate measurements. Advantages of this type of surveying: cost-effectiveness, efficiency of data acquisition, the ability to perform surveys in emergency zones with a large temperature range.

Conclusion. Currently, there are many modern technologies that allow to create a topographic plan. Slope measuring and GNSS surveying have a low productivity compared to aerial photogrammetric surveying and laser scanning. However, it is important to understand that it is much easier to automate processing than field work for increasing the productivity of topographic plan creation. Therefore, the implementation of an effective technique for creating a topographic plan based on technologies such as laser scanning and aerial photogrammetric surveying (including using UAV) are more promising in comparison with other methods.

REFERENCES

1. Charles, D.G., and Paul, R.W.: Elementary surveying. An introduction to geomatics, Prentice Hall, 2012, p. 830 – 831.
2. Lautenschlager, R.: UAV`s in the mining industry, in: GIM international UAS, 2015, p. 1
3. Karelina, I.V. Hleborodova, L.I. Topographic maps and plans. Solving tasks by topographic maps and plans / Altai State Technical University. – Barnaul: AltGTU, 2013, p. 3 (in Russian).
4. Monitoring of Open Pit Mines using Combined GNSS Satellite Receivers and Robotic Total Stations, http://w3.leicageosystems.com/downloads123/zz/monitoring/geomos/tech_paper/Brown_Monitoring_with_combined_GNSS_and_robotic_total_stations.pdf, (14.05.2016)
5. Rouse, M.: GNSS (Global Navigation Satellite System) <https://searchnetworking.techtarget.com/definition/GNSS>, (05.10.2020)

THE ROLE OF AGRICULTURE IN THE ECONOMIC GROWTH OF SAMARKAND REGION AND FOREIGN COOPERATION IN THIS AREA (1991-2016)

Daminov Nabijon Abduolimovich

Navoi State Pedagogical Institute

Faculty of History Senior Lecturer

Department of National Ideology

Fundamentals of Spirituality and Legal

Annotation: The article analyzes the problems of agriculture in Samarkand region in the early years of independence, the decisions taken by the Republic of Uzbekistan, the regional administration to address these issues, the development of agriculture in the region and international cooperation in agriculture.

Key words: Samarkand, Agriculture, Decree, Decision, Farm, Cabinet of Ministers, agro-firms, technology, international cooperation.

Agriculture is one of the most important sectors of the economy of the Republic of Uzbekistan. This sector is one of the most promising sources of strengthening the export potential of the country, along with meeting the demand of the population for food products, and the processing industry for raw materials. After gaining independence, large-scale changes took place in the agriculture of the region. Addressing the problems of development of the agricultural sector of the economy is a key link in the whole strategy of Uzbekistan's transition to the market, which stems from the role of agriculture in the economic and social life of the republic. 60% of the population lives in rural areas. More than 44 percent of national income today comes from agriculture. Agriculture is the basis of life in the republic, the development of leading industries, as well as one of the most important sources of export resources and foreign exchange earnings [1]

New economic relations began to enter all sectors of agriculture in the region. Changes were made in the structure of arable lands in the region. For example, in 1993, the total area under agricultural crops in the region was 1290.8 thousand hectares. Of this, arable land was 443.4 thousand hectares and pastures 790.3 thousand hectares (10.8% and 3.8%, respectively). Of the total sown area, 201.2 thousand hectares are allocated for cereals, 125 thousand hectares for technical crops (114.2 thousand hectares for cotton, 29.4 thousand hectares for potatoes, vegetables and melons, 96.8 thousand hectares for food crops) [2].

However, the first years of independence were difficult in agriculture, as in all sectors of the economy. Under the influence of objective factors, a number of problems arose in agricultural production. This was reflected in the fact that the plan to grow and sell agricultural products to the state had not been implemented for several years. The main branches of agriculture in Samarkand region are cotton, horticulture, viticulture and melons. But in recent years, the plans have not materialized. Over the next five years, the plan to sell cotton to the state was fulfilled by 92.8%, 19.2 thousand tons less than planned. One of the main reasons for this is the low cotton yield in Samarkand region. In 1989-1993, the average yield was 23.7 quintals instead of 25.8 quintals, and the yield was less than 2.1 quintals per hectare compared to the plan [3].

In 1993, Samarkand region grew cotton on 114.2 thousand hectares, producing 249.7 thousand tons of cotton instead of the planned 285.8 thousand tons. The yield was 21.9 quintals instead of 25.2 quintals. The second reason for the non-fulfillment of the cotton plan in these years was the unfavorable weather and they had to break the planted cotton and replant it 2-3 times. Taking into account the above, the Government of the Republic over the past five years (1989-1993) reduced 100.8 thousand tons of cotton in the region, of which 39.8 thousand tons of low-yielding was reduced in Jambay and Akdarya districts. Due to the reduced cotton fields, the population was given plots of land to build backyards and houses, as well as grain and potato fields were expanded, and gardens and vineyards were established [4].

According to the Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan No. 450 of September 10, 1993 "On measures to increase grain yields on irrigated lands" in Samarkand region in 1995 the area under cereals increased by 31.6 thousand hectares compared to 1993. Of this, 16.3 thousand hectares were increased due to the reduction of cotton, 9.1 thousand hectares of food crops and 6.2 thousand hectares of vegetables, melons and other crops.

In 1994, cotton seeds were planted on 97.2 thousand hectares in Samarkand region and it is planned to produce 250,000 tons of cotton. It is planned to harvest 25.7 quintals of cotton per hectare. This is 3.5 quintals more than the average real yield. Therefore, for the development of cotton growing until 2000, the area of cotton in the region is set at 91 thousand hectares, cotton yield 26.4 quintals and gross yield 240 thousand tons. Islam Karimov in his report "Building a socially oriented market economy - the basis of domestic policy of independent Uzbekistan" said that today it is necessary to restore the village to its original value. Agriculture needs to be reborn, rural workers need to be reassured. The living standards of the entire population of Uzbekistan depend on the well-being of the rural population, their hard work. It was said that if the farmer was rich, the whole republic would be rich.

At a meeting of activists in the Samarkand regional administration on May 23, 1994, the following measures were taken to develop cotton growing and increase cotton yields in the region by 2000: First, to improve the sowing scheme in the region due to reduced cotton fields in recent years. s-6530, s-9070, s-6532 and Aqdarya-5 fast-growing cotton varieties, to increase the efficiency of mineral fertilizers, to provide 25-30 tons of light to each field in order to exchange manure on the poorest lands; secondly, given the water shortage, a system of irrigation based on hydro-modular fogging will be introduced to rationally distribute the available water across the crops and prevent soil salinization. Taking into account the fact that most of the sown areas of cotton farms do not meet the agro-technical requirements in terms of relief, to carry out capital work on 80 thousand hectares and current leveling on 195 thousand hectares in order to improve the land reclamation; Thirdly, there are 9 ginneries in Samarkand region with the capacity to process 390,000 tons of raw

cotton. In 1994, at the expense of the Sanzar joint venture in Narimanov fortress of Payarik district, the Bobur farm of Narpay district processed 30,000 tons of cotton. It is planned to launch ginneries processing 6,000 tons of cotton [6], and by 2000 such small plants will be built in Ishtikhon, Kattakurgan and Narpay districts at the expense of these farms.

Speaking at the X session of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan of the first convocation on December 25-26, 1997, the President of the Republic of Uzbekistan spoke on "Agricultural development is the source of life." analyzed. First, the role of agriculture in our economy, in our lives in general, requires it. Agriculture accounts for a quarter of the country's gross domestic product. More than half of our production and intellectual potential is related to agriculture, and 55% of the currency coming into our country comes from the export of agricultural products. Secondly, from a social point of view, 60% of the population of our country is rural. Thirdly, from a political point of view, the development of democratic processes in our country is also largely related to the development of agriculture.

Efforts have been made to radically improve the organization of selection work of agricultural workers in Samarkand region. The Uzbek-Irish joint venture "Elita", which specializes in grain production, has started its activities in the grain industry of Taylak district. It is noteworthy that there is a Samarkand Experimental School of Grain Seed. The Ulugbek-600 variety created in the region has shown its advantages. In other words, it was liked by our grain growers for its fast ripening, resistance to various diseases, and high yield.

Following the decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated November 25, 1998 No. 491 "Renewal and placement of cotton varieties", there have been positive changes in the renewal, placement and seed economy of cotton varieties in the region. In order to renew cotton varieties in the region, new industrial and agricultural cotton varieties Aqdarya-5, Aqdarya-6 and Omad were created and local elite seed was established. The planting of Kyrgyz-3 and Fergana-3 cotton varieties, which are undervalued in the world market due to low fiber quality, has been abolished in the region since 1999-2001. Following the

decision of the Cabinet of Ministers No. 491, 2102.5 tons of seeds were used for the cotton harvest in 1998, while in 2001 this figure was reduced to 8415.8 tons or 12609.4 tons of seeds. If 15 percent of oil was extracted from each ton of cottonseed, the above figure would have saved 1,891 tons of oil and made it possible to obtain several types of products for the national economy. In 1999, the region received a premium of 440 million soums for seed cotton grown on cotton farms, in 2000 - 507 million soums, and in 2001 - 600 million soums from the cotton harvest [9].

In 2000, the state provided significant assistance to the development of agriculture in Samarkand region. "More than 16 billion soums of debts of farms have been completely written off, receivables of agricultural enterprises have been extended until 2008. In the field of agriculture, the Ministry of Agriculture and Water Resources has built capacity to solve all problems, provided assistance with machinery and fertilizers. The President also instructed to provide assistance to Samarkand region. The Samarkand regional administration, realizing that it would be difficult to achieve significant progress in agriculture without giving freedom to agricultural producers and developing rural production and social infrastructure, was recognized by the Cabinet of Ministers on January 22, 2003 as No. 38/6. began to consider the transformation of farms into farms. In this process, a great responsibility from the governor of the region required diligence and diligence. The first President Islam Karimov in Samarkand region in 2004 began to find freedom and responsibility in agriculture. The system has succeeded in increasing the contractual plans for the cultivation of cocoons, grain, cotton and other products due to the strengthening of labor discipline and demand. He began to take the lead in the field of the farming movement. Leadership in agriculture began to belong to farms, which provided an increase in agricultural production by 8.4%.

In 2005, the Republic of Uzbekistan began to pursue a policy of transforming existing corporate farms into "farms" in order to form a new type of ownership. Special attention was paid to technical and financial support of established farms. The property owned by the company farms was distributed to farmers. In particular, "70,300,300 soums of property distributed to farmers in Samarkand region, which

was liquidated in 2005, were distributed to farmers in proportion to the quality of land plots, and unpaid debts of companies amounted to 2,620,100 soums. . Of the total accounts payable, 2,236,600 soums were written off by the state. Debts of 3 million 834 thousand soums were distributed to farms ”[10].

Contracts with established farms in the region have been revised. For example, “In Samarkand region, 7982 farms have signed contracts for the sale of grain for 156,298 tons. 6,124 cotton-growing farms signed contracts for the sale of 158,323 tons of cotton to the state, 726 newly concluded contracts with former companies for the sale of grain in 2005, and re-contracts for 28885 tons with 234 newly acquired farms. Of these, 9998 tons with 213 farms established on the basis of 7 liquidated companies in Jambay district and received additional land, 3218 tons with 107 farmers on the basis of 7 liquidated companies in Pastdargom district, 1862 tons with 76 farmers in 4 farms in Ishtikhon district. contracts are restructured. Contracts for the sale of raw cotton were re-concluded with 632 newly established farms for 28,630 tons ”[11].

In Samarkand region, the gross agricultural output in 2006 compared to 9 months of 2005 amounted to 108.4%, potatoes 108.0%, vegetables 104.0%, grapes 115%, milk 104.0%, eggs 101.0%. Plans to sell cotton, grain and cocoons to the state have been overfulfilled. In addition to cotton and grain products, Samarkand region has a huge potential in horticulture, viticulture, melons, fruits and vegetables. Following the adoption of the Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan dated January 11, 2006 No PP-255 "On reform of fruit and vegetable growing and viticulture" [12], 43 agricultural companies specializing in fruit and vegetable growing and viticulture were transformed into farms and 6102 farms of which 5,540 were gardens and vineyards, to which 51,010 hectares of land (including 17,851 hectares of orchards and vineyards) were allocated. 10 agro-firms specializing in fruit and vegetable growing have been established in the region, including 21 processing shops, 13 transport, packaging and packaging service outlets. In order to organize short-term sowing and high-yield agro-technical measures for the cultivation of agricultural products in the region, a plan of calculations for the placement,

cultivation and sale of fruits, vegetables, grapes, melons and potatoes in 2007 was developed. 61014.5 hectares of land were allocated for the production of fruits, grapes, vegetables, melons and potatoes from the 2007 harvest, 837355 tons, including 409406 tons for processing enterprises, 85372 tons for export, 18582 tons for seeds, 34403 tons for health and public education. Contracts were signed for 35,592 tons of products for Tashkent city fairs, 253,999 tons for domestic market and domestic consumption [14]. Agrofirms concluded 1,599 contracts for 43.6 thousand tons of products. 510.0 million soums were allocated to farms. UZS advance funds have been allocated in advance. In 2007, Tokzor Baraka Fayz and Dilkusho Sifat agro-firms in Taylak district opened their trading houses in Samara, Russia, and Mirishkor Meva-Sabzavot agro-firm in Samarkand district, Ekaterinburg, Russia, in order to export their products.

Table 1. Gross harvest of agricultural crops in Samarkand region (in all categories of farms: thousand tons).

	1997 й	1998 й	1999 й	2000 й	2001 й	2002 й	2003 й	2004 й	2005 й	2006 й
Grain	310,6	482,7	514,6	379,2	345,3	620,3	719,6	651,3	670,6	676,2
Potatoes	167,0	161,8	163,5	166,8	179,0	201,0	197,1	200,0	208,7	235,3
Vegetables	365,0	406,4	460,7	422,2	444,1	499,2	666,7	575,5	625,0	814,6

In order to ensure the implementation of the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated October 22, 2009 No F-3287 "On measures to further optimize the area of land owned by farms" Order of the Ministry of Agriculture and Water Resources dated October 24, 2009 No 162 Governor's Resolution No. 158-K of October 24, 2009. In 2009, the region's agricultural production increased by 5.1%. Analyzing other sectors of agriculture as of November 6, 2009, as a result of the measures taken, 710 thousand tons of vegetables, 243 thousand tons of potatoes, 137 thousand tons of fruits, 40 thousand tons of melons, 109 thousand tons of grapes, 120 thousand tons of meat, 549 thousand tons of milk and 423 mln. eggs were grown and the forecast was fulfilled with a surplus. In 2009, all farmers in the region achieved high results in the grain sector, growing 708.7 thousand tons of grain.

In order to ensure the implementation of the resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated March 12, 2010 No 03-10-24, new technologies were introduced in the region in 2010, new gardens, vineyards, drip irrigation and the experience of the Turkish state in the region. On March 5, regional leaders and experts paid a working visit to Turkey to exchange experiences. In 2010, a program of measures for the introduction of new technologies was developed in the region, and drip irrigation of orchards was carried out. In particular, drip irrigation technology was introduced on 400 hectares of Ohalik Golden Garden farm in Samarkand district, 100 hectares on Bulungur Sam Veterinary farm in Bulungur district, and 300 hectares on Narpayobod farm in Narpay district [13].

In 2011, 17 projects with a capacity of 681 tons of vegetables were implemented in Samarkand region to launch greenhouses, and 179 new jobs were created as a result of investments of 1.2 billion soums. In 2011, agricultural crops were planted on 46,203 hectares of land in 462093 households in the region and districts. In particular, grain - 15,357 hectares, vegetables - 11,370 hectares, potatoes - 9,097 hectares, melons - 1,180 hectares, fodder crops - 12,888 hectares. According to the adopted program, in 2011, 628 hectares of gardens were established in the region through intensive drip irrigation. In short, experience has shown that if the land is handed over to its rightful owner, it becomes a real treasure if it is supported. The long-term lease of more than 490,000 hectares of land in the region to farmers on the basis of long-term contracts, the feeling of farmers as the owner of the land, improves the reclamation of land, increases productivity.

The Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated October 22, 2012 "On measures to further improve and develop the organization of farming in Uzbekistan" [14] has played an important role in further strengthening the organizational and legal framework of the farming sector. In 2013, there were 7723 farms in the region. In order to create opportunities for the development of diversified farms in the country, the effective use of benefits, the region has developed a program of measures to be implemented in 2013 in this direction. According to the program, 2543 projects were implemented during the year. In particular, 368 hectares

of intensive gardens were created in 16 farms, 293 hectares of local gardens were created in 105 farms, and more than 600 new jobs were created. Farmers in the region have established 623 service points in the mahallas. In order to take advantage of the opportunities created for farmers, in 2013 the farmers of the region signed an additional agreement to increase the grain yield by five quintals and cotton by two quintals compared to the previous year. Large-scale work is underway in our country to reform and modernize the agricultural sector, improve the reclamation and irrigation systems, and further increase the productivity and efficiency of lands. As Islam Karimov noted in his speech at the opening of the international conference "Important resources for the implementation of the food program in Uzbekistan", many regions of Uzbekistan in the short term will become regions that grow and export fruits and vegetables that are in demand on the world market

Intensive orchards with high yields were established, and a drip irrigation system was introduced. Particular attention is paid to the involvement of advanced agro-industrial technologies, the development and reconstruction of agricultural infrastructure, irrigation and land reclamation systems, the introduction of new technologies for marketing and access to world markets. The main objectives of the state program on improving the reclamation of irrigated lands and rational use of water resources for 2013-2017 are the introduction of modern technologies, improvement of the reclamation of irrigated lands, reclamation and irrigation networks, rational and economical use of water resources. to ensure the stable operation of production, further increase of soil fertility and increase of agricultural crops, productivity. In 2014, the introduction of water-saving technologies for irrigation of agricultural crops in the region was completed by 102% [16]

Farmers from Samarkand are effectively using foreign state technologies. In particular, Mamasaid Egamov, a resident of Ahmad Yassavi mahalla in Chelak town, established a greenhouse on 2 hectares in 2014 on the basis of South Korean technology. In a greenhouse equipped with cost-effective technology, they grow 350-400 tons of tomatoes a year using coal.

At the I International Fruit and Vegetable Fair organized on July 12-16, 2016 at the Uzexpocenter in Tashkent, about 20 processors, 10 exporters, more than 30 farms from Samarkand region presented more than 25 types of agricultural products and about 50 types of services. participated. At the first fair, 5 farms and exporters signed promising contracts, and by the end of 2016, vegetables, grapes, raisins and greens worth \$ 910,000 were exported to Russia, Kazakhstan and China. Zarband Fruit Export LLC delivered 50 tons of raisins to China. In addition, the company is implementing a project on processing, drying and packaging of fruits and grapes.

In 2016, farmers in the region produced more than 3 million tons of agricultural products this year. While 430,000 tons of the harvest are exported directly by exporting enterprises, 520,000 tons are processed. The Uzbek-UAE joint venture Lazzat Meva in Jambay district is one of the fruit and vegetable processing enterprises, launched in 2002 in cooperation with Italian businessmen. At this enterprise, fruits and vegetables are processed and sent to local and foreign producers as semi-finished products. The plant can process 125 tons of peaches and apricots grown in intensive orchards in Akdarya, Payarik, Ishtikhon, Nurabad, Bulungur and Jambay districts, or 600 tons of tomatoes imported on a contract basis from farms in neighboring districts.

At present, our products are exported to Russia, Ukraine, Turkey, Kazakhstan and Kyrgyzstan, - said the executive director of the company Tolkin Ulugmuradov. - In 2015, we sold goods worth \$ 1 million abroad, and in 2016 we are taking measures to further expand the volume and geography of exports. Most of those working in the company are college graduates.

Table 2. Harvesting of agricultural crops in Samarkand region (in all categories of farms: thousand tons).

	2007 й	2008 й	2009 й	2010 й	2011 й	2012 й	2013 й	2014 й	2015 й	2016 й
Grain	688,3	675,6	708,7	756,1	772,0	781,5	805,6	806,6	808,2	808,3
Potatoes	264,1	308,1	334,6	371,7	409,1	449,4	480,9	526,8	572,6	619,2
Vegetables	833,8	879,6	945,6	1049,7	1149,2	1253,4	1350,8	1457,7	1584,4	1767,9

Prospects of the agricultural sector in Samarkand region; President Shavkat Mirziyoyev outlined his programs for the development and modernization of agriculture in the region in 2017-2021, based on which the optimization of cotton fields, development of vegetables and horticulture, improvement of irrigation and land reclamation, livestock, poultry, fisheries, beekeeping, greenhouses. and a set of specific measures in other areas has been developed. Given the growing urgency of food security around the world, by 2021 in the region will grow 1.5 times more potatoes, 1.7 times more vegetables, 2 times more fruits and grapes, 1.5 times more meat and dairy products, 2 times more fish. , 5 times, as well as the expansion of their processing.

REFERENCES AND SOURCES USED.

1. Islam Karimov. Uzbekistan for a great future. T ,: “Uzbekistan”, 1999 - pages 44-45.
2. Khoshibakov Panji Shaymanovich. Economic development of Uzbekistan during the years of independence; problems and contradictions (on the example of Samarkand region). Dissertation. Tashkent 2007, 80 - p.
3. Samarkand regional state archive. Fund 2048, List 1, Work 14, 41 - Sheet, 40 - p.
4. Samarkand regional state archive. Fund 2048, List 1, Case 14, Page 41, pp. 41– p.
5. I.A. Karimov. Uzbekistan for a great future. T ,: “Uzbekistan”, 1999.- 45 - p.
6. Samarkand regional state archive. Fund 2048, List 1, Work 14, 41 - Sheet, 22 - p.
7. Archive of Samarkand regional khokimiyat. 1 fund, 1 list, 1410 work, 135 - sheet, 5 p.
8. Samarkand regional state archive. Fund 47, List 1, Case 242, Page 130, p. 121.
9. Samarkand regional state archive. Fund 47, List 1, Case 242, Page 130, p. 121.

10. Archive of Samarkand regional khokimiyat. 1st fund, 1st list, 1903 work, 41st sheet. 25- p.
11. Archive of Samarkand regional khokimiyat. Fund 1, List 1, Work 1903, Page 41. Pages 25-26.
12. Collection of Legislation of the Republic of Uzbekistan, Tashkent. 2006, No. 2, Article 8.
13. Archive of Samarkand regional khokimiyat. Fund 1, List 1, Case 2408, Page 236, p.233.
14. Collection of Legislation of the Republic of Uzbekistan, Tashkent. 2012, No. 43, Article 493.
15. Samarkand regional state archive. Fund 47, List 1, Case 283, Page 87, p.
16. Zarafshan newspaper, December 29, 2016.

UDC 378.4

**SOME ASPECTS OF HUMAN SERVICES SPECIALISTS'
PRACTICAL TRAINING: US EXPERIENCE**

Demchenko Julia

Specialist in Professional Rehabilitation

U.S. Department of Health & Human Services

Address: 200 Independence Avenue, S.W.

Washington, D.C. 20201, USA

Abstract: Practical training of human services specialists in the USA follows the principles of the human services at various levels. The structure of internships varies among academic programmes in human services. The most common of them are early internships, internships after completing traditional academic courses on human services and at-the-end-of-degree internships. Practical training of prospective human specialists in the USA meets all the requirements of today and serves as an integrative experience in the context of field experience in human services.

Keywords: human services, internship, practical training, the USA, human services specialist.

According to the National Organization for Human Services (2020) in the USA, the rather broadly defined field of human services fulfils such important objectives as meeting human needs through an interdisciplinary approach to acquiring knowledge, preventing and remediating the existing problems and enhancing the quality of life. The structure of fieldwork component may vary among degree programmes in human services in terms of duration and modes. Still, the following fieldwork components of such programmes are the most common: an early start of fieldwork, which takes places along with other related academic courses; the prerequisite for engaging in fieldwork is completing traditional academic courses on human services (it is necessary to teach students to apply their previous theoretical

knowledge in fieldwork and thus understand the specifics of a career in human services better); fieldwork (often referred to as “internship”) at the end of degree programmes (Kiser, 2015, p. xxi).

U.S. Department of Health & Human Services (2019) organizes student academic internship programme (SAIP). This programme covers different areas of activities of the Office for Civil Rights (OCR) and aims to develop professionally important legal and professional skills in students. OCR provides students with an access to human services with the help of public education, policy development, investigations, voluntary compliance efforts, enforcement and technical assistance. Besides, it teaches students to protect health information and promotes the compliance with federal laws, thus protecting conscience and prohibiting coercion.

Virtual Student Federal Service (VSFC) (USA) (2020) offers a wide range of projects within Health and Human Services Department (HHS), including “Help Define the Future of IT at HHS”, “Communication Intern for the Heartland”, “Putting the Human in Health and Human Services”, “Covid-19 Project Manager”. Given the current health-related crisis all over the world, the author of the article believes it necessary to focus on the latter.

Thus, this internship is of great relevance now since the pandemic negatively affects many sectors, such as education, labour, commerce, and, especially the human services sector. It is organized by the the Administration for Children and Families, which is part of the Department of Health & Human Services (Region 10 – Alaska, Idaho, Oregon, Washington and 272 federally recognized tribes within those states). Interns are supposed to work together with emergency management specialists and regional administrators on all the Covid-19-related issues. Also, they are to take part in weekly meetings, take notes of all the discussions and suggested measures and also develop effective strategies, interact with federal partners and report to regional and national emergency management bodies (Virtual Student Federal Service (VSFC), 2020). Importantly, they have the opportunity to develop various communication programmes for regional leadership. Those students who wish to pursue such an

internship are required to have well-developed data analysis skills, economic analysis skills, editing and proofreading skills, research and writing skills.

Thus, practical training of human services specialists in the USA follows the principles of the human services at various levels. It teaches future specialists to be able to implement different economic, financial and organizational techniques to support socially vulnerable groups and individual citizens. In the USA, the human services sector aims to meet human needs through an interdisciplinary approach to acquiring knowledge, prevent and mitigate the existing problems and enhance the quality of life in general. Besides, the US human services sector has evolved into a wide network of programmes and agencies that provide an array of services and has promoted effective preparation of human services specialists by means of internships, fieldwork. It must be noted that an internship is understood as a form of experiential learning integrating both the knowledge and theory mastered during the educational process. In this context, it is viewed as one of the most efficient ways to prepare students for a career in human services.

REFERENCES

1. The National Organization for Human Services. (2020). *What is human services?* Retrieved from <https://www.nationalhumanservices.org/what-is-human-services>.
2. Kiser, P. M. (2015). *The human services internship: getting the most from your experience*. Boston, MA: Cengage Learning.
3. U.S. Department of Health & Human Services. (2019). *Student academic internship program*. Retrieved from <https://www.hhs.gov/ocr/about-us/jobs-and-internships/student-academic-internship-program/index.html>.
4. Virtual Student Federal Service (VSFC). (2020). *Health and Human Services Department (HHS)*. Retrieved from <https://vsfs.state.gov/agencies/view/HHS>.

UDC:616.5:002:615.454.1

ATOPIC DERMATITIS: MODERN APPROACH TO TREATMENT

Hayevska Marina Yurievna

candidate of Medical Sciences associated professor
of the Department of Dermatology and Venereology

Rarenko Yana Pavlivna

Bezruchak Liudmyla Volodymyrivna

Fatsul Nataliia Ihorivna

Doctor-interns

Higher State Educational Establishment of Ukraine

"Bukovinian State Medical University"

Chernivtsi, Ukraine

Introduction Atopic dermatitis (AD) is a chronic, pruritic, inflammatory skin disease with a wide range of severity, and is usually the first manifestation of atopic disease. It is one of the most common skin disorders in developed countries, affecting approximately 20% of children and 1–3% of adults[5]. Symptoms such as eczematous papules, plaques, and itch, and their associated consequences, such as sleep disturbance, can significantly impact the quality of life of the patient and family. Patients with AD suffer from chronic, relapsing, intensely itchy, and inflamed skin lesions and have an increased likelihood of developing asthma and/or hay fever [1]. According to modern concepts, AD is a multifactorial disease, the development of which is closely related to the genetic defects of the immune response and the negative effects of the environment[2]. An extremely important risk factor for the origin and the cause of the disease in people with AD is pathology of the organs of the gastrointestinal tract, especially intestinal dysbacteriosis, which is found in 89-94.1% of children with AD [4]. For providing of the physiological protective function of the intestinal microflora the immediate interference with the aim of proceeding

ecosystem balance is needed. One of the approaches to restoration of the functions of the intestinal microflora is the usage of probiotics and hepatoprotectors [3].

The probiotic medication Enterogermina forte contains four strains of gram-positive aerobic endospore-forming bacterium *Bacillus clausii*, which has a wide range of antibacterial resistance. Bacterium *Bacillus clausii* is characterized by the unique ability of spore and vegetative forms for reproduction, survival and functional-metabolic activity in the gastrointestinal tract. Bacteria *Bacillus clausii* stimulate cellular and humoral immunity, which is especially important in the case of intestinal infections, synthesizing vitamins and amino acids. Biologically active substances that secrete bacteria *Bacillus clausii* provide the following effects of the medication: inhibition of pathogenic and opportunistic flora, organization of optimal conditions for maintaining normal intestinal microflora, facilitating the splitting and absorption of food components; improvement of the immune-barrier function of the intestine, decrease in the level of anti-inflammatory cytokines. While entering into the intestine the medication Enterogermina forte at a dose of 1-10 billion viable cells guarantees a content of 1 ml of secretion of 10^6 - 10^7 colony-forming units of viable bacteria. The reasons for good tolerability of the medication Enterogermina forte and Pimecrolimus ointment 10 mg are in its natural origin and the absence of any ballast substances, stabilizers and preservatives in its composition.

Objective of the work

The objective of the research was to investigate the effectiveness of probiotic Enterogermina forte and Pimecrolimus ointment 10 mg usage in patients' treatment with atopic dermatitis.

Materials and methods

48 patients with atopic dermatitis from one to three years old (21 boys and 27 girls) with mild or moderate stage of exacerbation with concomitant dysbacteriosis (dysbiosis) of the intestine have been examined during the research.

The research complex included: anamnesis, examination, general clinical studies, microscopy of affected tissues; coprocytogram chart, general level of Ig E; where Ig E is the level of total antibodies to food allergens. Very often dysbacteriosis

was determined after the examination of children with colic (17,5 and 39,7% respectively). Here it should be emphasized that when conducting a coprological examination, children were obliged to determine the level of pH feces in order to exclude transient or secondary lactase deficiency, which was detected in two cases with children's colic and in one with a postponed rotavirus infection. These children were not included in the observation group, as the reason for improving their wellbeing and reducing complaints was the exclusion of milk from the diet.

When studying the possible factors that lead to the emergence of dysbacteriosis in our patients, the obstetric history of their mothers were given in details. As a result, a high incidence of inflammatory diseases of the urinary and genital area in mothers during pregnancy was established both in the main (52, 54%) and in the control group (65, 68%); caesarean section occurred in (20, 25%) cases in the main group and in (13, 25%) in the control group; other factors were observed in isolated cases. It was also found that during the treatment of Enterogermina forte and Pimecrolimus ointment 10 mg there was a decrease in the incidence and a significant decrease ($p < 0,5$) in the severity manifestations of atopic dermatitis.

In our research, there were no cases of any signs or symptoms indicating that the medication is not tolerated either from the skin or from the gastrointestinal tract.

All patients had minor dysfunctions of the gastrointestinal tract that are characteristic for the syndrome of dysbiosis (dysbacteriosis):

- moderate disorders in coprocycogram: shift of pH to the alkaline side, muscle fibers, digested cellulose, fatty acids, neutral fat, iodophilic flora, mucus.
- sporadic liquid stool of greenish colour, sometimes with mucus, unpleasant sour or rotten smell; in some cases, stomach cramps, flatulence.
- anorexia and nausea in mild form;

Sowing on dysbiosis (dysbacteriosis) revealed a significant decrease in lactobifidus bacteria $< 10^5$; an increase in the staphylococcus aureus $> 10^3$.

For the possibilities of evaluating the effectiveness of treatment, the titres of bacteria are carried out to the point (marked) system: 10^1 - 1 point 10^9 - 9 points.

When assessing the severity of AD in children by the SCOARD the index of 18 points (22,3 - 12,9) was received.

When comparing the results in the first and the second group of children (after 3 weeks of treatment), the significant proportions, both in relation to the symptoms of AD, and the syndrome of dysbiosis and coprocytogram were detected.

The children under our supervision, from one to three years with a mild and moderate severity in the stage of exacerbation with concomitant dysbiosis of the intestine. In order to compare the effectiveness of treatment, the patients were divided into 2 groups: by sex, age, severity of the disease, degree of dysbacteriosis of the intestine (colon). The children with intolerance of cow's milk protein, lymbiosis and helminthiasis, confirmed by data from clinical and laboratory examinations were not included into this research. Comprehensive treatment for all children included: topical corticosteroids, enzymes, sorbents, H-1 blockers of the last generation, skin care products.

A comparative assessment of effectiveness was carried out according to the SCOARD (Scoring of Atopic Dermatitis) index that was worked out by the European Working Group. It allows evaluating objectively the severity of AD. Index SCOARD takes into account the following indicators: (A) the prevalence of the skin process, (B) the intensity of clinical manifestations and (C) subjective symptoms.

Results and discussions

The probiotic drug Enterogermin forte was used in combination with topical application of Pimecrolimus ointment 10 mg during the study and was administered 1-2 vials per day (children from 2 years - 2 vials) for 10-day patients (main group) aged 2 years to 5 years who applied for outpatient admission to the gastroenterologist of the 10th Children's Clinical Hospital for the period from September 2018 to January 2020. As there are almost no contraindications to the use of Enterogermin forte and Pimecrolimus 10 mg ointment, all those who consulted a gastroenterologist were prescribed this drug, ie no special selection of patients was performed. This allowed not only to assess the effectiveness of drugs, but also to draw some conclusions about the structure of diseases against which children may develop

dysbacteriosis and the peculiarities of its clinical manifestation. Evaluation of the effectiveness of the medication was carried out in 10 days and one month from the first day of its administration according to the questionnaires, which were filled by the mothers every day, and according to the results of the coprologic studies of feces for dysbacteriosis before and after 1 month after the administration of the medication. Three months later, a mothers' survey was conducted on the subject of clinical manifestations of dysbacteriosis.

Most of the examined children have dysbiosis of the colon cavity varying from I - IV degrees: 23% children had dysbiosis of the I degree, 38% children had dysbiosis of the II degree, 25% children had dysbiosis of the III degree, 14% children had the dysbiosis of the IV degree.

Depending on the beginning of the administration of the probiotic, patients were divided into two groups by age and severity of the course of disease:

- in the first group were (26 patients) who started taking the drug from the first day of treatment
- in the second group were (22 patient) who started taking the drug from the third or the fourth day of treatment

Patients in the Ist group on the 3-4 days of treatment had significantly fewer pathological impurities in emptying (mucus, foam, undigested lumps).

As a result of treatment, there was a recovery of intestinal microflora in 87% of patients, an increase in the number of patients with eubiosis (by 39.0%) and significantly decreased the number of patients with dysbiosis the III degree (by 41.6%); levels of side effects from the use of antibiotics were leveled. As dysbiotic disorders are usually secondary and are observed in the background of other diseases, we were interested in the main diseases that were diagnosed to the children of both groups. It was found that in both groups, the most frequent were various kinds of allergic diseases (59, 46% of patients in the main and 50% of the control group), and in the vast majority of cases there was atopic dermatitis, which was observed in 13 of 26 patients with allergic pathology in the first group and in 12 out of 22 - in the

second. Bronchial asthma, allergic rhinitis, and recurrent urticaria occurred in both groups in isolated cases.

In the second place in frequency, there were intestinal dysfunctions that occurred after acute intestinal infections 1-3 months ago, both viral and bacterial, or intestinal giardiasis, which comprised 23.14% in the main and 39.97% in the control group. In some cases, the phenomenon of dysbiosis was observed against the background of functional gastrointestinal disorders - (BDD) bile duct dyskinesia, functional constipation, intestinal dysfunction or reflux. In four cases in the main group and in one - in the control group, dysbiosis was observed after antibiotic therapy.

Results

The administration of an Enterogermina forte and Pimecrolimus ointment 10 mg for 10 days against the background of basic therapy of AD enables to accelerate the improvement of the patient's condition, promotes the rapid resorption of AD elements, reduce itching and the time to reach remission.

It can be argued that the risk factors for the development of dysbiosis in young children are the presence of various inflammatory diseases of the urogenital area in mothers and cesarean section in obstetric history; acute intestinal infections which occurred in patients; as well as repeated respiratory diseases requiring antibiotic therapy. Dysbiotic disorders are most often observed on the background of atopic dermatitis, childhood colic (in children of the first year of life) and after recent cases of acute intestinal infections.

The obtained results showed that the early inclusion of the probiotic in the treatment scheme contributes to a more rapid decrease in the severity of manifestations of dysbiosis. All children have a significant positive dynamics of indicators of coprocytogram, normalization of stools, and improvement of well-being and night sleep. The introduction of the probiotic Enterogermina forte and Pimecrolimus ointment 10 mg in the complex treatment leads to a significant positive dynamics both from the skin and atopic process, as well as from the intestinal dysbiosis, which makes it possible to prolong the remission of AD. Adequate

complex treatment of AD of mild and moderate severity, after three weeks of treatment, leads to the normalization of the basic indicators of quality of life.

Thus, the use of a probiotic Enterogermina forte and Pimecrolimus ointment 10 mg for the complex treatment of chronic dermatosis can, in a short time, leads not only to the normalization of the allergic skin process, but also to normalize the intestinal microbial process. The following study showed the need for pro - bioitics in the treatment of atopic dermatitis.

Perspectives for further research

The introduction of probiotics and ointment in the treatment scheme for patients with chronic dermatitis, namely atopic dermatitis are very promising for further investigation.

USED LITERATURE:

1. L. Drago, R. De Grandi, G. Altomare, P. Pigatto, O. Rossi, M. Toscano, Skin microbiota of first cousins affected by psoriasis and atopic dermatitis. Clin. Mol. Allergy (2016) 14, 2.
2. B. Shi, N. J. Bangayan, E. Curd, P. A. Taylor, R. L. Gallo, D. Y. M. Leung, H. Li, The skin microbiome is different in pediatric versus adult atopic dermatitis. J. Allergy Clin. Immunol. (2016)138, 1233–1236.
3. P. Bianchi, J. Theunis, C. Casas, C. Villeneuve, A. Patrizi, C. Phulpin, A. Bacquey, D. Redoules, V. Mengeaud, A.-M. Schmitt, Pediatr. Dermatol. (2016) 33, 165.
4. M. Megna, M. Napolitano, C. Patruno, and others, Systemic Treatment of Atopic Dermatitis: A Review Dermatol Ther (Heidelb) (2017) 7:1–23.
5. T. Nakatsuji, T. H. Chen, S. Narala, K. A., Antimicrobials from human skin commensal bacteria protect against Staphylococcus aureus and are deficient in atopic dermatitis. Sci. Transl. Med. 9, 46-80 (2017).

UDK 619

**STUDY OF THE EPIZOOTIC SITUATION WITH AFRICAN SWINE
FEVER IN KHMELNYTSKYI REGION FOR 2016-2019**

Karchevska Tetiana Mykolayivna

Ph.D., Associate Professor

Podilskyi State Agrarian Engineering University

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

Abstract: The dynamics of African swine fever in the Khmelnytskyi region for 2016-2019 is analyzed. It is established that during this period on the territory of the region 8 cases of outbreaks of the disease were recorded. The highest number of cases was registered in 2016 (5). Outbreaks of African swine fever were found to occur throughout the year with the exception of the summer months. The epizootic of African swine fever among wild boars has been analyzed. A number of shortcomings in the implementation of measures to eliminate the disease, which have a negative impact on the epizootic situation have been identified. Suggestions for improving the epizootic situation with African swine fever in Khmelnytskyi region are provided.

Key words: epizootic situation, African swine fever, outbreaks, cases, unfavorable point, seasonal dynamics.

African swine fever (Montgomery's disease) is a highly contagious generalized infection of pigs, characterized by pronounced variability and virulence of different strains of the virus and its very high resistance to physical and chemical factors of inactivation [1, p. 103]. Today, African swine fever is firmly entrenched in Eastern Europe [2, p. 112]. In Ukraine, there is a rather difficult epizootic situation regarding the spread of African swine fever, as neither vaccines nor counteraction to this disease currently exist in the world as vaccination with attenuated strains of plague virus causes chronic infection in pigs and long-term viral load. The disease is transmitted by direct contact of sick and healthy animals, through pork products, food

waste, mechanically (vehicles, when moving people and animals) and ticks. The key role in supporting this infection in Ukraine is played by the extensive pig sector (more than 50% in Ukraine are individual households and subsidiary pig farms), where there is no sanitary system in place and no plans to introduce it, so outbreaks are extremely difficult to prevent, monitor, and take adequate measures for their localization [3, p.97]. The intensity of the episodic situation may depend on both the geographical location (for example, the presence of borders with neighboring countries, and their total length) and the system of pig farming in the region [4, p.21]. In case of untimely detection (or deliberate concealment of outbreaks) of ASF on farms, depending on their size, type and geography of economic relations, the risk of spreading infected pigs, or products from them, may increase exponentially [5, p.110].

African swine fever has been registered in Ukraine since August 2013. The first case was registered in Khmelnytskyi region in May 2016. In total, in the Khmelnytskyi region in the period from 2016 to 2019 inclusive, 8 cases of African swine fever were recorded, more than 22,000 pigs were killed, and losses of over 35 million hryvnias were reported.

We conducted epizootological monitoring of this disease in order to study its spread, possible causes of the outbreak, ways to eliminate and further prevent it in Khmelnytskyi region.

The data of the Khmelnytskyi regional state laboratory of the State Food and Consumer Service and the reporting data of the Department of the State Food and Consumer Service of Khmelnytskyi region were used and processed in our study. As a result of the analysis, it was established that in 2016, 5 cases of African swine fever were registered in Khmelnytskyi region (Table 1).

Three cases of the disease were found on private farms in the village of Girchychna in Dunaievetskyi district, in the townships of Letychiv and Nova Ushytsia. Another two cases were registered on specialized pig farms in the village of Voronkivtsi, PODILSKYI BACON LLC in Starokostiantynivskyi district, and MAYAK LLC In the township of Polonne.

Table 1**Dynamics of African swine fever in Khmelnytskyi region for 2016-2019**

Area, affected point, name of the farm	2016		2017		2018		2019	
	Number of animals	Died	Number of animals	Died	Number of animals	Died	Number of animals	Died
Dunaievetskyi district, village of Girchychna (private sector)	7	7	-	-	-	-	-	-
Letychivskyi district, township of Letychiv (private sector)	7	7	-	-	-	-	-	-
Novoushytskyi district, township of Letychiv (private sector)	2	2	-	-	-	-	-	-
Polonskyi district, township of Polonne MAYAK LLC	6120	58	-	-	-	-	-	-
Starokostiantynivskyi district, village of Voronkivtsi PODILSKYI BACON LLC	7748	4	-	-	-	-	-	-
Teofipolskyi district, RIDNYI KRAI branch of ZERNOPRODUKT NHP PJSC	-	-	6614	40	-	-	-	-
Chemerovetskyi district, village of Pochapentsi (private sector)	-	-	-	-	2	2	-	-
Chemerovetskyi district, village of Pochapentsi (OBOLON AGRO LLC)	-	-	-	-	-	-	544	2

In 2017, an outbreak of African swine fever was registered in the RIDNYI KRAI branch of ZERNOPRODUKT NHP PJSC in the Teofipolskyi district. In 2018, one more case of African swine fever was recorded in the private sector (Pochapentsi village), Chemerovetskyi district. In April 2019, an outbreak of African swine fever occurred again in the same area at OBOLON AGRO LLC (Pochapentsi village).

In all cases, the diagnosis was established comprehensively, taking into account the anamnestic data, the results of pathological and anatomical autopsy and laboratory tests. Prior to receiving laboratory tests, measures were taken in

accordance with the "Action Plan in case of suspected African swine fever (death)", approved by the order of the Chief State Inspector of Veterinary Medicine of Ukraine No 100 of 19.07.2013 and the current Instruction on prevention and control of African swine fever.

Regarding the seasonal dynamics of African swine fever in Khmelnytskyi region (Table 2), it was found that outbreaks were registered during the year in all autumn months, in winter (except January), and spring (except March) and no outbreaks were registered in summer. However, in the presence of a small number of cases of the disease, it is not possible to state the constancy of such seasonal dynamics of African swine fever in Khmelnytskyi region.

Table 2

Seasonal dynamics of African swine fever in Khmelnytskyi region for 2016-2019

Months	January	February	March	April	May	June	July	August	September	October	November	December
Number of cases	-	2	-	1	1	-	-	-	1	1	1	1

In each case, on the day of receipt of the laboratory test results at the State Research Institute for Laboratory Diagnostics and Veterinary Sanitary Examination and Khmelnytskyi Regional State Laboratory of the State Food and Consumer Service, meetings of local State Emergency Anti-Epizootic Commissions were held; protection and supervision action plans for localization and elimination of the disease were approved,, persons responsible for their implementation appointed, markets in protection zones were closed, and inspections of food establishments, shops selling meat and meat products, etc. were carried out. All activities were carried out according to the current instructions.

With regard to cases of African swine fever among wild boars, during this period there were no cases of dead wild boars in hunting grounds and forests, no cases of African swine fever as a result of contact with wild boars were reported. The

issue of regulating the culling of animals on the territory of the Podilsky Tovtry National Park has been resolved in the region, and the limit for culling wild boars has been increased. The pathogen was not detected in the pathological material from wild boars delivered to the regional veterinary medicine laboratory.

However, there were some shortcomings in the elimination of African swine fever, namely: lack of means and forces to eradicate the disease at the local level, lack of material reserves needed to destroy pigs, special equipment, lack and imperfection of mechanisms to influence pig owners and farms that do not comply with the current veterinary and sanitary requirements (heads of individual farms ignore the implementation of measures to transfer subordinate facilities to "closed mode"), spontaneous trade in live animals and raw materials, slaughter and sale of pigs, livestock identification, etc.

In order to further prevent cases of African swine fever, it is necessary to immediately improve the logistics of government agencies involved in the eradication of the disease (fuel, lubricants, machinery, equipment, etc.), establish effective control over the movement of goods that may contain African swine fever. and be potentially dangerous, raise awareness among the population about the need to strictly adhere to veterinary requirements for keeping pigs and awareness of basic biosecurity measures for the threat of African swine fever and take into account the experience of world practices to minimize the risks of its spread.

REFERENCES

1. Nedosiekov V.V., Melnyk V.V., Makarov V.V. Cross-Border Animal Diseases with the Basics of Stamping-Out: Textbook. - Kherson: Grin D.S, 2015. - 336 p.
2. Avramenko N.O. Epizootological Monitoring of African Swine Fever // Bulletin of Agrarian. Institute, Sumy National University. - 2016. Bulletin 6 (38).- p.p. 111–115.
3. Kornienko L.M. The Impact of the Epizootic Situation with African Swine Fever on the Development of the Industry and Biosecurity of Pig Farms in Ukraine//

Scientific Bulletin of Veterinary Medicine / Agrarian. Institute of Bila Tserkva National University, 2017. - No 1- 2 (133). - p.p. 142–148.

4. Babkin M.V. African Swine Fever: Problems and Prospects. Livestock Today. - 2016. - No 8. - p.p. 20–22.

5. Omelchenko G.O. Analysis of the Epizootic Situation with African Swine Fever// Bulletin of Agrarian Institute, Sumy National University. - 2016. - Bulletin 6 (38). - p.p. 108–111.

УДК 339.138

**ECONOMIC AND NORMATIVE LEGAL INSTRUMENTS FOR
INCREASING THE CAPACITY OF LOCAL
AGRICULTURAL PRODUCERS**

Karpenko Olha

Dr. Econ. Sciences, Senior Researcher

Turenko Yelizaveta

Junior Researcher

Karpenko Herman

Junior Researcher

Institute of Market Problems and

Economic&Ecological Research

of the National Academy of Sciences of Ukraine

Odesa, Ukraine

Introduction: Currently in the agro-industrial complex (hereinafter -AIC) deep ecological, socio-economic transformations are taking place, the consequences of which are multidimensional in nature. Agro-industrial production is focused on the demands of fastidious consumers. Of particular relevance are agricultural products of regional origin, which are in high demand due to their unique and original characteristics. Studying the ongoing processes, identifying real trends in the development of AIC necessitates the expansion and deepening of an inclusive economy, the use of modern technologies and technical means, maximum consideration of the achievements of science and best practice, regional features of production and sale of agricultural products, raw materials and food.

This fact is due to the consequences of the post-industrial economy, namely the increase in consumer choice, the tendency of customization and personalization of products offered to the consumer, the development of marketing and the fierceness of competition, etc.

Key words: regional branding, GI, GIO, wholesale markets for agricultural products

It should be emphasized that regional branding of local traditional products not only benefits the producer, it can also become an indicator of regional development, which affects the socio-economic sphere of the region. The key issue here is to build links between the regional brand, the local community and the region to support its promotion and further development. Certified local products can influence local business development and influence other products – enhancing their value, enhancing rural integration and appreciating local resources.

The local product can serve as a link for the local community – to develop networks and relationships between local producers, rural businesses, diversify employment in the region, open up new opportunities for the migration of unemployed youth, rural retirement populations and marginalized groups.

This is especially relevant at the stage of Ukraine's European integration process, as well as the adoption of legal and subordinate legal acts in the field of agro-industrial complex development. Therefore, an information campaign and large-scale awareness of producers about legal novelty play a very important role.

Regional branding of the local traditional products not only brings benefits for the producer – it may become the indicator of regional development affecting social and economic sphere of the region. The key issue is to create links between regional brands, local community and the region to support its promotion and further development. Certified local products can influence local business development and affect other products – increase their value, strengthen rural integration and valorise local resources. A local product can play a role of a binder for local community – develop networks and relationships between local producers, non-rural businesses, diversify the employment in the region, open new opportunities for migrating unemployed young people, rural retirement population and marginalized groups.[1]

AgriTradeNet project aims increasing the capacity of the local producers, their opportunities for geographical certification/identification and establishment of links

between the business organizations in BSB that on the local level supporting the work of these producers.

Therefore, our project fits in well with the project priority 1.2 which is Increasing capacity of local producers and straightening cooperation between business, producers' organizations and local authorities for regional branding and transnational trading of agricultural products.

The results we expect to obtain from this project are:

- Increased cross-border links for trade and modernisation in the agricultural and connected sectors in Black Sea Basin;
- Increased cross-border trade opportunities for agricultural and agro-industrial products with
 - Ensured safety production of important agricultural products
 - Ensured IT tools for increasing capacity of local producers – published research reports about the local legislation for safety producing of traditional products, report for the local branding opportunities and study about the international trading links for this type of products.
- Developed local producers' market place for promotion of traditional agricultural products in the rural areas.[2]

These results will be achieved by a group of activities like management. Implementation activities like: better cooperation of organizations in BSB, Straightening Capacity of local interested organizations and Activities for popularization of local products and Communication activities. The AgriTradeNet project interacts with the European Neighborhood Policy. The policy is aimed at creating more effective partnerships between the EU and its neighbors towards stabilizing the political, socio-economic and security fields. Our project is in line with this policy because in promoting its local products, countries will improve their economies and therefore their socio-economic reputation.

The AgriTradeNet project also interacts with the European Union's 2020 Job Creation and Growth Strategy. It was launched in 2010 to create conditions for smart, sustainable and inclusive growth..

Regional branding of the local traditional products not only brings benefits for the producer – it may become the indicator of regional development affecting social and economic sphere of the region.

The key issue here is to create links between regional brands, local community and the region to support its promotion and further development. Certified local products can influence local business development and affect other products – increase their value, strengthen rural integration and valorize local resources.

This is an issue that all the partners within this project face. They have the capacity as a local community but branding is a whole different ball game which the institutions and regions have a problem with. A local product can play a role of a binder for local community – develop networks and relationships between local producers, non-rural businesses, diversify the employment in the region, open new opportunities for migrating unemployed young people, rural retirement population and marginalized groups.

AgriTradeNet project therefore aims at increasing the capacity of the local producers, their opportunities for geographical certification/identification and establishment of links between the business organizations in BSB that on the local level supporting the work of these producers.[1]

The territorial challenge therefore becomes a territorial relevance for all countries/institutions involved and can become a territorial advantage when the project becomes a reality and a necessity for the area and the actors (local producers, institutions etc.) involved.

The AgriTradeNet project contains of 6 partners: Traders Association of Thessaloniki (Greece), Bourgas Chamber of Commerce and Industry (Bulgaria), Gatali Foundation for the promotion of small and medium sized private enterprises (Romania), Asociatia Obsteasca “Central de Consultanta in Afaceri” (Moldova), Demirkoy Municipality (Turkey) and the Institute of Market Problems and Economic & Ecological Research of the National Academy of Sciences (Ukraine).[2]

Market transformations in the agricultural sector of Ukraine’s economy, accompanied by the replacement of the system of state distribution of agricultural

products with new market infrastructure, have led to the formation of various forms of ownership and agribusiness structures. However, the efficiency of agricultural enterprises has remained extremely low, and agriculture as an industry with a long period of capital turnover, high natural and price risks is unattractive for investment.

In our opinion, the root cause of numerous financial problems of agricultural producers should be sought in the existing systems of agricultural sales, which with the liquidation of state contracts for the sale of agricultural products in Ukraine have become unable to provide an acceptable level of agricultural profitability and effective financing of the agricultural market.

Practice shows that due to the lack of effective marketing systems, most farmers sell their products immediately after harvest, ie during the price minimum. Most agricultural products are sold directly from the field and warehouses to commercial intermediaries who control significant flows of agricultural goods. At the same time, due to the lack of the necessary infrastructure, agricultural producers cannot postpone the sale of their products for the period of price growth.

Accordingly, the main financial problems of the agricultural sector are related to the scope of sales, as the direction of the main commodity flows in unorganized, non-transparent sales channels leads to significant financial losses (according to our data, 20-30%) of farmers. In addition, insufficient capitalization of agricultural traders complicates their access to financial resources, limiting the ability to absorb significant surpluses in crop years, which puts pressure on purchase prices, reducing their level for the producer.

Thus, in modern conditions there is a need to create an effective market infrastructure capable of ensuring the transparency of the process of selling agricultural products by producers. The functions of such structures can be performed by regional wholesale markets for agricultural products (WMAF).

The dominance of monopsony in the primary agricultural market causes chronic losses during the last ten years of production of many types of agricultural products. Many types of agricultural products, including products of the whole group of industrial crops (sugar beets, sunflowers, flax, hops, tobacco, etc.) by their

consumer properties can act as a commodity only in the market of means of production, where there is no competition between buyers, because the only the buyer of such products can be only the relevant enterprise of processing industries.

The lack of a mechanism for influencing pricing leads to significant regional variation in prices for agricultural products and uneven distribution of sales in different regions. In addition, the lack of complete, reliable and accessible information on prices for agricultural products, supply and demand causes losses of producers due to erroneous decisions on production volumes.

WMAF is a very important entity in the logistics market supply chains of agricultural products from producer to final consumer. The absence of such an element as organized wholesale trade, which would unite all or most of the chains of trade, leads to a decline in the efficiency of the entire market, both regional and national. And the result is the exit of economic entities from the market, for example, the transition of farmers to grain markets (which is already observed in Ukraine), and, accordingly, their niches are occupied by imported suppliers.

The low efficiency of agricultural production is also due to the fact that the producer-farmer, according to various estimates, spends up to 40% of time and 20% of funds to promote their products on the market and its sale. Therefore, the lack of wholesale markets for agricultural products, in our opinion, should be considered as a primary problem of the agricultural sector of Ukraine, which has a significant impact on the income of rural and urban populations, efficiency of domestic agro-industrial complex, profitability of agricultural enterprises and, consequently, inflation.

To solve these problems in Ukraine, the legislative framework for the development of a network of wholesale markets for agricultural products was gradually developed. However, there is still no clear state policy on this issue, as there are no real grounds for its implementation. Thus, the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 03.06.2009 № 562 approved the State target program for the creation of wholesale markets for agricultural products, which aimed to ensure the sale of high quality agricultural products and products of its processing by producers of all forms of ownership in wholesale markets and reduce their prices .

According to the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, from 2009 to 2019 the status of «wholesale market of agricultural products» was granted to 12 legal entities, but only 4 WMAPs were put into operation. At the same time, only two facilities are actually operating – the Stolychny Regional Unitary Enterprise in Kyiv and the Shuvar Regional Unitary Enterprise in Lviv.

In our opinion, the reason for this is not quite an adequate approach to defining the very concept of WMAP. Thus, in the Law of Ukraine «On Wholesale Markets of Agricultural Products» of 25.06.2009 № 1561-VI, Article 1, WMAP is defined as «... activities of purchase and sale of agricultural products in batches for subsequent sale to the final consumer through retail or for production or other uses, as well as ancillary activities that provide such purchase and sale through the provision of related services».

In European countries, WMAP is being developed to bring producers closer to consumers, identify market prices for agricultural products, landscaping and food security. That is, the emphasis is on the formation of transparent sales channels for safe agricultural products (especially for small and medium-sized producers), as well as the expansion of exports.

The Law of Ukraine “On Wholesale Markets of Agricultural Products”, Article 13 “Provision of State Financial Assistance to Wholesale Markets of Agricultural Products in the Period of Their Formation” stipulates that wholesale markets of agricultural products, regardless of ownership and organizational and legal form, are provided with financial assistance at the expense of the State Budget of Ukraine on a non-refundable and / or repayable basis.

Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of September 29, 2010 № 893 stipulates that the provision of state support for the creation of WMAP from the state budget is carried out on a non-refundable basis.

Thus, the state does not acquire any financial leverage to influence the activities of WMAP (and most importantly – on the formation of their tariff policy). This is very important given that the rates for renting seats on domestic WMAP are too high for most farmers. Local authorities also do not control WMAP tariff policy.

However, given that WMAP is an object of increased social importance, some researchers believe that it would be appropriate to introduce the coordination of WMAP tariff policy with the local authority in which the WMAP is located. This practice exists in EU countries, in particular in Spain.

In general, it should be acknowledged that in Ukraine there is no monitoring of the effectiveness of WMAP.

Despite the fact that Article 15 of the Law of Ukraine «On Wholesale Markets of Agricultural Products» states that «... In the structure of the central executive body that implements state agricultural policy, agricultural policy, in order to permanently and fully ensure wholesale agricultural markets products and operators of wholesale markets for agricultural products with information on the situation on the market of agricultural products creates a system of information support of wholesale markets for agricultural products. «, such a system has not yet been created, although 10 years have passed since the law came into force.

In addition, there are many other shortcomings in the Law, namely:

there are no defined criteria according to which a particular object of market infrastructure can be attributed to WMAP;

no WMAP classification;

WMAP hygiene standards are not defined (very important for expanding exports of agricultural products, especially to EU countries);

the mechanisms of state regulation of WMAP functioning are not defined.

The financial problems faced by domestic WMAPs are mainly due to the lack of wholesale buyers among the people creating WMAP. After all, this leads to a significant decrease in the interest of agricultural producers in its sale on WMAP, which, in turn, leads to underutilization of trading platforms and, consequently, to the difficult financial situation of WMAP.

Solving the problem of access of domestic agricultural producers to foreign markets (including the market of the EU and the Black Sea Basin) also highlights the need to improve the legal framework for the development of the WMAP network. It is known that domestic small and medium-sized agricultural producers are not able to

form a large consignment of calibrated products for export, so WMAP services for unification and standardization of product packaging, the formation of its export consignments are an urgent need for them.

This is also due to the fact that EU countries set strict requirements for the quality of agricultural products and procedures for food identification, in particular:

- the basic procedures for food safety are laid down in Regulation (EC) № 178/2002 of the European Parliament and of the Council of 28 January 2002 laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and establishing procedures for related to food safety «;

- the requirements for the identification of foodstuffs are laid down in Directive 2011/91 / EC of the European Parliament and of the Council of 13.12.2011 «On the indication or marking to identify the consignment to which the foodstuff belongs».

It should be noted that in the EU, in contrast to Ukraine, scientists are actively involved in improving the legal framework for the formation and operation of the WMAP network.

REFERENCES:

1.O.Karpenko,Y.Turenko,H.Karpenko. Institutional provision of the sphere of geographical indication of the origin of agricultural goods as materials XII International Scientific and Practical Conference «DYNAMICS OF THE DEVELOPMENT OF WORLD SCIENCE», August 5-7, 2020, Vancouver, Canada,

2.O.Karpenko,Y.Turenko,H.Karpenko. Theoretical and legal basis of the field of geographical indication of the origin of agricultural goods in Ukraine as a materials International scientific and practical conference «MODERN SCIENCE: PROBLEMS AND INNOVATIONS» August 23-25, 2020, Stockholm, Sweden.

**SCIENCE AND EDUCATION IN VIETNAM: PROBLEMS,
PROSPECTS, AND INNOVATIONS**

Kolechko Dmytro

Postgraduate Student

SHEI «Kyiv National Economic University

named after Vadym Hetman»

Kyiv, Ukraine

Annotation: The article analyzes general tendencies of development of education, science, and innovation in Vietnam compared to other countries in the region and the world. The analysis based on the reports of authoritative international organizations and scientific works makes it possible to state the successes, highlight the problems and note the promising directions in the development of education, science, and innovation in Vietnam.

Keywords: Vietnam, education, science, innovation, problems, prospects

In today's globalized world, ensuring the well-being of the population and the international competitiveness of the country is determined by innovation and knowledge capacity of the basic principles of the economy. Therefore, the development of science, education, and innovation are of particular importance in the Socialist Republic of Vietnam (hereinafter - Vietnam). Vietnam has made significant progress in science, education, and innovation. This shows for the second year in a row a high 42nd place among 131 countries in the world in the ranking of the Global Innovation Index (GII), while in 2014 it was the only 71st. Vietnam ranks 42nd for the second consecutive year – it ranked 71st in 2014 [1, p. xxxii], and 68th – on average for the period 2013-2015 [1, p. 11]. Vietnam ranks 42nd for the second consecutive year, a considerable improvement from its average rank of 68th in the period 2013-2015. Vietnam ranks first in a group of 29 countries in the lower-middle-

income group and 9th among the countries of Southeast Asia and Oceania. Vietnam is ahead of 11 high-income countries in terms of innovation development, including EU member state Greece (43rd place), Chile (54th place), Saudi Arabia (66th place), and above-average-income countries, for example, Ukraine (45th place), EU member state Romania (46th place), one of the space powers – Russia (47th place) and Turkey (51st place) [1, p. xxii].

Vietnam demonstrates medium-high performance in knowledge & technology outputs despite the low share of research and development expenditures in GDP in 2002, 2011, 2015, 2017. (fig. 1).

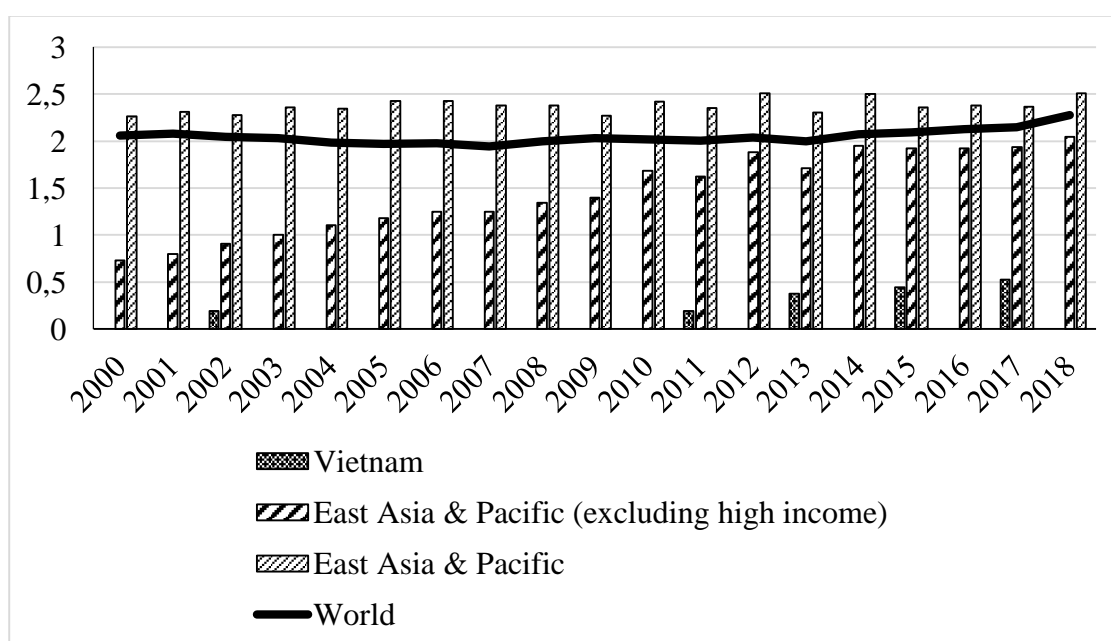

Fig. 1. Research and development expenditure (% of GDP), 2000-2018
(data source [3])

Expenditure on research and development during 2010-2017 was 0.4% of GDP, which is lower than the average in the group of developing countries (1.3%) and lower than the world average (2%) [1, p. 348]. Also, there is an average share of education expenditures in GDP compared to other countries in the world (5.7% during 2013-2018, which is higher than the world average of 4.8% [2] and 4.2% in 2019, which corresponds to 67th place in the ranking GII [1; p. 342]. Vietnam is also ahead of global average data and the region of East Asia and Oceania in the ratio of spending on Government expenditure per student, tertiary (% of GDP per capita), 2008-2013 (fig. 2).

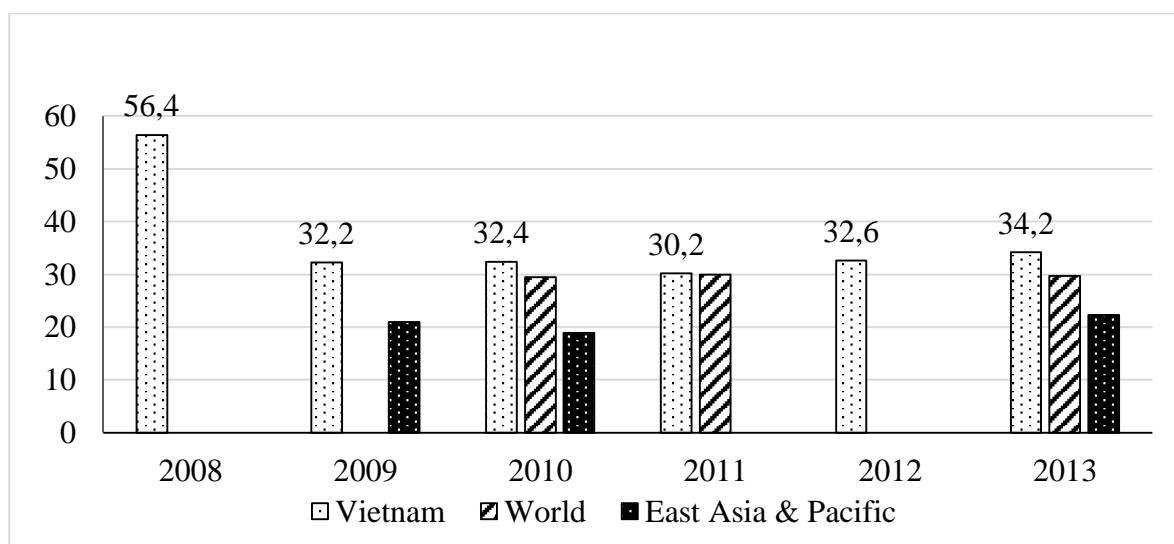

Fig. 2. Government expenditure per student, tertiary (% of GDP per capita), 2008-2013 (data source [3])

In terms of the quality of human development, Vietnam has significantly improved its position and now 100% of primary school teachers have the necessary training. It is worth noting that Vietnam ranked 16th in 2019 and is among the top third countries in the world in terms of success in the study of mathematics (495) and science (525) compared to the average score of OECD countries (490 and 493 in accordance) [1, p. 342; 2].

There are high prospects in higher education in Vietnam. Ton Duc Thang University (TDTU) not only entered the Top-1000 of the prestigious Shanghai Academic Ranking of World Universities (ARWU) in 2019, but the following 2020 rose in the ranking to the range of academic institutions that share 701-800 seats [3]. Thus, in two directions “Electrical & Electronic Engineering” and “Computer Science & Engineering” this university was included in the top 401-500 group in ARWU-2020 [4]. Analysis of scientific publications [6; 7] shows the following main problems in the development of education and science in Vietnam: insufficient quality of vocational education to the needs of industrialization; relatively low coverage of the population with higher education; non-compliance of the acquired knowledge with the needs of the economy (low quality of education); provision of qualified teachers as a result of low wages in educational institutions; insufficient funding for science; disproportion in the education of ethnic minorities and residents

of separate districts; insufficient number of graduates in scientific and natural and technical specialties; the negative balance of international academic mobility of students; a small number of specialists with a scientific degree, etc. It is noted that most of the problems are related to the inability of Vietnam's growing economy at this stage to provide adequate funding for the development of education and science.

Thus, less than a third of the relevant age group enters higher education institutions in Vietnam, while the modernization of the economy, industrialization on an innovative basis requires a highly skilled workforce (fig. 3).

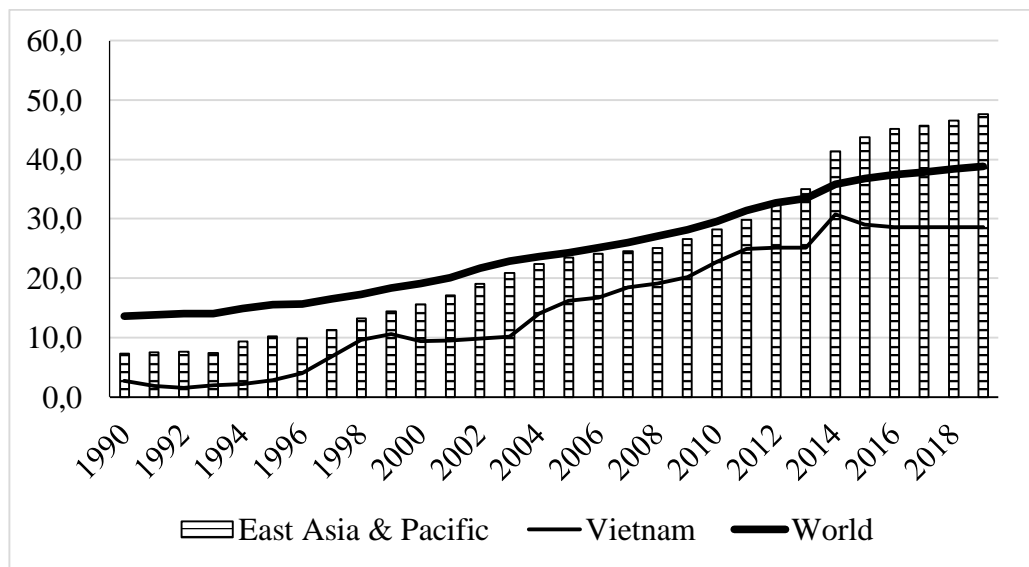

Fig. 3. School enrollment, tertiary (% gross), 1990-2019

One of the problems of higher education is the low number of graduates in science and technology, which is only 22.7% [1; 2]. Whereas, highly qualified specialists in the field of science and technology contribute to the innovative development of the economy.

Also, one of the criteria of international competitiveness of higher education in the modern period of globalization is academic mobility. In particular, the international mobility of students contributes not only to improving the quality of curricula of participating universities but also to the acquisition by students of global knowledge and skills of cross-cultural communication. However, for the period 2010-2017, the share of international student mobility in Vietnam is negative -3.3% (% of total tertiary enrolment) [2], which is evidence of the unfavorable trend of Vietnamese students going abroad to study compared to the number of foreign

students coming to Vietnamese universities and colleges. This is due to the low level of knowledge, obsolescence, and inadequacy of curricula to the needs of economics in many Vietnamese universities, as well as the advantages of quality foreign education as the prospect of global employment with higher wages and easier adaptation in case of emigration.

In general, the level of the knowledge intensity of the Vietnamese economy is generally not high. This is evidenced by the low share of knowledge-intensive employment of 13.5% in 2019. But there are good prospects for increasing the level of knowledge intensity given the high level of 64.1% of the ratio of gross domestic expenditures on research and development (GERD) to GDP that financed by the business. This is the eighth place in the world. But the involvement of foreign funding in gross expenditures on research and development (GERD financed by abroad, % GDP) is still average (65th place among 131 countries). At the same time, the good prospects of the Vietnamese economy are evidenced by the world leadership in the growth rate of labor productivity (4th place with 6.1%) and attracting foreign investment (the share of which amounted to 6.3% of GDP, which corresponds to 19th place in the ranking of countries) [1, p. 342]

Vietnam has a medium to high level of gender equality in general, including in science and education. The "population with some secondary education" among women in Vietnam is 66.2% and men 77.7%. Among university graduates, 48% are women, including 36% are women with science and mathematics education. However, the share of females employed with / advanced degrees is not yet high, only 6% of the total.

Thus, the analysis based on the reports of authoritative international organizations and scientific works allows us to state the successes, highlight the problems and note the directions of significant prospects for Vietnam in the development of education, science, and innovation.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Cornell University, INSEAD, and WIPO, (2020). The Global Innovation Index 2020: Who Will Finance Innovation? 13th edition. S. Dutta, B. Lanvin, and S. Wunsch-Vincent Editors. Ithaca, Fontainebleau, and Geneva. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf.
2. Human Development Report, (2019). *Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century*. URL: <http://hdr.undp.org/en/year/2020>.
3. Website of the World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/country/vietnam>.
4. Academic Ranking of World Universities (ARWU), (2020). URL: <http://www.shanghairanking.com/World-University-Rankings-2020/Vietnam.html>.
5. Website of the Ton Duc Thang University, (2020). Ton Duc Thang University was ranked among the World's Top-700 best universities. URL: <https://tdtu.edu.vn/en/news/2020-10/ton-duc-thang-university-was-ranked-among-the-worlds-top-700-best-universities>.
6. Nguyen, Chi Hong, (2013). "Vietnamese international student mobility: Past and current trends." *Asian Education and Development Studies*. Pp. 127-148.
7. Tran, Ly, et al. Higher education in Vietnam: Flexibility, mobility, and practicality in the global knowledge economy. Paper Book. Springer, 2016.

DYSFUNCTION OF TMJ: CLINICAL DIAGNOSIS

Kostiuk T. M.

Kyiv Bohomolets National
Medical University

PhD, Associate Professor of
Department of Prosthetic Dentistry

Taberko A. A.

Kyiv Bohomolets National
Medical University, student

Burdeina I. O.

Kyiv Bohomolets National
Medical University, student

Kostiuk T. R.

Kyiv Bohomolets National
Medical University, student

Actuality. Temporomandibular joint is a single articulation of the skull, a complex, combined, incongruous joint of the condyle articulation type [1,2,3,5]. The patient with temporomandibular joint dysfunction is examined in order to detect the disease cause, define the disease development, a character of the morphological and functional impairment, caused by this disease as well as to establish the diagnosis, choose the treatment method and manage the preventive measures. Poor examination of the patient and incorrect data analysis instead of recovery will cause progress of the temporomandibular joint pathology, despite satisfactory or good treatment outcome [1,4]. Physical diagnostics is a complex of medical measures, performed by physician for diagnosing the patient. All the procedures, which refer to this examination, are conducted by the physician (inspection, palpation, auscultation, percussion, etc.).

The aim of the study is actualization of the physical examination of the patients with temporal-mandibular pathologies.

Materials and methods used. There have been examined 83 patients (64 women and 19 men) aged 18-45 years with temporomandibular pathologies by the orthopedic dentistry department of National medical university named after O. Bogomolets. The authors have analyzed and improved the sequence of physical examination of the patients with temporomandibular pathology, paying attention to some aspects of physical examination of these patients.

The result of the study of patients with temporal-mandibular pathologies proved that it is necessary to pay attention to the position the patient assumes, the position of his head, cervical and thoracic vertebral department and position of upper extremities. The physician must define how pain intensity differs according to the body position change. It is necessary to estimate the symmetry of functioning of the mimic and chewing muscles, position of lower jaw and shift of the chin related to the nose at rest and when the patient is opening the mouth.

The dentist must check whether the patient supports his jaw at rest, feels discomfort during speaking, with partial or complete mouth opening, when signing or brushing his teeth; whether he closes his teeth or if there is a gap between the teeth. Also, it is necessary to pay attention to probable hypoplasia of the mandible, crossbite or overbite, hypertrophic masticatory muscles, position and movement of the tongue. The dentist must estimate whether the patient bites his tongue, its position at rest and during swallowing. The dentist should additionally perform debridement of the teeth and evaluate the gums and oral mucosa condition. When questioning the patient, the dentist pays attention to the character, intensity, localization and duration of pain, its possible radiation into the head, face or upper extremities. The pain may appear both at night and in the daytime, so the dentist must clarify whether pain sensations around the temporal-mandibular joint affect his sleep as well as the sleep position (if the patient puts his hand or a pillow, the ordinary or orthopedic one, under the head). It is necessary to drop out etiological traumatic factor of temporal- mandibular disorders, particularly falling or being hit onto the jaw, biting at something hard or keeping the

mouth open for a long time. When the patient visits a manual therapist, traction technique (Glisson test) could be used, with mandible being pressed onto. It is necessary to define the patient's complaints: clicking, crepitation during mandibular movements, which may appear due to dislocation of the intra-articular disc, etc. It is necessary to find out if the patient uses apparatus systems or mouth tray for correcting his occlusion, and dental prostheses (type and construction), and how long the patient has been using them. The dentist must define the patient's lifestyle: static or dynamic head and body position, his activity style, some uncharacteristic activities, related to his psycho-emotional condition and psychological adaptation mechanisms [1]. These aspects must be kept in mind during examination and planning the rehabilitation of the patient. The authors have established and applied practically their own sequence of physical examination of patients with temporal-mandibular joint disorders, which is an actualized clinical examination, possible to be conducted even with painful manifestations of the dysfunction. This sequence was successfully implemented in the stomatological center.

Conclusions. So, nowadays there is no single apprehension of mechanisms and methods of treatment of patients with temporal-mandibular dysfunction and masticatory muscles dysfunction. The modern restorative medicine requires for effective treatment-diagnostic complexes for management of the patients with temporal-mandibular joint dysfunction and masticatory muscles dysfunction. The problems of differentiated approach to establishing the diagnosis and the adequate individual treatment strategy choice with temporal-mandibular and masticatory dysfunction as well as with restoration of healthy function of the dental system are insufficiently studied, being of huge scientific interest. To detect changes of the volume or smooth movement of the mandible, caused by the occlusal, muscular or articular dysfunction, to predict and plan the complex treatment strategy a dentist must regularly practice physical examination of the temporal-mandibular joint. To find the patients with temporal-mandibular dysfunctions and masticatory muscles dysfunctions, detect the predominating symptoms, etiological factors, pathogenetic interrelation in the disease development, estimate the pathology severity, plan the

complex of diagnostic measures and treatment strategy, during the early diagnostic stage it is necessary to conduct physical examination according to the offered sequence.

LITERATURE.

1. Bobunov D., Samorukova E. et all. Fizikalnoe obsledovanie pacientov s zabolevaniem visочно-nijnechelustnogo sustava// Institut stomatologii. – SPB.- 2017. - № 3- P. 66-68.

2. Diagnostic Criteria for Temporomandibular Disorders (DC/TMD) for Clinical and Research Application: Recommendations of International RDC/TMD Consortium Network and Orofacial Pain Special Interest Group / Eric L.Schiff man [et al.] // J. of Oral & Facial Pain And Headache. - 2014. - №1. - P. 6-27.

3. Expanding the taxonomy of the diagnostic criteria for temporomandibular disorders / C.C.Peck [et al.] // J. of Oral Rehabilitation. - 2014. - №1. - P. 1-77.

4. Gross J., Fetto J., Rosen E. Musculoskeletal Examination, 4rd Edition (2015), Wiley-Blackwell. 81-94.

5. Rajendra G. TMJ Disorders and Occlusal Splint Th erapy - A Review international journal of dental clinics / G.Rajendra, M.Swapnali // International journal of dental clinics. - 2010. - №2. - P. 22-29.

UDK 661.248

**ABSORPTION METHOD OF PURIFICATION OF EXHAUST GASES
FROM SULFURIDE ANHYDRIDE**

Kuznietsov Serhii Ivanovich

Ph.D. assistant professor

Mishenko Olena Volodumirivna

Ph.D. assistant professor

Mitelka Olga Oleksandrivna

Pivovarova Victoria Oleksiyivna

students

Kherson National Technical University

Kherson, Ukraine

Annotation. Sulfurous anhydride is one of the most common air pollutants on our planet. Its bulk is formed by burning fossil fuel.

The paper considers the absorption method of neutralization of sulfurous anhydride in the waste gases of heat and power plants. The design of an industrial absorber for mutual neutralization of both sulfurous anhydride and alkaline wastewater is proposed. The influence of various physical and chemical factors on the absorption process has been studied. The optimal parameters are determined and a mathematical model of the process is obtained. The main parameters of wastewater neutralization have been investigated.

Key words: absorption, neutralization of sulfurous anhydride.

Local air pollution by technogenic gaseous substances has become one of the most alarming modern problems. The bulk of pollutants, in particular sulfurous anhydride, is formed when fossil fuels are burned. Since a person's entire life takes place in the air, he must continuously consume about 13m^3 of air per day [1]. Polluted air, even in small doses, can cause serious damage to human health.

World emissions of sulfur dioxide into the atmosphere are 190 million tons per year. It is a colorless gas with a pungent odor that is produced by the combustion of sulfur-containing fossil fuels.

Combining with water vapor in the atmosphere, sulfur dioxide forms acid, which in the form of acid rain enters the soil, reducing the yield of agricultural crops.

Corrosion of metals, which accelerates under the influence of air containing sulfur dioxide, causes great damage to the economy. Due to corrosion, millions of tons of ferrous metals are lost annually, of which complex and expensive engineering structures are complex: bridges, power transmission towers, pipelines. Under the influence of atmospheric pollution, buildings, monuments of architecture and art are destroyed.

For industrial cleaning of waste gases from sulfur dioxide, it is advisable to use absorption methods. In this case, the correct choice of the absorption solution is of great importance.

Absorption is the process of selective absorption of gas by a liquid. Two phases are involved in absorption processes - liquid and gas. In this case, the substance passes from the gas phase to the liquid.

Absorption is based on diffusion processes of the transition of a substance from a gaseous phase to a liquid through the interface. The driving force of absorption is the difference between the initial and equilibrium pressures of the interacting components:

$$\Delta P_{cp} = \frac{(P'_g - P'_l) - (P''_g - P''_l)}{2,31g \frac{P'_g - P'_l}{P''_g - P''_l}},$$

where P'_g, P''_g partial pressures of the absorbed component in the gas phase at the entrance to the apparatus and exit from the apparatus;

P'_l, P''_l - equilibrium partial pressures of the absorbed component over the liquid.

The greater the difference between the pressures, the greater the driving force of the process and the faster the absorption proceeds. Water, as well as organic and

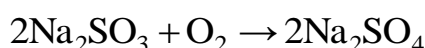
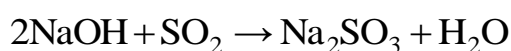
inorganic solvents are used as absorption solutions. For a more complete removal of the harmful component from the gas mixture, it is necessary to use the principle of counterflow with a continuous supply of fresh solution to the absorber.

Alkaline waste water from enterprises is considered by us as absorbents.

The purpose of the work is to develop a method and equipment for purifying waste gases from sulfur dioxide.

The SO₂ absorption process was carried out in an absorber based on an air mixture containing sulfur dioxide and natural industrial wastewater [2-4]. In the research, the method of full factorial experiment was used, which makes it possible to obtain a mathematical description of the process under study in a certain local area of the studied parameters.

The neutralization process can be expressed by the equations:

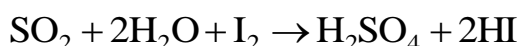
Gas cleaning degree:

$$\beta = \frac{C_{\text{SO}_2}^{\text{H}} - C_{\text{SO}_2}^{\text{K}}}{C_{\text{SO}_2}^{\text{H}}} 100\%$$

where $C_{\text{SO}_2}^{\text{H}}$ - concentration SO₂ in gases before the neutralization process, mg/m³,

$C_{\text{SO}_2}^{\text{K}}$ - concentration SO₂ in gases after the neutralization process, mg/m³.

The determination of the concentration of sulfur dioxide in the gas mixture before and after the neutralization process was carried out by the iodometric method according to the reaction:

The concentration of sulfur dioxide in the gas mixture is calculated by the formula:

$$C_{\text{SO}_2} = \frac{a \cdot 100\%}{y + a},$$

where a – the amount of sulfurous anhydrite corresponding to the amount of iodine in the absorber, cm^3 ;

y – the volume of the gas mixture corresponding to the amount of water flowed out of the aspirator and reduced to normal conditions, cm^3 .

The degree of neutralization of wastewater was determined from the equation:

$$\alpha = \frac{C_a^H - C_a^K}{C_a^H} 100\%$$

where C_a^H - alkalinity of effluents before neutralization, mg-eq/dm^3 ,

C_a^K - alkalinity of effluents after neutralization, mg-eq/dm^3 .

If during the experiment there was a transition of effluents from an alkaline to an acidic medium, the degree of neutralization is assumed to be 100% ($C_a^H=0$).

The influence of the following parameters on the neutralization process was studied:

- dependence of the degree of gas purification from SO_2 and the degree of neutralization of the absorbent on the volume of gas passed through the absorbent;
- the influence of the volumetric velocity on the degree of gas purification and the degree of neutralization of waste water;
- the effect of irrigation density on the degree of gas purification and the degree of neutralization of wastewater;
- the influence of the solution circulation time on the degree of gas purification and the degree of neutralization of wastewater
- the influence of the initial concentration of SO_2 on the degree of gas purification.

Conclusions. Determined the degree of neutralization of sulfur dioxide in the exhaust gases. Calculated matrices for determining the coefficients of the equation have been compiled and an equation has been obtained that describes the process of gas purification from sulfur dioxide. The influence of various factors on the degree of neutralization of sulfur dioxide was established.

REFERENCES

1. <https://thequestion.ru/questions/102193/>
2. Кузнецов С.И. Очистка щелочных сточных вод отходящими газами ТЭЦ и котельных (на примере текстильных предприятий) // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції – м. Алушта АР Крим Україна 10–14 вересня 2007р. С. 349-353.
3. Кузнецов С.И. Очистка отходящих газов известково-обжиговых печей // Тез. доп. 1-го екологічного форуму Чисте місто, чиста ріка, чиста планета – м. Херсон, – 2009. – С.38 – 43.
4. Кузнецов С.И. Метод нейтрализации дымовых газов щелочными сточными водами // тезисы докладов международной научно-технической конференции «Легкая и текстильная промышленность: современное состояние и перспективы» Херсон 27 – 29 сентября – 2011. С. 58 – 59.

UDC: 616.858-008.6:616.12-008.331.1-06:616.13-004.6

**THE STUDY OF THE FEATURES OF CHANGING THE
BEHAVIORAL REACTIONS AND COGNITIVE-MNESTIC FUNCTIONS OF
RATS UNDER EXPERIMENTAL PARKINSON'S DISEASE AND THE
PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF A STRATEGY OF
PHARMACOLOGICAL CORRECTION**

Maramukha Volodymyr Ihorovych

PhD, Assistant of Professor

Department of Neurology

State Institution "Zaporozhye Medical Academy
of Postgraduate Education of the Ministry of Health of Ukraine"
Zaporozhye, Ukraine

Abstract. The study was carried out on 90 Wistar rats at the age of 6 months weighing 220-290 grams. Parkinsonism was induced by the administration of the neurotoxin MPTP (N-methyl-4-phenyl-1,2,3,6-tetrahydropyridine) to experimental rats with neuroprotective treatment: I – Intact (passive control); II – animals with experimental Parkinson's disease (PD, active control); III – PD + Amantadine (AM) IV – PD + AM + Cerebrocurin; V – PD + AM + Pramistar; VI – PD + AM + Gliatilin; VII – PD + AM + Noofen; VIII – PD + AM + Pronoran; IX – PD + AM + Melatonin. The introduction of neuroprotective drugs to animals with PD significantly reduced the anxiety behavior and excitability, increased research activity, had a pronounced anti-amnesic effect, increased the ability of animals to learn.

Key words: Parkinson's disease, memory, behavior, neuroprotection, melatonin.

Relevance. Parkinson's disease (PD) is the second most important age-related neurodegenerative disorder in developed countries after Alzheimer's disease, with a

prevalence ranging from 41 per 100,000 in the fourth decade of life to over 1,900 per 100,000 in people over 80 years of age [1, p. 21].

Traditional pharmacological treatments for PD consist of dopamine precursors and other symptomatic treatments, including dopamine agonists; monoamine oxidase inhibitors; catechol-O-methyltransferase (COMT) inhibitors [2, p. 25]. Currently, long-term use of antiparkinsonian drugs causes the "phenomenon of depletion" with additional psychomotor and autonomic complications. To minimize these clinical complications, the search for new drug combinations is required. These new drugs and compounds for the treatment of PD should target dopaminergic neuroprotection to reduce premature neurodegeneration in addition to enhancing dopaminergic neurotransmission. One of the most severe symptoms of PD is cognitive impairments, which often come to the fore in the clinical manifestation of the disease and become the main cause of maladaptation of patients [3, p. 103]. The study of the factors of progression of cognitive impairment in PD will allow for timely and adequate therapy in patients at high risk of dementia.

Purpose of the study. To study the pathogenesis of premature dopaminergic neurodegeneration, to determine biomarkers for early diagnosis and implementation of preventive programs in the direction of stopping the progression of PD at early stages, to develop new treatment regimens with a specific neuroprotective effect on the dopaminergic system.

Materials and methods. The study was carried out on 90 Wistar rats at the age of 6 months weighing 220-290 grams. Parkinsonism was induced by the administration of the neurotoxin MPTP (N-methyl-4-phenyl-1,2,3,6-tetrahydropyridine) to experimental rats. The intact group received a single intraperitoneal saline solution of 1 ml per 100 g of body weight, and the control group, after administration of MPTP, received a single intraperitoneal saline solution at the same dosage.

The verification for the strategy of rational therapy in PD was based on studying the activity of drugs in groups of animals: I – Intact (passive control); II – animals with experimental Parkinson's disease (PD, active control); III – PD +

Amantadine (AM) IV – PD + AM + Cerebrocurin; V – PD + AM + Pramistar; VI – PD + AM + Gliatilin; VII – PD + AM + Noofen; VIII – PD + AM + Pronoran; IX – PD + AM + Melatonin.

Results. PD leads to an increase in the anxiety behavior of animals, excitability (an increase in the duration of inactivity and the number of freezing cases, an increase in free space, a decrease in the number of racks at the wall, a decrease in grooming), as well as a deterioration in research and search activity, and in more distant periods (10 days) leads to deterioration of mnestic functions (an increase in the number of errors in the reference and working memory).

Parenteral administration of pramistar and noofen to animals with PD significantly reduced the indicators of anxiety behavior in animals, and also had an antiamnestic effect (a significant decrease the errors in working memory), but did not affect the ability of animals to learn.

The introduction of melatonin, cerebrocurin, gliatilin and pronoran to animals with PD significantly reduced the indicators of anxiety behavior and excitability of animals (a decrease in the number of freezing and inactivity, free space, wall stands), increased research activity, and had a pronounced antiamnestic effect (reduced errors in reference and working memory), increased the ability of animals to learn (increased high activity).

Conclusions. The obtained results are an experimental justification for further clinical research of drugs in PD patients as a means of correcting behavioral and cognitive-mnestic processes for long-term treatment.

REFERENCES

1. Нейропротекторная активность модуляторов тиол-дисульфидной системы в условиях моделирования глутаматной эксайтотоксичности *in vitro* / Е. С. Литвиненко, И. Ф. Беленичев // Фармакологія та лікарська токсикологія. – 2017. – № 4-5 (55). – С. 20-26.
2. Механизмы эндогенной нейропротекции при использовании модуляторов тиол-дисульфидной системы в условиях экспериментального

нарушения мозгового кровообращения / С. В. Горбачева, И. Ф. Беленичев, Л. И. Кучеренко // Фармакологія та лікарська токсикологія. – 2016. – № 1 (47). – С.24-30.

3. Характер экспрессии мРНК HIF-1 α и HIF-3 α , уровень нитротирозина, цГМФ и интерлейкинов в гомогенате мозга монгольских песчанок с острым нарушением мозгового кровотока и на фоне проводимой терапии модуляторами системы глутатиона / Е. С. Литвиненко, И. Ф. Беленичев, А. М. Камышный // Вісник проблем біології і медицини. – 2018. – Т.1 (142), Вип.1. – С. 103-108.

**ENERGY OF THE GRAVITATIONAL FIELD AS AN EQUIVALENT
OF THE DARK ENERGY OF THE UNIVERSE**

Nastasenko Valentyn

Dr. of Technical Sciences, professor

Kherson State Maritime Academy

city Kherson, Ukraine

Introduction. Determination of the foundations of the structure and parameters of the Universe is an important urgent task since it allows understanding and explaining its structure and basic parameters. The study of these issues in physics courses in higher educational institutions, as well as, in an adapted form, in secondary specialized educational institutions and schools, contributes to the better training of future specialists and researchers in this field of knowledge. For the development of their professional level and creative thinking, it is important to know the modern problems of physics and possible ways to solve them. Among such problems, hypotheses about dark matter and energy of the Universe occupy an important place. This work is devoted to the analysis of these hypotheses and the possibility of their explanation.

Analysis of the state of the problem, selection of the goal and tasks of the work. At present, dark energy is one of the mysteries of the Universe, which is given special attention in a large number of scientific works [1]. The creation of powerful ground-based, and especially orbiting telescopes operating in various wavelengths, has made it possible to obtain results that confirm the theoretical data collected in this area. In recognition of the importance of these findings, the 2019 Nobel Prize in Physics was awarded to James Peebles “for theoretical discoveries in the field of physical cosmology” [2]. In his works, he calculated the spectrum of fluctuations of the relict radiation by adding cold dark matter to ordinary matter in his model, as well as adding dark energy with negative density to it [2]. On their basis, with an accuracy

of $\approx 0.1\%$, he deduced that the total energy of the observed Universe consists of 69% of dark energy, 26% of dark matter, and only 5% of ordinary baryonic matter.

However, new observations of distant galaxies contradict this understanding of the nature of dark matter and dark energy [3]. An unexpected discrepancy has been revealed between observations of the concentration of dark matter in three massive galaxy clusters, including trillions of stars, and theoretical computer models of how dark matter should be distributed [3]. According to the leading astrophysicist at Yale University Priyamvada Natarajan, "either the simulation is missing a component, or we made a fundamentally incorrect assumption about the nature of dark matter" [3], which requires analysis and development of previously performed work.

In connection with the above, the works [4, 5], in which the energy indicators of the gravitational field were determined, are of certain interest. The value of these works is that unlike dark energy with negative density (this parameters do not have explicit physical models and are determined theoretically based on mathematical dependencies), the parameters of gravitational field are obtained on the grounds of explicit physical models and strict dependencies, arising from reliable physical laws and regularities associated with fundamental physical constants of Universe [6, 7].

Determination of the forces and energy parameters of the gravitational field on the basis of reliable physical laws is the main goal of the work performed.

The second goal of the work is the introduction of modern information about the gravitational field, its power and energy parameters in the newer scientific research and in the process of studying gravity in physics courses at higher educational institutions, and also adapted courses – in secondary specialized educational institutions and schools.

Working methods. This work is based on the methods of deduction and induction in the study of the material world based on the application of well-known reliable laws of physics and general principles of development theory of knowledge.

Results and their discussion. The possibility of achieving the set goals is substantiated by the following new scientific findings obtained in recent years in the sphere of studying the gravitational field:

1) the discovery of gravitational waves and the processes of their formation in the Universe, which was awarded the Nobel Prize in Physics in 2017 [8], but the values of their wave parameters in this works were not determined;

2) a rigorous substantiation of the wave parameters of the gravitational field and their values [6, 7], however, they are still little known to scientists and teachers.

It should be noted that the works of Nobel laureates are widely covered in scientific and popular science literature, which allows them to be used in new scientific research and the training of future scientists, specialists, and teachers of all levels working in this field. Insufficient popularity of works [4 – 7], published in editions with minor scientific authority, decreases the attention to them and the further level of development of science and training of scholars, therefore, it is required to eliminate this deficiency.

The main distinctive feature and *scientific novelty* of the work performed is the substantiation of the force and energy of the gravitational field of the Universe based on a strict definition of its wave parameters and their numerical values:

Frequency ν_G of the gravitational field are determined by strict physical dependence (1) [6, 7], is Nastasenکو's quantum frequency constant:

$$\nu_G = \nu_p = \sqrt{\frac{c^5}{Gh}} = 7.39994 \cdot 10^{42} (s^{-1}) \rightarrow 7.4 \cdot 10^{42} (s^{-1}). \quad 1)$$

where: G – gravitational constant recommended by CODATA [9]:

$$G = 6.67408(31) \cdot 10^{-11} \left(\frac{m^3}{kg \cdot s^2} \right). \quad 2)$$

c – speed of light in vacuum [9]:

$$c = 0.299792458 \cdot 10^9 \left(\frac{m}{s} \right) \quad 3)$$

h – Planck's constant [9]:

$$h = 6.626070040 \cdot 10^{-34} (J \cdot s) = 6.626070040 \cdot 10^{-34} \left(\frac{kg \cdot m^2}{s} \right). \quad 4)$$

On the basis frequency of the gravitational field ν_G in [6, 7] which made it possible to obtain its other wave parameters the gravitational fields at the strict physical level:

Period of oscillation T_G , (s):

$$T_G = \frac{1}{\nu_G} = \frac{1}{7.4 \cdot 10^{42} (s^{-1})} = 0.135 \cdot 10^{-42} (s), \quad (5)$$

Length of carrier wave λ_G , (m)

$$\lambda_G = \frac{c}{\nu_G} = 4.051249 \cdot 10^{-35} (m), \quad (6)$$

Amplitude of oscillation A_G , (m):

$$A_G = \lambda_G = 4.051249 \cdot 10^{-35} (m). \quad (7)$$

Wave energy E_G , its maximum quantum of energy (J):

$$E_G = h\nu_G = 4.9032918286 \cdot 10^9 (J) = E_p = \sqrt{\frac{hc^5}{G}} = 4.90326 \cdot 10^9 (J). \quad (8)$$

Mass equivalent m_G of the wave energy E_G of the gravitational field, or its energy mass, which in the framework of law: Plank's energy $E_G = h\nu_G$ and Einstein's on connection of total energy and mass $E_G = m_G c^2$, its maximum quantum of mass:

$$m_G = \frac{E_G}{c^2} = \frac{h\nu_G}{c^2} = 5.455647929 \cdot 10^{-8} (kg). \quad (9)$$

This parameters (5), (6), (7), (8), (9) obtained on the basis of strict physical regularities, consisting of 3 initial fundamental physical constants (2), (3), (4) [10].

To determine the force of the gravitational field used of force F_G (10) of Newton's law of gravitation is base [10]:

$$F_G = G \frac{m_1 m_2}{r^2} (N). \quad (10)$$

where: m_1, m_2 – mass of 2-point 1 bodies and the distance r between them:

Herewith, the total mass m_l of waves of the gravitational field is replaced by its equivalent on the energy mass m_G (11):

$$m_1 = N_G m_G = N_G \frac{h\nu_G}{c^2} (kg). \quad (11)$$

where N_G - is the number of wavelengths λ_G at a distance r to any object having a mass m_2 :

$$N_G = \frac{r}{\lambda_G}. \quad (12)$$

The obtained values (11), (12) allow us to find a new strict physical dependence for the force F_G :

$$F_G = G \frac{m_1 m_2}{r^2} = G \frac{N_G h\nu_G m_2}{r^2 c^2} = G \frac{r h\nu_G m_2}{\lambda_G c^2 r^2} = G \frac{h\nu_G m_2}{\lambda_G c^2 r} = \frac{G h\nu_G}{\lambda_G c^2} \cdot \frac{m_2}{r} (N). \quad (13)$$

Since the constants G , h , c , ν_G , λ_G within the framework of their dimensions [4, 5] can be expressed in terms of the Planck's values: length l_p , time t_p , mass m_p [7, 9, 10] we obtain strict physical dimension [4, 5]:

$$\frac{G h\nu_G}{\lambda_G c^2} = \frac{\left(\frac{l_p^3}{m_p t_p^2} \right) \cdot \left(\frac{m_p l_p^2}{t_p} \right) \cdot \left(\frac{1}{t_p} \right)}{(l_p) \cdot \left(\frac{l_p}{t_p} \right)^2} = \left(\frac{l_p}{t_p} \right)^2 = c^2. \quad (14)$$

Used (14) and taking into account the value (15), we finally get a strict physical dependence for calculating the force F_G [4, 5]:

$$F_G = c^2 \frac{m_2}{r} = \frac{m_2 c^2}{r} (N). \quad (15)$$

This dependence (16) implies that the force F_G of the gravitational field action on an object of mass m_2 is energetically. It is directly proportional to the total energy $m_2 c^2$ of the selected body and inversely proportional to the distance r between it and any selected base of the gravitational field.

The found values of the energy and energy mass of the gravitational field can be further used to compare them with the dark energy and dark mass of the Universe in further scientific research.

Thus, the data obtained are of great scientific interest for researchers and teachers working in this field. Therefore, it was expedient to present them in

scientific journals of universities, which would contribute to the rapid implementation of the work performed in the educational process. So Bulletin of the Karaganda University. Physics series, the Republic of Kazakhstan, was chosen, which is little known, in order to have an abundance of articles on theoretical physics, but has a Web of Science index. Thus, the paper “Physic-mathematical substantiation of the energy and force of gravitational field of the Universe” was sent to this edition. However, the paper received a negative review.

The problems of peer-reviewing of scientific works were discussed in [11]. Frequently, experts have their own interests in the field of peer reviewing and use the right of anonymity to promote their own and block other people's work. If there is no famous co-author, the review may be negative. However, Bulletin of the Karaganda University. Physics series, had another reason: “to be on the safe side”, as journals with a precarious position in the scientific world are afraid to publish controversial and problematic papers. Therefore, their refusal to publish my work was “phenomenal”. The reviewer could not refute the derivation of the parameters of the gravitational field, since they were justified by strict physical dependences, so the answer boiled down to the fact that the journal does not have competent reviewers (I have preserved the text of the reply). It should be noted that the journal has a Web of Science index without specifying a specific limitation of the physics sections, so the answer about the incompetence of the reviewers casts doubt on this index. In journals that value their reputation, competent reviewers are sought in other journals and organizations (I have received articles from many journals for reviewing). However, I did not receive a reply from the editorial board to my objections, which forces me to appeal to the general scientific community to assess the level of this journal.

Conclusions

1. The given paper does not controvert the previously performed works on the dark mass and energy of the Universe, but it can supplement them, which requires further research to harmonize them.

2. New data on the energy of the gravitational field and its energy mass were obtained on the basis of strict a physicals law, which confirms their reliability,

therefore, all research in this area will not be comprehensive and will be unfinished without taking into account of the found parameters.

3. The results obtained have the level of scientific discoveries that contribute to the development of science. It should be considered when teaching physics disciplines in higher educational institutions, as well as when adapting them to secondary specialized educational institutions and schools.

REFERENCES

1. Vyblyy YU.P., Leonovich A.A. (2020) Kosmologiya i astrofizika – przedniy kray fundamental'noy nauki [Cosmology and astrophysics – the cutting edge of fundamental science] / Institut fiziki NAN Belarusi, Minsk. Retrieved from : https://libeldoc.bsuir.by/bitstream/123456789/38597/1/Vyblyy_Kosmologiya.pdf

2. Nobel Prize in Physics (2019) Retrieved from : <https://nplus1.ru/news/2019/10/08/nobel-physics-2019>

3. Uchenyye sbity s tolku novymi otkrytiyami zagadochnoy temnoy materii (2020) [Scientists are baffled by new discoveries of the mysterious dark matter] Retrieved from : <http://kontrakty.ua/article/162364>

4. 48. Настасенко В.А. Строгое обоснование силы действия гравитационного поля / В.А. Настасенко // Науковий вісник ХДМА: науковий журнал. – Херсон: ХДМА, 2017 № 2 (17), – С. 170-180.

5. Nastasenko V. (2019). Refinement of law the world gravitation force for gravitational field of the Universe / 6-th International Conference on Theoretical and Applied Physics. J. of Astrophysics & Aerospace Technology, 2019, № 7. – P. 42. DOI 10.4172/2329-6542-C2-41

6. Nastasenko V.A. (2014) O vozmozhnosty opredelenyya volnovykh parametrov hravytatsyonnoho polya [On the possibility of determining the wave parameters of a gravitational field] // Visnyk Khersons'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu – Kherson. KHNTU. Vyp. 1(48). – S. 71-76. [in Russian].

7. Valentyn Alekseevitch Nastasenکو (2018) Discovery of analytical method defined of wave parameters gravitation field / // Journal Laser Opt Photonics №5, 1. DOI: 10.4172/2469-410X-C1-020.

8. Nobel Prize in Physics. (2017) www.nobelprize.org. Retrieved from : https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/physics/laureates/2017/press.htm

9. CODATA Internationally recommended values of the Fundamental Physical Constants (2018). Retrieved from : <https://physics.nist.gov/cuu/Constants/index.html>

10. Alekseev, D.V., Bonch-Bruevich, A.M., Voronov-Romanov, A.S. et al. (1983). *Phizicheskij encyclopedicheskij slovar* [Physical Encyclopaedic Dictionary]. Prohorov A.M. (Ed.). Moscow : Sov. Encyclopedia [in Russian].

11. Nastasenکو V. O. (2020) *Naukovi vidkrittja i problemi ih viznannya* [Scientific discoveries and problems of their recognition] / V International Scientific and Practical Conference «Science, society, education: topical issues and development prospects». – Kharkov, Ukraine. – C. 231-235. [Ukraine].

ДО ПИТАННЯ РЕПЕРТУАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ АНСАМБЛІВ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДМШ НА ПРИКЛАДІ КОНКУРСІВ ДРОГОБИЧА

Orishchenko Galina

Oster Children's Music School

Chernihiv region, Ukraine

master's student of Institute of Music Arts

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Анотація У статті здійснено спробу охарактеризувати стан репертуарного надбання для народних інструментів у сфері ансамблевого музикування. Увага зосереджена на початкову ланку мистецької освіти. За основу взято конкурси у Дрогобичі – «Візерунки Прикарпаття»,

«Perpetuum mobile», імені Анатолія Онуфрієнка, як такі, що демонструють високу фахову підготовку колективів та солістів і входять до провідних творчих імпрез України та Європи. Доведено – ансамблевий репертуар початкової ланки українських шкіл охоплює взірці сучасної музики, перекладення світової академічної спадщини, естрадно-джазові твори, фольклорні обробки; школи Європи роблять акцент на модерному репертуарі, та напрацюваннях сучасних композиторів.

Ключові слова: ансамбль, оркестр, репертуар, народні інструменти, конкурс, Дрогобич.

Активізація творчого напрацювання для колективів народних інструментів – постійна проблема. Особливо це відчувається у початковій мистецькій освіті. Саме на азах залучення учнів до гри в ансамблях різних складів й оркестрах, постає тим аргументованим важелем впливу на особистість, його психологічну складову, формотвору палітру виконавських навиків та сценічної впевненості. Безпосередньо, на формування світогляду та

смаку, певних національних традицій, якісного освітнього процесу має репертуар – покликаний сприяти у фаховій виконавській підготовці учня-початківця.

В початковій ланці музичної освіти ми спостерігаємо значну кількість творчих колективів: оркестри (народні, духові, камерні, симфонічні), ансамблі однорідного складу (баяністів-акордеоністів, бандуристів, гітаристів, домристів, піаністів і т.д.), ансамблів мішаного складу, вокально-інструментальні колективи, тощо. Саме такі формування колективного музикування, створюються з метою максимального залучення учнівства до виконавсько-сценічної гри із проекцією на обрання окремими учнями музику своєю майбутньою професією.

Відтак, для певного колективу, існують постійні труднощі із підбором репертуару, адже не все те що написано підходить і під склад учасників і під їх виконавський рівень. Загалом, викладачі й керівники, самотійно здійснюють аранжування, перекладання, інструментування а інколи – і написання музичних зразків для своїх вихованців, що служить стимулом до праці та матеріалізації нових ідей.

Проблему дитячого репертуару для колективів народних інструментів піднімають науковці М. Булда [1], А. Боженський, О. Гончаров [2], А. Душний [3], П. Дрозда, З. Стельмашук, О. Сергієнко, В. Суворов, Л. Пасічняк і ін. Серед композиторів, варто відзначити творчість В. Власова, В. Вірясової, Є. Дербенка, В. Зубицького, Е. Мантульєва, В. Салія, Р. Стахніва, К. Соколова і ін.

Мета статті – окреслити певні пріоритети репертуарного забезпечення колективного народно-інструментального мистецтва початкових мистецьких навчальних закладів на прикладі конкурсів Дрогобича.

Творчі пріоритети репертуарної політики ми спостерігаємо на конкурсах та фестивалях

«Поліський вернісаж» (м. Семенівка, Чернігівська обл.), імені Миколи Різоля (Дніпро), «Art- Домінанта» (Харків), «InterSvitiaz accomusik» (Луцьк), «Акорди Львова» (Львів). Вражають своєю яскравістю, багатожанровістю та

систематизацією проведення конкурси «Візерунки Прикарпаття», «Perpetuum mobile» та імені Анатолія Онуфрієнка в Дрогобичі.

Саме Дрогобич, сьогодні тримає рівень пріоритетності у сфері баянно-акордеонного та народно-інструментального мистецтва в Україні. Двічі на рік сюди з'їжджаються представники різних рівнів навчання та виховання творчої молоді з України та зарубіжжя, проводиться обмін передовим педагогічним досвідом та репертуарними новинками, даються рекомендації на світові конкурси до гільдії яких входять і Дрогобицькі конкурси.

На думку М. Булди: «У процесі невинного зростання професійного рівня народно-інструментального мистецтва (головними складниками якого виступають три компоненти: інструментарій, виконавська майстерність, репертуар), нового змісту набуває питання репертуарного забезпечення» [1, 41]. Саме репертуар, його значення у виклику сьогодення домінує основою формування виконавства учнем-початківцем.

Одним із перших Дрогобицьких конкурсів, де ансамблеве мистецтво посіло власну нішу у популяризації феномену в Україні – став Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах імені Анатолія Онуфрієнка. Початкова ланка розмаїта однорідними ансамблями малих форм. Серед них, дуєт бандуристів Чернігівської ДМШ № 1 ім. С. Вільконського (клас В. Іщенко). Їхня палітра програми вражає: «Канцола» Ф. да Мілано,

«Пантомім» В. Моцарта, «Неополітанська пісенька» з опери «Лебедине озеро» П. Чайковського, «Фарандола» з сюїти «Арлезіанка» Ж. Бізе, «Марш» з опери «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артимовського, «Три монети у фонтані» Ж. Стайна, «Тропак» К. Міськевича. Квартет бандуристок Радомишльської ДМШ (клас Л. Головань) звертається до вокальної музики, а їх уподобання сягають творчості О. Білаша на слова М. Ткача «Летять лелеки в зорепаді» та В. Биченко на слова З. Журина в обр. Л. Мандзюк «Вареники з вишнями» [7, 31].

Щодо репертуару для ансамблів мішаного складу на даному конкурсі, то варто відзначити дует (цимбали, бандура) Жовківської ДМШ (кер. Л. Масляк). Їхній репертуар, твір

В. Моцарта («Рондо»), компонування О. Варламова («На зорі ти її не буди») й І. Завадського («Українська шумка»). Ансамбль «Народні музики» (скрипка, козобас, цимбали) ДМШ № 3 м. Миколаїв (кер. Е. Комар) постає носієм творчості виключно українських авторів А. Кос-Анатольського («Ой піду я межі гори»), К. М'яскова («В ліс зелений по горіхи»), В. Попонова («Гуцульські наспіви»), В. Матвійчука («Ватра»), народної пісні «Гей на високій полонині» та В'язанки народних мелодій [7, 32].

Великі ансамблі бандуристів є невід'ємною частиною даного конкурсу. Відтак, їхня більшість пропонує програми виключно із вокальних композицій. Ансамбль Радомишльської ДМШ (кер. Л. Головань) має у репертуарі «Україно зоре моя» А. Філіпенка до слів М. Сингаївського, «Посадила стара баба» в обр. П. Потапенка, інструментальний твір

«Веселкова» в обр. О. Антонюк. Наступний, ансамбль «Веселка» Дніпропетровської ДМШ

№ 3 (кер. О. Стороженко) пропонує програму із творів М. Долгих на слова А. Корінь

«Вишиває мати пісню», О. Білаша на слова Л. Денисенко у аранж. С. Овчарової «Зозуленчині черевички», В. Павленка на слова І. Сабашини «Світанковий край» та «Ой, я молода» в обр. О. Стороженко [7, 36–37].

Надзвичайно різний і по стилю і по інтерпретаційних елементах постає репертуар дитячих оркестрів народних інструментів (ОНІ) представлених на конкурсі Онуфрієнка. ОНІ Кіровоградської ДМШ (кер. Л. Русавська) пропонує програму з творів Б. Сметани (Уривок з симфонічної поеми «Влтава»), М. Колеси («Коломийк»), М. Скорика («Мелодія»), Є. Дербенка («Крутий» з сюїти «Діти перебудови»), В. Кукузенка («В барі Нью-Орлеана» із сюїти-жарту «Подорож сіренького козлика»), Є. Адамцевича в обр. В. Гуцала «Запоріжський марш» та ін. Програму фольклорно-естрадного спрямування пропонує ОНІ

«Веселики» Долинської ДМШ (кер. М. Мазур). Твори в обробці М. Мазура «Циганські наспіви» та

«Молдавські мелодії», Вальс «Indifference» А. Морена, «Бойківські мелодії» в обр. Б. Погонича та ін. [7, 37].

Щодо репертуарних пріоритетів у сфері колективної гри на народних інструментах, постає слушна цитата О. Гончарова: «Оркестрантів (*ансамблістів* – Г. О.) об'єднує насамперед спільний художньо-виконавський процес, колективне спілкування з метою інтонаційно-художнього засвоєння й відтворення музичної спадщини різних історичних пластів, естетичних спрямувань, стильових і жанрових орієнтирів, національних традицій» [2]. Відтак, маємо можливість спостерігати виконання ансамблями баяністів-акордеоністів оригінальної музики на I конкурсі «Perpetuum mobile» наступних композиторів: В. Зубицького («Во, гармошка!»), В. Власова («Босса нова»), В. Заїчка («Українська танкова»), Ю. Кукузенка («По вуличках Севільї»), Є. Дербенка («Гострий ритм», «Гірлянди», «Веселе інтермеццо»), М. Різоля («Дощик»), П. Піщигоні (Вальс «Світло і тіні»), А. П'яцолли («Violentango», «Oblivion») [4, 16–17].

Тенденцію репертуарного урізноманітнення спостерігаємо і у подальшому. Так, на III

«Perpetuum mobile», у виконанні різних ансамблів ми зустрічаємось із творчістю К. Мяскова («Курочка з півником»), А. Бизова («Марш-гротеск»), Вл. Золотарьова (Дві п'єси), В. Лапченка (Сюїта на теми українських народних пісень), Д. Самойлова («Кадриль-жарт»), В. Зубицького («Західноукраїнський танок»), Є. Дербенка («Старовинна гравюра»). Окремого значення надається фольклорному мелосу (укр. нар. танець в обр. С. Рубінштейна. «Гопак»; укр. нар. пісня. в обр. М. Різоля. «Ой, Марічко» та ін.), як основи звертання до народної пісні учнів молодших класів ДМШ [5, 19–20].

Щодо IV «Perpetuum mobile», то тут варто підкреслити тяжіння до розмаїття репертуару. Цей прояв ми спостерігаємо у різних регіонах країни й серед учасників із закордону. Так, низкою викладачів здійснюється власне

аранжування творів для ансамблів, зокрема В. Братановим із ДМШ № 1 м. Полтава («Тангомания» попури на теми творів А. П'яцолли) та І. Іваночко із Миколаївської ШМ (укр. нар. пісня в обр. О. Давиденка, аранж. І. Іваночко. «Розпрягайте, хлопці, коней»)

У конкурсній програмі учасників із Словачки (м. Стара Любойня, школа Я. Мелковича) ми зустрічаємо твори А. Вівальді («Ель Чокло»), М. Кошнара (Танго «Мартушка»,

«Аметист»), А. Зигель («Тамбурін», «Іспанія-вальс»), А. Хачатурян («Танець з шаблями»). В учасників із Угорщини (м. Пакш, школа «Pro Artis») програма унаочнює композиції Б. Бартока («Вечір в селі»), І. Штрауса (Полька «Да здравствует мадьяр!»), Р. Буї («Зустріч з Гершвіним»), С. Коняєва (Концертна п'єса), А. Фоссена («Літаюче листя»), Є. Дербенка («Акордеоніст грає твіст») [6, 36–37].

У репертуарі інших учасників ми зустрічаємось із творами: Я. Табачника («Угорські мелодії»), А. П'яцолли («La Muerte del Angel»), Є. Дербенка («Граємо по-саратовськи») у виконавців із Хмельницької ДМШ № 1 (клас Л. Цуркан); В. Вільхгам («Веселе інтермецо»), В. Завального («Дощик») із Чернігівської ШМ (клас Н. Ільченко); Дж. Менделя («Тінь твоєї посмішки»), Д. Штейбельта (Адажіо), «Розпрягайте хлопці коней» в обр. О. Давиденка із Остерської ДМШ (клас В. Вербової); В. Власова («У сузір'ї Центавра»), П. Піцигоні (Вальс- мюзет «Світло і тіні») із Чернігівська ШМ при музичному училищі ім. Л. Ревуцького (клас О. Ніколаєнка) [6, 36–37].

Варто відзначити і участь у такому конкурсі тріо «Кілки» (кер. Г. Алейнікова) із Лисичанської ДМШ № 13 у складі двох гітар та балалайки к/б. У їхньому репертуарі «Очі чорні» С. Руднева, «В цирку» О. Віницького, обробки «Аргентинської мелодії» М. Анідо та

«Ой, та не вечір» С. Руднева [6, 57].

Особливого значення мають великі ансамблі народних інструментів. Саме для таких колективів, вельми важко знайти репертуар, адже склад урізноманітнений і юні музиканти мають різну виконавську підготовку. У

певній мірі, репертуар формують (інструментують, аранжують) самі керівники. Так, ансамбль народних інструментів «Скерцо» із Лисичанської ДМШ № 1 (кер. В. Сидоренко) має у репертуарі твори Й. С. Баха («Скерцо»), «Молдавський танець» в обр. А. Воленберга, композицію керівника «Попурі на теми одеських пісень “Ах, Одеса!”» та аранжування обробки Я. Табачника «Ріоріта». До його складу входять 2 скрипки, ф-но, 2 акордеони, блок-флейта, саксофон, балалайка-бас, ударні [6, 59].

У даному конкурсі, особлива увага зосереджується на оркестри або колективи котрі до них прирівнюються. Так, ансамбль «Озорные наигрыши («Пустотливі награвання»))» Харківської ДМШ № 13 (кер. Г. Алейникова, Н. Єфімова) притаманна палітра музики М. Різоля («Гаївка»), В. Андрєєва (Вальс «Балалайка»), О. Віницького («Маленький ковбой»), Ю. Кукузенка (Сюїта «Подорож сіренького цапка») та О. Циганкова («Мардяндя») [6, 68]. Два останні твори, перекладені та аранжовані для колективу Г. Алейніковою.

Вагому нішу у популяризації репертуарних тенденцій сфери ансамблевого баянно- акордеонного репертуару посідає конкурс «Візерунки Прикарпаття». На XI конкурсі, маємо можливість окреслити репертуар який культивується у Гімназії С. Сондецькіса в м. Шяуляй (Литва) у класі М. Маркевічене. У виконанні колективів різного складу звучали І ч. з Симфонії В-dur Й. С. Баха, «Прелюдія» Г. Купрєвічіуса, «Good mood» П. Фроссіні, «In finito Greko» Й. Феррейра, «Самба» А. Маслова, «Балканський переліт» Р. Моркунаса [10, 28]. Таким чином, європейська школа має деякі відмінності у вихованні юних музикантів, а саме – тяжіння до модерної музики. Так як в українській школі, перевага віддається сучасній, естрадно-джазовій та фольковій музиці, широкому спектру перекладень світової класики, тощо.

Квінтет баяністів «Мажор» Сновської ДМШ (кер. С. Кузьменко) репрезентує репертуар таким чином, що учні мають можливість виконувати твори як А. П'яццолли («Libertango»), так і А. Блашак й П. Скорупа («Ірландський танець» з комп'ютерної гри

«Відьмак») й «Хіт-парад: попури сучасних пісень» в обр. керівника колективу С. Кузьменко [10, 29].

На IX та X «Візерунках Прикарпаття» увага дослідницького феномену зосереджена на репертуар ансамблю народних інструментів Дашавської ДМШ ім. Ф. Колесси (кер. І. Куртий). Це перед усім, відома класична композиція «Арія» D-dur з Сюїти № 3 Й. С. Баха, та твори композиторів-сучасників Є. Дербенка «Друзі грають джаз» та Р. Стахніва «Коломийка» [8, 21; 9, 30].

На основі проектів Дрогобича, ми підкреслюємо їх внесок у спільноту академічного колективного народно-інструментального музикування. Тому, нами відзначено: «активний розвиток та пропаганду різноманітних малих форм ансамблевого музикування (дуети, тріо, квартети), які здебільшого включають до свого складу баян або акордеон; великі ансамблі трансформуються у відповідності приналежних до них інструментів, що впливає із студентів (*учнів – Г. О.*) того чи іншого навчального закладу ...» [3, 95].

Отже, колективне народно-інструментальне мистецтва Дрогобиччини в сфері конкурсних імпрез, демонструє взірці сучасної репертуарної затребуваності й здійснює аналітику різних виконавських шкіл щодо даного питання. В інституції проводиться обмін передовим педагогічним досвідом, який сприяє опануванню новітніх підходів та методик навчання учнів мистецтва гри на народних інструментах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Булда М. Особливості формування дитячого репертуару баяніста-акордеоніста (на матеріалі творів В. Власова). *Вісник КНУКіМ: зб. наук. праць. Серія «Мистецтвознавство»*. Київ, 2012. Вип. 27. С. 40–45.
2. Гончаров О. Оркестри (ансамблі) баянів та акордеонів. Проблеми репертуару. [Електронна версія]. Режим доступу: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vidrio_old_2017/ku/kultura36/32.pdf
3. Душний А., Боженський А. Колективне інструментальне музикування педагогічних університетів на прикладі конкурсу «Perpetuum

mobile». *Молодь і ринок*. Жовтень, 2014. № 10 (117). С. 89–96.

4. I-й Відкритий Всеукраїнський конкурс баяністів-акордеоністів «Вічний рух». Міжнародна науково-практична конференція «Музична освіта України: проблеми теорії, методики, практики» (ДДПУ ім. І. Франка, 8-12 травня 2008 року): програма / [ред.-упоряд.: А. Душний, Б. Пиц]. Дрогобич: Посвіт, 2008. 30 с.

5. III-й міжнародний конкурс баяністів-акордеоністів «Perpetuum mobile». III-я Всеукраїнська науково-практична конференція «Музична освіта України: проблеми теорії, методики, практики» (ДДПУ ім. І. Франка, 6-9 травня 2010 року): програма / [ред.-упоряд. А. Душний, Б. Пиц]. Дрогобич: Посвіт, 2010. 36 с.

6. IV-й міжнародний конкурс баяністів-акордеоністів «Perpetuum mobile». IV-а Всеукраїнська «Музична освіта України: проблеми теорії, методики, практики» та IV-а міжнародна «Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX – XXI століть» науково-практичні конференції (ДДПУ ім. І. Франка, 30 квітня – 4 травня 2011 року): програма / [ред.-упоряд.: А. Душний, Б. Пиц]. Дрогобич: Посвіт, 2011. 72 с.

7. II-й Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах імені Анатолія Онуфрієнка. II-а міжнародна науково-практична конференція «Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX – XXI століть» (Дрогобич, 25-28 березня 2009): програма / [ред.-упоряд.: А. Душний, Б. Пиц]. Дрогобич: Посвіт, 2009. 42 с.

8. IX-й Всеукраїнський Відкритий конкурс баяністів-акордеоністів «Візерунки Прикарпаття», X-а міжнародна науково-практична конференція «Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX – XXI століть» (ДДПУ ім. І. Франка, 2 – 4 грудня 2016 року): програма / [упоряд. А. Душний, Б. Пиц]. Дрогобич: Посвіт, 2015. 26 с.

9. X-й Всеукраїнський Відкритий конкурс баяністів-акордеоністів «Візерунки Прикарпаття», XI-а міжнародна науково-практична конференція «Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX – XXI століть» (ДДПУ ім. І.

Франка, 8 – 10 грудня 2017 року): програма / [упоряд. А. Душний, Б. Пиц].
Дрогобич: Посвіт, 2017. 44 с.

10. XI-й Всеукраїнський Відкритий конкурс баяністів-акордеоністів
«Візерунки Прикарпаття», XII-а міжнародна науко-во-практична конференція
«Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX – XXI століть» (ДДПУ ім. І.
Франка, 7 – 9 грудня 2018 року): програма / [упоряд. А. Душний, Б. Пиц].
Дрогобич: Посвіт, 2018. 32 с.

**COMPUTER AND MATHEMATICAL MODELING OF THE
DEVELOPMENT AND CREATION OF HIGH-PRECISION LOCATION
OPTOELECTRONIC MEASURING SYSTEMS SYSTEMS**

Santoni Volodymyr

Senior scientific researcher

Yanko Volodymyr

Senior scientific researcher

Budiyanska Liudmyla

Head of scientific laboratory

“Sensors and Registrating Systems”

Ivanchenko Iraida

Senior scientific researcher

Lepikh Yaroslav

Scientific supervisor

Doctor of physics and mathematics, Professor

Odesa National Mechnikov University

Odesa, Ukraine

Summary. Simulation operation modeling of optoelectronic measuring systems (OEMS) is carried out and mathematical options models for constructing primary processing devices are described, as well as algorithms for optimal signal processing for solving problems of detecting and recognizing target objects. Computer modeling makes it possible to match the OEMS path links that have a different physical nature. The computer model displays the OEMS structure, the operating conditions in which the system operates: environment, emitters features, objects, backgrounds, interference and the system operation method.

Key words: optoelectronic measuring systems, computer model, imitation and mathematical modeling.

To develop and create high-precision optoelectronic measuring systems (OEMS), it is necessary to study the construction principles and analyze the methods for calculating their parameters. The theoretical development reliability is confirmed by their practical implementation, for the implementation of which it is necessary to conduct research on computer models and experimental samples. In the OEMS development and design, computer modeling methods are used. In the experimental field, when studying the relationships between the parameters of the measuring system, analyzing the algorithms for measuring spatial coordinates, simulation computer and physical models of the functional elements of the measuring system are used [1].

One of the promising ways to solve complex theoretical and technical issues in the OEMS creation is the use of computer models. Mathematical modeling is an effective tool in the study of high-precision OEMS being created. It enables to evaluate the main indicators of the quality of work even before the creation of an experimental sample, to make a reasonable choice of the functional diagram of the designed device and the algorithms for its decisions.

In the process of OEMS computer modeling, the problem of constructing a mathematical model for the synthesis, analysis and structural-parametric optimization of the system during its design is solved, for which the process of signal transmission in the OEMS is simulated for various conditions of its operation.

The simulation program is designed to calculate the intensity of the OEMS received signal at given characteristics, the emitted pulse, the transmitting path, the signal propagation path (various natural interference), as well as the pulse reflected from the target (taking into account the underlying surface) and the receiving path. The simulation program performs the correlation analysis of the envelope of the received signal [2].

The program for modeling the operation of the OEIS is reduced to the development of mathematical models of the basic transformations of the location signal when it is processed by various devices of the system, to measure those parameters that carry useful information about the target. Technical measurements

are always carried out against a background of noise of one nature or another, therefore, the problem of target location detection and measurement of its coordinates and motion parameters is solved using statistical methods, that is, it has the character of statistical modeling [3].

The authors carried out OEMS imitation modeling operation and created mathematical models of options for constructing primary processing devices, which confirm the validity of circuit solutions and their achievement of specified characteristics, as well as algorithms for optimal signal processing for solving problems of detection and recognition (selection) of target objects. The dynamic measurement range (the logarithm of the ratio of the measurement range to the distance measurement error) is limited for any measuring system, therefore, with an increase in the working distance to the object, the measurement error also increases [4].

OEMS computer simulation designed to measure the coordinates of the target has been carried out. The dimensions of the sensitive area of the photodetector and the emitter are optimally matched to minimize the measurement error. Mathematical modeling of the options for constructing primary processing devices in the OEMS was carried out, confirming the validity of circuit solutions and their achievement of the specified characteristics. Algorithms for optimal signal processing for solving problems of object detection and recognition are proposed. The OEMS main parameters are selected.

The computer model makes it possible to calculate the value of the ratio of the received power to the power of the pulsed emitter at the selected wavelengths (in the studied range), depending on the distance to the target and various meteorological conditions, as well as to find the distance to the target by means of correlation analysis of the received and emitted pulses. In this case, in the mathematical modeling program, the calculation is carried out according to the standard radar formula. The developed models are implemented on the basis of the computer technology MathCAD and are investigated by the method of statistical tests [5].

To check the reliability of the theoretical results obtained, OEMS simulation models were developed at the level of the structural diagram. The models were used to study the influence of the parameters of the measuring task (range, movement, turns of the object) on the OEMS accuracy. Dependences are obtained that determine the total measurement error of the OEMS from the deviations of the parameters of the links of the measuring chain. The verification of the obtained relationships by experimental studies of the physical model – the OEMS model, which simulates the main units and algorithms of the OEMS functioning, is implemented. Due to the rational choice of parameters in computer modeling, the OEMS model was implemented and its experimental studies were carried out, which confirmed the correctness of the developed methods and principles of constructing measuring systems [6].

Mathematical and simulation models have been developed that take into account the dynamics of the OEMS, as well as their technical characteristics, accuracy and speed.

To develop a mathematical modeling program, the following are specified:

- the probing signal, which is supposed to be used in the system, the laws of its amplitude or phase (frequency) modulation are given;
- characteristics of the scattering (reflecting) properties of possible targets;
- characteristics of the propagation medium of the probing and reflected from the target signals;
- the probabilistic characteristics of interference that accompany the reception of a useful signal reflected from the target;
- OEMS structural diagram, i.e. the sequence of those mathematical transformations to which the signal reflected from the target and the accompanying noise are subjected during processing.

The end result of the transformations will be the decision about the presence of a signal reflected from the target upon detection, or the measured values of the signal parameters, which carry information about the position of the target in space for measuring range and speed.

In the course of statistical modeling of the work, estimates of the following main characteristics of the quality of the OEMS work can be obtained:

- in case of target detection: the probabilities of correct detection and false alarm provided by this system;
- in the case of measurement: standard deviations of the measured values of useful signal parameters from their true values, which unambiguously characterizes the accuracy of measuring the position and speed of the target.

Computer modeling was carried out on the basis of a complex model, which includes separate (autonomous) blocks that describe the following physical processes:

- signal formation and emission;
- propagation of a direct signal to the target;
- scattering of the signal on the target and surrounding objects;
- propagation of the scattered signal in the direction of the photodetector;
- features of the signal behavior in the receiving paths of the device.

Based on the obtained data on the characteristics of the received signal, the model provides data processing, optimizes this processing and, if necessary, generates control signals aimed at optimizing the form of the emitted signal for a specific location situation, and at improving the operation of the automated decision-making system.

The structure of a computer model is being developed, which contains a list of tasks that must be solved in the modeling process:

- initial data;
- form of presentation of simulation results;
- information about the possibility of carrying out full-scale tests of the model;
- the degree of versatility of the model.

The OEIS computer model should take into account the various conditions in which the system operates: the environment, the features of the emitters (objects, backgrounds, interference), the OEMS method operation and a number of other initial data for the design of the system. The generalized structure of the computer model is

presented as a set of several modules that reflect the structure and process of generating initial data for OEIS modeling, i.e. operating conditions, as well as results of work and a common database.

The "Initial data" module contains the following information:

- the OEMS purpose (target detection, tracking, etc.);
- the way the system works (active or passive);
- OEMS operating conditions (spectral ranges of operation, time of year, time of day, atmospheric conditions, climatic and weather conditions, geographic data, coordinate systems, etc.);
- the nature of the interference, given by their energy, spatial and other characteristics or by the general description of the landscape on which the detected or tracked target is located;
- the OEMS formulation of developing goal model.

To develop a module, you need to solve the main tasks:

- 1 - determination of the list of initial data and the form of their presentation;
- 2 - analysis of the influence of the given initial data on the result of the computer model and the values of the OEMS performance indicators;
- 3 - using the results of the analysis to correct the list and form of presentation of the initial data.

The list of initial data is formed on the basis of the terms of reference for the OEMS development , which indicates the purpose, scope and technical requirements for the system.

The basis of the module "Calculation of performance indicators" are expressions of the OEMS performance indicators specified in the initial data. At the first stages of modeling, they are presented in a general parametric form. If the result of their calculation does not satisfy, then OEMS structure optimization can be performed. For this, algorithms are provided for optimizing the structure of the computer model. Optimization consists in the distribution of the value of the criterion of adequacy common for the entire model between the criteria of OEMS individual nodes.

The block "Model testing" contains algorithms that allow OEMS through a simulation experiment. In case of satisfactory test results of the model, the simulation results are presented (block "Presentation of simulation results"), i.e. generation of output data on the results of modeling the system in the form specified in the initial data, and preparation of documentation for the OEMS developed computer model (passport of suitability). The list of documents should contain a description of the computer model.

The following results were obtained:

- A methodology for constructing mathematical and computer models has been developed, taking into account the movement of the target object, in the form of a set of interconnected OEMS models of automatic and the atmosphere, as well as their dynamic models that ensure the study of dynamic properties.

- Conversion of an optical signal from a small-sized radiation source was carried out using dynamic and energy models to obtain an analytical dependence of the permissible optical transfer function, taking into account the totality of requirements for the system.

- The OEMS permissible dynamic errors have been determined, which ensure the required accuracy of target detection.

- Developed OEMS mathematical and simulation dynamic models, taking into account the acting disturbances, the movement of the carrier, the dynamics of systems and the design features of the system.

- To assess the adequacy of mathematical and computer models, an identification method has been developed, in accordance with which experimental studies of the dynamics of the OEMS model real sample and identification of computer models have been carried out;

- Using the developed computer model, a study of the OEMS influence parameters on its characteristics was carried out. The most essential parameters influencing the OEMS accuracy and function modulation transfer are revealed.

The developed computer simulation model, taking into account the results of the identification of the parameters of the mathematical and simulation models, has a

sufficient degree of adequacy and can be used to study the influence of the OEMS technical parameters and control algorithms on the OEMS modernized and created dynamic properties.

Conclusions: The developed methodology and computer simulation model make it possible to most effectively carry out comprehensive research at the stages of preliminary development and testing, created new and modernize existing OEMS, as well as to make a rational choice of parameters, reduce the labor intensity and terms of the stages of OEMS development, research, adjustment and debugging.

REFERENCES

1. Aliamovskii A.A. SolidWorks 2007/2008. Компьютерное моделирование в инженерной практике. – Санкт-Петербург: BHV-Петербург, 2008 – S. 698 .
2. Navchalnyi posibnik TracePro [Elektronnyi resýrs]. Rejim dostýpy: <http://www.lambdare.com/tracepro> (data zvernennia: 16.01.2017).
3. Matematicheskoe modelirovanie i eksperimentalnaya otrabotka sistem / B. E. Kert, V. I. Kozlov, N. A. Makarovets ; red. N. A. Makarovets ; Gos. naých.-proizv. predpriatie "SPLAV", BGTÝ - Týla ; SPb., 2006. - 650 s. :
4. Patent Ukrayini na vinahid №119359 G01S 7/497, G01M 11/00, G01C 3/00, zayav. № a 201613427, reyestr. 27.12.16, publ. 10.06.2019, Byul. № 11 “Metod imitaciyi ruhu ta viznachennya dinamichnih harakteristik optiko-lokacijnih pristroyiv” Santonij V.I., Ivanchenko I.O., Budiyanska L.M.
5. Patent Ukrayini na korisnu model № 122768 G01D 18/00, 21/00, zayav. № a 201707780, reyestr. 24.07.17, publ. 25.01.2018, Byul. №2 “Metod imitaciyi shvidkistnogo rivnemirnogo ruhu optiko-lokacijnih pristroyiv” Santonij V.I., Ivanchenko I.O., Budiyanska L.M.
6. V.I. Santonij, I.O. Ivanchenko, L.M. Budiyanska, Ya.I. Lepih. Metod imitaciyi rivnomirnogo ruhu optiko-lokacijnogo pristroyu // Sensorna elektronika i mikrosistemni tehnologiyi, 2019 – T. 16, № 2, P. 77-86. DOI: <http://dx.doi.org/10.18524/1815-7459.2019.171244>.

USING WEBQUEST TECHNOLOGIES AS A METHOD OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Larysa Serhiivna Sazanova

Senior Lecturer

Liubov Ivanivna Rusanova

Senior Lecturer

Kharkiv National University of Internal Affairs

Kharkiv, Ukraine

Abstract: The information of domestic and foreign sources on the use of webquest technologies as a method of teaching foreign languages in higher education is generalized. Types, topics and structure of web quests are described. The advantages of quests in the educational process are considered.

The popularity of Internet technologies for the development of students' interest and abilities is determined. Prospects for the use of webquest technologies are outlined and the role of the teacher as a facilitator of the educational process is defined. The use of webquests for individual work and work in small groups is offered.

Keywords: webquest, role play, innovative pedagogical technologies, facilitator, search activity, problem tasks.

In modern society there are changes that require the improvement of the educational process, the interests of the country, social and personal needs should be taken into account. The introduction of innovative pedagogical technologies is an integral condition for the development of higher education in the country. The graduates of higher educational establishments are highly qualified professionals who possess language and communication skills in speaking, reading, writing, and listening. They know the history, traditions and customs, and culture of the country.

The teacher acts as a facilitator who stimulates and improves students' search activities, teaches them to work independently and solve problems. Teachers offer problem solving tasks with elements of a role play, its implementation requires the use of Internet information resources.

The webquest model was first introduced by San Diego University researchers, Bernie Dodge and Tom March in 1995. Today, this technology is one of the most successful ways to use the Internet at the lessons. It was “an effort to integrate the World Wide Web into the classroom” [1, p. 295].

Bernie Dodge and Tom March are considered to be the first developers of problem solving tasks with role-playing elements that require the use of Internet information resources. Bernie Dodge developed innovative Internet applications for integration in the education process.

A webquest (search) is an educational site on a specific topic and one of the most effective models of using the Internet in education process. When using the information resources of the Internet, the students have the opportunity to study, work independently and solve problem tasks.

Webquests are best used in small groups, but there are some quests that can be used for individual work. A webquest can cover one subject or several (the work in this case will be more effective). If webquests are done in the classroom, it should be equipped with computer equipment and Internet connection is required. Webquests can be short-term or long-term. "Short-term webquests are aimed at gaining new knowledge. Long-term webquests are aimed at expanding and clarifying concepts" [2, p. 8]. Long-term webquests are aimed at analyzing the information received by the student, understanding the material, creating and performing the task to work at the topic. Students must change the information, make a report, a presentation, research, or an interview. The term of long-term webquests may last for several weeks but sometimes a semester. "The classification of webquests is usually carried out according to the taxonomy of B. Dodge". [3, p. 85] The webquest consists of an introduction, tasks, process, evaluation, conclusion, credits, and comments for the teacher's page. However, the teacher can change the structure of the webquest on

his/her own initiative. It depends on the level of knowledge and needs of the students. The section "Introduction" defines the tasks and deadlines.

The section "Tasks" identifies the problem that should be solved: what to write, how to write an essay, a report or a presentation. The following types of tasks can be defined in the webquest: 1. translation (students make presentations, stories, i.e. provide material in a new form); 2. planning and design (development of the plan under specified conditions); 3. creative tasks (songs, poems, videos); 4. research work (the students study online sources); 5. compilation (the students write a scientific paper or work, transform the obtained information based on the information but they do not make independent research); 6. analytical tasks (the students search and systematize information); 7. detective and mystery stories (the students should make conclusions based on contradictory facts). In the section "Process" there is a description of the stages of work, a list of questions, examples and recommendations for implementation, links to e-mail addresses, thematic forums, books, manuals of library resources. At this stage the student selects the material, chooses the most important one, searches for the necessary information, makes comparisons and analyzes a form providing a criterion for evaluating the implementation of a webquest.

The section "Conclusion" describes what students can learn after having completed the webquest. At the final stage the results are discussed and the students talk about their experience. The results of the webquest can be put into the database, an online document with the analysis of the situation, video and presentation are created. The teacher evaluates the work of each student and draws conclusions. The section "Teacher Contact Comments" provides guidance to the teachers how to use the webquest, objectives and goals, and useful resources. How are webquests created? First, you need to choose a topic, and secondly, choose an Internet service and design, choose tasks, web resources and planned results, then fill in the content of the webquest. Some authors give the following recommendations for webquests: "identify keywords to search; find the necessary information from the Internet; analyze and discuss the information found; formulate a conclusion and discuss it"[2].

Webquests on various topics have been created on the Internet. For example, the author of the webquest "Internet Security" L.D. Zhelizniak offers the students to act as a lawyer who studies information law and information security. The lawyer must consider the forms of Internet piracy, copyright infringement, posting information on the Internet and then answer the questions: what is plagiarism, Internet piracy and what are the consequences of using someone else intellectual property. The developer of this webquest offers to present a presentation, booklet or web page [4].

REFERENCES

1. Alshumaimeri, Yisif A.; Almasri, Meshail M. The Effects of Using WebQuests on Reading Comprehension Performance of Saudi EFL Students. Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET, v11 n4 p295-306 Oct 2012
2. Гарбовська Л. Г., Рожок І. Л., Сукач Н. В., Степаницька С.С. «Веб-квест на уроках української мови та літератури як засіб активізації навчальної діяльності учнів». - Режим доступу: <http://nsportal.ru//schola/snostrannyye-yazyki/library/ispozovanie-tekhnologii-veb-kvest-v-uchebnom-protssesse> 10
3. Щерба Н. С. Зміст підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання веб-квестів у професійно-педагогічній діяльності / Н. С. Щерба / Педагогічні науки: Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2013. – Випуск 5 (71).– С. 84-88
4. Желізняк Л.Д. Технологія „Веб-квест” на уроках інформатики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30734.
5. Ільченко О. В. Використання web-квестів у навчально-виховному процесі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/proftech/32834.
6. Быковский Я. С. Образовательные веб-квесты / Я. С. Быковский // Материалы международной конференции «Информационные технологии в образовании. ИТО-99». – Режим доступа: <http://ito.bitpro.ru/1999>

PROJECT-BASED LEARNING AT BELARUS STATE ECONOMIC UNIVERSITY: DEVELOPMENT OF STUDENTS' COMPETENCIES

Simkhovich Valentina

doctor of sociological sciences, professor

Belarus State Economic University

Minsk, Republic of Belarus

Abstract: Teaching students at university aimed at developing competencies as outcomes of learning requires a number of active and innovative methods. A problem-based method (PLB) is one of them. PBL involves a dynamic classroom approach in which students actively explore real-world challenges. Due to its advantages to develop competencies PBL is actively used in pedagogical practice at Belarus State Economic University while some sociological subjects are learnt. Various projects being interdisciplinary in nature contribute to develop key and professional competencies: identification and interpretation of the problem, search for information, attainability of the goal, teamwork, leadership and interaction, creativity, ability to take responsibility etc.

Keywords: project-based learning, project-based method, competency-based approach, competencies, outcomes of learning, interdisciplinary projects.

Introduction. In a modern world university graduates should acquire a set of important competencies to solve their professional problems and increase their competitiveness: non-standard thinking, abilities to use knowledge from various areas at work, quickly navigate the flows of constantly changing information, identify the problem, find new ideas and solutions, make one's meaning clear to others, analyze and competently visualize the results of their labor. Development of various competencies, both key and professional ones, is provided with a competency-based approach that focuses on the outcomes of learning termed as competencies.

The competency-based approach is actively implemented today in Belarusian higher education being greatly facilitated by the project No. 574087-EPP-1-2016-1-ES-EPPKA2-CBHE-SP (2016-3219) “Fostering Competencies Development in Belarusian Higher Education (FOSTERC)” Erasmus + Program, funded by the EC. It resulted in modifying the goals, objectives and rules of obtaining a vocational education. Its implementation is paid a lot of attention to, since the competency-based approach to determining goals of higher education enables to coordinate expectations of both employers and graduates. The integrated result of vocational training is the graduates’ developed social and professional competency manifested with their ability to perform both standard tasks and those of higher complexity and uncertainty, and manage flexible, short-term, inter-sector projects [1, p. 95].

Introduction of the approach in Belarusian HEIs entailed a number of innovative means of work with students, since the modern process of teaching is impossible without pedagogical methods and technologies effective to develop their graduates’ professional competencies and creative abilities. A project-based method as one of them should be in the focus of pedagogical activities by the staff of any university. But until recent days it was not the case in Belarus. The results of the survey as part of FOSTERC project conducted in September 2017 – January 2018 proved it. 5443 respondents who graduated from Belarusian universities in 2014 and 2015 were polled among other issues about the methods of teaching – their regularity in use, effectiveness etc. The totality assessed effectiveness of the project/problem-oriented learning with 3.11 out of 5 points, the graduates from Belarus State Economic University (BSEU) – with only 2.48. As some experience at BSEU has gained, the innovative methods are advised to be more actively applied in the teaching process.

The aim of the paper is to present the results of practicing the project-based method in teaching sociological subjects to the BSEU students and undergraduates.

Theoretical background. Project-based learning (PBL) is defined as a student-centered pedagogy that involves a dynamic classroom approach in which students actively explore real-world problems and challenges and acquire a deeper

knowledge [2]. It is a style of active learning that in contrast to paper-based, rote memorization or teacher-led instruction presents established facts or portrays a smooth path to knowledge by posing questions, problems or scenarios. It is learning by doing.

The project-based method is not a fundamental innovation in world pedagogy. In early XX century John Dewey [3] applied to it when organizing the expedient activities of children with regard to their personal interests. In the 1920s the project-based method attracted attention of the Soviet educators who proclaimed it the only means of transforming “school of learning into school of life,” that provides getting knowledge on the basis and in connection with the learners’ work. Thomas Markham states that PBL integrates knowing and doing. Students learn knowledge, but apply what they know to solve authentic problems and produce results that matter... these cannot be taught out of a textbook, but must be activated through experience [4].

Sure, training is more effective if students are motivated to acquire knowledge that can and should be useful in life. The project-based method is designed to stimulate the learners’ interest in certain problems, and solution of such problems show that learners can use the gained knowledge in practice. The promise of seeing a real impact becomes a true motivation for learning.

PBL has got a number of undeniable advantages. It can serve as a form of the students’ independent work controlled by the teachers, an alternative way to organize academic subjects, or it can be integrated into the traditional training system. The list of other advantages embraces a broader knowledge base, developed teamwork and problem-solving skills, improved communication and interpersonal/social skills, increased creativity etc. The main outcome is that PBL prepares students to accept and meet challenges in the real world, mirroring what professionals do every day.

Problem. One side of the problem is that traditional teaching methods yet dominate at the universities in Belarus. The data of the aforementioned FOSTERC survey prove that in the educational process lectures, seminars, written assignments and oral presentations have first four ranks, while PBL, internships or work placement close the list [5]. At the same time, most university students are not involved in

projecting without any particular need for it (e.g. preparing a term-paper or diploma thesis). Their projects are often not of practical use and have little to do with the actual issues of a particular scientific field. It indicates the students' low motivation for learning and mastering skills of a future job.

The other side of the problem is that native teachers, especially those with a successful experience in traditional teaching, are not always eager to use the active teaching methods, as it takes more time to master new methods and technologies, and more time to prepare for classes and arranging them. According to the Belarusian database of the university staff, 56.6% of teachers are older than 41, 30% of them are not young specialists according to their work experience at university [6, p. 143]. It means they received the traditional "sage on the stage" education that lags behind today's requirements for training professionals. The BSEU teachers are not an exception. In 2019/2020 academic year the average age of doctors of science (dr. hab.) was 65 years, and candidates of science (PhD) – 51 years. The number of working pensioners remains at 33%. It is clear that introduction of innovative teaching methods is impossible without teachers' enthusiasm, because change always takes time and is seldom without challenges. In particular, PBL requires teachers to coach more and instruct less, embrace interdisciplinary learning instead of being locked in single-subject silos.

Then, unlike technical universities where an educational project requires, among other things, specialized equipment and devices, BSEU provides training in social sciences (economics, management, law, sociology, political science etc.). That's why educational projects are oriented, as a rule, to solve urgent social problems, so technical knowledge and equipment for their implementation are less needed.

Methodology. We follow the PBL core idea that learners' interests are real-world problems provoking serious thinking as they acquire and apply new knowledge in a problem-solving context. The teacher plays the role of a facilitator, working with students to frame worthwhile questions, structuring meaningful tasks, coaching both

knowledge and social skills development, and carefully assessing what students have learned from the experience. Typical projects are designed to solve a social problem.

As the project is based on the learners' developed cognitive skills, ability to construct their knowledge, integrate and apply knowledge from various fields of science, navigate the information space, develop critical and creative thinking, we argue that the project-based method is best applied in advanced years of study after the students acquire the needed volume of socio-humanitarian, general professional and specialized knowledge (economic, managerial etc.), gain a certain experience of its practicing that results in relevant competencies developed. The author of the paper actively uses the project-based method to teach third-, fourth-year students and undergraduates a number of sociological subjects.

The task of creating socio-professional competencies, when a particular issue is studied, determines the type of project. The typology of projects developed by Russian educator E.S. Polat [7] incorporates six types. They differ by a dominant activity, substantive area, nature of project coordination, nature of contacts, number of participants and duration. We prefer type one, namely, applied and informational projects, based on researching, searching, creative, informational and applied activities. They are carried out in smaller groups of 4 peers and limited to one term.

The informational project is designed to collect information about some issue, analyze and generalize the data intended for a wide audience. Its structure can be represented as follows: purpose of the project, its relevance – sources of information (literary sources, media, databases including electronic ones, questionnaires, interviews, brainstorming etc.) and information processing (analysis, generalization, comparison with known facts, reasoned conclusions) – outcome (report, article, video etc.) – presentation (public discussion in group, publication in network, etc.).

The applied project is distinguished by the result of the participants' activities, indicated at the very beginning. It should be some innovation: a newly developed object, program of actions, revised technology, or recommendations to eliminate the identified non-compliance etc. Public presentation of the results is important here, but justification of possible ways for their utilization is more important.

The topics of the project are determined by a pedagogical goal: it either provides a deeper theoretical knowledge, or bears practical value for the project participants. In both cases, the teacher plays the role of a moderator or facilitator of the students.

Results. Some examples demonstrate how the PBL is used to teach sociological disciplines with the focus to form the BSEU learners' professional competencies.

A specialized course entitled "Social Responsibility of Business" is studied by the 3-year students specializing in Economic Sociology. Here informational projects are preferable. Their choice is determined by the students' access to the information about socially oriented activities of a company (employer, practice base etc.). Work on the project includes preparation, planning, research, outcomes (conclusions), presentation (report), and assessment of results.

At the preparatory stage, the topic "Company's Corporate Social Performance (CSP)" is declared for all projects, and smaller groups choose a company (enterprise, organization). Then they state the project goal – to assess the selected company's CSP effectiveness (practical result), and fix the formal requirements to work.

At the planning stage, students determine the sources of information, methods to collect and analyze the data, format for presenting the results, establish the criteria to assess the results and process, distribute responsibilities among team members.

The stage of collecting the data is quite long as it is searched in numerous sources – mass media, published annual / corporate / social reports, company, UNDP, GRI and other websites, following a rigid structure of analysis – economic and environmental components, social policy of the company. Analysis of the economic component includes study of economic, organizational, financial and other aspects of the company's activities and assessment of their effectiveness etc.; the environmental one – evaluation of energy and resource-saving technologies' effectiveness, reduction of transaction costs etc.; social policy – assessment of interaction with various stakeholder groups, effectiveness of social (charitable and other) initiatives etc. The results of the company's CSP analysis are described in the report.

At the final stage the project participants publicly present the results to the peers of the academic group, demonstrating skills in searching, processing and practical use of the information. The completed project is evaluated from two points: first, from the point of multi-vector and in-depth penetration into the problem; using knowledge from related areas; correctness of the methods used for research and data processing; second, from the point of each participant's activity; nature of communication and mutual assistance; ability to argue one's conclusions; quality of the results; creativity of approaches to multimedia presentation design and ability to satisfy the opponents' questions.

An option entitled "Applied Sociology" is studied by 3-year students specializing in Linguistic Support of Intercultural Communications. Applied projects that are preferable here get the format of an applied sociological research (ASR) carried out by a group of 4 peers. The ASR topics may vary from freshmen's adaption to the educational process, motivation to study and class absenteeism to RPG-games' influence on the BSEU students' mindset and quality of the University cafeteria services. A list of topics is somewhat limited by the BSEU issues because we want to shoot two hares with one shot: develop the students' competencies and make them involved in improving the quality of education at the University. The students can also study wider topics found beyond the University walls, e.g. popularity of the mother-tongue among the Belarusian students, satisfaction with job of the employees of the company-employer etc.

The ASR structure known as the ASR design is that of the project: after selecting an actual problem, a goal and objectives of research are determined; various approaches to solve the problem are chosen; the participants' roles are specified due to their abilities; terms and means for achieving the goal, work schedule and system of interactions between the participants providing various directions (developing a strategy to solve the problem, developing tools, collecting information, analyzing it and working out the recommendations, technical support) are determined.

The ASR typical goal and consequently the outcome are developed recommendations to eliminate the identified reasons for the problem. The teacher

coordinates the learners' activities with a constant analysis, diagnosis, evaluation and correction of their actions.

Finally, the students make a public presentation arguing the project outcomes and their group-mates evaluate both the ASR results and presentation itself.

Development of the future specialists' professional competencies is a very important outcome of applied projects. But involvement of the students in solving the problems of their alma mater is also important because their recommendations, if justified, are considered at taking a decision by the BSEU administration.

ASR conducting is very time-consuming. If at the preparatory stage when the design is developed, typical errors about stating the object and subject of research, hypotheses or operationalization of concepts, developing tools for collecting the information can be eliminated due to the consultations with the teacher or joint discussions at seminars, data analysis errors as a completely independent student's activity can have critical consequences. Interpretation of the data is always creative. Often revealed patterns or trends are not obvious, true reasons for the social problem may not be detected or their value is underestimated that may ultimately entail incorrect or trivial recommendations.

The other ASR challenge is lack of incentives to attract respondents. If Western researchers carry out an ASR by order of a client who provides certain bonuses (discounts, meal coupons etc.) as a token of his good will, university students have nothing to motivate the peers but ask them for help to realize the project.

Another option entitled "Sociology of Management" is designed for 4-year students majoring in Public Administration. The basic requirements concern the nature of the problem that needs solving – whether it is social or managerial and the outcome – some innovation. Every year students suggest various innovations, e.g., a keychain to find lost things for elderly people, special devices for monitoring the health of the old and disabled (figure 1) etc. However, most often their interest is in solving some environmental problems. They suggest installing machines for collecting plastic bottles located in Minsk metro in exchange for a travel token;

introduce Zero Waste International's 5R technology of using customers' take-out cups instead of café's plastic cups; edible cups and spoons (figure 2); smart cart with an integrated LED barcode scanner showing the price of goods and calculating the sum to pay etc. Although not all solutions are authentic, knowing the possible ways to solve an existing social problem is also considered a result of the project.

Fig. 1. Life button

Fig. 2. Edible glasses and spoons

The project-based method began more widely used in training the BSEU undergraduates. In particular, it was chosen as a main method to teach the undergraduates at the experimental site of the FOSTERC project. The experiment was conducted to first-year full-time undergraduates in “State regulation of the national and regional economy” Master’s program in 2018/2019 academic year. The learning process incorporates various PBL types, mainly informational and applied ones. The undergraduates evaluated the PBL significance for development of their professional competencies with 5 points out of 5. The results of their survey at the

end of the experimental activity show that this method of learning most effectively contributed to developing such competencies as ability to acquire new knowledge; comprehend complex problems as a whole; find new ideas and solutions; make one's meaning clear to others; use communication technologies; inspire others etc.

Conclusion. Thus, the project-based method is proved as one of the most effective methods of teaching sociological subjects. Group informational and applied projects carried out by BSEU students and undergraduates have an interdisciplinary nature, as based on knowledge in sociology of management, research results in economy of enterprise, strategic management, public administration, social policy etc. Their implementation contributes to developing the key and professional competencies: ability to identify and interpret the problem, skills for search and analyses of the information, attainability of the goal, ability to communicate with others, teamwork skills and various modes of interaction, creativity and improved leadership qualities. With the proper level of culture of using the project-based technologies, students also acquire skills of independent analysis and selection of the interested field of activity, ability to take responsibility, evaluate their capabilities in practice and assess the outcomes from the viewpoint of their practical significance for the society as a whole.

REFERENCES

1. Жук, О.Л. Педагогическая подготовка студентов: компетентностный подход. – Минск: РИВШ, 2009. – 336 с.
2. Project-Based Learning // *Edutopia*. George Lucas Educational Foundation, 2019. – Available at: <https://www.edutopia.org/project-based-learning>.
3. Dewey, J. Experience and Education. – Free Press, 1997. – 96 p.
4. Markham, T. Project Based Learning. *Teacher Librarian*, 2011, 39(2), 38-42.
5. Simkhovich, V. Competences' Development in Belarusian Higher Education: Graduates' View // *Proceedings of The 13 Multidisciplinary Academic Conference in Prague*, 12-13 October, 2018. – P. 157-164. – Available at:

<http://www.academic-conferences.eu/inpage/the13thmac2018>. CD ISBN 978-70-88085-21-8.

6. Маковская, Н.В. Эффективная контракция в образовательной среде Беларуси // Белорусский экономический журнал. – 2019. – № 2. – С. 138-151.

7. Полат, Е.С. Метод проектов в интернет-образовании [Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступа: <http://arsschool10.narod.ru/metod/polat.doc>.

UDK 621.793.6

**OBTAINING MOLYBDENUM DIFFUSION COATINGS ON
STRUCTURAL MATERIALS USING COMPOSITE SATURATING**

Sereda Borys

charges

Doctor of Technical Sciences, professor

Kruglyak Irina

Ph.D., associate professor

Sereda Dmytro

Ph.D., Senior Lecturer

Kruglyak Dmitry

Ph.D., associate professor

Dnipro State Technical University

Kamenskoe, Ukraine

Zaporizhzhya National University

Zaporozhye, Ukraine

Abstract. In the work, diffusion molybdenum coatings are obtained using composite saturating charges (CSC). Pure powders of molybdenum, aluminum, as well as oxides were used as a saturating charge MoO_3 , Cr_2O_3 . Thermodynamic modeling of the gas phase for two composite saturating charges containing pure metals and their oxides has been carried out. The stages of the process of obtaining molybdenum coatings are determined. The structure and phase composition of the coatings consisting of the phase Mo_2C , α – phase Cr, Al, Mo with Fe_7Mo_6 , tests were carried out for wear resistance using the SMT-1 friction machine and corrosion resistance in a 15-30% solution of H_2SO_4 .

Key words: diffusion, molybdenum, structural material, thermodynamics, modeling, gas phase, oxides, aluminum, composite saturating charges.

A promising direction in the field of increasing the wear resistance and corrosion resistance of machine parts is the development of multicomponent coatings based on carbides, which have a complex of high physicochemical and mechanical properties. One of the most effective ways to strengthen steels and alloys is the diffusion saturation of their surface with various chemical elements. This method of processing makes it possible to create unique multilayer composite materials and allows you to obtain a combination of properties of the treated surface and the product, which is unattainable by other methods of surface hardening. The use of diffusion surface saturation saves metals: chromium, molybdenum, tungsten, titanium, and the widespread use of alloy steels.

The purpose of this work is to determine the possibility and conditions of the process of diffusion saturation with molybdenum and the formation of a carbide layer on the surface of steel products using composite saturating media [1 - 3].

Diffusion saturation with molybdenum is carried out in order to increase wear resistance and corrosion resistance [4, p. 230]. Powders of molybdenum or ferromolybdenum with additions of an activator are mainly used as a source for saturating the surface of a structural material.

In modern production, powdered saturating media are a multicomponent mixture of the following materials:

- powders containing a saturating element either in pure form or in the form of chemical compounds, alloys and ferroalloys;
- reducing agents, which are intended for the chemical reduction of a saturating element from its compounds;
- activators that decompose when heated and form gaseous volatile compounds when interacting with saturating elements. Chemical reactions occur on the treated surface with the formation of atoms or ions of the diffusing, which leads to an intensification of the saturation process;
- ballast additives, which are necessary to prevent sintering of the saturating mixture or reduce its activity. Chemically inert compounds are usually used as such additives.

The technological process of manufacturing a powder saturating mixture includes the following main stages: drying and grinding of components; screening; dosage and mixing of components.

Surface preparation of the samples included sequential stages of grinding, polishing, and degreasing in acetone. The saturation process was initiated by preliminary heating in the furnace to the temperature of the onset of autoignition (скорость – 0,5°C/s). The temperatures of the composite saturating charge were monitored by a chromel-alumel thermocouple in a protective cover, introduced directly into the charge volume and connected to a potentiometer.

The treatment was carried out on samples made of technical iron, steels 45, U8 in an open container in the operating temperature range of 1100–1200 °C, the duration of isothermal holding up to 2,5 hours. For the charge, mixtures of powders of the following materials were used: chromium oxide, aluminum oxide, molybdenum, molybdenum oxide, ammonium chloride, iodine, dispersion 60–120 μm.

To study the structure and phase composition of diffusion molybdenum coatings, microstructural, X-ray diffraction, and micro-X-ray spectral analyzes were used.

Investigations of the microstructure of structural materials with protective coatings were carried out from transverse sections on a metallographic microscope of the "Neophot-21" and "Neophot-32" models at an increase of $\times 150 - \times 500$. The processing of transverse sections was carried out according to the standard procedure. To reveal the microstructure of the coatings obtained on technical iron and steels, a 3% alcohol solution of picric acid in ethyl alcohol was used.

Studies of the thickness of the coatings were carried out on cylindrical specimens with a diameter of 10–15 mm. Determination of the thickness of the coating is carried out on transverse thin sections on a PMT-3M device or on metallographic microscopes "Neophot-32". Micro X-ray spectral analysis of protective coatings is carried out on a high-performance, field-emission, scanning

electron microscope Carl Zeis AG-SUPRA 40 WDS, which uses a third generation GEMINI electron-optical column on cross-sections.

When molybdenum is used with a composite saturating medium, a gas phase is formed that contains compounds $H, H_2, H_3, Cl, Cl_2, Cl_3, Cl_6, I, I_2, I_3$ (system №1) и $H, H_2, H_3, Cl, Cl_2, Cl_3, OH, I, I_2, I_3$ (system №2) with chemical elements. With increasing temperature, an increase in the amount of halides is observed. This confirms the possibility of transferring alloying elements to form molybdenum diffusion coatings. Also, the amount of products in the gaseous phase increases and condensable products are released. It is characteristic that in the temperature range 700–1500 K, the decomposition of the reaction products occurs during molybdenation, which is confirmed by the production of decomposition substances and a sharp increase in the number of gas moles.

Gaseous products interact with the elements of the powder system (Al, Mo, Cr) and are transferred to the gas phase, influenced by $CrH, CrOH, CrCl, CrCl_2, CrCl_3, CrOH, CrOCl_2, CrI, CrI_2, CrI_3, MoCl, MoCl_2, MoCl_3, MoCl_4, MoOCl, MoOCl_2, MoI, MoI_2, MoI_3, MoI_4$ (system №1) and $AlH, AlH_2, AlH_3, AlCl, AlCl_2, AlHCl, AlH_2Cl, AlHCl_2, AlI, AlI_2, AlI_3, MoCl_3, MoI, MoI_2, CrH, CrOH, CrCl, CrCl_2, CrCl_3, CrI, CrI_2, CrI_3, MoCl_3, MoI, MoI_2$ (system №2). At temperatures above 700 K, part of the condensed phase is practically unchanged. This fact suggests that in the temperature range of 700–1500 K, reactions occur with the release of a condensed phase, but without changing the number of moles, which is characteristic of decomposition reactions, exchange with material, that is, in fact, chemical transport of elements occurs. In the temperature range 700–1700 K, there are condensed compounds for system №1: $Al_2O_3(c), AlN(c), Fe(c), Cr(c), CrCl_2(c), CrI_2(c), Mo(c), Cr_2N(c)$.

The stages of the process of obtaining molybdenum coatings are determined, which include the stages: heating, recovery of the energy component, the beginning of the formation of a diffusion layer, isothermal exposure, and completion of the process of formation of a diffusion layer. Saturation of the surface of structural materials was performed at temperatures of 1100–1200 ° C for 2–2.5 hours. The chemical composition and structure of the diffusion layer are mainly determined by

the ratio of active atoms of the saturating elements Mo, Al, Cr, and the gradient of their chemical potential.

At saturation in CSC in the system №1, where molybdenum is in pure form on the surface of steels 45 and U8, a diffusion layer of molybdenum carbide Mo_2C (molybdenum 93-95) % is formed, with inclusions Fe_7Mo_6 , as well as carbide of complex composition $\text{Fe}_3\text{Mo}_3\text{C}$ and $\text{Fe}_2\text{Mo}_2\text{C}$ (47-49% molybdenum) evenly distributed over the thickness of the carbide zone.

At saturation in CSC in the system №2, diffusion layers are formed on the surface of composite materials, which contain Mo_2C phases and α – phase Cr, Al, Mo, inclusion of Fe_7Mo_6 , $(\text{Fe}, \text{Cr}, \text{Al}, \text{Mo})_{23}\text{C}_6$. Three types of carbides were found: hexagonal chromium carbide Cr_7C_3 and carbides Mo_2C , Cr_{23}C_6 , $\text{Fe}_3\text{Mo}_3\text{C}$ and $\text{Fe}_2\text{Mo}_2\text{C}$

With increasing temperature at isothermal exposure using composite saturating media, the coating thickness increases. Wear resistance of samples with protective diffusion layers increased by 2.6 - 2.8 times compared with coatings obtained under stationary isothermal conditions [5].

REFERENCES

- [1] Borisenok G.V., Vasiliev L.A., Voroshnin L.G. Chemical heat treatment of metals and alloys / Ed. L. Lyakhovich. - M.: Metallurgy, 1981. - 424 p.
- [2] Lakhtin Yu.M., Arzamasov B.N. Chemical heat treatment of metals. - M.: Metallurgy, 1985. 256 p.
- [3] Voroshnin L.G., Bashlak S.D., Khina B.B., Shmatov A.A. Multicomponent diffusion carbide coatings on iron-carbon alloys. Minsk: ed. BNTU, 2007. - 468 p.
- [4] Voroshnin L.G., Mendeleeva O.L., Smetkin V.A. Theory and technology of chemical heat treatment. - M.: New knowledge, 2010. - 304 p.
- [5] Sereda B.P., Kruglyak I.V., Belokon Y.O., Kruglyak D.O., Sereda D.B. Surface strengthening of structural materials using composite saturating media: a monograph. Kamyanske: DSTU, 2019. - 242 p.

UDC: 616.37-008.64+616-056.527:616.12-008.334+616.399

**INTIMA-MEDIA THICKNESS AND VASCULAR REMODELING OF
BRACHIOCEPHALIC VESSELS IN PERSONS WITH OBESITY AND
DISORDERS OF CARBOHYDRATE METABOLISM**

Solovyuk Olena Anatolyevna

Post graduate student

Department of Therapy, Clinical

Pharmacology and Endocrinology

State Institution "Zaporozhye Medical

Academy of Postgraduate Education of

the Ministry of Health of Ukraine"

Zaporozhye, Ukraine

Kulynych Roman Leonidovich

PhD, Associate Professor

Departments of Internal Diseases-3

Zaporozhye State Medical University

Abstract. To assess omentin metabolism and pathophysiological relationship between its level and the severity of lesions in the intima-media thickness of the carotid arteries in type 2 diabetes mellitus in combination with excess body weight and obesity we examined 98 people with diabetes mellitus. First group consisted of 64 people with diabetes mellitus, excess body weight and obesity, second group consisted of 34 people with diabetes mellitus and normal body weight, control group – 28 healthy individuals. Obtained data indicate a statistically significant associative relationship between the dynamics of the predictor of cardiovascular risk – intima-media thickness of the carotid arteries with the degree of impaired expression of omentin-1.

Key words: omentin-1; obesity; type 2 diabetes mellitus; intima-media thickness; cardiovascular risk.

Introduction. The relationship of visceral obesity with the development of cardiovascular disease, type 2 diabetes mellitus (DM), as well as the impact of obesity and excess body weight (EBW) on quality and life expectancy, determine the relevance of the study of this problem [1, p. 2]. It is well known that adipose tissue regulates glucose homeostasis not through its absorption, but indirectly, by regulation lipid homeostasis. Disruption of the balance of lipid metabolism can lead to systemic dysregulation of carbohydrate metabolism and the formation of insulin resistance [2, p. 161].

Objective: to assess the metabolism of omentin-1 and to study the pathophysiological relationship between its level and the severity of lesions of the intimo-medial segment of the carotid arteries in type 2 diabetes mellitus in combination with EBW and obesity.

Material and research methods. We examined 98 people with DM, who were inpatient treatment in the KI "RK Endocrine Dispensary" ZRC. Among the surveyed, the first group consisted of 64 people (34 women and 30 men) with EBW and obesity (body mass index $> 25 \text{ kg} / \text{m}^2$), average age 56.3 ± 10.23 years, the duration of DM was on average 7.47 ± 5.07 years (with a run-up from the first identified to 28 years). The second group consisted of 34 people (19 women and 15 men) with normal body weight (body mass index $\leq 25 \text{ kg} / \text{m}^2$), the average age was 55.6 ± 11.92 years, the duration of DM was 6.5 ± 5.70 years (with a run-up from the first identified to 22 years). As a control, a group of 28 apparently healthy individuals was examined, which was comparable to the first and second groups in terms of gender and age.

The concentration of omentin-1 was investigated by ELISA by solid-phase enzyme-linked immunosorbent assay using commercial test systems and a kit from Bender MedSystems GmbH (Austria) according to the instructions in vitro. All ELISA techniques were used with full-plate semi-automatic enzyme-linked immunosorbent assay "SUNRISE TS" manufactured by Tecan (Austria). Ultrasound of the carotid arteries was performed in the lying position of the patient on the device MyLab50X with a linear sensor of 7 MHz with a slight deviation of the patient's head in the opposite direction. Measurements were performed in B-mode in the

longitudinal section along the distal wall of the carotid arteries at a distance of 1.0 to 1.5 cm proximal to the bifurcation of the common carotid artery.

Research results. The presence of EBW and obesity in patients with type 2 DM leads to a decrease in the level of the marker of compensation for disturbed metabolism of carbohydrates and lipids, a decrease in insulin resistance – omentin by 127.48% compared to patients with type 2 DM without EBW and obesity. Patients with glycated hemoglobin HbA1c values of more than 8% showed a decrease in omentin values compared with patients with compensated diabetes, the difference was more pronounced in patients with EBW and obesity (28.29%, $p < 0.05$), in the absence of EBW and obesity the difference was 13.66%. An increase in the duration of type 2 diabetes led to depression of the studied marker omentin in obese patients by 39.24% ($p < 0.05$), in the absence of obesity – by 25.95%.

The thickness of the complex of the intima-media segment (intima-media thickness (IMT)) of the brachiocephalic arteries in the examined individuals was greater in the presence of EBW by 16.10% ($p < 0.05$) and 20.87% ($p < 0.05$), respectively, on the right and left side. Depending on the degree of compensation for type 2 DM in obese patients, the thickness of the intima-media segment of the brachiocephalic arteries in the examined individuals had the following difference: with $\text{HbA1c} \geq 8\%$ on the left side it was 15.69% ($p < 0.05$) more than $\text{HbA1c} < 8\%$; on the right side the difference was also significant and amounted to 15.38% ($p < 0.05$).

The thickness of the intima-media complex of the carotid arteries in the examined individuals with EBW increased with the duration of type 2 DM over 5 years by 17.59 and 15.18% ($p < 0.05$) on the left and right side, respectively. The difference IMT indices on the left side in patients of group 1 with obesity, type 2 DM and complications compare to patients without complications was significant and amounted to 10.5% ($p < 0.05$), on the right side – 11.21% ($p < 0.05$).

Conclusions. Obtained data indicate a statistically significant associative relationship between the dynamics of the generally recognized predictor of

cardiovascular risk, IMT, with the degree of impaired expression of the adipose tissue hormone omentin-1 in these patients.

REFERENCES

1. Pan X., Kaminga A. C., Wen S. W., Acheampong K., Liu A. Omentin-1 in diabetes mellitus: A systematic review and meta-analysis // PLoS One. – 2019. – Vol. 14(12). – P. 1-17.
2. Hayashi M., Morioka T., Hatamori M. et al. Plasma omentin levels are associated with vascular endothelial function in patients with type 2 diabetes at elevated cardiovascular risk // Diabetes Res Clin Pract. – 2019. – Vol. 148. – P. 160-168.

METHODICAL SUPPORT OF SUSTAINABLE FINANCING IN GEORGIA

Vanishvili Merab Mikheilovich

Doctor of Economics, Affiliated Professor
of Georgian Technical University

Kharitonashvili Tamari Shotaevna

Doctoral student of Georgian Technical University

Abstract: In the scientific article, on the basis of newest literal sources and actual materials there are studied such important question of theory of finances and financial policy as methodic provision of sustainable financing in Georgia.

There are examined global tendencies in direction of sustainable financing. In connection to this, sustainable financing is presented as unity of two important parts: (1) leading finances to such projects which would support sustainable and inclusive growth; (2) improvement of financial stability in the process of decision making by taking into consideration environmental, social and managerial factors.

There is investigated course of support of sustainable financing in Georgia, besides, there is documented that National Bank of Georgia supports strengthening of the role of financial sector in sustainable development of the country and develops green, social and sustainable financing frame for this purpose.

There are analyzed actions planned by National Bank of Georgia for development of sustainable development- guideline of sustainable development including four basic directions: (1) improving of consciousness and qualification; (2) flows of sustainable financing; (3) ESG risk management; (4) transparency and market discipline. Besides, there is made a conclusion on the necessity of creation of working group of sustainable development by the National Bank for successful realization of sustainable development guideline and provision of timely inclusion of interested parties in this process.

Keywords: sustainable financing, physical risk, transient risk, market failure, financial supervision, green credit, green obligation, long term cost, obligatory care.

Introduction: various countries worldwide, in order to support sustainable development, developed UN Agenda for Sustainable Development at UNO summit of 2015[1]. In the same year there was achieved Paris Agreement on Climate Change [2]. All the mentioned became basis of new beginning for sustainable development. UN agenda of 2030 unifies 17 basic aims, which, from their own part, serve to creation of such future that is aimed to stability, healthy environment, inclusive, sustainable and equal society and economy.

Paris Agreement that was signed in 2015 by 195 countries is the first initiative unifies by many countries under one general purpose. And the latter supposes making of some ambitious steps serving to the growth of sustainability toward climate change and reduction of global warming up to 2°C. By signing these initiatives countries selected such way of development which will not meet requirements of nowadays generation on account of interests of future generation[3].

Georgia is participator of both initiatives. Georgian government realizes a range of actions for achievement of sustainable development purposes (SDGs) selected by consideration of national circumstances and thus makes its own contribution in provision of global sustainable development.

According to the requirement of Paris Agreement, Georgia has made national level contribution in United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), what means taking of such measures which will reduce emission of greenhouse gases and processes that negatively affect environment. These international obligations comply with the national policy of the country and social-economical development strategy of Georgia “Georgia 2020” [4]

Challenges of sustainable development faced by our country need urgent response in order to suit public policy to new reality. And this all requires conduction of such reforms which will provide support of mobilization of financial resources for green, stable and inclusive economic growth.

Important role in this process is imposed on financial system, because one of the essential factors for sustainable development is sustainable financing. This is necessary condition for achievement of more sustainable economic growth, provision of stability of financial system and supporting of transparency and long-term vision in economy.

Study Results: According to EU Commission, “sustainable financing” unifies two important components: (1) leading of finances to such projects which will support sustainable and inclusive growth; and (2) improvement of financial stability in the process of making of investment decision, by taking into consideration environment protection, social and managerial factors [5].

Climate change is current factor, which is also characterized by long-term risks and correspondingly, needs strict political intervention. Therefore, it is distinguished among other environment protection problems. Although, climate change is also connected to other environment protection and social issues. Correspondingly, detailed study of risks connected to climate change creates a basis for analysis of other environmental and social risks.

It is already generally confessed that problem connected to sustainability can become a source of financial risks. These risks are created by two basic channels: physical damage caused by climate change; and structural changes needed for moving to low emission economy [6]. Physical and transiency risks affect macroeconomic environment and can cause important financial losses.

Physical risk is considered to be acute when it is caused by events connected to weather and climate, such as drought, flood, windstorm and increasing of sea level; physical risk is chronic if it is caused by stage-by-stage changes such as global warming. Source of physical risk can be direct consequence of above described events, such as, for example, damage to property or decrease of productivity. Although, it can also be indirect consequence of such subsequent event as breaking of supply chain. In case of realization of physical risks they will be followed by important financial damage which can affect as at micro so at larger systemic level.

Influence of physical risks on financial instrument can be direct. Example of this will be reduction of cost of assets and pawn [7], increased insurance losses [8] or delays of business operations [9]. In case if losses are insured the damage will be reflected directly on insurance companies, and in case of non-insurance the whole load will be beared by internal economies, corporations and state.

Transiency risk is such financial risk which can occur after realization of changes needed for moving to low emission economy. In result of changes of environment protection policy, technologies and market moods there can be reevaluated such assets as stocks, obligations, derivatives and other forms of capital existed in the economy. It is still unclear at what rates reevaluation will be made, but it can greatly influence on financial stability and sustainability of financial institutes.

Evaluation and study of influence of physical and transiency risks over financial stability and individual financial institutes is responsibility of central banks and financial supervision. More central banks and financial supervisors make concrete steps for overcoming these challenges in developed and developing countries. Within the last four years quantity of actions and policy conducted for support of green and sustainable financing significantly increased [10].

Except of argument of financial risk, UN Environment program focuses attention on more two arguments why central banks shall response to challenges of sustainable development [11]:

- *Market failure*- availability of bank credits to harmful for environment businesses can be considered as failure of credit market. Environmental regulations and carbon pricing are priority policies for correction of the mentioned failure of the market. Although in case of absence of environmental policy and its non-effective execution, it is wishful for central banks to support creation and distribution of credit within the frameworks of their authorities. Although, different form of market failure is “non-existed markets” – situation, when effective, free market, which provides “pareto” effective distribution of resources, does not exist. In this case, central banks can play certain role in formation of “non-existed” segment of the market for

supporting development of green financing, for example, such as green obligations market.

– *Role of central bank, as of reliable and authorized institute, especially in developing countries.* In general, provision of issues connected to environment protection in the analytical frame is an obligation of all central banks or financial supervisor. Although, role of central banks and financial supervisors are more important in developing countries where environmental regulations are being executed comparatively weakly. In developing countries central banks and financial supervisors belong to advanced and authorized public institutions. Even more, within frameworks of supervision of financial sector they can pay proper attention to the risks connected to environmental social issues, what will be reflected on private investment solutions. Even more, central banks, by the use of expertise of financial markets and international contacts can support conduction in financial sector of reforms corresponding to the best international practice.

In many countries central banks and financial supervisors as well as financial institutes study these risks more deeply. Although, because of insufficiently developed tools and methodologies a lot of challenges exist. For example, availability and quality of services are limited, taxonomy and explanations are still at development stage and process of transformation into information, needed for evaluation of financial risk of theoretical knowledge shall be still improved. Correspondingly, successful switching to sustainable development requires simultaneous realization of a range of subsequent and suitable actions.

Georgian National Bank supports strengthening of the role of financial sector in sustainable development of the country and for this purpose develops the frame of green, social and sustainable financing. This frame means consideration of social and environmental issues by participators of financial sector and capital market and management of related risks, and this is important as for financial stability so for sustainable development of the economy. National Bank makes concrete steps for support of sustainable development.

The first step from this standpoint was membership in Sustainable Banking Network, SBN in September 2017. From this time National Bank actively works with various international organizations such as SBN, International Financial Corporation (IFC), Organization of Economic Cooperation and Development for development of sustainable financing frame in Georgia. For the purpose of improvement of consciousness about sustainable financing, the National Bank of Georgia by cooperation with private sector has translated into Georgian language the principles of green, social and sustainable development obligations of International Capital Markets Association, which were published on the website of ICMA [12].

On September 26, 2018 the National Bank, together with IFC/SBN has hosted working meeting of sustainable financing. At the working meeting there were participating experts of IFC, representatives of SBN member countries and central banks of region. The meeting was also attended by representatives of the ministries of Economy and Sustainable Development, Finances, Environment Protection and Agriculture, presidents/ executive directors of financial institutes and other interested parties.

At the working meeting participators examined existed challenges of sustainable financing, possibilities of development of social and green obligations market and green credit and significance of disclosure of environmental issues. Special attention was focused on the role of financial supervision, existed regulatory experiences and initiatives. After discussions and consultations conducted within frameworks of working meeting the National Bank has decided to create guidance of sustainable financing.

Guidance on sustainable development for Georgia was created in result of cooperation with IFC/SBN. This is based on the best international practice and complies with EU Commission Action Plan [13]. For the following four years the guidance is an action plan of development of sustainable financing.

Sustainable Financing Guidance is the list of actions planned by the National Bank of Georgia for development of sustainable financing. Guidance unifies all those possible changes which are planned for realization in direction of sustainable

financing by the National Bank for the next three – four years. Main purpose of the guidance is creation of reliable, predicted and stable regulator frame which will prepare the market for switching to the sustainable financing. By conduction of subsequent and suitable actions and by giving of time for adaptation the Guidance supports consideration of issues of sustainable development in decision making process.

Sustainable financing is one of the important supporting factors of sustainable development. Correspondingly, this Guidance is compatible with the plan of sustainable development of the Government. The Guidance examines as problems connected to environment protection such as climate change and air pollution, so social and governing issues. Guidance will be renewed periodically, together with development of the market.

Sustainable financing Guidance includes four basic directions:

- Improvement of consciousness on sustainable financing, development of guiding principles and improvement of market qualification in direction of sustainable financing;
- Supporting the growth of capital flows and investments in sustainable direction for achievement of green and socially inclusive economy;
- Consideration of ESG factors in the frame of financial institutes and corporations risks management and in the process of decision making;
- Increasing of transparency and market discipline by regulation of minimal requirements of disclosure of ESG for financial institutes and corporations.

Improvement of consciousness and qualification: One of the reasons causing low consciousness on sustainable financing in Georgia is only short term analysis of risks and deficiency of information on advantages of sustainable financing. Correspondingly, it is important to improve the consciousness and qualification for solving of this problem.

For implementation of sustainable financing, participators of financial market of Georgia can be guided by various international standards. For the purpose of improvement of consciousness about sustainable financing, the National Bank of

Georgia by cooperation with private sector has translated into Georgian language the principles of green, social and sustainable development obligations of International Capital Markets Association, which were published on the website of ICMA. ICMA principles are renewed annually and National Bank plans to make renewed translations constantly available for large society.

Initiation of conduction of workshops, working meetings and trainings, their organization and support are one more means for improvement of consciousness on sustainable financing. On September 26, 2018 the National Bank, by cooperation with SBN/IFC has hosted working meeting on sustainable financing. Within frameworks of this meeting there were examined actual issues of sustainable financing and current challenges and there was made a decision on developing of guidance. And also there is planned to conduct various trainings and working meetings in the future by cooperation with international organizations. This will assist not only to improvement of consciousness but will enable National Bank to consider more characteristics of Georgian market during planning of future steps in direction of development of sustainable financing.

Flows of sustainable financing: Sustainable financing plays an important role in sustainable development. For making the capital flows compatible with aims of sustainable development and climate change, it is important to explain the term “sustainable”. Definition of what type of investments / credits are qualified as “sustainable” will help market participators to better make their activities compatible with sustainable development. Taxonomy compatible to international interpretations will support growth of international investments. Compliance of taxonomy with local requirements will assist the local institutes with making of their own contribution in achievement of purposes of sustainable development of Georgia. Therefore, National Bank plans to introduce taxonomy of sustainable financing compatible to international practice and corresponding to the taxonomy of EU. This can include interpretations of green credit, green, social and sustainable development obligations and other products of sustainable financing.

One more important document development of which the National Bank is planning is Guidance on Sustainable Financing. This document will unify all existed interpretations of sustainable financing products, among them on green, social and sustainable obligations and green credit; guidance of issuance of green obligations; reviews ESG risk management requirements; and summarizes consideration of ESG issues in the Corporate Management Code, together with corresponding principles of reporting and information disclosure.

ESG risk management: ESG risk management means consideration of ESG risks during issuance of loans, in order to avoid or reduce financial losses, reputation risks or damages to humans or environment caused by projects financed by banks. Increase number of marks recognizes the risk of climate changing as separate factor which affects condition of debtor and lender. In the recent decade there is realized approaching of ESG risks management standards used by public and private financial institutions. These international standards include IFC standards: IFC's Performance Standards, [14], Equator Principles [15] and guidance on risk management of European Bank for Reconstruction and Development [16].

ESG risk management is one of the main components of the guidance on sustainable financing. National Bank has already begun working in direction of consideration of ESG factors in the Corporate Management Code of capital markets and commercial banks. According to the Corporate Management Code, ESG shall be part of the company strategy, and inclusion of ESG risks shall be realized in the risks management system. Besides, Corporate Management Code provides reporting and disclosure of ESG issues. All of the mentioned provides adequate evaluation and consideration of sustainability risks by the companies. At initial stage, in the Corporate Management Code for capital market ESG part will be based on "do and explain" principle, what will prepare the market for stricter requirements of disclosure of information on issues of sustainable development. There shall be mentioned that for commercial banks it is already mandatory to disclose information on ESG issues.

The next step is development of technical guideline on ESG risks management and tools. ESG risks management guideline will be compatible to the best international practice, which, as a rule, requires estimation of due diligence of environmental and social issues, study of ESG risks containing credits and continuation of supervision over ESG risks after crediting. Definition, estimation and management of social and environmental risks during making of decision about the credit are still new for banks and other financial institutes. Correspondingly, in order financial institutes could provide ESG risks, inclusion and guiding by National Bank is very important.

Transparency and market discipline: Transparency is one of the important parts of sustainable financing development. Corporate Management Code regulates requirements for commercial banks and capital markets regarding ESG reporting and information disclosure, what will make markets more oriented on environment protection. National Bank of Georgia, by cooperation with Economical Cooperation and Development Organization, is working on principles of reporting and information disclosure for financial institutes. These principles is based on such international standards of disclosure of information on sustainable development issues as: Sustainability Accounting Standards Board, SASB, Task Force on Climate-related Financial Disclosures, TCFD, UN Principles for Responsible Investment, PRI, Reporting Frame 2018, Global Reporting Initiative, GRI.

Conclusion: and finally, as conclusion there shall be noted that successful realization of sustainable financing guidance requires close cooperation and coordination between various interested parties. For successful realization of action plan and provision of timely inclusion of interested parts into this process the National Bank shall necessarily create working group of sustainable financing. Group members shall be representatives of corresponding ministries and other public institutions, financial institutes and other interested parties working in this direction. Working group will meet regularly in order its members could share ideas, inform each other about novelties on current events in the sphere of sustainable financing

and examine role and responsibility of each of them in realization of plans defined by guidance.

REFERENCES

1. <https://sustainabledevelopment.un.org/>, last checked - 10.10.2020.
2. <https://unfccc.int/process/the-paris-agreement/what-is-the-paris-agreement>, last checked - 10.10.2020.
3. <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>, last checked - 10.10.2020.
4. http://www.mrdi.gov.ge/sites/default/files/social-economic_development_strategy_of_georgia_georgia_2020.pdf, last checked - 10.10.2020.
5. https://ec.europa.eu/info/publications/180131-sustainable-finance-report_en, last checked - 10.10.2020.
6. <https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/quarterly-bulletin/2017/the-banks-response-to-climatechange.pdf?la=en&hash=7DF676C781E5FAEE994C2A210A6B9EEE44879387>, last checked - 10.10.2020.
7. Scott et al., The Bank of England's response to climate change, 2017, last checked - 10.10.2020.
8. DNB, Waterproof?, 2017; Finansinspektionen, Climate Change and Financial Stability, March 2016, last checked - 10.10.2020.
9. Stenek et al., Climate Risk and Financial Institutions, 2010, last checked - 10.10.2020.
10. http://unepinquiry.org/wp-content/uploads/2018/04/Greening_the_Rules_of_the_Game.pdf, last checked - 10.10.2020.
11. http://unepinquiry.org/wp-content/uploads/2017/02/On_the_Role_of_Central_Banks_in_Enhancing_Green_Finance.pdf, last checked - 10.10.2020.

12. <https://www.icmagroup.org/green-social-and-sustainability-bonds/green-bond-principles-gbp/>, last checked - 10.10.2020.
13. https://ec.europa.eu/info/publications/180308-action-plan-sustainable-growth_en, last checked - 10.10.2020.
14. IFC Performance Standards and supporting guidance, including the World Bank Group environmental, health and safety (EHS) guidelines www.ifc.org/sustainability and www.ifc.org/performancestandards, last checked - 10.10.2020.
15. <https://equator-principles.com/about/>, last checked - 10.10.2020.
16. <https://www.ebrd.com/who-we-are/our-values/environmental-emanual-risk.html>, last checked - 10.10.2020.

АЛЕКСАНДР ПРИБЫЛОВ И ЕГО СОНАТИНА № 3: МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗ ЛИЧНОГО ОПЫТА

Verbova Vira

Methodist-Teacher of Oster
Children's Music School
Chernihiv region, Ukraine

В статье раскрывается спектр исполнительских трудностей по выполнению Сонатины № 3 Александра Прибылова (ритмический рисунок, штриховая и динамическая шкала, исполнительская техника, работа над меховыми приёмами). На основе собственного педагогического опыта автор четко характеризует исполнительскую составляющую произведения, его значение в воспитании исполнительского мастерства аккордеонистов в начальных художественных учебных заведениях. Осуществляется пример выполнения Сонатины учениками собственного класса на конкурсах в Украине, в частности «Perpetuum mobile» в Дрогобыче.

Ключевые слова: аккордеон, Сонатина, А. Прибылов, исполнительство.

Исследование творчества современных композиторов - вопрос неотложный и необходимый. На творчестве В.Зубицкого, В.Власова, Я.Олексива, В.Рунчака, Е.Дербенко, А.Доренского, Р.Бажилина, А.Летунова и др. вершится воспитание музыканта в классе аккордеона (баяна) начальных художественных учебных заведений. В данном ряде творческих личностей стоит отметить имя *Александра Прибылова*. Востребованность творчества для детей композиторов современности мы видим как в учебном процессе разных этапов, так и в конкурсах-фестивалях. Учащиеся активно изучают и демонстрируют исполнительское мастерство на базе современного оригинального репертуара, осваивая новые техники и возможности многотембрового готово-выборного аккордеона (баяна).

Оригинальное творчество современных композиторов, работающих в сфере создания музыки для баяна-аккордеона, мы встречаем в публикациях М. Булды, Л. Варавиной, А. Васильева, А. Гончарова, Г. Голяки, А. Душного, Д. Кужелева, М. Имханицкого, А. Нижника, А. Немцовой, Я. Олексива, Г. Савчин, Л. Скачко, А. Сташевского, Н. Сторонской и др., раскрывающие ее стилевую, фактурную, исполнительскую и музыковедческую принадлежность сквозь призму исполнительских интерпретаций. Относительно личности А. Прибылова, то известны труды Т. Будановой [2] и А. Клепченко [3; 4; 5; 6],

приоритеты деятельности освещаются на интернет-страницах [1; 7; 10], а исполнение «Сонатины № 3» мы имеем возможность слушать и анализировать с записи канала Youtube [8; 9].

Цель статьи – осуществить конструктивный методический анализ

«Сонатины № 3» А. Прибылова на базе педагогического опыта автора статьи.

Александр Александрович Прибылов (ударение на последнем слоге) – ныне здравствующий композитор. Родился в Бурятии, в поселке Каменск, в 1953 году. Окончил Новосибирскую государственную консерваторию имени М. И. Глинки по классу баяна. В настоящее время живет и работает в столице Бурятии городе Улан-Удэ. Профессор, зав. отделом композиции Восточно-Сибирской государственной академии культуры и искусств, заслуженный деятель искусств России и Бурятии, член союза композиторов России и Бурятии, лауреат Всероссийских конкурсов по композиции. Ярko проявил себя в качестве исполнителя как солист, ансамблист и концертмейстер.

В его творческом багаже более двухсот наименований музыкальных сочинений. Это, прежде всего, произведения для баяна и аккордеона, ансамблей и оркестров народных инструментов самых разнообразных составов, а также для балалайки, домры, фортепиано и песни. Многие песни написаны на собственные слова.

Живя среди бурят и эвенков, Прибылов много работает с национальным материалом и тематизмом. Есть среди его произведений уникальные обработки

народных бурятских мелодий и целые оркестровые сюиты на национальные темы, одна из которых называется «Пробуждение тайги».

Его музыка часто звучит на международных, всероссийских и региональных конкурсах, в высших и средних учебных заведениях, в детских музыкальных школах и не только в России, но и в странах ближнего и дальнего зарубежья – в Беларуси, Украине, Сербии, Латвии, Литве, Греции, Китае, Польше и других странах. В течение многих лет он бессменный председатель жюри конкурса исполнителей на народных инструментах имени Николая Будашкина. Александр Александрович скромнейший, честнейший и добрейший человек.

А теперь, представив автора произведения, постепенно переходим к работе над Сонатиной № 3, которая написана в 2002 году и мы с удовольствием берем её в репертуар, учим, играем, исполняем и представляем вниманию слушателей. Естественно, я предлагаю вам свою версию прочтения Сонатины, ибо другой я пока не слышала, тем более в полном варианте. Исполняются либо вторая, либо третья часть студентами колледжей, но ни разу не довелось услышать исполнение всего произведения в целом.

На первый взгляд наша Сонатина весьма подражательна, так как в ней есть нечто от Дмитрия Шостаковича в тематизме и от Сергея Прокофьева в ритме, но это ничуть не умаляет её достоинств, ибо ценна она тем, что её изумительный музыкальный язык, свежая палитра красок и яркая образность действительно близки и понятны детям, тем более что Шостаковича и Прокофьева на наших инструментах детям не сыграть. А для продвинутого ученика музыкальной школы наша Сонатина – это прекрасный материал, позволяющий расширить круг музыкальных интересов, представлений и впечатлений.

При более глубоком изучении и тщательной работе над Сонатиной мы слышим, что в ней звучат весьма смелые и неожиданные мысли, новые, необычные, нетрадиционные музыкальные обороты, смелое новаторство, использование неизбитых технических и исполнительских приемов, новизна

штрихов и ритмических рисунков. Во всем этом разнообразии изобразительных средств слышится дух нового времени, новой эпохи в музыке, чувствуется острое ощущение современности и твердая поступь XXI века.

Яркая образность, всевозможные мелодические, гармонические, ритмические, тембровые, технические, штриховые и тональные неожиданности, которые присущи Сонатине, её дерзкий волевой напор, энергия стального ритма, новизна музыкального языка и техники придают ей совершенно удивительную мощь и красоту. Мы слышим неукротимую, бьющую через край энергию жизненных сил, жажды жизни, величия и красоты северной природы, целый ряд вопросов, на которые мы должны найти ответ.

Сонатина написана в 3-х частной цикличной (отнюдь не сонатной) форме, где почти отсутствуют связи между частями и каждая часть может быть отдельным, абсолютно самостоятельным произведением.

Первая часть Сонатины – *Прелюдия* – начинается тихо, таинственно, как-бы робко, постепенно нарастая своей магической мажорной темой, неоднократно затем повторенной в произведении, где она неожиданно, буквально эпизодически, будет появляться видоизмененной и ритмически, и мелодически, и тонально во второй и третьей частях. Вскоре, уже к 8-му такту, звучание темы становится чрезвычайно стремительным, насыщенным и энергичным, что подчеркивается активной триольной басовой партией, а смелый динамизм и взрывчатая сила музыки завораживают и увлекают своей мощью и силой.

Размер 6/8 уже во втором такте преобразуется в 9/8 и кажется, что автор ставит вопрос и сразу отвечает на него более расширенным и обширным тактом. Прелюдия, состоящая как-бы из трех частей-эпизодов, демонстрирует нам постоянную игру ритма 6/8 – 9/8, усиливая впечатление напряженно-таинственными, словно постоянно запаздывающими полутоновыми ходами в басу, эдакими нисходящими хроматическими оборотами во 2-ом и 5-ом тактах, нагнетает кульминационный взрыв мощной аккордовой техникой и острыми обжигающими аккордами, ошеломляющими своим объемом, напористостью,

неординарностью и вместе с наслаиванием динамизма от p до f и обратно создает впечатление неукротимой мощи. Главная тема Прелюдии, в первом эпизоде исполняющаяся на p , ко второму эпизоду стремительно развивается до mf и снова резко падает на p .

Восходящие терцовые пассажи и мощные аккордовые нагромождения приводят к повторению главной темы в третьем эпизоде на f – и всё это ярко, динамично, с настойчивыми репликами в басу, остро, требовательно, кульминационно. И после пика звуковой и драматической вершины тема постепенно, спокойно, но вопросительно, затихает.

Красота Прелюдии восхищает, а трудность её исполнения состоит не в обилии встречных знаков, не в метроритмической неустойчивости, не в аккордовой фактуре, а в исполнении, где образно-таинственный язык музыки словно готовит нас к чему-то грандиозному и неизвестному, требуя эмоционального и интеллектуального внутреннего напряжения и творческого артистизма.

Вторая часть Сонатины – *Скерцо* – это блестящий образец сочного, словно скоморошьего юмора. Небольшие мотивы-фразы будто переговариваются между собой, дразнятся друг с другом, словно один такт соперничает с другим в разнообразии штрихов, мелодических и ритмических фигураций. Размер 6/8 выдержан во всей части, от начала до конца, в единой тональности ля минор. В яркой музыкальной ткани Скерцо мы слышим то размашистые угловатые скачки, то ровные шестнадцатые пассажи, чередующиеся с триольными и малосекундовыми ходами и нарочитую фальшивость. Легкий юмористический характер неожиданно меняется вулканическим извержением звуков, словно красочное и зрелищное шествие скоморохов, движущееся громко, звонко и весело, вдруг начинает резвиться неожиданным восхождением мелодии вверх и её игривым скольжением вниз.

В Скерцо мы слышим преобладание техники игры стаккато (пальцевое и кистевое), чередующееся с легатными пассажами. Затем ошеломляет господство завораживающей стихии напористо-динамичного оstinатного

ритма и активных остигатных пассажей, особенно в басу, а частые репетиционные обороты в обеих руках неожиданно меняются техникой тремоло. За ними следует звучание жестких диссонансов, а скачкообразные

«пируэты» мелодии, словно прыжки танцующих шутов и скоморохов, соревнующихся между собой.

Невероятное обилие штрихов, динамических оттенков, интересных и часто меняющихся средств выразительности, «переговаривающихся» друг с другом мотивов и фраз – всё это красочное звуковое разнообразие создает впечатление праздника, апофеоза света и ликующей ослепительной радости. Это деятельное искусство музыкальных звуков творит дивную, образную и выразительную музыку, порой намеренно резкую и ошеломляюще дерзкую, но такую живую, здоровую и обжигающе-солнечную, с оттенком необычайной сказочности и таинственности.

Третья часть Сонатины – *Финал* – начинается медленно, тихо и спокойно. Мелодия широкими половинными длительностями в нисходящем

хроматическом движении формирует напряженные диссонирующее аккорды, которые словно готовят нас к чему-то неожиданному и непостижимому.

И вдруг в тринадцатом такте происходит звуковой, динамический и темповый взрыв – *Presto assai* (очень быстро) и музыкальная ткань трансформируется в совершенно другое изложение музыкального образа, где музыка уже полна огня, задора и могучей энергии.

Главная тема Финала – *рефрен* – будет несколько раз повторяться в разных тональностях на протяжении всей части, а также красной нитью пройдет тема из I ч. Сонатины – Прелюдии. Рефрен похож на быстрый бег вприпрыжку, иногда с высоко поднятыми коленями, что создает впечатление в некоторых поворотах темы Финала характер озорства и остроумия, словно внезапные вспышки смеха и шуток.

Ровные восьмые длительности меняются триолями, похожими на весеннюю капель. Ритм 4/4 переходит в 3/4 и наоборот. Отчетливо слышится

борьба стихий – завывание ветра, метели, вой выюги и хрустящий снег под ногами, и какие-то странные, дивные, тревожные знаки, словно вздохи-призывы. Происходит нечто таинственно-грозное и величественное – идет пробуждение природы от зимнего сна, предощущение прихода долгожданной северной весны. Октавные скачки основной темы-мелодии, как прыжки в неизвестность или наоборот, из неё, из долгой полярной ночи, навстречу весне, солнцу и свету.

Музыкальный характер Финала то бурно-драматический, то лирический с вкраплением юмористических интонаций, то напряженно-задумчивый и темброво-насыщенный к концу набирает мощи. Синкопы, акценты-уколы, скачки, оstinатные пассажи, игра ритма, триоли – весь этот кажущийся карнавал какофонии стремительно движется к кульминации, к высшей точке произведения, к апофеозу торжества радости человека и великой радости торжества Жизни. Последние двенадцать тактов идут со звуковым нарастанием аккордовой техники на тремоло – могучий финальный кульминационный звуковой всплеск завершает третью часть Сонатины. 121 такт (тактовый объем Финала) невероятного накала приводят к завершению Финала и всего произведения в целом.

Хочется отметить, в моем классе эту Сонатину блестяще исполнила Дарина Скидан (Бендас) в 2010 году, смело взяв её в конкурсные программы, и выступила с ними на областном, Всеукраинском и, что самое главное, Международном конкурсе «Perpetuum mobile – 2010» (Дрогобыч), где была удостоена и награждена Дипломом «Гран-При», как и на остальных конкурсах. После Дарины ещё двое учеников исполнили это произведение с тем же успехом. Каминский Иван – Первая премия на Международном конкурсе

«Perpetuum mobile – 2015». Рябчук Диана – «Гран-При» на Всеукраинском юниорском конкурсе инструментально-исполнительского мастерства и денежная премия за лучшее исполнение произведения в стиле modern в 2019 году.

Стоит отметить, что не все дети могут и хотят играть это произведение. Очень сложный текст в разборе и сложность исполнения пугают юных исполнителей. Но тот, кто осмелился и решился взять «приступом» эту Сонатину, тот получает колоссальный исполнительский опыт и навыки исполнительского мастерства.

Таким образом, Сонатина № 3 А.Прибылова позволяет развивать сознание ученика, его ассоциативное мышление, тонкое восприятие музыки и воспроизведение своих внутренних ощущений, возникающих во время работы над произведением и её исполнением, ибо эти образы-ассоциации и образы-визуализации способствуют глубинному проникновению в стиль, жанр и характер музыки и дают ученику огромный скачок вперед, пробуждая потенциал скрытых возможностей.

Поэтому, Сонатина № 3 А.Прибылова – чудесный образец современной оригинальной музыки. Очень эффектная, яркая, сочная и колоритная, которая приносит успех исполняющим её юным музыкантам.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Александр Александрович Прибыло в. Режим доступа: <https://unioncomposers.ru/composer/view/?id=271>
2. Буданова Т. Три Сонаты для баяна А. Прибылова – черты индивидуального стиля. *Культура Дальнего Востока России и стран АТР: матер. науч. конф. (Владивосток, 22-23 апреля 2004 г., 28-29 апреля 2005 г.).* Владивосток, 2005. С. 323–325.
3. Клепченко А.А.Прибылов – композитор, исполнитель, педагог. *Исполнительское искусство и музыкальная педагогика: история, теория, практик: сб. статей по матер. Междунар. науч.-практ. конф. (12-13 мая 2017) и Всерос. науч.-практ. конф., провод. в рамках III Всерос. конкурса пианистов им. С. Бендицкого «Фортепианное исполн. и педагогика» (24 мая 2017).* Саратов: СГК им. Л. Собинова, 2017. С. 94–99

4. Клепченко А. Песенное творчество А. Прибылова. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2017.

№ 7(81) С. 78–83.

5. Клепченко А. Программность в инструментальных произведениях А. Прибылова. *Молодой учёный: ежемесячный научный журнал*. 2014. № 10 (69). С. 509–521.

6. Клепченко А. Реализация классической сонатно-симфонической формы-схемы в произведении для баяна (Соната № 3 для баяна А. Прибылова). *Вестник Восточно-сибирской государственной академии культуры и искусств*. 2012. № 2 (3). С. 110–114.

7. Персоналия: Прибылов Александр Александрович. Режим доступа: <http://media-nsglinka.ru/index.php?r=mcspersona/view&id=406>

8. Прибылов А. Соната № 3 (I-II чч.) (исп. А. Великий). Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=VIctWwzs1cc>

9. Прибылов А. Сонатина № 3 «Финал» (исп. М. Бардин). Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=y7qTQfUMa2E>

10. Прибылов Александр Александрович. Режим доступа: <http://kambib.narod.ru/paa.htm>

PRODUCTIVITY ELEMENTS OF SOYBEAN PLANT IN THE CONDITION OF NAKHCHIVAN AUTONOMOUS REPUBLIC

Zeynalova Gunay Hikmet gizi

Nasirova Afruz Sattar gizi

Nakhchivan Branch of ANAS

Bioresources Institute, Nakhchivan city

Obtaining plant-based proteins is one of the urgent issues in the condition of the Nakhchivan Autonomous Republic. One of the main ways to solve this problem is to study soybeans on a scientific basis. The main purpose of our research is to thoroughly study the agro-techniques of cultivation of soybean varieties in the condition of the autonomous republic and to determine its impact on productivity. For this purpose, in the experimental field of the Bioresources Institute, 15 soybean varieties (“Sinara”, “Apisa”, “Opus”, “Krasnodar-68”, “Alexa”, “Kyota”, “Kofu”, “Antonia”, “Regale”, “Bravo”, “Kanata”, “Angelica”, “Asuka”, “Bravo”, “Regale”) obtained from the Genetic Resources Institute of Azerbaijan and 15 soybean varieties (“Austria”, “CU-1”, “Biyson”, “CU-7”, “Karisa”, “Opus”, “Kioto”, “Antonia”, “Angelika”, “CU-4”, “Canada”, “Canada №4”, “CU-14”, “Regalia) obtained from the Agricultural Research Institute) were tested on April 20 and May 18 in different variants (25x40 cm, 30x40 cm, 35x40 cm, 30x50 cm), in 4 repetitions. It was found that, according to, the highest yield is 1396,8 g/m² Arisa, per 1000 grain weight is 162,4 g Kyota, according to biometric measurements the plant height is 100 cm Bravo, the number of branches is 5 and the number of joints is 31 Regale*, the number of beans is 110 , the number of grains in the bean is 4 Bravo differed from other varieties.

Key words: Soybean, agro-technical measures, productivity, weight of 1000 grains, biometric measurements, the number of grains in bean, number of beans

Among agricultural crops, the role of protein-rich legumes in human nutrition and animal feeding is very large. The amount of protein in their seeds is 2-3 times higher than in cereals.

Legume grains contain all the amino acids needed by humans and animals. The human and animal body cannot synthesize 8 essential amino acids (valine, lysine, leucine, isoleucine, methionine, threonine, tryptophan and phenylalanine). However, it gets through food in ready form. The daily requirement of these amino acids in the elderly human body is about 4-5 grams. When the body is deficient in tryptophan, lysine and methionine, protein is not synthesized and the synthesis of other biological substances necessary for life stops. The amount of these amino acids in legumes is 4 times higher than in cereals.

Soybean is the most prospective food crop in the world and plays a key role in increasing soil fertility. Its seeds contain 35-45% protein, 17-26% fat and up to 2% vitamins. In world agriculture, soybean is a leading plant in the solution of food and feed protein [3, pp. 356].

The root system of soybeans goes in the deeper layers of the soil. It is composed of primary and secondary roots. The main root is in the form of a shaft and consists of many long lateral roots and rhizomes that go to a depth of 2 m or more. In the main and lateral roots, tubers are formed at a depth of 0-15 cm in the soil, which is caused by tuber bacteria. Under normal condition, a soybean plant produces 25-50 or more tubers, which can enrich the soil with nitrogen by fixing free nitrogen in the atmosphere. Absorption and entry of atmospheric nitrogen into the plant occurs most often during the flowering, bean formation and grain filling phases. Root tuber formation is more active in well-aerated structural soils than in compacted and unstructured soils [1, pp. 173].

Soybean (*Glycine*) genus contains more than 40 species. The stem is 60-100 cm high, upright, strong, does not sleep. When the beans ripen, the leaves turn yellow and dry, and fall off along with the stalks. The leaves have long stalks, three leaflets, and are located one by one on the plant. During harvesting, plants consist of stems and legumes. In some forage soybeans, the leaves turn yellow when the beans ripen,

but do not fall off. The trunk, branches, leaves and beans are covered with gray hairs. The flowers are small, purple or white, located in clusters in the leaf axils. Soybean is a self-pollinating plant. Under natural condition, cross-pollination occurs very rarely. Of these, only cultivated soybeans - a species called *Glycine hispida* - are widely cultivated [4, pp. 145-158].

Soybeans are heat and moisture loving plants. This plant requires a higher temperature of 18-25 °C during flowering and ripening. The seeds germinate at a 6-8 °C temperature. Soybean seedlings tolerate spring frosts around -2-5 °C. This plant requires the most water during the flowering and budding phase. The transpiration coefficient is about 600. The amount of active temperature varies from 1700 °C to 3200 °C depending on the variety and ripening time. The flowering phase can last 15-40 days, and in late-maturing varieties varies up to 80 days. Soybean is a short-day plant [Table 1].

Soils other than saline soils are suitable for soybeans. Light gray-brown, gray-brown soils, which are mainly well supplied with water, are suitable for soybeans. Soybean grows best in neutral reaction (pH - 6,5-7,0) soils. It has the ability to absorb biological nitrogen from the air in the presence of root bacteria (symbiosis). The vegetation period lasts 110-140 days [2, pp. 302].

Table 1. Active temperature and vegetation period required for ripening of soybean varieties

Variety groups	Vegetation period, in days	The total active temperature, °C
Ultra fast ripening	less than 80	Less than 1700
Fast ripening	81-90	1701-1900
Medium fast ripening	91-110	1901-2200
Medium ripening	111-120	2201-2300
Medium late ripening	121-130	2301-2400
Medium ripening	131-150	2401-2600
Ripening late	151-160	2601-3000
Ripening too late	161-170	3001-3500
Very late ripening	more than 170	More than 3500

Materials and methods. Experiments have been carried out in the experimental field of the Bioresources Institute of Nakhchivan branch of ANAS, 15

soybean varieties (“Sinara”, “Apisa”, “Opus”, “Krasnodar-68”, “Alexa”, “Kyota”, “Kofu”, “Antonia”, “Regale”, “Bravo”, “Kanata”, “Angelica”, “Asuka”, “Bravo”, “Regale”) obtained from the Genetic Resources Institute of Azerbaijan and 15 soybean varieties (“Austria”, “CU-1”, “Biyson”, “CU-7”, “Karisa”, “Opus”, “Kioto”, “Antonia”, “Angelika”, “CU-4”, “Canada”, “Canada №4”, “CU-14”, “Regalia) obtained from the Agricultural Research Institute) imported from 5 countries of different origins (AGRICO MMC, Progen MMC, Agdash, Agro Dairy MMC, Karabakh Grain) were tested on April 20 and May 18 in different variants (25x40 cm, 30x40 cm, 35x40 cm, 30x50 cm), in 4 repetitions. Experimental work was carried out in accordance with generally accepted methods in an area of 50 m², in four repetitions, by hand, with a seed count of 0.6 million seeds per hectare, the background of N₃₀ P₄₅ K₄₅.

Maintenance work was applied in accordance with the generally accepted procedure for the Nakhchivan Autonomous Republic. During the vegetation season, the main care of the plants is to destroy weeds, soften the row spacing, take measures to control pests and diseases, and irrigate the fields. The fields were irrigated 6 times during the vegetation season. In the study of variety samples, N.I. Korsakov [5, pp. 159] and A.M. Ovchinnikova [6, pp. 46] methods were used.

Discussion of the obtained results.

During the researches carried out in the experimental field of Bioresources Institute of Nakhchivan Branch of ANAS during 2017-2020, the sowing scheme, sowing norm, productivity, biometric measurements of soybean were studied and the obtained results are reflected in the table [Table 2].

Table 2. The productivity and productivity elements of Soybean

Name of the variety	Plant height, in full ripening phase, cm	Number of joints, by number	Number of branches, by number	Leaf length, cm	Leaf width, cm	Number of beans, by number	Number of grains in beans, by number	Weight of 1000 grains, g	Productivity, g/m ²
Kyota	35	10	1	8	5	20	3	162,4	135,3
Kanata	55	11	2	7	4	25	3	149,0	663,3
Opus	30	7	1	6	3	10	3	121,2	1324,5
Asuka	50	30	2	7	3	70	3	142,3	490,9
Sinara	56	11	2	7	4	75	3	131,4	1337,2
Regale	55	22	4	7	4	85	3	143,2	323,9
Antonia	40	30	3	5	3	50	4	130,7	1274,5
Bravo	100	21	3	9	6	110	4	157,8	1330,5
Bravo*	65	15	2	10	6	33	3	100,3	1334,8
Apisa	60	16	1	9	5	36	3	131,1	1396,8
Kofu	50	25	3	7	3	72	4	147,0	942,6
Regale*	55	31	5	9	5	62	3	138,0	149,4
Angelica	40	14	2	7	3	24	4	155,8	1242,2
Krasnodar-68	60	17	2	7	3	30	3	107,3	515,9
Alexa	35	12	1	7	3	42	3	116,8	160,0
Austriya	58	20	4	10	6	40	3	125,4	147,4
Antonia	35	10	2	5	4	15	3	137,5	150,6
Opus	60	25	3	9	4	45	4	131,4	141,88
Kioto	57	20	3	6	4	47	3	147,8	180,0
Regalia	55	16	2	8	4	30	3	136,0	156,9
Canada	45	26	4	10	3	45	3	157,0	200,0
Canada № 4	45	15	2	8	6	20	3	147,5	160,9
Karisa	65	20	3	9	4	45	3	143,0	184,7

As can be seen from the table, Bravo (100 cm) differed in height according to the height of the plant (Table 2). In other varieties, this figure ranged from 35 to 65 cm. According to the number of branches, Regale* (5), Regale (4), Austria (4), Canada (4) varieties were distinguished. In other varieties, this figure fluctuated between 1-3. Regale* (31), Antonia (30), Asuka (30) varieties differed in the number of joints. In other varieties, this figure ranged from 7 to 26. Bravo* (10 cm), Austria

(10 cm) and Canada (10 cm) varieties differed in leaf length. In other varieties, this figure varied between 5-9 cm. The average for the width of the leaf was 4 cm. The Bravo variety (110) differed in the number of beans. In other varieties, this figure changed between 15-85. The average number of grains in beans was 3. Kyota (162,4 g), Bravo (157,8 g) and Canada (157,0 g) varieties were distinguished by the weight of 1000 grains. In other varieties, this figure varied between 100,3-155,8 g.

In terms of productivity, Kofu (1396,8 g/m²), Sinara (1337,2 g/m²), Bravo * (1334,8 g/m²), Antonia (1274,5 g/m²) Angelica (1242,2 g/m²), Opus (1324,5 g/m²) varieties were distinguished. In other varieties, this figure fluctuated between 135,3-942,6 g/m² [Table 2].

REFERENCES

1. C.A. Hajiyev, E.R. Allahverdiyev, A.Q. Ibrahimov. Irrigated agriculture, Baku "MBM" publishing house, 2012, 173 pp.
2. A.N. Yusifov, C.Sh. Mammadov, T.P. Qasimov, M.F. Rzayev. Basics of plant growing, Baku, Muallim publishing house, 2013, 302 pp.
3. Q.Y. Mammadov, M.M. Ismayilov. Crop production, Baku, east-west publishing house, 2012, 356 pp.
4. M. Yusifov, Crop production, Baku, 2011, 391 pp.
5. Корсаков Н.И. Соя: методические указания по селекции и семеноводству / Л. ВИР, 1975, 159 с.
6. Овчинникова А.М. Методические указания по изучению устойчивости сои к грибным болезням / Л.: ВИР, 1979, 46 с.

ИНГИБИТОР СЕРОВОДОРОДНОЙ КОРРОЗИИ

Авалбаев Гаффар Абирович

старший преподаватель

Наркулова Зохида Ташбоевна

старший преподаватель

Джизакский политехнический институт

г.Джизак, Узбекистан

Аннотация: Приведены результаты эффективной очистки буровых сточных вод методом электрокоагуляции от различных загрязнителей, нефти и органических веществ. Изучены влияние pH буровых сточных вод на эффективность электрокоагуляционной очистки. В результате опытов установлено, что pH БСВ дает максимальный эффект при его значениях 9,5...10,0.

Ключевые слова: Буровые сточные воды, электрокоагуляционная очистка, загрязнители, эффективность очистки, поверхностно-активные вещества

В качестве ингибиторов сероводородной коррозии применяются такие реагенты, как ИФХАНГАЗ, И-1-А, БА-6, ПКУ и др. При умеренных температурах предложено использовать полиэтиленполиамин который является составным компонентом производства эпоксидных смол.

Испытания проводили гравитометрическим методом. Образцы перед испытанием очищали наждачной бумагой, сушили в эфире, взвешивали на аналитических весах, затем подвешивали на стеклянных подвесках и опускали в коническую колбу с коррозионной средой. Время экспозиции 24ч. Образцы вынимали из колбы, промывали в воде, протравливали в ингибированной кислоте,

очищали их поверхность и снова взвешивали. По потере массы образцов находили скорость коррозии и защитный эффект.

В результате исследований было изучено влияние ряда факторов на скорость сероводородной коррозии в присутствии полиэтиленамина (ПЭПА).

Зависимость скорости коррозии от концентрации сероводорода

Таблица 1

C_{H_2S}	Скорость коррозии ρ , г/(м ² ·сут)		Z, %
	Без ингибитора	С ингибитором	
0,5	1,47	0,27	85
1	1,53	0,25	84
1,5	2,64	0,35	83
2	3,04	0,55	82

В табл.1 приведены данные влияния концентрации сероводорода на скорость коррозии в присутствии ПЭПА (массовая доля 0,2%) при температуре 20 °С в течение 24ч.

Как видно из данных табл.1, скорость сероводородной коррозии в отсутствие и в присутствии ингибитора увеличивается с повышением концентрации сероводорода, а защитный эффект, наоборот, с ростом концентрации сероводорода уменьшается.

В табл.2 сведены результаты исследования влияния рН среды ($C_{H_2S}=2$ г/л) на скорость сероводородной коррозии в присутствии 0,2% ПЭПА. рН среды устанавливали добавлением уксусной кислоты и раствора щелочи (NaOH), время эксперимента 24ч, температур 20 °С.

Из данных табл.2 следует, в зависимости от рН среды меняется скорость коррозии, с повышением рН увеличивается защитный эффект Z. Сравнивая данные табл.1 и 2, можно сделать вывод, что с ростом концентрации сероводорода повышается кислотность среды что в свою очередь усиливает коррозию, а с понижением концентрации сероводорода возрастает рН среды, и

это приводит к уменьшению скорости коррозии и увеличению защитного эффекта.

Зависимость защитного эффекта от pH среды

Таблица 2

pH среды	ρ , г/(м ² ·сут)		Z, %
	Без ингибитора	С ингибитором	
1	4,37	1,4	69
2	4,25	1,25	70
3	4,20	1,1	73
4	4,10	1,0	75
5	3,91	0,9	77
6	3,04	0,55	82
7	2,94	0,5	86
8	2,50	0,2	90

Зависимость массовой доли добавок от защитного эффекта

Таблица 3

Массовая доля добавки, %	ρ , г/(м ² ·сут)	Z, %
0,0	3,04	-
0,1	0,75	75
0,2	0,55	82
0,3	0,51	82,5
0,4	0,49	83,4
0,5	0,46	84
1,0	0,40	85

В зависимости от кислотности среды сероводород может находиться в электролите самостоятельно (H_2S) или в виде ионов HS^- и S^{2-} при $pH > 6$ основная часть сероводорода представлена молекулярно растворенным газом и лишь при $pH < 6$ в электролите начинают появляться ионы HS^-

Ионы S^{2-} образуются лишь в сильно щелочных электролитах в небольших количествах. Гидросульфиды большинства металлов хорошо растворимы в воде, а сульфиды плохо. Поэтому при коррозии железа на поверхности металла накапливается и в проведенных опытах.

Неиспаренные электроны аминного атома азота в молекуле ПЕПА могут взаимодействовать с атомами железа в активных точках поверхности металла, подвергающегося коррозии, образуя защитную пленку, препятствующую выходу ионов металла в раствор.

Как видно из данных табл.3, оптимальная массовая доля добавки составляет 0,4-0,5%. Степень защиты при этом равна 83,4...84%. Дальнейшее увеличение количества добавки не вносит существенных изменений.

Как следует из данных табл.4, присутствие ингибитора способствует десятикратному падению скорости коррозии за 5 сут выдержки, которая в дальнейшем не изменяется.

Зависимость скорости коррозии от содержания ингибитора

Таблица 4

Время τ , сут	ρ , г/(м ² ·сут)	
	Без ингибитора	С ингибитором
1	3,04	0,55
2	4,15	0,46
10	5,09	0,40
15	1,36	0,35
20	1,30	0,34
30	1,20	0,40

Зависимость защитного эффекта различных солей от природы соединений

Таблица 5

Соли	ρ , г/(м ² ·сут)		Z, %
	Без ингибитора	С ингибитором	
NaCl	3,28	0,90	72
Na ₂ SO ₄	3,14	0,60	81
Na ₂ CO ₃	3,34	0,52	84

В отсутствие ингибитора скорость коррозии во времени достигает максимального значения через 10 сут. Дальнейшая выдержка в коррозионной среде до 15...30 сут приводит к четырехкратному снижению скорости коррозии. Присутствие ингибитора не влияет на изменение скорости коррозии во времени.

Было изучено воздействие различных солей при массовой их доле 3% и комнатной температуре в присутствии ПЭПА на скорость сероводородной коррозии ($C_{H_2S} = 2 \text{ г/л}$). Время опыта 24ч.

Из данных табл.5 видно, что соли Na₂SO₄ и Na₂CO₃ почти не влияют на защитный эффект, а NaCl понижает его.

На основании вышеизложенного можно заключить следующее:

Ингибитор ПЭПА обладает достаточно высокой эффективностью;

Он эффективен продолжительное время;

Изменение pH среды и наличие солей (NaCl, Na₂SO₄ и Na₂CO₃) незначительно влияют на скорость сероводородной коррозии.

Реагент ПЭПА можно рекомендовать в качестве ингибитора сероводородной коррозии при умеренных температурах эксплуатации.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1.Флорова И.В., Агафонкин А.В., Кузнецов Ю.И., Зель О.О. Ингибирование сероводородной коррозии углеродистых сталей. N-этанолбутиленмином и его смесями с третичным амином//Коррозия: материалы, защита. -2010.-№ 1.с.15-20
- 2.Вигдорович В.И., Закурнаев С.А Оценка вкладов полисульфидной пленки и ингибитора в защиту стали от сероводородной коррозии. //Коррозия: материалы, защита.2010.-№2. -с.17-22.
- 3.Кузнецова Е.Г.Подавление сероводородно-углекислотной коррозии и наводороживания стали рядом ингибиторов: дис канд.хим.наук. -Тамбов, 2005. -№1.-с.1-7.
- 4.Ким Я.Р.Гомологические смеси высших аминов как универсальные ингибиторы коррозии и наводороживания стали в углекислотных и сероводородных средах: дис. канд. хим.наук.Тамбов. 2005. -202с
- 5.Киченко С.Б., Киченко А.Б. Об ингибиторах сероводородной коррозии, обладающих и необладающих защитным действием в паровой фазе//Практика противокоррозионной защиты. 2007.-№1(143)-с.12-17.
- 6.Цыганкова Л.Е., Кузнецова Е.Г., Кузнецова Ю.М. Ингибирование коррозии и наводороживания углеродистой стали в H_2S и CO_2 .//Коррозия:материалы,защита.2008.№2.с.26-30.

**МЕХАНИЗМ ДЕЙСТВИЯ ОРГАНИЧЕСКИХ ИНГИБИТОРОВ,
ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ВОДООХЛАЖДАЮЩИХ СИСТЕМАХ ДЛЯ
КОНТРОЛЯ ЗА КОРРОЗИЕЙ**

Авалбаев Гаффар Абирович

старший преподаватель

Наркулова Зохида Ташбоевна

старший преподаватель

Джизакский политехнический институт

г.Джизак, Узбекистан

Аннотация: Приведены типы органических ингибиторов, используемых для водоохлаждающих систем, механизмы реакции катодного и анодного слоеобразования. Изучены механизм действия анодных ингибиторов типа хромат и нитрит ионов на протекания коррозионного процесса в различных водоохлаждающих системах и объектах.

Ключевые слова: мембранное ингибирование, коррозионная среда, слоеобразования, катодные и анодные ингибиторы, электрохимическая поляризация.

Открытие рециркуляционные водные системы охлаждения получили широкое распространение в конце 50-гг. Хотя они являются более прогрессивными в сравнении с ранее используемыми системами, все же более длительный период эксплуатации, более высокие температуры и повышенная концентрация растворенных твердых веществ называют более сильную коррозию и появление накипи на металлических поверхностях.

Для защиты от коррозии таких систем используется органические ингибиторы. Различают два вида коррозионного ингибирования в соответствии с характеристиками защитных слоев, образующихся на корродируемом

субстрате: ингибирование на поверхности раздела и мембранное ингибирование. Ингибирование на поверхности раздела имеет место, когда ингибитор поглощается субстратом металла и образует мономолекулярный слой. Поглощение зависит от потенциала.

Этот вид ингибирования наблюдается в коррозионных системах где незащищенный металл контактирует с коррозионной средой, например активное растворение металла в кислотных растворах. Мембранное ингибирование предполагает более толстый слой между корродирующим субстратом и электролитом. Такие слои обычно состоят из продуктов коррозии или ингибиторов.

Мембранное ингибирование наблюдается и в том случае, когда растворенные субстанции в электролите вызывают вторичные реакции, в результате которых на металлическом субстрате образуются осадения. Мембрана при этом служит физическим барьером, улучшающим защитные свойства отложений.

Они зависят также от состава отложений, их структуры, толщины сцепления с металлической поверхностью, химической стабильности. Для достижения защитного эффекта, подобного эффекту пассивного слоя окислов, и устранения возможных помех для теплопередачи толщина мембраны должна быть как можно меньше.

Возможные реакции слоеобразования делятся на катодное и анодное ингибирование. Такое подразделение дает определенные преимущества при интерпретации результатов электрохимических исследований, используемых при изучении проблем коррозии.

Эти исследования проводятся для оценки формирования и эффективности ингибирующих слоев. Хотя электрохимическая поляризация поверхности образцов (с помощью внешнего источника тока) и является искусственным созданием условий, именно она помогает провести грань между анодными и катодными реакциями. Для оценки эффективности катодных ингибиторов отправной точкой служит катодная реакция электрода сравнения в природной

воде, насыщенной кислородом, где ионы гидроокиси образуются при восстановлении кислорода. Последующее увеличение pH является причиной образования отложений, закрывающих катод и тормозящих первичный процесс. Так как восстановление кислорода может происходить и на поверхности образованного слоя, ингибирование этой реакции определяется не только созданием препятствия на пути диффузии кислорода в металлическую поверхность катода, но также и снижением электронной проводимости поверхностного слоя

При анодном ингибировании продукты первичной анодной реакции (ионы металла) должны вызывать образование отложений и формирование поверхностного слоя. В отличие от ионов гидроокиси они напрямую участвуют в процессе отложения и являются составной частью поверхностного слоя. Этот слой препятствует анодному растворению из-за низкой проводимости ионов.

Многие металлы способствуют образованию растворимых гидроокисей, окислов и других соединений при высоком pH.

Так как высоко pH является неотъемлемым свойством катодов, такие металлы являются кандидатами на использование их в качестве катодных ингибиторов коррозии. К таким металлам относятся кобальт, никель, хром, марганец, цинк, кадмий, церий и олово. В системах где цинк используется в качестве катодного ингибитора коррозии, величина pH поддерживается такой, которая обеспечивает растворение цинка в воде, а не на катоде.

Поли- и ортофосфаты также широко применяются в качестве ингибиторов коррозии. Полифосфаты в соединении с кальций считаются катодными ингибиторами, а ортофосфаты могут выполнять роль как катодных, так и анодных ингибиторов. При анодном растворении железа сначала образовывается ион железа. Окисление этого иона до состояния трехвалентного железа вызывает выпадение в осадок продуктов коррозии, так как соединение трехвалентного железа, как правило, менее растворимы чем соединения двухвалентного железа.

Анодные ингибиторы являются в основном материалами которые влияют на этот процесс. Они подразделяются на окисляющие и неокисляющие. Кислород может в принципе рассматриваться как анодный ингибитор коррозии. В отсутствие кислорода многие ингибиторы, в особенности неокисляющего типа, неэффективны. Хроматный анион является самым лучшим среди известных и самым широко используемым анодным ингибитором.

Хромат работает как ингибитор благодаря образованию умеренно растворимых хроматов железа. Его окислительная способность может быть также катодно-эффективной, так как он может восстанавливаться и способствовать образованию поверхностного слоя как гидроокись хрома. Аналогично действие молибдата. Нитрит является окисляющим анодным ингибитором, который оказывает структурное влияние на образование окисного слоя. Его лучше всего рассматривать как пассиватор.

Силикаты и ортофосфаты считаются неокисляющими анодными индикаторами, способствующими образованию нерастворимых соединений железа. Для оценки эффективности воздействия органических ингибиторов при реальных условиях была проведена серия экспериментов, которые показали, что полностью органические ингибиторы обеспечивают самую низкую скорость коррозии теплопередающих поверхностей систем охлаждения и самую низкую скорость образования отложений.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Вигдорович В.И., Стрельникова К.О. Критерии оценки защитной эффективности ингибиторов коррозии // Конденсированные среды и межфазные границы. 2011. Т. 13. № 1. с. 24-28.

2. Синевский В.С. Новые направления в науке о коррозии // Технология легких сплавов. 2014. № 1. с. 113-117.

3. Белоглазов Г.С., Белоглазов С.М. Защита от коррозии и наводороживания стали органическими ингибиторами экспериментальные и

кванто-химические исследования//Вестник Балтийского федерального университета им. Н.Канта. 2013.№1.с.30-38.

4.Балыбин Д.В., Кузина О.Ю., Цыганкова А.Е. Вигдарович В.И. Влияние М-нитрофенилбигуанидина на кинетику реакции выделения водорода на железе и его диффузию через стальную мембрану в кислых хлорных средах//Вестник ТГУ. 2013.Т.18. №1.с.375-380.

5.Остапенко Г.И., Глухов П.А., Бунев А.С и др.Исследование продукта конденсации и аминирования циклогексанона как поверхностно-активного вещества на границе воздух- солянокислый раствор//Вектор науки ТГУ.2013. №1(23).с.64-67.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНОЇ МЕДИЦИНИ В УКРАЇНІ

Авдякова Олена Валеріївна

студентка IV курсу медичного факультету № 1

Давидов Павло Григорович

кандидат філософських наук, доцент

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Актуальність: Сучасна система охорони здоров'я знаходиться в кризовому стані, що підтверджується медико-демографічними показниками. Не викликає сумніву, що система охорони здоров'я потребує негайного реформування відповідно до вимог сьогодення. Особливо це актуально сьогодні, коли в період економічної кризи на першому місці мають бути соціальні пріоритети. Розбудова та профілактичне спрямування первинної лікувально-профілактичної допомоги відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI, визнається одним із наріжних каменів внутрішньої політики України у гуманітарній сфері. Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, співробітництво учасників цієї Угоди у галузі охорони здоров'я реалізується зокрема шляхом подальшого розвитку первинної медико-санітарної допомоги в Україні з метою підвищення рівня захисту здоров'я людини, як передумови сталого розвитку та економічного зростання.

Мета роботи: метою статті є аналіз нормативно-правового забезпечення організації роботи лікаря загальної практики – сімейного лікаря в Україні.

Виклад основного матеріалу: Законодавче регулювання організації роботи лікаря загальної практики – сімейного лікаря (далі ЛЗП-СЛ) в Україні

здійснюється прямо чи опосередковано, зокрема у Конституції України (від 28.06.1996 № 254к/96- ВР), Основах законодавства України про охорону здоров'я (від 19.11.1992 № 2801- XII), Цивільному кодексі України (від 16.01.2003 № 435-IV), Господарському кодексі України (від 16.01.2003 № 436-IV), Податковому кодексі України (від 02.12.2010 № 2755-VI), Бюджетному кодексу України (від 08.07.2010 № 2456-VI), Кодексі законів про працю України (від 10.12.1971 № 322-VIII), законах України «Про місцеве самоврядування в Україні» (від 21.05.1997 № 280/97-ВР).

Ефективна діяльність ЛЗП-СЛ, безперечно, є вагомою складовою встановленою Конституцією України права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49), а територіальної громади, органи місцевого самоврядування (ст. 140, 141, 143) та місцеві державні адміністрації (ст. 118, 119) шляхом реалізації своїх повноважень та локальних програм соціально-економічного розвитку мають забезпечувати достатні організаційні технології роботи ЛЗП-СЛ.

Основи законодавства України про охорону здоров'я визначають правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні, регулюють суспільні відносини у цій сфері.

У ст. 77 «Професійні права та пільги медичних і фармацевтичних працівників» зазначено основні права медичного працівника, у т.ч. ЛЗП-СЛ, зокрема, право на:

- заняття медичною і фармацевтичною діяльністю відповідно до спеціальності та кваліфікації;
- належні умови професійної діяльності;
- підвищення кваліфікації, перепідготовку не рідше одного разу на п'ять років;
- вільний вибір апробованих форм, методів і засобів діяльності, впровадження у встановленому порядку сучасних досягнень медичної та фармацевтичної науки і практики;

- обов'язкове страхування за рахунок власника ЗОЗ у разі заподіяння шкоди їх життю і здоров'ю у зв'язку з виконанням професійних обов'язків;
- соціальну допомогу з боку держави у разі захворювання, каліцтва або в інших випадках втрати працездатності, що настала у зв'язку з виконанням професійних обов'язків;
- встановлення у державних закладах охорони здоров'я посадових окладів (тарифних ставок) на основі єдиної тарифної сітки;
- скорочений робочий день і додаткову оплачувану відпустку у випадках, встановлених законодавством;
- пільгові умови пенсійного забезпечення;
- пільгове надання житла та забезпечення телефоном;
- безплатне користування житлом з освітленням і опаленням у межах норм, встановлених законодавством;
- першочергове одержання медичної допомоги і забезпечення лікарськими та протезними засобами;

Отже, СЛ наділені широкими правами для забезпечення своєї ефективної роботи, проте звертає увагу на себе декларативність визначення цих прав, а також юридична незавершеність механізмів реалізації деяких з них.

Обов'язки ж медичних працівників, зокрема ЛЗП-СЛ, визначені ст. 78:

- безплатно надавати відповідну невідкладну медичну допомогу громадянам у разі нещасного випадку та в інших екстремальних ситуаціях;
- поширювати наукові та медичні знання серед населення, пропагувати, у т.ч. власним прикладом, ЗСЖ;
- дотримуватися вимог професійної етики і деонтології, зберігати лікарську таємницю;
- постійно підвищувати рівень професійних знань та майстерності;
- надавати консультативну допомогу колегам та іншим працівникам охорони здоров'я.

Таким чином, національне законодавство покладає на СЛ широке коло обов'язків, що не обмежуються наданням медичної допомоги, а також

включають обов'язки щодо громадського здоров'я, у тому числі власної поведінки, взаємодії з іншими лікарями та медичними працівниками, дотримання морально-етичних професійних принципів.

Впровадження сімейної медицини в Україні визначено постановою КМУ від 20.06.2000 № 989 «Про комплексні заходи щодо впровадження сімейної медицини в систему охорони здоров'я», з метою зміцнення здоров'я населення України, підвищення якості та ефективності медичних послуг, наближення кваліфікованої медико-санітарної допомоги до кожної сім'ї, раціонального використання ресурсів охорони здоров'я, унормування роботи ЛЗП-СЛ. Зокрема, МОЗ Ради міністрів АР Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським держадміністраціям поставлено завдання щодо забезпечення діяльності ЛЗП-СЛ: розробити перелік і затвердити типові статuti закладів ЗПСМ, розробити положення про статус ЛЗПСЛ; розробити і затвердити необхідний перелік приміщень та вимоги до них, таблиць оснащення закладів (підрозділів) ЗПСМ; під час проектування та забудови багатоповерхових житлових будинків передбачити, у разі потреби, створення та облаштування в них амбулаторії, а також житла для ЛЗП-СЛ на групу будинків; здійснити матеріально-технічне забезпечення закладів (підрозділів) ЗПСМ; 76 доопрацювати і затвердити пакет нормативних документів, що регламентують діяльність працівників сімейної медицини; положення про ЛЗП-СЛ; опрацювати і затвердити норми навантаження медичного персоналу ЗПСМ; доповнити штатні нормативи та типові штати ЗОЗ у зв'язку із впровадженням сімейної медицини; затвердити професійно-кваліфікаційні характеристики ЛЗП-СЛ, урегулювати систему обчислення стажу цій категорії спеціалістів під час атестації; розробити форму матеріального заохочення лікарів та середнього медичного персоналу закладів (підрозділів) ЗПСМ і затвердити їх з урахуванням обсягу та якості роботи з наступним затвердженням відповідного положення, доопрацювати і затвердити навчальні плани та програми підготовки лікарів в інтернатурі, на циклах спеціалізації, підвищення кваліфікації, передатестаційних циклах за фахом «ЗПСМ», сформувати систему професійної

підготовки менеджерів, середнього медичного персоналу (помічників) ЛЗП-СЛ, удосконалити освітні програми та розробити системи освітніх стандартів для підготовки фахівців ЗПСМ; передбачити наступність до- та післядипломної вищої медичної освіти з питань ЗПСМ, відкрити кафедри (курси) ЗПСМ медицини в системі до- і післядипломної медичної освіти та організувати підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації фахівців із ЗПСМ; розробити автоматизовані інформаційно-довідкові програми для формування персоніфікованого реєстру закріпленого за ЛЗП-СЛ населення і сімей, соціально-гігієнічної характеристики стану здоров'я населення та обсягу медичних послуг (у т.ч. профілактики, діагностики та лікування захворювань на первинному рівні); сприяти розвитку приватної лікарської практики в лікувальнопрофілактичних закладах ЗПСМ усіх форм власності. Аналіз цих завдань показав, що виконання поставлених урядом України для виконавців дало змогу забезпечити протягом 2000–2005 рр. надання медичної допомоги кваліфікованими спеціалістами на первинному рівні в достойних умовах для роботи та життя. Однак у цій постанові не передбачена звітність за виконання або невиконання завдань. Немає також публічних аналітичних матеріалів щодо виконання цієї постанови. Розпорядженням КМУ від 24.07.2006 № 421-р «Про схвалення Концепції 77 Державної програми розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини на період до 2010 року» (з огляду на те, що в більшості країн Західної Європи структуру системи охорони здоров'я становлять ПМД та спеціалізована допомога, а заклади ПМД надають до 90 % загального обсягу медичної допомоги, кількість ЛЗП-СЛ дорівнює 30–50 % усіх лікарів галузі охорони здоров'я, а також зважаючи на світовий досвід, узагальнений ВООЗ, який свідчить, що розвиток ПМД на засадах ЗПСМ є одним із найефективніших механізмів підвищення результативності роботи ЗОЗ, справедливого розподілу і раціонального використання ними коштів) передбачено забезпечити високоякісну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації лікарів, медичних сестер, менеджерів та іншого персоналу для надання ПМД у достатньому обсязі; щороку збільшувати питому

вагу медичних послуг ЛЗП-СЛ на 7–10 %, аби цей показник дорівнював 85– 90 % відсотків у містах і 95–100 % у сільській місцевості; створити умови для повномасштабної реалізації принципу організації та координації ЛЗП-СЛ надання пацієнтам спеціалізованої та стаціонарної медичної допомоги. Як видно, у 2000 і 2006 рр. КМУ затверджено два програмних документи, проте заходи дублювалися. Тому можна стверджувати, що заходи програмипопередниці не виконані, а програмні документи щодо розвитку інституції ЛЗП-СЛ носять здебільшого декларативний характер.

Основним представником виконавчої влади, який розробляє основні вимоги та визначає через низку галузевих нормативних документів умови роботи ЛЗП-СЛ, є МОЗ України. Лікарську посаду «ЛЗП-СЛ» введено наказом МОЗ України від 22.06.1995 № 114 «Про затвердження переліку закладів охорони здоров'я, переліку лікарських посад і переліку посад фармацевтичних працівників». Наказ МОЗ України від 19.12.1997 № 359 «Про подальше удосконалення атестації лікарів» ввів лікарську спеціальність «ЗПСМ» до відповідної номенклатури.

Наказом МОЗ України від 23.07.2001 № 303 «Про організацію роботи закладів (підрозділів) загальної практики – сімейної медицини» затверджено Примірне положення про амбулаторію загальної практики – сімейної медицини (АЗПСМ), в якому визначено основні завдання АЗП-СМ (проведення комплексу профілактичних заходів із попередження захворювань, травм та отруєнь, надання хворим кваліфікованої первинної лікувально-профілактичної допомоги, раннє виявлення захворювань, надання невідкладної медичної допомоги при загрозливих для життя станах та ін.), які, на нашу думку, входять до завдань ЛЗП-СЛ, а амбулаторія, як юридична особа, має забезпечити умови для їх виконання через укомплектування вакантних посад ЛЗП-СЛ, забезпечення необхідними лікарськими засобами та виробами медичного призначення відповідно до затверджених цим наказом табеля оснащення АЗПСМ, обладнання сумки-укладки ЛЗП-СЛ, закупівлю автотранспорту коштом місцевих бюджетів.

На виконання протокольного рішення КМУ від 27.02.1997 № 7 «Про заходи щодо реформування системи охорони здоров'я в Україні» та забезпечення впровадження ПМД на принципах сімейної медицини наказом МОЗ України від 11.04.2000 № 73 «Про проведення позачергової атестації лікарів, переведених на посади лікарів загальної практики – сімейних лікарів», лікарям, які пройшли первинну спеціалізацію за спеціальністю «ЗПСМ», мали сертифікати лікаря-спеціаліста з цієї спеціальності та зараховані на посади ЛЗП-СЛ, було присвоєно кваліфікаційні категорії за спеціальністю «ЗПСМ», аналогічні кваліфікаційним категоріям, які вони мають за спеціальностями: «Педіатрія», «Терапія», «Підліткова терапія» та «Медицина невідкладних станів», без додаткового проходження атестації за умови, що кваліфікаційні категорії з цих спеціальностей присвоєні у 1996–2000 рр., що мало на меті забезпечення кадрами галузі сімейної медицини.

Наказом МОЗ України від 23.02.2001 № 72 «Про затвердження окремих документів з питань сімейної медицини» було затверджено Примірне положення про лікаря загальної практики – сімейної медицини, за яким він забезпечує надання кваліфікованої первинної лікувально-профілактичної допомоги прикріпленому за сімейно-територіальним принципом населенню в обсязі кваліфікаційної характеристики лікаря зі спеціальності «ЗПСМ» в умовах амбулаторно-поліклінічного закладу та вдома. Навантаження ЛЗП-СЛ визначається з розрахунку одна посада лікаря на 1100–1200 осіб дитячого і дорослого населення в сільській місцевості, 1400–1500 осіб у міській місцевості. Розрахункові норми обслуговування для ЛЗП-СЛ встановлюються на 1 годину роботи: 5 відвідувань на прийомі в поліклініці, 2 відвідування – під час обслуговування хворих удома.

Наказом МОЗ України від 15.07.2011 № 417 «Про організацію амбулаторної акушерсько-гінекологічної допомоги в Україні» було уточнено кваліфікаційні повноваження унормованою посадовою інструкцією ЛЗП-СЛ із надання акушерсько-гінекологічної допомоги, яка передбачає основні компетенції та функції сімейного лікаря: організація роботи на робочому місці;

зосереджена на пацієнтові допомога; володіння спеціальними навичками; всебічний, комплексний підхід; холістичний підхід.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про порядок проведення реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та місті Києві», наказом МОЗ України від 01.11.2011 № 742 «Про затвердження примірної угоди про медичне обслуговування населення» затверджено Примірний договір про медичне обслуговування населення лікарем загальної практики – сімейної медицини, який обумовлює медичне обслуговування шляхом надання медичної допомоги населенню та визначаються обсяг медичної допомоги, індикатори якості медичної допомоги, обсяг видатків, а також права та обов'язки сторін, їх відповідальність.

Наказом МОЗ України від 28.12.2011 № 992 «Про внесення змін до наказу МОЗ України від 01.11.2011 № 742» внесено зміни до Примірної угоди про медичне обслуговування населення щодо обсягу медичної допомоги, який може бути змінений на підставі факторів, що впливають на обсяг медичної допомоги та не були відомі сторонам до укладання цього договору; обсяг видатків може змінюватись у разі потреби в перерозподілі асигнувань Головного розпорядника бюджетних коштів; фінансове забезпечення медичного обслуговування населення здійснюється. Головним розпорядником бюджетних коштів відповідно до затвердженого плану використання бюджетних коштів шляхом взяття бюджетних зобов'язань. Закладом як бюджетної установи або одержувачем бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених за бюджетною програмою. У зміненому нормативному документі не порушено питання щодо дій ЛЗП-СЛ у разі відсутності тих чи інших умов для виконання професійних обов'язків.

Висновок: Аналіз нормативно-правового забезпечення організації роботи ЛЗП-СЛ в Україні показав, що на законодавчому рівні вона недостатньо врегульована для ефективного надання ПМД населенню.

1. Не визначений порядок юридичної відповідальності органів місцевого самоврядування в разі незабезпечення організаційних технологій роботи ЛЗП-

СЛ та пов'язаного з цим невиконання професійних обов'язків: профілактики, діагностики та лікування захворювань.

2. Утворені об'єднані територіальні громади в Україні відповідно до Бюджетного кодексу України отримують пряму фінансову субвенцію з Державного бюджету України на ПМД та ЦПМСД. Однак заклади, що можуть надавати ПМД, були раніше передані під управління районного рівня з метою утворення ЦПМСД і, таким чином, утворені об'єднані територіальні громади в Україні не спроможні самостійно забезпечити організацію та управління закладами охорони здоров'я, що надають ПМД згідно з чинним Бюджетним кодексом України. Відповідно, у перехідний період ради нових громад повинні прийняти рішення щодо передачі медичної субвенції шляхом міжбюджетної трансферти на районний рівень для забезпечення ПМД своїм мешканцям через раніше створені ЦПМСД, що потребує зміни законодавчого регулювання цього виду діяльності.

3. Не існує спеціального законодавства щодо договорів про медичне обслуговування населення на рівні ПМД, які могли б покращити організаційні умови роботи ЛЗП-СЛ.

4. Численні урядові програмні документи дублюють заходи з розвитку ПМД і носять здебільшого декларативний характер.

5. Не виконуються пільгові умови оплати роботи ЛЗП-СЛ, встановлені під час реформування системи охорони здоров'я в пілотних областях, у зв'язку з прийняттям нових урядових документів, які це обмежують з метою економного і раціонального використання державних коштів до стабілізації економічної ситуації в країні, що не сприяє мотивації ЛЗП-СЛ до ефективної роботи.

6. Нормативне визначення навантаження ЛЗП-СЛ (1 посада лікаря на 1100–1200 осіб дитячого і дорослого населення в сільській місцевості, 1400–1500 осіб – у міській) перевищує показники розвинених країн.

7. Законодавчі ініціативи щодо мотивації роботи ЛЗП-СЛ не повністю відображені в підзаконних нормативних актах, а також існує юридична

незавершеність механізмів реалізації деяких з них (скорочений робочий день і додаткова оплачувана відпустка у випадках, встановлених законодавством; пільгові умови пенсійного забезпечення; пільгове надання житла та забезпечення телефоном; першочергове одержання медичної допомоги і забезпечення лікарськими та протезними засобами; судовий захист професійної честі та гідності; безоплатне одержання у власність земельної ділянки; за безперервну роботу мають право на додаткову оплачувану щорічну відпустку тривалістю три календарних дні), що не забезпечує повністю організаційні умови роботи лікаря, тому і не мотивує його до 93 ефективної та тривалої роботи на робочому місці. При цьому національне законодавство покладає на СЛ широке коло обов'язків, що не обмежуються наданням медичної допомоги, а також включають обов'язки щодо громадського здоров'я, у тому числі власної поведінки, взаємодії з іншими лікарями та медичними працівниками, дотримання морально-етичних професійних принципів [221, 235, 236].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жилка Н. Я. Аналіз нормативно-правового забезпечення діяльності лікаря загальної практики – сімейного лікаря в Україні / Н. Я. Жилка, А. В. Кудря // Україна. Здоров'я нації. 2015.— № 3 (Спецвипуск). С. 40 - 44.
2. Жилка Н. Я. Первинна медична допомога: нормативно-правовий аспект / Н. Я. Жилка, А. В. Кудря // Україна. Здоров'я нації. 2016. № 1 2 (37 - 38). С. 74 - 78.
3. Жилка Н. Я. Дискусія: права та відповідальність сімейного щодо ефективної професійної діяльності / Н. Я. Жилка, А. В. Кудря // Економіка і право охорони здоров'я. 2015. № 1 (1). С. 72 - 75.
4. Реалізація прав сімейного лікаря в умовах реформування системи охорони здоров'я / Ю. П. Вдовиченко, Н. Я. Жилка, А. В. Кудря, Г. О. Слабкий. Київ, 2014. 32 с.

**ЗАКОНОМЕРНОСТИ ДИНАМИКИ ПРОЦЕССОВ ВЛАГИ-СОЛИ
ПЕРЕНОСА В ПОЧВО-ГРУНТАХ**

Авлакулов Мейли

кандидат сельскохозяйственных наук, профессор

Кодиров Исомиддин Эшмуминович

ассистент

Каршинский инженерно -экономический институт

г. Карши, Узбекистан

Аннотация. В данной статье приведена математическая модель, характеризующая закономерности динамики процессов влаги-соли переноса в почво-грунтах. На основе наших исследований разработана гидравлическая модель вертикального водно-солевого перемещения в зоне аэрации, обусловленные повышением уровня грунтовых вод.

Ключевые слова: водно-солевой режим, рассоление почв, влага-соли перенос, концентрация солей, зона аэрации.

В мелиоративной науке моделирование водно-солевого режима подземных и поверхностных вод осуществлялось на основе упрощенных моделей для отдельных компонентов водного стока [1, с. 320]. Модели массопереноса взаимосвязанными потоками грунтовых и поверхностных вод, а также влаги в зоне увлажнения, учитывающие массообмен между различными компонентами водного стока, а также проблемы управления изменением состояния зоны увлажнения до настоящего времени не рассматривались. Это существенно ограничивало возможность применения моделей совместного стока при решении многих прикладных задач по оценке экологического и мелиоративного состояния орошаемых земель и качества грунтовых и поверхностных вод [2, с. 529].

При разработке гидравлической модели процесса водно-солевого перемещения в зоне аэрации будем рассматривать в двухфазной гомогенной смеси: вода и соль.

Учитывая концентрацию солей и воды в примеси можно выразить следующим образом:

$$C_{\text{соол}} = \frac{W^{\text{соол}}}{W^{\text{соол}} + W^{\text{вода}}}, \quad C_{\text{вода}} = \frac{W^{\text{вода}}}{W^{\text{соол}} + W^{\text{вода}}} \quad (1)$$

В качестве $C_{\text{соол}}$ будем принимать концентрацию преобладающих солей. То есть, при этом необходимо учесть, что при сульфатно-хлоридном или хлоридно-сульфатном засолении сульфаты переходят в водный раствор значительно труднее, чем хлориды, гораздо дольше оставаясь в грунтах в твердой фазе. В связи с этим, при моделировании будем рассматривать хорошо растворимые соли (хлориды).

Важнейшим геологическим фактором солепереноса является фильтрационная гетерогенность среды, обусловленная особенностями литологического строения пород.

При моделировании допустим, что породы грунта состоят из равномерно распределенных блоков и проницаемых каналов. Причем, в проницаемых каналах перенос осуществляется только конвективным путем, а в слабопроницаемых блоках- только диффузионным путем .

Ниже рассмотрим задачу о конвективном переносе хорошо растворяемых солей по оси z . Допустим, что область конвективного переноса солей является однородной проницаемой средой [3, с. 14-16].

Используя одномерное уравнение конвективного переноса для гомогенной смеси:

$$m \frac{\partial c}{\partial t} + \frac{\partial (c v)}{\partial z} = D \frac{\partial^2 c}{\partial z^2} \quad (2)$$

где: m -эффективная пористость породы; C -концентрация солей; v - скорость фильтрации; D - коэффициент конвективного переноса ($D=10^{-2} \text{ м}^2/\text{сут}$).

Учитывая, что скорость фильтрации постоянна, (.2) можно переписать в виде:

$$m \frac{\partial c}{\partial t} + v_0 \frac{\partial c}{\partial z} = D \frac{\partial^2 c}{\partial z^2} \quad (3)$$

Введем безразмерные параметры

$$z = l \hat{z}, \quad t = \frac{v^2 \rho \tau}{l^2 \Delta \rho v_0 g}$$

Тогда уравнение (3) примет вид

$$m \frac{l^2 \Delta \rho v_0 g}{v^2 \rho} \frac{\partial c}{\partial \tau} + \frac{v_0}{l} \frac{\partial c}{\partial \hat{z}} = D \frac{1}{l^2} \frac{\partial^2 c}{\partial \hat{z}^2},$$

умножая обе части уравнения на $\frac{l}{v_0}$, получим

$$m \frac{l^3 \Delta \rho g}{v^2 \rho} \frac{\partial c}{\partial \tau} + \frac{\partial c}{\partial \hat{z}} = D \frac{1}{l^2 v_0} \frac{\partial^2 c}{\partial \hat{z}^2} \quad (4)$$

Исходя из того, что изменение концентрации солей по вертикальной оси происходит под влиянием сил, направленных в сторону противоположенную направлению сил тяжести. Учитывая, что Архимедова сила имеет важное значение не только при плавании твердых тел в жидкостях и газах, но и в случаях, когда в жидкостях и газах имеются частицы другого вещества с удельным весом, отличным от удельного веса жидкости.

А также, для описания структуры потока в конвективном соле-переносе используем критерий подобия Пекле. Значит, для преобразования уравнения (4) в гидравлическое уравнение, основные геогидродинамические параметры будем выражать через числа Пекле и Архимеда, в итоге получим гидравлическое уравнение для описания движения смеси воды и солей в виде безразмерных переменных:

$$m Ar_D \frac{\partial c}{\partial \tau} + \frac{\partial c}{\partial \hat{z}} = \frac{1}{Pe_D} \frac{\partial^2 c}{\partial \hat{z}^2} \quad (5)$$

Для решения уравнения (5) введем функцию $f(\hat{z})$,

$$C(\hat{z}, \tau) = e^{-\gamma \tau} f(\hat{z}) \quad (6)$$

Учитывая равенство (6), уравнение (5) примет следующий вид:

$$\frac{1}{Pe_D} \frac{d^2 f}{d \hat{z}^2} - \frac{df}{d \hat{z}} + m \gamma Ar_D f(\hat{z}) \quad (7)$$

Искомую функцию напомним как

$$f(\hat{z}) = e^{\beta \hat{z}} \quad (8)$$

Тогда из (6) для β получим характеристическое уравнение

$$\frac{1}{Pe_D} \beta^2 - \beta + m \gamma Ar_D = 0 \quad (9)$$

Решая уравнение (9), получим

$$\beta_{1,2} = \frac{Pe_D (1 \pm \sqrt{D})}{2}, \quad \text{где: } D = 1 - \frac{4m \gamma Ar_D}{Pe_D}, D > 0$$

Тогда решением дифференциального уравнения будет

$$f(\hat{z}) = B_1 \exp\left(\frac{Pe_D (1 + \sqrt{D})}{2} \hat{z}\right) + B_2 \exp\left(\frac{Pe_D (1 - \sqrt{D})}{2} \hat{z}\right) \quad (10)$$

Учитывая краевые условия $f(0) = 1$, $f(\hat{L}) = e^{\lambda \hat{L}}$, получим следующие уравнения для коэффициентов

$$\begin{aligned} B_1 + B_2 &= 1 \\ B_1 \exp\left(\frac{Pe_D (1 + \sqrt{D})}{2} \hat{L}\right) + B_2 \exp\left(\frac{Pe_D (1 - \sqrt{D})}{2} \hat{L}\right) &= \exp(\lambda \hat{L}) \end{aligned} \quad (11)$$

Решением системы линейных алгебраических уравнений методом Крамера определим неизвестные коэффициенты:

$$\begin{aligned} B_1 &= \frac{1}{\Delta_0} \left[\exp\left(\frac{Pe_D (1 - \sqrt{D})}{2} \hat{L}\right) - \exp(\lambda \hat{L}) \right] \\ B_2 &= \frac{1}{\Delta_0} \left[\exp(\lambda \hat{L}) - \exp\left(\frac{Pe_D (1 - \sqrt{D})}{2} \hat{L}\right) \right] \end{aligned}$$

Отсюда получим:

$$f(\hat{z}) = \frac{1}{\Delta_0} \left\{ \left[\exp\left(\frac{Pe_D(1-\sqrt{D})}{2} \hat{L}\right) - \exp(\lambda \hat{L}) \right] \exp\left(\frac{Pe_D(1+\sqrt{D})}{2} \hat{z}\right) + \right. \\ \left. + \left[\exp(\lambda \hat{L}) - \exp\left(\frac{Pe_D(1-\sqrt{D})}{2} \hat{L}\right) \right] \exp\left(\frac{Pe_D(1-\sqrt{D})}{2} \hat{z}\right) \right\} \quad (12)$$

Таким образом, получена закономерность распределения концентрации солей по высоте грунта для произвольного момента времени:

$$C(\hat{z}, \tau) = \frac{e^{-\gamma\tau}}{\Delta_0} \left\{ \left[\exp\left(\frac{Pe_D(1-\sqrt{D})}{2} \hat{L}\right) - \exp(\lambda \hat{L}) \right] \exp\left(\frac{Pe_D(1+\sqrt{D})}{2} \hat{z}\right) + \right. \\ \left. + \left[\exp(\lambda \hat{L}) - \exp\left(\frac{Pe_D(1-\sqrt{D})}{2} \hat{L}\right) \right] \exp\left(\frac{Pe_D(1-\sqrt{D})}{2} \hat{z}\right) \right\} \quad (13)$$

Приняв $\hat{z} = \hat{L}$, $\tau = \tau^*$, получим выражение для определения времени τ^* , когда концентрация солей достигает уровня корневых систем растений:

$$\tau^* = \ln\left(\frac{C^*}{f(\hat{z})}\right)^{-\frac{1}{\gamma}} \quad (14)$$

Таким образом, разработанные гидравлические зависимости учитывают близкий к реальным условиям процесс переноса влаги, минеральных и органических веществ в верхних слоях зоны аэрации, обусловленные изменениями уровня грунтовых вод.

Разработана гидравлическая модель вертикального водно-солевого перемещения в зоне аэрации обусловленные повышением уровня грунтовых вод.

Получено выражение для определения времени τ^* , когда концентрация солей достигает уровня корневых систем растений.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Марчук Г.И. Математическое моделирование в проблеме окружающей среды. -М.: Наука, 1982. -320 с.
2. Седов Л.И. Механика сплошной среды 5-е изд. РАН. -М: Наука,1994. Т.1. –С. 529.
3. Авлакулов М., Хамидов А.М. Водно-солевой режим при различных уровнях грунтовых вод. //Ж. “Агро илм”. Ташкент, 2018 (спец.вып.) 14-16 с.

ЯЗЫК И БИЛИНГВИЗМ

Айтбаева Бакыт Манатовна

к.филол.н.,ассоц.профессор

Мауленова Асемгул Манатовна

Ермаханова Макпал Шалгынбаевна

Ельшибекова Назерке Халмахановна

Акжунусова Назерке Бекеновна

Жармаганбетова Айнаш Табараковна

магистры филол.н.

Карагандинский университет им. Е.А.Букетова

Казахстан, г.Караганда

Аннотация: В статье рассматривается проблема двуязычия. Сложившаяся языковая ситуация в Казахстане достаточно убедительно свидетельствует об актуальности представленного исследования, которое подчеркивается практическим отсутствием методических работ по исследованию современных средств обучения русскому языку.

Ключевые слова: билингвизм, двуязычие, язык, метод, позиция, ситуация, факт

Сегодня очевидным фактом стало то, что возникла острая необходимость обеспечения рынка труда высококвалифицированными специалистами, свободно владеющими государственным и русским языками. Не вызывает сомнений и очевидная необходимость в конвертируемости образовательной парадигмы для решения государственных задач первостепенной важности: интеграция Казахстана в мировую экономику, конкурентоспособность выпускников отечественных вузов, удовлетворение спроса на рынке труда и др.

Как уже было отмечено, двуязычие или билингвизм – одно из важных

лингвистических понятий, связанных с языковым контактом. Явление, известное как билингвизм, представляет исключительный интерес не только с точки зрения лингвистики, но и с позиций философии, психологии, социологии и даже физиологии. Большинство ученых выделяют несколько факторов, влияющих на тип билингвизма: 1) степень билингвизма; 2) степень различия языков; 3) возраст обучения второму языку; 4) отношение ко второму языку [1,28]. Формальное применение языка в значительной степени обусловлено социальной характеристикой и условиями языковых взаимоотношений. Поэтому при обучении второму языку должны учитываться лингвистические правила, инструкции, рекомендации, а также внешние факторы. В Республике Казахстан языковая ситуация характеризуется такими обозначениями: полиязычие, двуязычие родственных языков и разноструктурных языков. В этом плане нас заинтересовала точка зрения

М. Уи, который выделяет следующие типы билингвизма, возникающие в результате языкового контакта:

- билингвизм, проявляющийся одновременно с ограниченной культурной ассимиляцией в строго определенной технологической области: рыбной ловле, гончарном производстве и т. п. При этом наблюдается внесение из чужого языка в родной терминов, связанных с данной производственно-экономической деятельностью. Эта ситуация называется *спорадическим билингвизмом*;

- билингвизм на более глубоком уровне культурной ассимиляции, когда в орбиту освоения кроме указанных областей вовлекаются традиционные системы экономической и социальной организации этноса. Эта ситуация называется *ориентированным билингвизмом*. При нем использование родного языка все еще продолжается, хотя и в ограниченных масштабах. Одновременно осуществляется процесс широкого заимствования из чужого языка терминов, связанных с усваиваемой культурой;

- билингвизм, при котором новым языком начинают овладевать все члены этнической общности. В то же время происходит постепенное забвение вначале технологических терминов родного языка, а затем социальной, этнической и

религиозной терминологии. Эта ситуация называется *общим билингвизмом* [2, 156]. Считаем, что одним из важнейших аспектов освоения русского языка учащимися классов с нерусским языком обучения является социальный лингвистический аппарат. Основные социальные аспекты языкознания такие как общество, общественное сознание, социальный запрет, социальная картина, эпоха, проблемы быта, практика, социальный заказ общества – составные части общественного строя, которые нужны как для определения универсальных основ языкознания, понятий язык и познание, свидетельствуют о развитии общества, но и являются сегодня насущной необходимостью для обеспечения конкурентоспособности выпускника образовательного учреждения, обеспечения успешности современного образования. В этом отношении интересна точка зрения З.Г. Муратовой, которая полагает, что ситуацию билингвизма можно охарактеризовать в трех планах: 1) с точки зрения функционирования компонентов двуязычия; 2) с учетом особенностей возникновения и развития билингвизма как социального явления; 3) с точки зрения степени владения языками [3, 208]. Важно помнить, что чем больше структурных различий между компонентами двуязычия, тем больше фактов интеркаляции и интерференции возникают при речи билингва, и наоборот.

Интеркаляция среди двуязычных казахов может возникнуть в следующих случаях:

- 1) При наличии эквивалента на казахском языке применение частиц русского языка
- 2) При разговоре на русском языке, произношение казахских слов на русский лад;
- 3) При разговоре на казахском языке, параллельного функционирования двух языков;
- 4) Скрытое применение интеркаляции при дословном переводе.

Исследователи выделяют 4 группы двуязычных казахов:

- 1) те, кто по сравнению с русским языком, усвоил родной язык. Это свойственно большинству двуязычных казахов:

2) те, кто по сравнению с казахским языком, усвоил русский язык. Это встречается в основном у городской молодежи:

3) разговорная и письменная речь тех, у кого развит уровень интерферента в двух языках, то есть способность разговаривать попеременно на двух языках:

4) разговорная и письменная речь тех, кто говорит на двух языках без интерферента (учителя, преподаватели, научные сотрудники, двуязычные писатели и др.) [3, 43].

При обучении любому языку каждый преподаватель опирается на лингвистический постулат о знаковой природе языка. Любое высказывание может быть представлено в виде психолингвистической модели: мотив – мысль (речевая интенция) – внутреннее программирование – лексико-грамматическая реализация высказывания – выход в речевое общение. На наш взгляд, система работы с текстом как единицей обучения, над формированием связного высказывания, должна строиться с учетом данной модели. В этом случае система тщательно продуманных упражнений позволит усвоить не только все грамматические формы самостоятельных частей речи практическим путем в составе речевых моделей, включаемых в диалогическую или монологическую речь при усвоении лексических тем и микротем. Языковой материал текста позволит ученику реализовать речевые намерения, презентация которых определена с учетом принципов доступности, цельности, научности, функциональности. Таким образом, если в обществе существует билингвизм, то многие члены этого общества вырастают в разной степени билингвами – в зависимости от того, какой доступ они имеют к каждому из языков. Одни люди хорошо овладевают обоими языками, у других один из языков может сильно отставать или отличаться по объему умений от другого (например, на одном лучше пишут, а на другом лучше говорят). Ситуация билингвизма нестабильна: языки имеют тенденцию смешиваться на разных уровнях, и это происходит, как правило, тем быстрее, чем ближе они генетически. Однако, данное явление как лингвистический феномен, несомненно, представляет

особый интерес не только ученых, но и методистов, педагогов-словесников, всего филологического сообщества.

В качестве основных итогов диссертационной работы можно выделить следующее:

1. Современный билингвизм является продуктом развивающегося информационного общества. Специфика информационного производства, так или иначе, реализуется в языковой форме. Коммуникативная составляющая начинает играть все более важную роль в коммуникационных процессах современного социума.

2. Формирование единого социально-информационного пространства способствует унификации коммуникативно-языковых процессов. В результате интеграции в Казахстане и остальном мире происходит формирование общего языка исследований, науки и образования. Это обуславливает развитие глобального социального билингвизма, характеризующегося непрерывным ростом, как в смысле широкого охвата населения планеты, так и совершенствования владения языком.

3. На роль единого языка международного общения можно выдвинуть любой язык, но это не значит, что на такую роль могут претендовать все языки, так как наряду с созданием равных социальных условий для развития языков и свободой в выборе языка учитывается принцип целесообразности, отвечающий общему направлению развития мирового сообщества.

4. Расширение экономических, политических, социальных и культурных связей ведет к тому, что, возникнув из потребности коммуникации, билингвизм сам выступает активным фактором и актуальным средством объединения народов.

5. Социальная сущность билингвизма заключается в том, что на современном этапе развития информационного общества он представляет собой глобальный социальный процесс, включающий в себя всю проблематику информационно-коммуникативного обмена и охватывающий всю гамму социальных отношений.

6. В настоящее время билингвизм очевиден не только как социальный процесс, но и как важное политическое явление. Преодоление противоречий, связанных с американизацией мирового сообщества с одной стороны и насущной необходимостью общения в поликультурном пространстве - с другой, должно стать основой национальной политики, учитывающей современные требования социального развития. Результаты данного исследования свидетельствуют о том, что билингвизм является комплексной лингвистической проблемой изучение которой требует многоаспектного исследования. Билингвизм – это результат языкового контакта ребёнка с окружающим его социумом. Данный языковой контакт способствует всестороннему развитию личности ребенка, который в процессе параллельного усвоения нескольких языков развивается, познаёт мир и себя. Поскольку билингвизм возникает там, где существует контакт нескольких культур, то он способствует обогащению личности ребёнка культурными ценностями различных народов. Однако явление билингвизма может вызвать противоречие в личности ребёнка изучающего несколько иностранных языков поскольку разные языки и разные культуры выражают различное отношение к одним и тем же явлениям в жизни социума. В данной работе решены задачи, которые затрагивают лишь некоторые аспекты данной проблемы. Представляется что рассмотрение проблемы билингвизма позволит решить не только лингвистические, но и методические проблемы которые возникают в ходе усвоения ребёнком двух или более иностранных языков.

Изучив теоретико-методологическую базу заявленной проблемы, осуществив аналитическую работу по выявлению эффективности средств обучения русскому языку, мы пришли к следующим результатам:

1. Современный билингвизм является продуктом развивающегося информационного общества. Специфика информационного производства, так или иначе, реализуется в языковой форме. Коммуникативная составляющая начинает играть все более важную роль в коммуникационных процессах современного социума.

2. Формирование единого социально-информационного пространства способствует унификации коммуникативно-языковых процессов. В результате интеграции в Казахстане и остальном мире происходит формирование общего языка исследований, науки и образования. Это обуславливает развитие глобального социального билингвизма, характеризующегося непрерывным ростом, как в смысле широкого охвата населения планеты, так и совершенствования владения языком.

3. Современная методическая наука характеризуется ярко выраженной тенденцией к синтезу частных методик, смешению подходов в реализации поставленных задач по лингвистическому образованию.

4. В настоящее время очевиден педагогический билингвизм не только как социальное явление, но и как необходимая кадровая политика. Учителю-билингву необходимо формировать комплексный компетентностный подход к формированию языковой личности ученика при активном использовании различных средств обучения, разнообразии их компонования. Этот подход сегодня является основным при изучении русского языка как неродного.

5. Современные тенденции в системе образования предполагают не столько получение знаний учащимися, сколько обучение навыкам пользования различными средствами для самостоятельного получения информации с целью использования в конкретной коммуникативной ситуации.

6. Сложившийся опыт использования в учебных целях средств обучения позволяет говорить об успешном обучении русскому языку учащихся в классах с нерусским языком обучения. В этом случае, несмотря на владение в основной массе элементарными навыками русской речи, существует огромный спектр средств, способствующих коррективке орфоэпических и интонационных навыков, расширению словарного запаса, совершенствованию орфографических и коммуникативных навыков.

7. Современный учитель-русист обладает солидным корпусом методического инструментария: аудиальными, визуальными, учебно-дидактическими, компьютерными, дистанционными и др.

8. При всем многообразии арсенала в методическом инструментарии современного учителя-русиста, предпочтение явно отдается инновационным средствам как более мобильным и информативным.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Верещагин Е.М. Психологическая и методическая характеристика двуязычия (билингвизма) – М.: 1969. - 160.
2. Имедадзе Н.В. Экспериментально-психологические исследования овладения и владения вторым языком. –Тбилиси, 1979.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М., 1997
4. Коноваленко В.В., Коноваленко С.В. Развитие связной речи: Фронтальные логопедические занятия в подготовительной группе для детей с ОНР («Осень», «Зима», «Весна», «Человек: я, моя семья, мой дом, моя страна»). – М.: Гном и Д, 2000-2001
5. Дривите И., Лихачева Р., Лика И., Масло И. и др. Двуязычные дети. М., SFL: 2002. – 132
6. Залевская А.А., Медведева И.Л. Психолингвистические проблемы учебного двуязычия. – Тверь, 2002
7. Алиев Р., Каже Н. Билингвальное образование: Теория и практика. – М., Retorica A, 2005. - 384.
8. Аршавский В. Различия, которые нас объединяют. – Рига: 2001. – 234
9. Залевская А.А. Слово в лексиконе человека: психолингвистическое исследование. – Воронеж, 1990.

КОМПОНЕНТНІ СКЛАДОВІ НОМІНАТИВНОЇ КАТЕГОРІЇ «ЖІНКА» У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ

Андрієвська Марія Олексіївна

Студентка

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

Анотація: Дослідження у сфері фразеології останнім часом все більше привертають до себе увагу багатьох вчених. Базуючись на різних підходах вивчення фразеології як розділу лінгвістики було здійснено аналіз фразеологічних одиниць сучасної англійської мови. А саме фразеологічних одиниць із номінативним компонентом «жінка».

Ключові слова: фразеологічна одиниця, номінативна фразеологічна одиниця, складові номінативного компонента «жінка».

Основаючись на тому, що у системі мови лексико-фразеологічна категорія існує між лексикою та синтаксисом, було розглянуто саме номінативний компонент фразеологічних одиниць, тобто номінативна категорія «жінка».

Основним принципом відбору фразеологічних одиниць була об'єктивація в семантиці фразеологізмів когнітивної ознаки «жіноча стать».

Слід зазначити, що ідіоматичною класифікацією фразеологічних одиниць займався Ю. Прадід. За Ю. Прадідом такий тип класифікації є відображенням мовної картини світу не одного народу, а цілого кола етносів об'єднаних однією культурною та ціннісною орієнтацією. Розгляд фразеологічних одиниць із номінативним компонентом «жінка» та його складовими було зроблено на основі ідіоматичної, типологічної, семантичної та граматичної класифікацій.

На основі аналізу тематично-ідіоматичних словників була виконана тематична класифікація. Основою тематичної класифікації є праці А. Чепасової

та її дослідження у сфері семантичних категоризацій фразеологічних одиниць. Фразеологічні одиниці з номінативним компонентом «жінка» у нашому дослідженні було розподілено за категорією складників цього компонента в сучасній англійській мові: номінативно-семантична група з позначкою “*Girl*” та номінативно-семантична група з позначкою “*Lady*”.

До першої групи належать семантично фразеологізми із номінативною позначкою “*Girl*”. Тобто, фразеологічні одиниці на позначення дії, стану та процесу. Тому що процесуальність, за А. Черпасовою, це невід’ємна семантична функція фразеологічних одиниць [2]. Відмінною рисою такого типу фразеологічних одиниць є їх граматичне звужування. Такий тип конструкції має у своєму складі лише дієслова взаємодії з іменником, або іменник взаємодії з прикметником:

A girl thing; a slip of a girl, etc.; as the next girl; Athanasian wench; attagirl; backroom girl ; be one of the girls; be one of the girls; big girls don't cry; big girl's blouse; big-girl pants; blue-eyed girl; boys and girls; poor little rich girl; poster girl; rent girl; slip of a (something).

Друга група складається із фразеологічних одиниць із номінативною позначкою “*Lady*”. Ця категорія відрізняється тим, що на відміну від першого типу має у своєму складі семантичну обарвленість, процесуальність та граматично поєднана лише з іменником та прикметником:

Dragon lady; foxy lady; ladies' man; ladies' night; ladies' room; ladies who lunch; lady's man; ladies' room; lady bear; Lady Bountiful; lady garden; lady killer; Lady Luck; Lady Muck; lady of easy virtue; lady of leisure; lady of pleasure; lady of the evening; lady of the night; Lady Snow; ladybug, ladybug, fly away home; ladyfinger; lady-killer; so's your old lady; the lady of the house; the lady or the tiger; the little lady.

Тож, розглядаючи фразеологічні одиниці із номінативним компонентом «жінка» можна виділити незліченну кількість категорій та класифікацій фразеологічних одиниць. Однак, наша увага була прикута до фразеологічних одиниць із номінативним компонентом-позначками “*girl*” та “*lady*”. На основі

класифікацій А. Прадіда та А. Черпасової ми зрозуміли, що фразеологічні одиниці можна розглядати одразу і з граматичної, семантичної, ідіоматичної та типологічної точок зору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Прадід Ю. Ф. Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень) / Ю. Ф. Прадід. - К.: Сімферополь, 1997. - 252 с.
2. Чепасова А. М. Семантико-грамматические классы русских фразеологизмов: [учеб. пособие] / А. М. Чепасова. - Челябинск: Изд-во Челяб. гос. пед. ун-та, 2006. - 144 с.

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ
НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗІ
СТУДЕНТАМИ ВЗО В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ**

Андріянова Валентина Анатоліївна

старший викладач

Київський національний університет будівництва і архітектури

м. Київ, Україна

Анотація: у роботі розглянуті особливості організації та проведення навчального процесу з фізичного виховання зі студентами вищих закладів освіти (ВЗО) в умовах пандемії коронавірусу (COVID-19). З'ясований вплив фізичних вправ на імунну систему людини, а також місце оздоровчо-рекреаційної діяльності у структурі практико-діяльних компонентів особистої фізичної культури фахівців, у загальному обсязі рухової активності сучасної людини.

Ключові слова: фізична культура, спорт, фізичне виховання, фізичні вправи, імунна система, вдосконалення, студенти, вищі заклади освіти (ВЗО) технічного профілю.

Виклики вимушеного дистанційного навчання у сфері фізичного виховання студентів ВЗО технічного профілю.

Вимушене дистанційне навчання поставило викладачів та студентів перед непростими викликами: як організувати навчання студентів в умовах карантину. Насамперед, даний інструмент реалізації фізичного виховання у ВЗО повинен бути відповідним належному рівню наукової організації фізичного виховання студентів у контексті Болонського процесу. Водночас, педагогічна практика вимагає створення відносно простого і в той же час максимально універсального інструментарію реалізації фізичного виховання. У

даному контексті слід переглянути основні компоненти: зміст, форми, методи, технології дистанційного навчання, методичне забезпечення цього процесу. Не викликає жодних сумнівів, що зважаючи на потенційні перспективи та дидактичні властивості, технології дистанційного навчання є винятково своєчасними і перспективними для використання у процесі фізичного виховання у сфері вищої освіти як чинника здоров'язбереження студентів.

Інтеграцією технологій дистанційного навчання у фізичне виховання створюється можливість студентам отримання певного запасу знань та ймовірності застосувати їх на практиці задля протидії вимушеному обмеженню рухової активності. Мета його використання полягає у формуванні уяви про використання усіх можливих форм фізичного виховання, адаптованих до реалій сьогодення задля забезпечення дотримання режиму фізичної рухливості, максимально можливого в таких умовах.

При цьому повинна бути скорочена кількість теоретичного матеріалу, натомість – збільшення кількості інформаційного ресурсу на користь практичних занять. Таким чином забезпечується підтримка здоров'язбережувальної компетентності студентів та запобігання явищам соціальної дезадаптації за вживання карантинних заходів безпеки.

Здоров'язбережувальну компетентність студентів ми розуміємо як багаторівневу систему, у якій пріоритетами є здоровий спосіб життя, культура здоров'я та здійснення здоров'язбережувальної діяльності, зважаючи на виклики сьогодення, коли дистанційне навчання стає одним із повноцінних способів взаємодії із студентами в аспекті їхнього фізичного виховання.

Отже, цільовим завданням освітнього процесу фізичного виховання з використанням технологій дистанційного навчання є виховання свідомого ставлення студентів до свого здоров'я як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного і психічного здоров'я. Вирішувати ці проблеми треба ефективно і послідовно, причому в досить короткий термін, тому що потреби є нагальними.

З урахуванням того, що коронавірус в Україні спричинив зміну способу й ритму життя студентів, кожному з них потрібно уважніше ставитись до свого здоров'я.

Тільки широке впровадження нових педагогічних технологій дистанційного навчання дозволить змінити саму парадигму фізичного виховання і тільки нові ІКТ дозволять найбільш ефективно реалізувати можливості, закладені у таких формах фізичного виховання.

Насамперед, для розв'язання цього завдання необхідно сформувати у студентів розуміння небезпеки вимушеного обмеження рухової активності для стану здоров'я. Вважаємо, що основою зазначеного є стійка мотивація дотримання здорового способу життя, яка формується комплексом здоров'язбережувальних заходів, спрямованих на усвідомлення студентами цінності свого здоров'я.

В основі здорового способу життя – індивідуальна система поведінки й звичок, що забезпечує потрібний рівень життєдіяльності студентів в умовах дистанційного навчання. Тому ми презентуємо здоровий спосіб життя як практичні дії, спрямовані на запобігання захворювань, зміцнення всіх систем організму й поліпшення загального самопочуття в умовах обмеженої рухової активності. Відтак, безсумнівно, це дасть можливість студентам зберегти здоров'я та провести час на самоізоляції не тільки без негативних наслідків для організму, а й з користю.

Вплив фізичних вправ на імунну систему людини.

Відомо [1], що імунітет (від *immunitas* – звільнення від чогось) - несприятливість організму до збудників захворювань та чужорідних речовин. Інакше кажучи, це спосіб захисту внутрішнього середовища організму людини від живих тіл і речовин, які несуть на собі ознаки генетично чужорідної інформації. Значення імунної системи людини суттєво зростає в умовах пандемії коронавірусу (COVID-19), яка охопила зараз всю Україну. Організація та проведення занять з фізичного виховання зі студентами ВЗО технічного

профілю вимагають радикальної перебудови і переходу на дистанційну форму навчання. Що робити в умовах, які склалися?

Перш за все, слід нагадати фахівцям з фізичного виховання у ВЗО України наступне. Саме імунна система разом із нервовою та ендокринною об'єднують численні клітини та тканини в єдиний організм, підтримують складну цілісну індивідуальність у середовищі, що постійно змінюється, сприяють зародженню життя та його збереженню, стримують старість і згасають лише тоді, коли вичерпано всі резерви організму.

У системі захисту організму людини розрізняють клітинний, гуморальний і секреторний компоненти. Клітинний компонент обумовлений лімфоцитами, загальна кількість яких у людини становить 10^{12} . Вони здійснюють функцію нагляду, проникають до найвіддаленіших ділянок тіла, виявляючи та знешкоджуючи генетично чужорідні речовини.

Рівень фізичної активності впливає на активність імунної системи. При гіподинамії знижується у 5-8 разів рівень її показників, особливо фагоцитарна активність лейкоцитів, бактерицидна і лізоцимна активність крові. Причинами цього є сповільнення кровообігу та менше енергетичне забезпечення усіх клітин як слизових оболонок шкіри, що виконують функцію бар'єру для збудників захворювань, так і імунної системи, що захоплюють та знищують мікроорганізми та шкідливі речовини.

Систематичні заняття фізичною культурою і спортом покращують умови для створення гуморальних та клітинних чинників імунітету, підвищують рівень функціонального стану Т- і В- систем лімфоцитів та синтез антитіл. Наприклад, під час спалаху грипу у спортсменів захворювання реєструється у 11% випадків, а у нетренованих – до 80%.

Проте необхідно пам'ятати, що надмірне збільшення обсягу фізичного навантаження знижує опірність організму, тому що вичерпуються енергетичні резерви та функціональні можливості забезпечення їхнього швидкого відновлення.

Оздоровчо-рекреаційна діяльність в умовах коронавірусу.

Оздоровчо-рекреаційна діяльність посідає важливе місце у структурі практико-діяльних компонентів особистої фізичної культури фахівців. Її частка в загальному обсязі рухової активності сучасної людини увесь час збільшується.

Слово «рекреація» походить від двох слів: латинської – “recreation” (у перекладі буквально – відновлення) та французької – “recreatif” – утримуючий у собі елементи розваги, цікавості.

Термін рекреація означає сьогодні досить широке поняття.

Під рекреацією розуміють відпочинок від службових справ, перерва між заняттями з елементами розваги.

Оздоровчо-рекреаційна діяльність студентів ВЗО технічного профілю в умовах коронавірусу спрямована на зміцнення здоров'я, відновлення, заповнення вільного часу за допомогою специфічних форм та засобів рухової активності, що включають елементи розваги, цікавості.

До специфічних засобів та методів оздоровчої рекреації відносяться: фізичні вправи невеликої інтенсивності, ігри, спілкування, ідеомоторна рухова діяльність.

Найбільш розповсюдженими формами оздоровчо-рекреаційної діяльності для всіх категорій та груп населення (включаючи студентів ВЗО технічного профілю) є: 1) туристичні походи з нефорсованими фізичними навантаженнями; 2) колективні виїзди (невеликої групи людей – до 5 осіб) та виходи на природу з метою активного відпочинку; 3) перегляд спортивних змагань з видів спорту на ТБ (у складі невеликої групи осіб). Використання тих чи інших форм оздоровчо-рекреаційної діяльності багато в чому соціально обумовлене. В основному це пов'язано з регіональними традиціями, особистими інтересами, загальним культурним рівнем, характером та ступенем втоми, ефективністю тих чи інших заходів, що допомагають швидкому відновленню організму людини.

Організація та проведення навчального процесу з фізичного виховання зі студентами ВЗО технічного профілю в умовах пандемії коронавірусу.

Щоденна напружена розумова праця студента впливає на погіршення їхнього фізичного та психічного здоров'я. Найбільш ефективними чинниками, що сприяють зменшенню дії процесів втоми та підвищення розумової працездатності студентів ВЗО технічного профілю є використання малих форм активного відпочинку протягом навчального дня, а також під час самопідготовки з теоретичних дисциплін. Про високу ефективність впливу активного відпочинку на підвищення розумової працездатності студентів свідчать результати досліджень науковців [2-7].

Дистанційні заняття з фізичного виховання студентів ВЗО технічного профілю в умовах коронавірусу повинні базуватись на врахуванні індивідуальної нозології захворювання (яке може бути присутнім; звичайно, не COVID-19 !!!), психофізіологічних особливостей, фізичних можливостей (кожного студента) та реакції їх організмів на фізичне навантаження. Головною особливістю таких занять є не спортивна спрямованість, а цілеспрямоване використання комплексів фізичних вправ з метою поліпшення фізичного, психічного здоров'я, вдосконалення функціональних можливостей організму за допомогою засобів фізичної культури і спорту. Фізичні вправи мають бути дозованими і не виконуватись з максимальним зусиллям, на межі своїх можливостей. Особливу увагу на заняттях з фізичного виховання, які проводяться дистанційно, потрібно приділяти дотриманню правильної техніки дихання під час виконання вправ і формуванню правильної постави. Необхідно приділяти особливу увагу формуванню у студентів координаційних здібностей, загальної витривалості та фізичних якостей сили, швидкості та спритності. Тому студенти вивчають елементи оздоровчої лікувальної гімнастики (парадоксальна дихальна гімнастика Стрельникової, парадоксальна дихальна гімнастика Бутейка, звукова дихальна гімнастика, гімнастика Хатха-Йога, гімнастичні вправи при порушеннях опорно-рухового апарату тощо). Слід

ознайомити студентів з технікою виконання державних тестів і нормативів для проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України. Стан та рівень підготовленості студентів до здачі нормативів цього комплексу визначається науково-педагогічним працівником разом з медичним працівником (для цього використовуються певні тести та проби: показник ЧСС, АТ, ЖЄЛ, тест Руф'є, Р.М. Баєвського, проби Ромберга, Генчі, Штанге, Гарвардський степ-тест (модифікований варіант)). Для посилення впливу фізичних вправ на організм студента рекомендується їх виконання з різних вихідних положень, а саме: стоячи, лежачи, сидячи; у русі, з використанням різних предметів та спортивних снарядів. Теоретична підготовка студентів ВЗО технічного профілю в умовах пандемії коронавірусу.

В умовах пандемії коронавірусу теоретична підготовка посідає чільне місце в системі фізичного виховання студентів ВЗО технічного профілю. Виконання студентом завдань дистанційного оздоровчо-тренувального заняття, що проводиться з використанням засобів обчислювальної техніки та комп'ютерної мережі, повинне бути свідомим, він повинен бути теоретично і методично «озброєним» необхідними знаннями в галузі педагогіки, анатомії, фізіології, психології та інших наук, знання котрих використовуються під час практичних занять з фізичного виховання. У процесі дистанційного навчання викладач повинен надавати певні знання студентам з теоретичного розділу програми фізичного виховання конкретного ВЗО технічного профілю. Нижче наведена приблизна тематика рефератів для студентів з предмету «Фізичне виховання».

1. Фізична культура стародавнього світу.
2. Фізична культура від доби середньовіччя до кінця XIX століття.
3. Фізичне виховання скіфо-сарматської доби та Київської Русі.
4. Розвиток фізичної культури і спорту в Україні.
5. Історія Олімпійських ігор.
6. Фізична культура та здоровий спосіб життя.
7. Вплив фізичних вправ на центральну нервову систему.

8. Вплив фізичних вправ на серцево-судинну систему.
9. Вплив фізичних вправ на систему дихання.
10. Вплив фізичних вправ на функцію травлення.
11. Вплив фізичних вправ на опорно-руховий апарат.
12. Вплив фізичних вправ на обмін речовин.
13. Використання фізичних вправ під час порушення біологічного циклу у жінок.

Отже, в положенні запровадження карантинних заходів, основу фізичного виховання студентів ВЗО технічного профілю складають самостійні заняття з використанням усіх можливих форм фізичної активності. Виконання щоденних фізичних вправ протягом 10-50 хвилин сприятиме покращанню стану фізичного та психічного здоров'я, забезпечить підтримання фізичної підготовленості на належному рівні та зміцнить імунну систему.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Присяжнюк С.І., Оленев Д.Г., Краснов В.П. Фізичне виховання студентів як компонент професійної освіти. К.: НУБіП України, 2018. 571с.
2. Апанасенко Г.Л., Попова Л.А. Медицинская валеология. Ростов н/Дону: Феникс, 2000. 248с.
3. Краснов В.П., Присяжнюк С.І., Раєвський Р.Т. Основи оздоровчого тренування. К.: Аграрна освіта, 2005. 56с.
4. Мурза В.П. Фізичні вправи і здоров'я. К.: Здоров'я, 1998. 256с.
5. Присяжнюк С.І. Фізичне виховання. К.: Центр учбової літератури, 2008. 504с.
6. Присяжнюк С.І., Краснов В.П., Лакіза О.М., Кузьмін В.В. Організація та проведення практичних занять з фізичного виховання зі студентами спеціальних медичних груп. Ніжин: Міланік, 2009. 183с.
7. Присяжнюк С.І., Лакіза О.М. Стимулювання студентів спеціальних медичних груп до самостійних занять фізичними вправами. Ніжин: Міланік, 2011. 90с.

**ВПЛИВ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ НА ВДОСКОНАЛЕННЯ
АДАПТАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ОРГАНІЗМУ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ**

Антонюк Оксана Анатоліївна

старший викладач

Київський національний університет будівництва і архітектури

м. Київ, Україна

Анотація: у роботі розглянутий вплив занять фізичними вправами на вдосконалення адаптаційних процесів організму студентів вищих навчальних закладів технічного профілю. Особлива увага приділена фізичним вправам, які поліпшують функціональні резерви організму людини.

Ключові слова: фізична культура, спорт, фізичне виховання, фізичні вправи, адаптація, вдосконалення, студенти, вищі навчальні заклади технічного профілю.

«Традиція пов'язувати культуру з розвитком людини, із «обробкою» її душі та тіла, моральною і розумовою освітою індивіда бере початок ще з античних часів...Ця традиція розглядає в людині не продукт природи, а продукт виховання, направлено на розвиток в ній певних навичок, вмінь, здібностей та переконань, які дозволяють їй жити у суспільстві...Завдяки вихованню формується культура людей і сама людина як культурна істота...» [1].

Відповідно до сучасних наукових уявлень, основним чинником процесу зміни людиною природного середовища (біосфери) є стан здоров'я цієї планетарної людини.

Під **культурою здоров'я** потрібно розуміти степінь досконалості, яка набувається в оволодінні теорією і практикою оптимізації життєдіяльності

людини, спрямованої на адекватну реалізацію її генетичного потенціалу, зміцнення і розвиток резервних можливостей організму, з одного боку, та оздоровлення оточуючого її біосоціального середовища – з другого, що сприятиме успішному виконанню функцій індивіда і прогресу людства зокрема. Це обумовлено тим, що еволюція можлива лише у здоровому суспільстві, і свідчить про неминучість формування культури здоров'я – індивідуальної та популяційної (масової, державної).

Культура здоров'я поєднує в собі сукупність досягнень людства у різних сферах – ідеології, освіти і виховання, побуту, науки, мистецтва, літератури тощо. Разом з тим культура здоров'я поєднала багато галузей людських знань, синтез досягнень яких призвів до виникнення міждисциплінарних галузей науки, практики і освіти – фізичної культури та валеології.

У процесі життєдіяльності особистості великого значення набувають адаптивні процеси, які супроводжують людину впродовж усього її життя.

Адаптація (лат. adaptatio) – пристосування організму до умов існування та життєдіяльності біологічних систем. У людини адаптація здійснюється двома шляхами: 1) пасивна тенденція, яка являє собою автоматизований процес, який виникає у відповідь на дію зовнішнього середовища, і відбувається без участі свідомості, а інколи і без участі центральних структур регуляції; 2) активна тенденція, яка характеризується цілеспрямованою діяльністю індивіду.

В.М. Платонов [2] визначає генотипну та фенотипічну адаптацію.

Генотипна адаптація лежить в основі еволюції й являє собою процес пристосування до умов середовища популяції (сукупності осіб одного виду) шляхом спадкових змін та природного відбору. Генотипна адаптація лежить в основі еволюційного вчення – сукупності уявлень про механізми та закономірності історичних змін у живій природі [3].

Фенотипічна адаптація являє собою процес пристосування, що розвивається у окремої особи протягом життя у відповідь на вплив різних чинників зовнішнього середовища. Саме цей вид адаптації є предметом

чисельних досліджень, що проводяться в останні десятиліття в самих різних галузях практичної та наукової діяльності людини [3].

При вивченні закономірностей адаптації організму до будь-якого виду подразників, можна виділити такі властивості як *специфічність* пристосувальних реакцій, їх *перехресність* та *адекватність*, які лежать в основі управління у фізичному вихованні.

Специфічність адаптації полягає у намаганні організму найкраще пристосуватись до конкретного подразника. Це означає, що можна, дотримуючись певних правил, змусити організм пристосуватись до будь-якого довільно визначеного нами впливу. Добираючи одну або декілька дій та регулюючи їх силу, частоту та кількість повторень, можна керувати життєдіяльністю організму. При цьому буде використовуватися намагання організму як саморегулюючої системи до найвищого ступеня пристосування до конкретної діяльності [4].

В основі явища вправності, яке отримало у спеціальній літературі назву «процесу розвитку функціональних можливостей організму», знаходиться біологічно важлива спроможність тривалої адаптації організму до умов зовнішнього середовища. Процес фізичного виховання у вузькому аспекті можна розглядати як процес управління адаптацією організму, а саме: організм буде дуже точно пристосовуватись до тієї вправи, яку багато разів повторюють.

Перехресність адаптації. Помічено, що ряд чинників навколишнього середовища викликає комплекс однотипних зрушень у стані функцій організму. Таким чином, адаптуючись, наприклад, до умов фізичного навантаження, можна набути підвищену резистентність до впливу холоду тощо. Це явище отримало назву *неспецифічної резистентності*, або *перехресної адаптації* [4].

Поняття «адаптація» на початку розглядалось як біологічне та медичне. Однак інтенсивний технічний прогрес, зміна та ускладнення взаємовідношень людини з навколишнім середовищем викликали до проблеми адаптації увагу фахівців самого різного напрямку: соціологів та психологів, інженерів та педагогів. Поняття «адаптація» перетворилось у загальнонаукове, яке

використовується представниками різних наук і сприяє синтезу та об'єднанню знань, що відносяться до вивчення різних об'єктів.

Адекватність адаптації. Адекватні зовнішньому впливу зміни відбуваються лише у тих випадках, коли сила цих дій не перевершує границь фізіологічних можливостей регулюючих та обслуговуючих систем організму [4].

При визначенні адаптації слід враховувати, що вона розуміється і як процес, і як результат: 1) адаптація використовується для позначення процесу, при якому організм пристосовується до чинників зовнішнього чи внутрішнього середовища; 2) адаптація використовується для позначення відносної рівноваги, яка встановлюється між організмом і середовищем; 3) під адаптацією розуміється результат пристосувального процесу [3].

Основне біологічне завдання адаптації полягає у мінімізації фізіологічних та психічних витрат і максимізації корисного, життєво важливого для організму результату.

Зовнішнє середовище постійно змінюється. І життя можна розглядати як безперервну адаптацію до фізичних, хімічних, біологічних та соціальних чинників навколишнього середовища. Процес адаптації – це процес морфофункціональних перетворювань, який дає можливість організму нормально існувати в нових для нього умовах при збереженні основних параметрів гомеостазу і психологічного добробуту, інакше кажучи, при збереженні здоров'я.

Поняття адаптації тісно пов'язано з уявою про функціональні резерви, під якими потрібно розуміти приховані можливості людського організму, які можуть бути мобілізовані в екстремальних умовах повсякденного життя.

Виділяють два види адаптації: а) **термінову**, але нестабільну; б) **довготривалу**, але відносно стабільну (**кумулятивну**).

Термінова адаптація – генеральна (загальна) мобілізація організму до гранично можливого рівня. Вона розвивається у відповідь на дію будь-якого чинника (фізичного, хімічного, біологічного чи соціального), який здатний

порушити гомеостаз , психологічний комфорт і звичну діяльність. На цьому етапі відбувається активізація багатьох функцій організму. Головна мета його - мобілізація енергетичних ресурсів організму та розподіл їх між органами і тканинами, які відповідають за адаптацію.

Величина термінових адаптаційних реакцій тісно пов'язана із силою подразника та рівнем функціональних можливостей органів та систем конкретної людини. Спроби пропонування організму навантаження, що не відповідають його можливостям, не призводять до успіху і загрожують негативними, а інколи і патологічними, змінами у функціональній діяльності різних органів та систем. Прикладом можуть бути – тренована і нетренована людина.

Довготривала адаптація – результат поступового тривалого або багаторазового впливу на організм одного і того ж чинника за постійних умов. В процесі цього виду адаптації в організмі відбувається більш глибока перебудова. Цей етап визначається активізацією функцій органів, які відповідають за конкретну адаптацію. Як наслідок – відбувається підвищення синтезу нуклеїнових кислот та білків. Процес охоплює усі ланки функціональної системи (нейрогуморальну, рухову, вегетативну), наслідком чого є підвищення життєвої спроможності організму [5].

Механізм розвитку довготривалої адаптації зводиться до того, що при застосуванні підвищених навантажень необхідна для виконання роботи гіперфункція здійснюється ще негіпертрофованим органом, і збільшення функціонального навантаження на одиницю маси клітинних структур цього органа викликає активізацію синтезу нуклеїнових кислот і білків. При стабільному функціональному навантаженні цей процес спочатку гальмується, а потім призупиняється.

Позитивний ефект адаптації, яка протікає впродовж усього життя людини, можливий лише за певних умов. Особливо це стосується становлення організму в онтогенезі: для повноцінного розвитку індивіда необхідно, щоб адаптація у кожному віці проходила в умовах, дещо перевищуючи так званий

оптимум, тобто вони не повинні бути близькими до комфорту, але й не повинні бути близькими до екстремального максимуму і тим більше виходити за межі адаптивних можливостей організму.

Кожен віковий період має свої особливості, які пов'язані із специфікою індивідуального розвитку, яка закодована в геномі (заплідненої яйцеклітини). Разом з тим, генетичний код являє собою не безумовну «команду», а швидше за все форму пропозиції, в реалізації якого вирішальну роль відіграє зовнішнє біологічне і соціальне середовище.

Адаптація індивіда відбувається у протиборстві двох тенденцій: 1) зміни у середовищі викликають в організмі відповідні реакції, які спрямовані на збереження специфічних особливостей гомеостазу, характерних для даного вікового періоду; 2) якщо відповідні зміни в середовищі набувають стійкого характеру, то реакції, які забезпечують збереження цього гомеостазу, суперечливо поєднуються із перетвореннями в організмі, адекватно відповідаючи вимогам змін середовища.

Людина має досить великі можливості пристосування до незвичайних умов існування або дії надзвичайних чинників. Ця здатність ґрунтується на резервах організму та його здатності до компенсаторних реакцій.

Під фізіологічними резервами розуміють створену протягом еволюції здатність організму або його окремих органів значно підсилювати інтенсивність своєї діяльності порівняно з періодом спокою.

Ці резерви обумовлені анатомо-фізіологічними та функціональними особливостями будови органів, а саме: а) наявністю парних органів; б) здатністю одних органів та систем частково виконувати функцію інших.

Резервні можливості дозволяють організму витримувати певний час без пошкоджень дію чинників середовища або патогенних чинників, які за своєю силою значно перевищують такий рівень, що спостерігається у звичайних умовах. Так, при гіпоксії треновані люди протягом більш тривалого часу зберігають працездатність. Накопичення кислих речовин у крові, тобто явище ацидозу (від *acidus* – кислий), є дуже небезпечним для здорової, але

нетренованої людини вже при $pH=7,1-7,2$, а у спортсменів pH крові може знижуватись на деякий час до 6,92.

Вивчення фізіологічних резервів організму. Їхнє підвищення й використання мусить увійти до арсеналу методів оцінки та закріплення здоров'я студентів.

Існують особливості стану фізіологічних систем у людей залежно від їхньої тренуваності (табл. 1).

Слід зазначити, що систематичні заняття фізичними вправами сприяють зберіганню фізіологічних резервів, а значить і відповідно високого рівня здоров'я та працездатності до похилого віку.

Фізично треновані особи не лише здатні без будь-яких негативних наслідків різко підвищити свої функції органів та систем, але й витратити на це менше енергії як у стані спокою, так і при фізичному навантаженні. Наприклад, частота серцевих скорочень за 1 хв. у період спокою у тренуваних людей – 50...60, у лижників та марафонців – 40...50, а у нетренованих – 70...80. Таким чином, при меншій частоті скорочень серце довший час відпочиває, а тканини організму одержують із кров'ю достатньо поживних речовин при менших витратах енергії.

Особливо це має значення для кровообігу в самому серці, який забезпечує його клітини киснем і поживними речовинами та видаляє з них кінцеві продукти обміну речовин, а це відбувається переважно в період загальної діастоли серця. Тривала діастола сприяє нормальному кровопостачанню до м'язових клітин у найглибших прошарках лівого шлуночка, які знаходяться в гіршому стані, ніж інші.

Закон серця – уся кров, яка надійшла до його шлуночків під час розслаблення, мусить вийти з них під час скорочення. Тому довше розслаблення тренуваного серця забезпечить надалі краще його скорочення.

Для хворих на ішемію серця фізична гімнастика є методом вторинної профілактики, адже підвищення рівня моторної активності знижує частоту серцевих скорочень та зменшує діастолічний тиск.

Таким чином, хоча резерви організму є показником індивідуальним, але систематичні фізичні вправи, які виконують студенти вищих навчальних закладів технічного профілю, здатні їх (резерви) збільшити у кожної людини.

Таблиця 1. Показники стану серцево судинної та дихальної систем у тренуваних та нетренуваних осіб одного віку

№ п/п	Показник	Треновані	Нетреновані
1.	Маса серця, г	350-500	250-300
2.	Об'єм серця, мл	900-1400	600-800
3.	Частота пульсу, за 1 хв.	50-60	70-80
4.	Максимальний пульс, за 1 хв.	250-500	до 220
5.	Систолічний об'єм, мл	100	60-70
6.	Максимальне споживання кисню, л/хв.	5,5-6	3,5-4
7.	Життєва ємність легень, мл	6000-7000	3500-4000
8.	Максимальна легенева вентиляція, л за 1 хв.	до 200	80-100

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Канішевський С.М. Науково-методичні та організаційні основи фізичного самовдосконалення студентства. К.: ІЗМН, 1999. 270с.
2. Платонов В.Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте. К.: Олимпийская литература, 1997. 583с.
3. Меерсон Ф.З., Пшенникова М.Г. Адаптация к стрессовым ситуациям и физическим нагрузкам. М.: Медицина, 1988. 349с.
4. Мурахов И.В. Возможности организма человека. М.: Знание, 1988. 96с.
5. Краснов В.П., Присяжнюк С.І., Раєвський Р.Т. Основи оздоровчого тренування. К.: Аграрна освіта, 2005. 56с.

ПРАВО НА ЗБРОЙНУ САМООБОРОНУ І ВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ: КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ І ЄВРОПЕЙСЬКІ РАМКИ

Біліченко В. В.

підполковник поліції

Старший викладач кафедри

тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Анотація. В даній статті досліджується питання про те, чи повинно право на володіння вогнепальною зброєю бути закріплено в Конституції України в світлі відповідних європейських практик і стандартів, що розділяються Україною як членом Ради Європи (РЄ), а також тих, які є загальними для держав-членів ЄС як частина досягнень ЄС. А також робиться висновок про те, що в даний час немає вагомих причин для включення права на володіння вогнепальною зброєю в Конституцію, і докладно розглядаються питання вдосконалення відповідного законодавства.

Ключові слова: збройна самооборона, володіння вогнепальною зброєю, європейські стандарти, Конституція України, легалізація, права громадян.

Конституція України визначає право на самооборону як право вживати дії для захисту життя і здоров'я себе та інших у статті 27 (3), але не визначає засоби, за допомогою яких це право може бути реалізоване: «Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших осіб від незаконних посягань».

У петиції до Президента Порошенка, ще в 2015 році пропонувалося змінити статтю 27 КУ, додавши параграф, який розширює сферу права на самооборону, зокрема, шляхом включення власності та житла в число об'єктів,

які можуть бути захищені, і прямого згадки права володіння і використання вогнепальної зброї. для самооборони.

У цьому документі виявляються три конкретні проблеми, пов'язані з пропонованими поправками до петиції:

Це нове положення буде мати на увазі обмеження «права на життя», яке визначено як невід'ємне і основне в першому абзаці цієї ж статті 27 Конституції, і, отже, замінює захист самого життя [1]. Крім того, пропоновані конституційні зміни суперечать міжнародно-правовим зобов'язанням України, що гарантує абсолютне право на життя.

Пропонована поправка пов'язує збройну самооборону із захистом житла і власності, тим самим створюючи потенційно небезпечний прогалину у правовому дискурсі і можливе підпорядкування права на життя праву на житло і власність, іншими словами, захист власності може мати таке ж / підвищений юридичне обґрунтування, як право на життя . Крім того, визначення «власності» може бути використано для тривіальних об'єктів, що призведе до явно непропорційного перевазі власності над життям. Це також суперечило б загальній ідеї самооборони як застосування розумної сили проти незаконної загрози. Більш того, в рамках європейських цінностей і принципів право на життя слід розглядати як ключове визначальне право для всіх інших прав і свобод людини; соціальні, політичні, економічні (в тому числі будинки і власності). Отже, будь-яке пропоноване «право», яке ставить під загрозу право на життя, за визначенням є недійсною. Це було багаторазово доведено в Європейському суді з прав людини (ЄСПЛ), який підтвердив, що право на життя є основною цінністю в демократичному суспільстві, яке «[...] вважається одним з найбільш фундаментальних положень Конвенції, від якого не відступати. дозволено »[2].

Обґрунтування пропонованої поправки для збройної самооборони є проблематичним, оскільки в ній йдеться про те, що «захист конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності України ...» є виправданням для збройної самооборони. Згідно з чинною Конституцією захист суверенітету і

територіальної цілісності України визначається як «найважливіша функція держави і предмет турботи всього українського народу» (стаття 17), а громадяни України зобов'язані «захищати Батьківщину, незалежність і територіальна цілісність України» (стаття 65) чітко вказано, що держава (а не окремих громадянин) несе відповідальність не тільки за свій захист за допомогою регульованих збройних сил і правоохоронних органів, а й для визначення і виявлення «ворогів держави» і, крім того, використовувати проти них зброю. Надання права на індивідуальному рівні застосовувати вогнепальну зброю проти тих, хто, на їхню думку, ставить під загрозу конституційний порядок або цілісність України, створює потенційно катастрофічний потенціал для зловживань.

Порівняння: європейські стандарти та практики

З точки зору порівняння, конституційні закони, що стосуються збройної самооборони і права на придбання, володіння і використання зброї, досить рідкісні. Повідомляється, що тільки 15 конституцій коли-небудь прямо включали право на носіння вогнепальної зброї. Тільки три конституції світу сих пір закріплюють це право. Вони, крім добре відомих прикладів США [3], Гватемали [4] і Мексики [5], (обидва передбачають це право з безліччю законодавчих обмежень). Крім історичного контексту прийняття цих конституцій, слід зазначити, що жодна з перерахованих вище (трьох) країн не належить до європейської парадигми прав людини. Захист людського життя в Сполучених Штатах - зразковою країні для більшості прихильників права на збройну самооборону - не є абсолютною. Очевидним прикладом може служити використання смертної кари в США, яке продовжує мати досить широке поширення, на відміну від країн-членів Ради Європи, де смертна кара скасована.

В контексті європейських цінностей і практики жодна з європейських конституцій не передбачає збройної самооборони і не гарантує право носіння або володіння вогнепальною зброєю на індивідуальному рівні. Останнє зазвичай регулюється звичайними законами, які в той же час повинні

відповідати вимогам і обмеженням, розробленим Радою Європи та ЄС. Рада Європи розглядає тему контролю над вогнепальною зброєю в Рекомендації № R (84) 23 Комітету міністрів про гармонізацію національного законодавства, що стосується вогнепальної зброї. З огляду на зростання злочинів із застосуванням вогнепальної зброї і його міжнародних розгалужень, Комітет міністрів закликав держави-члени прийняти законодавство, спрямоване на заборону певних видів зброї для приватних осіб (наприклад, автоматична зброя, короткоствольну зброю, що використовується для стрільби зі свинцю). постріл і т. д.), роблячи інші види зброї підлягають вирішенню (наприклад, вогнепальна зброя зі стовбуром менше 30 см), і вводячи зобов'язання декларувати певні типи зброї.

ЄС слід тієї ж обмежувальної логіки в своїй директиві 91/477 / ЕЕС з поправками, внесеними директивою 2008/51 / ЕС, при цьому розмежовуючи три категорії зброї: 1) зброя категорії «А», яке не може належати приватним особам. включають бойові ракети вибухового дії, автоматична зброя і боєприпаси з розривними, проникаючими або запальними снарядами; 2) право власності на зброю, яка підпадає під категорію «В» (наприклад, напівавтоматичну зброю, однозарядне вогнепальну зброю з ударним ураженням центральної частини), підлягає вирішенню, яке може бути видано особам, які можуть продемонструвати поважні причини, у віці 18 років. або старше і не становлять небезпеки для себе, для громадського порядку або суспільної безпеки; 3) зброя категорії «С» (тобто довгоствольна вогнепальна зброя з однозарядним гвинтівковим стволом), що підлягає декларуванню. У світлі зростаючої загрози глобального тероризму в Європі, а саме трагічного застосування терористами незаконної вогнепальної зброї проти цивільного населення в Парижі 13 листопада 2015 року, Європейська комісія запропонувала поправки до директиви ЄС для подальшого посилення боротьби ЄС з незаконним обігом вогнепальної зброї. за рахунок використання більш скоординованого і послідовного підходу. З цією метою проект директиви передбачає більш суворі правила, що запобігають перетворення спортивної зброї (наприклад, мисливські рушниці) в автоматичну зброю, заборона певних

типів напівавтоматичної зброї, загальні стандарти, що стосуються відключення зброї, і річний термін видачі ліцензій на зброю. Європейська комісія запропонувала поправки до директиви ЄС для подальшого посилення боротьби ЄС з незаконним обігом вогнепальної зброї за рахунок застосування більш скоординованого і послідовного підходу. З цією метою проект директиви передбачає більш суворі правила, що запобігають перетворення спортивної зброї (наприклад, мисливські рушниці) в автоматичну зброю, заборона певних типів напівавтоматичної зброї, загальні стандарти, що стосуються відключення зброї, і річний термін видачі ліцензій на зброю. Європейська комісія запропонувала поправки до директиви ЄС для подальшого посилення боротьби ЄС з незаконним обігом вогнепальної зброї за рахунок застосування більш скоординованого і послідовного підходу. З цією метою проект директиви передбачає більш суворі правила, що запобігають перетворення спортивної зброї (наприклад, мисливські рушниці) в автоматичну зброю, заборона певних типів напівавтоматичної зброї, загальні стандарти, що стосуються відключення зброї, і п'ятикратний заборона на використання зброї. річний термін видачі ліцензій на зброю.

Зближення законодавства держав ЄС про зброю в першу чергу спрямоване на поліпшення контролю за переміщенням вогнепальної зброї через кордони [6] але також прагне забезпечити більшу безпеку людей, яким загрожує більш широке застосування вогнепальної зброї. Загальні вимоги Європейського Союзу вважаються мінімальними і не перешкоджають державам-членам запроваджувати більш суворі заходи. Слідуючи цим цілям, європейські держави зробили відповідні законодавчі кроки, хоча і з різними деталями законодавства. В цілому в національних законах робиться спроба знайти баланс між контролем за володінням вогнепальною зброєю, захистом особистого життя і дотриманням законних інтересів осіб, які бажають отримати зброю для спорту, полювання або самозахисту. Цей підхід включає регулювання придбання та володіння зброєю, передбачає великі правила

маркування, реєстрації і зберігання зброї, а також встановлює підстави для відкликання ліцензії та кримінальних санкцій за порушення закону.

Наприклад, в Німеччині відповідні положення викладені в звичайному законі «Про зброю», який доповнюється низкою підзаконних актів. Закон встановлює дві категорії зброї: 1) заборонену зброю; і 2) зброя, яка потребує ліцензії або дозволу, за винятком газових пістолетів і сигнальної зброї, яка може бути придбана без будь-якого дозволу. Ліцензія може бути видана тільки особі, яка досягла 18-річного віку, фізично і розумово здатному володіти зброєю, що підтверджує за допомогою спеціальних випробувань необхідні технічні знання для безпечної експлуатації зброї, здатному продемонструвати необхідність за зброю і має страховку відповідальності. У разі судимості за певні злочини, членства в незаконній організації або алкогольної залежності особа не може вважатися «досить надійним» для володіння зброєю. Визначається потреба в придбанні зброї, наприклад, якщо запитуюча особа перебуває в небезпеці (наприклад, прокурор, який розслідує справи про організовану злочинність), а також якщо запитуюча особа займається стрільбою по мішенях як видом спорту. Крім того, в законі проводиться відмінність між дозволом на придбання і володіння зброєю і дозволом на носіння зброї за межами свого житла. Для останнього необхідно подати окремий запит і виконати додаткові вимоги. Отже, володіння або носіння вогнепальної зброї без необхідного дозволу є кримінальним злочином. необхідно подати окремий запит і виконати додаткові вимоги. Отже, володіння або носіння вогнепальної зброї без необхідного дозволу є кримінальним злочином. необхідно подати окремий запит і виконати додаткові вимоги. Отже, володіння або носіння вогнепальної зброї без необхідного дозволу є кримінальним злочином.

Подібні законодавчі положення можна знайти і в інших членах ЄС. Іноді кажуть, що Швейцарія має конституційне право володіти зброєю. Це спотворення фактів: в Швейцарії різні правила володіння вогнепальною зброєю застосовуються до членів швейцарської армії і інші особи. Структура швейцарської міліції передбачає, що громадяни Швейцарії чоловічої статі

(жінки можуть бути волонтерами) проходять початкову військову підготовку тривалістю від 18 до 21 тижнів, після чого вони повертаються до своєї цивільної окупації із зобов'язанням служити певну кількість днів в армії протягом наступних років. Під час початкової підготовки ополченням призначається службове зброю (Ордонанцваффе, гвинтівка або пістолет), і їм дозволяється зберігати його вдома і використовувати на офіційних тренуваннях. Після звільнення з військової служби військовослужбовці можуть придбати своє службове зброю на умовах, які застосовуються до придбання вогнепальної зброї приватними особами. Ось, Швейцарське законодавство дотримується тієї ж класифікації зброї, що і держави-члени ЄС, і проводить відмінність між забороненим зброєю і зброєю, що підлягають вирішенню або оголошенню. Однак правила отримання ліцензії на володіння зброєю менш суворі, ніж в країнах ЄС. По суті, при наявності явної судимості особа, що не має записів про судимість, може отримати вогнепальну зброю без пред'явлення особливих вимог, якщо тільки для цього немає причин.

Висновок і рекомендації

Право на володіння вогнепальною зброєю в цілях самооборони не повинно регулюватися конституцією. Це суперечить нормам конституційної техніки і матеріального права.

Оскільки використання вогнепальної зброї тягне за собою очевидну загрозу для життя, така поправка, безумовно, обмежить невід'ємне право на життя, яке є абсолютним, безумовним і заснованим як на Конституції України, так і на її міжнародні зобов'язання. Україна також слід пам'ятати про існуючий регулюванні вогнепальної зброї на рівні Ради Європи і Європейського Союзу.

Існуючі правові прогалини та колізії щодо володіння і використання зброї, а також незаконний обіг вогнепальної зброї, викликаний збройним конфліктом на сході України, вимагають прийняття нового «законодавства про зброю», що охоплює всі аспекти володіння і обігу вогнепальної зброї в Україні на підставі його конституційних положень і міжнародних зобов'язань.

Основною частиною такого законодавства повинен стати новий Закон «Про цивільну зброю і боєприпаси».

При визначенні правового статусу, підстав для зберігання і застосування вогнепальної зброї нове законодавство повинно ґрунтуватися на правах людини і, отже, бути направлено на мінімізацію ризиків для життя і здоров'я людини. Основними принципами «законодавства про зброю» є: захист права на життя (і його перевага над іншими правами людини, включаючи право власності), відповідність, рівні можливості та громадська безпека. Крім того, таке законодавство повинно ґрунтуватися на конституційному положенні, згідно з яким державні органи (а не приватні особи) зобов'язані захищати життя, здоров'я та майно осіб, які перебувають під їх юрисдикцією.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України ст. 27-3
2. Рішення у справі «Путинцева проти Росії», рішення від 10 травня 2015 року, скарга №. 33498/04 // URL: <http://europeancourt.ru/tag/putinceva-protiv-rossii/>
3. Конституція США// URL: https://uk.m.wikisource.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%A1%D0%A8%D0%90
4. Конституція Гватемали Стаття 38// URL: <https://sites.google.com/site/ustavniky/home/konstitucia/konstitucii-kvalificirovannyh-gosudarstv/guatemala-rus>
5. Конституція Мексики Стаття 10 //URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%9C%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%BA%D0%B8
6. Директива 2008/51 / EC // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a62#Text

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Богачук Катерина Олександрівна

факультету педагогічної та соціальної освіти

Миколаївський національний університет

імені В.О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

Тимченко Алла Анатоліївна

Кандидат пед. Наук

старший викладач кафедри початкової освіти

Анотація: У статті досліджено аспекти формування національної свідомості серед молоді у зарубіжних країнах – США та КНР. Авторкою обґрунтовується необхідність об'єднання зусиль політичних інститутів і громадянського суспільства у виробленні єдиного підходу до реалізації патріотичного виховання в освітніх організаціях.

Ключові слова: національна свідомість, батьківщина, патріотизм, виховання молоді, виховання, громадяни.

Сучасний стан виховання патріотизму в Україні потребує не лише ґрунтового переформатування, але й урахування зарубіжного досвіду провідних країн світу, в яких любов до Батьківщини, народу, повага прав людини, дотримання закону є нормою життєдіяльності. Останнім часом відновлюються дискусії з приводу патріотизму, пошуку національної ідеї, без якої громадяни великої країни просто приречені на безцільне блукання в просторі і історичних етапах. Варто ознайомитися й перейняти досвід патріотичного виховання у ключових країн сучасного світу – США і Китаю.

Актуальність зумовлюється потребою молоді у формуванні високого рівня національної свідомості.

Американський досвід виховання патріотизму корисний для українців схожістю наших країн своєю полікультурністю, що «Актуалізує проблему виховання і навчання представників різних національностей, конфесій і культур як громадян єдиної держави» [1, с. 59]; наявністю досить багатою педагогічною практикою виховання патріотизму в учнівської молоді.

Нині Сполучені Штати Америки є однією з найбільших економік світу, що забезпечує процвітання і благополуччя своїх громадян. На чому ґрунтується ця довіра народу, віра в свою винятковість і непереможність? Перш за все, в основі цих піднесених почуттів лежить патріотизм громадян. Більшість науковців відзначають, що американський патріотизм – унікальне явище. Патріотизм американця не має етнічної, національної або мовної основи.

Суть американського патріотизму – в «Novus Ordo Seclorum» (дослівно в «Новий порядок століть») – у вірі, де переважають американські демократичні цінності. Американський патріотизм націлений в майбутнє; він не шукає ідеали в минулому. За допомогою опитування було визначено, що приблизно три чверті американців пишаються своєю країною. Приблизно половина американців прикрашає свій будинок національним прапором, 15-20% водіїв встановлюють на автомобіль американський прапорець. Патріотичні демонстрації в США організовують не органи влади, а самі американці, на відміну від переважної більшості країн світу. Участь в подібних заходах добровільна, проте, в США вона є досить популярними і збирають десятки і сотні тисяч учасників.

М.Балуков і Ю.Іванічкін відзначають: «...патріотизм в американському виконанні представляє собою цілеспрямовану, строго регламентовану і формалізовану структуру. Якщо, наприклад, вранці, коли всі в школі перед початком занять виконують гімн США, учень не встав і не доклав руку до серця, його тут ж можуть виключити з навчального закладу. Або взяти, скажімо, той же американський прапор, який можна побачити в США

буквально на кожному кроці. Що з ним можна зробити, а що не можна, де і коли його можна вивісити і яких розмірів – усе це також прописано або на федеральному рівні, або на рівні штату» [2, с. 3].

Центральними ідеями патріотизму служать принципи свободи, рівності і справедливості. Американський філософ М. Адлер зазначає, що саме «... на цих трьох ідеях будується життя нашого суспільства. Вони уособлюють ті ідеали, до досягнення яких людство прагне в сьогодення і які хоче передати своїм нащадкам в майбутньому» [3, с. 9].

Якостями характеру патріота є мужність, відповідальність, подяка перед засновниками і самопожертва в ім'я загального блага. Починаючи з раннього дитинства, американці отримують важливу виховну мету про соціальне просування особистості, яка допомагає сформуванню почуття причетності до долі країни, нести відповідальність за те, що відбувається всередині неї та за її межами, бажання брати участь у громадських ініціативах. Величезною честю для школярів є відвідування столиці та адміністративних установ, наприклад, Сенату або Білого дому.

З першого класу перед початком занять американські школярі щодня вимовляють Клятву вірності прапору. Клятва звучить коротко і ємко: «Я клянуся в вірності прапору Сполучених Штатів Америки і Республіці, яку він символізує, одній нації під Богом, неподільній, зі свободою і справедливістю для всіх». Однак, як це часто буває в США, така практика не є повсюдно. У деяких штатах клятву не вимовляють взагалі, в інших – раз в місяць, в деяких школах її вимовляють учні тільки початкових класів.

Особлива роль у вихованні патріотизму відводиться вузам США. У цій країні налічується понад 1350 місцевих коледжів та близько 2000 коледжів й університетів. Число приватних навчальних закладів із загального числа становить 65%. Система американської вищої освіти відрізняється від інших значною різноманітністю навчальних програм, курсів і дисциплін, утворюючи єдиний соціальний інститут, який виконує важливі економічні, соціальні та ідеологічні функції, в тому числі і патріотичне виховання учнівської молоді.

Уряд КНР використовує державні традиційні свята як спосіб патріотичного виховання. Наприклад, Свято весни в КНР став офіційним святом на ХП засіданні Державної ради КНР – «Постанова про святкування державних свят і пам'ятних дат». Значна кількість вищих навчальних закладів КНР підготували і проводять лекції з культури традиційних свят, створили навчальні предмети, такі як «Фольклорна культура» і «Культура свят» [4, с. 62].

Таким чином, китайський уряд активно впливає на навчання культурі традиційних свят. Під час проведення традиційних свят мешканці Піднебесної організовують святкові заходи, слідує звичаям і традиціям, надягають святковий одяг, готують частування на честь свята. Завдяки таким діям молодь не забуває свої традиції, адже старше покоління передає свої знання молодшому поколінню. У результаті студенти і школярі знайомляться з древньою культурою та історією своєї країни.

Зараз питання виховання в Китаї, як ніколи, займає провідне місце. Продумана соціальна політика компартії КНР є результатом успішних економічних реформ останніх десятиліть, яка сприяє розвитку патріотичних почуттів, дисциплінованості та колективізму. Енергія народу була і є спрямована на творення гасло, яке перебуває поза часом: «Служи народу!».

Патріотизм – це активне і дієве почуття належності до своєї державно-територіальної Вітчизни, органічної залученості в її соціально-політичну структуру, відданість і любов до неї, готовність до самопожертви в ім'я її процвітання. Український патріотизм має ґрунтуватися не на належності до певного етносу, який став складником політичної нації, а на належності до громадянського суспільства як соціального організму, що існує на певному терені та перебуває під юрисдикцією однієї держави. Досвід провідних країн переконливо доводить, що становим хребтом патріотизму є переконаність громадян, що їхня сила в єдності. У ній запорука наших успіхів, нашої незалежності й процвітання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бессарабова И. С. Поликультурное образование в России и США: к постановке проблемы // Современные проблемы науки и образования. 2008. № 5. С. 59–62.
2. Балукон Н. Н., Иваничкин Ю. А. Патриотизм по-американски [Электронный ресурс]. URL: <http://archive.redstar.ru/index.php/mohov/item/14445-patriotizm-po-amerikanski>.
3. Бех І. Д. Патріотичне і громадянське виховання: пункт зіткнення та лінія розмежування / Іван Бех // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / НАПН України, Інст проблем виховання. – Київ, 2016. – Вип. 20, кн.1. – С. 6–11.
4. Васильева Н.Б. Патриотическое воспитание студентов в вузах КНР // European Research / XX Международная научно-практическая конференция «European Research: Innovation in Science, Education and Technology» (Лондон, Великобритания, 28–29 сентября 2016). Иваново: Олимп, 2016. С. 59–63.

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ПОЗИЦІОНУВАННЯ НА РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Борблік Карина Едуардівна

старший викладач кафедри інноватики та управління
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
м. Маріуполь, Україна

Анотація: у роботі розглядаються стратегічні аспекти, методологія позиціонування туристичних підприємств в сучасних умовах. Основна увага приділена схемі позиціонування товарів на ринку туристичних послуг. Визначені провідні ефективні методи маркетингових досліджень, а саме: навчання персоналу, мотивування співробітників, а також здійснення рекламної діяльності у мережі туристичного простору.

Ключові слова: ринок туристичних послуг, туристський продукт, стратегічне позиціонування, туристичні підприємства

На основі проведеного аналізу туристська компанія може застосовувати деякі стратегії позиціонування, а саме, стратегію диференціації продукту, стратегію знаходження своєї ніші на ринку, стратегію малих витрат і ін. Для поліпшення ситуації компанія може пристосовуватися за допомогою модифікації продукту, зміни стратегії ціноутворення чи способів просування і каналів розподілу, одним словом, шляхом формування конкурентної позиції продукту і подальшого детального маркетингового комплексу.

Фахівці з маркетингу позиціонують туристський продукт в основному наступними способами: на основі специфічних атрибутів продукту; на основі корисності туристського продукту для клієнтів; за допомогою категорій споживачів; шляхом заперечення іншого туристського продукту; шляхом роз'єднання класів туристського продукту; за допомогою гібридної стратегії.

Якщо перший спосіб досить простий, то передостанній спосіб, який ефективний при висуненні нового продукту, складніший. Другий спосіб істотно пов'язаний з різними рисами продукту і дуже ефективний. При третьому способі продукт пов'язується зі стилем життя споживача. Четвертий спосіб використовує порівняння продуктів і їх корисності в двох основних формах. У першому випадку пропонований продукт порівнюється з конкурентним продуктом, який часто є лідером на ринку, з метою залучення туристів до свого продукту; у другому випадку порівняння носить рекомендаційний характер. Останній спосіб об'єднує кілька зазначених вище способів.

У деяких випадках позиціонування туристського продукту може здійснюватися відразу за кількома атрибутами одночасно або по атрибутам, які були проігноровані конкурентами.

В основному при позиціонуванні свого продукту туристські компанії створюють за допомогою відповідних комп'ютерних програм так звані "карти пізнання продукту", що представляють собою конфігурації туристських продуктів на основі їх атрибутів і торгових знаків, яким віддають перевагу споживачі на ринку. Потім виділяють вже існуючі торгові знаки і визначають перспективні продукти, які не мають відповідних торгових знаків, і торгові знаки, яким не відповідають перспективні продукти. Після цього при виявленні хороших можливостей для продукту проводять маркетингові дослідження з метою розробки нових туристичних продуктів і торгових знаків [1, с. 508].

Розглянемо приблизну схему позиціонування товарів двох конкурентів:

1. Позиціонувати себе поруч з одним з існуючих конкурентів і почати боротьбу за частку ринку. Такий шлях для підприємств підходить, якщо керівник відчуває, що:

- туристський продукт даної підприємств перевершує за якісними або іншими характеристиками продукцію конкурента;
- ринок досить великий, щоб вмістити двох конкурентів;

- підприємство має в своєму розпорядженні великими, ніж у конкурента, ресурсами;

- обрана позиція в найбільшій мірі відповідає сильним діловим сторонам організації.

2. Підприємство може розробити новий туристський продукт з включенням в нього унікальних послуг, яких не було в продукті конкурента, або розробити абсолютно нову пропозицію. У цьому випадку підприємство завоює собі споживачів, що шукають саме дані послуги, які конкуренти не пропонують. Однак перед прийняттям такого рішення менеджер повинен упевнитися в наявності:

- технічних можливостей створення нового унікального туристського продукту;

- економічних можливостей створення туру в рамках планованого рівня цін;

- достатнього числа споживачів, бажаних його купити.

Якщо є і можливості, і споживачі, значить, підприємство відшукала вільну нішу на ринку і повинна вжити заходів до її заповнення. Конкурентне позиціонування можна забезпечити собі, спираючись на властивості товару, його оригінальність, якість, ціну та інші характеристики. Для того щоб обрана позиція працювала, вона повинна стати надбанням споживачів. Тому, після того, як позиція обрана, слід довести позицію до відома споживачів. Всі зусилля підприємства в рамках комплексу маркетингу повинні бути спрямовані на реалізацію стратегії позиціонування. Наприклад, якщо підприємство вирішила перевершити конкурентів за рівнем обслуговування, необхідно скласти програми навчання персоналу, мотивувати співробітників, а також здійснювати рекламу, що підтверджує перевагу такого обслуговування.

Сьогодні багато підприємств туристської сфери, приділяючи велику увагу позиціонуванню свого продукту, активно використовують найважливіший засіб просування продукту на ринку - рекламу, яка забезпечує створення іміджу продукту, передбачуваного позиціонуванням. Для проведення ефективної

рекламної кампанії підприємств повинні знати, що хоче споживач, і які мотиви змушують його купувати той чи інший продукт. Фахівці в області маркетингу індустрії гостинності в зв'язку з цим рекомендують проводити як об'єктивне, так і суб'єктивне позиціонування продукту.

Об'єктивне позиціонування пов'язане в основному з фізичними атрибутами продукту і підприємства, його надає. Відповідно реклама, що створює імідж продукту і підприємству, відображає фізичні характеристики і функціональні риси обох. Наприклад, готель "Балчуг" має імідж готелю класу "люкс".

При об'єктивному позиціонуванні підприємством потрібно вибирати в деякому сенсі унікальні характеристики продукту. У зв'язку з цим багато туристські підприємств демонструють унікальні місця пропонованого туристичного центру, супроводжуючи це знімками закоханих пар або сімей, красиво які проводять там свою відпустку.

Суб'єктивне позиціонування проводиться для впливу на сприйняття споживачів. Створюваний таким шляхом імідж не належить до фізичних якостей продукту, а пов'язаний з ментальністю споживачів. Тут при здійсненні реклами враховується сприйняття продукту з потрібним іміджем.

Прийнявши рішення про стратегію позиціонування, підприємство може зайнятися детальною розробкою комплексу маркетингу: вибираються засоби масової інформації, інші методи просування продукту і стимулювання попиту для досягнення цих ринків.

Також не варто забувати і про рекламному слогані. Він служить одним з найважливіших носіїв фірмового стилю і виконує надзвичайно важливу функцію для створення в свідомості клієнтів певного асоціативного образу. Рекламний слоган - короткий гасло або девіз, що відображає якість продуктів, обслуговування, напрямки діяльності підприємства, іноді у прямій, а частіше в алегоричній або абстрактній формі. Дуже складно сформулювати загальні універсальні правила вибору слогана, проте спробуємо виділити кілька вимог, яким він в ідеалі повинен задовольняти: чітка відповідність загальної рекламної

темі; стислість (коротка фраза легше запам'ятовується, в даному випадку - це головне); слоган повинен легко вимовлятися (ні в якому разі в ньому не повинні бути присутніми важкі для слова і словосполучення); використання по можливості оригінальної гри слів (це також сприяє його привабливості і запам'ятовування) [2, с. 180].

Обраний слоган необхідно використовувати з урахуванням наступного обставини - протягом рекламної кампанії його недоцільно змінювати. Практика маркетингу свідчить, що надмірна коригування рекламної кампанії (а слоган є її невід'ємним атрибутом) згубно позначається на її результатах. Потрібно враховувати, що до мінливою рекламі ніхто не може звикнути, і вона досягає мети. Чи означає це, що рекламний слоган повинен бути абсолютно незмінним? Абсолютно немає. Модифікації потрібні і повинні бути присутніми, але вони повинні бути в рамках однієї рекламної теми і сприяти сталому формуванню і підтриманню обраної туристським підприємством позиції на ринку [3, с. 176].

Таким чином, на закінчення необхідно відзначити, позиціонування - це важливий орієнтир для маркетингових дій. Від того, як тур підприємство позиціонується на ринку, багато в чому залежить і її ринковий успіх. Якщо підприємство займається виробництвом і продажем послуг, тобто, в тому випадку, коли якість "невловимого товару", як, наприклад, туру, можна визначити тільки після його споживання, позиціонування підприємств полегшує покупцям вибір виробника послуг, а виробнику дозволяє відрізнитися від конкурентів [4, с. 504].

Однак, незважаючи на важливість цього питання, в практиці туристичних підприємств частіше зустрічається "стихійне" позиціонування тур підприємств або її туристських продуктів - за принципом "як вийде". Так, в таких рекламних виданнях по туризму як "Туризм і відпочинок", "Відпочинок і подорожі" і т.п., багато туристичні організації просто перераховують надані ними послуги. Єдине, більшість туристичних фірм класифікують пропонований ними продукт, наприклад, туристична підприємство "DSBW", що займається автобусними турами, виділяє наступні види даного туристський продукту: економічні,

фірмові, ексклюзивні і т.п. Або, оператор по Греції пропонує такі тури: класична Греція, Дитячий відпочинок, Ділові тури, Тури для молодят, Паломницькі тури [5, с.102].

Отже, даний спосіб представлення туристський продукту є найпоширенішим, тобто тур підприємств по можливості диференціюють свій продукт, охоплюючи тим самим, найбільше можливу кількість сегментів ринку. Або позиціонують свої послуги, як "відповімо на всі ваші запитання, вирішимо всі ваші проблеми", тобто орієнтуються на індивідуальність клієнта.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Василенко В.О. Конкурентоспроможність підприємств у сфері туристичного бізнесу / В.О. Василенко, Т.І. Ткаченко. – К.: Освіта України, 2012. – 508 с.
2. Гаврилюк С.П. Конкурентоспроможність підприємств у сфері туристичного бізнесу: Навч. посіб. / С.П. Гаврилюк – К.: КНЕУ, 2007. – 180 с.
3. Гонтаржевська Л.І. Ринок туристичних послуг в Україні : [навч. посіб.] / Л.І. Гонтаржевська. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2008. – 176 с.
4. Кіптенко В.К. Менеджмент туризму [Текст]: підручник / В.К. Кіптенко. – К.: Знання, 2010. – 504 с.
5. Лепа Р.Н. Модель оценки конкурентоспособности предприятий туристического бизнеса с использованием рефлексивного подхода / Р.Н. Лепа, А.А. Градинарова // Економіка промисловості: зб. наук. пр. – Донецьк, 2006. – № 1 (32). – С. 102.

**THE MAIN ASPECTS OF INFORMATION TECHNOLOGIES FOR
IMPROVING ENGLISH COMMUNICATIVE COMPETENCE OF
STUDENTS' SELF-ASSISTANT LEARNING**

Буданова Ліана Георгіївна

д. пед. н., доцент

Торяник Людмила Андріївна

к. пед. н., доцент

Семенова Людмила Валентинівна

старший викладач

Внукова Катерина Валеріївна

старший викладач

Національний фармацевтичний університет, м. Харків

Abstract: At present our country has experienced rather a big growth in educational process to raise the English language skills the European standards in education. The main role of the Ukrainian university education is to create good conditions for students in their personal development and self-realization bringing them as the new intelligent citizens into global citizens with high level of language knowledge and communicative skills to influence the global society.

Keywords: educational process, language skills, and self-realization, global citizens, communicative skills.

At present is impossible to imagine the University educational process without the use of modern information and communication technologies, which are dictated by the twenty first century. Students acquire definite knowledge and abilities in information technology that would be realized as personal skills of future specialists.

The information technologies play an important role in the life of people especially in the field of communication when a person has an opportunity for the

self-determination and self-realization to develop students' individual specific features.

The actuality of the article lies in the idea of the educational process to prepare students to self-education and use their knowledge in the real life is based on the implementary new media to develop creative abilities and communicative skills of the students. Information technologies give teachers an opportunity to fulfill all the educational tasks.

The task of the paper is to reveal how Information technologies can be used as the effective technology for language learning.

The analysis of the investigation has shown that Information technologies is considered to be the most effective and popular method of teaching and learning English, which offers extensive ways of education in the world. Using Information technologies at the academic lessons one can immediately notice a good connection between academic classroom and students. This is naturally true for English Language Teaching who is interested in having cross-cultural exchanges with students using Information technologies.

Language is the means and the purpose of training. The students can learn the easiest language means possession of different types of speech activity, which to certain point, are the purpose of training, and then use them for the development of more complex language actions. For the formation of students' ability to communicate the special role is played by situational tasks that contribute to the development of students' ability to engage in dialogue, to roll it and resume. Pursuing its strategic line of communication, it should be implemented in the tactics of conduct to other strategies of communication. It is also taken into account whenever new voice partners changing roles of partners and predict the behavior of speech partners.

Using Information technologies in the classroom the students are given the possibility to have presentations, where their spoken English is developing better and allows them e and mutually comprehend each other in all spheres of real life. Online lessons in English help students to break and overcome the language barriers while communicating with foreigners whose native language is English.

It is necessary to keep in mind that Information technologies works computer-to-computer, not necessarily person-to-person. Information technologies is a communication tool that allows to make free audio and video calls over the internet to people through the computer using webcams. Information technologies like an incorporating technology is an effective way to ESL/EFL teachers to update their teaching techniques at their own pace, as they make progress.

The analyses of the methodological resources show that modern Information technologies help teachers to build technology skills. It happens to be a progressive tool to teach languages, as it incorporates high levels of verbal interaction between teachers and students. This can lead them to be open for trying more sophisticated technologies in the future.

The analyses of the articles devoted to the Information technologies online training video showed that teachers are now using the videoconferencing tool in order to connect foreign-language students to native speakers hold virtual host conversations with scientists and other experts.

The teachers of our foreign languages department conduct video-courses of the English language lessons for the students and the teaching staff of our university using Information technologies. It gives the students a wonderful chance to hear the native speakers, the real English speech, to have practice and develop their communicative, grammar, reading, writing skills and pronunciation. Using Information technologies at our lessons have reason the results of students' knowledge in foreign languages, their motivation of studies, their creativity and activate their classroom self-dependent work.

The effective way of the development of communication skills is the organization of discussions of topical problems relevant to the professional and personal formation of students. Discussions may be based on the interpretation of texts and articles related to current professional situations. The teacher can also formulate questions for a discussion. Such questions do not usually require simple answers, but involve students in a versatile consideration of the affected problems and open up opportunities for the exchange of views in this regard. Besides the

questions, the teacher can use the tasks where the students are required to express agreement or disagreement with the following statements, present their interpretation of the statements to justify their attitude to the problem. The teacher can also organize a discussion in small groups or ask the students to make a monologue on the subject, etc.

Having received the qualitative competence of university training, students would easily be adapted to the situation in real life in order to become successful in their careers in modern society. Modern communication technologies have made possible access to a huge number of different types of information.

Nowadays Ukraine is at the stage of integration into the European space. That is why a foreign language is considered as an indispensable component of professional training. We live in a global world where communication demands have dramatically changed over the past decades and where English has acquired a central position. English has become a great need to communicate globally and this has been reflected in many educational systems around the world, where English has acquired the position of the first foreign language.

The formation of the English language competence during the students' study at the university is very important for them to acquire knowledge and skills which should ensure future specialists to be successful in the real society. The questions of the formation of the English language competence under the influence of globalization are reflected in the scientific works of many researchers and practitioners. Some of them are going to discuss in order to help teachers in solving the certain practical problems in the process of study students to gain knowledge required by the labor market.

The analysis of the educational and scientific literature, due to the problem of the study, showed that despite of the deterioration in connection with the restructuring of the education system the problems of improvement of the students' self-dependent work, the only definition of the students' self-assistant work has not been found yet: there are different approaches to the definition of the students' self-assistant work.

We emphasize the different levels of the student's self-assistant work: a low level when the independent action encourages students and the teacher, helping them almost constantly monitoring and implementing; intermediate level, when such work also induces a teacher, but the student works independently; high level when the task organizes and supervises the student himself.

Availability of teaching or learning problem, which appears in the form of training, practical or another problem that motivates students to the creative work required voltage spiritual and physical strength.

Such training allows students to be adapted to the professional activity in the future. It also helps them to determine causes of problems real to life and to overcome the internal and external factors of the English language competence in the global educational system.

The use of interactive teaching methods in extracurricular activities is one of the most effective ways to achieve the main goal of learning a foreign language.

Podcasts have been very positively valued in what respects the development of the student's communicative skills. They can be used to improve students' listening skills or to improve oral production and pronunciation skills.

Foreign language today is not just one of the university disciplines, but it is an essential part of training and is aimed at the formation of professionally important traits and a comprehensively developed student.

So, as we see, using Information technologies is an effective method of language learning for ESL/EFL teachers who are using more sophisticated learning technologies. This method of teaching is very actual nowadays. Information technologies can be used to provide a variety of authentic learning experience to students.

REFERENCES

1. Davis V.A. Using Skype in the classroom (or just learning how to use it!) 2006, August.
2. Eaton S.A. Global trends in language learning in the twenty-first century. Calgary: Onata Press, 2010.
3. Smith K. From the Coal Face-Skype in the classroom, August 6, 2009
4. Teacher Training Videos. Skype Online Training Videos. Retrieved. August 6, 2010.

УДК 614.841.45

К ВОПРОСУ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОГНЕТУШАЩЕГО АЭРОЗОЛЯ ДЛЯ ПОДСЛОЙНОГО ТУШЕНИЯ СПИРТОВ

Баланюк Владимир Мирчевич

доктор технических наук

доцент

Львовский государственный университет

безопасности жизнедеятельности

Козяр Назарий Михайлович

кандидат технических наук

Главное управление государственной службы

чрезвычайных ситуаций, г. Киев.

Гарасимьюк Олександр Иванович

кандидат технических наук

Главное управление государственной службы

чрезвычайных ситуаций, г. Киев

Кравченко Антон Викторович

Главное управление государственной службы

чрезвычайных ситуаций

г. Львов

Аннотация: В работе рассмотрен процесс подслоного тушения спиртов аэрозолем. Сделан вывод, что огнетушащий аэрозоль ввиду его характеристик, и почти полное отсутствие его взаимодействия со спиртом является хорошим вариантом огнетушащего компонента для подслоного тушения спиртов.

Ключевые слова Подстойное тушение, огнетушащий аэрозоль, спирт, этанол, пожаротушение.

При подслоной подаче огнетушащего агента происходит его взаимодействие с горючей жидкостью в процессе выхода на поверхность. При взаимодействии с горючей жидкостью, поток аэрозоля может частично захватывать эту жидкость в виде мелких капель. Многофазная система, которая таким образом образуется, обеспечивает эффективное охлаждение стенок резервуара до температуры горючей жидкости.

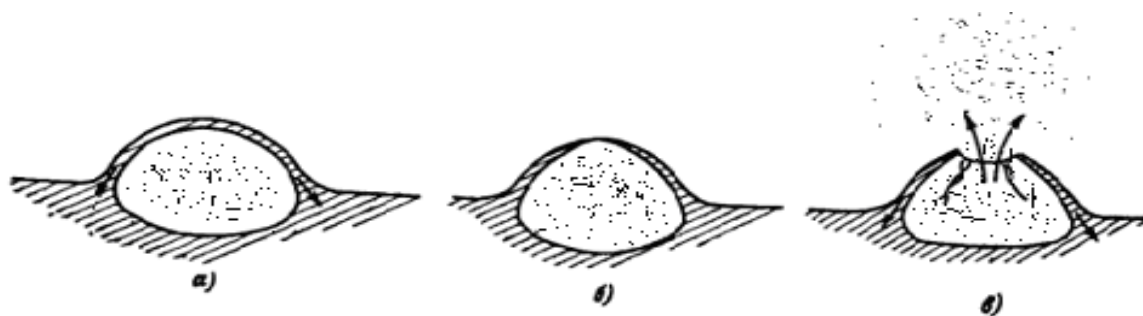
При барботаже аэрозоля через слой жидкости разрыв оболочек пузырей, выходящих на поверхность, и образование при этом мелких капель (40 мкм - 5 мм) даже в некоторой степени должен усиливать процесс горения горючего жидкости, за счет поступления в зону воздуха дополнительной порции паров горючего (рис. 1).

Но на самом деле усиления горения не происходит, так как концентрации в зоне горения значительно изменяются, и вдобавок на горючую смесь паров горючего и воздуха воздействует огнетушащий аэрозоль который осуществляет мощное

флегматизирующее действие за счет ультрадисперсных компонентов аэрозоля - солей калия (K_2CO_3 , $KHCO_3$, KCl , KOH , и др) в смеси с газовыми компонентами - CO_2 , N_2 , H_2O [1]. Изучив процесс подъема аэрозольного потока сквозь жидкость, установлено, что при значении коэффициента выноса капель на поверхность жидкости 3 - 6 % весомых изменениями в механизме тушения можно пренебречь [2].

Процесс разрушения пузырьков в жидкости с плотностью близкой к плотности воды происходит следующим образом (рис. 1). Сначала пузырь выходит на поверхность (поз а), после чего происходит стекания жидкости (поз. б) с ее поверхности, и после этого происходит разрыв стенки и высвобождение аэрозоля (поз в).

[2].

**Рис. 1. Последовательность фаз разрыва пузырьков при выходе
аэрозоля**

Частицы аэрозоля со средним и хорошей смачиваемостью могут реагировать с жидкостями только при перемешивании, поэтому можно сказать, что газовая фаза и твердые частицы аэрозолей почти не реагируют со спиртами.

Таким образом, аэрозольный поток поднимаясь на поверхность практически не будет терять своих огнетушащих свойств.

Далее если обратиться к вопросу коагуляции аэрозоля, то она будет происходить тем интенсивнее, чем больше вероятность столкновения аэрозольных частиц. Эта вероятность увеличивается под действием перемешивания, но при подслойном тушении аэрозолем коагуляция частиц аэрозоля практически не происходит ввиду малого времени пребывания аэрозоля в слое жидкости. Даже при длительном времени поступления огнетушащего аэрозоля в зону горения через слой жидкости к уменьшению интенсивности коагуляции приводит охлаждения аэрозоля во время его подъема через слой жидкости. Расплавленные соли, образовавшиеся в результате горения аэрозолеобразующей смеси при барботировании через слой жидкости более интенсивно охлаждаются и практически не слипаются. При прохождении аэрозоля через слой жидкости происходит его постепенное конусообразное распределение при движении к поверхности жидкости, обеспечивает более эффективное, быстрое и полное тушение горения жидкости.

Известно [3] что соли щелочноземельных металлов, содержащихся в огнетушащем аэрозоле обладают значительной коррозионной активностью, особенно при взаимодействии с влагой. Но учитывая время тушения, условия

прохождения аэрозоля через слой жидкости, коррозионное воздействие на стенки резервуара будет не значительный.

Исходя из вышесказанного указанные факторы никоим образом не уменьшают преимущества использования огнетушащего аэрозоля для послойного тушения спиртов.

Вывод. Таким образом, огнетушащий аэрозоль ввиду его характеристик, и почти полное отсутствие его взаимодействия со спиртом является хорошим вариантом огнетушащего компонента для подслоного тушения спиртов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Phlegmatisation of flammable gas mixtures by aerosol sprays. Флегматизация газоаэрозольной смесью горючих систем. Phlegmatisation of flammable gas mixtures by aerosol sprays flegmatyzacja aerozolami mieszanin palnych. С. 53-58. BitP Vol. 32 Issue 4, 2013, pp. 53-58 Баланюк / V.M.Balanyuk Д.А.Журбинский / D.A. Zhurbinskiy V.M. Balanyuk DOI:10.12845/bitp.32.4.2013.6.

2. Євменєв Л. О. Перспективи використання генераторів вогнегасного аерозолю для гасіння ємностей з паливом // Пожежна безпека. – 2005. –

№3 (66). – С. 28-29.

3. Агафонов В.В., Копилов Н.П. Установки аэрозольного пожаротушения: элементы и характеристики, проектирования, монтаж та експлуатація : навч.-метод. пос. Москва : ВНИПО, 1999. 232 с.

АНАЛІЗ СТРАТЕГІЇ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Барабаш Наталія Степанівна

к.е.н., доцент

Заїчко Дмитро Костянтинович

студент

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Анотація. Аналіз стратегії виробничої діяльності аграрного підприємства є важливою складовою функціонування виробництва. Без нього неможливе ефективне управління підприємством, оскільки сільськогосподарська діяльність є дуже нестабільною в плані визначання її результативності. Причиною цього є вплив багатьох факторів. Серед них і сезонність виробництва, і природно-кліматичні умови. Крім факторів на результативність впливають різні показники сільськогосподарської діяльності. Аналіз стратегії виробничої діяльності має широкий спектр застосування. Саме тому він є актуальним і потребує окремої уваги під час розгляду діяльності підприємства.

Ключові слова. Стратегія виробництва. Аналіз. Аграрне підприємство. Виробнича діяльність. Продукція. Сільське господарство.

Аналіз стратегії виробничої діяльності аграрних підприємств має низку суттєвих особливостей, пов'язаних із такою специфікою їх діяльності :

– Результати господарської діяльності аграрних підприємств залежать від природно-кліматичних умов. Оскільки дощі, мороз, засуха та інші природні явища можуть значно зменшити урожай, знизити продуктивність праці та інші показники. Під час аналізу господарської діяльності слід враховувати природно-кліматичні умови кожного року і кожного господарства. Для отримання правильних висновків щодо результатів господарської діяльності

показники поточного року слід зіставляти не з минулим періодом, а з середніми даними за попередні 3 – 5 років.

– Для сільського господарства характерна сезонність виробництва. Це зумовлює нерівномірне використання протягом року трудових ресурсів, техніки, матеріалів, неритмічну реалізацію продукції, надходження виручки. Наприклад, зернозбиральні комбайни використовують лише 10 – 20 днів на рік, сіялки – 5 – 10 днів, картоплезбиральні комбайни – 20 – 30 днів. Цю особливість також необхідно враховувати, аналізуючи господарську діяльність, зокрема, такі показники, як забезпеченість і використання основних засобів виробництва, земельних, трудових і фінансових ресурсів.

– Процес виробництва у сільському господарстві дуже тривалий і не збігається з робочим періодом. Багато показників можна обчислити лише в кінці року. Тому найбільш повний аналіз у рослинництві можна провести тільки за результатами діяльності за рік. Упродовж року аналізується виконання плану агротехнічних заходів за періодами сільськогосподарських робіт.

– Сільськогосподарське виробництво має справу з живими організмами. Тому на рівень його розвитку впливають не тільки економічні, але і біологічні, хімічні та фізичні закони, що ускладнює вивчення впливу факторів на результати господарської діяльності.

– Основним засобом виробництва у сільському господарстві є земля, природні особливості якої пов'язані з кліматичними умовами. Земля під впливом різних факторів змінює природний і економічний характер. Як головний засіб виробництва, земля не тільки не зношується, але і, навпаки, покращується, якщо її правильно використовувати. Однією з особливостей землі є те, що вона надзвичайно універсальна: на одній і тій же землі можна виробляти численні види продукції. Землі властиві такі особливості, як універсальність виробництва, слабка концентрація виробництва, багатогалузевий характер, більш низький рівень продуктивності праці.

– Сільське господарство відрізняється від інших галузей виробництва також і тим, що в ньому частина продукції використовується на власні цілі як засоби виробництва: насіння, фураж, тварини. Тому обсяг реалізованої продукції, як правило, набагато менший від обсягу виробленої продукції.

– Враховуючи специфіку сільського господарства, для оцінки діяльності сільськогосподарських підприємств використовується багато специфічних показників (урожайність, продуктивність тварин, жирність молока тощо).

– У сільському господарстві більше, ніж у промисловості, однотипних підприємств, що здійснюють виробництво приблизно в однакових природно-кліматичних умовах. Тому, на відміну від промисловості, тут можна більш широко застосовувати порівняльний рейтинговий аналіз діяльності аграрних підприємств.

– Наявність широкої бази для порівняння як в межах окремого підприємства, так і в масштабах регіону дає можливість частіше застосовувати в аналізі такі методи і способи, як зіставлення паралельних та динамічних рядів, аналітичні групування, кореляційний аналіз, багатомірний порівняльний аналіз тощо.

Аналіз виробництва, реалізації і собівартості продукції аграрних підприємств є необхідною умовою ефективного управління сільськогосподарським виробництвом.

Мета аналізу виробництва, реалізації і собівартості сільськогосподарської продукції – виявлення резервів зростання обсягу виробництва і зниження собівартості продукції, формування асортименту реалізованої продукції, збільшення частки ринку при максимальному використанні виробничої потужності, складання прогнозу розвитку виробництва.

Досягнення поставленої мети забезпечить вирішення таких основних завдань аналізу діяльності аграрних підприємств:

- Визначення ступеня виконання виробничої програми.
- Аналіз ефективності використання земельних угідь.

- Аналіз якості сільськогосподарської продукції.
- Аналіз резервів підвищення урожайності сільськогосподарських культур та продуктивності тваринництва.
- Аналіз собівартості сільськогосподарської продукції та виявлення резервів мінімізації витрат.
- Аналіз перспектив реалізації сільськогосподарської продукції з урахуванням кон'юнктури ринку.

Одним з основних показників, що характеризують діяльність аграрних підприємств, є обсяг виробництва сільськогосподарської продукції. Від його величини залежить обсяг реалізації продукції, а, також, ступінь задоволення потреб населення в продуктах харчування. Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції впливає також на рівень її собівартості, величину прибутку, рентабельність, платоспроможність та інші економічні показники. Тому аналіз стратегії діяльності сільськогосподарського підприємства слід починати з вивчення обсягу виробництва продукції, зокрема, продукції рослинництва.

Об'єктами аналізу є валова продукція рослинництва, виробництво окремих її видів, розмір і структура посівів, урожайність культур.

Завданнями аналізу виробництва продукції рослинництва є:

- аналіз динаміки і виконання прогнозованих обсягів виробництва продукції;
- визначення впливу факторів на обсяг виробництва продукції рослинництва;
- виявлення внутрішньогосподарських резервів збільшення продукції рослинництва;
- оцінка діяльності сільськогосподарського підприємства щодо використання можливостей збільшення виробництва продукції з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних факторів;
- розроблення заходів щодо освоєння виявлених резервів збільшення виробництва продукції.

Аналіз виробництва продукції рослинництва здійснюють за такими етапами:

1. Аналіз динаміки і виконання плану виробництва продукції рослинництва.
2. Оцінка розміру і структури посівних площ.
3. Аналіз урожайності сільськогосподарських культур і факторів, що визначають її рівень.
4. Виявлення і узагальнення резервів збільшення виробництва продукції рослинництва.

Етап 1.

Аналіз динаміки і виконання плану виробництва продукції здійснюють як за окремими видами, так і в цілому по рослинництву. Для оцінки динаміки виробництва продукції рослинництва необхідно мати дані про обсяги виробництва в зіставлених цінах, а також про валовий збір продукції по кожній культурі за останні 5-10 років.

На основі такої інформації обчислюються базисні і ланцюгові темпи зростання, приросту. В табл.1 наведено інформацію щодо динаміки продукції рослинництва сільськогосподарського підприємства, з якої випливає, що на досліджуваному підприємстві за останні п'ять років склалася тенденція до зростання обсягу виробництва продукції рослинництва, про що свідчать обчислені базисні і ланцюгові темпи її зростання, за винятком третього року, коли спостерігається зменшення обсягу виробництва. Аналогічна тенденція склалася і з виробництвом зерна.

Для більшої наочності динаміку виробництва продукції доцільно відобразити графічним методом.

Аналіз виконання прогнозованих показників обсягу виробництва продукції рослинництва здійснюють як в цілому по підприємству, так і за окремими бригадами та іншими підрозділами. При цьому фактичний валовий збір продукції за кожною культурою зіставляють з прогнозними даними.

При подальшому аналізі необхідно виявити фактори і причини зміни обсягу виробництва продукції. Обсяг виробництва продукції рослинництва залежить від розміру та структури посівних площ, загибелі посівів і урожайності сільськогосподарських культур.

Таблиця 1

Динаміка виробництва продукції рослинництва

<i>Рік</i>	<i>Валова продукція рослинництва у зіставлених цінах</i>			<i>Виробництво зерна</i>		
	<i>тис. грн</i>	<i>темпи зростання, %</i>		<i>ц</i>	<i>темпи зростання, %</i>	
		<i>базисні</i>	<i>ланцюгові</i>		<i>базисні</i>	<i>ланцюгові</i>
Перший	3064	100	100	36790	100	100
Другий	3370	110	110	40470	110	110
Третій	3269	107	97	39367	107	99
Четвертий	3433	112	105	42312	115	107
П'ятий	3564	116	104	43920	119	104

Кожен з перелічених факторів першого порядку залежить від низки факторів другого порядку.

Оцінити вплив факторів першого порядку на зміну обсягу виробленої продукції рослинництва можна на основі такої детермінованої моделі:

$$BЗ = (S_n - S_з) \cdot У,$$

де $BЗ$ – валовий збір продукції;

S_n – посівна площа;

$S_з$ – площа, на якій загинули посіви;

$У$ – урожайність культури, ц

Етап 2. Оцінка розміру і структури посівних площ.

Після вивчення впливу факторів на обсяг виробленої продукції рослинництва доцільно проаналізувати динаміку посівних площ за культурами, виявити зміни в розмірі і структурі посівних площ, дати їм економічну оцінку.

Розрахунок впливу структури посівів на вихід продукції і середню урожайність необхідно проводити не тільки по зернових, але і по всіх культурах. Тільки в цьому випадку вихід продукції з 1 га в середньому за 3–5 попередніх роки і всієї площі визначається в кормових одиницях або у вартісному вираженні.

Ця ж методика може бути використана і для розрахунку впливу структури посівів на витрати виробництва, суму прибутку та інші показники. При цьому до розрахунку включається не вихід продукції з 1 га, а витрати з 1 га і всієї площі чи сума прибутку на 1 га і всю площу.

Етап 3. Аналіз урожайності сільськогосподарських культур і факторів, що визначають її рівень.

Головним фактором, що визначає обсяг виробництва продукції рослинництва, є урожайність сільськогосподарських культур.

Проведення аналізу урожайності передбачає вивчення її динаміки по кожній культурі чи групі культур за тривалий період часу, оцінку ступеня виконання плану урожайності, а також розрахунок впливу факторів на зміну урожайності.

До факторів, що впливають на зміну урожайності, належать:

- Природно-кліматичні: родючість ґрунту, механічний склад ґрунту, рельєф місцевості, температурний режим, рівень ґрунтових вод, кількість опадів та ін.;
- економічні: кількість, якість і структура добрив, що вносять у ґрунт, якість і строки виконання всіх польових робіт, якість насіннєвого матеріалу, зміна сортового складу посівів, вапнування і гіпсування ґрунту, боротьба з хворобами і шкідниками рослин, чергування культур у полях сівозміни та ін.

Під час аналізу необхідно вивчити динаміку і виконання плану всіх агротехнічних заходів, визначити ефективність кожного з них (збільшення урожаю на 1 ц добрив, одиницю виконаних робіт та ін.), а після цього підрахувати вплив кожного заходу на рівень урожайності і валовий збір продукції.

Забезпеченість підприємства органічними і мінеральними добривами визначається зіставленням фактичної кількості заготовлених і використаних добрив з плановою потребою.

Дані щодо внесення добрив у ґрунт слід пов'язувати із динамікою урожайності відповідних культур.

У кінці року обчислюється фактична окупність добрив по кожній культурі за таким алгоритмом:

$$O_k = \frac{Y_1 - Y_n}{K_1},$$

де O_k – окупність 1 ц NPK:

Y_1 – фактична урожайність культури;

Y_n – урожайність від природної родючості ґрунту без застосування добрив (за даними агрономічного обліку);

K_1 – фактична кількість внесених добрив на 1 га посівної площі, ц NPK.

Етап 4. Виявлення і узагальнення резервів збільшення виробництва продукції рослинництва.

Виявлення резервів збільшення продукції рослинництва здійснюється за напрямками, представленими на рис. 1.

Можливі і невикористані резерви розширення посівних площ визначаються при аналізі використання земельних ресурсів (залучення в сільськогосподарський оборот земель під чагарниками, дорогами, покладів, заболочених земель та ін.).

Рис. 1. Основні напрями пошуку резервів збільшення обсягу виробництва продукції рослинництва

Для визначення можливих резервів збільшення виробництва продукції слід виявлений резерв розширення посівної площі помножити на фактичну урожайність тих культур, посіви яких плануються на цій площі.

Основним резервом збільшення виробництва продукції рослинництва є зростання урожайності сільськогосподарських культур

Резервом збільшення виробництва продукції рослинництва є підвищення окупності добрив, яке, в свою чергу, залежить від дози і якості добрив, їх структури, терміну і способу внесення в ґрунт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Барабаш Н.С.* Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. за заг. ред. Є. В. Мниха./ Н.С. Барабаш – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун.-т, 2005. -395с.

ПОНЯТТЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНОСТІ У ЛІНГВІСТИЦІ

Бехта Іван Антонович

доктор філологічних наук, професор
Львівський національний університет імені Івана Франка

Стахів Юлія Володимирівна

Масланич Ірина Степанівна

Студенти

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Анотація: У статті розкрито поняття мультимодальності у лінгвістиці та літературознавстві, а саме тіснішого взаємозв'язку зображення й вербального складника у канві художнього прозового тексту сьогодення. Описуються різні підходи та думки стосовно терміну «мультимодальності» та мультимодального складника у художньому прозовому тексті.

Ключові слова: мультимодальність, прозовий текст, мономодальність, вербальний складник, інформація.

У сучасному мультикультурному світі передача і сприйняття інформації відбуваються за допомогою різних систем і каналів, здатних породжувати значення і взаємодіяти одночасно. Комунікація не зводиться до якоїсь однієї знакової системи, а являє собою специфічну форму симбіотичної взаємодії [8, с. 3]. Мономодальність змінюється на більш складний і інтегрований варіант подачі інформації. Комунікативні процеси ґрунтуються на комплексній взаємодії різних знакових систем, тобто мультимодальності, тому новітня мовна комунікація є мультимодальна за своєю природою.

Проблема мультимодальності є однією з ключових у невербальній семіотиці. Основними аспектами мультимодальності є дослідження вербальних,

невербальних, змішаних вербально-невербальних, тілесних компонентів знакової комунікації і створення моделей вербальної, невербальної, змішаної поведінки [8, с. 4].

Мультимодальність як лінгвістичне явище привернуло увагу лінгвістів з кінця XX ст. (М. Голідей, Г. Кресс, Т. ван Люен, Дж. Лайонз, Дж. Лемке, М. О'Тул, Ч. Форсвіл, В. Онг та ін.). Вся комунікація та створення мистецьких творів (картин, музики, художніх текстів, фільмів і т.ін.) була завжди мультимодальною [3, р. 236]. Розвиток сучасних лінгвопрагматичних досліджень характеризується поєднанням конвергентних та дивергентних процесів, які в свою чергу сприяють виокремленню нових лінгвістичних напрямів та їхньому розвитку в конкретній проблематиці. Такий розвиток зумовлює появу нових зацікавлень лінгвістів щодо вивчення явища мультимодальності в різних видах текстової комунікації.

Як вважає І. А. Бехта, оновлення літератури сьогодення відбувається через активне поєднання інтенцій класики та інтенцій іншого художнього досвіду, завдяки чому формуються художні феномени, які є еклектичними за сутнісними властивостями та генезисом [1, с. 87]. Дослідження явища мультимодальності передбачає важливість вивчення впливу «інформаційних зв'язків» на повідомлення, яке розглядається у трьох профілях, закладених у цьому значенні: як тип комунікативної практики; як текстуальна структура, яка породжується цією комунікативною діяльністю; як ментально спроектований світ розповіді [1, р. 89]. Одна з проблем мультимодальності полягає у з'ясуванні, як завдяки цьому явищу відбувається (ре)конструкція розповіді.

«Мультимодальність передбачає декілька засобів створення семіотичного явища з урахуванням способу їх поєднання; такі засоби можуть виконувати додаткові ролі, підсилювати один одного чи бути впорядкованими ієрархічно» [5, с. 27]. Людина сприймає матеріальний світ через п'ять каналів відчуттів: візуальний, аудіальний, ольфакторний (смак і нюх), пропріоцептивний (відчуття рівноваги/положення тіла), тактильний, які визначаються як модальні.

Модальність – це характеристика людських відчуттів за якістю [3, с.234].

Мовлення як вторинна система трансформує знаки дійсності, які ми сприймаємо через полімодальність відчуттів у мовні знаки. Таким чином, різномодальні або полімодальні відчуття (одиниці першої сигнальної системи) переносяться в художній прозовий текст за допомогою одиниць другої сигнальної системи – слів або словесного коду [3, с. 235].

В. Бріцин вважає, що «категорія модальності характеризує спосіб створення ментально-чуттєвої картини світу і відповідно до цього типу – відношення цієї картини світу, виражених в диктальній частині до дійсності» [3, с. 138].

Базовим можна вважати визначення мультимодальності, яке запропонував Г. Кресс: *«Мультимодальність є теорією, яка розглядає процес спілкування через варіативність модусів, які в свою чергу представлені усним мовленням, письмом, жестами, візуальними елементами тощо»*. Погоджуємося із думкою Г. Кресса, що саме модус є каналом передачі інформації між комунікантами [6, с. 67]. Мультимодальна комунікація вимагає залучення кількох типів модусів одразу. Насамперед це стосується художнього прозового тексту та джерел ілюстративного характеру.

Мультимодальний художній прозовий текст має певне призначення та конкретне комунікативне завдання, від якого залежить вибір засобів мультимодальності та їхня кількість. Художньо-образні ілюстрації в текстовому просторі є найбільш автономними щодо вербального компонента тексту. Автор мультимодального художнього прозового тексту та художник-ілюстратор мають єдину спільну мету. Однак художник-ілюстратор як творча особистість може передавати своє бачення світу через візуальні елементи. Оскільки вони сприймаються швидше та ефективніше (порівняно з вербальним текстом), то ілюстрації, виконані талановитим художником, можуть перевершити вербальні образи в тексті, роблячи візуалізацію головним методом тлумачення тексту [2, с.136]. Загалом автори прагнуть урівноважити важливість вербальних та візуальних складників. Така тактика зрівнює роль вербальних та

невербальних елементів мультимодального художнього прозового тексту при сприйнятті інформації, що сприяє їхньому взаємодоповненню.

Дж. Бейтман і Дж. Делін запропонували виокремлювати п'ять рівнів вивчення структури мультимодальних художніх текстів, а саме:

а) *структуру вмісту тексту* (зображення та текст),

б) *риторичну структуру* (риторичне співвідношення між зображенням та текстом; залежність тексту від зображень стимулює залучення читача до розуміння цілісності тексту),

в) *структуру композиції* (розташування мультимодальних елементів у текстовому просторі),

г) *структуру орієнтації* (для цифрових текстів),

д) *мовну структуру* (текст сконструйований для реалізації структурної цілісності тексту) [5, с. 127].

Для аналізу мультимодальних художніх прозових текстів застосовується мультимодальний дискурс-аналіз, розроблений як міждисциплінарний теоретико-методологічний підхід, який спирається на соціальну семіотику.

Зростання інтересу до вивчення мультимодального складника пов'язаний з розширенням меж текстуальності. Мультимодальним вважається текст, закодований семіотично різнорідними засобами: вербальними і невербальними. Мультимодальне розуміння інформації взаємозумовлене, а саме, всі компоненти комунікації інтерпретуються в сукупності і рекурсивно, тобто значення постійно обробляються і модифікуються. Окрім мови, яка є центральним кодом текстової організації, невербальні компоненти відіграють важливу роль в процесі передачі сприйняття інформації.

Отже, насущність вивчення мультимодальності та її тісного взаємозв'язку з лінгвістикою тексту зумовлена тим, що розвиток сучасних технічних засобів масової комунікації провадить до тіснішого взаємозв'язку зображення й вербального складника у канві художнього прозового тексту сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бехта І. А., Карп М. А. Мультимодальні засоби когезії та когерентності у сучасних літературних казках: теоретико-методологічна інтерпретація. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2014. №13. С. 87-90.
2. Кибрик А.А. Мультимодальная лингвистика // Когнитивные исследования: сборник научных трудов. Вып. 4 / отв. ред. Ю.И. Александров, В.Д. Соловьев. М.: Ин-т психологии РАН, 2010. С. 134–152.
3. Adami E., Kress G. Introduction: Multimodality, meaning making, and the issue of “text” // Text & Talk. 2014. Vol. 34(3). P. 233–237.
4. Gibbons A. Multimodality, Cognition, and Experimental Literature. London : Routledge, 2014. 288 p.
5. Jewitt C. Handbook of Multimodal Analysis. London: Routledge, 2009. 340 p.
6. Kress G. Multimodality. A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. London: Routledge, 2010. 212 p.
7. Kress G.R., van Leeuwen T. Multimodal Discourse: The modes and media of contemporary communication. London: Edward Arnold, 2001. 152 p.
8. O'Halloran K.L., Smith B. Multimodal Studies: An Emerging Research Field. // O'Halloran KL, Smith B. (eds). Multimodal Studies. Exploring Issues and Domain.-NY, 2011.-P. 1-16.
9. O'Halloran K.L. Multimodal Discourse Analysis // HylandK, Patridge B. (eds) Companion to Discourse Analysis. L. NY, 2011. - P. 120-137.

УДК: 61;578;579

**НОВЫЕ ЗНАНИЯ О ВСЕЛЕННОЙ И ЕЁ СИСТЕМАХ
ПРОИСХОЖДЕНИЕ, ПРИРОДА, СОСТАВ И ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ БОЖЬИХ
МЫСЛЕОБРАЗНЫХ СЕТОК И ДЬЯВОЛЬСКИХ СЕТОК ХАРТМАНА**

Видавская Анна Олеговна

ведущий специалист

Одесская региональная Академия Наук

Окунева Светлана Ивановна

Специалист, Одесская региональная Академия Наук

Лапшин Владислав Алексеевич

к.х.н., академик Одесской региональной Академии Наук (ОРАН)

Одесская региональная Академия Наук

Видавская Анна Георгиевна

к.мед.н., доцент

Одесский Национальный медицинский Университет

город Одесса, Украина

Аннотация: В процессе сотрудничества с Высшими представителями Высшего Духовного Разума в главном направлении нашей научной работы – поиск, изучение и ликвидация создателей и родителей первоисточников и возбудителей заболеваний и смерти, эпидемий и пандемий удалось обнаружить, изучить и ликвидировать дьявольские сетки Хартмана и восстановить работу Божьих мыслеобразных сеток. В настоящей статье приводятся результаты исследования наземных космических – происхождения, природы, состава и функций – ликвидированных дьявольских сеток Хартмана и восстановленных Божьих мыслеобразных сеток.

Ключевые слова: Направление нашей научной работы – поиск, изучение и ликвидация создателей и родителей – первоисточников и возбудителей заболеваний и смерти. Сетки Хартмана.

Обратим внимание исследователей, прежде всего, на корни бессилия современной коммерческой (аллопатической) медицины защитить человечество от развития тяжёлых заболеваний, от развития эпидемий, пандемий, от развития дьявольской операции под названием «коронавирус».

Об этих зловердных корнях мы сообщали человечеству и его правителям, начиная с 90-х годов прошлого века.

Вот эти корни, многие из которых до сих пор не ликвидированы:

Более чем 100-летний застой развития на Земле естествознания и его базовых наук – физики, электрохимии, биологии, микробиологии, вирусологии, эпидемиологии... [1, с. 381-390; 2, с. 235-244].

Проникновение в естествознание и его базовые науки, в медицину – мощных пластов лженауки и откровенного очковтирательства (см. наши публикации с ноября 2016 года в <https://cont.ws/@widawa2>).

Расцвет на Земле хищнической, невежественной, коммерческой медицины, которая заинтересована в размножении болезней и пациентов, которая до сих пор не знает более 80% того, что работает в организме и душе человека, которая до сих пор не знает что такое душа и где она расположена.

Целенаправленное создание на базе хищнической, мафиозной, невежественной, коммерческой медицины мощных средств уничтожения людей, значительного сокращения продолжительности жизни человека (в том числе, с помощью, так называемых вакцин) [3, с. 1-14].

Появление коммерческой организации (в эпоху развития на Земле еврейского грабительского капитализма) – дьявольской частной мафиозной организации под названием ВОЗ (Всемирная организация здравоохранения).

Тщательное скрывание от человечества существования и действия во Вселенной, в том числе, на Земле – ДБС (дьявольщины, бесовщины, сатанизма...) и её детищ – родителей, создателей и распространителей – вирусов, инфекций, болезней, эпидемий, пандемий... [4, с. 1-6].

А вот некоторые печальные результаты и последствия работы на Земле вышеуказанных негативных процессов и застоев:

Полное отсутствие на Земле надёжной защиты человека от ятрогении, невежественной мафиозной коммерческой медицины планеты Земля, далёкой от истинных знаний об особенностях работы организма и души человека, заинтересованной в увеличении на Земле числа пациентов, в получении сверхприбылей.

Полное отсутствие на Земле надёжных медицинских методов, технологий и систем для эффективной профилактики развития тяжёлых заболеваний человека и, прежде всего, развития злокачественных новообразований, инфаркта и инсульта.

Полное отсутствие на Земле эффективных методов, технологий и систем для сиговой ликвидации в организме и душе человека первоисточников и возбудителей развития болезней, в том числе, инфаркта, инсульта, злокачественных новообразований...

Полное отсутствие на Земле эффективных методов, технологий и систем для сиговой ликвидации в организме и душе (эфирном теле) человека – зародышей злокачественных новообразований, зародышей предынфарктных и предынсультных структур.

Полное отсутствие на Земле специальных лечебно-профилактических космических компьютерных систем для обеспечения непрерывной дистанционной космической профилактики тяжёлых заболеваний (кроме одесских космических компьютерных мыслеобразных электронных систем – концентраторов космической энергии и информации – одесских ККМЭС-ККЭИ).

Полное отсутствие на Земле надёжной защиты человека от воздействия дьявольщины, от её средств уничтожения человека – инфекций и вирусов.

Вышеуказанное негативное положение вещей на Земле начало существенно изменяться к лучшему:

– когда учёные и представители искусства города-героя Одесса и Белгород-Днестровска провели первые прямые диалоги с нашим Великим Богом-Творцом – Основателем и Главой Высшего Духовного Разума;

– когда началось многолетнее феноменальное научно-техническое сотрудничество землян (учёных города-героя Одесса) с Высшими представителями Высшего Духовного Разума;

– когда учёными Одесской региональной Академии Наук и Одесского национального медицинского университета были созданы не имеющие аналогов в мире космические информационные технологии для проведения наземных космических исследований и, в том числе, космического научного поиска, дистанционного космического тестирования, дистанционной космической диагностики любых объектов, наземной космической разведки, космической диспансеризации, космической экспертизы...;

– когда нами были открыты и чётко сформулированы 5 (пять) Основных законов взаимодействия и развития систем – 5 (пять) основных законов системной материалистической диалектики...

Вышеуказанный прорыв в создании мощной базы для познания Вселенной, для познания космических процессов на Земле, в атмосфере Земли, в мировом океане и в живых системах – позволили нам создать целый ряд фундаментальных научных открытий и свершений, в корне изменяющих многие представления современного естествознания.

В частности, в процессе наземных космических исследований 1994-2020гг. удалось установить:

— существование во Вселенной информационно-энергетических нематериальных сред и в них первичных источников энергии – природных ускорителей (синхронизаторов) отрицательно и положительно заряженных ЭЗВ СЭИ (элементарных заряженных вращающихся сгустков энергии и информации) и их ассоциатов информационных энергонов и простонов;

— существование и работу во Вселенной двух феноменальных явлений – явления превращения информации в энергию и явления превращения энергии в информацию;

— существование и работу во Вселенной большого количества элементарных космических компьютерных электронных систем –

концентраторов космической энергии и информации (элементарных ККЭС-ККЭИ) – ОЗ СИЭ-ККЭИ (отрицательно заряженных – концентраторов космической энергии и информации) и ПЗ СИЭ-ККЭИ (положительно заряженных – концентраторов космической энергии и информации);

— работу во Вселенной, в атмосфере Земли, в мировом океане, в живых системах, в организме и душе человека великого множества ККЭС-ККЭИ и, в том числе, космических «Движущихся электронных ЭВМ» (ДЭ ЭВМ), космических «Действующих микро ЭВМ» (ДМ ЭВМ), космических «Действующих микро ЭВМ – невидимых летающих объектов» (ДМ ЭВМ-НЛО) [5, с. 12];

— действие во Вселенной неизвестной человеческой силы – силы информационного сродства;

— действие во Вселенной нематериальных «линейных» Божьих Потоків Благодати и материальных «линейных» Божьих Потоків Благодати; Божьих мыслеобразных потоков, веществ, существ, сущностей; Божьих универсальных носителей электроэнергии;

— существование и действие во Вселенной двух главных сил и систем – Божьих и Вселенской ДБС;

— именно Вселенская ДБС наносила и наносит на протяжении тысячелетий удары по человечеству [4, с. 1-6];

— именно Вселенская ДБС и её детища (в том числе, человекоподобные) – создатели и родители вирусов, инфекций, патогенных бактерий, вредоносителей, болезней, эпидемий, пандемий;

— именно Вселенская ДБС, человекоподобные, их рабы, марионетки, шабестоги создали и использовали дьявольское ядерное оружие, которое нам удалось ликвидировать с помощью «батарей» ККЭС-ККЭИ дальнего действия, созданных в Одесской региональной Академии Наук (см. наши публикации с ноября 2016 года в <https://cont.ws/@widawa2>);

— именно Вселенская и человекоподобная ДБС организовала на Земле дьявольскую операцию под названием «коронавирус»...

Именно в силу вышеуказанного, направление нашей научной работы и сотрудничества с Высшими представителями Высшего Духовного Разума:

- поиск, обнаружение и ликвидация родителей, создателей, первоисточников – вирусов, вредоносителей, инфекций, в том числе вирусных инфекций, патогенных микроорганизмов, болезней и смерти...;
- создание эффективных технологий и систем для диагностики, поиска, изучения и ликвидации первоисточников и возбудителей заболеваний, их создателей.

В процессе работы в вышеуказанном направлении, удалось установить, что Вселенская ДБС создала множество источников, родителей, создателей – вирусов, информационных инфекций (ИНФИНФ), специфических информационных инфекций (СПИИНФ), которые могут зарождать цепные реакции размножения и распространения вирусов и инфекций не только в организме и душе человека, но и в атмосфере Земли.

Сейчас, с марта 2020 года, Вселенская ДБС наносит удары по человечеству из воздушной атмосферы Земли, путём рождения и размножения в воздухе, ИНФИНФ, СПИИНФ и вирусов – кислородных, азотных, водных, углекислотных – путём перерождения космических ДМ ЭМВ-НЛО на базе молекул O_2 , N_2 , H_2O , CO_2 .

Вселенская ДБС даже в кислородных подушках и в кислородных болонах может превращать и превращает ДМ ЭМВ-НЛО на базе молекул кислорода и ДМ ЭМВ-НЛО на базе молекул азота – в сверх мощные, летающие, «исходные» кислородные и азотные вирусы, ИНФИНФ и СПИИНФ, порождающие в организме цепные реакции образования и распространения «внутренних» вирусов, ИНФИНФ и СПИИНФ.

Именно эти вирусы, ИНФИНФ и СПИИНФ, при определённых условиях, попадая в дыхательную систему, вызывают летальные исходы из-за развития: пневмонии, атипичной пневмонии, осложнения гриппа и обострения тяжёлых заболеваний, которые были у человека.

ДНК-содержащий коронавирус мало влияет на развитие на Земле дьявольской операции под названием «коронавирус».

За короткое время нам удалось обнаружить и ликвидировать с Божьей помощью около 77 различных видов и типов родителей и создателей инфекций и вирусов, которые поддерживают развитие вышеуказанных цепных реакций и операции «коронавирус»...

Было установлено, что в большинстве случаев Вселенская ДБС действует на человечество с помощью нескольких различных комплексов «исходных» ИНФИНФ, СПИИНФ, атомарных и молекулярных вирусов (в том числе, кислородных, азотных, водных, углекислотных) и поэтому вакцинирование от какого-либо вируса – неэффективно, безрезультатно. Вакцины, вакцинация – это изощрённое изобретение человекоподобной дьявольщины – скотовода, это прикрытие белых пятен и чёрных дыр невежества современной коммерческой, хищнической, мафиозной медицины [5, с. 1-12; 6. с. 1-18].

Кроме того, недавно удалось с Божьей помощью обнаружить и сиюминутно ликвидировать так называемых дьявольских «захватчиков», которые распространяли на Земле – энергонные, простонные, энергонно-простонные, мыслеобразные, нематериальные плазменные, электронно-позитронные, атомарные, молекулярные, материальные плазменные вирусы и их комплексы.

В процессе развития космической эпидемиологии, в процессе наземных космических исследований мы провели специальные исследования происхождения и природы сеток Хартмана. Важно было установить их роль в развитии на Земле дьявольской операции «коронавирус».

В процессе исследований было установлено:

Сетки Хартмана, образующие геопатогенные зоны – это древние детища Вселенской ДБС. Они созданы на Земле и в атмосфере Земли, в толще Земли для порождения и распространения здесь различных несчастий и бедствий для людей – детей Божьих, для значительного сокращения их продолжительности жизни.

Сейчас сетки Хартмана вносят значительный вклад в развитие

дьявольской операции «коронавирус», так как являются мощными источниками распространения на Земле, в атмосфере Земли, в толще Земли – негативной дьявольской информации и дьявольских космических программ, а также различных видов и типов ИНФИНФ, СПИИНФ, атомарных и молекулярных вирусов...

Сетки Хартмана мощные преобразователи Божьих космических ДЭ ЭВМ и космических ДМ ЭВМ-НЛО – в различные виды и типы ИНФИНФ, СПИИНФ, атомарных и молекулярных вирусов (в том числе, кислородных, азотных, водных, уголекислотных).

В этой связи, мы, в процессе сигового взаимодействия с Высшими представителями Высшего Духовного Разума, с помощью специальных космических программ – ликвидировали раз и навсегда дьявольские сетки Хартмана и, тем самым, ликвидировали ещё один мощный источник развития дьявольской операции «коронавирус».

В процессе изучения природы сеток Хартмана, удалось установить:

Дьявольские глобальные трёхмерные сетки Хартмана были образованы потоками дьявольских мыслеобразов, переносящихся со скоростью – выше скорости света в вакууме.

В узлах сеток Хартмана находилось по 6 (шесть) дьявольских мыслеобразных существ – приёмников и генераторов вышеуказанных мыслеобразных потоков.

К каждому узлу и от каждого узла сеток Хартмана переносилось по 6 (шесть) дьявольских мыслеобразных потоков.

Каждый узел трёхмерной сетки Хартмана находился на расстоянии 3 (трёх) метров друг от друга.

Оказалось, что в древности Вселенская ДБС создала сетки Хартмана на месте ликвидированных ею Божьих глобальных мыслеобразных сеток.

Как только были ликвидированы дьявольские сетки Хартмана – Божьи силы сигово восстановили на Земле, в атмосфере Земли, в толще Земли – феноменальные Божьи космические мыслеобразные сетки!

Мы сейчас изучаем их функции.

В процессе изучения Божьих космических мыслеобразных сеток, удалось установить:

- величина их ячеек $3 \times 3 \times 3$ метра;
- в каждом их узле работают по 6 (шесть) Божьих мыслеобразных существ – приёмников и генераторов сверхбыстрых Божьих мыслеобразных потоков;
- по каждой «нити» Божьей мыслеобразной сетки, соединяющих два узла сетки – переносятся в противоположном направлении по два Божьих мыслеобразных потока;
- в центре каждой ячейки находятся по одной Божьей мыслеобразной сущности.

Установлено существование и работа во всех системах, в том числе, в детях Божьих – ещё двух видов трёхмерных Божьих космических мыслеобразных сеток: с величиной ячеек $3 \times 3 \times 3$ сантиметра и с величиной ячеек $3 \times 3 \times 3$ миллиметра. И эти феноменальные космические системы мы сейчас изучаем.

Наша научная работа, направленная на поиск, обнаружение, ликвидацию источников, родителей, создателей различных инфекций, вирусов, болезней, эпидемий, пандемий – продолжается.

Одновременно мы продолжаем испытания и совершенствование феноменальных одесских лечебно-профилактических космических компьютерных мыслеобразных электронных систем – концентраторов космической энергии и информации (одесских ККМЭС-ККЭИ), которые в условиях дьявольской операции «коронавирус» обеспечивают высокий космический иммунитет людей – обладателей одесских ККМЭС-ККЭИ даже к самым опасным вирусам и инфекциям, в том числе – информационным, энергонно-простонным, мыслеобразным, плазменным (материальным и нематериальным) электронно-позитронным, атомарным, молекулярным, ДНК- и РНК-содержащим...

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. В.А. Лапшин, А.О. Видавская, А.Г. Видавская. Что мы сделали для появления на свет и развития эффективной космической эпидемиологии // Abstracts of III International Scientific and Practical Conference. - London, United Kingdom. - 14-16 October 2020. – С. 381-390.
2. А.Г. Видавская, В.А. Лапшин, А.О. Видавская. От идеалистической и материалистической диалектики Фридриха Энгельса – к системной материалистической диалектике и высшим информационным технологиям познания // Abstracts of II International Scientific and Practical Conference. - Boston, USA. - 23-25 September 2020. - С. 235-244.
3. Лапшин В.А., Видавская А.О., Видавская А.Г. О некоторых механизмах и способах, изобретённых негативными паразитическими силами Вселенной для сокращения жизни людей. Процессы ликвидации врагов Бога-Отца // <https://cont.ws/@widawa2> – 12.12.2017. – С. 14.
4. Лапшин В.А., Видавская А.Г., Видавская А.О. Кто наносит удары по Земле и человечеству? // <https://cont.ws/@widawa2> – 02.11.2016. – С.
5. Лапшин В.А., Видавская А.Г., Видавская А.О. Истоки проблем аллопатической медицины и мирового здравоохранения. Божье космическое здравоохранение. Космическая информационно-энергетическая медицина. Космические фармакология и фармакотерапия // <https://cont.ws/@widawa2> – 28.03.2017. – С. 12.
6. Лапшин В.А., Видавская А.Г., Видавская А.О. Новые благие вести из города-героя Одессы. Об открытиях века! О важнейших прорывах в науке в процессе развития космической биологии. О сверхбыстрых носителях мыслей Бога-Творца! Об открытии ДНК-содержащих мыслящих космических систем... // <https://cont.ws/@widawa2> – 23.12.2016. – С. 18.

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Гавриленко Юлія Даріушівна

Сумський державний педагогічний університет

ім. А.С. Макаренка

м. Суми, Україна

Анотація. В статті висвітлені основні етапи становлення музично-педагогічної освіти в Україні. Визначена роль України у розвитку освіти. Розглянуті навчальні заклади, які приймали участь в підготовці майбутніх фахівців. Проаналізовані етапи становлення хорової музики в Україні.

Ключові слова: розвиток освіти, музика, музична освіта, хорова музика, мистецькі дисципліни.

Важливі аспекти становлення і розвитку національної мистецької освіти, а також загальної та професійної освіти розкрито у дослідженнях Л. Масол, С. Мельничука, Н. Миропольської, О. Олексюк, О. Рудницької, В. Черкасова, О. Щолокової та інших. Різні аспекти фахової підготовки вчителів музики досліджувались вітчизняними вченими: система професійної підготовки вчителів співів (О. Апраксіна), розвиток хорового мистецтва та диригентсько-хорової освіти (Д. Локшин, К. Нікольська-Береговська, Т. Смирнова), вокально-хорова й методична підготовка (Т. Пляченко), розвиток фортепіанної педагогіки і виконавства (Л. Гусейнова, Г. Ципін) та ін.

Перший етап розвитку музичної освіти в Україні був пов'язаний з викладанням музики й співу в численних братських школах і колегіумах. З документів XVII – XVIII століть випливає, що музика незмінно фігурувала в статутах братських шкіл в одному ряду з іншими основними науками.

У другій половині XVII – на початку XVIII століть потреба в кадрах кваліфікованих співаків та інструменталістів, які Україна готувала також і для Росії, зростає. Задовольнити ці потреби могла тільки організація спеціальної музичної освіти. Проте ще довгий час основним осередком підготовки музичних кадрів залишалися колегіуми й особливо Київська академія, яка у 1701 р. грамотою Петра I була затверджена як «Академия для наук свободных». Музика входила до складу основних дисциплін в академії, і протягом певного часу іспити з музичних предметів були обов'язковими для випускників старших класів.

Наприкінці XVIII – початку XIX століть у Київській академії спостерігається тенденція до професіоналізації навчання музики. Відкриваються класи «нотного ірмологійного співу» та інструментальної музики. У нотному класі, який відкрився в 1790 р., вивчали піснеспіви церковного вжитку, а також ірмологіони.

Гра на музичних інструментах лише допускалася, але не заохочувалася: в інструкції ректора Рафаїла Заборовського (1734 р.) є пункт про те, що студентам дозволяється інколи пограти «на пристойних для студента інструментах, щоб не залишатися завжди у напруженому стані».

Отже, роль Київської академії у підготовці кадрів музикантів-виконавців, педагогів-теоретиків і навіть композиторів була дуже істотною протягом XVII – XVIII століть.

Розвиток вітчизняної хорової культури, поширення в Україні і в Росії складних форм партесного багатоголосся вимагали підвищення рівня як теоретичної, так і виконавської майстерності музикантів. Тому практика висувала питання про необхідність організації спеціальної підготовки митців. Перші кроки в цьому напрямку було здійснено в 30-і роки XVIII століття, коли були відкриті Глухівська школа з підготовки співаків для Придворної капели (1739 р.), музична академія в Кременчузі (1788 р.), вокальні, інструментальні й «нотні класи» у Харкові та Києві (1799 р.). Такі форми навчання, як нотні класи, були прообразами спеціальних музичних шкіл.

У середині 60-х років XVIII століття одним з нових центрів музичної освіти став Харків. Там у 1765 р. при колегіумі відкрили «додаткові класи», в одному з яких вивчалось і музичне мистецтво.

На початку XIX століття зароджуються нові форми музичної освіти, пов'язані з відкриттям в Україні перших університетів. Велику роль у розвитку музичної освіти в Україні відіграв Харківський університет, заснований 1805 року. Видатними музичними педагогами Харківського університету в першій половині XIX століття були А. Барсицький, І. Вітковський (учень Й. Гайдна), Л. Лозицький, Я. Зенкевич, та ін. наприклад, у Полтавському кадетському корпусі музика поряд з гімнастикою і танцями була позакласним заняттям. Дехто з професійних музикантів відкривав навіть приватні музичні школи, наприклад: у Харкові Ілля Кон (1818) і Матвій Гердичко (1839). Обидві ці школи призначалися для навчання чи вдосконалення гри на оркестрових інструментах хлопчиків-кріпаків.

На Західній Україні та в Закарпатті в цей час навчання музики проводилося здебільшого при церковних хорах. Вони сприяли широкому розвитку хорової культури. З числа вихованців таких хорів виходять й окремі композитори, основою творчості яких стала світська музика (М. Вербицький, І. Лаврівський та ін.). Мережа спеціальних музичних навчальних закладів з'явилася пізніше – у другій половині XIX століття. Їхнє виникнення пов'язане з діяльністю Російського Музичного Товариства (РМТ, або ІРМТ – Імператорське Музичне Товариство), яке було засноване 1859 р. в Петербурзі групою передових діячів російської культури (А. Рубінштейном, Д. Стасовим, В. Кологривовим). Відділи РМТ відкриваються майже у всіх великих містах України: Київський – 1863 р., Харківський – 187 р., статут одеського відділу було затверджено 1884 року. Після спроби організації музичних класів при відкритому 1863 р. Київському відділенні РМТ розпочався новий етап у налагодженні професійної освіти. У січні 1868 р. була заснована музична школа, згодом реорганізована в музичне училище, а пізніше – консерваторію. Посаду першого директора школи обійняв Р. Пфеніг (1868 – 1875).

Музичні класи, відкриті при Харківському відділенні РМТ 1871 р., були реорганізовані 1883 р. в музичне училище, яке очолив освічений музикант, піаніст і диригент І. Слатін. 1886 р. були відкриті музичні класи при Одеському відділенні РМТ, для роботи в яких були запрошені кращі педагоги Одеси, серед яких піаністи К. Лаглер, К. Масалов, Д. Рессель та ін. Викладалася музика і в обох чоловічих гімназіях. Чимало учнів добре грали на фортепіано та скрипці. Викладання музики було запроваджено і у Володимирському кадетському корпусі, відкритому 1851 р. Тут викладалися співи, гра на фортепіано, струнно-смичкових інструментах, функціонували хор та симфонічний оркестр, до складу якого входили кадети й викладачі.

Перша приватна школа в Києві, організована К. фон Фейстом 1881р., мала назву вокально-інструментальної. У Харкові здобула визнання спеціальна фортепіанна школа, очолювана талановитим піаністом, учнем Ф. Ліста А. Беншем. Аналогічні приватні заклади в цей період виникали в інших містах України. Важливу роль у становленні музичної освіти в Україні відіграла відкрита в Києві М. Лисенком Музично-драматична школа (1904 р.). До школи мали право вступати діти всіх прошарків населення від 9 до 14 років, до класів співу і тромбона – від 16 – 17 років. Не маючи можливості офіційно проголосити свою школу українською, Лисенко виховував у своїх учнів любов до українського мистецтва. Саме тут вперше в Україні було відкрито відділ української драми (1906 р.) та клас бандури (1907 р.).

В історії становлення музичної освіти в Західній Україні друга половина XIX століття позначена розгортанням музично-освітньої роботи та активізацією хорового руху. Осередком хорового співу були переважно такі навчальні заклади, як гімназія, бурса, семінарія. У 90-і рр. XIX століття загальна картина викладання музики змінилася на краще. Навчальною програмою передбачалося поетапне навчання. На першому і другому етапах подавалися загальні відомості з теорії музики та сольфеджіо, а також практикувалося одноголосне виконання хорових творів.

На третьому й четвертому етапах, незважаючи на обов'язкове виконання церковних композицій, особлива увага приділялася хоровому співу народних пісень і творам галицьких композиторів. В 1903 р. на базі «Союзу співацьких і музичних товариств» було засновано Вищий музичний інститут. У ньому передбачалося викладання композиції, сольного та хорового співу, гри на фортепіано, скрипці, віолончелі та інших інструментах. 1912 р. було прийняте рішення про надання Вищому музичному інституту імені Миколи Лисенка. Становлення системи професійної музичної освіти в Україні відбувалося поетапно й було зумовлене запитами суспільства та необхідністю підготовки висококваліфікованих викладачів музики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРА

1. Зязюн І. А. Пріоритетні принципи дидактики сучасної професійної освіти / І. А. Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія: зб. наук. пр. – Х., 2000. – Вип. 1. – С. 11 – 19.
2. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / Василь Григорович Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
3. Масол Л. М. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх іновацій / Л. М. Масол // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 1. – С. 2 – 5.
4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 278 с.
5. Черкасов В. Ф. Музично-педагогічна освіта на межі двох тисячоліть (1991 – 2010 рр.) / В. Ф. Черкасов. – Кіровоград: ТОВ. «Імекс-ЛТД», 2011. – 380 с.
6. Шевченко Г. П. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період / Г.П. Шевченко, Х.М. Джабер. – Луганськ: Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2004. – 208 с.

**УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНОГО ЗМІСТУ
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ**

Гречаник Наталія Ігорівна

к.пед.наук., доцент

Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

м. Глухів, Україна

Анотація: В статті представлені основні методологічні підходи підвищення ефективності формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці на засадах гуманізації, гуманітаризації, фундаменталізації й інновації освітнього процесу.

Ключові слова: культурологічна компетентність, професійна підготовка, гуманізація, гуманітаризація, фундаменталізація.

У процесі розроблення системи вдосконалення процесу формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи беремо за основу визначення, наведене в «Новому словнику іншомовних слів»: удосконалення – це процес, спрямований на покращення традиційної освітньої системи, на більш досконалу її реалізацію шляхом модернізації, модифікації та раціоналізації [7]. Згідно із зазначеним, модернізація – це зміна, осучаснення освітньої системи відповідно до нових вимог, надання їй раніше невластивих рис [7, с. 395]; модифікація – процес, спрямований на видозміну предмета чи явища, що характеризується появою нових ознак чи властивостей і не змінює його сутності [7, с. 395]; раціоналізація – вдосконалення педагогічної діяльності більш доцільними, раціональними засобами [7, с. 518].

Відтак, постає необхідність розглянути шляхи вдосконалення процесу формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи в контексті модернізації, модифікації та раціоналізації професійної підготовки. У процесі роботи з удосконалення теоретико-практичного змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи взято до уваги основні положення низки методологічних підходів, зокрема компетентнісного, культурологічного, аксіологічного, суб'єктно-діяльнісного, професіографічного, синергетичного, етнорегіонального. Вони застосовувалися на засадах взаємодоповнюваності й відповідності меті й завданням дослідження, а також узгодженості з визначеними принципами й педагогічними умовами.

Одним із шляхів удосконалення процесу формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи є усунення суперечностей між академічністю й професійною спрямованістю освіти, відтак, удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи має здійснюватися на засадах її гуманізації та гуманітаризації, інтеграції, фундаменталізації, інноваційності.

Г. Тарасенко, Б. Нестерович підкреслюють той факт, що гуманітарні й фундаментальні знання є впливовими чинниками, як розумового, так і загальнокультурного розвитку особистості, адже спрямовані на гармонізацію взаємовідносин людини з навколишнім світом. І. Чистовська зазначає, що в межах процесів гуманізації і гуманітаризації сформувався новий принцип пізнання – холізм, відповідно до якого, кожний об'єкт варто вивчати з погляду його цілісності, що є результатом не простої сукупності частин, а особливого духовного чинника – цілісності [6]. У контексті теми нашого дослідження доцільно говорити про положення культурологічного холізму, що передбачає обов'язкову опору не лише на раціональне досягнення дійсності, але й на інтуїтивно-ірраціональне заглиблення особистості у свою культуру.

Варто зазначити, що С. Гончаренко розмежовує явища гуманізації та гуманітаризації як два незалежні методологічні принципи, що перебувають у

взаємодії, але мають власні цілі й завдання [2, с. 3]. На думку дослідника, гуманізація освітніх процесів, насамперед, стосується міжособистісних відносин, передбачає визнання самоцінності людської особистості, забезпечення її прав, волі, можливостей самореалізації, а гуманітаризація визначає масштаб мислення й осмислення кінцевого результату освіти в навчально-виховних і культурологічних вимірах, а відтак, впливає на розширення переліку гуманітарних дисциплін, а також удосконалення їхнього змісту й методики викладання з метою формування ціннісного ставлення молодих поколінь до природи, культури й соціуму [2, с. 3].

Відтак, гуманітарна спрямованість професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи сприятиме формуванню критичного мислення, широкого світогляду, ґрунтовних історичних, культурологічних і суспільних знань, уможливить трансляцію етичних і естетичних норм майбутнім поколінням, а отже, безпосередньо впливатиме на підсилення формування культурологічної компетентності майбутніх фахівців.

Варто зазначити, що ці підходи не можуть бути реалізовані лише за рахунок блоку соціально-гуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти. У процесі викладання всіх навчальних предметів важливими є актуалізація культурологічної складової, аналіз морально-ціннісних (соціальних і особистісних) проблем, їхнє осмислення й розв'язання в контексті фахово-орієнтованого спектру дисципліни. Відтак, гуманітаризація професійно-педагогічної освіти майбутніх учителів початкової школи передбачає створення умов для самовизначення й самореалізації майбутнього педагога в контексті розкриття його творчого потенціалу, формування в нього глобального культурологічного мислення, становлення системи морально-ціннісних орієнтацій і професійних рис із подальшою їх актуалізацією у професійній діяльності.

Отже, гуманітаризація педагогічної освіти поєднана з її інтегративністю, оскільки пов'язана з переорієнтацією з предметно-змістового принципу опанування основ наук на вивчення цілісної картини світу з опорою на базові

цінності людства, а відтак, безпосередньо сприяє формуванню культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

У професійній педагогіці «інтеграція» обґрунтовується, як процес і результат поєднання компонентів змісту освіти для отримання цілісних знань, умінь, навичок студентів за допомогою взаємозв'язку дисциплін, у результаті чого вони набувають нової якості [1, с. 186]. Відтак, у результаті інтеграції складові утворюють єдність на основі взаємодоповнення функціонування, на базі поглиблення й розвитку внутрішніх зв'язків. Інтегровані елементи не є простою сукупністю, оскільки інтеграція передбачає аналіз, комбінацію, синтез і, як результат, появу нових якостей і функцій, невластивих окремим елементам системи.

У контексті дослідження процесу формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи педагогічну інтеграцію розглядаємо, як процес і результат поєднання структурних елементів змісту освіти для становлення в майбутніх педагогів цілісної професійної системи знань, умінь, навичок і ціннісно-світоглядних орієнтирів. Варто наголосити, що інтеграційні процеси можуть виникнути, як у процесі створення нової системи з раніше не пов'язаних елементів, так і в у межах уже наявної системи – у такому випадку вони сприяють підвищенню рівня її цілісності й організованості. Оскільки професійну підготовку майбутніх учителів початкової школи розглядаємо як уже сформовану й діючу систему, то інтеграція, на нашу думку, сприятиме формуванню цілісного культурологічно-орієнтованого середовища і стає концептуальною основою для конструювання системи формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Фундаменталізація, як основа розвитку професійно-педагогічної освіти майбутніх учителів початкової школи передбачає: збереження її основного змісту, який сформувався історично і є досить консервативним за своїм характером; формування базових компетентностей; актуалізацію загальноосвітніх компонентів в освітніх планах і програмах; пізню профілізацію навчання; посилення наукової спрямованості закладів освіти.

С. Гончаренко стверджує: «Освіта стає фундаментальною, якщо вона зорієнтована на виявлення глибинних сутнісних основ і зв'язків між різноманітними процесами навколишнього світу. Фундаментальні знання про ці основи й зв'язки містяться в загальних природничо-наукових, технічних та гуманітарних дисциплінах, які узагальнено відображають логіку й структуру відповідних наук з позицій сьогодення» [2, с. 181].

Отже, спрямованість професійної підготовки на фундаменталізацію освіти необхідна для того, щоб майбутній учитель початкової школи в процесі навчання зміг опанувати необхідні фундаментальні базові знання, що складатимуть основу для особистісного і професійного розвитку, формування єдиної світоглядної системи. С. Семеріков і І. Теплицький стверджують, що цей підхід дає змогу оволодіти необхідними знаннями не лише фахової спрямованості, а й із усього комплексу природничо-наукових і суспільно-гуманітарних дисциплін, які сприяють формуванню не тільки системи професійних умінь і навичок, але й системи мотивів, ціннісно-світоглядних орієнтирів, особистісних характеристик [5].

Найбільш ефективною є професійна підготовка, що базується на єдності фундаментальності й інноваційності навчання, на діалектичній єдності й взаємодії традицій і новаторства. Відтак, інноваційність відіграє важливу роль в удосконаленні теорико-практичного змісту формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи. В «Енциклопедії освіти» зазначено, що «інновації – це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно інноваційного стану» [3, с. 338]. Відповідно, інновації класифікують за низкою критеріїв, а саме: об'єктом впливу (педагогічні, соціально-психологічні, організаційно-управлінські), рівнем поширення (системно-методологічні й локально-технологічні), за характером (організаційні, змістові й технологічні нововведення), потенціалом нового (радикальні, модифікаційні, комбінаторні).

Інноваційність реалізується і шляхом відмови від уніфікації, від єдиного загальноприйнятого підходу до професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців. Насамперед, це передбачає впровадження положень низки сучасних методологічних підходів у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, загалом, і формування в них культурологічної компетентності, зокрема.

Компетентнісний підхід розглядається багатьма дослідниками, як такий, що впливає не тільки на саму структуру знань, а й на якість освіти в цілому, він сприятиме узгодженню змісту освіти й потреб ринку праці. У межах цього підходу модернізація теоретико-практичного змісту формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи стосується передусім розроблення нормативної бази й навчально-методичного забезпечення освітнього процесу, що відображають компетентнісну спрямованість освітнього інструментарію на формування системи компетентностей (інтегративних, ключових, фахових, програмних результатів навчання).

У межах *синергетичного підходу* розглядаємо досліджуваний феномен, як складну міждисциплінарну саморегульовану й самодетерміновану систему, успішність формування й функціонування якої залежить від синергетичної єдності і взаємозв'язку її мікро-, мезо- й макро-рівнів, кожен із яких реалізується у відповідному напрямі. Відтак, застосування цього підходу дає змогу наочно продемонструвати студентам, з одного боку, складність, різноманітність, трудомісткість і цілісність діяльності майбутнього вчителя початкової школи, а з іншого, відмовитись від єдиного темпу освітнього процесу і сталої професіограми, на основі розроблення індивідуальних програм стратегічного культурологічного самозростання майбутнього фахівця.

Реалізація *професіографічного підходу*, передусім, передбачає вдосконалення практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи на основі вимог, що зафіксовані в низці нормативних державних документів, зокрема в Концепції «Нова українська школа», а саме: вміння застосовувати

педагогіку партнерства, в основі якої лежить спілкування, взаємодія, співпраця між учителем, учнями й батьками; вміння працювати на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти й компетентнісного підходу; вміння використовувати академічну свободу, бажання і здатність продовжувати власну професійну освіту; володіти навичками учителя-інноватора (здатність розробляти авторські навчальні програми, методи, технології, прийоми й засоби навчання, активно розвивати власне фахове бачення); здатність до співробітництва з іншими учителями й учнями шляхом створення цифрових продуктів, презентацій і проєктів; здатність навчити учнів бути відкритими до спілкування з усім світом шляхом використання цифрових засобів [4].

Суб'єктно-діяльнісний підхід, спрямований на підвищення якості освітнього процесу й реалізацію його взаємозв'язків із практичною мистецькою діяльністю студентів, їхньою виховною й науково-дослідницькою роботою, практичною підготовленістю до професійної діяльності й, водночас, на особистісний і професійний розвиток майбутніх учителів, забезпечення умов для самореалізації.

Реалізація положень *аксіологічного підходу* в удосконаленні теоретико-практичного змісту формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи має спрямовуватися на формування в них гуманістичних цінностей і світоглядних орієнтирів, оскільки сучасна школа потребує педагогів, що володіють системою загальнолюдських, національних і професійних характеристик, які визначають ставлення до навколишнього світу, своєї діяльності, самого себе, як людини й професіонала.

Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах *культурологічного підходу* детермінується не лише необхідністю цілеспрямованого комплексного впливу на майбутніх фахівців із боку викладачів дисциплін культурологічного спрямування, підбору необхідних навчальних матеріалів мистецького характеру, а й потребою в поетапному оволодінні майбутніми фахівцями змістом педагогічної культури в

процесі опанування професії, під час якого викладачі й студенти реалізують себе як суб'єкти професійно-педагогічної культури.

Оновлення теоретико-практичного змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах *етнорегіонального підходу* має спрямовуватися на наповнення змісту навчальних дисциплін культурологічним матеріалом етнічного характеру, розроблення завдань етнокультурного змісту, орієнтацію майбутніх учителів на пропагування етнокультурних цінностей, вивчення й розвиток культури рідного регіону й народу в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Батышев С., Новиков А. Профессиональная педагогика: учебн. Москва: Изд-во ЭГВС, 2009. 456 с.
2. Гончаренко С.У. І все таки – гуманітаризація. Педагогіка і психологія. 1995. № 1. С. 3-7.
3. Енциклопедія освіти [Текст] / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. - К. : Юрінком Інтер, 2008. - 1038 с.
4. Концепція «Нова українська школа»: затв. Рішенням колегії МОН від 27.10.2016. URL: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczyia.pdf>. (дата звернення: 10.03.2020)
5. Семеріков С.О., Теплицький І. О. Фундаменталізація як основа розвитку інноваційної вищої освіти. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/106941/1/98.pdf>. (дата звернення: 24.03.2020).
6. Чистовська І. П. Гуманізація та гуманітаризація навчально-виховного процесу у вищих технічних навчальних закладах. *Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*: Філософія. Психологія. Педагогіка. 2008. №1. С. 191-195.
7. Шевченко Л. І. Новий словник іншомовних слів. Київ: АРІЙ, 2008. 672 с.

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ І ОБ'ЄКТІВ
З РОЗПОДІЛЕНИМИ ПАРАМЕТРАМИ**

Григоренко Світлана Миколаївна

к.т.н., старший викладач

Лись Дар'я Анатоліївна

Аспірант

Фаленда Володимир Володимирович

Калінін Віктор Кирилович

Магістранти

Одеський національний політехнічний університет

м. Одеса, Україна

Анотація: в статті розглянуто порівняльний аналіз побудови управління розподіленими процесами з використанням універсальних і спеціалізованих технічних засобів обчислювальної техніки. Аналіз різних методів апроксимації динамічних характеристик кінцево-непредставимих об'єктів показує, що найбільше поширення, особливо при моделюванні РП-об'єктів, що мають складну конфігурацію й характеризуються наявністю внутрішніх і зовнішніх нелінійностей, одержали методи дискретизації вихідної безперервної математичної моделі шляхом просторового та/або тимчасового квантування. Дані методи засновані на кінцево-різницевих апроксимаціях просторових та/або тимчасових безперервних змінних.

Ключові слова: методи апроксимації, математичне моделювання, аналогові, гібридні та цифрові ОМ, умови оптимальності, обчислювальна система, R-R- і RC-сітки, РП-об'єкти.

Дослідження розподілених процесів і об'єктів, а отже, і рішення завдань моделювання динаміки та синтез керування РП-об'єктами, може бути проведено трьома шляхами [1]:

- експериментально на натурному об'єкті;
- експериментально на моделі тої ж фізичної природи, що й натурний об'єкт (фізичне моделювання);
- за допомогою математичного моделювання.

Застосування перших двох шляхів сполучено, найчастіше, з більшими матеріальними й трудовими витратами, а у випадку проектування нових промислових систем - за рідкісним винятком - неможливо. У зв'язку із цим всюди поширення при дослідженні РП-об'єктів одержав метод математичного моделювання [1], при якому досліджується не саме фізичне явище або об'єкт, а лише його математична модель (ММ). Метод математичного моделювання характеризується двома наступними етапами [1]:

- стан ММ, що адекватно відбиває фізичне явище або процес, що відбувається в реальному об'єкті;
- рішення сформульованого математичного завдання яким-небудь способом (за допомогою засобів обчислювальної техніки (ОТ)).

Перший етап математичного моделювання являє собою дуже важливе завдання, оскільки від адекватності отриманої математичної моделі досліджуваного об'єкта залежить кінцевий результат. Однак, найбільш складним і трудомістким у більшості випадків є другий етап - розрахунок математичної моделі.

Згідно [1] РП-об'єкти є кінцево-непредставимими. У процесі математичного моделювання характеристики, що визначають їхньому динаміку (для реальних об'єктів як правило нелінійні, складної форми [1]), апроксимується спрощеними виразами, що еквівалентно підбору ММ, що зберігає істотні динамічні властивості досліджуваного РП-об'єкта [2].

Подання динамічних характеристик РП-об'єктів системами звичайних диференціальних або алгебраїчних рівнянь уможливорює моделювання цих

об'єктів на аналогових, гібридних і цифрових ОМ. Сучасна теорія моделювання РП-об'єктів поєднує ряд методів, що відрізняються один від одного точністю, швидкістю, наочністю, областями застосування, класом розв'язувані завдання іншими факторами [1,2]. Всі ці методи можуть бути об'єднані в чотири основних методи [3]:

- безперервний простір - безперервний час (БПБЧ);
- безперервний простір - дискретний час (БПДЧ);
- дискретний простір - безперервний час (ДПБЧ) або метод прямих;
- дискретний простір - дискретний час (ДПДЧ) або метод кінцевих різниць (називаний також методом сіток).

Найбільш ефективними чисельними методами [1] є метод прямих і метод сіток. При використанні методу кінцевих різниць (сіток) область безперервної зміни аргументу замінюється кінцевою безліччю крапок, що є вузлами сітки, що наноситься на згадану область. Таким чином, функції, обумовлені у вузлах сітки, стають функціями дискретного аргументу. Виробничі в диференціальних рівняннях і в крайових умовах апроксимуються кінцевими різницями, у результаті чого математична модель явища приводиться до системи алгебраїчних рівнянь. Існує кілька способів кінцево-різницевої апроксимації, але найчастіше використовують розкладання функції в ряд Тейлора, залишаючи в ньому кінцеве число членів, відкидаючи члени, що представляють собою малі величини більше високого порядку.

У випадку застосування методу прямих похідні по одним незалежним змінним (найчастіше за часом) залишаються незмінними, у той час як похідні по іншим змінним апроксимуються кінцевими різницями. У результаті такої апроксимації диференціальне рівняння в частинних похідних замінюється системою звичайних диференціальних рівнянь.

Крім перерахованих методів в останні роки для моделювання динаміки розподілених об'єктів використовуються метод кінцевих елементів, а також ряд статистичних методів, наприклад, метод Монте-Карло [1,2], метод оптимальної динамічної фільтрації і інші.

При реалізації систем керування розподіленими процесами й об'єктами практичне застосування також знайшли методи, пов'язані з дискретизацією вихідної ММ процесу або об'єкта [1,4]. У цьому випадку завдання зводиться або до знаходження необхідних умов оптимальності [4], або до безпосереднього визначення градієнта функціонала якості.

Коли визначаються необхідні умови оптимальності (наприклад, при рішенні за принципом максимуму [4]), необхідно для апроксимуючих диференціальних або різницевих рівнянь вирішувати двох крапкове крайове завдання. Процес рішення двох крапкового крайового завдання полягає в побудові безлічі рішень, що задовольняють граничним умовам на одному кінці (закріпленому), шляхом варіювання на іншому кінці (вільному) незаданими граничними умовами як параметри (тобто при задоволенні умовам оптимальності) деякі рішення будуть проходити через задані граничні умови на закріпленому кінці. Існують методи рішення двоточечного крайового завдання (ДТКЗ) докладно розглянуті в роботах.

Для визначення градієнта функціонала якості можуть бути застосовані метод дискретного програмування [1] і градієнтні методи (методи найшвидшого спуска).

Слід зазначити, що існуючі методи сполучення з потужним парком обчислювальних машин дозволяють у цей час вирішувати завдання оптимізації (так само як і завдання моделювання динаміки) для цілого ряду промислових РП-об'єктів. У той же час [1] зустрічаються більші труднощі при рішенні завдань із обмеженнями на вихідні координати, завдань у нелінійній постановці, пов'язані із громіздкими обчисленнями, що вимагають значних витрат машинного часу й використання великого обсягу пам'яті. Тверді вимоги стосовно часу рішення (наприклад, цілей оперативного керування) змушують шукати більше ефективні методи рішення таких завдань оптимізації й засоби ОТ для їхньої реалізації, які в сполученні повинні забезпечити необхідну швидкодію.

Одним зі шляхів рішення завдання є застосування методу прогнозування, заснованого на використанні швидкодіючої моделі системи керування [3]. Відмінною рисою методу прогнозування є те, що моделююча техніка використовується переважно (і не тільки) не для дослідження, а для безпосереднього рішення завдань оптимального керування. Це є принциповим моментом. Характерна риса методу прогнозування полягає в послідовному визначенні кінцевого результату керуючого впливу, обираного в цей момент. Керуючий вплив при цьому формується на підставі майбутнього поведіння об'єкту. Таким чином, при прогнозуванні на підставі відомого математичного опису динаміки процесу й відомостях про стан об'єкта в цей момент, можна одержати рішення завдання про визначення кінцевого стану об'єкта при тім або іншому керуючому впливі.

Слід також зазначити, що практичне застосування строго оптимальних законів управління для синтезу реальних систем поки ще порівняно обмежене [1, 2, 3]. Це пояснюється тим, що побудова на основі зазначеної теорії систем для складних об'єктів, у яких незмінна 3-частину системи описується диференціальними рівняннями високого порядку або системою рівнянь великої розмірності (як у випадку апроксимації динаміки РП-об'єкта) з урахуванням складного характеру обмежень, при нинішньому стані засобів обчислювальної техніки складно реалізоване [1,3]. Виникає завдання синтезу наближених алгоритмів управління (квазіоптимальних), незначно, у змісті вибраного функціонала якості, що відрізняються від строго оптимальних (наприклад), але зате просто реалізованих на практиці. При цьому виходить деяке відхилення процесу від строго оптимального, однак регулятор у системі значно спрощується. Такий підхід до рішення завдань оптимального управління є практично обґрунтованим ще по наступних причинах [3]:

- будь-який управляючий пристрій будується з елементів, що мають обмежені можливості й, отже, на волю вибору керуючого пристрою також накладені обмеження;
- як правило відсутнє повна інформація про структуру об'єкта управління;

- математична модель, на базі якої синтезується оптимальне управління, тільки приблизно відповідає об'єкту;

- при синтезі строго оптимальних САУ необхідна повна інформація про координати об'єкта, вхідних сигналах, і всіх їхніх похідних. Одержання такої інформації (особливо вищих похідних) у реальних тимчасових системах зв'язано зі значними труднощами.

Для реалізації чисельних методів при моделюванні динаміки й синтезі управління Рп-об'єктами використовуються аналогові, цифрові й гібридні обчислювальні пристрої. Ефективність застосування тих або інших обчислювальних методів і засобів визначаються в кожному конкретному випадку по цілому ряду показників [1, 5].

Ефективність застосування обчислювальних засобів визначається наступними показниками [5]: точність, швидкодія, простота пристрою, і експлуатації, вартість, надійність, стандартність і уніфікованість вузлів, вага, габарити тощо.

Дослідження реального РП-об'єкта в більшості випадків зводиться до не до однократного рішення крайового завдання, а до рішення великої кількості варіантів однієї й того ж завдання при різних вихідних даних з метою пошуку оптимального варіанта. Прикладом подібних завдань є завдання оптимального управління [1,4], оптимізації режимів енергетичних мереж [1] і ряду інших завдань. При рішенні різноманітних завдань фактор швидкості здобуває вирішальне значення. Істотно підвищити швидкість рішення завдань дослідження РП-об'єктів на цифрових машинах можна тільки з переходом до паралельних обчислювальних систем, що використовують принцип паралелізму й перебудовуємо ості структури, у тому числі й спеціалізованим. До таких систем, орієнтованим на рішення рівнянь у частинних похідних, можна віднести багато процесорну систему ILLIAC-IV і їй подібні, а також цифрові однорідні сітки. Факторами, що стримують широке застосування паралельних обчислювальних систем, є їхня висока вартість, складність організації обчислювального процесу й забезпечення його стійкості. Рішення

цих проблем можливо буде лише при масовому виробництві мікропроцесорів [1]. Сьогодні існують два типи АОМ: структурні моделі й деталі-аналоги. Структури АОМ використовуються головним чином для дослідження САУ об'єктами із зосередженими параметрами. У роботах показана можливість використання структурних АОМ для рішення рівнянь у частинних похідних, однак, через неможливість вирішувати завдання великої розмірності, більших апаратних витрат і низкою точності в порівнянні з моделями-аналогами, поширення вони не одержали.

Для рішення завдань математичної фізики застосовують моделі-аналоги у вигляді суцільних середовищ, сіток і комбінованих моделей. Аналіз цих робіт показує, що найбільше поширення одержали моделі-аналоги з електропровідного паперу й сіткові моделі: резистивні (R-сітки) і резистивно-ємнісні (RC-сітки). При аналоговому моделюванні РП-об'єктів найбільша ефективність може бути досягнута застосуванням RC-сіткових процесорів, що реалізують метод ДПБЧ [1,5]. Цей клас обчислювачів має простоту пристрою й експлуатації, великою наочністю в програмуванні й відображенні результатів обчислювачів. RC-сітки мають такі важливі переваги як висока швидкодія, обумовлена неалгоритмічним засобом переробки інформації, практично необмеженим обсягом пам'яті, можливістю активно втручатися в хід обчислювального процесу. Основний недолік існуючих RC-сіток - складність управління їх параметрами в процесі рішення у функції потенціалів вузлових точок або зовнішнього сигналу (це необхідно при рішенні нелінійних завдань).

Проведене порівняння аналогових і цифрових методів і засобів ОТ, застосованих для рішення рівнянь у частинних похідних, не слід розглядати як взаємовиключне, а лише як вказівка на методи й засоби, що мають область свого ефективного застосування. У певному змісті розумним компромісом з метою об'єднання достоїнств аналогових і цифрових машин, з'явилися гібридні обчислювальні системи (ГОС) [2]. Перехід до ГОС – це цілеспрямований шлях підвищення ефективності засобів ОТ. Крім типів входних до складу ГОС аналогових процесорів, гібридні системи можна розділити на два класи. У

першому випадку аналоговий процесор використовується для реалізації ММ РП-об'єкта. При цьому гібридний комплекс має всі достоїнства АОМ - наочністю, високою швидкістю тощо. У другому випадку аналоговий процесор служить лише для визначення вектору виправлення [1], а завдання вирішується ітераційними методами [5]. Інший спосіб побудови ГОС практично виключає [1] можливість рішення зворотних завдань і завдань управління, а також дослідження динаміки складних РП-об'єктів. Тому перевага варто віддати такій структурі ГОС, що містить рівноправні аналоговий і цифровий процесори.

Подальше підвищення ефективності рішення нелінійних завдань (моделювання динаміки й синтезу управління РП-об'єктами) вдалося досягти зі створенням дискретно-аналогових сіткових процесорів із широтно-імпульсними управляючими параметрами (ДАСП), основи теорії й принципи побудови і одержували подальший розвиток в [1]. У ДАСП як базовий елемент моделюючого середовища змінної структури використовується широтно-імпульсна управляюча провідність (ШИКП), або широтно-імпульсна управляюча ємність (ШИКЄ) [1]. Основною особливістю ДАСП є подання інформації про параметри сітки у вигляді дискретних сигналів – прямокутних імпульсів змінної тривалості. Перехід до імпульсно-безперервної форми подання інформації дає можливість на прості в технічній реалізації пристроях виконувати необхідні математичні операції й нелінійні перетворення над змінними, вхідними у вихідне управління й граничні умови. Так, при рішенні нелінійних завдань із нелійнностями 1 роду, характер модельованої нелінійності (наприклад, для ШИКП $q = f(U)$) задається формою напруги, що розгортає. Для випадку однорідної сітки вид нелінійної характеристики однаково для всіх провідностей. Це дозволяє використовувати один загальний генератор нелінійної залежності на всю однорідну сітку. При цьому в кожному вузлі відбувається формування тривалості імпульсів за значенням вузлового потенціалу. Таким чином, здійснюється паралельне обчислення нелінійних залежностей провідностей сітки від вулових потенціалів. Це є основною

важливою перевагою ДАСП, оскільки обчислення нелінійних параметрів сіткового процесора тут здійснюється не послідовно, як у випадку використання R-Сіток, а паралельно й без застосування ЦОМ, що різко підвищує ефективність рішення нелінійних завдань. Основним недоліком ДАСП, властивий і іншій існуючій сітковій моделям - є низький рівень автоматизації процесу рішення (набір параметрів сітки, знімання й обробка результатів рішення тощо). Таким чином, зокрема, відзначаючи позитивні якості спеціалізованих обчислювачів (R-R- і RC-сіток) необхідно вирішити завдання автоматизації процесу рішення, що дозволить найбільшою мірою використовувати основні переваги цього класу процесорів - швидкодія й простоту технічної реалізації паралельного способу обчислень при рішенні завдань (особливо нелінійних) дослідження РП-об'єктів.

У висновку варто вказати на той факт [1], що процес моделювання систем з розподіленими параметрами (причому, поза залежністю від засобу на якому він здійснюється) є важливим перехідним етапом від дослідження динаміки системи на моделі до натурних випробувань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мацевитый Ю.М., Прокофьев В.Е. Моделирование нелинейных процессов в распределенных системах. Киев: Наукова думка, 1975 – 302с.
2. Бэки Дж., Карплюс У. Теория и применение гибридных вычислительных систем. М.: Мир, 1970 - 483с.
3. Александровский Н.М., Егоров СВ., Кузин Р.Е. Адаптивные системы автоматического управления сложными технологическими процессами. М: Энергия, 1973 - 272с.
4. Бутковский А.Г. Теория оптимального управления системами с распределенными параметрами. М.: Наука, 1965 - 474с.
5. Козлов Э.С., Сергеев Н.П., Николаев Н.С. Автоматизация процессов решения краевых задач. М.: Энергия, 1974. - 112с.

**ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ УСПІШНОСТІ ЗМАГАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ У СПОРТИВНИХ ТАНЦЯХ**

Гринь Олександр Романович

к.пед.н., професор

Моргосліп Дмитро Олександрович

Аспірант

Національний університет фізичного виховання і спорту України,
м. Київ, Україна

Анотація: за даними аналізу літературних досліджено психологічні фактори успішності змагальної діяльності у спортивних танцях. Розглянуто поняття успішності змагальної діяльності. Визначено особливості спортивних танців, що обумовлюють специфіку ефективної психологічної підготовки до змагальної діяльності.

Ключові слова: спортивні танці, успішність, змагальна діяльність, психологічні детермінанти

Актуальність. Спортивні танці в Україні та в усьому світі в даний час користуються великою популярністю. Танцювальний спорт є дуже видовищним, яскравим і красивим. Це взаємозв'язок спорту і мистецтва. Однак за видимою легкістю виконання танцювальних фігур ховається величезне фізичне і психологічне напруження. Загальновідомо, що сучасний спорт перестав бути формою визначення найкращих спортсменів лише за рівнем їх фізичної підготовки. Зараз для успішного виступу спортсменів все більше уваги приділяється їх психологічній підготовці. При цьому під успішністю найчастіше розуміються об'єктивні показники такі, як кваліфікація, рівень виступу, призові місця, сума очок тощо [1, с. 151].

У роботах ряду авторів надане обґрунтування актуальних проблем психології складнокоординаційних видів спорту, в тому числі танцювального спорту. Однак система психологічного забезпечення спортивно-танцювальної діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей атлетів знаходиться на початковому етапі формування, вимагає спеціальних досліджень і впровадження їх результатів у практику танцювально-спортивних клубів [2, с. 4]. Виявлення психологічних факторів успішності в танцювальному спорті вищих досягнень може стати суттєвим внеском в розробку даного питання.

Мета дослідження – за даними аналізу літературних визначити психологічні фактори успішності змагальної діяльності у спортивних танцях.

Метод дослідження – аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури та джерел мережі Інтернет.

Результати дослідження. Проблема успішності в психології полягає у визначенні її детермінант, показників і особливостей прояву. Що стосується визначення та виділення психологічних детермінант успішності спортсменів, то аналіз літературних джерел дозволяє констатувати наявність різноманітних поглядів на природу успішності і відсутність остаточно сформульованого визначення. Але всіма авторами, не залежно від використовуваних наукових категорій, визнається, що успішність – складне наукове явище, що включає різні психологічні якості. Успішність – це характеристика діяльності, процесу, вміння, потреби особистості. Рівень успішності особистості оцінюється в конкретних ситуаціях і в певних умовах її активності [1, с.151; 3, с. 73].

Новицькою М.С. запропоновано для встановлення міри успішності виступу спортсменів (танцювальних пар) на турнірах виділити три рівня успішності, а саме: фінал і півфінал – високий; 1/4 фіналу і 1/8 фіналу – середній; 1/16 фіналу і 1/32 фіналу – низький. Дані рівні відповідають практиці суддівської оцінки виступу спортсменів в танцювальному спорті на великих (з великою кількістю учасників) турнірах [4, с. 18].

З точки зору теорії спорту успішність спортивної діяльності ототожнюється з поняттям результативність. Спортивний результат -

кількісний або якісний рівень показників, в залежності від особливостей виду спорту виражений: перемогою в змаганнях; одиницями виміру часу, простору і маси; числом набраних спортсменом балів при оцінці суддів; кількістю набраних очок та ін., які є критеріями суддівства. Однак такий підхід дозволяє дуже вузько оцінювати діяльність спортсмена. Відзначено, що спортивний результат, з одного боку, є головним підсумком тренування спортсмена, а з іншого – далеко не завжди відображає реальну якість і ефективність тренувального процесу. Як критерій успішності результат може виступати в порівнянні з розрядними коефіцієнтами, з результатами інших спортсменів, з динамікою виступів спортсмена за певний проміжок часу. Результат сам по собі ще не повністю характеризує успішність спортивної діяльності, що вимагає необхідності розгляду його в сукупності з іншими критеріями. В останні роки у психології спорту активно обговорюється проблема надійності як ключового предиктора змагальної успішності [5, с. 3]. Надійність розуміється як цілісна характеристика властивості спортсмена, яка дозволяє йому результативно, стабільно і ефективно брати участь у відповідальних змаганнях протягом певного періоду часу [6, с.32].

Надійність змагальної діяльності обумовлена впливом анатомо-фізіологічних, антропометричних, фізичних характеристик і індивідуально-психологічними особливостями спортсменів. Серед останніх, на думку багатьох авторів, провідна роль належить властивостям нервової системи. При цьому в якості предиктора змагальної надійності береться до уваги будь-яка одна властивість нервової системи (найчастіше сила), але не поєднання типологічних особливостей прояву властивостей нервової системи гімнасток. Можливою є компенсація несприятливих, біологічно обумовлених властивостей (наприклад, слабкості нервової системи). Компенсація можлива за рахунок високого рівня мотивації до досягнення успіху і підвищеного рівня самоконтролю діяльності [6, с. 33].

Дедалі більше значення змагальної надійності є наслідком об'єктивного розвитку у складнокоординаційних видах спорту, що характеризуються перш за

все: розширенням діапазону комплексності і одночасно ускладненням умов практики проведення міжнародних спортивних змагань; значним зростанням високої конкуренції в найбільших змаганнях, тенденцією до її подальшого підвищення і розширення; жорсткими тренувальними режимами і значним розширенням змагальної практики на завершальних етапах спортивного вдосконалення; психічною напруженістю в тренувальному процесі, створенням змагальної обстановки на кожному тренувальному занятті [7, с. 14].

Танцювальний спорт відноситься до складнокоординаційних видів спорту, що означає постійне ускладнення рухової координації у виступах атлетів. Виявлення переможців в даних видах спорту, до яких відносяться, наприклад, художня гімнастика та фігурне катання на ковзанах – це порівняння складності, точності, якості і естетичності виконання рухових дій спортсменом. Спортивні танці є парним видом спорту, значить, узгодження потрібно не тільки в моториці танцю, але і в психології партнера і партнерки. У танцювальному спорті існують дві танцювальні програми, які істотно відрізняються за музичним форматом, характером танців, вимогами до спортивних костюмів: європейська (Standart) і латиноамериканська (Latin). У європейську програму входять п'ять танців: квікстеп (темп 50-52 тактів на хв), повільний вальс (28-29 тактів на хв), танго (30-32 тактів на хв), повільний фокстрот (27-29 тактів на хв), віденський вальс (58-60 тактів на хв). У латиноамериканську програму також входять п'ять танців: самба (темп 50-52 тактів на хв), ча-ча-ча (30-32 тактів на хв), румба (25-27 тактів на хв), пасадобль (60-62 тактів на хв), джайв (40-44 тактів на хв). Зрозуміло, що для успішного виступу спортсмени повинні демонструвати високий рівень фізичної, танцювальної та психологічної підготовки [8, с. 254].

Особливості тренування в танцювальному спорті полягають в значній різноманітності його видів і форм: фізичного, хореографічного, психофізіологічного, наприклад на тренування вестибулярного апарату (виконання віденського вальсу без добре натренованого вестибулярного апарату неможливо), психомоторного (відпрацювання всіх елементів і їх зв'язок

в ритмі певного танцю), психологічного. Танцюристи проводять тренування самостійно (індивідуально або в парі), під керівництвом тренера (хореографа, психолога), а також в групі.

Особливості зовнішнього середовища – це цілісна ситуація на турнірі, куди входить стан паркету (розмір, якість покриття), санітарно-гігієнічні норми (найчастіше змагання проходять в приміщеннях, не оснащених сучасною системою вентиляції повітря, з високими показниками гучності звуку); дистанція, що відокремлює спортсменів від уболівальників і суддів (в більшості залів це невелика дистанція); специфічна система суддівства, яка в танцювальному спорті ще не вийшла на достатній рівень об'єктивності; дизайн костюмів (може як підвищити самооцінку і впевненість танцюристів, так і навпаки).

Особливості змагання складаються в факторі невизначеності, тобто новизні музикального супроводу, кількості пар в заході, співвідношення сильних / слабких пар, тривалості музичного фрагмента по кожному танцю. Складаються унікальні змагальні ситуації в кожному заході і на турнірі в цілому. Таким чином, в танцювальному спорті існують об'єктивні умови для формування у спортсменів психологічних якостей, необхідних для успішності саме в даному виді спорту. Перш за все, це особливості мотивації. Важливою характеристикою спортивної діяльності є потреба в досягненні мети, мотивація досягнення. Мотивація в спорті пов'язана з психічним напруженням, якого спортсмен не прагне уникнути (в порівнянні з більшістю інших видів діяльності), а, навпаки, бачить у ньому позитивну сторону змагальної боротьби. Спортивна діяльність постійно протікає на тлі вираженої змагальної установки - активного стану, який проявляється в бажанні і готовності спортсмена змагатися, в прагненні не тільки до самого процесу змагання, а й досягнення перемоги [8, с. 255].

У структурі мотивації спортсменів-танцюристів мають місце всі перераховані види мотивів: моральні, досягнення успіху, відповідальності,

престижу. Є ще і специфічні – естетичного самовираження, художнього втілення демонстрації танцювальних образів.

Танцювальний спорт близький до мистецтва. Радіонов М.В. на основі аналізу науково-методичної літератури та думок експертів зі спортивних бальних танців (педагогів, фахівців) виявив високий рівень значущості (5,2-6,0 балів за соціометричною шкалою) формування естетичної культури дітей молодшого шкільного віку при заняттях спортивними бальними танцями; зміст системи формування естетичної культури складають такі компоненти: фізична підготовка (80%), хореографічна підготовка (93,3%), виховання естетичних якостей, що складають систему естетичної культури (100%) [9, с.11]. В ході дослідження відзначені позитивні зрушення протягом одного року у дітей-танцюристів з усіх зазначених компонентів. Для танцювального спорту також важлива інтенсивність і стабільність значущої мотивації, оптимальність рівня досягнень і адекватність його зміни по відношенню до успіхів і неуспіхів, серйозне ставлення до тренування і підвищення спортивної майстерності, високий рівень колективної і особистої відповідальності спортсменів та ін.

У дослідженні Ю.Я. Горбунова, С.Я. Самулкіна, в якому було зроблено спробу експериментально виявити специфіку вольової активності в різних групах видів спорту, авторами було виявлено, що у структурі вольової активності спортсменів складнокоординаційних видів спорту, до яких належать спортивні танці, домінують такі вольові якості, як наполегливість і завзятість, рішучість і сміливість. Також, на думку Ю.Я. Горбунова, С.Я. Самулкіна, вольова активність спортсменів в кожному виді спорту детермінована своєрідними симптомокомплексами різнорівневих властивостей по-різному. В складнокоординаційних видах спорту вона визначається більшою мірою нейродинамічними і психодинамічними властивостями [10, с.1].

Безумовно, для досягнення успіху спортсмен-танцюрист повинен володіти такими психічними якостями, як «почуття ритму», хороша рухова пам'ять, розвинене перемикування уваги, сформований соціальний інтелект, точна

просторово-часова орієнтування, оперативне мислення, висока психофізіологічна готовність перед виходом на паркет тощо.

У танцювальному спорті ефективність діяльності безпосередньо залежить від рівня розвитку психомоторних, сенсомоторних якостей, психічної (емоційної стійкості), здатності до саморегуляції на мимовільному та довільному рівнях. Для танцюристів важлива здатність зберігати чітке сприйняття різних компонентів руху при високих навантаженнях.

Здатність спортсменів-танцюристів до саморегуляції на мимовільному та довільному рівнях безпосередньо перед виступом - необхідна умова успішного виступу. Мимовільна регуляція передстартового стану здійснюється шляхом реалізації певних програм, автоматизованих в процесі підготовки. Свідома регуляція передстартового стану заснована на виробленому умінні спортсмена контролювати його прояви і причини, цілеспрямовано створювати образи-уявлення, концентрувати і переключати увагу на будь-які об'єкти, відволікатися від впливу негативних психогенних факторів і подразників, використовувати словесні формулювання і спеціальні прийоми для впливу на стан м'язів, вегетативні функції і емоційне збудження.

Встановлено, що в тих видах спорту, де ефективність діяльності визначається взаємодією партнерів (наприклад, в спортивних іграх, в парних видах спорту), компонентом надійності є соціально-психологічні фактори, перш за все, особливості функціональної та емоційної структур групи і їх взаємозв'язок. Чим чіткіше диференційовані ролі і функціональні обов'язки спортсменів в тренуванні і змаганнях, тим більше інтелектуальна узгодженість і емоційна згуртованість в спортивному колективі, тим більше він надійний.

У танцювальному спорті соціальна психологія втілюється в понятті діада. Всі соціально-психологічні труднощі та переваги конкретної танцювальної пари безпосередньо відображаються на результатах змагальної діяльності. Якщо в парі досягнута ціннісно-орієнтаційна єдність, згуртованість і здатність оперативно регулювати конфлікти, то з великою ймовірністю танцюристам

вдаються адекватні тактичні рішення і позитивна динаміка спортивної кар'єри [8, с. 257].

Отже, психологічні особливості спортивно-танцювальної діяльності: 1) мотиви естетичного самовираження, художнього втілення танцювальних образів; 2) особистісні якості спортсменів-танцюристів – стресостійкість в умовах невизначеності змагальної ситуації і недостатньої об'єктивності суддівства, соціально-психологічна згуртованість в діаді; 3) психічні процеси – відчуття ритму, хороша рухова пам'ять, розвинене перемикання уваги, сформований соціальний інтелект, точне просторово-часове орієнтування, оперативне мислення, висока психофізіологічна готовність перед виходом на паркет тощо.

Новицька М.С. виділяє наступні істотні особистісні фактори успішності спортсменів в танцювальному спорті: 1) мотивація досягнення високих результатів, 2) здатність до партнерських відносин, 3) рефлексія спортивно-танцювальної ідентичності, 4) конкретно-практична установка на заняття спортом [4, с. 24].

Таким чином, специфіка танцювального спорту обумовлює необхідність розробки індивідуалізованих програм психологічної підготовки спортсменів, які можуть сприяти особистісному розвитку атлетів, зробити істотний вплив на систему «тренер-спортивно-танцювальна пара» та покращити спортивний результат.

Висновки. Психологічні детермінанти успішності в танцювальному спорті майже не досліджені. Ряд авторів пов'язує успішність у змагальній діяльності танцюристів з такими особистісними факторами як мотивація досягнення високих результатів, здатність до партнерських відносин, конкретно-практична установка на заняття спортом тощо. Проте загалом кількість робіт, що досліджують особливості психологічної підготовки спортсменів, які спеціалізуються в спортивних танцях, обмежена, що обумовлює необхідність подальших наукових розвідок в даному напрямку

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Стоюнина Д.В., Алонцева А.И. К вопросу о психологических детерминантах профессиональной успешности в спорте высших достижений // Международный научно-исследовательский журнал: Психологические науки. – 2016. - Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://research-journal.org/psychology/k-voprosu-o-psixologicheskix-determinantax-professionalnoj-uspeshnosti-v-sporte-vyshshix-dostizhenij/> (дата обращения: 18.04.2020).
2. Лысакова А.Н. Психологические условия развития индивидуальности спортсменов-танцоров высокой квалификации: автореф. дисс. ... канд. психол. наук. – М., 2016. – 24 с.
3. Каськова Д.С. Социально-психологические факторы успешности спортивной деятельности // Научно-теоретический журнал «Ученые записки». – 2011. – № 6(76) – С. 72-74.
4. Новицкая М. С. Личностные факторы успешности подростков в танцевальном спорте: автореф. дисс. ... канд. психол. наук. – М., 2016. – 26 с.
5. Каландия А.Т. Надежность спортсмена как фактор успешности его спортивной деятельности: дисс. ... канд. психол. наук. – Сочи, 2010. – 153 с.
6. Малинина С.В. Показатель надежности спортсменов – основы соревновательной деятельности. Научно-теоретический журнал «Ученые записки». – 2006. – Вып. 22. – С. 32-37.
7. Психолого-педагогическое сопровождение спортивной деятельности в контексте самореализации личности: монография / [Л.Г. Уляева, Е.В. Мельник и др.]; под общ. ред. Л.Г. Уляевой. — М.: Издатель Мархотин П. Ю., 2014. — 236 с.
8. Новицкая М.С., Лысакова А.Н. Психологические особенности спортивно-танцевальной деятельности // Вестник университета (ГУУ). – 2014. – №2. – С.254-257.
9. Радионов М.В. Формирование эстетической культуры детей младшего школьного возраста средствами спортивных бальных танцев: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – М., 2011. – 25 с.

10. Горбунов Ю.Я., Самулкин С.Я. Особенности структуры волевой активности в различных видах спорта // Теория и практика физической культуры. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://sportfiction.ru/articles/osobennosti-struktury-volevoy-aktivnosti-v-razlichnykh-vidakh-sporta/>(дата обращения: 20.04.2020).

УДК 656.001.5

**ОЦЕНКА СОСТОЯНИЙ ДОРОЖНОГО ДВИЖЕНИЯ В УСЛОВИЯХ
НЕРАВНОМЕРНОГО РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ТРАНСПОРТНОГО ПОТОКА
ПО ГОРОДСКИМ УЛИЦАМ И ДОРОГАМ**

Гук Валерий Иванович

д.т.н., профессор

Национальный университет строительства и архитектуры

г. Харьков, Украина

Запорожцева Елена Владимировна

к.т.н., доцент

Национальный автомобильно-дорожный университет

г. Харьков, Украина

Аннотация: Освещается критерий, оценивающий состояние движения транспортных потоков по полосам и условия движения автомобилей в потоке. Одновременно это критерий устойчивости дорожного движения, работоспособности всей системы транспортного потока и показатель комбинированной неравномерности распределения транспортного движения. Новая характеристика для управления современным городским трафиком.

Ключевые слова: транспортный поток, интенсивность, скорость, плотность, количество потока.

Рассмотрим, как распространяется транспортный поток по автомагистрали с учетом взаимного влияния автомобилей, которые двигаются, то есть раскроем макроскопическое явление на основе микроскопического движения одиночных автомобилей.

Интенсивность транспортного потока в общем случае не равна нулю, если распределение интервалов в потоке не равно нулю или распределенные по дороге автомобили не находятся в состоянии затора [1, с.195].

Рассмотрим движение транспортного потока в направлении оси одной полосы улицы протяженностью – x .

Учтем, что число автомобилей, пересекающих сечение улицы в течение времени Δt , равно числу автомобилей, расположенных на участке улицы на расстоянии $V \cdot \Delta t$, где V – скорость движения автомобилей. Тогда количество автомобилей, λ , которые двигаются по единичному участку улицы, будет равно плотности потока, Q , на длину $V \cdot \Delta t$.

$$\lambda = Q \cdot V \cdot \Delta t. \quad (1)$$

Интенсивность транспортного потока за время Δt

$$N = \frac{Q \cdot V \cdot \Delta t}{\Delta t} = Q \cdot V. \quad (2)$$

Теперь определим длину участка дороги $V \cdot \Delta t = \Delta x$. Для оценки городских условий движения ее можно принять равной средней длине свободного пробега автомобилей без задержек «красными» сигналами светофора, $\Delta x = l_{\text{ср}}$.

Изменение плотности на этом единичном участке дороги тогда будет

$$\Delta Q = \frac{dQ}{dx} \cdot \Delta x = \frac{dQ}{dx} \cdot l_{\text{ср}}, \quad (3)$$

Подставив (3) в (2) получим

$$N = l_{\text{ср}} \cdot V \frac{dQ}{dx}, \quad (4)$$

где $\frac{dQ}{dx}$ – определен как градиент плотности (производная плотности).

Интенсивность транспортного потока пропорциональна градиенту плотности (изменению плотности в пространстве на единицу длины дороги).

Разделив интенсивность на градиент плотности, найдем коэффициент, β , км²/ч

$$\frac{N}{\frac{dQ}{dx}} = l_{\text{ср}} \cdot V = \beta, \quad (5)$$

Коэффициент β характеризует «мобильность» автомобилей или неравномерность их движения по улицам и дорогам. Одновременно он является объективным критерием количественной оценки качества организации дорожного движения в городе, как производная средней дальности пробега без задержек на среднюю скорость потока. Чем больше значение коэффициента, β , тем выше качество организации дорожного движения. Для определения коэффициента дорожного движения теперь необходимо определить среднюю длину свободного пробега автомобилей без задержек, $l_{\text{ср}}$ [1, с.196].

Рассмотрим особенности городского движения. Допустим, что в городе имеется N автомобилей. Каждый автомобиль затрачивает на движение по маршруту время, $T_{\text{ср}}$. Данное допущение верно, если учесть среднюю дальность поездки по городу [2, с. 28] За время движения один автомобиль задержится n раз у светофоров с «красным» сигналом.

Тогда среднее число задержек будет равно

$$n = \frac{T_{\text{ср}}}{t_{\text{ср}}}, \quad (6)$$

где $t_{\text{ср}}$ – среднее время проезда без остановок.

Следовательно, вероятность задержки i -го автомобиля за время dt будет

$$P = \frac{dt}{t_{\text{ср}}}. \quad (7)$$

Определим, сколько автомобилей из числа N задержится в течение интервала dt .

Количество автомобилей, N , которые двигаются по улично-дорожной сети в интервале dt , получают столько же задержек, сколько один автомобиль за время $Ndt / t_{\text{ср}}$.

Число задержек одного автомобиля за большее время Ndt равно $Ndt / t_{\text{ср}}$.

Если число задержек N автомобилей за dt равно $n = Ndt / t_{\text{ср}}$, то вероятность задержки для одного автомобиля равна, $P_3 = 1 / N$, части этой величины или

$$\frac{dt}{t_{\text{ср}}} = \left(\frac{1}{N}\right)\left(\frac{Ndt}{t_{\text{ср}}}\right). \quad (8)$$

Таким образом, относительное число автомобилей, которые задержались за время $dt = \frac{dt}{t_{\text{ср}}}$. (Если $t_{\text{ср}} = 1$ мин., за секунду задержится 1/60 часть автомобилей).

Рассмотрим, какая вероятность, что автомобиль не задержится за время t .

Пусть $t = 0$, $N(t)$ число автомобилей, которые не задержались около светофоров.

$N(t + dt)$ меньше $N(t)$ на число автомобилей, которые задержались.

Учитывая, что $dN = N(t)dt / t_{\text{ср}}$, получим

$$N(t + dt) = N(t) - N(t)\frac{dt}{t_{\text{ср}}}, \quad (9)$$

$N(t + dt)$ согласно правил дифференцирования запишем в виде $N(t) + (dN / dt)(dt)$.

Тогда уравнение (9) приведем к виду

$$\frac{dN(t)}{dt} = -\frac{N(t)}{t_{\text{ср}}}. \quad (10)$$

Число автомобилей, которые задержались на перекрестках, пропорционально числу автомобилей и среднему времени движения без задержек $t_{\text{ср}}$. Уравнение (10) перепишем в виде

$$\frac{dN(t)}{N(t)} = -\frac{dt}{t_{\text{ср}}}, \quad (11)$$

проинтегрируем

$$\ln N(t) = -\frac{t}{t_{\text{cp}}} + \ln A,$$

или

$$N(t) = Ae^{-t/t_{\text{cp}}}, \quad (12)$$

где $A = N_0$ – полное число автомобилей, потому что при $t=0$ все автомобили ожидают следующей задержки, то есть

$$N(t) = N_0 e^{-t/t_{\text{cp}}}. \quad (13)$$

Вероятность, что автомобили не задержатся равна

$$P(t) = \frac{N(t)}{N_0} = e^{-t/t_{\text{cp}}}. \quad (14)$$

Вероятность того, что автомобиль может проехать время t , не задержавшись, равно

$$P_0 = (1 - P) = \exp(-t / t_{\text{cp}}), \quad (15)$$

где t_{cp} – среднее время между задержками.

Вероятность того, что автомобиль избежит задержки за время t_{cp} , равна $e^{-1} = 0,37$, так как вероятность эта начинается с очевидной задержки при $t = 0$ и уменьшится по мере того, как t становится все больше и больше.

Среднее время до следующей задержки равно [3, с. 219]

$$\bar{t}_{\text{cp}} = \frac{1}{N_0} \int_0^{\infty} t \frac{N e^{-t/t_{\text{cp}}}}{t_{\text{cp}}} dt = \frac{N_0}{N_0 \cdot t_{\text{cp}}} \int_0^{\infty} t e^{-t/t_{\text{cp}}} dt = \frac{t}{t_{\text{cp}}} e^{-t/t_{\text{cp}}}. \quad (16)$$

Средняя длина свободного движения без задержек

$$l_{\text{cp}} = t_{\text{cp}} \cdot V, \quad (17)$$

где V – средняя скорость движения автомобилей.

Вероятность того, что автомобиль задержится, пройдя расстояние dx , равна dx / l_{cp} . Так как вероятность задержки за время dt равно dt / \bar{t}_{cp} , то

вероятность того, что автомобиль пройдет расстояние x до следующей задержки, равно $e^{-x/l_{\text{ср}}}$.

Среднее расстояние, которое автомобиль проходит без задержки, зависит от количества автомобилей в городе и на его улицах и дорогах, от геометрических размеров улиц и пересечений в одном уровне, от режима работы светофоров, то есть от величины «зеленого» и «красного» сигналов светофоров, от зоны города (центральной, средней, периферийной).

Теперь, зная среднюю продолжительность движения автомобиля без задержек и среднюю скорость движения автомобилей по автомагистрали определенного класса (скоростной, непрерывной, регулируемой), можно легко оценить качество организации дорожного движения. Так, для скоростной дороги $\beta=1000-1500$ км²/ч; для магистрали с непрерывным движением $\beta=800-1200$ км²/ч; для магистрали с регулируемым движением $\beta=300-600$ км²/ч; с жестким регулированием $\beta=60-120$ км²/ч [4].

При существующих средствах организации дорожного движения в г. Харьков качество дорожного движения в центральной зоне находится в пределах $\beta=15-30$ км²/ч, в средней зоне $\beta=60-80$ км²/ч, в периферийной зоне $\beta=100-120$ км²/ч. Как показывают расчеты, АСУД позволят улучшить состояние дорожного движения в центральной зоне в 2,5-3 раза, в средней в 2 раза и в периферийной в 1,5-2 раза.

Таким образом, движение транспортного потока по городским магистралям описывается движением волн скорости, интенсивности и плотности, уравнения и характеристики которых позволяют решать прикладные задачи управления дорожным движением, проектирования городских магистралей и улично-дорожных сетей и выполнять оценку качества существующего дорожного движения в городах.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Гук В.И. Элементы теории транспортных потоков и проектирование улиц и дорог / В.И. Гук. – К.: УМК ВО, 1991. – 254 с.
2. Самойлов Д.С. Организация и безопасность городского движения: учеб.; 2-е изд., перераб. и доп. / Д.С. Самойлов, В.А. Юдин, П.В. Рушевский. – М.: Высш. шк., 1981. – 256 с.: ил.
3. Гук В.І. Транспортні потоки : теорія та їх застосування в урбаністиці: монографія / В.І. Гук, Ю.М. Шкодовський. – Х.: Золоті сторінки, 2009. – 232 с.
4. Запорожцева О.В. Взаємозв'язок інтенсивності, швидкості і щільності транспортних потоків на багатосмугових автомагістралях / В.І. Гук, О.В. Запорожцева // Вестник ХНАДУ: сб. науч. тр. – 2010. – Вып. 50. – С. 69–73.

ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ КАДРОВОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Гурбик Юрій Юрійович

к.н.держ.упр.

Резнік Наталя Вікторівна

магістрантка

Мелітопольський державний педагогічний

університет імені Богдана Хмельницького

м. Мелітополь, Україна

Анотація: досліджено тлумачення сутності поняття «кадрова робота», зарубіжними та українськими вченими. Визначено основні функції кадрової роботи на підприємстві.

Ключові слова: кадрова робота, кадрова політика, функції кадрової роботи, управління персоналом, підприємство.

Вступ. В системі управління персоналом підприємства кадрова робота є важливою її складовою, яка забезпечує реалізацію кадрової політики, формування та здійснення всіх видів та напрямків діяльності персоналу організації, як на стратегічному, так і на поточному, оперативному рівнях.

Ефективне проведення кадрової роботи на підприємстві, створює сприятливі умови для підвищення продуктивності праці робітників, збільшує прибуток організації, поліпшує методи стимулювання персоналу, формує сприятливу психологічну атмосферу в трудовому колективі, розвиває професійні та творчі здібності працівників тощо [2, с. 72].

Мета роботи. Дослідити основні функції кадрової роботи на сучасному підприємстві, а також розглянути тлумачення поняття «кадрова робота» українськими та іноземними вченими та фахівцями у сфері управління персоналом в організації.

Методи дослідження. Під час написання наукової праці використовувалися логічно-абстрактний та метод аналізу і синтезу в процесі дослідження сутності та функцій кадрової роботи, визначені мети та формуванні висновків. Системний підхід при дослідженні основних функцій кадрової роботи на підприємстві.

Результати та обговорення. Ґрунтовний та комплексний аналіз наукової літератури у сфері управління персоналом, дає підстави стверджувати, що дослідники передусім розглядають кадрову роботу, як засіб здійснення кадрової політики на підприємстві (табл.1)

Таблиця 1

Сутність поняття «кадрова робота»

Автор, джерело	Тлумачення поняття
М. Виноградський, А. Виноградська, О. Шканова	Засіб реалізації кадрової політики [1, с. 452].
А. Кібанов, І. Дуракова	Діяльність органів управління окремих організацій, кадрових служб, і посадових осіб різних рівнів ієрархії, яка спрямована на реалізацію кадрової політики [4, с. 296]
Г. Щокін	Сукупність логічно і організаційно взаємопов'язаних систематичних, конструктивних практичних дій, покликаних забезпечувати реалізацію цілей і задач кадрової політики в сфері підготовки, відбору, розподілу (розташування), перепідготовки і підвищення кваліфікації, оцінки діяльності (в тому числі атестації), просування і переміщення кадрів, включаючи резерв на висування [6, с. 264].
Енциклопедія «Кар'єра»	Діяльність суб'єктів кадрових відносин по реалізації кадрової політики, що включає організацію роботи з персоналом, технології, способи і методи реалізації кадрової політики [7].
Журнал «Генеральний директор».	Сукупність способів впливу на працівників для підвищення їх ефективності і досягнення завдань, поставлених компанією [3].
І.В. Мельніков	Діяльність суб'єктів кадрових відносин [5, с. 5].

Виходячи із вищезазначених трактувань сутності та змісту поняття «кадрова робота», вітчизняні та іноземні дослідники сфери управління

персоналом визначають наступні її основні функції, які здійснюються на сучасних підприємствах (табл. 2):

Таблиця 2

Основні функції кадрової роботи на підприємстві

Автор, джерело	Перелік функцій
Журнал «Генеральний директор» [3].	<ul style="list-style-type: none"> - кадрове планування; - підбір кадрів відповідно до потреб фірми; - розподіл працівників підприємства по відділах і посадах; - створення кадрового резерву компанії; - забезпечення повсякденної роботи співробітників компанії; - оцінка персоналу, як кожного працівника окремо, так і цілого відділу або департаменту в цілому; - мотиваційні і стимулюючі заходи керівництва; - заходи, спрямовані на навчання та професійний розвиток працівників.
Г.В. Щокін [6, с. 264]; І.В. Мельніков [5, с. 5];	<ul style="list-style-type: none"> - планування і прогнозування потреби в кадрах; - наймання на роботу; - аналіз робочих місць і трудових процесів; - розстановка; - професійне навчання і підвищення кваліфікації; - регулювання доходів і зарплати; - надання пільг, послуг та інших привілеїв працівникам (охорона здоров'я, техніка безпеки тощо); - планування кар'єри, просування по службі, переміщення та звільнення.

Ми погоджуємося з думкою українського вченого Г.В. Щокіна, який зазначає, що «функції кадрової роботи реалізують певні суб'єкти, які створюють у сукупності одну із підсистем управління персоналом (людськими ресурсами) на підприємстві, в організації, відомстві тощо» [6, с. 264].

Висновки. Отже, кадрова робота на підприємстві, об'єднує різні форми діяльності з персоналом й має на меті створення згуртованого й відповідального високопродуктивного колективу для реалізації можливостей підприємства адекватно реагувати на сучасні зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградський М.Д., Виноградська А.М., Шканова О.М. Управління персоналом: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 502 с.
2. Гурбик Ю., Мілашюс Д. Сутність поняття «кадрова робота організації». *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»*: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 52. С. 72-74
3. Журнал «Генеральный директор». URL: <https://www.gd.ru/articles/10270-kadrovaya-rabota>
4. Кибанов А.Я., Дуракова И.Б. Управление персоналом организации: отбор и оценка при найме, аттестация: учебное пособие. Москва: Издательство «Экзамен», 2005. 416 с.
5. Мельников И. В. Кадровик: разработка и реализация кадровой политики организации. «Мельников И.В.» 2012. 27 с.
6. Щекин Г.В. Теория и практика управления персоналом: учебно-методическое пособие. Киев: МАУП, 2003. 280 с.
7. Энциклопедия «Карьера» / Портал о среднем и высшем образовании в России. URL: <http://znanie.info/portal/ec-terms/25/268.html> (дата обращения 31.10.2020).

РОЛЬ ІНТЕГРАЦІЇ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ

Гуревич Роман Семенович

д.пед.наук, професор, академік НАПН України

м.Вінниця, Україна

Опушко Надія Романівна

к.пед.наук, доцент

м.Вінниця, Україна

Костенко Наталія Іванівна

к.пед.наук, доцент

У статті здійснено аналіз інтеграції змісту навчання в підготовці висококваліфікованого вчителя. Авторами визначено особливості інтеграції навчальних дисциплін, як-от: уникнення багатопредметності; реалізація можлива за спорідненості наук, близькості об'єктів вивчення, наявності спільних закономірностей; поліваріативність форм використання тощо.

Ключові слова: інтеграція, зміст навчання, знання, закономірності, вчитель.

З погляду на закономірності розвитку сучасної педагогічної науки є всі підстави констатувати факт все більшого прояву в ній інтеграційних процесів. Це знаходить відображення у тому, що все більш тісно зливаються дидактика і психологія мислення, педагогічна психологія, соціологія і педагогіка в цілому. В дидактиці для визначення закономірностей навчання дослідники все частіше стали використовувати поняття і теоретичні передумови кібернетики та соціології; понятійний апарат дидактики поповнюється за рахунок понять з теорії інформації, теорії систем, теорії оптимізації, нейрокібернетики, біокібернетики, евристики, семіотики.

Ідея синтезу психолого-педагогічних знань як умови формування цілісної теорії навчання може бути реалізована в тому випадку, коли буде знайдено відповідну системоутворюючу основу. Така основа повинна мати свою ієрархію інтеграції в дидактиці і обґрунтування на трьох рівнях: методологічному (філософія дидактики), тобто інтеграція на рівні законів, закономірностей і принципів розвитку особистості; дидактичному, тобто інтеграція на рівні ідей, закономірностей і принципів організації навчання; прикладному – інтеграція змісту конкретних навчальних предметів, способів і методів навчання та виховання тощо.

Не викликає сумніву той факт, що в комплексі проблем, які постали нині перед системою вищої педагогічної освіти України, завдання оновлення змісту освіти посідає чільне місце. Саме в змісті освіти знаходять відображення ті складові елементи людської культури, котрі суспільство і заклади освіти пропонують новим поколінням. Наявні навчальні плани і програми, підручники і навчальні посібники різко контрастують з тими новими умовами, до яких рухається наше суспільство, і тому потребують оперативної заміни. При цьому недостатньо, як це робиться, лише деполітизувати програми і підручники, або запровадити нові курси і дисципліни – економіки, екології, народознавства і т.д.

Вивчення результативних сторін впливу сучасної науки на техніку і технічні знання пов'язане, насамперед, з аналізом певних характеристик, з поширенням використання досягнень фізики, кібернетики, біології та інших фундаментальних наук, ідеї і методи яких виступають як основа, передумова формування теоретичного знання в різних галузях.

У працях сучасних філософів підкреслюється, що інтеграція докорінно змінила зміст і структуру наукового знання, інтелектуально-концептуальні можливості окремих наук. Важливою особливістю інтеграції є те, що завдяки їй підвищується успішність та інформаційна ємність знання, рівень його узагальненості і комплексності, ущільненості та організованості.

Відповідно до цього загальними закономірностями інтеграції сучасного наукового знання виступають такі: діалектична єдність інтеграції та

диференціації, що складають дві взаємопроникаючі сторони у розвитку наукового пізнання; перевага інтегративної тенденції перед диференціацією; ріст ступеня складності інтеграції науки в зв'язку з ускладненням її предмета, структури і функцій; збільшення швидкості і потужності інтеграційних процесів відповідно до експотенційного зростання головних компонентів науки; нерівномірність процесу інтеграції, пов'язана зі зміною конкретних інтегруючих факторів, зміною лідерства в науці і зумовлена в підсумку потребами практики; зростання прогресивної частки тенденцій у рухові наукового знання до єдності, в розвитку науково-технічного і соціального прогресу.

З точки зору нашого дослідження особливий інтерес має інтеграція фундаментальних природничо наукових і технічних знань. Раніше дуже чітко помітна границя між фундаментальними і прикладними технічними знаннями все більше розмитою, що приводить до виникнення систем знань, які все частіше називають фундаментальними технічними науками (наприклад, інженерна фізика). Підсилення зв'язку природничих і технічних наук, яке зумовлює доцільність і можливість інтеграції загальнонаукових і технічних дисциплін у вищій педагогічній школі, пов'язане зі зміною погляду на об'єкт технічного знання як на штучні матеріальні утворення. Все частіше у структуру деяких сучасних технічних об'єктів включені процеси природничо наукового характеру.

Наростаючі тенденції до інтеграції наукового знання зумовлюють необхідність корінних змін у свідомості людей, в характері їхньої діяльності і, відповідно, у підготовці сучасних фахівців. Одним із шляхів вдосконалення такої підготовки безумовно має бути дидактична інтеграція. Проблема інтеграції навчальних дисциплін тісно пов'язана з наявними дослідженнями міжпредметних зав'язків, які інтенсивно розвивались в останній час, особливо в рамках системи загальної середньої освіти і профтехосвіти. Безперечно, що інтеграція навчальних дисциплін має будуватися на своїх принципах. У загальному випадку логічну структуру дидактичної інтеграції наукової здійснюють три основних елементи: база, завдання і знаряддя. Базою при цьому буде кооперуюча дисципліна, завданням – вихідна проблема, що формується в

рамках базової дисципліни, знаряддям – теоретичний і технічний інструментарій базової дисципліни, що бере участь у кооперації. У зв'язку з цим виокремлені три рівні дидактичної інтеграції.

Перший рівень – це асиміляція інструментарію (теоретичного або технічного) базової науки з тією, що бере участь в інтеграції; кожна з них має при цьому свій науковий суверенітет у навчальному процесі. Цей тип міжпредметної інтеграції знаходить зараз втілення в понятті міжпредметних зв'язків.

Другий рівень дидактичної інтеграції має знайти втілення у синтезі взаємодіючих наук на основі однієї з них (базової), який, у свою чергу, може бути як частковим, так і повним (дисциплінарним). При цьому кожна з наук зберігає свій предмет, свої концептуальні основи, тобто свій науковий статус. До суттєвих особливостей дидактичної інтеграції на рівні синтезу необхідно віднести те, що вона не повинна бути ні простим злиттям інформації взаємодіючих наук, ні їхньою механічною сумою, ні поглинанням одних наук іншими. Їхній механізм не можна уявити у вигляді простого механічного переносу інформації з одного курсу в інший. Це положення природно має місце стосовно до інтеграції природничо наукових і технічних дисциплін. У результаті їх інтеграції звичайно повинна змінюватись методика викладу матеріалу, причому, насамперед, у бік збільшення проблемності його подання. Нарешті, третій рівень дидактичної інтеграції, так званий рівень цілісності, завершується формуванням нової навчальної дисципліни, що носить інтегративний характер і має свій власний предмет вивчення. Якщо певний рівень міжпредметної взаємодії знаходить досить широке використання у практиці навчання, то взаємодії другого та третього рівнів ще тільки зароджуються і розвиваються.

Між тим, наші дослідження дали можливість констатувати, що між предметами одного циклу дисциплін (наприклад, між природничо науковими або технічними дисциплінами) значною мірою доцільна інтеграція на рівні міжпредметних зв'язків або на рівні цілісності (про це свідчить наявність у

навчальних планах підготовки учителя технологій інтегрованих курсів, як «Машинознавство» та «Основи виробництва»).

Виникає запитання: а навіщо здійснювати інтеграцію навчальних дисциплін у вищому педагогічному закладі освіти? Студенту важливо оволодіти однією дисципліною, а тут збирають цілу низку предметів, складність яких зростає з курсу до курсу. Тут не треба забувати про їхню майбутню педагогічну діяльність в загальноосвітній середній школі або професійно-технічному закладі освіти (ПТЗО). Шкільне навчання поступово переходить до викладання на інтегрованій основі. Джерелами дидактичного синтезу навчальних предметів у школі або ПТЗО можуть виступати об'єкти і предмети навколишнього світу, що вивчаються у межах навчальних дисциплін. Виходячи з цього, можна допустити, що в середній школі можуть бути інтегровані навчальні предмети, покликані знайомити учнів з такими галузями знань: суспільство і суспільні відносини (історія всесвітня, історія України, історія рідного краю, суспільствознавство і правові відносини, народознавство, основи економічних знань); природа та її основні закономірності (фізика, астрономія, хімія, біологія, екологія); природознавство й основи виробництва (фізика, електротехніка, хімія, матеріалознавство, техніка й технологія сучасного виробництва, агрономія, тваринництво); логічні й алгоритмічні процедури (математика, інформатика й обчислювальна техніка, основи кібернетики).

Інтегровані курси сприяють видаленню другорядного матеріалу, зайвої деталізації і конкретизації, виокремленню головного, працюючого на освіченість, на формування світоглядної картини буття і діяльності людей. Разом з тим, вони мають властивість вкладеності (ієрархічності) простих понять в більш загальні, що дозволяє їх досить легко добудовувати, наприклад, від пропедевтичних (базовий компонент) до спеціальних (професійне навчання, поглиблення, задоволення індивідуальних пізнавальних потреб). Ось чому інтеграційні зв'язки і тенденції варто вважати важливою умовою і результатом комплексного підходу до навчання, виховання та розвитку школярів.

Проблема інтеграції навчання цікавить не тільки вчених-педагогів, а й досить широке коло практичних працівників освіти. Показовими щодо цього є організація та проведення інтегрованих занять. Вибір навчальних питань для вивчення на інтегрованих уроках необмежений (наприклад, «Як виникло життя на Землі» - біологія, фізика, історія; «Походження людини» - біологія, історія; «Важливість періодичного закону Д.І.Менделєєва для науки і діалектики» - хімія, суспільствознавство; «Проценти і пропорції» - математика, хімія). Варіанти інтегрованих уроків можуть бути досить різноманітними: біологія-історія, історія-географія, фізика-біологія-географія, природознавство-трудове навчання (технології)-література тощо.

Отже, теоретичну розробку проблеми вже почато. Це стосується, насамперед, навчальних планів. Як відомо, навчальний план визначає номенклатуру дисциплін, послідовність їх вивчення, час, що відводиться на кожний предмет, форми контролю (заліки, экзамени) тощо. В навчальному плані реалізуються принципи дидактики, такі як науковість (за номенклатурою навчальних дисциплін), доступність (у плані відповідності навчального матеріалу пізнавальним можливостям тих, хто навчається), системність і наступність (в плані реалізації міжпредметних зв'язків). Як вже зазначалось, навчальні плани шкіл, закладів профтехосвіти, коледжів, грішать багатопредметністю, тут є багато дисциплін, на вивчення яких відводиться мізерна кількість годин (в тиждень 1-2 години). Такий стан справ є ненормальним. І ось з яких причин.

Є труднощі з організацією освітнього процесу. За тиждень, що проходить від одного заняття до іншого, учні забувають матеріал, що вивчався. Якщо 1-2 уроки випадуть з якихось причин (свята або хвороба викладача), то розрив збільшиться до 2-3 тижнів. Якщо вчитель веде в даному класі або групі лише один предмет, він фізично не в силах вивчити учнів – то про яку ж якість навчання може йти мова? Важко здійснити контроль знань та їх об'єктивну оцінку. Це, в свою чергу, викликає відповідне ставлення учнів до навчального предмета, який вони розглядають як другорядний або третьорядний. Без

належного контролю, що реалізує зворотний зв'язок учнів і викладача, якісне навчання неможливе. В предметах з малою кількістю годин цю елементарну вимогу до навчального процесу виконати неможливо.

Серйозну трудність становить підготовка викладача, вчителя-фахівця з такої навчальної дисципліни. Його неможливо забезпечити повним навантаженням, тому він повинен набирати години на іншому багатогодинному предметі: для чого має спеціалізуватись на головному (в смислі навчального навантаження) предметі, приділяти все менше уваги предмету з малою кількістю годин. До того ж, у педагогічних навчальних закладах не готують викладачів для викладання предметів, на які навчальні плани виділяють малу кількість годин. У результаті ці дисципліни викладають, як правило, люди, які в процесі навчання у ЗВО зовсім не вивчали цю науку або в кращому випадку прослухали невеликий курс, проте не одержали належної методичної підготовки в галузі дисципліни, що викладається.

Який же вихід і зазначених ситуацій? Скажімо, в змістовому аспекті навчальних дисциплін? Ми вважаємо, що вихід є: полягає в ліквідації багатопредметності за рахунок інтеграції споріднених навчальних предметів. Такі предмети вже є. Багаторічний досвід нагромаджено, наприклад, у коледжах (фізика і астрономія, фізика з основами електротехніки), який зараз переноситься у школи та ПТЗО.

Створюються крупні навчальні предмети із значною кількістю годин, що вирішує проблему навантаження викладачів. Полегшується їхня підготовка до викладання такого інтегрованого навчального предмета, його формування як підготовленого фахівця. Міжпредметні зв'язки перетворюються у внутрішньо предметні, що розв'язуються у більшості випадків автоматично, оскільки відпадає проблема синхронізації навчального матеріалу двох незалежних предметів у часі. В процесі реалізації інтеграції зростає темп викладання навчального матеріалу (до 4-6 годин на тиждень), що концентрує увагу учнів та стимулює їх пізнавальну діяльність. Знімається проблема ставлення учнів до «дрібних», «другорядних» предметів, суттєво полегшується система контролю (в

тому числі тести, контрольні роботи, заліки та екзамени), оскільки всі розділи інтегрованих курсів рівноправні і однаково значущі. Інтеграція сприяє формуванню наукової картини світу. Іноді проти такого підходу заперечують, виходячи з положення про те, що кожній конкретній науці має відповідати навчальний предмет, що розв'язує свої специфічні завдання. Такої думки, наприклад, дотримується значний науковець, академік В.С.Ледньов. Але ж будь-яка класифікація наук має сенс лише на даному історичному відрізку часу і змінюється в процесі розвитку людського знання.

З іншого боку, не всім наукам у навчальних планах шкіл і ПТЗО відповідав окремий навчальний предмет, часто елементи науки або деяких наук входять у навчальний предмет, що носить зовсім іншу назву і не має на меті формування основ цієї науки. Так, до курсу трудового навчання (технологій) в школі входять елементи електротехніки, технології конструкційних матеріалів, машинознавства та сільського господарства, до курсу креслення – елементи проєктивної та нарисної геометрії. Багато навчальних предметів, такі, як література, мова, креслення, малювання, трудове і виробниче навчання, мають на меті й естетичне виховання учнів, формування у них системи необхідності умінь та навичок. Звичайно, при цьому формуються і наукові знання (наприклад, елементи лінгвістики в навчанні мовам або елементам літературознавства у вивченні літератури). Але все це посідає досить скромне місце і в будь-якому випадку вивчення цих предметів не ставить головною метою вивчення основ відповідних наук.

Отже, немає і не може бути ізоморфної відповідності номенклатури наук і номенклатури навчальних предметів. Наявність тих чи інших предметів у навчальному планові визначається цілями та завданнями цілісної системи освіти, тобто чисто педагогічними міркуваннями. Саме вони настирливо диктують необхідність інтеграції споріднених навчальних предметів з метою оптимізації навчального плану і тим самим – системи освіти і процесу навчання.

Коли ж можлива інтеграція навчальних предметів? На нашу думку, вона передбачає виконання таких умов: під час вивчення суміжних дисциплін

розглядаються однакові або достатньо близькі об'єкти (так звана об'єктна інтеграція); під час навчання учнів різним дисциплінам використовуються однакові або близькі методи пізнання (дослідження)(дослідницька інтеграція); засвоєння знань із загальноосвітніх природничо наукових і професійно-технічних дисциплін (або трудового навчання (технологій)) засновано на одних і тих самих теоріях або закономірностях; у процесі навчання учнів різним предметам і в процесі трудового (технологічний) (або виробничого) навчання використовуються однакові прийоми діяльності (діяльнісна інтеграція).

Однак, інтеграцію споріднених дисциплін іноді проводять як антиінтеграцію, при цьому один предмет розчиняється в іншому. Скажімо, значні можливості інтеграції були у шкільних предметах трудового навчання і креслення. Ці дві суміжні дисципліни веде один спеціально підготовлений викладач – випускник спеціальності «Технологічна освіта». Оскільки тут немає єдності з жодного з указаних вище параметрів, тому інтеграція може здійснюватись специфічно. Доцільно було б зберегти окремі навчальні програми, підручники і методичні посібники з кожного предмета, розподіливши матеріал так, щоб він вивчався у вигляді автономних крупних блоків – креслення (графічної грамоти) і трудового навчання (технологій).

Треба пам'ятати, що інтеграція навчальних предметів – далеко не механічна діяльність, а інтегрований навчальний предмет не є просто сумою окремих навчальних курсів. Цей процес потребує суттєвої переробки змісту і структури навчальних предметів, посилення у них спільних ідей і теоретичних концепцій. Наші тривалі теоретичні й експериментальні дослідження показали, що запровадження інтегрованих курсів в освітньому процесі загальноосвітньої школи відкриває перед учнями можливості оволодівати узагальненими, сукупними знаннями, спроможними звільнити їх від однобічного розвитку і прискорити розширення їхнього світогляду.

На завершення сформулюємо деякі висновки: інтеграція навчальних дисциплін дозволяє уникнути багатопредметності і виключити з навчального плану предмети з малою кількістю годин, ефективність яких дуже низька.

Інтеграція предметів можлива, коли є певні умови: спорідненість наук, відповідно до інтегрованих навчальних предметів, співпадання або близькість об'єкта вивчення, наявність спільних закономірностей і спільних теоретичних концепцій, використання однакових прийомів діяльності. Можливі різні форми інтеграції: повне злиття навчального матеріалу в одному курсі (приклади – хімія та матеріалознавство, фізика та електротехніка тощо); злиття більшої частини навчального матеріалу з відокремленням специфічних глав (фізика та астрономія, електротехніка та радіотехніка, електротехніка та спецпредмет тощо); побудова автономних блоків з самостійними програмами або розділами загальної програми, самостійними підручниками та методиками. Такі блоки можуть бути розрахованими на певний період навчального року. Ця форма інтеграції, очевидно, буде позитивною для таких інтегрованих курсів, як трудове навчання (технології, включаючи креслення), історія та людина і суспільствознавство (включаючи основи правових знань), математика з основами інформатики та обчислювальної техніки. Підготовка вчителів у педагогічних ЗВО має бути адекватною номенклатурі інтегрованих навчальних предметів в навчальних планах закладів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С.У. Інтеграція наукових знань і проблема змісту освіти / С.У.Гончаренко // Постметодика. – 1994. - №2(6). – С.2-3.
2. Гуревич Р.С. Інтеграція змісту навчання в професійно-технічних закладах як дидактичний еквівалент інтегративних процесів в науці / Р.С. Гуревич, Ю.Г.Ковальов // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. – 2000. - №2. – С.90-95.
3. Дин Ю.И. Интеграция учебных предметов / Дин Ю.И., Пинский А.А., Усанов В.В. // Сов.педагогика, 1987. - №9. – С.42-47.
4. Собко Я. Дидактичні основи побудови інтегрованих курсів за структурою «загальноосвітні – спеціальні предмети» у професійно-технічних

закладах освіти / Я.Собко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1997. – №2. – С.37-44.

5. Сидорчук Л.А. Інтеграційні процеси в освіті: зарубіжні інтеграційно-педагогічні концепції / Л.А. Сидорчук // Лісабонської стратегії європейської інтеграції освіти та науки. – Електронний ресурс. – Режим доступу: Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. – 2008. – №14. – С. 216–218.

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Денисенко Наталія Григорівна

к.пед.наук

Комунальний заклад вищої освіти

«Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради

Аннотация: для реалізації авторського задуму щодо формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури розроблено концептуальну модель цього процесу. Модель є динамічною і може реалізовуватися упродовж діагностично-збагачувального, продуктивно-мобільного професійно-змістового та результативно-прогностичного етапів.

Ключевые слова: професійна мобільність, структурна модель, майбутні вчителі фізичної культури.

Існують різні авторські визначення понять, пов'язаних із поняттям «модель». Так, під поняттям «модель» вітчизняні вчені С. Гончаренко, І. Зязюн, Н. Ничкало розуміють штучно створений об'єкт у вигляді схеми, який аналогічний досліджуваному об'єкту і відображає у більш простому вигляді структуру та складники об'єкта, що вивчається. Ними визначено модель як «зразок, примірник будь-чого; зменшене відтворення якоїсь споруди, механізму; тип, марка, зразок конструкції; схема для пояснення якогось явища або процесу». Л. В. Давидович [3] вказує, що модель здатна надавати нову інформацію, що дозволяє виявити та вивчити взаємозв'язки, недоступні пізнанню іншими засобами; вона дає загальну характеристику об'єктам дослідження та виступає як еталон цільової реалізації (с.30). О. С. Смирноватлумачить поняття «педагогічна модель» як описовий аналог

діяльності, який у формалізованих конструкціях відображає її найважливіші характеристики. І. П. Єрмакова [4] визначає поняття «модель навчання» як підготовку майбутнього вчителя до використання дослідницької технології у професійній діяльності і визначає комплекс взаємопов'язаних складових (блоків), що забезпечують оптимальний шлях досягнення поставленої мети – підвищення ефективності професійно-педагогічної підготовки майбутнього педагога, розвиток умінь і навичок, необхідних для здійснення відповідної діяльності. Н. Бордовською та А. Реаном зауважено, що при побудові навчальної моделі основні складники повинні сприйматися лише дидактично, а структура моделі – містити менше елементів, ніж сам об'єкт; при аналізі педагогічної діяльності можливе використання різноманітних моделей; вибір та використання моделей зумовлюється основними концепціями дослідження й конкретними завданнями, які задаються дослідником, практиком, педагогом тощо [1, с.146 – 148].

Для реалізації авторського задуму щодо формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури розроблено концептуальну модель цього процесу. Розробляючи авторську систему формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури, ми виходили з того, що саме модель дозволяє найбільш повно і точно описати педагогічну систему. Система містить п'ять блоків, що дозволяють структурувати і конкретизувати фокус, завдання, методологічні підходи, принципи, зміст структурних компонентів, форми, методи, засоби, етапи, функції, педагогічні умови, критерії, показники, рівні та результат (рис. 1).

Розроблена нами модель є динамічною і може реалізовуватися упродовж діагностично-збагачувального, продуктивно-мобільного професійно-змістового та результативно-прогностичного етапів.

Кожен етап має свої цілі. Так, при реалізації діагностично-збагачувального етапу проводиться комплексна процедура діагностики рівня сформованості уявлень майбутніх учителів фізичної культури про майбутню фахову діяльність, її переваги та можливі ризики. Вивчається стан і результати

процесу навчання, що дає змогу на цій основі прогнозувати можливі відхилення, визначати шляхи їх попередження, а також коригувати процес навчання з метою підвищення якості його результату.

Рис.1. Структурні блоки системи формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури в умовах закладу вищої освіти

Основна мета продуктивно-мобільного етапу полягала в створенні такого освітнього середовища, яке б забезпечило одержання продуктивних знань та адаптацію майбутніх учителів фізичної культури до нових соціально-економічних умов. Здобувачі вищої освіти отримуючи такі знання мають шанс

знайти міцну опору для майбутнього, зокрема: здатність до швидкої адаптації у спортивному колективі; уміння реалізувати свій потенціал у роботі в команді; отримання системи знань через призму практичного досвіду; усвідомленням соціальної значущості професії вчителя фізичної культури; володіння теоретичними знаннями в своїй галузі та у галузі інших фундаментальних наук про здоров'я людини з метою створення власного освітнього продукту (креативність) на підставі знань, якими вони володіють.

Професійно-змістовий етап передбачав з'ясування стратегії та тактики формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури; проводиться проміжний моніторинг рівнів сформованості професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури; здійснюється оновлення змісту професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури шляхом

розроблення освітніх програм, навчальних планів, робочих програм з професійно орієнтованих дисциплін, навчально-методичних матеріалів, які мають враховувати характер професійної мобільності майбутнього вчителя;

На результативно-прогностичному етапі аналізували набуття студентами практичних здатностей до прояву особистісної мобільності під час педагогічної, тренерської, пропедевтичної практик та практики у літніх оздоровчих таборах; коректували результати професійної підготовки, які характеризують рівні сформованості професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури.

Визначаючи цільовий блок системи, ми виходили з того, що вона буде спрямована на реалізацію соціального замовлення на ефективну систему підготовки конкурентоспроможного і компетентного вчителя фізичної культури, здатного до прояву особистісної мобільності з урахуванням вимог роботодавців та потреб Нової української школи.

Цільовий блок містить фокус, який визначається її розробниками як уміння майбутніх учителів фізичної культури проявляти професійну мобільність у роботі за фахом та завдання:

1) забезпечити навчальну мобільність, кооперацію та співпрацю всіх учасників освітнього процесу з метою адаптації випускника до швидкої реакції ринку надання освітніх послуг через зміну попиту на професійно мобільного вчителя фізичної культури;

2) створити умови для формування гнучких навичок (soft skills), оволодіння професійно-орієнтованими вміннями, які трансформується в процесі навчання в певну суму знань, що дозволить проявляти методичну мобільність в умовах Нової українській школі;

3) формувати та розвивати потреби у майбутніх учителів фізичної культури в постійному розвитку їх педагогічного менеджменту, підприємництва та професійно значущих і особистісних якостей;

4) забезпечити розвиток компетентностей з мобільним вмістом, необхідних майбутнім учителям фізичної культури на кожному етапі їх фахової діяльності впродовж життя.

Теоретико-методологічний блок складається з концепції формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури в умовах закладу вищої освіти, методологічних підходів (компетентнісного, ресурсного, професіографічного, проблемно-задачного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого, дуального та STEM-підходу) та принципів (відповідності змісту освіти вимогам розвитку науково-технічного прогресу, науки та спортивної індустрії; підтримуючої мотивації; зв'язку теорії з практикою; свободи вибору; особистісної цілеспрямованості; вибору власної освітньої траєкторії та міждисциплінарної інтеграції; індивідуальної адаптивності та «кар'єрного старту»; креативності; освітньої рефлексії; особистісної мобільності, здоров'язбереження та соціальної активності).

Змістовий блок містить навчально-методичні комплекси з професійно орієнтованих дисциплін і дисциплін вільного вибору: «Теорія і методика фізичного виховання. Основи педагогічної майстерності», «Професійна мобільність вчителя фізичної культури та тренера / Мобільність спортсменів», «Основи тренерської діяльності та професійної майстерності», «Організація спортивної анімації / Теорія та методика спортивно-масової роботи», «Фізичне виховання з учнями спеціальної медичної групи», «Інноваційні методики Педагогіка Фрідріха Фребеля» (Фізкультурна освітня галузь) з урахуванням специфіки формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури.

Організаційно-діяльнісний блок містить форми, методи, засоби, етапи та функції.

Форми: індивідуальні, парні, групові, масові.

Методи діялісно-стимулюючого блоку нами структуровано за різними групами векторів:

– Імітаційний вектор 1. Методи організації та здійснення практичної роботи, які імітують реальні професійні ситуації і передбачають виконання майбутніми учителями фізичної культури функцій і обов'язків, наближених до реальних професійних ситуацій. Першорядну роль відіграють активні методи навчання: «Позитивне інтерв'ю», «Зоряне небо», «Swot-аналіз», «Освіта майбутнього», «Лайфхак», «Кластер», «Документальний метод і метод Дзеркало», «Дюжина питань» та ін.;

– Мотиваційно-інноваційний вектор 2. Методи для підвищення мотивації майбутніх учителів фізичної культури для здійснення інноваційної діяльності: ігрові методи з елементами оздоровчо-театральної педагогіки; «метод «Ігрової взаємодії» з використанням Дарів Ф. Фребеля, «Сюжетні Кейс-ігри», «Словесні ігри» та ін.;

– Винахідницький вектор 3. Методи розвитку винахідницьких здібностей майбутніх учителів фізичної культури (методи ритмо-пластики): Пластичний етюд «Світ рухів», «Пластичний етюд», «Олімпійські ігри», «Багатосюжетний етюд «Пори року»»), «Студія дизайну нового покоління учителів фізичної культури».

Засоби також нами структуровано за групами векторів, які запропоновано Н. П. Волокою :

– Вектор друкованих засобів навчального призначення 1. Методичні розробки, навчальні посібники, зошити для самостійної роботи, зошити з професійно-орієнтованих дисциплін, тестові завдання, довідники, наукові статті, педагогічні задачі, проблемні ситуації;

– Вектор технічних засобів навчання 2. Мультимедійні пристрої (комп'ютер, інтерактивна панель, сканер, принтер, проектор тощо); інформаційні засоби (комп'ютерні програми, пошукові системи, освітні веб-сайти, продукти мультимедіа, зокрема окрема презентації, відеоматеріали, онлайн-тести, електронні міні-підручники та опорні конспекти, які включають теоретичний матеріал, глосарій, а також теми лабораторних і практичних робіт, зразки контрольних запитань);

– Квaziпрофесійний вектор 3. Квaziпрофесійна діяльність, яка є одним із засобів контекстного навчання, коли за допомогою усієї системи форм, методів і засобів навчання – традиційних та інноваційних – моделюється зміст та формується цілісне розуміння майбутньої професійної діяльності випускників. Цей вектор виступав сполучною ланкою між власне навчальною (академічною) та навчально-професійною діяльністю і передбачав такі практичні засоби: *запровадження нових форм позааудиторної роботи* (Всеукраїнські проекти: «Я-дослідник», «Відкритий світ», Школа сприяння здоров'ю», «ІТ- та STEM-технологій у фізичному вихованні», «Реалізація особистісно зорієнтованого навчання і виховання із використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій», «Впровадження елементів здоров'язбережувальних освітніх технологій у початковій школі»); *залучення майбутніх учителів фізичної культури до творчої діяльності* (STEM – проекти: «Корисні і шкідливі мікроорганізми»; «Де ми втрачаємо воду і як вижити в екстремальних ситуаціях», «Пожежі у громадських місцях», «Шкідливі звички. Паління», «Алкоголь та алкоголізм», «Наркотики та наркоманія», «Моделювання поведінки у надзвичайних ситуаціях»; *залучення майбутніх учителів фізичної культури до інноваційної діяльності* («Scribe»-проекти, зокрема вправи для відпочинку зорових аналізаторів): «Відгадай що я малюю», «Про що мріє спортивний юнак», «Мрії спортивної сучасної дівчини», «Правила поведінки за столом» (у рамках Всеукраїнського педагогічного експерименту «Розумники» Smart Kids для початкової школи).

– Дуальний вектор 4. Практична діяльність через поєднання теорії і практики (дуальність): *залучення студентів до спортивно-масових форми роботи*: тематичні спортивні свята («Спортивні «Леді»», «Спадкоємці Геракла», «Старти непереможних», «Я і моя спортивна родина», «Подорож до країни спорту»; залучення студентів до використання гімнастичних вправ, оздоровчого фітнесу з використанням «Фребель-педагогіки».

– Науково-дослідницький вектор 5. Така діяльність реалізована у процесі підготовки студентів до участі в олімпіадах, конкурсах наукових робіт

і проектів, наукових гуртках і товариствах та власних публікацій у традиційному всеукраїнському журналі «Вектор пошуку в сучасному освітньому просторі».

До *функцій* формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури віднесено: освітня, розвивальна, організаторська, комунікативна, гностична, конструктивна та іміджестворювальна.

Освітня функція передбачала оволодіння студентами ґрунтовними знаннями з професійно-орієнтованих дисциплін. Варіативність змісту підготовки майбутніх учителів фізичної культури забезпечували шляхом запровадження нових спецкурсів, спрямованих на формування професійної мобільності випускника.

Розвивальна функція забезпечувала в логічній послідовності очікувані результати навчання. Моделювання освітнього процесу здійснювалося відповідно до проблемних методів навчання, що сприяло, зокрема, задоволенню освітніх потреб здобувачів освіти, вирівнюванню їх досягнень, розвитку наскрізних умінь.

Організаторська функція реалізовується через забезпечення студентами різноманітних видів аніматорської, волонтерської роботи, урочних і позаурочних форм занять фізичними вправами, а також під час проходження педагогічної практики.

Комунікативна функція спрямовується на формування і розвиток здібностей майбутніх учителів фізичної культури до спілкування та володіння професійною термінологією.

Гностична функція передбачає усвідомлення студентами системного навчання впродовж життя, що окреслює їх уміннями і навичками, необхідні для подальшого навчання, організацію власного освітнього середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення.

Конструктивна функція полягала у проектуванні безпечного освітнього та спортивно-масового середовища; умінні ефективно працювати автономно та в

команді; організовувати співпрацю з учнями та їхніми батьками; розуміти способи організації фізичного виховання різнорідних груп учнів; застосовувати диференційоване навчання.

Іміджестворювальна *функція* дозволяла узагальнити портрет майбутнього вчителя фізичної культури що сприяло формуванню його професійного іміджу, через рівнозначність усіх сформованих загальних фахових та інструментальних компетентностей на всіх етапах навчання у закладі вищої освіти.

Формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури набуває ефективності за таких педагогічних умов:

- запровадження STEM-освіти як нового освітнього напрямку, що ініціює і координує оновлення освітнього середовища в системі формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури;

- поєднання міждисциплінарних практико орієнтованих підходів до вивчення фахових методик фізичного виховання;

- забезпечення системи формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями та активними методами навчання в процесі організації науково-дослідної роботи студентів;

- оновлення змісту освітньо-професійних програм (ОПП) підготовки майбутніх учителів фізичної культури та визначення рейтингу закладів вищої освіти серед зацікавлених сторін: представниками держави і спортивного бізнесу, роботодавцями, науково-дослідними установами й освітніми організаціями оздоровчо-спортивного спрямування;

- збагачення змістового наповнення професійно орієнтованих дисциплін і дисциплін вільного вибору студента із урахуванням специфіки формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури в умовах закладу вищої освіти;

- командна робота, міжкультурна співпраця і комунікація через запровадження фребель-педагогіки як оновленого дизайну в умовах освітніх реформ у галузі фізичного виховання та спорту.

Діагностично-результативний блок охоплює критерії, показники та рівні (високий, середній, низький) сформованості професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури в умовах закладу вищої освіти.

Процес оцінювання дав можливість виявити студентів, які можуть потребувати додаткової підтримки в освітньому процесі внаслідок різних обставин – психологічних, соціальних та економічних чинників. Отже, результатом є сформована професійна мобільність майбутніх учителів фізичної культури.

Висновок. Таким чином, нами розроблено систему формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури в умовах закладу вищої освіти, яка складається з цільового, теоретико-методологічного, змістового, організаційно-діяльнісного та діагностично-результативного блоків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бордовська Н.В., Реан А.А. Педагогика : учебное пособие / Н.В. Бордовская, А.А. Реан. – СПб. : Питер, 2006. – 304 с.

2. Горяча Л.О., Прокопенко Т.С., Коломієць І.В. Квазіпрофесійна діяльність студентів як форма оволодіння професійними компетентностями. Інтернет-ресурс:
<http://college.nuph.edu.ua/wpcontent/uploads/2019/04/Goryacha.pdf>.

3. Давидович Л. В. Модель підготовки майбутнього вчителя музики до реалізації вокально-педагогічної спадщини М. Глінки у професійній діяльності як наукова проблема [Електронний ресурс] / Л. В. Давидович // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Засоби навчальної та науково-дослідної роботи". - 2010. - Вип. 32. - С. 29-35.

4. Єрмакова І. П. Модель підготовки майбутнього вчителя суспільствознавчих дисциплін до використання дослідницької технології у професійній діяльності [Електронний ресурс] / І. П. Єрмакова // Наукові праці

[Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер. : Педагогіка. - 2011. - Т. 173, Вип. 161. - С. 32-37. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2011_173_161_9

5. Смирнова. Моделирование деятельности специалиста на основе исследования / Под. ред. Е. Смирновой. – Л.: Ленинградский гос. ун-т, 1984. – 177 с.

**РАВНОМЕРНЫЕ И ГРАДИЕНТНЫЕ МЕТАЛЛОПЛЕНОЧНЫЕ
ВЫХОДНЫЕ ЗЕРКАЛА В ЛАЗЕРАХ ТЕРАГЕРЦЕВОГО ДИАПАЗОНА**

Дзюбенко Михаил Иванович

док. физ.- мат. наук, профессор
заведующий отделом

Каменев Юрий Ефимович

к. физ.-мат. наук, с.н.с.

Масалов Сергей Александрович

док. физ.- мат. наук, профессор

Радионов Владимир Петрович

к. физ.-мат. наук, с.н.с.

Гузак Анатолий Иванович

Дмитрук Елена Ивановна

вед. инженеры

Институт радиофизики и электроники

им. А.Я. Усикова НАН Украины

г. Харьков, Украина

Аннотация: В работе представлены разработка и испытания металлопленочных частично прозрачных выходных зеркал лазеров терагерцевого диапазона. Рассмотрены зеркала двух типов: с равномерной прозрачностью и градиентных – с повышенной прозрачностью в центральной части. Испытания показали, что оба типа зеркал успешно выполняют свои функции в газоразрядном лазере с длиной волны излучения 337 мкм. При этом, градиентные зеркала позволяют эффективнее согласовать лазер с волноводным трактом и получить в нем более высокую мощность лазерного излучения.

Ключевые слова: терагерцевый диапазон, лазер, градиентное металлопленочное выходное зеркало.

Введение. В терагерцевом диапазоне частот лазеры являются одними из доступных источников излучения. Довольно широкое распространение получили лазеры двух типов – лазеры с оптической накачкой [1] и газоразрядные лазеры [2]. Лазеры с оптической накачкой обладают рядом преимуществ. Они работают в широком диапазоне частот и позволяют получить достаточно высокую мощность. Газоразрядные лазеры работают на небольшом количестве дискретных частот. Однако благодаря сравнительно простой конструкции они более доступны в практическом использовании. Терагерцевые (ТГц) лазеры наряду с общими для всех лазеров признаками обладают рядом особенностей. Длина волны лазерного излучения составляет десятые доли миллиметра, что вплотную приближается к радиочастотному диапазону. Поэтому главные особенности ТГц лазеров связаны с существенным проявлением волновых свойств излучения. Обычно ТГц лазеры работают в одномодовом одночастотном режиме, что требует точной настройки резонатора на резонансную длину с точностью несколько микрометров. Это приводит к тому, что в резонаторах лазеров приходится применять микрометрические механизмы перемещения зеркал, которые существенно усложняют конструкцию. Кроме того нужно учитывать высокую дифракционную расходимость лазерного излучения. Поэтому применяются лазерные резонаторы волноводного типа. Специфическими являются и выходные зеркала ТГц лазеров. Следует учитывать, что в ТГц диапазоне очень малый выбор материалов с достаточно высокой прозрачностью. Поэтому приходится использовать внутренние зеркала, которые в газоразрядных лазерах могут подвергаться воздействию газового разряда. В качестве выходных зеркал наряду с металлическими периодическими структурами, выполненными на подложке, в ТГц лазерах часто используются проволочные решетки и металлические зеркала с отверстиями, которые более свойственны резонаторам СВЧ диапазона. Металлические зеркала с центральным выводным отверстием по своим качествам хорошо подходят для газоразрядных лазеров. Они просты в изготовлении, выдерживают высокую мощность излучения и нагрев газовым

разрядом. Путем подбора диаметра выходного отверстия удастся сравнительно просто подобрать оптимальный коэффициент пропускания такого зеркала. Например, можно подобрать оптимальный диаметр отверстия, используя одно зеркало, путем последовательного его рассверливания. Однако зеркала с отверстием обладают существенным недостатком – из-за малого диаметра выходного лазерного пучка у него высокая дифракционная расходимость. Это приводит к повышенным потерям при передаче лазерного излучения. Кроме того возникают проблемы при коммутации лазера с квазиоптическими линиями передачи. Обычно диаметр такого лазерного пучка в несколько раз меньше диаметра полого диэлектрического волновода, использующегося в линиях передач и прочих квазиоптических приборах. Поэтому требуется дополнительное устройство или довольно протяженный участок волновода для формирования собственной волноводной моды, имеющей минимальные потери в волноводе.

Выходные зеркала в виде периодических структур позволяют получить лазерный пучок с существенно меньшей расходимостью, чем зеркала с отверстиями. Однако такие зеркала менее надежны, нестабильны, обладают малым ресурсом работы и гораздо сложнее и дороже в изготовлении. При экспериментальном подборе оптимума связи требуется испытывать набор решеток с разными параметрами, что усложняет и удорожает этот процесс.

В лазерах инфракрасного, видимого и ультрафиолетового диапазонов широко используются выходные зеркала в виде частично прозрачных металлических и диэлектрических пленок. Такие зеркала хорошо исследованы и обладают рядом достоинств. Поэтому представляло интерес использовать подобные зеркала и в резонаторах лазеров терагерцевого диапазона.

Целью работы является разработка, изготовление и испытание выходных металлопленочных зеркал в газоразрядном HCN лазере.

Методика исследований. Для изготовления пленочных зеркал была использована технология вакуумного напыления на диэлектрической подложке. В качестве подложки использована полимерная пленка толщиной 50 мкм. Для

повышения адгезии поверхность пленки предварительно подвергалась воздействию газового разряда. Затем производилось вакуумное напыление алюминиевого слоя толщиной порядка нескольких десятков нанометров. Был изготовлен ряд образцов с разной толщиной металлического слоя. Пленка с металлическим слоем закреплялась в специальной оправке, обеспечивающей ее равномерное натяжение. Внешний вид металлопленочного зеркала показан на рис. 1.

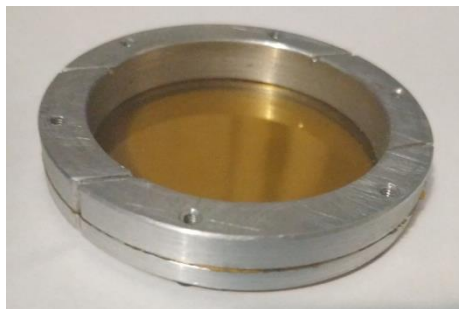

Рис.1. Металлопленочное зеркало

Разработанные и изготовленные металлопленочные зеркала были испытаны в газоразрядном HCN-лазере с высокочастотной накачкой. Схема лазера приведена на рис.2. Лазер имеет резонатор волноводного типа, образованный двумя плоскими зеркалами 1 и 2, установленными в юстировочных устройствах. Зеркало 1 – металлическое, оно снабжено микрометрическим механизмом для перемещения вдоль оси резонатора. Выходное зеркало 2 – пленочное (изображено на рис.1). Зеркало 2 установлено металлическим слоем внутрь резонатора. Разрядная трубка 3 с установленными на ней электродами 4 одновременно выполняет функции диэлектрического волновода. Длина резонатора лазера составляет 2 м. Диаметр волновода (внутренний диаметр газоразрядной трубки) равен 50 мм. Возбуждение газового разряда осуществляется с помощью ВЧ-генератора 6. Лазер генерирует излучение на частоте 890 ГГц (длиной волны 337 мкм). Излучение лазера выводится из резонатора через прозрачное окно 5 и подается в квазиоптический волноводный тракт на основе полого диэлектрического волновода с внутренним диаметром 20 мм. На основе такого типоразмера полого волновода в свое время был разработан ряд квазиоптических приборов,

которые использовались, в частности, в интерферометрах для диагностики плазмы [3]. При переходе излучения в квазиоптический тракт могут возникать потери, обусловленные разницей диаметров волноводов лазерного резонатора и

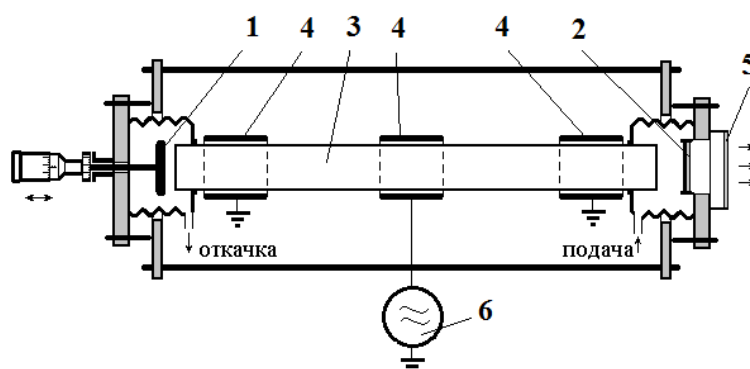

Рис.2. Схема лазера

квазиоптического тракта. При использовании в лазере выходного зеркала с отверстием, диаметр лазерного пучка соответствует диаметру выходного отверстия. Диаметр выходного отверстия может изменяться от 4 до 15 мм в зависимости от усиления активного элемент и геометрических размеров HCN лазера. Следовательно, в этом случае весь лазерный пучок попадает в тракт диаметром 20 мм. С другой стороны, чем меньше диаметр пучка, тем больше его расходимость и выше потери, возникающие при преобразовании такого пучка в моду диэлектрического волновода. При использовании зеркала в виде одномерной решетки или металлопленочного зеркала диаметр лазерного пучка равен внутреннему диаметру газоразрядной трубки. Если при этом используется волноводная линия передачи, внутренний диаметр которой равен внутреннему диаметру разрядной трубки, то потери на согласование минимальны. Однако, обычно волноводная линия передачи имеет меньший диаметр. При этом часть излучения не попадает в волноводный тракт. Эти потери не слишком критичны, поскольку основная часть энергии лазерного пучка сконцентрирована в приосевой зоне. Для снижения потерь может использоваться переход в виде конического волновода с малым углом расширения. Однако такой волновод имеет довольно существенные габариты и для снижения габаритов лазерной установки от него обычно отказываются.

Результаты исследования. Был исследован ряд пленочных зеркал с коэффициентами пропускания от нуля до 3%. Результаты экспериментальных исследований приведены на рис.3., где показаны зависимости мощности излучения на выходе лазера от коэффициента пропускания выходного зеркала. С увеличением прозрачности пленок наблюдается плавный рост мощности. В районе примерно 2,5% наблюдается максимум мощности. Затем происходит резкий спад и примерно при пропускании 3% генерация исчезает. Такой характер зависимости типичен для лазеров и наблюдается также при использовании в качестве выходных зеркал решеток и зеркал с отверстиями.

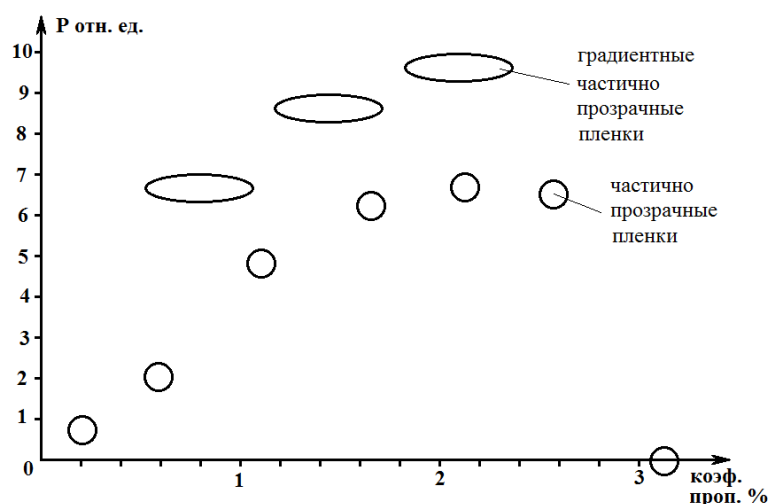

Рис.3. Зависимость мощности лазерного излучения от коэффициентов пропускания выходных металлопленочных зеркал

Максимальная мощность лазерного излучения при использовании пленочных выходных зеркал примерно на 30 -40 % ниже, чем при использовании оптимизированных зеркал с отверстиями. Видимо, это обусловлено потерями в материале подложки, пропускание которой составляет около 70%. Для снижения потерь следует использовать полимерные подложки с меньшими потерями, а также оптимизировать их толщину.

С целью повышения эффективности лазерной генерации и согласования диаметра лазерного пучка с диаметром волноводного тракта, были разработаны и апробированы градиентные пленочные зеркала. Для этого использовались металлизированные пленки с малым коэффициентом пропускания, изготовленные по выше указанной технологии. Пленки подвергались

специальной обработке с целью повышения прозрачности в центральной части зеркала. Удовлетворительные результаты дает, в частности, механическая полировка. Она позволяет создать градиентный участок повышенной прозрачности в центре выходного зеркала (рис. 4). С ее помощью можно изготовить прозрачный участок с апертурой, равной апертуре квазиоптического тракта. Прозрачность такого участка максимальна в центральной части и плавно снижается к его краям.

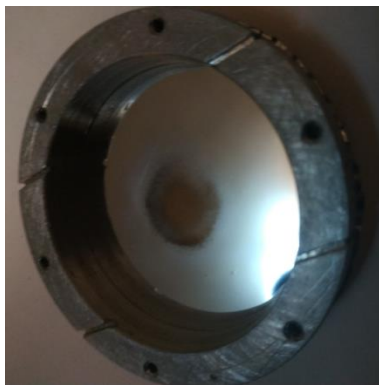

Рис.4. Частично прозрачное градиентное металлопленочное зеркало

В результате испытания и оптимизации градиентного зеркала удалось получить мощность лазерного излучения в волноводном тракте существенно выше, чем в случае равномерных пленочных зеркал (рис.3). Достигнутая мощность сравнялась с мощностью, полученной при использовании зеркала с отверстием, которое было оптимизировано для подобного лазера [2].

Анализ результатов. Проведенные исследования показали, что металлопленочные зеркала могут быть успешно использованы в качестве выходных отражателей резонаторов HCN лазеров. Равномерные металлопленочные выходные зеркала формируют лазерный пучок, апертура которого соответствует внутреннему диаметру волновода лазерного резонатора. Для передачи такого пучка целесообразно использовать волноводный тракт соответствующего внутреннего диаметра.

При использовании волноводных трактов, имеющих меньший диаметр, чем диаметр волновода лазерного резонатора целесообразно использовать градиентные металлопленочные зеркала. Такие зеркала позволяют получить требуемую апертуру лазерного пучка и повысить мощность излучения. Более

высокую мощность лазерного излучения, полученную при использовании градиентных металлопленочных зеркал можно объяснить следующими факторами. Во-первых, по-видимому, повысилась эффективность лазерной генерации. Дело в том, что при работе лазера в одномодовом режиме на основной волноводной моде, распределение интенсивности излучения по сечению лазерного пучка имеет гауссовую форму. Поэтому эффективность усиления в активном веществе не одинакова. В центральной части может достигаться эффект насыщения усиления, по краям очень малое использование энергии активного вещества. Все это снижает эффективность преобразования энергии активного вещества в энергию стимулированного излучения. Поэтому увеличенный вывод излучения из центральной части резонатора за счет большей прозрачности зеркала позволяет повысить эффективность лазера. Во-вторых, применение градиентного выходного зеркала приводит к уменьшению излучения в квазиоптическом тракте в результате улучшения согласования апертур. В-третьих, градиентная металлическая пленка искривляет фронт отраженной волны. Зеркало более прозрачное в центре эквивалентно вогнутому зеркалу и имеет фокусирующие свойства. Это позволяет снизить дифракционные потери.

Выводы. Разработаны, изготовлены и апробированы металлопленочные выходные зеркала для газоразрядных лазеров терагерцевого диапазона на основе HCN молекулы. Показано, что металлопленочные выходные зеркала, с однородным коэффициентом отражения по апертуре, обеспечивают лазерный пучок, соответствующий диаметру волновода лазерного резонатора. Расходимость такого пучка существенно ниже, чем при использовании зеркал с отверстием, однако уровень мощности излучения по сравнению с ними на 30 - 40 % ниже. Применение градиентного пленочного зеркала позволяет повысить выходную мощность лазера до уровня, полученного с использованием зеркал с отверстием. Кроме того, градиентные зеркала позволяют обеспечить эффективное согласование апертур лазера и квазиоптического тракта.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. А.В. Дегтярев, В.А. Маслов, А.Н. Топков. Лазеры терагерцового диапазона с оптической накачкой. Глава 11 в монографии «Генерация и усиление сигналов терагерцового диапазона»: колл. монография / под ред. А.Е. Храмова, А.Г. Баланова, В.Д. Еремки, В.Е. Запевалова, А.А. Короновского. - Саратов: Сарат. гос. техн. ун-т, 2016. - 460 с.
2. М.И. Дзюбенко, Ю.Е. Каменев, В.П. Радионов. Газоразрядные лазеры терагерцового диапазона / Радиофизика и электроника. 2017. Т. 22. № 3. – С. 58-80.
3. Е.П. Горбунов, В.Ф. Денисов, П.К. Нестеров. Применение многоканального лазерного интерферометра вертикального зондирования для измерения профиля плотности плазмы на Токамаке Т-15 / Физика плазмы– 1992. - Т. 18, вып.2. - С.162-165.

**УПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
В ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

Дорош Тетяна Леонідівна

канд. наук з держ. упр.

професор каф-ри фортепіано

Білка Наталія Олександрівна

Здобувачка

Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Анотація. У статті розкрито проблему дистанційного освітнього процесу, що здійснюється під час підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва. Здобувачка, напряду підготовки «Музичне мистецтво», наводить приклади індивідуальних онлайн-занять зі спеціального музичного інструмента (фортепіано), що відбувались у дистанційному режимі. Особливу увагу приділено питанню щодо залучення здобувачів до проєктної діяльності, де в колективній співпраці формуються особистісні якості кожного учасника. Обґрунтовується необхідність застосування тих платформ, які є більш доступними та зручними для всіх учасників віддаленого освітнього процесу.

Ключові слова: дистанційний освітній процес, онлайн-заняття, здобувачі, майбутні фахівці музичного мистецтва.

Постановка проблеми. Реалії нашого життя різко змінилися, коли в увесь світ і в нашу країну прийшла небезпечна загроза під назвою «коронавірус COVID-19». Буквально з першого «карантинного» дня всі заклади освіти, у тому числі й вищі, змінили звичний формат аудиторних занять на освітній

процес в системі онлайн, що відбувався в режимі реального часу. Суттєвою проблемою стала підготовка майбутніх фахівців, зокрема й музичного мистецтва, до дистанційного процесу. Оскільки він відбувається на відстані, то важливо зробити його ефективним, мобільним, гнучким, щоб і надалі здійснювалась професійна підготовка здобувача вищої освіти мистецького профілю навчання. Тому дослідження цього питання є актуальним і своєчасним.

Стан дослідження. В останні роки досить інтенсивно розвиваються науково-методичні основи дистанційного освітнього процесу. Учені І. Дичківська, В. Биков, В. Кухаренко, Н. Сиротенко, О. Рибалко, Ю. Богачкова та інші розглядають цю діяльність у взаємодії усіх учасників (об'єктів і суб'єктів навчання) на відстані, яка не передбачає тісного контакту між ними віч-на-віч. При цьому вони мають опанувати необхідними знаннями роботи з комп'ютером, обрати зручні програми, адаптуватись до самостійної організації та управління освітнім процесом. Отже, створення нових можливостей дистанційної освіти є надзвичайно важливим завданням для забезпечення професійної підготовки майбутнього фахівця, зокрема, музичного мистецтва, який буде мати такі якості, як висока моральність, особиста відповідальність, внутрішня свобода, налаштованість на максимальну самореалізацію, здатність досягати високої мети раціональним шляхом, і коректними засобами [3, с. 11].

Метою статті є дослідження дистанційного освітнього процесу під час професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Перед сучасною освітою постають ряд важливих завдань, які слід розв'язати, зробити цей процес цікавим, творчим та таким, щоб задовольнив потреби всіх учасників. У зв'язку з цим відбуваються істотні зміни в проведенні дистанційних занять, застосовуються різноманітні Інтернет ресурси, обираються ті платформи, що дозволяють розкрити весь творчий потенціал здобувачів. На думку О. Туриніної, творча особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів, набуває потрібні для актуалізації творчого потенціалу додаткові мотиви, особистісні утворення, здібності, що

сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності [5, с. 60]. Особистісний, креативний характер освіти – одні з основних рис дистанційного освітнього процесу.

Під дистанційною освітою розглядається відкрита система навчання, що передбачає активне спілкування між викладачем і студентом за допомогою сучасних технологій та мультимедіа [2]. Варто вказати, що на першому етапі дистанційної професійної підготовки майбутнім фахівцям музичного мистецтва необхідно:

- знати потреби й можливості всіх учасників освітнього процесу;
- володіти комп'ютерною технікою на належному рівні, визначити ресурси, що допомагають отримувати зворотний зв'язок;
- дотримуватись установленого розкладу проведення дистанційних музичних занять (узгодженість із усіма суб'єктами), раціонального використання часу для власної самостійної роботи;
- уміти аналізувати, співставляти, систематизувати, узагальнювати теоретичний матеріал, творчо розв'язувати проблемні ситуації;
- залучатись до різних видів творчої діяльності (робота над музичними творами, участь у проєктах, дистанційних студентських конкурсах);
- уміти створити відеоролики своєї гри, підготувати доповіді до конференції, презентацію свого виступу.

Отже, дистанційні музичні заняття мають стимулювати майбутніх фахівців музичного мистецтва до активної діяльності, мобілізувати їх знання й досвід, урахувати здібності кожного, передбачати різні стилі навчання, забезпечувати дієздатний зворотний зв'язок для моніторингу освітнього процесу й оцінювання всіх суб'єктів цієї діяльності.

У професійній підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва найбільш розповсюдженими засобами дистанційної освіти є:

- електронна пошта (G-mail);
- WWW – інформаційна система (для пошуку й вибору інформації);

– Zoom – для віддаленого конференц-зв'язку, дозволяє передавати одночасно звук і зображення;

– Telegram – програмне забезпечення, за допомогою якого можна обмінюватися текстовими повідомленнями, передавати відео файли (він підтримує відео-дзвінки, редагує текстові повідомлення, форматує власне відео-виконання);

– Skype – програма, дозволяє здійснювати відео-виклики, проводити конференції, надсилати музичні відео, обмінюватися файлами з іншими користувачами;

– Viber та WhatsApp – мобільні додатки для голосових повідомлень та відеодзвінків між користувачами;

– Google Duo – має якісне HD-відео, швидко приймає відеодзвінок.

Варто підкреслити, що у форматі реального часу проводяться індивідуальні музичні онлайн-заняття зі спеціального фортепіано, відео-конференції, обговорюються питання щодо участі в Усеукраїнських студентських конкурсах та онлайн проєктах. Здобувачі не відчують себе відстороненими від освітнього процесу, обирають зручну платформу для спілкування.

Під час проведення індивідуальних музичних онлайн-занять застосовуються Viber video-зв'язок, Google Duo. Цими додатками можна користуватися на мобільних телефонах, планшетах, ноутбуках, комп'ютерах. У режимі реального часу грають-розігруються гамами та вправами до них, досягають гармонічний стан ігрового апарата, щоб відчути впевненість і комфорт.

У творах великої форми (наприклад, Г. Ліхнер. Рондо) приділяють увагу гармонічному аналізу класичної музики, обирають зручну аплікатуру, досягають незмінного темпового руху, працюють над технічними пасажами, щоб у майбутньому не відчувати труднощів у виконанні. Майбутні фахівці музичного мистецтва отримують поради щодо прослуховування класичної музики в оркестровому звучанні на YouTube-каналі (сайт в Інтернеті компанії

Google) для усвідомлення стильових особливостей музики того чи іншого композитора, умінні відтворити на фортепіано тембральне забарвлення різних музичних інструментів.

Слід зазначити, що питання диференціації виразності при відтворенні головної мелодії має важливе значення: налаштовує на образний зміст твору, дає відчуття цільного, упевненого виконання. Отже, при правильній організації занять можна досягти високої ефективності дистанційного навчання, застосовуючи нові платформи, сучасні педагогічні прийоми.

Не менш важливим у дистанційному режимі є підготовка здобувачів кафедри фортепіано комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради до Всеукраїнського конкурсу есе: «Як коронавірус вплине на європейську інтеграцію та солідарність: випробування кризою, шанси на оновлення», що здійснювався Українською Асоціацією Викладачів та Дослідників Європейської інтеграції.

Для колективної зустрічі використовували відео-зв'язок через мобільний додаток Viber та платформу Zoom. Основна мета конкурсу – мотивувати до спільної роботи в набутті здобувачами досвіду дослідницької роботи, самостійного пошуку відповідної інформації на просторах Інтернету, об'єднати розвиток їх інтелектуальних здібностей, дослідницьких умінь і творчого потенціалу й на цій основі формувати компетентну, активну, творчу особистість.

Кожен учасник здійснював ретельний вибір матеріалу, збирав інформацію, обробляв джерела, при цьому накопичував нові знання та виказував власні ідеї. Такий підхід був необхідним, щоб скомпонувати в один зміст логічно сформульовані думки, привчитися взаємодіяти, працювати в команді. Взаємодія, – на думку авторів навчального посібника «Технологія створення дистанційного курсу», – це не тільки обмін інформацією, а й обмін особистим досвідом, оцінкою щодо доречності й достатності інформації, можливість запропонувати власну стратегію, оцінку ситуації тощо [1, с. 120].

На підготовчому етапі, під час першої дистанційної зустрічі, науковий керівник оголосила здобувачам освіти мистецького профілю навчання умови та основні завдання конкурсу, провела усне опитування учасників:

– як Ви розумієте дефініцію поняття «інтеграція»? Назвіть синоніми до цього слова;

– як Ви розумієте, що таке «солідарність»? Які Ви знаєте приклади солідарності?

– якою є Ваша власна точка зору щодо глобальної кризи, яка виникла в усьому світі;

– із яких джерел Ви черпаете інформацію про цю проблему?

– як, на Вашу думку, мають діяти країни між собою в період цієї пандемії?

Ці питання є вагомими в сумісній праці, оскільки вони допоможуть розкрити зазначену тему, здійснити цікавий добір деталей. Не менш важливим є й логічне мислення, уміння виказати власну аргументовану точку зору та переконливо її довести. У своїх відповідях учасники-автори підкреслили про необхідність взаємодопомоги, творчу співдружбу між країнами, де мають домінувати спільні цінності, дії на користь людини й заради людини. На їхню думку, у боротьбі з поширенням коронавірусу важливою є міжнародна солідарність, спільна взаємодія всіх країн світу.

Для написання есе було досліджено значну кількість літературних та Інтернет джерел, отримано консультацій та порад від наукового керівника.

Під час другої зустрічі розглядались такі питання:

– обрання відповідального (для збору інформації від учасників);

– визначення групи авторів для участі в конкурсі;

– затвердження складеного тексту (есе «Усе буде добре!»);

– своєчасне оформлення всіх необхідних матеріалів до конкурсу;

– у телефонному режимі відзвітуватися про проведену роботу.

У період другої дистанційної зустрічі було зазначено, що есе відповідає зазначеній тематиці та умовам конкурсу, загальний обсяг якої складає 1000

слів. Зустріч завершилась позитивними емоціями, із побажаннями «Залишатися вдома», берегти себе й своїх рідних. Інформація про результати відбору есе була повідомлена на особисту електронну пошту авторів. Отже, дистанційний процес наповнюється власними напрацюваннями, висновками, прикладами, завданнями, які ілюструють розуміння здобувачами отриманих знань. Окрім цього, постійно підтримується зворотний зв'язок з усіма учасниками, накопичується досвід опрацювання великого обсягу інформації з мережі. Активне включення до цього проєкту дає можливість майбутнім фахівцям музичного мистецтва засвоїти новий матеріал, точно застосовувати терміни й поняття за обраною темою, виділяти головну думку, працювати в колективі, тим самим формуючи особистісні якості. Без сумніву можна констатувати, що повна дистанційна система має передбачати такі можливості: технологічну підтримку, навчальні ресурси, навчальний проєкт та розробку, політику вибору напряму на створення інформаційного середовища для дистанційного навчання [1, с. 123]. Не можна не погоджуватися з тим, що участь у проєкті здобувачів освіти має значні переваги: сприяє розвитку дослідницьких і творчих якостей, активізує їх пізнавальну діяльність, формує вміння здійснювати пошук, обробляти й застосовувати відповідну інформацію, набувати досвід.

Цікавим фактом стала наступна подія: з нагоди дня Європи в Україні 2020 в академії було реалізовано онлайн проєкт «Подорож закладами освіти Європи: історія та сучасність», де з мережі Інтернет обирався найстаріший, найбільший, найсучасніший, найкреативніший європейський університет. Кожен із учасників здійснював пошук ілюстрацій та фото, у довільній формі робив допис: як відбувається освітній процес, чому цей заклад вартий уваги, які випускники стали відомими особистостями в культурній сфері. Майбутній фахівець музичного мистецтва дослідила найстарішу Лондонську академію музичного та драматичного мистецтва (LAMDA), що заснована в 1861 році. Здобувачка підкреслила, що в Академії реалізовується професійна підготовка акторів, керівників сцен, режисерів та дизайнерів, незалежно від національної належності осіб та їхніх статків. Вона довела, що заклад LAMDA вартий уваги

студентів, які хочуть знайти своє призначення та стати справжніми фахівцями в своїй справі. Можемо констатувати, що пізнавальна атмосфера, яка панувала під час цього дослідження, сприяла формуванню творчої особистості, діяльність якої відрізняється новизною, неповторністю, оригінальністю, для якої потреба в творчості є життєвою потребою [4, с. 121].

Отже, розглянуті питання дозволяють зробити висновки щодо залучення здобувачів до дистанційного освітнього процесу, що, безумовно, позитивно позначається на інтелектуальному розвитку майбутніх фахівців музичного мистецтва, формують у них потенціал, який відповідає сучасним вимогам, а саме: здатність залучатися до музичних онлайн-занять, інноваційних методів навчання, розвивати креативні здібності, критично мислити, співпрацювати в колективі (встановлювати комунікативні зв'язки).

Перспективи подальших досліджень дозволять сформувати нове середовище для продуктивного спілкування, обміну інформацією, співпраці зі всіма учасниками віддаленого процесу з метою підвищення ефективності, набуття відповідного досвіду, результативності освітньої діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Биков В. Ю., Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г., Рибалко О. В., Богачков Ю. М. Технологія створення дистанційного курсу : навч. посіб. ; за заг. ред. В. Ю. Бикова та В. М. Кухаренка. Київ : Міленіум, 2008. 324 с.
2. Дистанційна освіта / Освітній портал. URL : <http://www.osvita.org.ua/distance/> (дата звернення : 25.10.2020).
3. Дичківська І. М. навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с. (Альма-матер).
4. Освітні технології : нав.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за ред. О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2004. 256 с.
5. Туриніна О. Л. Психологія творчості : навч. посібник. Київ : МАУП, 2007. 160 с.

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВІДОБРАЖЕННЯ В
БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ВИПЛАТ ДОПОМОГИ ПО
ТИМЧАСОВІЙ НЕПРАЦЕЗДАТНОСТІ**

Зоря Олександра Павлівна

к.с.н., доцент

Коваленко В'ячеслав Валерійович

Магістрант

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

Анотація: Розглянуто порядок страхування тимчасової втрати працездатності: страхові випадки в яких надається допомога по тимчасовій непрацездатності застрахованій особі, розмір виплат застрахованим особам залежно від страхового стажу, а також методологічні засади відображення в бухгалтерському обліку виплат допомоги по тимчасовій непрацездатності.

Ключові слова: бухгалтерський облік, застрахована особа, звітність, лікарняні, страхування, страхові випадки, страховий стаж, тимчасова втрата працездатності.

Порядок страхування тимчасової втрати працездатності регулюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», затвердженим постановою ВР України від 23.09.1999 р. № 1105–XIV (в редакції від 25.10.2020 р.).

Допомога по тимчасовій непрацездатності надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу), у разі настання в неї одного з таких страхових випадків:

1) тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві;

2) необхідності догляду за хворою дитиною;

3) необхідності догляду за хворим членом сім'ї;

4) догляду за дитиною віком до трьох років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років у разі хвороби матері або іншої особи, яка доглядає за цією дитиною;

5) карантину, накладеного органами санітарно-епідеміологічної служби;

5//1) на період перебування у закладах охорони здоров'я, а також на самоізоляції під медичним наглядом у зв'язку з проведенням заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), а також локалізацію та ліквідацію її спалахів та епідемій;

6) тимчасового переведення застрахованої особи відповідно до медичного висновку на легшу, нижчеоплачувану роботу;

7) протезування з поміщенням у стаціонар протезно-ортопедичного підприємства;

8) перебування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм.

Допомога по тимчасовій непрацездатності виплачується застрахованим особам залежно від страхового стажу в таких розмірах:

1) 50 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж до трьох років;

2) 60 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж від трьох до п'яти років;

3) 70 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж від п'яти до восьми років;

4) 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж понад вісім років;

5) 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, віднесеним до 1-3 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; одному з батьків або особі, що їх замінює та доглядає хвору дитину віком до 14 років, яка потерпіла від Чорнобильської катастрофи; ветеранам війни, постраждалим учасникам Революції Гідності та особам, на яких поширюється чинність Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"; особам, віднесеним до жертв нацистських переслідувань відповідно до Закону України "Про жертви нацистських переслідувань"; донорам, які мають право на пільгу, передбачену статтею 10 Закону України "Про донорство крові та її компонентів"; особам, реабілітованим відповідно до Закону України "Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років", із числа тих, яких було піддано репресіям у формі (формах) позбавлення волі (ув'язнення) або обмеження волі чи примусового безпідставного поміщення здорової людини до психіатричного закладу за рішенням позасудового або іншого репресивного органу.

Особам, які перебувають у закладах охорони здоров'я, а також на самоізоляції під медичним наглядом у зв'язку з проведенням заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), а також локалізацію та ліквідацію її спалахів та епідемій, допомога по тимчасовій непрацездатності виплачується у розмірі 50 відсотків середньої заробітної плати (доходу) незалежно від страхового стажу, за винятком медичних працівників, яким допомога по тимчасовій непрацездатності у таких випадках виплачується в розмірі 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) незалежно від страхового стажу.

Сума допомоги по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною або хворим членом сім'ї) в розрахунку на місяць не повинна перевищувати розміру максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, з якої сплачувалися страхові внески до Фонду [1].

Методологічні засади організації бухгалтерського обліку виплат допомоги по тимчасовій непрацездатності визначає Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 р. № 291 (Редакція від 29.10.2019 р.), яка встановлює призначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку нарахування та сплати допомоги по тимчасовій непрацездатності [2].

Сума оплати перших днів непрацездатності, що виплачується за рахунок страхувальника-роботодавця та сума нарахованої допомоги з тимчасової непрацездатності, що виплачується за рахунок Фонду соціального страхування, відображаються проводками за кредитом субрахунку 663 «Розрахунки за іншими виплатами» рахунку 66, а суми, які виплачені застрахованій особі та суми утриманого з них ПДФО і військового збору – за дебетом цього субрахунку.

Витрати підприємства на оплату працівникам перших п'яти днів тимчасової непрацездатності (що відбувається за рахунок роботодавця), в бухгалтерському обліку відображаються за дебетом субрахунку 949 «Інші витрати операційної діяльності» рахунку 94.

Облік розрахунків з Фондом соціального страхування стосовно сум лікарняних ведеться на субрахунку 378 «Розрахунки з державними цільовими фондами» (рахунок 37): за дебетом субрахунку 378 відображається виникнення дебіторської заборгованості (заборгованість Фонду по сумі лікарняних), а за кредитом – проводки з погашення цієї заборгованості чи її списання.

Суми єдиного соціального внеску, нараховані на суму лікарняних (як на суму оплати перших п'яти днів непрацездатності, так і на суму лікарняних, що виплачуються за рахунок Фонду соцстраху), відображаються за дебетом субрахунку 949 [3].

Розглянемо кореспонденцію бухгалтерських рахунків нарахування та виплати лікарняних:

Таблиця 1

Кореспонденція бухгалтерських рахунків нарахування та виплати лікарняних

№ з/п	Зміст господарської операції	Проводки	
		Дебет	Кредит
01	Нараховано допомогу по тимчасовій непрацездатності		
01.1	за перші п'ять днів хвороби за рахунок роботодавця	949	
01.2	за рахунок Фонду соцстрахування	378	663
02	Нараховано ЄСВ	949	651
03	Утримано ПДФО із суми допомоги:		
03.1	за перші п'ять днів хвороби	663	641
03.2	за рахунок Фонду соцстрахування		
04	Утримано військовий збір із суми допомоги:		
04.1	за перші 5 днів хвороби	663	642
04.2	за рахунок Фонду соцстраху		
05.	Отримано кошти з Фонду соцстрахування	313	378
06.	Сплата ЄСВ до бюджету:	651	311
07.	Сплата ПДФО з лікарняних до бюджету:		
07.1	за перші 5 днів хвороби	641	311
07.2	за рахунок Фонду соцстраху		313
08	Сплата військового збору з лікарняних до бюджету:		
08.1	за перші 5 днів хвороби	642	311
08.2	за рахунок Фонду соцстрахування		313
09	Виплата лікарняних працівнику	663	301

З метою скорочення та уніфікації звітності страхувальників по коштах Фонду та підвищення прозорості системи соціального страхування з 2019 року встановлено нову спрощену форму «Звіту по заборгованості страхувальника зі сплати страхових коштів до Фонду».

Документом об'єднано звіти про заборгованість зі сплати страхових коштів на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності й на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Звітність до Фонду подають лише ті страхувальники, які *мають заборгованість* зі сплати страхових коштів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 р. № 1105–XIV. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua) › (дата звернення 28.10.2020).

2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 р. № 291. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua) › (дата звернення 28.10.2020).

3. Верига Ю.А. Фінансовий облік [текст]: навч. посіб. /Ю.А. Верига, Т.В. Гладких, М.М. Орищенко. – К. : «Центр учбової літератури», 2020. – 438 с.

КАМНИ РАССКАЗЫВАЮЩИЕ ИСТОРИЮ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА

Кандахаров Анвар Хасанович

Доктор философии по историческим наукам(PhD)

Навайский государственный педагогический институт

Узбекистан

Аннотация В этой статье анализируются древние искусства, археология и наскальные рисунки и истории горного дела Зеравшанской долины

Ключевые слова Кермина, петроглифы, искусства, Сармишсай, античность, наскальные изображения, древняя горнопромышленность

Уникальную галерею наскальных рисунков оставили нам в наследство художники древности. В 40 километрах севернее города Кермине в благодатном ущелье в горах Каратау находится своеобразный музей под открытым небом, первобытная картинная галерея – Сармишсай.

Сармишсай – один из крупнейших и малоизученных памятников наскального искусства в Узбекистане. Своеобразную галерею создают более десяти тысяч отдельных изображений, многие из которых собраны в композиции и сцены. Петроглифы высечены на скалах, что обступили Сармишсай по берегам на протяжении двух километров вдоль русла.

Петроглифы Сармишсай широко известны специалистам по первобытному искусству всего мира. Впервые этот памятник был обнаружен археологом Х.Мухамедовым в 1958 году, а первым исследователем был Н. Ташкенбаев. Объемный научный материал принадлежит и ученому А.Кабирову, проведшему на Сармишсае несколько полевых экспедиций. В результате было описано более трех тысяч наскальных изображений людей, животных и различных, очевидно, мифических и тотемных символов. Большинство петроглифов относится к бронзовому веку. Встречаются и мотивы, датируемые энеолитом и неолитом. Значительное количество рисунков

создано в сако-скифский период. Каждое тысячелетие оставляло нам свои памятные знаки.

Еще одним из известных ученых-археологов, научным интересом которого стал Сармышсай, является М.Хужаназаров. Им обнаружено и описано 66 ранее неизвестных памятников наскального искусства.

Собрание иероглифов ущелья Сармыш представляет собой уникальный архив, своего рода большой сборник подлинных документов, которые содержат запечатленными в выбитых на скалах изображениях очень многие и разнообразные сведения, касающиеся жизни, истории. Культуры наших давних предков, населявших Призеравшане в разные периоды, начиная с глубокой древности. Причем, многие из этих сведений ни в каких других источниках не содержатся.

Надо отметить, что на скалах есть изображение вселенной в том виде, в котором ее представляли народы Евразии три тысячи лет назад. Одно такое же изображение находится в Швеции, а третье – в Сибири. Изображение вселенной в Сармыше, в отличие от других, включает гораздо больше отдельных петроглифов, оно гораздо подробнее.

В ущелье Сармыш собраны такие петроглифы, которым нет аналогий нигде. Удивительно, но здесь имеются такие сюжеты и композиции, которые в точности наглядно демонстрируют обряды скифов и массагетов, описанные в знаменитой книге «отца истории» Геродота. О Сармыше и его петроглифах знают ученые Узбекистана в Самарканде и Ташкенте, в Москве, Санкт-Петербурге и Иркутске, в Казахстане, в Польше и на Украине.

Петроглифы Сармыша довольно подробно рассказывают нам о том, какой была природа в самом этом ущелье и в его окрестностях, как она изменялась на протяжении пяти- семи тысяч лет до наших дней. Как отмечают архивные данные, судьба их на протяжении веков связаны с освоением, использованием и заселением этого ущелья людьми.

Первобытные охотники должным образом оценили это ущелье с ручьем, здесь легче всего удавалось подкараулить и добыть дикого быка, оленя, горного

козла или барана-муфлона. Сюда на водопой каждый день в одно и то же время приходили эти животные. Наличие воды и удачная охота сделала это ущелье особо почитаемым еще в глубокой древности. Сами люди поселяются рядом, ниже по ручью, там, где скалистая глубокая теснина ущелья переходит в более широкую долину с пологими краями. Тут словно нарочно природа приготовила людям летнее и зимнее жилье – вместительный открытый к южной стороне скальный грот-навес в виде глубокого айвана-веранды и в несколько буквально шагах теплую пещеру. В верхней скалистой части ущелья устроены были святилища и жертвенные места. В связи с ними и появились, на наш взгляд, петроглифы..

Прошли тысячелетия. За это время сменились в этой части света многие тысячи людей. В результате их хозяйственной деятельности изменился окружающий ландшафт, разведение на протяжении многих веков мелкого рогатого скота привело к исчезновению горных естественных лесов. Перевелись дикие быки-туры, благородные олени, лани, медведи. Уменьшилось количество горных речек, ручьев, родников. Местность приобрела засушливо-полупустынный характер. Почти все дикие животные, водившиеся на Сармишсае, попали на каменные «страницы» уникальной «Красной книги» - собрания наскальных изображений в ущелье Сармыш.

На протяжении последних 10 лет в Сармышсайской долине проводятся целенаправленные и систематические работы по изучению, сохранению и управлению культурным и природным наследием данного региона. В настоящее время здесь учеными Института археологии Академии наук Республики Узбекистан в сотрудничестве с зарубежными партнерами практически завершены картографирование и составление карт в месторасположении петроглифических объектов и археологических памятников. Определены и обсуждены границы охраняемой и буферной зон, а также подготовлен пакет документов, представляемых для включения памятника «Сармыш» в Предварительный Список Республики Узбекистан для включения в Список Всемирного наследия ЮНЕСКО. Были изданы несколько

монографий, карта, путеводитель и буклеты, подготовлена для издания научно-популярная книга по Сармышсаю.

Многие наскальные изображения и композиции делают Сармышсай объектом мирового значения.

В окрестностях Карманы еще в каменном веке зародилось горное дело. Крупнейших из числа известных не только в Узбекистане, но и во всей Евразии, комплекс древнейших предприятий первобытной горной индустрии, которые действовали еще в каменном веке, находится в Навоийской области в окрестностях Навбахорского района у селения Учтут. Здесь учеными выявлены и изучены десятки древнейших шахт и карьеров, в которых велась добыча кремня – чудесного материала, который много тысячелетий служил людям главным образом как предшественник металла. Найдены и мастерские по изготовлению кремневых изделий.

В середине двадцатого столетия в разных местах Зарафшанской долины, в Кызылкумах и в других сопредельных районах было открыто множество стоянок и селищ первобытных охотников и рыболовов, а также древних скотоводов и земледельцев, с массой кремневого производственно – бытового инвентаря. Вот тогда перед археологами и встал вопрос, где именно первобытные люди добывали так много кремня, необходимого им в то далекое время для изготовления огромного количества самых разнообразных орудий труда и инструментов – наконечников стрел, дротиков, копий, ножевидных пластинок, рубил, тесел, скребков, резцов, топоров, проколов, сверл, скобелей, пилок и много другого. Поиски привели к обрывистым склонам южных предгорий – адыров хребта Каратау, ограничивающего часть долины Зарафшан с севера. Здесь, север – восточнее города Навои, обширный район между селениями Учтут и Иджан – занимает месторождение кремня. В крутых обрывах известняка тут видны мощные обнажения пластов кремня. У подножий обрывов, в известняково – глинистых отложениях отдельные, порой довольно крупные уплощенные ядрища более качественного кремня в виде буханок – караваев или толстых лепешек.

В этих местах в 1958-1959 гг. сотрудниками Института археологии Академии наук Узбекистана во главе академика Я.Гулямова собраны многие сотни разных кремневых изделий, относящихся к каменному веку. В ходе дальнейших исследований в этом районе у горы Вауш археологам удалось собрать большое количество орудий и инструментов труда времени палеолита - древнекаменного века. Здесь же в 1959 году недалеко от селения Иджан известным ученым – историком академиком А.П.Окладниковым была открыта древнейшая мастерская по изготовлению изделий из здешнего кремня. Эта мастерская существовала и действовала на протяжении десятков тысячелетий.

Дальнейшие работы ученых – археологов Узбекистана под руководством академика Я.Г.Гулямова увенчались крупным успехом – открытием между селениями Учтут и Иджан сорока древнейших засыпанных землей шахт и двух других кремневых мастерских. В работе отряда приняли участие М.Р.Касымов, С.А.Семенов, Г.Ф.Карабкова, У.Исломов, Дж Кабиров и др. В последующем были обнаружены новые шахты. А всего их найдено более ста. Одним словом,

говоря по существу, выявлен целый огромный древний горнопромышленный комплекс, включавший добычу кремня в шахтах и карьерах, а так же изготовление изделий из него в мастерских.

Десятки шахт, обнаруженные археологами, исследовали, произведя раскопки. Найденные при этом готовые кремневые изделия, очевидно, забытые древними горняками на месте горных разработок, собранные тут же древнейшие горняцкие орудия – клиновидные камни, массивные каменные отбойники, кирки и кайла из оленьих и бычьих рогов, позволили определить «возраст» учтутских шахт (в науку они вошли по названию селения Учтут). Древние кремневые учтутские шахты действовали в неолите – в эпоху «нового камня», то есть 7 - 5 тысяч лет назад. Таким образом, это месторождение кремня в далеком прошлом, на протяжении многих тысячелетий являлось важным центром, снабжавшим обширные районы нынешнего Узбекистана материалом, пригодным для кремневой индустрии. Кстати, запасы кремня здесь настолько значительны, что мы не удивимся, если в недалеком будущем здесь возникнет еще одно новое для нашей республики производство, для которого кремень может быть важным материалом.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бартольд В.В. Сочинения. Том-I. Туркистан в эпоху монгольского нашествия. Москва.: Наука, 1963 –с.149.
2. Вестник МИЦАИ. Самарканд- Бишкек.- 2005.- Вып.1.
3. Исламов У. Первобитная культура в низовьях Зарафшана. Неолитическая культура в низовьях Зарафшана. Т.: «Фан», 1966.
4. Кабиров Ж. Сармишсойнинг қоя тошлардаги қадимги расмлар.- Тошкент: Фан, 1976.
5. Касымов М.Р. Кремниевая мастерская у кишлака Учтут в районе горы Каратау Бухарской области. (По материалам археологической экспедиции) Научные работы и сообщения. Кн. 6. – 1963.

6. Мирсоатов Т.Н. Древние шахты Учтута. –Ташкент, 1973; его же. Горные разработки в эпоху камня. – Ташкент, 1977.
7. Хужаназаров М. Этнография и традиции населения Сармышая. – Самарканд, 2009.
8. Хужаназаров М. Этнография и традиции населения Сармышая. – Самарканд, 2009.
9. Шацкий В.Г. Рисунки на камне.- Ташкент, 1973.
10. Шалатонин Б.С. Тени на скалах. -Ташкент, 1999.

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОНОРСТВА І ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

Коломієць Олена Андріївна

студентка IV курсу медичного факультету № 1

Давидов Павло Григорович

кандидат філософських наук, доцент

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Анотація. У статті досліджуються проблемні питання законодавчого забезпечення донорства і трансплантології в Україні. Розглядається і характеризується законодавче забезпечення трансплантології в Україні.

Ключові слова: донорство, трансплантація, анатомічні матеріали, донор, реципієнт, законодавче забезпечення, правомірність, закон, злочин, кримінальна відповідальність.

Вступ. У Конституції України наголошується, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Звичайно, зростають інтереси до людини, як найвищої соціальної цінності, та перш за все, до її особистих немайнових прав, у тому числі права на життя та здоров'я в аспекті розпорядження ними. У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема цивільно-правового регулювання трансплантології в Україні.

Актуальність. Трансплантація органів від людини до людини – це вершина охорони здоров'я, вона є однією з найвидатніших досягнень сучасної медицини.

Трансплантація як метод лікування найтяжчих захворювань людини застосовується у тих випадках, коли усунення небезпеки для життя або

відновлення здоров'я хворого іншими методами лікування неможливе. Застосування трансплантації органів дозволяє сьогодні лікувати багатьох хворих, які навіть не могли сподіватися на одужання.

Щороку в Україні трансплантації органів потребують:

при захворюваннях нирок	близько 1 тис. громадян
при незворотних захворюваннях печінки і серця	по 1,5 тис. громадян
при цукровому діабеті	2 тис. громадян

Наразі через те, що дуже мала кількість або зовсім відсутність трансплантантів хворі не можуть своєчасно отримати кваліфіковану медичну допомогу. Щороку кількість проведених операцій з трансплантації органів становить 1,1 відсотка загальної потреби.

Кількість операцій з трансплантації нирок на 1 млн. населення :

Норвегія	57,6
США	56
Італія	33
Франція	21
Польща	14,7
Україна	1,2

В Україні щороку реєструється на 1 млн. населення близько 150 хворих з термінальним ступенем хронічної ниркової недостатності. За станом на 2006 рік майже 6 тис. громадян потребує проведення замісної ниркової терапії, четвертій частині з яких необхідно трансплантувати нирки. Щорічно кількість хворих зростає, підвищується рівень інвалідності та смертності.

Актуальність даної проблеми полягає у тому, що є велика кількість невирішених у правовому аспекті питань, що стосуються правового регулювання донорства і трансплантології органів, проте проблема полягає в тому, що сфера регулювання є новою, нечітко визначеною та ускладнюється тим, що відсутні єдині міжнародні стандарти щодо донорства та трансплантології.

Також актуальність проблеми пересадки органів в клінічній практиці зумовлена тим, що в кожному випадку вона пов'язана з вирішенням долі двох

людей: донора – людини, який може віддати свої органи або тканини для пересадки; і реципієнта – особи, яка потребує такої пересадки.

Матеріали та методи. Вивчення і висвітлення реальних проблем законодавчого регулювання донорства та трансплантації, розглянути і охарактеризувати законодавче забезпечення трансплантології в Україні.

Викладення основного матеріалу. Відповідно до міжнародних правових стандартів «донорство» означає вилучення і передачу органів для їх трансплантації. Під трансплантацією розуміють процес, спрямований на відновлення певних функцій організму за допомогою пересадки органу або іншого анатомічного матеріалу від донора – реципієнту.

На сьогодні людство досягло значних успіхів у розвитку медицини, але нові можливості призвели не тільки до покращення надання медичної допомоги, а й до нових способів вчинення злочинів. Одним із нових методів лікування на сьогоднішній день є трансплантація органів і тканин людини. Безсумнівно даний метод дозволяє врятувати життя пацієнтів, які вже не могли сподіватися на одужання, та без належного правового регулювання він стає новим способом вчинення злочину проти життя та здоров'я особи.

Галузь трансплантології врегульована: Конституцією України, певними нормами Цивільного кодексу України, Основами законодавства України про охорону здоров'я від 19.11. 1992 р. (далі Основи законодавства), Законом України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини», Законом України “Про поховання та похоронну справу” від 10.18. 2003 р., численними наказами та інструкціями Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ), які безпосередньо визначають порядок проведення операцій. Правове регулювання відповідальності за вчинення суспільно-небезпечних діянь у сфері донорства та трансплантації здійснюється Кримінальним кодексом України.

Викладемо основні положення статей у вигляді таблиці:

Стаття 49 Конституції України	передбачає, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.
Стаття 42 та 43 Основ Законодавства України про охорону здоров'я	передбачають, що будь-яке медичне втручання лікаря може проводитися лише за умови згоди належним чином поінформованої особи, а якщо ця особа недієздатна або у віці до 14 років, то за відповідною згодою законних представників.
Стаття 47	<p>передбачає, що застосування методу трансплантації може бути використано лише у випадку, якщо використання інших засобів і методів для підтримки життя, відновлення здоров'я не дає бажаних результатів, а завдана при цьому шкода донору є меншою, ніж та, яка загрожувала реципієнту.</p> <p>Принципи галузі:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) донором може бути повнолітня дієздатна особа, яка може дати згоду на донорство її органів або заборонити це на випадок своєї смерті, відповідно донорство здійснюється виключно на добровільний основі; 2) взяття органів та інших анатомічних матеріалів з тіла фізичної особи, яка померла, не допускається, крім випадків передбачених законом.
Стаття 290 Цивільного Кодексу України	Вміщено положення про донорство, як загальну характеристику даного явища та характеризує його як право особи. Визначено, що повнолітня дієздатна фізична особа має право бути донором. Взяття органів та інших анатомічних матеріалів з тіла фізичної особи, яка померла забороняється, однак законом передбачаються випадки, коли це стає можливим. Також сказано, що фізична особа може дати письмову згоду на донорство її органів та інших анатомічних матеріалів на випадок своєї смерті або заборонити його. Статтею передбачений основний принцип трансплантології: особа донора не повинна бути відомою реципієнту, а особа реципієнта – родині донора, крім випадків, коли реципієнт і донор перебувають у шлюбі або є близькими родичами.

Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини»	<p>Деталізує закладені цивільним кодексом правові позиції проведення трансплантації в Україні.</p> <p>Пересадка органів від живих донорів проводиться за одночасної наявності таких умов:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) якщо донор попереджений про можливі ускладнення для його здоров'я у зв'язку з майбутнім оперативним втручанням по вилученню анатомічного матеріалу; 2) якщо донор вільно і свідомо у письмовій формі висловив згоду на вилучення своїх органів та інших анатомічних матеріалів; 3) якщо донор пройшов усестороннє медичне обстеження і є висновок консилиуму лікарів-фахівців про можливість вилучення у нього органів та інших анатомічних матеріалів для трансплантації; 4) якщо завдана здоров'ю донора шкода буде меншою, ніж небезпека для життя, що загрожує реципієнту.
Ст. 1 Закону України «Про трансплант. ...	<p>Відповідно до цієї статті- донором є особа, у якої за життя або після її смерті взято анатомічні матеріали для трансплантації або для виготовлення біоматеріалів.</p>
Стаття 143 Кримінального Кодексу України	<p>Відповідно до цієї статті, злочином є порушення дотримання передбаченого законом та підзаконними актами МОЗ процедури трансплантації. Вилучення органів шляхом примушування, обману, з використанням безпорадного стану особи або ж торгівля органами та тканинами людини є кримінально караними діями.</p>

Вище перелічені положення формують значення принципу незгоди, який полягає у тому, що якщо особа прямо не заявила про своє бажання стати донором у письмовій заяві за свого життя, вилучення її органів після смерті забороняється. До прикладу можна сказати, що у багатьох європейських країнах застосовується протилежний цьому принцип згоди, коли вилучення органів після смерті людини проводиться майже у всіх випадках, за виключенням тих, коли особа за життя письмово заявила про небажання стати донором.

Необхідно звернути увагу на умови правомірності проведення донорства при трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів:

1.	Трансплантацію як метод лікування застосовують винятково за наявності медичних показань, які визначає консилиум лікарів відповідного закладу охорони здоров'я чи наукової установи, і за умови, що використання інших засобів і методів для підтримання життя, відновлення або підтримання здоров'я не дає бажаних результатів.
2.	Перелік органів та інших анатомічних матеріалів, придатних для трансплантації, затверджується МОЗ України за погодженням з Академією медичних наук України.
3.	Діяльність, пов'язану із трансплантацією, можуть здійснювати акредитовані в установленому законодавством України порядку державні та комунальні заклади охорони здоров'я і державні наукові установи згідно з переліком, затвердженого Кабінетом Міністрів України.
4.	Шкода, завдана під час трансплантації донору, має бути меншою, ніж та, що загрожувала реципієнту.
5.	Донор за своєю згодою може надати лише кістковий мозок за плату для трансплантації. Члени сім'ї, близькі родичі донора мають право знати ім'я особи реципієнта у разі імплантації органів та інших анатомічних матеріалів.

Також не допускається взяття анатомічних матеріалів у живих осіб, які утримуються у місцях відбування покарань; страждають на тяжкі психічні розлади; мають захворювання, що можуть передатися реципієнту або зашкодити його здоров'ю; надали раніше орган або частину органу для трансплантації.

Взяття органів у померлих людей можливе за умови попередньо зробленої письмової згоди померлого або згоди одного з подружжя, родичів, які проживали з ним до смерті. У разі якщо проводиться судово-медична експертиза також має бути згода експерта.

Реципієнтові, як особі, що звернулася за медичною допомогою, набагато важче, напевно, практично неможливо, гарантувати сприятливий прогноз його захворювання. В зв'язку з цим особливої значущості набувають гарантії, які дійсно реципієнт має право отримати від лікувальної установи. Йдеться про:

- попереднє всебічне комплексне медичне обстеження;

- недопущення зараження від донора системними або інфекційними захворюваннями (СНІД, гепатит В та ін.);
- забезпечення спеціалізованою медичною допомогою в ранній після операції період;
- диспансерне динамічне спостереження протягом тривалого часу після трансплантації.

Важливими у з'ясуванні питання законодавчого забезпечення сфери донорства є принципи правового регулювання.

Принципи правового регулювання.

Загальні принципи	<ul style="list-style-type: none"> • Дотримання прав людини та захист людської гідності. • Пріоритету інтересів людини порівняно з інтересами суспільства і науки. • Добровільності донорства. • Урахування рекомендацій ВООЗ та реального стану науки. • Імплементції міжнародно-правових стандартів у цій царині у національне законодавство.
Спеціальні принципи	ті, якими керуються у донорстві крові та її компонентів, донорстві органів та інших анатомічних матеріалів тощо.

Дослідження законодавства у сфері трансплантології дає змогу виокремити такі принципи донорства органів та інших анатомічних матеріалів:

- дотримання балансу інтересів донора та реципієнта;
- колегіальності (наявність у реципієнта медичних показань для застосування трансплантації встановлює консиліум лікарів відповідного закладу охорони здоров'я чи наукової установи);
- презумпції незгоди на взяття анатомічних матеріалів у померлої особи для трансплантації та/або виготовлення біоімплантів (у померлої повнолітньої дієздатної особи, заяви якої щодо донорства немає, а також у неповнолітніх, обмежено дієздатних та недієздатних осіб взяття анатомічних матеріалів не допускається, якщо на це не отримано або неможливо отримати згоди, відповідно, подружжя, родичів, які проживали з нею до смерті чи її законних представників);

- декомерціалізації цього медичного методу;
- рівноцінного обміну в галузі донорства у міжнародній співпраці.

Таким чином, гуманність і альтруїзм донора, що рятує здоров'я, а часто і життя іншої людини, повинні бути по можливості адекватно компенсовані у вигляді вищезгаданих гарантій, що надаються. Реципієнту, що надав право на медичне втручання лікарям, також повинні надаватися певні гарантії, що сприятиме підвищенню упевненості пацієнта в сприятливому результаті операції. Узагальнюючи, слід сказати що всі вищезгадані заходи сприятимуть більшому ступеню враженості реалізації прав як донора, так і реципієнта, свідчитимуть про урахування їх прав і законних інтересів при здійсненні пересадки.

Висновок. Трансплантологія як наука про пересадку органів і тканин повинна базуватися на законі, в основі якого має бути захист прав, свобод і гідності кожної людини.

Підсумовуючи викладене, можна виділити наступні принципові положення:

1.	Рівень правового забезпечення відносин по донорству та трансплантації у національному законодавстві в цілому відповідає рівню розвитку медицини, проте, потребує удосконалення та деталізації.
2.	Права на донорство, трансплантацію та імплантацію є відносно самостійними особистими немайновими правами і входять як внутрішні складові елементи до особистого немайнового права на здоров'я.
3.	Право на донорство включає до себе право на донорство крові та її компонентів, право на донорство репродуктивних матеріалів людини, аутодонорство та донорство анатомічних матеріалів.
4.	Донором не може бути померла особа, якщо вона при житті не залишила письмової вказівки про розпорядження її тілом після смерті з науковою, медичною або навчальною метою.
5.	Тіло померлого, який не залишив письмового розпорядження про можливість його використання для виймання анатомічних матеріалів, повинно розглядатись не як тіло донора, а як донорський організм.
6.	Необхідно визначитись з колом осіб, тіло яких після смерті не може піддаватись операціям по взяттю анатомічних матеріалів.

Врахування зазначених зауважень повинно сприяти підвищенню ефективності правозастосування норм цивільного та кримінального

законодавства у сфері здійснення та захисту права на донорство та трансплантацію.

На основі здійсненої характеристики, можна визначити практичні проблеми сучасної трансплантології, які виникли через недосконалість законодавства в цій сфері. Варто відмітити, що поняття «недосконалість» означає невідповідність міжнародному сучасному законодавству в цій сфері, не адаптованість до потреб сучасного суспільства і не є характеристикою його неповноцінності з юридичної точки зору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради. 2001. № 25-26. Ст. 131.
2. Цивільний кодекс України: Кодекс України, Закон від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 40-44. Ст. 356.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст.19.
4. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині: Закон України від 16.07.1999 № 1007-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – N 41. – Ст.377.
5. Медичне право України : зб. нормативно-правових актів / упоряд. і наук. ред. Н. Б. Болотіна. К. : Видавничий Дім „Ін Юре”, 2001. 412 с.
6. Трансплантація: правове регулювання та механізми реалізації в Україні [текст] / о. Бабич // Юридична газета. 2017. С. 16–17.

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА У ПРОСТОРІ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Костенко Лариса Давидівна

к.п.н., начальник управління освіти

старший викладач кафедри

педагогіки та менеджменту освіти

Управління освіти Міської ради Міста Кропивницького

Центральноукраїнський державний педагогічний

університет імені В. Винниченка

м. Кропивницький, Україна

Анотація. У статті розкрито сутність позашкільної освіти як складової системи освіти України, окреслено основні напрями діяльності закладів позашкільної освіти (центрів) м. Кропивницького в умовах діджиталізації. У статті зосереджено увагу на особливостях функціонування закладів позашкільної освіти в сучасних умовах як багатофункціональних центрів творчості вихованців.

Ключові слова: позашкільна освіта, цифрові технології, навчальні заклади, єдина освітня мережа, гуртки, реєстрація в гуртки.

Освіта України розвивається в контексті світових тенденцій. На сучасному етапі створюються нові орієнтири в системі освіти, зумовлені з одного боку, соціально-політичними, економічними, соціокультурними змінами на національному та світовому рівнях, з іншого, – відповідним розумінням пріоритетних завдань сучасної освіти, що складаються у сфері науково-педагогічних знань. Це визначає зміни всіх освітніх сфер, зокрема позашкільної освіти України [1, с. 12]. У педагогічному словнику дається таке визначення позашкільної освіти – це система навчальних закладів, у яких учні та вихованці набувають сукупність знань, умінь та навичок у вільний від

навчання час [4, с. 263]. В. Вербицький під позашкільною освітою розуміє «освітньо-виховну діяльність різних за формою закладів для дітей та учнівської молоді» [3, с. 9]. На думку О. Благомислова, позашкільна освіта передбачає освітньо-виховну діяльність, яка спрямована на оволодіння дітьми вміннями та навичками під час їхньої роботи в позанавчальний час в системі позашкільних закладів освіти [2, с. 23].

Позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, що спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їхніх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні. На сьогодні позашкільна освіта є невід'ємною складовою системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту»; є соціальним інститутом вихованням оральної, культурної особистості, свідомого громадянина. Відповідно до статті 53 Конституції України (1996) держава забезпечує кожному громадянину право на освіту, доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти тощо [1, с. 25]. Зміст позашкільної освіти та виховання порівняно з базовою і професійною освітою ґрунтується на принципово інших засадах, якими є особистісні замовлення дітей та їхніх батьків. Ці замовлення постійно розвиваються, варіюються, в чому і простежується безперервна динамічність вказаної ланки освіти, її нестандартність та варіативність. Позашкільна освіта здійснюється в закладах, які покликані сприяти соціальній адаптації особистості в реальному житті, у відкритій системі соціалізації та розглядаються як найбільш демократичний та гнучкий засіб залучення сім'ї до співпраці у вихованні та розвитку дітей і підлітків [6, с. 32].

Заклади позашкільної освіти міста Кропивницького надають освітні послуги, створюють умови для духовного, творчого, інтелектуального, фізичного розвитку дітей і молоді. Місто має розвинену та розгалужену мережу

закладів позашкільної освіти. У гуртках, секціях та інших творчих об'єднаннях займається 12912 вихованців, що становить 52% від загальної кількості дітей шкільного віку, які проживають у місті. Відкрито 893 групи за напрямками виховання: художньо-естетичного (7315 дітей); туристсько-краєзнавчого (233 дитини); фізкультурно-спортивного (739 дітей); науково-технічного (1501 дитина); еколого-натуралістично (27 дітей); оздоровчого (184 дитини); інші (2913 дітей) [7, с. 25].

Інформаційні технології є невід'ємною частиною сучасного світу, вони значною мірою визначають подальший економічний та суспільний розвиток людства. Цифрова освіта – це освіта, яка головним чином функціонує за рахунок цифрових технологій, тобто електронних транзакцій, які реалізуються шляхом використання Інтернету. XXI століття – це час великих перетворень, становлення інформаційного суспільства, пришвидшеної інноватизації та мережових зв'язків [5]. Звідси можна сказати, що актуальність цього питання має місце у сучасному освітньому середовищі нашого міста, адже нині якісне викладання дисциплін не може здійснюватися без використання засобів і можливостей, які надають комп'ютерні технології та Інтернет. У місті Кропивницькому створено єдину освітню мережу (<http://portal.osvita-mrk.gov.ua/uk/site/index.html>), яка підтримується системним адміністратором. З метою надання можливості громадянам вільного доступу до інформації про заклади освіти міста, реалізовано проєкт «Освітня карта м. Кропивницького» (<http://prozora.osvita-mrk.gov.ua/>). Працюють сервіси: електронної реєстрації до закладів дошкільної освіти міста (<http://portal.osvita-mrk.gov.ua/uk/site/elektronna-reestratsiya.html>), електронної реєстрація до гуртків позашкільної освіти міста (<http://pozashkilna.osvita-mrk.gov.ua/>) тощо.

З метою забезпечення права дитини на доступність здобуття позашкільної освіти, спрощення процедури та вільного доступу до інформації реєстрація дітей у гуртки закладів позашкільної освіти, які знаходяться у міській комунальній власності, проводиться через мережу Інтернет самостійно на сайті управління освіти Міської ради міста Кропивницького (рис. 1).

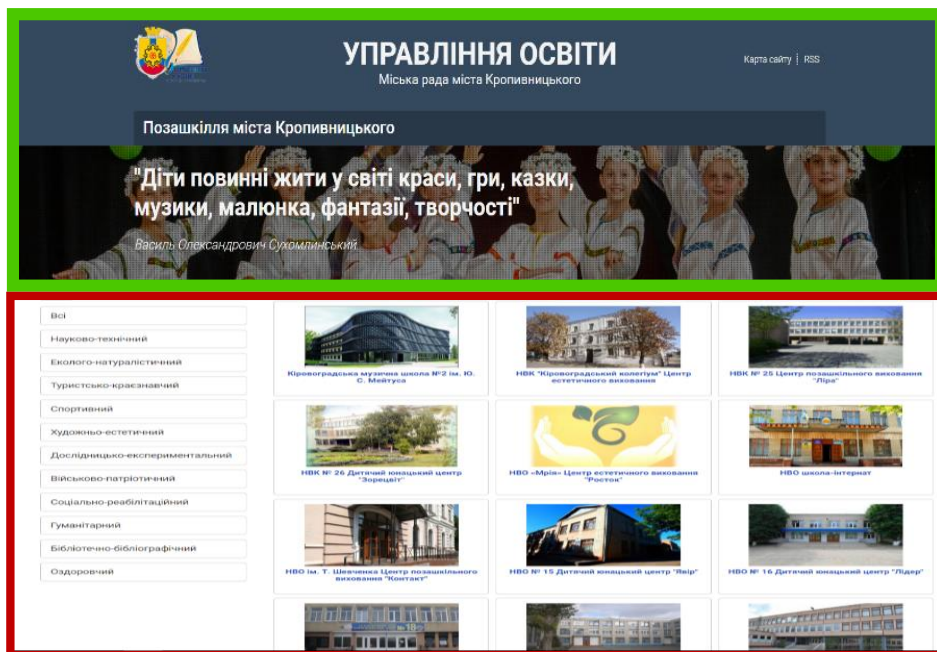

Рис. 1. Сайт для пошуку закладів за напрямками діяльності

Для подання заявки батьки заповнюють реєстраційну форму у вибраний заклад (рис. 2).

Головна / Заклади / Заявка

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЗАКЛАД

НВО "Науковий ліцей" Центр дитячої та юнацької творчості "Надія"

Керівник(ПІБ):	Лагомина Тетяна Іванівна
Телефон:	0522-55-72-40
Адреса:	вул. Юрія Коваленка, 9а
Сайт:	https://tsdyut-nadiya.000webhostap.com/
@email:	nauklicey@gmail.com
Facebook:	https://www.facebook.com/groups/64342230267156/

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГУРТОК

Електронна реєстрація в гурток

Навчальний заклад

Заклад* НВО "Науковий ліцей" Центр дитячої та юнацької творчості "Надія"

Гурток* Вокально-інструментальний ансамбль "Experience"

Дитина

Прізвище *

Ім'я*

По батькові*

Стать *

Дата народження* День Місяць Рік

Тип документу Свідоцтво про народження

Серія і номер свідоцтва

серія: римські цифри (в латинському регістрі), знак "-", дві букви кирилицею;
номер: шість цифр.
Наприклад: І-СГ 1234656

Дані про документ (дата)

Рис. 2. Форма для реєстрації в гурток вибраного закладу

Заявка автоматично надходить до адміністратора закладу та в визначені терміни приймається рішення про зарахування дитини в групу на вільні місця.

Зарахування до гуртків закладів позашкільної освіти може здійснюватися протягом навчального року на вільні місця за бажанням вихованців, учнів,

слухачів і за згодою батьків. Список дітей по гуртках формується до 15 вересня поточного року. Система формує мережу дітей, охоплених позашкільною освітою в місті Кропивницькому (рис. 3).

Назва закладу	Кількість гуртів	Кількість груп	Кількість дітей/зарахованих	Кількість заяв	Кнопки
Станція юних техніків	26	40	600 / 390	843	Детальніше
Центр науково-технічної творчості "Каскад"	3	21	210 / 210	210	Детальніше
Центр дитячої та юнацької творчості	25	46	690 / 714	647	Детальніше
Школа естетичного виховання "В гостях у казки"	22	22	461 / 461	380	Детальніше
Центр дитячої та юнацької творчості "Центр-Юність"	16	47	619 / 619	619	Детальніше
НВО №1 Дитячий юнацький центр "Перлинка"	5	12	175 / 60	126	Детальніше
НВО ім. Т. Шевченка Центр позашкільного виховання "Контакт"	10	21	298 / 88	224	Детальніше
НВО № 6 Центр естетичного виховання "Натхнення"	14	29	435 / 0	538	Детальніше

Рис. 3 . Мережа позашкільних центрів м. Кропивницького

Електронна реєстрація дає можливість батькам вільно обирати для своїх дітей заняття до душі та самостійно зареєструвати дитину до гуртка будь-якого закладу позашкільної освіти.

Дана програма має широкий функціонал для адміністрації по підготовці звітності (рис.4), аналізу наповнюваності, наступності при переході на інший рік навчання, що дає можливість значно економити час та вчасно приймати управлінські рішення.

Рис. 4. Формування для друку звіту 1-ПЗ у форматі HTML

Запровадження електронної реєстрації дітей в заклади позашкільної освіти м. Кропивницького показує наступні результати:

- Зручний пошук закладів та гуртків відповідно запитів.
- Спрощена процедура запису дітей в гуртки.
- Рівний доступ всім дітям до інформації про гуртки та до системи реєстрації дітей в ЗПО.
- Єдина захищена електронна база для обліку дітей які здобувають позашкільну освіту.
- Засновник, керівники закладів позашкільної освіти мають можливість стежити за наповненістю гуртків, їх популярністю та вчасно приймати управлінські рішення відповідно вимог часу.
- Мінімізований людський вплив на порядок прийняття дітей в ЗПО і відповідно зменшені корупційні ризики.
- Освітні послуги підняті на новій рівень та підвищений імідж органів управління як у регіоні, так і в очах громади.

Отже, позашкільна освіта у просторі цифрових технологій у м. Кропивницький розкриває широке поле для діяльності педагогів та учнів, а саме: створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей та учнівської молоді у вільний від навчання час, підготовка підлітків до життя в умовах ринкової економіки, впровадження якісно нових форм і методів організації позашкільної життєдіяльності підлітків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Биковська О. В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи: моногр. – К.: ІВЦ АЛКОН, 2008. – 336 с.
2. Благомислов О. С. Позашкільні навчальні заклади у системі техніко-технологічної підготовки молоді. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2015. – випуск 51. – С. 22-25.
3. Вербицький В. В. Розвиток позашкільної еколого-натуралістичної освіти в Україні : автореф. дис. ...доктора пед. наук : 13.00.04. – К., 2004. – 34 с.

4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
5. Осадча Л. А. Психологічні особливості впровадження та використання цифрових технологій в освітніх процесах у ВУЗі. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15514700263422.pdf> (дата звернення 19.10.2020).
6. Сорока Т. П. Позашкільна освіта: ретроспектива та виклики сьогодення. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка. – 2016. – № 1. – С. 31-37.
7. Освіта Кропивницького 2019/2020 навчальний рік // Інформаційно-аналітичні матеріали для серпневої наради педагогічних працівників. – 2020 рік. – С.25.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СВОБОДИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Коваленко Інна Анатоліївна

Доцент, к.ю.н.

Скінтей Юлія Віталіївна

студентка

Київський Національний університет

технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Анотація. На сьогодні підприємництво відіграє велику роль у житті країни, людей та впливає на багато сфер життя основними з яких є: економічна, політична та соціальна. Підприємництво - це величезна перспектива для країни та її економічного зростання, поліпшення життя та соціальних стандартів які забезпечують наших громадян. З таким величезним впливом країна повинна забезпечити уникнення комерційного зловживання та порушення.

Ключові слова: підприємництво, законодавство, діяльність, прибуток, комерційний ризик.

З розвитком суспільства «підприємництво» постійно перебудовувалось, розвивалось та удосконалювалось. В чинному законодавстві України зазначають, що підприємництво - це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством [4].

Основними ознаками підприємницької діяльності є: самостійність, легальність ініціативність, ризикованість систематичність форма підприємницької діяльності, мета підприємницької діяльності.

Основною метою підприємницької діяльності є отримання прибутку, завдяки виробництву матеріальних та нематеріальних благ. На сьогодні воно регулюється численними нормативно – правовими актами загальними і актами спеціального характеру. Але сповільнене зростання суб'єктів підприємства показує нам про недосконалість нормативно – правової бази, яка має бути основою для розвитку такої діяльності.

Досвід показує, що для вдалого розвитку підприємств потрібно створити правову базу його функціонування, забезпечити юридичний захист з боку держави який буде гарантувати захист законного функціонування підприємництва, та сприятиме його розвитку. Через те формування зручних умов для ведення підприємницької діяльності нестерпне без прийняття дії таких законів які б конкретно визначали умови здійснення підприємницької діяльності. Під такою правовою базою підприємницької діяльності розуміється сукупність законів, документів які формують порядок реєстрацій фізичних осіб, їхні правові форми, організацію виробництва, систему оподаткування, збуту а також гарантії які даються підприємцям [7].

Розвинені країни не мають конкретних законів про підприємництво, їх закони закріплені в Конституції, цивільному законодавстві та в інших актах, що забезпечують господарську діяльність. А в нашій державі, у 1991 році, прийняття Закону України «Про підприємництво» було обумовлено декількома причинами: одною з причин була потреба відмінити обмеження (до 1991 приватна підприємницька діяльність була під заборонаю, вона вважалась кримінальним правопорушенням), а також потреба формування правового поля, яке б заохочувало розвиток підприємництва та його підтримку. Вказаний Закон зазначає основні правові, економічні та соціальні засади заняття підприємницькою діяльністю громадянами та юридичними особами на

території України, встановлює гарантії свободи підприємництва та його державну підтримку [2].

Закон України "Про господарські товариства" визначає поняття і види господарських товариств, правила їх створення, діяльності, а також права і обов'язки їх учасників та засновників [3].

Закон України "Про фермерське господарство" в новій редакції цього року, визначає економічні, соціальні й правові основи створення та діяльності селянських (фермерських) господарств, які є формою підприємництва громадян України. [5]

Маємо і конституційне закріплення свободи підприємництва, де вказано, що «кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом», а отже громадяни України отримали хороший довгостроковий фундамент для прогресивного розвитку. Це є не тільки гарантією незалежності, а й перетворенням розбудови держави та ринкової економіки [1].

Також з'являється відповідна база щодо розвитку конкуренції та монополізму. На підтримку розвитку підприємницької діяльності в Україні, свого часу, Верховна Рада України прийняла Закони України "Про захист від недобросовісної конкуренції", "Про рекламу", "Про природні монополії", "Про захист економічної конкуренції" та інші.

Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців», який регулює реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб підприємців, що вирішили займатись підприємницькою діяльністю визначено перелік певних документів, які засновник повинен особисто подати державному реєстратору чи надіслати рекомендованим листом, а саме, заповнену реєстраційну картку; копію рішення засновників або уповноваженого ними органу про створення юридичної особи у випадках, передбачених законом; два примірники установчих документів; документ, що засвідчує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичної особи. Також, якщо створення юридичної особи при реєстрації потрібно пред'явити документ, що підтверджує факт внесення вкладів

засновниками до статутного фонду, у розмірах передбачених законодавством. А якщо йде реєстрація відкритого акціонерного товариства, то додається звіт про проведення підписки на акції посвідчений Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку України. У випадку реєстрації фермерського господарства подається копія Державного акту на право приватної власності засновника на землю або копія Державного акту на право постійного користування землею засновником, або нотаріально посвідчена копія договору про право користування землею засновником, зокрема на умовах оренди. Коли юридична особа, що реєструється є іноземцем, то обов'язковою умовою є документ про підтвердження реєстрації іноземної особи в країні її місцезнаходження, зокрема витяг із торговельного, банківського або судового реєстру. Державний реєстратор перевіряє запит на реєстрацію та за умови відсутності підстав для відмови вносить таку особу до Державного реєстру в якій робиться запис про проведення державної реєстрації на підставі відомостей реєстраційної картки [6]. Відмова в державній реєстрації може бути оскаржена в суді.

Але кожному з нас зрозуміло, що правове забезпечення підприємництва в Україні має свої недоліки.

Одними з таких є відсутність стратегії щодо розвитку підприємництва, нестабільність і протиріччя нормативно правової бази розвитку. Також у самому законодавстві є багато нечітких формувань, завдяки яким часто формувались так звані «піраміди» через які збанкрутіли багато людей. Крім цього є велика кількість необґрунтованих законодавчих обмежень та вимог які зазначені в окремих нормативно- правових актах.

Для дієвого використання можливостей підприємницької діяльності, розвитку та прискорення економіки та її реформ було запроваджено указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення підтримки та дальшого розвитку підприємницької діяльності».

Припинення підприємницької діяльності є таким же законним як і його створення. Відповідно до Господарського Кодексу України, припинення

діяльності суб'єкта господарювання здійснюється шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації - за рішенням власника (власників) чи уповноважених ним органів, за рішенням інших осіб - засновників суб'єкта господарювання чи їх правонаступників, а у випадках, передбачених цим Кодексом, - за рішенням суду. Саме поняття про припинення діяльності відсутнє в законодавстві. Підставами для припинення підприємства є певні обставини з якими закон пов'язує припинення його діяльності. Господарський кодекс зазначає, що припинення діяльності є як добровільним так і примусовим, відбувається шляхом ліквідації або шляхом реорганізації [4]. Різниця між цими способами полягає у тому, що ліквідація є остаточним припиненням, а реорганізація у тому що визначається право відповідного органу приймати рішення про припинення діяльності підприємства. Проте в обох випадках суб'єкт не буде більше існувати. У випадку ліквідації суб'єкта припиниться і його діяльність, а в реорганізації вона триватиме у новій організаційно-правовій формі суб'єкта господарювання.

Отже, на сьогодні підприємництво є основною організаційною ланкою господарської діяльності в нашій державі. Підприємницька діяльність має важливе значення в діяльності держави та її економічному розвитку. В будь-якому випадку така діяльність повинна бути врегульована законом та мати свою нормативно-правову базу.

Для нормального розвитку має бути узгоджено розбіжності між Цивільним та Господарським кодексами, що регулюють господарську діяльність, вести боротьбу з корупцією та надавати можливість розвитку малому та середньому бізнесу.

Також важливим фактором є вплив держави на підприємницьку діяльність, тому що важливим є ліцензія і сертифікація діяльності, а в нашій країні законодавство є застарілим і неефективним, що зловживань деяких бізнесів і завдає шкоду як людям так і природі [7].

Вирішення цих проблем дозволить краще розвивати підприємницьку діяльність та забезпечити зріст малого та середнього бізнесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. 141с
2. Закон України «Про підприємництво» від 7 лютого 1991 р. № 698- XII Відомості Верховної Ради України. 1991. № 14. Поточна редакція від 29.01.2020 року.
3. Закон України "Про господарські товариства" від 19.09.1991 N 1576- XII. Поточна редакція від 03.07.2020 року.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України, 2003, N 18, № 19-20, № 21-22, ст.144. Поточна редакція від 16.10.2020 року.
5. Закон України «Про фермерське господарство» Відомості Верховної Ради України, 2003, № 45. Поточна редакція від 15.08.2020 року.
6. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб підприємців: Закон України від 15 травня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. 8 серпня. № 31-32. – 263 с. Редакція від 16.07.2020 року.
7. Варналій З.С, Кампо В.М., Миронова Г.А., Росіхіна В.Ю. Деякі теоретичні проблеми права і державної політики у сфері підприємницької діяльності в Україні // Актуальні проблеми права і державної політики у сфері підприємницької діяльності в Україні: 36. наук, праць. К., 2004.

БЕЗПЕЧНІСТЬ ТА ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В УКРАЇНІ

Кос'янчук Ніна Іванівна

к.. вет. н., доцент

Національний університет

біоресурсів і природокористування України

Анотація. У роботі розглянуто нормативно-правові акти, що регламентують залишки ветеринарних препаратів та інших забруднюючих речовин у харчових продуктах. Розглянуті шляхи гармонізації законодавчих актів у сфері виробництва та обігу харчових продуктів в Україні та країнах Європейського Союзу.

Ключові слова: безпечність та якість продукції тваринництва, обіг продукції, гармонізація, Кодекс Аліментаріус, належна виробнича практика.

Вступ. В Україні продовжують впроваджувати європейську модель контролю за безпечністю та якістю продукції тваринництва. Це пояснюється не тільки її значенням для збереження здоров'я людства, але і розвитком держави як члена світового співтовариства.

Невідповідність законодавства України в даній сфері законодавству Європейського Союзу призводить до проблем виробництва та обігу харчових продуктів між країнами Євросоюзу. Тому на даному етапі важливою є гармонізація законодавчих актів у сфері виробництва та обігу харчових продуктів в Україні та країнах Європейського Союзу з метою зниження небезпеки поширення захворювань, що передаються через продукти харчування людям.

Основний текст. Сучасний ринок харчових продуктів в Україні представлений товарами як вітчизняного, так і іноземного виробництва. Експерти звертають увагу на низьку якість зазначеної продукції і пропонують

проведення аналізу форми державного контролю за якістю продукції тваринництва.

Основні принципи безпечності харчових продуктів викладені в Регламенті(ЄС) №178/2002 Європейського Парламенту та Ради від 28 січня 2002 р. ще відомі, як Загальний продовольчий Закон. Підприємства, що виготовляють харчову продукцію, зобов'язані гарантувати простежуваність щодо всього ланцюгу виготовлення та обігу продукції. Особлива увага приділяється використанню пестицидів, харчових добавок, антибіотиків, гормонів та генетично модифікованих продуктів у виробництві харчової продукції. Знизити ризик забруднення продовольчої сировини та харчових продуктів ксенобіотиками можна лише за ефективної системи контролю на всіх стадіях – від виробництва до реалізації.

Резистентність мікроорганізмів до антибактеріальних засобів стала однією з основних політичних, соціальних та економічних питань нашого часу. План дій Європейського Союзу стосовно стійкості мікроорганізмів до антибіотиків вимагає "цілісного підходу", який включає спільні дії фахівців гуманної медицини, ветеринарної медицини, тваринництва, сільського господарства, навколишнього середовища, політиків, економістів, соціологів та торгівлі. ЄС підтримав глобальну ініціативу ВОЗ, МЕБ, Кодексу Аліментаріус щодо об'єднання спільних зусиль різних галузей для попередження поширення антибактеріальних засобів. Науковці з багатьох країн встановили наявність резистентності до антибіотиків сальмонел, стафілококів, *E. coli* та інших мікроорганізмів, виділених із різних об'єктів тваринницького сектору та на генетичному рівні підтвердили горизонтальну передачу антибіотикостійких бактерій або їх генів із харчовими продуктами до організму людини.

На шляху до гармонізації законодавчої бази, Україна повинна створити власні заходи щодо контролю за залишками антибіотиків, удосконалити національний план моніторингу залишків ветеринарних препаратів у продовольчій сировині тваринного походження згідно з європейськими нормативами, посилити загальноєвропейські нормативні вимоги на

національному рівні, за необхідності переглянути методики щодо визначення залишкової кількості антибіотиків. Починаючи з 2000 року в Україні здійснюється контроль за залишками ветеринарних препаратів, в тому числі інсектицидами та акарицидами, кокцидіостатиками, антгельмінтиками, синтетичними стероїдами, нітрофуранами, тіреостатиками, забруднювачами, в тому числі пестицидами, радіонуклідами, токсичними елементами в харчових продуктах тваринного походження.

Закон України «Про ветеринарну медицину» запроваджує виконання програм державного моніторингу щодо регламентації залишків ветеринарних препаратів та інших забруднюючих речовин у харчових продуктах. Міжнародна організація стандартизації розробила ISO 22000:2005 «Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга», який з квітня 2007 р. чинний в Україні, як ДСТУ ISO 22000:2007, зазначає, що оскільки небезпечний чинник у харчових продуктах може з'явитися на будь-якій ланці харчового ланцюга, адекватне керування в усьому харчовому ланцюгу є суттєво важливим [1,].

Міжнародна організація із стандартизації випустила нову редакцію ISO 22000 – придатного для сертифікації стандарту на систему управління безпечністю харчових продуктів. Перегляд ISO спрямований на виявлення найбільш актуальних питань, пов'язаних з безпекою харчової продукції існуючих на сьогодні в продовольчому секторі. В результаті, в новій версії з'явилося більше точних визначень таких понять, як програми передумов (ПП) і операційні програми передумов (ОППУ), що спростить розуміння і впровадження даних програм на підприємствах.

Для підприємств харчової промисловості відповідність сучасним вимогам контролю, на основі управління якістю та безпечністю, необхідно формувати комплексно. Багато програм-передумов засновані на кодексах належної гігієнічної практики (GHP) та належної виробничої практики (GMP), процедурах санітарного контролю. Адже GMP та санітарні методики

впливають на виробничі умови і тому повинні розглядатися як програми-передумови до застосування НАССР.

Належна виробнича практика (GMP) визначає заходи з підтримання загального рівня гігієни, а також заходи з попередження псування продуктів через антисанітарні умови виробництва. GMP є широко направленими та охоплюють багато аспектів роботи підприємства та персоналу. Методики санітарного контролю називають Стандартними санітарними робочими процедурами (ССРП).

ССРП – це процедури, за допомогою яких переробні підприємства досягають загальної мети дотримання GMP у харчовій промисловості та належного санітарно-гігієнічного стану приміщень, обладнання тощо.

ISO 22000:2018 «Системи управління безпечністю харчової продукції – Вимоги для будь-якої організації в харчовому ланцюжку» [2, 25], установлює вимоги до системи управління якістю для внутрішніх цілей організації. В основі даного стандарту міститься підхід, який застосовується до безпеки харчових продуктів, який допомагає виявляти, запобігати і зменшувати небезпеку протягом всього ланцюжка харчування.

Згідно Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», № 771/97- ВР. від 23.12.1997, стаття 40. «Загальні вимоги до операторів ринку, які здійснюють первинне виробництво та ведення записів щодо забезпечення безпечності харчових продуктів», зазначено вимоги до первинного виробництва, транспортування, зберігання та іншого поводження з первинною продукцією в місці її виробництва. Потужності, на яких здійснюється лише первинне виробництво та зберігання молока в місці його первинного виробництва підлягають державній реєстрації, яку здійснюють компетентні органи, шляхом внесення відповідної інформації до реєстру і присвоєнням реєстраційного номера.

Відповідно Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» [3, с.343], статті 18 зазначено,

що заходи державного контролю здійснюються без попередження (повідомлення) оператора ринку, крім аудиту та інших випадків, коли таке попередження є необхідною умовою забезпечення ефективності державного контролю. Аудит постійно діючих процедур, заснованих на принципах НАССР, проводиться за умови повідомлення оператора ринку не пізніше ніж за три робочі дні до здійснення такого заходу. Керівництво, на підприємстві якого проводиться аудит, повинне забезпечити невідкладне запровадження дії для усунення виявлених невідповідностей. Виробники харчової продукції відповідають за виконання вимог законодавства про якість та безпечність харчових продуктів у межах діяльності яку вони здійснюють.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. ISO Международная организация по стандартизации [електронний ресурс] // режим доступу: https://www.iso.org/ru/news/ref_2301.html.
2. ISO 22000:2018. Food safety management systems -- Requirements for any organization in the food chain – Міжнародний стандарт, 2018. – 45 с.
3. ЗУ «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» № 2042-VIII від 18.05.2017 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 31, С.343.

ХУДОЖНЯ ТРОПІКА В КОНТЕКСТІ ТВОРІВ Г. Д. ГУСЕЙНОВА

Ліштаба Тетяна Василівна

канд. філол. наук, доцент

Подденєжна Аліна Сергіївна

студентка II курсу другого (магістерського) рівня
вищої освіти факультету філології та журналістики

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький, Україна

Ліштаба Тетяна, Подденєжна Аліна. Художня тропіка в контексті творів
Г. Д. Гусейнова

У статті охарактеризовано епітети, метафори, порівняння та проаналізовано специфіку їх реалізації в мові творів Григорія Гусейнова. З'ясовано роль тропів у художньо-документальному тексті. Доведено, що ці мовні засоби є характерною ознакою мовотворчості письменника.

Ключові слова: троп, метафора, епітет, порівняння, контекст, стилістична функція.

Постановка проблеми. Мова художніх творів становить собою сукупність мовних одиниць, які утворюють організовану систему виразально-образних засобів зображення дійсності автором. Під чуйним керівництвом митця мовні одиниці, типові для художньої літератури, припиняють бути просто інформативними, вони стають описовими, додатковими до тих, які узуально закріплені. Особливої уваги дослідників варті твори окремо взятого письменника, адже кожен із них бачить і відтворює світ по-своєму, має свій особливий індивідуальний стиль письма. Саме через мову творів автора значною мірою розкриваються його світоглядні позиції та національна

специфіка творчості. Таким взаємозв'язком мови та світобачення письменника позначені твори Григорія Джамаловича Гусейнова, написані в незвичному для типового читача жанрі – «література факту».

Твори Г. Гусейнова містять у собі надзвичайно потужну домінанту. Письменнику є що розповісти читачеві, його тексти інформативно багаті: мають по-справжньому безцінний історичний, народознавчий та культурологічний матеріал на зрізі конкретних епох, про які йдеться в художній прозі. В основі кожного твору – власні етнографічні спостереження письменника й вивірені висновки з багаторічних пошуків і досліджень історичного матеріалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вивчення мовних одиниць є актуальною в сучасній лінгвістиці. Вона була порушена в працях О. О. Потебні, ідеї вченого були підхоплені й розвинуті в дослідженнях багатьох вітчизняних і зарубіжних лінгвістів таких, як: М. М. Бахтін, І. К. Білодід, Л. А. Булаховський, В. В. Виноградов, Г. О. Винокур, С. Я. Єрмоленко, В. С. Калашник, В. М. Русанівський та інших.

Поодинокі розвідки, присвячені творчості Г. Д. Гусейнова, належать літературознавцям Г. Д. Клочеку, В. П. Марку, Я. Ю. Голобородько, С. І. Ковпик та ін. Комплексного дослідження мови художньо-документальних творів прозаїка науковцями ще не було здійснено.

Мета статті – виявити тропи в художньо-документальних творах Д. Гусейнова та проаналізувати специфіку їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. Троп – це «мовний зворот, у якому слово або словосполучення вжиті в переносному значенні і служать засобом досягнення естетичного ефекту виразності в мові художньої літератури, в публіцистиці, в ораторському стилі тощо» [1, с. 313]. Як зазначає О. М. Бандура, «художня функція тропів полягає в тому, що вони допомагають виділити, підкреслити в зображуваному характері, явищі, предметі потрібну рису чи якість, тобто сприяють їх індивідуалізації. Тропи надають художньо-образної виразності, емоційності, поетичності» [2, с. 21].

Найпростішим видом тропів є епітет, але водночас він виступає надзвичайно ефективним засобом увиразнення мови художнього твору. «Епітет – категорія художньо-мистецька і вважається різновидом означення» [3, с. 71]. Якщо хочемо вирізнити якесь явище, предмет з-поміж інших, якщо намагаємося словом змалювати життєву картину, точніше передати думку, надати мові образності, емоційності, то послуговуємося словами-означеннями, або епітетами [4, с. 3].

У художньому світі Г. Гусейнова слова-означення виявляються найяскравіше, відзначаються оригінальністю, широкою асоціативністю. Пейзажні замальовки в контексті мемуарно-історичної реконструкції письменник подає за допомогою епітетних репрезентантів, що виконують функцію творення найрізноманітніших картин. Наприклад, переповідаючи першу зустріч Галини Кузьменко й Нестора Махна, письменник створює мажорний настрій, в одному реченні характеризуючи як наполегливість, увагу отамана, так і характеризує оточення жінки: **Чіпким** оком отаман вибрав її в **пістрявому** натовпі **бунтівного** Гуляй-Поля [5, с. 9], художні описи степу, як історичної пам'ятки: Ще через півстоліття вона приїхала в **рідний скіфський** степ, щоб зустрітися з родичами, а водночас подбати про документи для пенсії, але місцеві начальники в село її не пустили [5, с. 9].

Описи спогадів дитинства письменник «смакує», подає максимально ніжно, м'яко, ніби повертаючись у ті часи, коли все здавалося веселим, щирим і чистим, використовуючи якомога більше епітетів-деталей: А от у моїй **дитячій** пам'яті назавжди вкарбувалася **ідилічна** картина: за плечима в Івана Кузьменка **карачкуватий низенький** ослінчик, на великій лисій голові сірий, від старості й **гарячого** сонця **довоєнний солом'яний крислатий** бриль [5, с. 10]. Не оминає автор епітетів з негативною семантикою для передачі відрази: Часом на кілька тижнів у **драних смердючих** шатрах тут осідали цигани [5, с. 9]. Пейзажні картини гармонійно описані за допомогою асоціативних епітетів опису людей у певну пору року, наприклад: До встеленого дозрілим споришем

двору діда Ониська щовечора поспішала майже вся Чкаловська вулиця і ті з інших кутків, хто знав про наші **галасливі літні** посиденьки [5, с. 14].

Для достовірності зображення історичних подій автор уживає епітети-характеристики (портретні чи людські якості) їх учасників: Тоді ж і в домовині, що зберігалася в зачиненій церкві Піщаного Броду, влаштував собі нічліжку китаєць зі **шурячим жовтим** обличчям, на прізвисько Макака [5, с. 47]; часом іронізуючи опис ворогів: Виходило, що невимушений **веселий** текст насправді кабалістичних та астрологічних символів, а **комедійна** зграя – це біси, які в радянській Росії прийшли до влади [5, с. 321]; і «своїх», до яких автор виявляє особливу прихильність, як-от: Серед тих, хто сприяв підготовці **ризикованої** втечі, був молодий поет Маяковський [5, с. 262]; Рідко хто з героїв залишається не обмовленим, і лише декому дістається **щедро посмертна** слава [5, с. 275].

Картини зубожіння автор створює за допомогою ад'єктивів, що вказують на старість героїв, які виснажені як фізично, так і морально: В пристанційному сквері було малолюдно, і я відразу ж побачив колишню дружину Нестора Махна, **непримітну сиву** бабусю в білій у цяточку хустці (тоді їй було вже шістдесят) [5, с. 20]; Дратувало москвичок навіть те, що в неї було **безколірне** волосся, підстрижене в «скобу» [5, с. 263]. Характеристика виснаженості героїв часом перегукується з описами інтер'єру: Я вдивлявся у **виснажене чорне** обличчя, батько був непритомний, лежав один у палаті зі щільно **затуленими** вікнами [5, с. 34].

Письменник дуже точно розмежовує добрих людей (селяни, воїни, інтелігенція, майданівці Революції Гідності 2014-го року), що прагнуть волі: Отаман Микола Григор'єв тут зачитував свій «Універсал», а євреї-комісари з Голти **довірливим** станційникам втлумачували, що лише вони принесуть людству **довічне** щастя [5, с. 12] і злих, жорстоких представників радянської влади, що силою насаджують свої закони: Відбувалося це через десятиліття після того, як у **енкавеесівських** підвалах українського поета Миколу Вороного розстріляли [5, с. 55]; А осінь та зима 2013-2014-го, що відібрали життя в кількох сотень героїв Небесної сотні, ще раз підтвердили **лукаву**

формулу нехтування довірою людей; ті самовіддано йшли за Україну на заклання, але вже наперед був відомий **сумний** фінал [5, с. 294].

Однією з центральних тем текстів Г. Гусейнова є тема історичної пам'яті. Письменник саме епітетами підкреслює, як важливо шанобливо ставитися до історії, людей, які її творили, акцентує увагу й на внеску відомих письменників, істориків, діячів освітянського процесу. Кожна історична пам'ятка для митця – вишуканий і неповторний витвір мистецтва: Свідченням його перебування стала **вишукана** мініатюра, що зберігається в Музеї російського мистецтва в Києві [5, с. 39]; Мандруючи у старі **сиві** часи Славутичем, це місце ніколи не оминали київські князі [5, с. 390].

Таким чином, епітетні конструкції в контекстуальному оточенні документальної прози автора містять у собі смислове ядро, тобто виражають думку або ідею, підпорядковану задуму митця. Кожен компонент таких словосполучень передає певні семантико-асоціативні зв'язки різних явищ.

Серед мовних одиниць, які презентують особливості ідіостилю Г. Д. Гусейнова, важливе місце належить порівняльним конструкціям. Вони використовуються письменником як засіб пізнання. Через порівняння розкриваються описувані предмети і явища: у ньому простежено зв'язки людини з навколишнім світом, конкретним смисловим і естетичним досвідом, із законами мислення.

Характеристики героїв творів Г. Гусейнова наскрізь перейняті пошуком відповідника зовнішності, рисі характеру, прототипу. Автор зіставляє своїх героїв з іншими відомими історичними постатями, змальовує зовнішність через асоціативні порівняння з тваринним світом: Чужак мав фотоапарат, знімав дорослих і малих мешканців Герасимівки, потім дарував невеличкі за розмірами фотокартки високої якості, проказуючи рипучі німецькі слова й виблискуючи великими, **як у коня**, жовтими зубами [5, с. 10]. Письменник ужив іронічне й не привабливе порівняння чоловіка з конем, але троп не викликає в читачів запитань: він гармонійно входить в канву змалювання

художнього образу людини, оскільки автор ідентифікує персонажа як «чужинця».

Приклади зображення персонажів у зіставленні з тваринним світом маємо й при контрастному змалюванні степовиків: Її нові приятелі вважали, що на світі найбільше зло – власники-глитаї, що дивляться на людей, **як вовки**; вони цинічно крадуть у простого народу все до галузки; по суті, його обкрадають [5, с. 266]; Худорлява, гнучка, **мов кішка** [5, с. 268]. На відміну від власників-глитаїв, зображених у порівнянні з хижаком, степовичка Маруся Никифорова порівнюється як домашня тварина, вона хоч і не несе загрози людям, проте образити себе не дозволить ворогам.

У спогаді про Галину Кузьменко автор акцентує увагу на погляді жінки, наче пророкуючи читачеві залізну волю жінки, говорячи про майбутню тернисту життєву дорогу: Лідер степовиків, на той час він не мав тридцяти, купався в променях слави, – натомість у неї були чорні, **ніби тернини**, очі [5, с. 9]. Таке порівняння створює образ загадкової жінки, хоч поки що невідомо, хто більше постраждає – Галина від людей чи вони від неї – але читачу вже зрозуміло, що це не проста жінка, про яку незабаром забудуть у тексті. Авторські симпатії до героїні відчувуються в порівняльному звороті типу: Легенда переповідала про шістнадцятилітню, крихітну, **наче порцелянова лялька**, дівчинку, яка закохалася в заїжджого пройдисвіта [5, с. 266]. Такі ж теплі почуття до жінки передаються шляхом зіставленні її з іншим народним героєм (світової літератури): **Маруся** зо всім палом палкої натури – це трагічний герой у п'єсі про українську революцію; у ній доста того й того. Особливий народний образ, парадигма романтичної легенди, **степовий Робін Гуд у спідниці** [5, с. 378].

Змальовуючи образи козаків, Григорій Джамалович акцентує увагу читача не тільки на хоробрості війська, а й на щирості юнаків, викликаючи цим емпатію читачів: Багато козаків плакало, **мов діти** [5, с. 304].

Описуючи жорстокість анархіста Семена Каретника, письменник вдало порівнює його з татариним, не приховуючи й ганебних вчинків степовиків. Це є

свідченням того, що автор відтворює історичну правду, а не змальовує романтичну історію про боротьбу за свободу: Семен Каретник «полюбляв, **наче татарин**, волочити за собою жертву на аркані, поки вона не помирала від ран і травм» [5, с. 290]. Найбільш непривабливою письменник подає радянську владу, що ставиться до людей як до непотребу: (...) ними торгують, **наче цуценятами**, – владі вони більше не потрібні [5, с. 293].

Бажаючи точно відтворити художній образ в уяві читача, Г. Гусейнов використовує зорові художні порівняння (детально передає колір, форму предмета, що змальовується): В кутку перед рампою та старим переїздом, – двоповерхове, **схоже на скриню**, відділення залізниці, найголовніша на станції контора, обійстя Луніна [5, с. 18]; Електростанція була, **ніби палац** [5, с. 170].

Автор використовує порівняльні звороти й з метою художньо-естетичного змалювання пейзажів: Зависла над степом важка, **наче смола**, спека, – вона гнала всіх у затінок [6, с. 64].

Влучними порівняннями письменник послуговується й для увиразнення гнітючого стану персонажів: В них не було бажання з нею спілкуватися, а намагання щось випитати мали на меті лише переконатися, що вона, **наче сновиди**, бридка, нікчемна, не гідна їхньої компанії [5, с. 262]. Такі порівняння досить точно акцентують увагу читачів на проблемі історичної пам'яті народу: Ці люди, **наче тіні**, зникли з людської пам'яті, розтанули, бо час справді нагадує пісок, що не можна втримати навіть у двох щільно стиснутих долонях [5, с. 58].

Говорячи про характер влади в державі, автор використовує порівняння, які є алюзіями на інші іронічні твори: Стратегія, політика й дипломатія, **як лебідь, рак і щука**, із самого початку тягли віз нашої державності кожний по-своєму [5, с. 71]. Митець не говорить про фінал такої «політики», але читач розуміє хід думок митця.

Описуючи в контексті історичної оповіді епізод нищення церков і храмів, письменник використовує порівняльні звороти, що активізують слухові рецептори читачів: З моторошним гулом, **схожим на плач**, з дзвіниці у вогонь

падали дзвони [5, с. 204]. Також створюється контраст варварства війни з втраченим дитинством: Хлопці бачили, як за ними зачинилися двері, й довкола на кілька годин усе завмерло: спинилася війна, зтихла станція; лише на першій колії самотньо стояв приєднаний до платформи елегантний вагон та обмальований, наче дитяча іграшка, танкер [5, с. 259]. Відтворюється страждальний образ війни, де іграшками стає військова техніка, а народ втрачає залишки духовності.

Таким чином, у порівняннях Григорія Гусейнова втілено найхарактерніші ознаки його стилю – зрима пластика слова, динаміка художньо-образної системи, її ускладненість. Усе це – незмінний вияв напруженої думки митця, що, утілюючись у слово, дарує читачеві емоції високого інтелектуального наповнення.

Потужним засобом виразності у творах Г. Гусейнова виступає метафора. Авторські метафори Григорія Гусейнова мають декілька виявів. Найменш чисельну групу становлять метафори, що виражають позитивні реалії: зміни в історичному процесі, емоції героїв, душевна гармонія персонажів. Такі метафори демонструють читачеві, що люди знали справжнє життя, вони вміли довіряти й навіть, коли потім їх довіра не виправдала очікувань, українці продовжували жити. Своєрідний маніфест спроможності вірити в краще та радіти життю. Також сюди відносимо метафори, що показують прагнення людей до незалежності: В грудях кожного з них теж гучно **билося серце** генетичного **анархіста** [5, с. 301]; Перший **комерційний успіх** українця **окрилив** [5, с. 42]; **Місто стояло в золоті**, було чистим і доглянутим [5, с. 292].

Чимало знаходимо в текстах метафор, за допомогою яких Г. Д. Гусейнов малює незламний портрет анархісток. Автор ушлюблює хоробрість жінок, маніфестує їх незламність та силу: Не надто й багато знаємо ще про одну **принцесу революції**, анархістку Марію Григорівну Никифорову (1883-1919), Марусю, яка в часи українських визвольних змагань, як і Нестор Махно та есер Микола Григор'єв, почувалася хазяйкою херсонського та донецького степів [5,

с. 260]; Без перебільшення слід стверджувати, що це були **амазонки новітніх часів**, жінки, які взяли на себе військові, посутньо чоловічі обов'язки [5, с. 265].

Чимало авторських метафор знаходимо на розкриття теми історичного безпам'ятства: Хіба лише іноді на край бездушного берега, наче насміхаючись над вічністю, **хитрун-час** з хтозна-колишнього минулого раптом **винесе** дещо екзотичне й неочікуване. Раптовий **знак скаже** посвяченим дуже багато, хоча насправді виявиться тільки відшліфованим і безликим камінчиком. Здебільшого це означає, що **час виконав** недопустиму **операцію** [5, с. 58].

Описуючи численні втрати народу, письменник використовує метафори, пов'язані із семантикою слів «смерть», «втрата»: Той сповіщав, що в їхню Малоолександрівку знову **завітало нещастя**, – слідом за дочасним відходом їхньої матері **пішов у незворотню путь** і батько [6, с. 6]; У цю мить анархіста й **наздогнала ворожа куля** [5, с. 276].

У творах метафори передають передчуття персонажів, їхні хвилювання, як правило, тривожність персонажів має негативний окрас (страх, передчуття втрати): Дочко, **чує моє серце**, що не будеш та за ним щасливою [5, с. 60]; Але це не заспокоїло: **серце в грудях чулося ледве-ледве** [5, с. 162].

Відчуваємо в тексті негативно-іронічне забарвлення метафор, що засуджують дії радянської влади: Коли згадали, корпуси заводу були готові й святковим виглядом втішали жителів Тального; **нині останки графині тримають на собі споруду хлібопекарського підприємства** [5, с. 46]..

Більшість метафор у творах мають негативне значення. Вони розкривають жорстокість війни, побудовані на семантиці слів «кров», «червоний»: **Кров лилася рікою**, не спинялися навіть перед дітьми й жінками [5, с. 204]; За спогадами, «**кров текла стінами в'язниці**, не встигнувши висохнути за день, знову з'являлася вночі. Хто потрапляв до Чередняка, живим не залишався» [5, с. 328]; **Червоний вампір** – звиродніла чекістка Євгенія Бош – **упивалася людською кров'ю** (1925 року теща Юрія Коцюбинського накладе на себе руки, але її ім'ям назвуть у Києві міст через Дніпро – Г. Г.) [6, с. 10].

Таким чином, особливість авторської метафори Г. Гусейнова полягає в тому, що вона реалізує безліч асоціативних зв'язків одних і тих самих явищ. У документальній прозі письменника метафоричні конструкції виявляють тематичну різноманітність щодо поєднаних конкретно-чуттєвих, а також абстрактних понять.

Висновки. У художніх текстах письменника представлені традиційні епітети, семантика і поетична експресія яких розширюється в оригінальних індивідуально авторських контекстах. Метафоричні образи, створені Григорієм Гусейновим, насичені асоціативним багатством, вражають структурністю фрази, точністю вислову, лаконічністю думки. Майстерність автора виявилася і в доцільному вживанні порівняльних зворотів, завдяки чому вони набули особливої сили звучання. Тропи в мові творів Г. Д. Гусейнова виконують важливу композиційну та змістову функцію, яка й визначає неповторність стилю письменника. Структурно-семантичні та функціонально-стилістичні особливості великого масиву текстів художньо-документальної прози митця потребують подальшого вивчення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
2. Бандура О. М. Мова художнього твору : Нарис. Київ : Дніпро, 1964. 121 с.
3. Полюга Л. Словник епітетів української мови (рецензія). *Мовознавство*. 1999. № 4-5. С. 71–73.
4. Бирик С. П., Єрмоленко С. Я., Пустовіт Л. О. Словник епітетів української мови. Київ : Довіра, 1998. 431 с.
5. Гусейнов Г. Д. Принцеси революції : повісті. Київ : Ярославів Вал, 2017. 392 с.
6. Гусейнов Г. Д. Господні зерна. Художньо-документальний життєпис. Кривий Ріг : ПП «Видавничий дім», 2003. 800 с.

ДЕРЕВА РІШЕНЬ ТА ВИПАДКОВИЙ ЛІС

Лукашів Тарас Олегович

Науковий керівник

Доцент, кандидат фізико-математичних наук

Прохніцький Владислав Васильович

Студент

Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича

м. Чернівці, Україна

Анотації: у даній роботі розглянуто алгоритм машинного навчання Random Forest та дерево рішень.

Ключові слова: Random forest, дерева рішень, машинне навчання.

Random Forest (Випадковий ліс) є один з кращих прикладів ансамблю машинного навчання, тобто менш передбачувані моделі перетворюються у краще передбачувані моделі завдяки цьому виду машинного навчання. Випадковий ліс використовує дерево рішень, щоб створити більш універсальну модуль, знижуючи перенавчання моделі, яке дуже часто зустрічається у деревах рішень. Випадковий ліс, як і дерева рішень, можуть використовуватись для регресії і класифікації.

В основі алгоритму випадкового лісу лежать дерева рішень. Вони часто використовуються в аналізі вибору, у основі лежить деревоподібна структура. Розглянемо зразок простого дерева вибору складеного із трьох атрибутів – вологість повітря, стан погоди, швидкість вітру. За допомогою цих атрибутів можемо побудувати дерево, скажемо, щоб вирішити чи комфортно буде грати у теніс цей день чи ні (рис. 1).

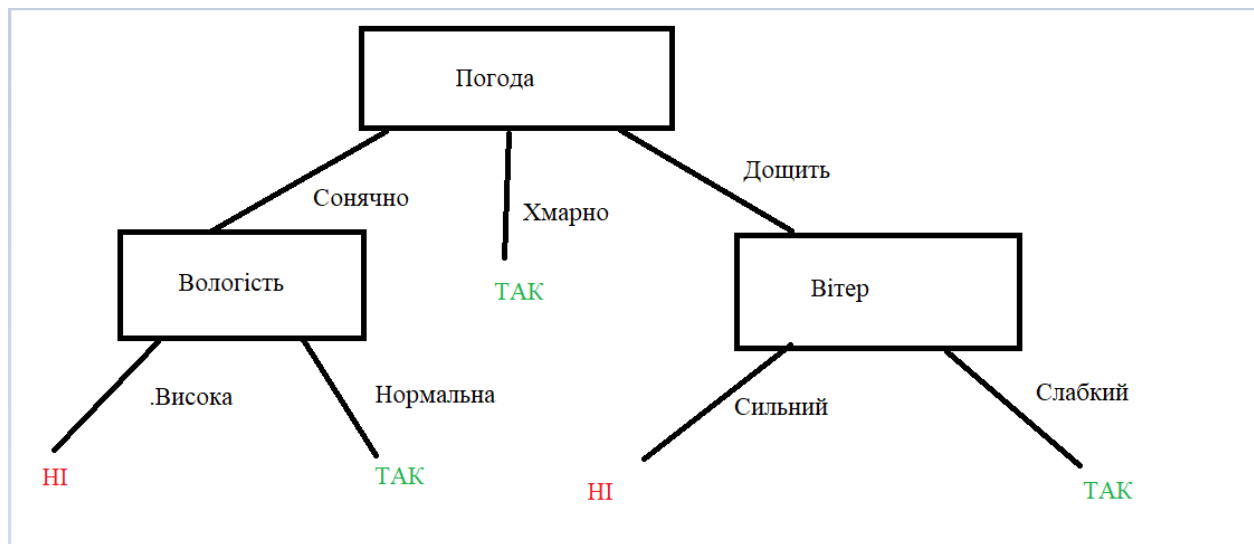

Рис. 1 Просте дерево рішення

Наведений зразок є класифікаційним деревом, оскільки воно вирішує питання грати у цей день теніс чи ні. Аналогічно, аналізуючи дані погоди за попередні роки можна вирішити чи буде найближчими днями та чи інша погода.

Зазвичай дерева мають набагато більше атрибутів та розгалужень і в процесі навчання вибираються лише ті, які дійсно впливають на рішення з найбільшою вагою. Такий процес називається розділенням дерева вибору. Для вибору атрибутів часто використовується жадібний алгоритм.

Оцінка Джині використовується для розуміння наскільки дана група атрибутів на даний момент хороша у розумінні передбачення. Використовуючи формулу внизу, можна визначити оцінку.

$$G = \text{sum}(pk * (1 - pk)),$$

pk – частка входу однієї групи атрибутів у іншу.

Значення вважається ідеальним тоді, коли група містить атрибути одного і того ж класу. У цьому випадку ми отримаємо оцінку Джині 1 або 0. Найгіршим ж випадком вважається тоді, коли група на половину містить атрибути іншої, оцінка тоді буде дорівнювати 0.5.

Розглянемо переваги дерева вибору:

1. простий у розумінні, легко візуалізувати.
2. Може використовуватись і з числовими і з рядковими даними.

3. Вимагає невеличких зусиль для підготовки даних.

4. Нелінійна залежність між параметрами не впливає на продуктивність дерева.

Щодо недоліків алгоритму:

1. часто можемо отримувати перенавчання, що не робить вибірку універсальною.

2. Жадібний алгоритм не може гарантувати повернення оптимального дерева рішень.

3. Часто можна отримати дерева рішень з більшою перевагою через те, що набір даних не збалансований, тому рекомендується редагувати набір перед роботою.

Випадковий ліс – це алгоритм, який є своєрідним покращенням дерев рішень, хоча він дуже подібний до останнього і, власне, використовує його. Основними і характерними якостями випадкового лісу є два пункти:

1. зменшення кореляції дерев – це метод, який відбирає випадкову кількість даних для дерев рішень із оригінального набору даних із заміною. Тобто, деяка кількість атрибутів, що формують початково вибірку, відбираються випадково та передаються деревам рішень. За допомогою цього алгоритм зменшує кореляцію між деревами, оскільки висока кореляція вкрай небажана для алгоритму, тому що середня помилка групи абсолютно випадкових помилок дорівнює нулю. Тому, зменшуючи кореляцію, ми отримуємо кращі прогнози, позбавлені помилок.

2. Агрегація – основна концепція, що надає перевагу випадковому лісу перед деревами рішень. Ідея полягає у тому, щоб створити кілька модельних дерев (з малою глибиною) та усереднити їх, щоб створити кращий випадковий ліс. Середнє значення деяких випадкових помилок буде дорівнювати нулю, в результаті, ми можемо очікувати узагальнених прогнозних результатів від алгоритму. У разі регресії ми можемо усереднити прогнозування кожного дерева (дістати середнє значення), тоді як у випадку класифікації ми можемо взяти більшість класів дерев, а не одиниці.

Отже, алгоритм випадкового лісу є чудовим алгоритмом як і проблем регресії, так і для класифікації. В основі випадкового лісу лежить метод дерева рішень, що робить його простим для розуміння та реалізації. Основним недоліком алгоритму вважається його неточність у випадку високої кореляції дерев рішень та його повільність у випадку великої кількості дерев рішень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Chris Smith, Mark Koning, Decision Trees and Random Forests: A Visual Introduction For Beginners: A Simple Guide to Machine Learning with Decision Trees. – 2017. – 170 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВІРТУАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ляска Оксана Петрівна

к.психол.н., доцент

Андрієвський Віталій

здобувач вищої освіти

Подільський державний аграрно

-технічний університет

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Анотація. Використання технологій віртуальної реальності в освіті спричинило появу віртуального освітнього середовища, в рамках якого можна здійснювати безперервну самореалізацію та саморозвиток вільної, активної та творчої особистості за умов організації і функціонування відкритих освітніх систем. Таке освітнє середовище є типовим творчим середовищем саморозвитку відкритої та активної людини, якій притаманні активність, висока самооцінка, воля, а також свобода міркувань. Переважаючим у віртуальному освітньому середовищі є метод інтерактивного самонавчання із постійною співпрацею і роботою над собою суб'єктів викладання та суб'єктів навчання за умови присутності безперервних зворотних зв'язків між ними.

Ключові слова: віртуальне освітнє середовище, дистанційне навчання, комунікація, заклад вищої освіти .

Одним із найбільш затребуваних в даний час напрямків інноваційної діяльності у закладі освіти, в т.ч. вищої, є організація навчання засобами віртуального освітнього середовища, що дозволяє перейти від принципу освіти на все життя до принципу освіти впродовж життя. Таке середовище гармонійно інтегрує в собі систему дистанційної освіти й очну форму навчання.

Дистанційні технології дозволяють розширити можливості очної освіти, збільшивши взаємну доступність віддалених здобувачів освіти, викладачів, фахівців, а також інформаційних масивів.

Побудова просторової моделі віртуальної освіти веде до уявлення внутрішнього світу людини у вигляді об'єднаних і взаємно перехресувальних сфер: інтелектуальної, емоційно-образної, культурної, історичної, соціальної та ін. Всі вони тісно пов'язані, рухливі і утворюють сукупно віртуальний освітній простір людини. Це утворення здатне розширюватися до меж зовнішнього світу, відкриваючи для себе його зовнішні сторони за допомогою діяльності студента, який використовує власні органи відчуття, емоційно-образні й інтелектуальні здібності [4].

Під віртуальним освітнім середовищем варто розуміти, на думку дослідника М.Є.Вайндорф, інформаційний зміст і комунікаційні можливості різновидових комп'ютерних мереж, що формуються і використовуються для досягнення освітніх цілей усіма учасниками освітнього процесу [1]. В окремих розвідках, знаходимо наступне тлумачення віртуального освітнього (навчального) середовища – це «весь комплекс контенту розміщених в Інтернеті різноманітних навчальних та інших матеріалів» [3]. В нашому розумінні, віртуальне освітнє середовище закладу освіти – це елемент інформаційного простору освітньої установи, що розташовується на певному веб-сервері і працює на основі навчальної платформи, використовуючи комплекс компютерних, комунікаційних ресурсів ЗВО, елементів його дистанційної системи. Модель організації віртуальної освітнього середовища може бути представлена як поєднання освітньої установи, методичного центру ЗВО, науково-педагогічного персоналу, цифрових освітніх ресурсів, віртуального освітнього середовища освітньої установи.

Таке освітнє середовище має задовольняти потреби особистості в успішній соціальній адаптації, професійному становленні. Педагоги і керівники освітнього закладу повинні неперервно удосконалювати свою професійну діяльність, щоб бути готовим використовувати інноваційні технології для

досягнення оптимальних результатів в педагогічній роботі. Віртуальне освітнє середовище має стати середовищем підвищення професійної кваліфікації педагогів, формуючи у них стійку потребу в його використанні та інтерес до пізнання його педагогічних і технологічних можливостей. Тому сама професійна підготовка і перепідготовка педагогічних кадрів для інноваційної діяльності також повина здійснюватися за допомогою передових технологій у віртуальній освітньому середовищі. Відсутність у фахівця компетенції володіння відповідними технологіями апріорі обмежує його професійні можливості, залишаючи поза межею сучасності.

У вітчизняній і зарубіжній практиці елементи віртуальної освітнього середовища використовуються вчителями і викладачами в дистанційному навчанні, для спілкування і обміну досвідом, в очному навчанні студентів (В.П. Тихомиров, А.В. Хутірський, І. В. Холодкова, D. Jeffrey, M. Kaszap, G. Lemire, A. Senteni, A. Taurisson і ін.) [2,4,5,6].

Не можна стверджувати, що в світовому науковому співтоваристві склалася єдина точка зору на розуміння сутності і особливостей навчання в електронному середовищі, його форм, методів і засобів організації, критеріїв оцінки його ефективності. Одні дослідники вважають, що немає суттєвої різниці між навчанням в електронному середовищі (e-learning, web-based learning / Internet based learning) і традиційними формами навчання як на самому етапі навчання, так і на етапі напівчинних в результаті навчання знань. Водночас певні дослідники вважають, що навчання в електронному середовищі є абсолютно новою парадигмою освіти, яка спирається на функціональну ефективність технологій інформації та комунікації, формує культуру і сама формується на основі особливої культури навчання, яка характеризує і студента, і педагога. В рамках віртуального освітнього середовища не декларативно, а практично змінюється роль викладача, який повинен освоювати менеджерські функції [1]. Всі програмні засоби в тій чи іншій комбінації складають основу віртуального освітнього середовища, в якому учасники педагогічного процесу можуть здійснювати комунікацію. Слід

зазначити, що кожен інноваційний ресурс, який використовується у віртуальному освітньому середовищі, має свої сильні і слабкі технологічні сторони. Гнучка комбінація або врівноважений баланс інструментів (ресурсів), які використовуються, інновативних продуктів дозволяють підвищити ефективність віртуального освітнього середовища. Так, синхронність зв'язку, використання вербальних і невербальних елементів для встановлення більш повного розуміння, можливість варіювати мову спілкування, передавати особисті почуття і емоції є ознаками ефективної комунікативної технології у віртуальному освітньому середовищі. Чим менше цих можливостей, тим менш ефективна технологія з комунікативної точки зору.

Параметрами віртуального освітнього середовища, що забезпечують ефективність комунікації, є:

- наявність зворотнього зв'язку (рівень інтерактивності);
- множинність можливостей для відповідей різного характеру;
- мовна багатогранність;
- персональна спрямованість.

Разом з тим, незважаючи на існування залежності ефективності комунікації від типу технології, їх вибір для цілей навчання найчастіше ґрунтується на інших умовах, таких як доступність технології, її вартість, наявність навичок використовувати технології учасниками освітнього процесу та ін. Об'єднання віртуальних просторів освітніх установ і центрів в Інтернет дозволить сформувати відкрите єдине віртуальне освітнє середовище, вирішити навчальні завдання на заняттях, поза заняттями і за межами освітньої установи. Таким чином, з технологічної точки зору віртуальне освітнє середовище - інформаційний простір взаємодії продуктів учасників освітнього процесу, що породжується технологіями інформації і комунікації, включає комплекс комп'ютерних засобів і технологій, дозволяє здійснити управління вмістом освітнього середовища і комунікацію учасників. Однак, які б технологічні інновації не впроваджувалися в освіту, використання комп'ютера тільки в якості інструмента може підтримати традиційні методи навчання, мало

змінюючи ефективність самого процесу. Для переходу до якісно іншої - інноваційної - стадії застосування освітнього електронного середовища необхідно, щоб весь процес ґрунтувався на антропоцентричному системному підході, що має на меті оволодіння усіма учасниками педагогічного процесу не тільки інформаційними, але і новими педагогічними технологіями. Особливістю віртуального освітнього середовища є те, що, з одного боку, викладача ніби «відтіснили» від безпосередньої комунікації зі студентами. З іншого боку, під час педагогічної взаємодії у віртуальному середовищі роль педагога розширюється: він організовує комунікації, оперує організаційними та технічними проблеми, вирішує етичні завдання підтримки сприятливого клімату для співпраці.

Віртуальне освітнє середовище є творчим середовищем, навчання в якому можливе за наявності високої внутрішньої мотивації студентів, їх емоційному підйомі та позитивному, оптимістичному настрої. Необхідною умовою навчання у віртуальному освітньому середовищі є реалізація особистісно-орієнтованої освітньої парадигми з відсутньою необхідністю абсолютизації методик викладання. Ступінь довіри викладачів до ініціатив студентів в такій системі вища, ніж в традиційній системі освіти. При цьому активність студентів залишається високою, оскільки технології продуктивної творчої діяльності на базі ІКТ надають ґрунтовні можливості для самореалізації студента, будучи важливим складником забезпечення ефективного навчального процесу.

Всі ці обставини вказують нам на те, що в рамках віртуального освітнього середовища змінюється роль викладача. В організаційно-комунікативному аспекті віртуальне освітнє середовище представляє собою складну самоналаштовувальну і самовдосконалювальну комунікативну систему, що забезпечує прямий і зворотній зв'язок між викладачем, студентами та іншими членами закладу вищої освіти. Самоналаштування виявляється у корекції поведінки, дій учасників процесу комунікації відповідно до ситуації. Самовдосконалення має на увазі поступове встановлення ефективного

взаємозв'язку, його поліпшення відповідно до оволодіння складнішими типами взаємозв'язків.

На основі використання віртуального освітнього середовища реалізується неперервна освіта - процес і результат взаємодії суб'єктів і об'єктів освіти, що супроводжуються створенням і реалізацією освітнього середовища, специфіку якої визначають саме ці об'єкти і суб'єкти. Віртуальна спільнота, яка організовується у віртуальному освітньому середовищі, відкриває нові можливості для студентів, а саме можливість писати безпосередньо педагогу в будь який момент, публікувати наукові тексти, проводити дослідницьку діяльність в динаміці. Разом з тим, аналіз віртуального освітнього середовища і мережевого навчання як одного з найперспективніших й інноваційних напрямків реалізації безперервної освіти ставить питання про нову роль педагога у віртуальній освітньому середовищі. Нові методи навчання (інтернет-конференції, колоквіуми, віртуальні лекції, нові технології, форми, засоби навчання) інтернет-сторінки, web-сайти впливають на формування нового професійного мислення, на зміну сенсу професійної педагогічної діяльності сучасного педагога.

Викладач в такому віртуальному освітньому середовищі повинен адаптуватися і визначити свою роль:

- 1) в новій формі комунікації - асинхронній короткотривалій «розмові», так як віртуальна дискусія проводиться по-іншому (важливими критеріями стають стислість і конкретність повідомлень, однозначність висловлювань);
- 2) при використанні сучасних технологій (наприклад, проектної методики);
- 3) при застосуванні сучасних принципів освіти (наприклад, індивідуалізації, практикозорієнтовності і т.д.);
- 4) у створенні педагогічного інтернет- середовища, враховуючи технологічні, адміністративні та фінансові можливості;
- 5) у структуруванні віртуального освітнього середовища, яке повинно пристосовуватися до індивідуальних відмінностей студентів;

б) у зв'язку між віртуальними і різними формами традиційних складових. Таким чином, оскільки змінюється конфігурація освіти в напрямку її безперервності, інноваційності та пріоритетного використання сучасних технологій, то і освіта викладачів має бути переосмисленою для нової освітньої парадигми [1].

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Вайндорф-Сысоева, М.Е. Организация виртуальной образовательной среды: теория и практика: моногр. / М.Е. Вайндорф-Сысоева. Germany: LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co. KG, 2011. 368 с.

2. Драйден, Г. Революция в обучении: пер. с англ. / Г. Драйден, Дж. Вос. М.: ООО «ПАРВИНЭ», 2003. 672 с.

3. Смутьсон, М.Л. Психологічна характеристика віртуального освітнього простору. Наука і освіта. №10.-2015. С.10-15.

4. Уваров, А.Ю. Открытая учебная архитектура / А.Ю. Уваров Интернет-журнал «Эйдос». 1999. 30 марта. <http://www.eidos.ru/journal/1999/0330-08.htm>.

5. Хуторской, А.В. Педагогическая инноватика: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / А.В. Хуторской. М.: Издат. центр «Академия», 2008. 256 с.

6. Taurisson, A. Pedagogies.net lessor des communautes virtuelles d'apprentissage / A. Taurisson, A. Senteni. Presses de l'Université du Québec, 2003. 318 p.

**К ИЗУЧЕНИЮ СЛЕПНЕЙ (DIPTERA, BRACHYCERA,
TABANIDAE) В НАХЧЫВАНСКОЙ АВТОНОМНОЙ
РЕСПУБЛИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА**

Мамедова Гюлшад Нураддин

Младший научный сотрудник

Институт Биоресурсов Нахчыванского

Отделения НАН Азербайджана

Резюме. В условиях Нахчыванской АР Азербайджана как активные, кровососущие мухи, слепни имеют большое хозяйственное значение. Фауна слепней автономной республики достаточно изучена по отдельным природным районам. В настоящее время точных сведений о видовом составе фауны слепней в целом, нет. Обобщив литературные данные и собственные материалы нами установлено, что в условиях Нахчыванской АР семейство Tabanidae представлено 80 видами, относящимися к 8 родам. Во фауне автономной республики неравномерное распространение видов слепней, в основном зависит от разнообразия ландшафтов региона, биотопов, локальности пастьбы мелкого и крупного скота и силы солнечной радиации.

Ключевые слова: Двукрылые, слепень, кровососущие, атака, вид, развитие, болезнь.

Слепни в фазе имаго крупные или средних размеров мухи с блестящими переливающимся глазами. Глаза у самок соприкасаются, у самцов они разделены лобной полоской. Кровью человека и животных питаются только назойливые самки. Самцы не питаются и после спаривания гибнут. Сильный хоботок приспособлен для прокалывания даже толстых кожных полкровов. Болезненные уколы слепней очень мучительны, зоофилные самки являются

переносчиками тяжелых инфекционных заболеваний- сибирской язвы, туляремы, трипаносомоз и др. паразитарных.

Личинки слепней живут среди водной растительности, в природном слое ила всех стоячих и текучих водоемов всех высотных зон автономной республики. Они встречаются также во влажной почве по берегам водных бассейнов. Веретеновидное и вальковатое тело личинок сужается к обоим концам. Голова без щетинок, втянута в переднегрудь. Брюшные сегменты из 8, реже 6 ругорков на их передней части. Задние стигмы расположены на конце выроста последнего сегмента. Длина тела личинок до 4,5 см. Личинки питаются разлагающими остатками погибших донных организмов и детритом.

Нахчыванской Автономная Республика типичная горная страна с площадью 5,5 тыс. кв км. Она расположена на юго-западной части Малого Кавказа. Приаразская низменная зона охватывает одну третью часть автономной республики со средней высотой до 800 м. Климат региона относится к резко континентальному типу с жарким летом и суровой зимой. Гидрографическая сеть, зональность территории, природные условия, обилие биотипов и развитое животноводство способствовали формированию здесь богатой фауны кровососущих мух, в том числе табанид.

Слепни фауны Нахчыванской АР впервые были изучены А.Б.Шелковниковым. После него в 1929-1939 годах сборам имагинальных слепней в регионе занимались Б.Я.Киршенблат, С.Я.Параманов, Л.Б.Знойко, Е.Г.Гаузер и др. В сборе этих мух активные участие принимали и местные ветеринары. Ф.Б.Богачевым и Н.Г.Самедовым (1949) для фауны этого края зафиксированы 38 видов кровососущих слепней. Из них 5 видов оказались новыми для науки. Авторами определены виды, обладающие высокой вредной деятельностью и наносящие большой вред крупному и мелкому рогатому скоту и лошадям [4,6].

Данные по видовому составу и экологии слепней по личинкам освещены в наших работах. В ходе проведенных многолетних гидробиологических исследований в водоемах Нахчыванской АР также было уделено определенное

внимание изучению распространения личинок табанид по высотным поясам, приуроченности их к различным биотопам, плотности и зоогеографии [2,3]. Вявлено, что большинство видов слепней фауны автономной республики космополитны с тропическим происхождением и имеет большую общность с фаунами Палеоарктики, Неарктики и частично Эфиопской области [1,7].

В условиях Азербайджана как активные, кровососущие мухи, слепни имеют большое хозяйственное значение. Фауна слепней республики достаточно изучена по отдельным природным районам. В настоящее время точных сведений о видовом составе фауны слепней в целом, нет [5]. Обобщив литературные данные и собственные материалы нами установлено, что в условиях Нахчыванской АР семейство *Tabanidae* представлено 80 видами, относящимися к 8 родам.

Особа назойливые кровососущие виды и подвиды табанид фауны Нахчыванской АР: *Tabanus anthrax*, *Tabanus autumnalis brunnescens*, *Tabanus quatuornotatus*, *Tabanus bromius*, *Tabanus bromius flavifemoratus*, *Tabanus capiti*, *Tabanus indrae indrae*, *Tabanus indrae vappe*, *Tabanus infectus*, *Tabanus lunatus*, *Tabanus miki australis*, *Tabanus olsufiyevi*, *Tabanus proditor*, *Tabanus semiargenteus*, *Tabanus shelkovnikovi*, *Tabanus spectabilis*, *Tabanus swiridowi*, и *Tabanus tergestinus*.

Обработка собранных макробентических материалов показало, что личинки *Tabanus* распространены во всех текущих и стоячих водоемах автономной республики. Они населяют почти все биоценозы (литофильные, псаммофильные, пелорофилные, фитофильные и смешанные) водоемах в их влажные берега.

По числу и обилию видов личинок слепней выделяются речные и ручейные биотопы с растительным покровом и богатым детритом. Установлено, что скорость течения больше 2 м/сек основной лимитирующий фактор выживания личинок в биотопах речных экосистем.

Распространение видов личинок табанид по высотным поясам региона довольно широко. Они населены во всех водоемах, начиная от Приарзской низменности до высокогорного пояса.

В условиях автономной республики неравномерное распространение фауны слепней, в основном зависит от разнообразия ландшафтов региона, биотопов, локальности пастбы мелкого и крупного скота и силы солнечной радиации.

В весенне-летний период 2008-2009 годов в водоемах низменной и предгорной зон личинки видов *Tabanus proditor*, *Tabanus bromius*, *Tabanus bromius flavimeratus*, *Tabanus autumnalis drunscens*, *Tabanus anthrax*, *Tabanus swiridiwi*, *Tabanus semiargenteus* и *Tabanus tergestinus* обладали относительной плотностью (2-4 особи/м²) и высокой частотой встречаемости ($P > 50\%$).

В условиях Нахчыванской АР взрослые мухи появляются в середине мая, активность нападения на человека и животных которых приходится в самые жаркие часы дня при ярком солнце на местах лежбищ скота и речных пляжах. Пик численности популяций слепней отмечается в июне, лет продолжается до ноября. Личинки летнего поколения перезимовывают в основном во влажных берегах водоемов разного типа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андреева Р.П. 1990. Определитель личинок слепней Европейской части СССР. Кавказ. Средняя Азия. Киев, 170 с.
2. Байрамов А.Б., Алиев С.И. Основные биоценозы рек Нахчыванской Автономной Республики //Изв-ия Нахчыванского Отделения НАН Азербайджана. Серия естественных и технических наук. Т.9. №4. С. 204-212.
3. Байрамов А.Б., Мамедов Т.М., Магеррамов М.М. Гидробиологическая характеристика основных рек Нахчыванской Автономной Республики //Труды Нахчыванского Регионального Научного Центра. Баку: Элм, 2003, с. 244-255.

4. Богачев А.Б. Самедов Н.Г. Материалы к изучению паразитофауны Нахчыванской АССР (*Tabanidae* Нахчыванской АССР) // Изв-ия АН Азерб. ССР. Серия биол. Наук. 1949, №5, с. 122-128.
5. Животный мир Азербайджана. Т. 2./Под редакцией М.А.Мусаева. Баку: ЭЛМ, 2004, с. 351-354.
6. Мусаев. М.А., Алиев С.В. Итоги зоологических исследований// Изв-ия АН Азерб. ССР. Серия биол. Наук. 1982, №6, с. 56-65.
7. Нарчук Э.П. Определитель пресноводных бесповочных России. Т. 14. Двукрылые. (*Tabanidae*), с. 309-316.

РАЦІОНАЛЬНІ ТА ІРРАЦІОНАЛЬНІ МЕТОДИ ЛІКУВАННЯ У СКІФІВ

Мартюхіна Ольга Сергіївна

студентка I курсу Медичного факультету № 1

Поцулко Олена Анатоліївна

кандидат історичних наук, доцент

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Анотація. У статті висвітлюється історія зародження та розвитку у скіфів медичних знань та лікувальної справи шляхом спостереження за природою, навколишнім середовищем, тобто шляхом «проб і помилок», в результаті якого виникли як раціональні, так і ірраціональні методи лікування. І тільки взаємозв'язок цих методів лікування дозволив скіфській цивілізації стати найрозвиненішою для свого часу. А надбання скіфської медицини й досі є актуальними.

Ключові слова: медицина, народна медицина, метод, раціоналізм, ірраціоналізм, скіфи, знання, лікування.

Актуальність дослідження. Ще з давнини в історії людства можна прослідкувати вражаючі прогресивні соціальні реформи, в тому числі й в галузі медицини, та жахливі злочини спрямовані на задоволення власних амбіцій. На перший погляд ці дві абсолютно несумісні речі ніяким чином не пов'язані між собою. Однак коли розглянути це питання більш детально, то можна спростувати таке припущення, адже добро ніколи не може існувати без зла. Аналізуючи історичні події, пов'язані з розвитком медичних знань у скіфів, можна аргументувати взаємозв'язок як «розумних» (раціональних), так і «божевільних» (ірраціональних) методів лікування.

Виклад основного матеріалу. На жаль, археологічних матеріалів для визначення рівня тогочасної медицини скіфів недостатньо. Більше повідомлень знаходимо у спогадах грецьких і римських учених, письменників, які з різних причин відвідували Скіфію. Гіппократ, Геродот, Феофраст, Поліній Старший, Сенека та багато інших у своїх оповіданнях описали особливості земель, клімату, природних багатств територій, де проживали скіфські племена. Є повідомлення про побут людей, їх зовнішній вигляд, спосіб життя, особливості харчування і медичну допомогу.

Геродот особисто був у Скіфії на території Причорномор'я на захід від Дону, спостерігав за життям і побутом народу, його культурою, бачив безкраї степи, величезні річки, природні багатства. Він помітив, що скіфи ведуть культурне землеробство: вирощують пшеницю, просо, сочевицю, цибулю, редьку, коноплю, льон, часник, а також різні трави і зілля, які вживають в їжу. Крім цього скіфи збирають мед і використовують його як важливий засіб для лікування дітей і стариків [6, с. 364]. Геродот бачив, як скіфи виготовляють кумис, пив його, але не відзначав його лікувальних властивостей.

Скіфська медицина – це народна медицина. Протягом довгих сторіч самотності, а в ряді випадків цілком оригінальна скіфська медицина нагромадила великий і багатий досвід в лікуванні хворих та запобіганні захворюванням. Медичною та ветеринарною допомогою у скіфів займалися переважно волхви, відуни і кметі. Кметями називали всебічно обдарованих людей, що вміли допомогти і навчити. Ці люди переважно не одружувались, бо в одружених відчуття й зв'язок із небесами дещо притуплювався, реакція у відповідальні моменти сповільнювалася, ставала поверховою, холоднокровною, нещирою, недалекоглядною, без відчуття завбачливості та відповідальності перед своїм обов'язком народного місіонера, провідника і рятівника. Набутий досвід лікувальників нерідко передавався із покоління в покоління. Лікувальник за спадковістю називався в народі «вченим лікарем», його народ шанував і ретельно виконував його приписи. Слово «ліки» походить від санскритського «лікі» – потаємний дух чогось. Лікар – від санскритського

«лікіті, лікітар» – мудрець, митець, той, що вміло пише, протинає, різьбить. Незнаних лікувальників народ боявся, називаючи їх «врача», що дослівно означає «приблуда, волоцюга, дуросвіт, заброда» [6, с. 366]. Вибір учня на лікаря був особливий. Батьки учня повинні були бути чесні й порядні. Дитина мала бути старанна, кмітлива, здібна, білява та синьоока. Бо такі діти вважалися здібніші, легше і швидше навчалися, а найголовніше – були більш здатні відчувати на віддалі.

Науковці, досліджуючи першоджерела («Дослідження про рослини» Феофраста, «Про лікарські рослини скіфів» Плінія Старшого, Плутарха та ін.), дійшли висновку, що у скіфів існували ірраціональні методи медицини (замовляння, заклинання та амулети). Наприклад, стародавні скіфи надавали особливого магічного значення для догляду за волоссям. Гребінці і шпильки в зачісці вважалися охоронними оберегами-амулетами, охороняли власника від злих духів. У критичній ситуації шпилька застосовувалася і як зброя, що коле. У скіфів було поширене ритуальне татуювання, виконане в звіриному стилі. Нанесення супроводжувалося строгими обрядовими діями та замовляннями. Тату мали сакральний характер і служили своєрідними оберегами, котрі захищали фізичне та енергетичне тіло воїна. Кочовий спосіб життя не додавав здоров'я скіфам. Тривала їзда верхи сприяла розвитку хвороб суглобів і статевої системи, тому народжуваність у них була досить низькою. Гіппократ у творі «Про повітря, води, місцевості» розповідає, що у скіфів часто спостерігаються розтягнення стегон і кульгавість. Описує великий лікар і засіб лікування, до якого вдавалися скіфи в цьому випадку: «При перших ознаках хвороби вони розрізають собі жили за вухами з обох боків. Коли зупиняється кровотеча хворі від слабкості впадають у дрімоту, засинають; потім прокидаються – дехто здоровий, а дехто – ні» [4, с. 12].

Отже, незважаючи на те, що скіфська медицина перебувала значною мірою під магічно-релігійним впливом, що, звичайно, наклало на неї свій відбиток, бо в її арсеналі поруч з дуже цінними значились також засоби, доцільність яких дуже сумнівна, то все ж таки не можна сказати, що медицина

у скіфів була тільки знахарством. Скіфи вороже ставилися до знахарів, вони не вірили в їх медичне уміння і навіть жорстоко карали, тому що скіфська медицина виросла на базі одвічного досвіду – емпірії і містила у собі раціональні основи [1, с. 173].

Представники скіфської народної медицини здобували свої знання з безпосереднього знайомства з предметами навколишньої природи. Розвиток умов матеріального життя був основною причиною виникнення і розвитку лікування. Найважливішим елементом скіфської медицини є лікувальні засоби рослинного походження. Цьому явищу є два пояснення: по-перше, сам спосіб життя як кочових, так і землеробських скіфів; по-друге, рослинне багатство скіфських земель. Осіле скіфське населення знайшло ряд лікарських рослин займаючись хліборобством та живучи нерідко серед лісів, кочівники – постійно випасаючи худобу. Ще античні письменники відмічали, що пастухи відкрили ряд цілющих рослин, а це можливо було тільки завдяки довгому спостереганню над прирученими тваринами [3, с. 14]. Спостерігаючи дію рослин на тварин, вони переносили свої спостереження на людину. Протягом довгих століть скіфське населення розшукало багато цілющих рослин як диких, так і городніх, з яких значна кількість не втратила свого значення і сьогодні не тільки в народній, але й в науковій медицині (наприклад, горицвіт, солодкий корінь – локриця, ревінь, подорожник, не кажучи вже про цибулю, часник та багато інших).

Вживалися мазі з живих рослин, насіння, кореня, цвіту й зародків. Чародійна сила приписувалася «дереву з небес» – яблуні. Крім овочів і фруктів, виготовлялися ліки з бруньок, із молодого листя, з пелюсток квіток, із шкірки яблука та робилася олія із зерняток. Все це мало окреме застосування і різну дію. Лікування рослинами вивчалось до тонкощів. Іван Огієнко (митрополит Іларіон), вивчивши дохристиянські вірування українського народу, повідомляє, що за трипільських часів наші лікарі мали в достатній кількості олії троянди, лілеї, липи, горіха, бука, гірчиці, абрикоса і сливи, а також із насіння дикої груші та яблуні. Грушева олія давала дивний косметичний ефект. Робили

порошки не лише з рослин та їх різних частин, але й із мінералів та кісток. Тодішнім лікарям були відомі стимуляційні, протизапальні, заспокійливі та знеболювальні трави. Комбінація останніх застосовувалась в різних пропорціях (валеріана, блекота, мак, дурман, беладона). Різотрав'я, що буяло на скіфських просторах, давало багато меду, з якого скіфи варили медовуху, додаючи до неї відвар коноплі й тим самим підсилюючи її наркотичну дію. Це дозволяло тодішнім лікарям робити оперативні втручання на кінцівках, черевній порожнині і черепі.

Серед цілющих рослин було в скіфській медицині чимало сильнодіючих, а то навіть і отруйних. Вони також використовувались скіфами для лікування. Для зменшення токсичної дії сильнодіючих та отруйних рослин скіфська народна медицина додавала до них різні домішки та вивари: мед, бобові рослини тощо. Античні письменники назвали тільки невеличку частину лікувальних рослин, уживаних скіфською народною медициною. Зате вони відмітили той важливий факт, що найцінніші з них культивували скіфи на плантаціях і розвозили їх по всьому стародавньому світі як товар. Широке застосування в скіфській медицині мали також засоби тваринного походження (боброва струмина, жири, мозок), а також складні суміші, до складу яких входили змії, жаби, ящірки та інші плазуни. Скіфській медицині були відомі «панти», цінний медичний товар з висушених рогів молодого плямистого оленя (*cervus hortulorum*) та маралів (*cervus asiaticus*) [2, с. 11].

Щодо санітарно-гігієнічних заходів у скіфського населення, то тут необхідно підкреслити особливе значення водних процедур. Вони дуже часто купалися в річках, морі й ще частіше – в гарячих лазнях, яких на землях Скіфії було дуже багато. «З насінням конопель скіфи входять під повсть шатра і там кидають насіння на розпечене каміння: від цього здійсмається такий дим і пара, що ніяка грецька парова лазня не перевершить у цьому відношенні скіфської, – розповідає Геродот. – Скіфи захоплюються такою лазнею і виють від утіхи, це замінює їм обмивання. Скіфські жінки розтирають на шорсткому камінні шматки кипарису, кедру і ладану, підливаючи води. Потім отриманим тістом

обмазують усе своє тіло та лице. Від цього тіло отримує приємний запах, а коли на наступний день змивають цю маску, воно стає дуже чистим і блискучим» [3, с. 49]. На нашу думку, в лазні скіфи не лише парилися. Оскільки коноплі мають здатність одурманювати людину, в лазні проводилися й хірургічні втручання. Про схильність скіфів до чистоти та їх санітарно-гігієнічні заходи свідчить культ божественної ріки Борисфена [1, с. 174], а за стародавніми переказами, свій родовід скіфи виводили від дочки ріки Борисфена – символу води.

Досить було у скіфів раціональних заходів і у догляді за дітьми та охороні їх здоров'я. При пологах жінкам допомагали баби-повитухи. Відразу після народження дитину занурювали у холодну воду, з точки зору сучасної медицини важко назвати це корисним, але, можливо, саме так дітей готували до суворих умов майбутнього життя. Скіфські матері не сповивали дітей, даючи їм повну свободу рухів. В разі необхідності малюків вигодовували коров'ячим молоком.

Скіфська народна медицина користувалася з давніх-давен також хірургічними методами лікування і тут досягла значних успіхів. Виникла вона з надання хірургічної допомоги свійським тваринам і спрямовувалась, мабуть, тільки на лікування органів і тканин, доступних без розтину порожнин людського тіла. Такі речі, як вправлення вивихів, лікування переломів, розрізування абсцесів, трепанація і навіть ампутація кінцівок, не кажучи вже про виривання зубів, було частим у скіфів. Ми не знаємо, чи застосовували скіфи кесарів розтин та інші хірургічні операції, але етнографічний матеріал свідчить від давніх часів про те, що і це повинно було бути відоме скіфській медицині. Так само накладання своєрідних шин при переломах кінцівок було відомо скіфській медицині. При хірургічному лікуванні скіфи застосовували знеболюючі засоби, як оп'яніння, опій, мандрагора тощо [5, с. 23]. Окреме місце належить скіфській военній хірургії. Кульобська ваза свідчить, що в скіфській армії та, мабуть, і в арміях інших народів Північного Причорномор'я були окремі лікарі-професіонали, передусім військові хірурги. Скіфські лікарі користувалися перев'язувальними матеріалами. Про це свідчить зображення на

вазі V ст. до н. е., знайдений в 1830 р. у скіфському кургані Куль-Оба поблизу Керчі. Поміж різноманітних воєнних сюжетів на ній відтворена сцена, де показано як скіф-лікувальник накладає бинт на поранену ногу воїна. Можна припустити, що його було виготовлено з конопляного чи лляного полотна.

Муміфікація та бальзамування померлих проводились скіфами на короткий час і скоріш із запобіжною метою, ніж з релігійних мотивів. Йшлося про обвіз тіла померлих царів по підвладних племенах протягом не менше сорока днів. Скіфський спосіб бальзамування був оригінальним і розробленим без істотних чужих впливів. Наприклад, Геродот зазначав, що при бальзамуванні тіл померлих царів скіфи використовували подрібнений купер, ладан, насіння ганусу та селери. Логічно припустити, що ними вони й лікувалися.

Дуже важливо, що скіфська народна медицина дала також ряд визначних лікарів, відомих далеко поза межами рідної країни. Дехто з цих лікарів відомі нам на ім'я, як, наприклад, Токсаріс і Анахарсіс. Ось що сказано про Анахарсіса у «Словнику античності»: «Скіф із царського роду; вивчав грецькі звичаї, уклад життя і культуру, піддавав їх критичному осмисленню. Ідеалізуючи північні народи, греки нарекли Анахарсіса Мудрим». Про лікаря Токсаріса, визнаного в Греції героєм, говориться, що походив він із простого скіфського роду, був «чоловік мудрий, який відрізнявся любов'ю до прекрасного і прагненням до благородних занять». Але були також цілі племена, що славились своїми лікарями, серед них – плем'я агарів [4, с. 12] коло Азовського моря. Для лікування скіфські лікарі застосовували навіть зміїну отруту.

Слід відмітити, що скіфські лікарі та їх лікувальні засоби і методи мали свій вплив на грецьких лікарів, можливо, що і на Гіппократа. Для підготовки лікарів повинні були існувати у скіфів сімейні медичні гуртки чи школи не тільки в грецьких північно-чорноморських колоніях, в яких тубільне населення було постійним елементом, але також і в центрі Скіфії. Такі сімейні, мабуть, нечисленні медичні гуртки, в яких секретні ліки та лікувальні засоби

передавались з роду в рід, виникли в глибоку старовину і проіснували аж до наших часів. Можна допустити, що для здобування медичних знань скіфська молодь з багатих верств населення виїздила в далекі центри античної медичної науки – до Александрії в Єгипті.

Медицина скіфів опрацювала за увесь час свого розвитку багато раціональних методів лікування, але було в ній також немало ірраціональних лікувальних засобів, які не мають нічого спільного з медициною. Перш за все, це неправильне розуміння виникнення різних захворювань, в яких замість того, щоб дошукуватися природних причин, вбачали втручання надприродних сил, волю богів. Скіфська «жіноча хвороба» пояснювалась скіфами як помста богині Небесної Афродіти за зневагу і пограбування її святилища. Лікування цього захворювання розтинанням жил за вухами не могло мати добрих наслідків. Деформування голівок дітей в напрямі макрокефалії та занурювання малят зараз же після народження в холодну воду також не можна вважати правильним з погляду наукової медицини. Носіння хворих дітей від житла до житла і шукання допомоги у тих, хто, вже перехворів на таку хворобу, навряд чи можна визнати правильним [5, с. 27]. А чи можна назвати правильним методом лікування припікання кочовими скіфами на плечах, руках, грудях, стегнах та попереці? На наш погляд, ні, не можна.

Висновки. Медицина скіфів виробила за весь час свого розвитку багато раціональних методів лікування, але було в ній також немало ірраціональних лікувальних засобів. У своїй раціональній частині медицина скіфів йшла тим самим шляхом розвитку, що й медицина китайська, індійська, тибетська та інших народів. До ірраціональної системи надання допомоги хворим належить як самолікування, так і народне цілителство. Дуже поширена тоді була народна медицина. Серед народних лікарів були костоправи, рудомети (пускання крові), зубоволоки (замовляння зубів) та інші. Для частини цих лікарів це було не основним заняттям, а лише додатковим приробітком. У скіфській медицині застосовувалося багато раціональних лікувальних засобів: сира печінка тріски – для лікування «курячої сліпоти»; дьоготь – для лікування

корости; журавлина, морошка, цибуля, часник, хрін – для лікування цинги тощо. Зміна суспільно-економічного устрою скіфської цивілізації призвела до змін як у суспільстві в цілому, так й в розвитку й удосконаленню наукових знань (раціональних методів лікування) в медицині. Так подвійним шляхом стихійно-матеріалістичним і містичним тисячоліттями нагромаджувалися лікувальні засоби скіфів, якими людство користується й нині.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бліхар Є. Про медицину скіфів: Збірник праць ТО НТШ . – Т.: Рада, 2004. – Т. 1. – С. 172 – 176.
2. Верхратський С. А., Заблудовський П. Ю. Історія медицини: Нав. посібник. – 4-е вид., випр. і допов. – К.: Вища шк., 1991. – 431 с.
3. Граков Б. Скіфи. – К.: Видавець Олег Фітюк, 2013. – 96 с.
4. Дедишина Л. Чарівне зілля Скіфії // Фармацевт Практик. – 2011. – № 11. – С. 12 – 13.
5. Історія фармації України / Р.В. Богатирьова, Ю.П. Спіженко, В.П. Черних, О.М. Біловол, М.Л. Сятиня, І.А. Зупанець, Є.А. Подольська, Н.Ф. Бенюх, О.Д.Борович. – Х.: Прапор: Вид-во УкрФА, 1999. – 799 с.
6. Лазаренко С. А. Фізична культура народів, що населяли територію України дослов'янської доби // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 140. – С. 364 – 368.

**THE FORMATION OF SPEAKING SKILLS IN ENGLISH CLASSES
WITH THE HELP OF «WARMING-UP» ACTIVITIES**

Маценура Л. Л.

к. пед. наук, доцент

Криворізький державний педагогічний університет

м.Кривий Ріг, Україна

Abstract. The article analyzes the practical aspects of using "warming-up" activities in English classes, examines their impact on the formation of students' speaking skills. The material characterizes the theoretical concepts of the topic, reveals their content and features. The article covers in detail the different types of "warming-up" activities for the development and formation of dialogic and monologue speech.

Key words: warming-up activity, speaking, oral speech, speaking skills, dialogic speech, monologue speech, lesson, communicative competence, language competence, speech competence, communicative situation.

The formulation of the problem. At the present stage of development of society from simple language acquisition the emphasis has shifted to practical mastery: the formation and development of foreign language communicative competence of students, which, in turn, involves improving language and speech competence, including oral skills. That is why the issue of forming and developing students' speaking skills in English lessons is more important than ever. Unfortunately, it is quite common for students to have a sufficient number of lexical items, know different grammatical constructions, but cannot apply this knowledge in practice. Not surprisingly, in such a situation there is a lack of any progress in learning English, and the learning process itself turns into a hopeless mechanical training. That is why in methodology and pedagogy there is an active transformation

of forms and methods of work in foreign language lessons aimed at supporting students' interest, increasing motivation to learn English, using foreign knowledge, skills, abilities in practice, and mastering unprepared, spontaneous dialogical skills. and monological speech. One such form of work in an English lesson is "warming-up" activity. Its systematic conduct at the beginning of the lesson activates students' mental and speech activity, strengthens students' language initiative, helps to overcome communication difficulties, create a friendly atmosphere, and forms a positive attitude to the process of learning English. In our opinion, this type of activity in the classroom is one of the key to the effective process of formation and development of speaking skills of high school students. Theoretical foundations of the formation of skills of dialogical and monological speech of students are revealed in the research of such methodologists, linguists and linguists as I. Bretsko, M. Ishchenko, O. Kekereshi, R. Allright, Y. Passov, V. Skalkin, I. Kholod and others. An analysis of recent research and publications on the subject has shown that a small number of publications are devoted to the study of the formation of speaking skills through "warming-up" activities in English lessons in the domestic methodological literature. And articles on their creation, classification and practical recommendations can be found only in foreign methodological literature. Insufficient elaboration of the problem determines the relevance of the topic of our study. The purpose of the article: to study the concept of "speaking" as a component of speech competence; theoretical analysis of the concepts of "dialogic speech" and "monologue speech", their content and features; creation and classification of "warming-up" activities for the development of speaking skills in English lessons.

Presenting the main material. Speaking is a structural component of speech competence, which, in turn, is a component of communicative competence. Before defining the concepts of "communicative competence" and "speech competence", it is necessary to reveal the essence of the concept of "competence". The dictionary of modern English provides the following interpretation: *competens* (competence) - is the possession of a special field of knowledge and their use in a particular activity; special skills, knowledge and abilities to perform certain professional duties [8, p. 5].

Linguist M. Chashonov interprets competence as a specific ability that allows you to effectively solve typical problems and tasks that arise in real situations of everyday life; as the ability to successfully solve professional problems in specific conditions [15, p. 54]. The concept of "communicative competence" came into scientific and linguistic circulation thanks to the American linguist D. Heims, who in 1972 introduced the theory of communicative competence. [11, p. 128]. According to the theory of the scientist, in the concept includes the knowledge that allows the speaker to be competent in the communication process. Modern methodological literature provides a significant number of definitions of the concept of "communicative competence". Among the segment we have studied, the interpretations that we consider the most complete and accurate were singled out. Thus, the researcher E. Schwartz characterizes communicative competence as the ability of students to solve urgent problems of communication in everyday, educational, cultural life by means of a foreign language; the ability of students to use lexical and grammatical means of speech to achieve the goals of communication [16, p. 107]. In this turn, communicative competence includes language and speech competences, which are correlated in the same way as language and speech (language as a sign system, and speech as a way to use this system) [9, p. 7]. Speech competence should be understood as the ability to use language in practice to achieve their communicative goals in various socially determined situations, ie to express their wishes, thoughts, intentions, requests, appeals, and so on. In addition, it is appropriate to use intonation means of expression during speech, to successfully select language material and linguistic means, to choose the right style of speech [2, p. 13]. The structure of speech competence includes four types of communication: reading, listening (the ability to use language to obtain and adequately perceive information) and speaking, writing (the ability to create and correctly formulate their own statements). Speaking, as mentioned above, is a structural component of speech competence and, like any other activity, has a purpose (language intention), motive, direction (in the case of oral speech - addressability) and the result [6, p. 417]. Speaking is the main type of speech activity and one of the most important forms of language realization as a

means of communication. It has a sound form, is perceived by the hearing organs and aims to transmit an oral message from the speaker to the listener. The subject of speaking is the thoughts of the speaker, the product of speaking is the utterance, and the result - the reaction of the listener [15, p. 75]. Speaking, for the most part, is a productive type of speech activity, but in some cases it can be reproductive [13, p. 5]. Linguist Yu. Passov emphasizes that specific features of speech as a kind of speech activity are motivation (internal need for communication), activity (on two levels: internal and external), purposefulness (presence of practical purpose of communication), situationality (dependence of speech content on conditions and communication situations), connection with reality (subordination of speaking to the realities of life at a certain stage), connection with personality (taking into account the individual qualities of the listener, his needs, interests, etc.), heuristics (spontaneity, unpredictability of communication) and pace [10, with. 17]. To ensure heuristics and the pace of speaking, the teacher must give students a sufficient number of lexical units, grammatical constructions and develop skills of rapid selection of language by students [15, p. 76]. In addition, speaking, like other types of speech activity, has certain conditions without which the process of oral speech will either not take place at all or will not have results. The first condition is the presence of a speech situation that will encourage speakers to speak. The second condition is the purpose of speaking. In order for the speaking process to be effective, it is necessary to clearly understand the purpose and intention of what we are saying. The third condition is the relation to the object (objects) of speech. This attitude may be preceded by the speaker's past experience, his views, thoughts, feelings and experiences, as well as the relationship with the object, the situational context. Fourth - the presence of knowledge on the topic on which the speech process takes place. Thus, spontaneous speech, or, as it is called, initiative, is based on the general experience of the speaker, on the knowledge that was acquired during his life and can be implemented in communication [4, p. 125]. Speaking skills mean the skills of sounding utterances, skills of operating with lexical units and skills of grammatical sentence design. Their formation occurs in accordance with the laws of

assimilation of any activity. The beginning of the formation of a particular speaking skill is the moment when the student performs a certain speech action for the first time, but realizes its meaning. And if this action is repeated many times without significant changes, then over time the need for awareness disappears, and the action itself becomes automated, ie the skill is formed [7]. Speaking already takes place at the level of skills and is the product of monologue or dialogic speech. The methodological literature developed by us has shown that there are different approaches to determining the types of speech, but we propose to take as a basis the division of the researcher A. Schukin. The linguist distinguishes the types of speech depending on the form of speech itself: dialogical and monologue [17, p. 210]. Dialogical speech is a process of speech interaction of two or more participants of communication, where each of the participants in turn acts as a listener and as a speaker within one speech act [15, p. 77]. According to linguist I. Bretsko, dialogic speech is the most effective method of forming students' foreign language communicative competence. The researcher explains this by the fact that communication itself is a prerequisite for effective learning of English and only in its presence it is possible to automatically transfer speaking skills to real communication conditions [3, p. 40]. Dialogical speech is characterized by certain psychological and linguistic features that distinguish it from monologue speech. The first include the following: spontaneity (dialogue, first of all, depends on speech behavior, mood and interest of interlocutors, and therefore its result is impossible to predict); emotionality (the speaker's emotions are reflected in the selection of lexical and grammatical means, gestures, facial expressions, etc.); two-way (both the speaker and the listener must be present in the dialogue). In addition, as already mentioned, the interlocutors repeatedly change these roles within the speech act [15, p. 79]. To the linguistic, or as they are called - linguistic, features of dialogic speech, Methodist I. Kholod refers: ellipticity (use of incomplete remarks and short answers to the interlocutor's questions); the use of colloquial clichés, ie well-known ready-made phrases for greetings (Nice to meet you. Long time no see. How is it going?), Expressions of gratitude (Thanks a lot! I owe you one. You shouldn't have), surprise Really? You're

kidding me! No way!), Commenting on what I heard (I see. I'm glad / sorry to hear that. I'm a pity!), Etc .;

the presence of contradicted (abbreviated) forms (I'm, he's, we're, she'd, he'll, etc.); use of phrases and phrases to fill moments of silence in the dialogue (Well, I guess, You know, Okay, etc.). As for monological speech, according to V. Skalkin, it is a detailed statement of one person, consisting of a number of statements, between which there is a logical and linguistic connection [12, p. 55]. In monological speech, each phrase depends on the speech task set by the speaker. The result of the process of monological speech is a text - a set of sentences that are consistently united by content, built on the rules of a particular language system and unfolded over time. Like dialogical speech, monologue has a number of characteristic features. The psychological features include the following: non-directional (monological speech is not designed for the appropriate quick reaction of the listener in the form of statements aloud); continuity (lasts a certain period of time, is not interrupted until the thought is over); logic, sequence, coherence of statements (thought is realized in a sequential process, where each subsequent sentence follows from the previous one: its sounding, clarification, substantiation, addition, conclusion) [1, p. 123]. Linguistic features of monological speech are distinguished by the following: structural completeness of sentences, completeness of phrases, complicated syntax and coherence of utterances. The latter is realized by means of interphrase communication, which: help to begin, continue and finish a sentence (to begin with, by the way, speaking of, in conclusion), to show your attitude to the statement (to my mind, there is no doubt, it's quite clear), to explain the causes or consequences of a phenomenon (that's why, because of that, so that, as a result), to show the sequence of events (firstly, later, then, after all, the last but not the least) [15, p. 88]. All these features are characteristic only of dialogical or monological speech. However, researchers call them certain common features. These include: the appeal (dialogue is possible only in the presence of an interlocutor who responds to the speaker's request, his requests, questions, gestures, facial expressions, etc.); the purposefulness and motivation (dialogic and monologue speech occurs when there is a purpose of

communication, language intention and motive); the situationality (both forms of speech must be correlated with a certain linguistic or communicative situation. An English lesson, especially in high school, is doomed to ineffectiveness and inefficiency if students are not interested from the first minutes. And conducting "warming-up" activities at the beginning of the lesson will help to set the right pace, activate students' mental and speech activities, attention, concentration, as well as a positive attitude to the process of learning English. As for the concept of "warming-up" activities, we propose to take as a basis the following definition: "Warm ups - are different types of activities that help students be comfortable in classroom setting, begin to think in English, review previously introduced materials and become interested in the lesson »[21, p. 12]. According to the American linguist R. Allright, "warming-up" activities are the most successful form of work to start the lesson, because they help students get rid of thoughts that can distract from the learning process, as well as set them for active participation throughout the lesson [18, p. 158]. In addition, "warming-up" activities help to diversify different types of lessons and avoid monotony of presentation of the material [21, p. 11]. With the help of speech charging, as we see, you can achieve many goals, and especially to intensify language activities in order to preserve images in long-term memory on the basis of artificial communicative situations; strengthen the role of speech initiative, especially in speech situations involving creative expressions; to form and develop students' speaking skills; help them overcome the rigidity of communication [5]. In order for "warming-up" activity to be appropriate and effective in the lesson, in particular in the process of developing speaking skills, the following principles should be followed: speech charging should have a specific purpose, be held at the beginning of the lesson and take no more than 5-10 minutes. related to the theme of the lesson and fit into its overall picture (be related to the next stages of the lesson), help students engage in a foreign language atmosphere, activate their speech, prepare them for productive work in class, focus students' attention, be an interesting activity and bring not only benefits but also pleasure [21, p. 15]. For the formation and development of dialogic speech of high school students, we have prepared a selection

of "warming-up" activities that will help set the English class appropriate atmosphere for looseness of communication, activation of student speech and language initiative, formation and development of their speaking skills, free expression , as well as involving students in discussions, creating dialogues and monologues according to different communicative situations. The first speech charger we offer is "Let's imagine". It is aimed not only at the development of dialogic speech of students, but also at the development of creative imagination, creative thinking. "Warming-up" activity can be conducted while studying topics about movies, music, advertising, books, or after watching any movie or cartoon, reading a story, listening to an English song. You can choose a specific passage from any story and ask students to create a dialogue between the characters in a specific situation. Or, for example, listen to a song in which the performer addresses a specific person and imagine a conversation between them. Here is an example of such a speech charge after watching a fragment of a film selected by a teacher in English. The fragment should be chosen so that it ends at the beginning or middle of the conversation between the characters. Or, you can watch this passage (with a dialogue of characters) without sound. Students are asked to imagine and create (continue) a dialogue between the main characters. For weaker classes, the teacher may suggest to students the keywords or phrases to be used. After the presentation of the dialogues, together with the students you should review the continuation of the fragment of the film, where there is a scene of this dialogue between the characters and compare the original with the students' ideas. You can also arrange a contest for the most interesting dialogue or one that was most similar to the original. Another interesting and at the same time useful "warming-up" activity is "Excuse me, are you...?", Which aims to develop the skills of dialogue during dating, greeting and introducing yourself to others. Students receive a card in which there are two names of famous people, chosen at the discretion of the teacher according to, for example, the preferences of students. Their task is to imagine that they are known to the person whose name is indicated on the top of the card and their task is to find another celebrity, whose name is also written in their card to introduce himself to her. The teacher writes on the board phrases that will help students create

the right dialogue: "Excuse me, are you...?", "No, I'm not / Yes, I am", "Hello, I'm...", "Let me introduce myself »,« Nice to meet you »,« Nice to meet you too »[19]. When students make pairs of celebrities from the cards, their next step will be to continue the dialogue on the artificial communicative situation established by the teacher. Its topic may relate to the activities of these celebrities, their work, preferences, etc. In addition, the teacher can link the second part of the dialogue to the topic of the lesson (for example, when studying the topic of "Traveling", the dialogue can be based on imaginary advice from celebrities about choosing countries to travel, or mode of transport, etc.). You can also choose celebrities that will be related to the topic of the lesson. For example, athletes for a sports theme or artists for an art theme. No less interesting language exercise for the development of dialogic speech skills of high school students is "How can you react?" Students work in pairs and each pair receives a card with certain phrases to respond to a problem or situation. Their task is to imagine a situation in which a phrase from a card can be used and make a mini dialogue. This type of "warming-up" activity is aimed at studying active language clichés on the topic of reaction, which can be successfully incorporated into real communicative situations. To consolidate them, you can slightly change the task of speech charging: give students only a topic (I have passed my exams with flying colors), or a problem (My dog ran away), the task to choose an appropriate response to the situation (My congratulations! everything will be fine) and expand the dialogue. Another "warming-up" activity that we offer for English lessons in high school is "Suggest me something". Its essence is to build dialogues-agreements (dialogues-proposals) [15, p. 77]. The teacher writes on the board the basic constructions for constructing "suggestions" (Let's... It's just an idea, but what about...? Shall we...? Why don't we...?) And gives students the task to offer each other certain activities, places, for spending free time, etc. and compose small dialogues. Tasks can be varied. For example, make it a condition that the conversation should be 2 rejected proposals and 1 accepted or one of the interlocutors may doubt the proposal (That sounds like a good idea, but...), and the other must persuade him.

A significant number of "warming-up" activities are devoted to the development of monologue speech. As noted in the theoretical part of our study, many researchers believe that monologue speech is a more complex process than dialogic. Therefore, in English lessons, in particular in high school, the development of skills of monologue speech should be devoted to a significant number of different activities, including language exercises. One such "warming-up" activity is "Name 3". Its essence is that students have to name three things that they, for example, will take with them on a trip to a certain country, on a picnic, on a cruise, on a desert island, in the desert, etc. and explain, justify their choice. This language training is one of the most universal, because the task and situation can vary depending on the subject of the lesson and it can be done repeatedly. In addition, it perfectly sets the pace of the lesson, creates a relaxed, friendly and positive atmosphere, because students' answers are often very creative, interesting and fun. It is this type of "warming-up" activity we have chosen to develop a fragment of the English lesson in the next section of our work, in order to show its versatility, originality, interest and influence on the development of speaking skills, creative thinking of students. The next language exercise that we suggest to use in English lessons for the development of monologue speech is "A famous person at a party". Students are asked to imagine what their class (subgroup) is organizing party and they have the opportunity to invite a celebrity, but only one. Their task is to choose a famous person and in 1 minute to convince everyone that she or he should be invited. This type of activity helps students develop the skills of arguing their thoughts, monologue speaking, organizing their speech over a period of time. The next task: "5 words challenge" is another language exercise that we offer for English lessons in high school. Each student receives a sheet of paper, writes any noun on top and wraps the top of the paper. After that, students pass their sheets to each other with a chain and on the received write the next noun, wrap it and again pass the sheet to the next student. This continues until there are 5 words on each sheet. The next step is to create a short story using all five words. The conditions of the "warming-up" activity may vary depending on the topic of the lesson (words may not be general, but relate to a

specific topic). In addition, language training can be performed while learning grammar (parts of speech), because the words written on the sheet can be any part of speech. Another interesting and fun speech exercise is "Things to do with an apple". Any subject that can be presented in the lesson can be chosen for it. Students should come up with original ways to use this subject and present them. The student with the most original idea will receive this thing as a gift. "Things to do with an apple" not only develops speaking skills, but also creativity, originality, non-standard thinking, and also helps students to overcome stiffness in speech through ease and fun task. The next "warming-up" activity, on the one hand, forms and develops the speaking skills of an individual student, on the other - the attention of other students and their ability to focus. It is called "A hidden word" and can be conducted for a lesson on any topic. Students are given the task to create a monologue on any topic and a map with a word that is completely irrelevant to the topic. The student should include it in his story, but it should not be included in the concept of utterance, but simply named during the monologue at any stage. That is, the student has to "hide" the word in the text. Listeners need to understand what word was on the speaker's card. This "Warming-up" activity, as already mentioned, is universal. In addition, it can be carried out at the stage of consolidation of lexical material, because the word can be selected from the active lexical material of a topic. "Never \ ever have I" is a language charge in the form of a game. Students receive a two-sided card with the phrase "I have" on one side and "I have never" on the other. The teacher voices a variety of actions, and students, if they have had such an experience, show the side with "I have", if not - "I have never", respectively. Then the teacher selects a student with a positive answer and asks to tell about the situation in more detail. The following phrase ideas can be used: Never \ ever have I eaten insects. Never \ever have I touched a snake. Never \ ever have I swum with dolphins. Never \ever have I watched a sunset. Never \ ever have I written a poem. Phrases can also be arranged according to the theme of the lesson. Also, this kind "Warming-up" activity in combination develops speaking, listening, grammar skills of using Present Perfect tense and verbs in past participle. Conclusions. During the writing of the article, a

significant amount of theoretical literature and publications on the topic of both domestic and foreign researchers were analyzed. This allowed a thorough approach to the study of the concept of "speaking" as a component of speech competence, its structure, types, specific features and conditions without which the process of oral speech will not take place at all or will not work, and characterize the patterns of speaking skills. In addition, using the deductive method, the article establishes and describes the relationship of the following concepts: "competence", "language competence", "speech competence" and "communicative competence". The material describes the psychological and linguistic features of each type of speech. Thus, dialogic speech is characterized by the following psychological (spontaneity, emotionality, bilateral nature) and linguistic features (ellipticity, the use of colloquial clichés, ie well-known ready-made phrases for greetings, the presence of contaminated forms). In turn, monologue speech is characterized by unidirectionality, continuity, logic and consistency on the psychological side, and the linguistic features of monologue speech Methodists distinguish the following: structural completeness of sentences, completeness of phrases, complicated syntax and coherence of statements.

The article presents, characterizes and systematizes "warming-up" activities for the formation and development of students' speaking skills. To develop dialogic speech, the following "warming-up" activities are presented in the study: Let's imagine, Excuse me, are you ...? How can you react? Suggest me something. For monologue speech: Name 3, A famous person at a party, 5 words challenge, Things to do with an apple, A hidden word, Never \ ever have I.

Conclusion. The results obtained during the study can be used in the study of the subject "Methods of teaching English", writing publications and research papers on the topic, and a selection of "warming-up" activities and developed a fragment of the lesson can be used by students and teachers in preparation for English lesson, writing a lesson outline and the lesson itself.

REFERENCES

1. Batsevich FS Fundamentals of communicative linguistics: textbook. way. Kyiv: VC "Academy", 2009. 374 p.
2. Bogush AM Origins of speech development of preschool children: program and methodical recommendations. Kyiv: IZMN, 1997. 112 p.
3. Bretsko II Dialogic speech - the basis for the development of interpersonal communication skills // International Scientific Journal. Series "Pedagogical Sciences". № 1. 2016. pp. 39–42.
4. Vashchilo OV Peculiarities of formation of communicative competence in speaking of master's students of technical specialties // Scientific notes of NDU named after Gogol. Series "Psychological and pedagogical sciences". № 5. 2015. pp. 123–128.
5. Zhitska SA Using language training to increase the motivation of cadets to learn a foreign language. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1184>
6. Ilkhamova IN Communicative-oriented approach in teaching English // Young scientist. №. 11 (46). 2012. pp. 416–418. URL: <https://moluch.ru/archive/46/5594/>
7. Konchich VV Speaking skills and the main prerequisites for their successful formation. URL: <https://klasnaocinka.com.ua/ru/article/navichki-govorinnya-i-osnovni-peredumovi-yikh--usp.html>
8. Kubenko IM What is competence and how it is understood in education // Theory and methods of education management. № 1. 2010. S. 3–12.
9. Lopatinskaya NA Language, speech and communicative competence as components of the professional culture of the future correctional teacher. URL: <http://aqce.com.ua/download/publications/203/239.pdf/>
10. Passov YI Communicative method of teaching foreign language speaking. 2nd ed., Ext., Corrected, reworked. Moscow: Enlightenment, 1991. 223 p.
11. Potyuk I. Communicative competence as an integral part of the educational process // Youth and the market. № 1 (84). 2012. pp. 128–132.
12. Skalkin VL Training in monologue. Kiev: Soviet School, 1983. 119 p.

13. Solodar LV Dialogic speech - the main type of speech activity in the study of a foreign language // Bulletin of the Vinnytsia Polytechnic Institute. № 2. 2011. C. 163–167.
14. Kholod IV Methods of teaching English: a textbook for students of higher educational institutions. Uman: Vizavi, 2018. 165 p.
15. Choshonov MA Flexible technology of problem-modular training: Methodical manual. Moscow: Narodnoe obrazovanie, 1996. 160 p.
16. Schwartz E.S. Language education today: culture, communication, subject-language integration. Moscow: MPGU, 2019. 162 p.
17. Schukin, A.N. Methods of teaching speech communication in a foreign language: textbook. allowance. Moscow: IKAR, 2011. 454 p.
18. Allwright R. The importance of interaction in classroom language learning // Applied Linguistics. № 5 (2). 1984. pp. 156–171.
19. Teach this. ESL / EFL Recourses. Greeting and introductions - activities, worksheets and games. URL: <https://www.teach-this.com/images/resources/excuse-me-are-you.pdf>
20. Teach this. ESL / EFL Recourses. Making suggestions - activities, worksheets and games. URL: <https://www.teach-this.com/images/resources/making-accepting-and-rejecting-suggestions.pdf>
21. Velandia, R. The Role of Warming Up Activities in Adolescent Students' Involvement During the English Class // Profile Journal. № 10. 2008. pp. 9-26.

**АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАННЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ КАДРІВ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Мирошніченко Володимир Олексійович

кандидат технічних наук, доцент

професор

Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Ленкова Тетяна Русланівна

курсант

Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація. Практична підготовка поліцейських характеризується низкою особливостей, які необхідно враховувати під час викладання будь-яких дисциплін для курсантів у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання. Основними задачами викладача під час підготовки курсантів є уміння вибирати правильні методичні прийоми проведення заняття, які найповніше забезпечать виконання поставленої навчальної мети та завдань навчання й виховання, оптимально планувати проведення кожного заняття, а також вміння застосовувати мультимедійне обладнання для покращення навичок вивчення необхідних для майбутньої професійної діяльності поліцейського матеріалів. Метою роботи є аналіз застосування мультимедійного обладнання для підготовки курсантів до майбутньої служби в органах Національної поліції України. У публікації використовується опис та

аналіз як методи наукового дослідження. Матеріалом для досліджень є іноземні та вітчизняні наукові статті, журнали та публікації дослідників у мережі INTERNET за напрямком дослідження.

Ключові слова. інформаційні технології, інтерактивне обладнання, сприйняття інформації, методика викладання.

Стрімкий розвиток науки та інформаційних технологій спонукає вищі навчальні заклади для впровадження нових технологій і засобів, за допомогою яких покращуються знання. Йде активний процес впровадження нових інтерактивних технологій подання та відображення інформації, а також відеоматеріалів, віддалене спілкування у реальному часі з практичними співробітниками з приводу того чи іншого питання. Але на даний момент у більшості вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання таке інтерактивне обладнання застаріло, або фізично зносилось і потребує якнайшвидшої заміни. Це потрібно для того щоб курсанти легше сприймали інформацію, та в майбутньому були компетентними та конкурентоспроможними працівниками у своїй сфері.

Викладач, який подає інформацію за допомогою фото, відео, графіки, анімації та звуку, має значні переваги у цьому плані. Адже у багатьох курсантів сприйняття інформації легше відбувається через зорові та слухові аналізатори, а сучасні можливості інтерактивних технологій як раз і надають змогу комплексно представляти навчальний матеріал. Згідно з дослідженням інституту Євролінгвіст (Голандія), більшість людей запам'ятовують 5% почутого і 20% побаченого. Одночасне використання аудіо і відеоінформації підвищує запам'ятовування до 40-50%.

Значними перевагами є те, що за допомогою відео передається більше інформації, ніж за 1-2 хв. читання матеріалу викладачем. Таким чином за допомогою мультимедіа посилюються мотивації навчання курсантів. Багато хто думає що за допомогою того ж смартфона або ноутбуку можливо тільки грати, але ж ні, можливо навчатись і дуже цікаво, а не традиційно як всі думають.

Зараз існує досить багато комп'ютерних програм, розроблених для вдосконалення навчального процесу.

На нашу думку у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання не вистачає запровадження таких технологій або таких методик навчання як інтерактивні кімнати або навчальні полігони. Наприклад при вивченні таких дисциплін як тактико - спеціальна підготовка, поліцейська діяльність, не вистачає ніби то розігрування тих чи інших умов вчинення правопорушень за яких курсанти могли б практично відпрацьовувати, відточувати ті чи інші деталі. Та і взагалі такий метод викладання набагато цікавіший ніж стандартний, адже кожен з курсантів може відчувати реальні емоції при розігруванні навчальної ситуації, тому такий метод розвиває достатньо практичних навичок ще в умовах навчання у навчальному закладі. Також на нашу думку дуже важливим було і є залучення до викладання практичних працівників, але так як вони не завжди можуть приїжджати до навчального закладу, таке спілкування можливо організувати за допомогою інтернет технологій та мультимедійного обладнання, а саме за допомогою відеозв'язку поспілкуватись з ними, або поставити питання.

На нашу думку недоліками використання інформаційних мультимедіа є те, що для роботи потрібен цілий комплекс засобів, тобто мультимедійна дошка, проектор, ноутбук або комп'ютер, введення нових інноваційних технологій та розробка нових програм і засобів вимагає значну кількість часу та фінансових витрат. Більшість інноваційних технічних засобів виготовляють за кордоном, і частіше за все вони купуються, але працювати з ними доволі важко не знаючи мови виробника. Також основним недоліком є невміння користуватись тими чи іншими технологіями, які у наш час дуже швидко створюються і так же швидко старіють, і на нашу думку це є найбільша проблема в наш час інформаційних технологій.

Організація процесу навчання курсантів і студентів, в якому використовуються інноваційні технології та інтерактивні дошки, дають змогу якісно готувати фахівців для потреб структурних підрозділів МВС України.

Необхідно зазначити, що етап мотивації в цьому випадку розширюється й має пізнавальне навантаження. Це необхідна умова успішного навчання, оскільки без бажання поповнювати багаж знань, без уяви й емоцій неможлива творча діяльність курсантів.

Отже, беручи до уваги вище викладене, можна сказати, що в якості основи у закладах підготовки майбутніх кадрів для Національної поліції повинна бути відповідна технічна база, яка включає мультимедійне обладнання, інтерактивні дошки, засоби зберігання, обробки та відтворення інформації та відповідне програмне забезпечення. Адже зараз, як показує опит провідних зарубіжних навчальних закладів, інноваційні технології навчання є світовим трендом і саме завдяки ним підвищується ефективність навчального процесу, полегшується навчання і сприйняття матеріалу курсантами. І це їх головна перевага, надання мотивації, зацікавлення курсантів до навчання.

Слід також відзначити, що новий поштовх розвитку і запровадженню інтерактивних технологій дистанційного навчання надало введення карантинних заходів у навчальних закладах, без використання яких навчальний процес був би неможливим в сучасному розумінні і привів би до колапсу всього навчального процесу у світі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. “Використання інтерактивних дощок для підвищення ефективності організації навчального процесу” Мандрона, Сташевський, Бурак, Lviv Polytechnic National University Institutional Repository 2013 рік стор.78-82
2. Титенко С.В., Гагарін О.О. Формування навчального контенту на основі моделі даних Tree-Net

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА В АГРАРНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Олійник Наталія

кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

Україна, Вінниця

Вимоги суспільства відкривають нові перспективи для підвищення рівня освітнього процесу за рахунок сучасних інформаційних технологій. Велика роль при цьому надається методам самоосвіти, активного пізнання, дистанційним освітнім програмам. Організація освітнього процесу, коли викладач розробляє освітню програму, яка базується на самостійному навчанні студента, це є «дистанційна освіта».

Ключові слова: технології, дистанційна освіта, методи, комп'ютерне навчання, відео-конференції, асинхронна електронна пошта, університети, конференції.

Протягом останніх двох десятиліть, відбувається процес переходу від традиційного навчання до навчання на базі інформаційних комп'ютерних технологій. Це стало можливим з розвитком мережі Інтернет, що дала можливість пересилати необхідну кількість даних з одного кінця світу в інший, вільно вести дискусії з іншими користувачами мережі в online і розміщувати інформацію на Інтернет-сайтах, роблячи її доступною для всіх бажаючих.

Сучасні інформаційні технології дають змогу підвищити та вдосконалити ефективність освітнього процесу. Під час реформування освіти у вищих аграрних закладах прогресивно розробляється концепція дистанційної освіти, що передбачає розробку різноманітних технологій, у тому числі технології

змішаної освіти. Відповідно Положення про дистанційне навчання в Україні дистанційна освіта визначається як індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. [4].

Останнім часом швидко розвиваються науково-методичні основи дистанційного навчання. Проблемам з питань розвитку дистанційної освіти присвячені роботи багатьох зарубіжних науковців, таких як: Р. Деллінг, Г. Рамбле, Д. Кіган, М. Сімонсон, М. Мур, А. Кларк, М. Томпсон ін. та відповідно вітчизняними, такими як: О. Андрєєв, Г. Козлакова, І. Козубовська, Н. Олійник, Є. Полат, А. Хуторський. Та незважаючи на велику кількість наукових досліджень сучасна дистанційна освіта в Україні нагадує традиційні форми заочного навчання, без застосування всіх можливостей принципово нових форм і методів навчання.

На сьогодні не має одностайної думки серед науковців, щодо визначення поняття «дистанційне навчання». Нам імпонує визначення дистанційне навчання – це навчання, при якому освітній матеріал і основна частина взаємодії студента з викладачем здійснюються з використанням сучасних інформаційних технологій: Інтернету, комп'ютерних телекомунікацій, національного та кабельного телебачення, мультимедіа, навчальних програм.

Відмінною особливістю дистанційного навчання є надання студентам можливості самим отримувати необхідні знання, користуючись розвиненими, інформаційними ресурсами, наданими сучасними інформаційними технологіями. Інформаційні ресурси: бази даних і знань, комп'ютерні, в тому числі мультимедійні, навчальні та контролюючі системи, відео-та аудіо записи, електронні бібліотеки разом з традиційними підручниками та навчально-методичними посібниками створюють унікальне середовище освіти, доступне широкій аудиторії. Проведення чатів і форумів, відео- і телевізійних

конференцій, можливість частих, аж до щоденних, консультацій з викладачами за допомогою інформаційних технологій роблять взаємодію студента з викладачами набагато більш інтенсивними, ніж при традиційній формі навчання.

Дистанційна освіта – особлива, досконала форма, що поєднує елементи фронтального та он-лайн навчання з використанням нових інформаційних технологій і систем мультимедіа. Сучасні засоби телекомунікацій і електронних видань дозволяють подолати недоліки традиційних форм навчання, зберігаючи при цьому всі їхні переваги. Дистанційне навчання втілює в собі всі існуючі методи навчання та надає їм якісно новий рівень [1. с.4].

Слід відзначити, що велика кількість завдань, передбачає самостійне опрацювання матеріалу, з можливістю організації щоденних консультацій. Велика кількість визначень поняття «дистанційне навчання», які відображають різноманіття підходів до його розуміння можна знайти на сервері Європейська Асоціація Дистанційної Освіти (European Distance Education Network (EDEN).)

В освітньому процесі дистанційного навчання використовуються наступні засоби навчання:

- друковані видання;
- електронні видання на зовнішніх носіях пам'яті (гнучкі, магнітні, лазерні або жорсткі диски і ін.);
- комп'ютерні освітні системи в звичайному і мультимедійному варіантах;
- аудіо освітньо-інформаційні матеріали;
- відео освітньо-інформаційні матеріали;
- лабораторні дистанційні практикуми;
- програми-тренажери;
- бази даних і знань з віддаленим доступом;
- електронні бібліотеки з віддаленим доступом;
- дидактичні матеріали на основі експертних освітніх систем;
- комп'ютерні мережі,

– телевізійні передачі [5].

Центральною ланкою системи дистанційної освіти є засоби телекомунікації та їх трансферна основа. Вони використовуються для забезпечення освітніх процесів необхідними навчальними і навчально-методичними матеріалами, служать зворотнім зв'язком між викладачем і студентом, з метою обміну управлінською інформацією усередині системи дистанційної освіти, виходом в міжнародні інформаційні мережі, а також для підключення до системи дистанційної освіти студентів закордоном.

Електронна пошта економічно і технологічно є більш ефективною технологією, яка може бути використана в процесі освіти з метою проведення курсів і забезпечення зворотного зв'язку студентів з викладачами. Якщо студенти мають постійний доступ до персонального комп'ютера з модемом, електронну пошту, це дозволяє реалізувати гнучкий інтенсивний процес консультацій.

Відео-конференції з використанням комп'ютерних мереж дозволяють організувати відео-зв'язок з мінімальними витратами. Даний тип відео-конференцій може бути використаний для проведення семінарів в групах, індивідуальних консультацій.

Крім передачі звуку і відео-зображення комп'ютерні конференції забезпечують можливість спільного управління зображенням на комп'ютері: створення креслень і малюнків на відстані, передача фото та рукописного тексту.

Переваги дистанційної освіти в аграрних закладах:

1. Не дивлячись на великі відстані між тьюторами (викладачами) і студентами, спілкування між ними відбувається інтерактивно, в дохідливій і захоплюючій формі; навчання стає мобільним.

2. Процес навчання стає цікавим для пасивних студентів; притягальна сила комп'ютера змушує їх забувати про труднощі; вони активно і оперативно намагаються впоратися із завданнями, щоб скоріше отримати нові;

3. Можливість стати «відомим» на весь світ змушує студентів критично оцінити свої знання і можливості; вони мимоволі удосконалюються, підвищують свої знання, привчаються до креативності і самостійності в роботі.

4. Навчання стає комплексним і творчим. Щоб відповісти на одне з найменших питань, в загальному випадку недостатньо користуватися тільки одними підручниками. Часто готової відповіді немає наукових джерел – їх слід створювати самому, напружуючи свою уяву, та мислення. Це – одне з найбільших досягнень сучасної педагогічної методології.

Характерними рисами дистанційної освіти є:

Гнучкість. Студенти, в основному, не відвідують регулярних занять у вигляді лекцій і семінарів, а працюють оптимально, у зручний для себе час в зручному місці і в зручному темпі, що має велику перевагу для більшості студентів-аграріїв, які працюють. Студент має змогу вчитися стільки, скільки йому особисто необхідно для освоєння предмету і отримання необхідних знань для засвоєння вибраних дисциплін.

Модульність. В основу програм дистанційної освіти покладено модульний принцип. Кожен окремих курс створює цілісне уявлення про певну галузь знань. Це дозволяє з набору незалежних курсів-модулів формувати освітню програму, що відповідає індивідуальним або груповим (наприклад, для персоналу окремої аграрної фірми) потребам.

Паралельність. Освітній процес здійснюється паралельно з професійною діяльністю (або з навчанням за іншим напрямком), тобто без відриву від виробництва або іншого виду діяльності

Економічна ефективність. Середня оцінка світових освітніх систем показує, що дистанційна освіта обходиться на 50% дешевше традиційних форм навчання. Відносно низька собівартість навчання забезпечується за рахунок використання більш концентрованого і уніфікованого змісту, орієнтованості технологій дистанційної освіти.

Роль викладача. На викладача покладаються такі функції, як координування пізнавального процесу, коректування курсу дисципліни, що

викладається, консультування при складанні індивідуального навчального плану, керівництво дослідницькими проектами та ін. Викладач керує навчальними групами, допомагає студентам у їх професійному самовизначенні. Асинхронна, як правило, взаємодія студентів-аграріїв і викладача в системі дистанційної освіти передбачає обмін інформацією шляхом їх взаємної через різні програми: Meet, MOODLE, zoom, Tweets. Це дозволяє аналізувати інформацію, що надходить і відповідати на неї у зручний для кореспондентів час. Методами асинхронної взаємодії є електронна голосова пошта або електронні комп'ютерні мережі.

Спеціалізований контроль якості освіти. Як форм контролю в дистанційній освіті можна використовувати дистанційно організовані іспити, співбесіди, практичні, курсові і проектні роботи, екстернат, комп'ютерні інтелектуальні тестові системи. Слід особливо підкреслити, що рішення проблеми контролю якості дистанційної освіти, його відповідності освітнім стандартам має принципове значення для успіху всієї системи дистанційної освіти. Від успішності її вирішення залежить академічне визнання і рейтинг курсу дисципліни дистанційної освіти, можливість проходження заліку. Тому для здійснення контролю в системі дистанційної освіти повинна бути створена єдина система державного тестування.

Використання спеціалізованих технологій і засобів навчання. Технологія дистанційної освіти – це сукупність методів, форм і засобів взаємодії викладача зі студентом в процесі самостійного, але контрольованого освоєння ним певного обсягу знань. Освітня технологія будується на фундаменті певного змісту і повинна відповідати вимогам та уявленням.

Дистанційна освіта надає здобувачам вищої аграрної освіти доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає абсолютно нові можливості для творчого самовираження, креативності, знаходження та закріплення різних професійних навичок, а викладачам в свою чергу дозволяє реалізовувати абсолютно нові форми і методи навчання із застосування концептуального і математичного моделювання явищ і процесів.

Розвиток дистанційної освіти буде продовжуватися і вдосконалюватися із розвитком інтернет-технологій і вдосконалення методів дистанційного навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреев, А. А. Введение в дистанционное обучение. М, 1997.
2. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В.Г. Кременем 20 грудня 2000 р.)
3. Кудрявцева С.П. Міжнародна інформація : навчальний посібник. К. : Видавничий дім «Слово», 2005. 400 с.
4. Положення про дистанційне навчання (Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України 25.04.2013 № 466) [Електронний ресурс]
Режим доступу : [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text)
5. Що таке дистанційна освіта: як вона працює? [Електронний ресурс]
Режим доступу: <http://www.vsemisto.info/osvita/2355-sho-take-vysha-osvita-jakvona-prazjuje>.

УДК 796.011.3:504.054

**ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА У
СИСТЕМІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ**

Осипенко Тетяна Василівна

старший викладач

Київський національний університет

будівництва і архітектури

м. Київ, Україна

Ляшенко Алла Олексіївна

старший викладач

Київський національний університет

будівництва і архітектури

м. Київ, Україна

Геря Олена Василівна

старший викладач

Київський національний університет

будівництва і архітектури

м. Київ, Україна

Анотація: у роботі запропонований сучасний підхід до професійно-прикладної фізичної підготовки у системі фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів технічного профілю. Приділена увага впровадженню у виховний процес студентів основної групи елементів спортивного і прикладного плавання.

Ключові слова: фізична культура, спорт, професійно-прикладна фізична підготовка, система фізичного виховання, студенти, вищі навчальні заклади технічного профілю, спортивне і прикладне плавання.

В Україні початку XXI століття прикладна спрямованість у фізичному вихованні повинна реалізуватися не тільки через тести й нормативи для проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України (наказ Міністерства молоді та спорту від 15.12.2016 року №4665 «Про затвердження тестів і нормативів для проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України»), але й через спеціальну фізичну підготовку до професійної або військової діяльності, яка увійшла у теорію фізичного виховання під назвою професійно-прикладна фізична підготовка (ППФП).

У наявній спеціальній літературі є різні формулювання, що визначають це поняття. Разом з тим, аналіз робіт різних авторів свідчить, що найбільш повним визначенням поняття ППФП можна вважати наступне: *професійно-прикладна фізична підготовка представляє собою одне із спрямувань системи фізичного виховання, яке повинно формувати певні прикладні знання, фізичні, психічні та спеціальні якості, вміння і навички, що сприяють досягненню об'єктивної готовності людини до ефективної професійної діяльності* [1].

У вищих навчальних закладах (ВНЗ) технічного профілю фізичне виховання повинне складати органічну частину усього навчально-виховного процесу і покликане підтримувати високу працездатність (фізичну і розумову) студентів протягом усіх років навчання, забезпечувати їх всебічний фізичний розвиток і освіту. Фізичне виховання у ВНЗ технічного профілю повинно здійснюватись у таких формах: навчальні заняття, фізичні вправи в режимі навчального дня у вигляді малих форм активного відпочинку (фізкультурні мікропаузи, фізкультурні хвилинки, фізкультурні паузи), самостійні заняття фізичною культурою, спортом і туризмом у поза навчальні години, масові оздоровчі, фізкультурні і спортивні заходи у вільні години протягом навчального року і канікул, у процесі яких у студентів повинні формуватися також і прикладні знання, рухові навички, фізичні, психічні і спеціальні якості, які забезпечують фізичну і психологічну готовність до майбутньої професійної діяльності.

Навіть на початку ХХІ століття необхідно пам'ятати слова П.Ф. Лесгафта: «... історичний досвід показує, що школа не може існувати без фізичної освіти; фізичні вправи повинні бути обов'язково щоденними, у повному співвідношенні з розумовими заняттями». При цьому він відмічав: «...будь-яка одноманітна діяльність стомлює, пригнічує молоду людину і вбиває у неї будь-яку самостійність» [2].

Виходячи з того, що в основі механізму впливу занять фізичними вправами на ефективність професійної діяльності лежить фактор перенесення навичок та вмінь, сформованих в одній сфері діяльності людини, на результати оволодіння навичками та вміннями у нових сферах, мірою перенесення яких є величина змін кількісних і якісних показників. Зокрема, порівнювати зміни рівня фізичної підготовленості, розвитку рухових навичок з показниками кількості допущених помилок, швидкості виконання професійних дій та інших параметрів професійної діяльності працівників під час виконання стандартних виробничих операцій [3].

Разом з тим, явище перенесення у ППФП може спостерігатися не лише при формуванні рухових навичок, але й при розвитку фізичних якостей. При цьому необхідно зазначити, що спостерігаючи перенесення фізичних якостей або рухових навичок у «чистому вигляді» практично неможливо, тому що вони присутні у єдності під час виконання будь-якої фізичної вправи, результат тренування залежить від розвитку як навичок, так і фізичних якостей. При поясненні явища переносу фізичної підготовленості на професійну діяльність не можна обмежуватись лише аналізом структури рухових навичок. У багатьох випадках явище перенесення пов'язане із спільністю морфологічних, біохімічних та функціональних змін в організмі під впливом вправ для розвитку фізичних якостей [4].

Сучасний науково-технічний прогрес, широка комп'ютеризація і автоматизація виробничого процесу різко підвищили роль інженерно-технічних працівників. Нині для потреб найбільш механізованих, автоматизованих і

комп'ютеризованих галузей промисловості вимагається понад 75,0% фахівців із вищою спеціальною освітою.

Науково-технічний прогрес, підвищуючи роль інженерних кадрів, підвищує і вимоги до них. Праця інженера стає все більш відповідальною, напруженою і складною за своїм змістом. Нині в обов'язки інженера входить виконання найрізноманітніших функцій: загальне керівництво колективом, прогнозування і планування виробництва, розробка і вдосконалення конструкцій виробів, технології і забезпечення, організація і охорона праці та забезпечення техніки безпеки. Він займається підбором, підготовкою і вихованням кадрів, матеріально-технічним забезпеченням і збутом продукції, оперативним управлінням виробництвом, контролем якості продукції. Інженер відповідає за забезпечення робочого місця інструментом і апаратурою, за ремонтне, енергетичне і транспортне обслуговування, вдосконалення організації виробництва і управління, організує і сам здійснює комп'ютерну обробку інформації тощо.

Широка комп'ютеризація і автоматизація сучасного промислового виробництва, впровадження складних інформаційно-комунікаційних технологій, що вимагають глибоких знань, призводять до необхідності у багатьох випадках використовувати інженерів на робочих місцях.

Всебічне вивчення інженерної діяльності дає можливість виявити великий комплекс психофізичних здібностей і якостей, необхідних фахівцю будь-якого профілю. До числа таких необхідних компонентів професійної підготовленості інженерів, що реалізуються в процесі ППФП, відносяться сенсорні, розумові, рухові, вольові, педагогічні, організаторські навички і вміння. Кожному інженеру, наприклад, необхідні вміння швидко розбиратися у складній виробничій ситуації, знімати надмірне емоційне напруження тощо. Розвитку цих якостей багато у чому сприяють заняття фізичною культурою і спортом [5-8].

Сучасний інженер повинен володіти необхідним обсягом знань, навичок, вмінь у галузі фізичної культури і спорту для вирішення соціально-економічних

завдань. Він повинен знати основні положення системи фізичного виховання й ППФП працівників свого виробництва, добре уявляти всі види і форми виробничої фізичної культури, сучасні ефективні методи управління фізичною культурою і спортом у колективі; знати і виконувати постанови уряду, спрямовані на розвиток фізичного виховання населення України.

Ефективність праці інженера багато у чому залежить від його індивідуальної спроможності до продуктивної розумової і фізичної роботи, рівня витривалості і відновлюваності його організму, від його працездатності, тому що низький рівень працездатності призводить до швидкої втоми і перевтоми працівників, більшої кількості помилок, зривів у їхній праці і зниження їхньої творчої активності.

Професійна діяльність інженера вимагає від нього багатьох фізичних якостей. Зокрема, від інженера вимагається вміння дозувати невеликі за величиною силові напруження під час використання різними органами управління (пульти управління, апаратура комп'ютерних технологій тощо). Кількість рухів. Що виконуються за зміну, досить часто сягає кількох тисяч. Тому відсутність спроможності відчувати і строго дозувати невеликі силові напруження призводить до великої витрати енергії, до швидкої втоми і перевтоми, до перенапруження нервово-м'язового апарату, що зазвичай веде, у свою чергу, до виникнення різних захворювань м'язів і периферичної нервової системи.

Праця деякої категорії інженерів часто характеризується малорухливим станом (гіподинамією), тривалим перебуванням у вимушеній позі сидючи, стоячи (при роботі за комп'ютерами). Така обмежена рухова активність погіршує професійну діяльність, може призводити до певної кількості помилок, здійснює негативний кумулятивний вплив на життєво важливі функції і системи організму. Відомо, що продуктивність розумової діяльності в умовах гіподинамії вже на другий день знижується майже вдвічі, різко погіршується також і концентрація уваги, збільшується загальний час виконання розумових операцій.

Вивчення професії сучасного інженера свідчить, що у його діяльності важливу роль відіграють психічні якості. Йому необхідні такі якості як увага, здатність одночасно сприймати декілька об'єктів (обсяг уваги), виконувати декілька дій (розподілення уваги), швидко переносити увагу з одного об'єкту на інший (переключення уваги), зосередження на одному об'єкті (концентрація уваги), спроможність утримувати необхідну інтенсивність уваги протягом тривалого часу (стійкість уваги).

Отже, якщо зробити підсумки вище наведеному, то можна констатувати, що фізичне виховання є складовою частиною загального виховання, покликано забезпечувати всебічний гармонійний розвиток людини, готувати її до високопродуктивної праці і захисту Батьківщини. У системі фізичного виховання сформувалося самостійне прикладне направлення, одним із видів якого є ППФП до конкретної трудової діяльності. ППФП у ВНЗ технічного профілю є одним із основних завдань фізичного виховання студентів: вона покликана озброїти їх певними знаннями, сформувати фізичні і спеціальні якості, розвинути рухові навички, що забезпечують фізичну і психологічну готовність до майбутньої професійної діяльності.

Під час практичних занять з фізичного виховання у ВНЗ будівельної галузі одним з основних завдань ППФП є формування таких професійно важливих якостей фахівця, як здібність правильно дозувати зусилля, загальна та статична витривалість, розвиток швидкісних якостей та спритності, точності рухів, стійкості до гіподинамії, виховання спостережливості, розподілу та концентрації уваги, координації рухів, статичного балансування, емоційної стабільності, цілеспрямованості, виробничої дисципліни, рішучості тощо.

Для розвитку вказаних важливих якостей у студентів (майбутніх інженерів), програмістів та архітекторів у нагоді може стати наведений нижче наступний комплекс вправ із використанням плавального басейну.

1. *Для розвитку загальної витривалості* – плавання на довгі дистанції різними стилями від 800-1500 м і більше. Темп виконання завдання повинен

бути середнім або нижчим за середній. Дистанцію дозволяється долати одним стилем або ж різними стилями, але без зупинок.

2. *Для розвитку силових якостей і силової витривалості* – плавання за допомогою допоміжних засобів, які збільшують фізичне навантаження та опір води: а) плавання на одних ногах з дошкою, яка утримується руками під кутом найбільшої атаки; б) плавання на одних руках з дошкою, яка утримується колінами чи ступнями; в) плавання з плавальними лопатками різної величини; г) плавання з гумовим амортизатором тощо.

Під час виконання вправи необхідно чергувати – 10-15 м інтенсивної роботи, потім 10-15 м у зниженому темпі. При плаванні на руках слід змінювати темп роботи руками, довжину «кроку» та ритм рухів. При плаванні з плавальними лопатками концентрувати увагу на точності виконання техніки рухів певним стилем. При плаванні з гумовим амортизатором виконувати роботу з високою інтенсивністю якомога більш тривалий час.

3. *Для розвитку швидкості та швидкісної витривалості* – плавання на короткі та середні відрізки з високою та вище за середню швидкістю: 4-6 відрізків на 12,5-25 м з інтенсивністю 90-100% від тах, з відпочинком 30-40с; 4-6 відрізків на 25-50 м з інтенсивністю 80-90% від тах, з відпочинком 20-30с; 2-4 відрізки на 75-100 м з інтенсивністю 70-80% від тах, з відпочинком 15-25с.

4. *Для розвитку координації (точності рухів)* – усі вправи спрямовані на чіткість та правильність виконання рухів, відпрацювання складнокоординаційних вправ по елементам та у комплексі. Наприклад, виконання «сальто» звичайним способом та в ускладнених умовах. Дані вправи вимагають високої зосередженості уваги, тому їх краще за все виконувати у першій половині заняття.

5. *Для розвитку емоційної стійкості та вольових якостей* – оволодіння технікою виконання стрибків: а) з вишки різної висоти; б) зі стартової тумбочки через перешкоду.

6. *Для розвитку вестибулярної рівноваги*- виконання вправ за сигналом викладача. Сигнал повинен бути як обумовлений, так і раптовий, а також

неочікуваний. Швидкість виконання вправ повинна коливатися від нижчої за середню до високої та змагальної: а) стрибки, у тому числі і стартові; б) раптова зміна стилю або швидкості плавання; в) виконання поворотів «сальто» та інших на високій швидкості або з прискоренням на тому чи іншому відрізку дистанції.

7. Для розвитку стійкості до незручних умов та чинників, що заважають роботі (наприклад, стійкості до запаморочення). Всі вправи виконуються у незручних та ускладнених умовах, зокрема: а) «сальто»; б) додаткове виконання на дистанції «сальто» уперед або назад; в) плавання з великою кількістю студентів на одній доріжці; г) плавання під водою та виконання різних рухів та дій з відкритими та закритими очима; д) стрибки у воду з виконанням акробатичних елементів.

Більшість фізичних і психічних якостей інженера-будівельника формуються за допомогою впливу на відповідні механізми організму, що забезпечують ці якості, спеціальними фізичними вправами, природними та гігієнічними факторами. Для розвитку тих чи інших фізичних якостей необхідно дозувати різні за обсягом фізичні навантаження, використовуючи фізичні вправи з диференційованим проявом м'язових зусиль.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Присяжнюк С.І., Оленев Д.Г., Краснов В.П. Фізичне виховання студентів як компонент професійної освіти. К.: НУБіП України, 2018. 571с.
2. Лесгафт П.Ф. Избранные труды. М.: Физкультура и спорт, 1987. 359с.
3. Баранов В.М. Физические упражнения в режиме труда. К.: Здоровье, 1984. 176с.
4. <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/114879.html>.
5. Актуальні проблеми подальшого розвитку виробничої фізкультури: Тези доп. наук. – практ. конф. К., 1989. С. 126.
6. Присяжнюк С.И. Некоторые критерии оценки оздоровительной эффективности активного отдыха в условиях трудовой деятельности. Сб. науч.

тр.: Активный отдых в физическом воспитании и спортивной тренировке. К.: КГИФК, 1985. С. 17-23.

7. Раєвський Р.Т. Наукове обґрунтування фізичного виховання і спортивного вдосконалення студентів технічного ВНЗ з урахуванням особливостей їх майбутньої професійної діяльності. Одеса: ОНТУ, 1977. 474с.

8. Фурманов А.Г., Юспа М.Б. Оздоровительная физическая культура. Минск: Тесей, 2003. 528с.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО МАРКЕТИНГА

Панкова Юлия Александровна

Студент

Харьковский национальный университет

имени В. Н. Каразина

Аннотация: В статье раскрываются понятия международного маркетинга и основных причин, приведших к необходимости международного маркетинга. Проанализированы движущие силы и преимущества, которые нам доступны благодаря международному маркетингу, а также охарактеризовано значение международного маркетинга.

Ключевые слова: международный маркетинг, международная торговля, рынок, продукция, экспорт.

«Международный маркетинг - это многонациональный процесс планирования и реализации концепции, ценообразования, продвижения и распространения идей, товаров и услуг для создания обмена, отвечающего индивидуальным и организационным целям». Доступность передовых средств связи и транспорта сократила физическое расстояние между странами мира и превратила мир в глобальную деревню. Страны мира приближаются к участию в глобальных рыночных возможностях. Потребности и желания клиентов не ограничиваются продуктами, производимыми и продаваемыми в пределах страны. Сегодняшние покупатели могут получить доступ к товарам или услугам, производимым и реализуемым иностранными компаниями. Например, Sony TV, кошельки Gucci, Coca-Cola, Rayban Glasses, автомобили Toyota и Ford, рубашки Arrow, джинсы Levy's, книги Oxford, McDonald's Fast Food и многие другие продукты иностранных компаний легко доступны где угодно [1].

Точно так же продукция производителей предназначена не только для внутреннего рынка. Развитие компьютерной сети (Интернет), электронной коммерции, электронного бизнеса, сетевого маркетинга, скоростных транспортных средств и других подобных достижений сделало возможным доступ к продуктам любой компании по всему миру или использование ее в продуктах. Все компоненты бизнеса приобрели глобальный статус: глобальный рынок, глобальный спрос и глобальное предложение. Культурное разнообразие имеет тенденцию к значительному сокращению. Покупатели стали космополитами. В наше время экспортировать или импортировать уже не так сложно, как было. Вместо ограничений большинство стран поощряют международную торговлю / маркетинг. (Международный, многонациональный, транснациональный и глобальный маркетинг используются как синонимы).

Управление экспортом и международный маркетинг тесно связаны, но отличаются друг от друга. Управление экспортом включает только управление международной торговлей из принимающей (экспортирующей) страны в гостевую (импортирующую) страну. Он ограничивается управлением потоком товаров или услуг. В то время как международный маркетинг - это всеобъемлющий и комплексный термин, который также охватывает экспорт продукции. Вкратце, можно сказать, что управление экспортом является частью управления международным маркетингом. Управление экспортом более тесно связано с продажей продукции на международном рынке[2] . Это похоже на международную торговлю. Международный маркетинг занимается выявлением потребностей и желаний международного (клиентского) рынка, производством продуктов для удовлетворения этих потребностей и желаний, а также принятием наиболее подходящего способа ценообразования, продвижения и распространения продукта для удовлетворения этих потребностей и желаний.

Современный маркетинг включает не только продажу или распространение, но также включает производство, финансы и деятельность с персоналом. Кроме того, не менее важны и послепродажные мероприятия. Что касается необходимости или важности международного маркетинга, стоит

отметить точку зрения Филиппа Котлера. По его словам, в международном маркетинге существуют две силы: сила притяжения и сила толчка. Выталкивающие силы заставляют нацию продавать свои товары и услуги другим странам. К движущим силам относятся более низкий национальный доход, низкий доход на душу населения, низкий внутренний спрос, неблагоприятный подход правительства, высокие ставки налогов и пошлин, принуждение правительства к экспорту для получения иностранной валюты, жесткие условия на местном рынке и т. д.

Преимущества , доступны благодаря международному маркетингу:

1. Обеспечивает выживание компании и страны.
2. Нации могут получить преимущества разделения работы и специализации.
3. Это также помогает уравновесить неравномерное распределение природных ресурсов.
4. Продление жизненного цикла продукта за счет продажи продуктов в других странах.
5. Это важно для сдерживания инфляции и достижения умеренности цен.
6. Уравновешивание спроса и предложения.
7. Продвижение изобретений и инноваций во всем мире.
8. Компании могут получать льготы по налогам и сборам.
9. Технологическая передача между странами мира легко возможна.
10. Международный маркетинг может улучшить уровень жизни людей.
11. Рост результатов международного маркетинга в социальном и культурном развитии.
12. Мир во всем мире возможен благодаря взаимозависимости стран мира.
13. Глобальные возможности трудоустройства могут помочь решить проблемы безработицы.
14. Рост зарубежных рынков ведет к глобальному процветанию.

Переменные , ведущие к потребности в международном маркетинге:

Основные силы, приведшие к необходимости международного маркетинга:

1. Неравномерное распределение природных ресурсов
2. Специализация и потребность в маркетинговых излишках
3. Стремление к расширению политических прав и возможностей во всем мире
4. Скоростные средства связи и транспорта
5. Либерализация
6. Глобализация или глобальное мышление
7. Тенденция к приватизации
8. Улучшение взаимопонимания и сотрудничества между странами для взаимной выгоды.
9. Удовлетворительное функционирование нескольких международных организаций или агентств, таких как Международный валютный фонд (МВФ), Всемирный банк, Организация Объединенных Наций (ООН), Совет Безопасности ООН и т. Д.
10. Рост и развитие транснациональных компаний (ТНК)
11. Появление глобальных маркетинговых возможностей.
12. Технологический прогресс и передача технологии.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Features of International Marketing [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.ijltemas.in/DigitalLibrary/Vol.6Issue8S/95-98.pdf>;
- 2 International Marketing: Its Features and Need [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.yourarticlelibrary.com/international-marketing/international-marketing-its-features-and-need/48740>.

КОНФЛІКТ ТРІАДИ ДОЛАР-ЄВРО-КРИПТОВАЛЮТА

Панченко Микита Олегович

студент

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна

Анотація: У статті розглядається актуальна на сьогоднішній день тема торгової війни з залученням фіатних валют і криптовалют. Оскільки долар, євро і криптовалюта є основними в світовій економіці їх використання безпосередньо вплине на глобальну торгівлю і світову економіку. У статті проаналізовано основні причини використання і протидії державами криптовалюті, як ще однієї світовій валюті.

Ключові слова: торгівельна війна, фінансові ресурси, монетарна політика, цифрова трансформація, банківські системи.

Як підкреслив у своєму знаменитому вже виступі перед амбасадорами президент Франції Е.Макрон: «...існує фактична екстратериторіальність долара. Тому що наші підприємства, навіть коли ми приймаємо рішення про їх захист, залежать від долара. Я не кажу, що потрібно боротися з долларом, але потрібно вибудовувати справжній економічний і фінансовий суверенітет євро. І в цьому питанні ми теж діємо дуже повільно. Так за що ж нам потрібно боротися?» [1].

Зрозуміло, за зміцнення і велику інтеграцію єврозони, за більшу інтеграцію фінансових ринків єврозони, за здатність вибудувати надійний фінансовий і валютний суверенітет». Для подолання наслідків кризи 2008-2009рр. розвинені західні країни в рамках синергії неоглобалізму та протекціоналізму (що є більш толерантним аналогом визначення терміну «економічний націоналізм») повертають з-за кордону свої промислові

підприємства, замінюючи промисловий аутсорсінг на інсорсінг. Не тільки валютна політика Китаю на дешевий юань для підтримання конкурентоздатності своєї економіки є способом ведення валютних війн. Але й не менш вагома відповідь Центробанків основних країн світу в боях цієї світової валютної війни. ФРС США, Євроцентробанк, Банк Англії та інші проводять вже протягом десятиріччя нетрадиційну надстимулюючу монетарну політику. Вона не була описана у попередніх теоретичних працях монетаристів та теоретиків центробанкінгу, але реальна політика монетарних влад призвела вже до падіння ключових відсоткових ставок центробанків до від'ємних значень, знизила до реально негативних позначок проценти за депозитами в комерційних банках, а в деяких країнах, зокрема в Данії та Швеції – призвела до запровадження банками парадоксального негативного відсотка за кредитами, навіть на довгострокову іпотеку. Ставки центробанків тих небагатьох країн, які суттєво перевищують загальносвітові показники – по суті не дають власним економікам «монетарних снарядів» для захисту у поточних торговельних війнах. Майже єдиний вихід, що залишається «в арсеналах» для вирівнювання дисбалансів в таких країнах, – чергова девальвація національної валюти. У Стратегії розвитку банківського сектору Комітету Верховної Ради України 8-го скликання було визначено 5 векторів розвитку, що ведуть до переходу банківських систем на інформаційно-мережеву структуру, відповідно до зміни укладів загальносвітової економіки на макро- та мезорівнях: - тенденції до зміни енергетичної парадигми – викопне паливо буде поступово замінюватися джерелами енергії, що поновлюються; - адитивні технології (3-D друк), які замінюють сьогоденне субтрактивне виробництво, що є суттєво економнішим (до 90 % економії енергії та ресурсів порівняно із субтрактивним); - значне підвищення ролі програмного забезпечення у кінцевому продукті та використання інноваційних матеріалів (зокрема у виробництві, які замінюють класичні матеріали (чорний метал, алюміній та ін.); - значне посилення ролі автоматизації, роботизації та систем зі штучним інтелектом у виробництві, навіть до повної заміни виробничих одиниць-людей роботами; - підвищення

ролі вертикальної інтеграції при виробництві товарів і його локалізація на відміну від глобальної та горизонтальної організації виробництва. Перший, третій та п'ятий вектори в епоху сучасних та особливо майбутніх торговельних війн вважається головними пріоритетами. Але тут позиціям України суттєво загрожує велика частка тіньової економіки. Відмінним у процесах розвитку тіньової економіки в Україні є те, що в Україні тіньова частина економіки сформувалась стрімко, на підґрунті різкої зміни відносин власності та планових суспільно-економічних відносин на ринкові. Тінь виступала як захисна реакція бізнесу, і більше – без адаптації правового та організаційно-управлінського забезпечення трансформаційних процесів. З тим, у тіньовому сегменті за офіційними даними після кризи знаходяться від третини до 40% ВВП (таблиця «Рівень тіньової економіки України»). Тінь особливо зростала 2014-2015рр., як реакція суб'єктів господарювання на кризу. При цьому монетарний та електричний методи вимірювання найбільш близькі до середньої температури у тіньовому «ізоляторі» української економічної лікарні. Роздрібні показники – понад 50%.

Таблиця 1

Рівень (обсяги) тіньової економіки України, % ВВП (офіційні дані МЕРТ).

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Інтегральний	28	34	39	38	34	34	35	40	41	35	32	30
Збитковості підприємств	14	30	31	30	25	27	27	31	26	22	22	18
Монетарний	28	39	41	30	26	24	24	33	37	26	24	23
Електричний	27	26	36	37	29	29	30	39	35	31	28	27
Витрати населення/ роздрібний оборот + послуги	14	40	45	34	48	49	57	65	60	56	55	54

Цифровізація стосунків суб'єктів тіньової економіки та використання нових фінансових технологій – заказ товарів в іноземних інтернет магазинах, оплата не через традиційні платіжні банківські системи та мережеве отримання посилок без сплати оптових митних платежів потребує змін у підходах до стримування цих негативних явищ та державних заходів по якісній дієвій детінізації, а не тільки розробки Програм по боротьбі з нею. Сучасна тіньова цифрова економіка з розвитком національних і міжнародних економічних зв'язків та фінансовогосподарських технологій набуває нових, все більш загрозливих властивостей. Сьогодні цифровізація тіньової економіки з тією чи іншою послідовністю, інтенсивністю та обсягами проявляється у всіх країнах світу і буде новим «полем битви» у торговельних війнах між провідними державами 2020-х років.

Висновки для України. На стійкість нової інформаційно-мережевої структури економіки перед викликами торговельних війн впливають державні політики у таких дотичних до банківської системи сферах.

Грошово-кредитна політика здійснює свій вплив на експорт та на промислову політику, серед іншого, насамперед, через канал процентної ставки, який впливає на обсяги кредитування в країні. Зниження реальних значень ставок рефінансування й подовження термінів, на які надаються банкам ресурси, стимулюватиме кредитування технологічного оновлення промислового обладнання та прискорення цифрових трансформацій у логістиці та управлінні якістю, які, впливаючи на зростання продуктивності праці, підвищуватимуть конкурентоспроможність продукції підприємств промислового сектору. Також, зважаючи на пряму дію статті 99 Конституції України [3, с.12-13]: «Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави...» – валютний канал також необхідно задіяти у повному обсязі, особливо в періоди, коли інфляція в країні має переважно немонетарний характер, що обмежує НБУ при поточному режимі таргетування інфляції у використанні ефективного інструментарія стимулювання економічного зростання.

Фінансова політика впливає на цифровізацію та підвищення продуктивності праці в першу чергу промислового виробництва та підвищення його конкурентноздатності шляхом формування умов для мобілізації максимально можливих фінансових ресурсів, забезпечення раціонального розподілу й ефективного використання фінансових ресурсів а також організації, регулювання й стимулювання економічних процесів за допомогою різних фінансових інструментів. Це потребує розробки відповідного фінансового механізму, здатного розвиватися в умовах зміни цілей і завдань під впливом зовнішніх шоків торговельного балансу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1) Виступ Еммануеля Макрона на нараді французьких послів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hvylya.net/analytics/geopolitics/vystuplenie-jemmanujelja-makrona-nasovesshhanii-francuzskih-poslov.html>.
- 2) Комітет Верховної Ради України з питань фінансової політики і банківської діяльності. Стратегія розвитку банківської системи України 2016-2020. / К.: 2016, с.12-13.
- 3) Конституція України. Ст. 99. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

ФОРМУВАННЯ МІКРОКЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ

Петрук Марина Миколаївна

Петрук Юрій Миколайович

Бортник Ірина Миколаївна

Герасимчук Лідія Олександрівна

Житомирський медичний інститут

м. Житомир, Україна

Анотація: Досліджено питання взаємовідносин в колективі та формування мікроклімату в медичних установах. Важливою складовою діяльності менеджера є вміння знаходити компроміс, передбачити, запобігти, нейтралізувати та погасити конфлікт, координувати діяльність таким чином, щоб стосунки між окремими членами колективу були гідними та сприяли авторитету закладу.

Ключові слова: персонал, медичний колектив, менеджмент, соціально-психологічний клімат, управління конфліктами.

Формування здорової атмосфери в колективі – складний і тривалий процес. Головна мета його – досягнення такого рівня, коли праця приносить задоволення, коли члени колективу виконують спільну справу з радістю. Прийти до цього можна лише через вмілу організацію праці, справедливу оцінку і належне стимулювання працівників, сприяння їх професійному зростанню, а також розуміння їх труднощів і проблем.

Задоволеність персоналу взаємовідносинами у колективі є однією з найбільш суттєвих характеристик сприятливого психологічного клімату. Найбільш продуктивними вважаються ті колективи, які побудовані на принципі взаємодопомоги.

Мікроклімат організації – це якісний аспект міжособистісних стосунків, що виявляється у сукупності внутрішніх (психологічних) умов, які сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності і всебічному розвитку особистості у групі. Існують ознаки, по яких побічно можна судити про атмосферу в групі. До них відносять: рівень плинності кадрів, продуктивність праці, якість продукції, кількість прогулів і запізнень, кількість претензій, скарг від співробітників і клієнтів, виконання роботи в строк або з запізненням, акуратність або недбалість у поводженні з обладнанням, частота перерв у роботі [1, с.146].

Мікроклімат організації являє собою переважний психологічний стан колективу, який знаходить свій прояв як у відносинах між працівниками, так і у ставленні до організації та результатів її діяльності. Такий соціально-психологічний клімат стає наслідком дієвої системи стимулювання праці та вирішальним чинником підвищення ефективності професійного навчання й розвитку працівників підприємства.

Тому дослідження й формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі, так званого «колективного духу», має важливе значення для забезпечення стійкого та ефективного розвитку інтелектуального потенціалу підприємства.

Питання взаємовідносин в колективі та формування мікроклімату в медичних установах широко висвітлені в науковій літературі.

Діяльність колективу – злагоджена та ефективна – напряму залежить від усвідомлення менеджером (керівником) своєї ролі і функцій, обґрунтованого вибору стилю взаємовідносин із підлеглими. Кожний керівник є індивідуальністю, наділеною діловими, моральними, соціальними та психологічними якостями.

За такою класифікаційною ознакою, як відносини, керівника з підлеглими розрізняють автократичний, демократичний та ліберальний типи керівників.

Існує цілий ряд факторів, що визначають соціально-психологічний клімат у колективі:

1. Глобальна макросередовище. Стабільність в економічному, політичному житті суспільства забезпечують соціальне і психологічне благополуччя його членів і опосередковано впливають на соціально-психологічний клімат робочих груп.

2. Локальне макросередовище, тобто організація, в структуру якої входить трудовий колектив. Розміри організації, відсутність функціонально-рольових протиріч, ступінь централізації влади, участь співробітників у плануванні, в розподілі ресурсів, склад структурних підрозділів.

3. Фізичний мікроклімат, санітарно-гігієнічні умови праці. Спека, задуха, погана освітленість, постійний шум можуть стати джерелом підвищеної дратівливості і побічно вплинути на психологічну атмосферу в групі.

4. Задоволеність роботою. Велике значення для формування сприятливого мікроклімату має те, наскільки робота є для людини цікавою, різноманітною, творчою, чи відповідає вона професійному рівню, чи дозволяє реалізувати творчий потенціал, професійно зростати. Привабливість роботи залежить від того, наскільки її умови відповідають очікуванням суб'єкта і дозволяють реалізувати його власні інтереси, задовольнити потреби особистості: в хороших умовах праці та гідній матеріальній винагороді; у спілкуванні і дружніх міжособистісних відносинах; в успіху, досягненні, визнанні і особистому авторитеті, володінні владою і можливості впливати на поведінку інших.

5. Характер виконуваної діяльності. Монотонна діяльність, висока відповідальність, наявність ризику для здоров'я і життя співробітника, стресогенний характер, емоційна насиченість, тощо – ці фактори опосередковано можуть негативно позначитися на мікрокліматі у робочому колективі.

6. Організація спільної діяльності. Формальна структура групи, спосіб розподілу повноважень, наявність єдиної мети впливає на мікроклімат.

7. Психологічна сумісність є важливим фактором. Під психологічною сумісністю розуміють здатність до спільної діяльності, в основі якої лежить оптимальне поєднання в колективі особистісних якостей учасників [2, с. 112].

На ступінь психологічної сумісності співробітників впливає те, наскільки однорідним є склад робочої групи відповідно різних соціальних і психологічних параметрів. Виділяють три рівня сумісності: психофізіологічний, психологічний і соціально-психологічний.

Психофізіологічний рівень сумісності має в своїй основі оптимальне поєднання особливостей системи органів чуття і властивостей темпераменту. Особливого значення цей рівень сумісності набуває при організації спільної діяльності. Холерик і флегматик будуть виконувати завдання в різному темпі, що може спричинити за собою збої в роботі і напруженість у відносинах між робітниками.

Психологічний рівень припускає сумісність характерів, мотивів, типів поведінки.

Соціально-психологічний рівень сумісності заснований на узгодженості соціальних ролей, соціальних установок, ціннісних орієнтацій, інтересів. Двом суб'єктам, що прагнуть до домінування, буде складно організувати спільну діяльність. Сумісності сприятиме орієнтація одного з них на підпорядкування (наприклад, запальній та імпульсивній людині більше підійде в якості напарника спокійний і врівноважений співробітник) [3, с. 9].

Способи формування та підтримки соціально-психологічного клімату в колективі:

— для зміцнення колективу необхідно ставити цілі та створювати умови для організації сумісної діяльності працівників, інформувати їх про хід реалізації сумісних завдань, заохочувати активність, ініціативу, креативність;

— знаходити спільні інтереси, які б об'єднали членів колективу та на їх основі організовувати спільні справи;

— формувати традиції колективу, брати участь у загальноорганізаційних традиційних справах;

- якщо є вільний час, то заохочувати працівників проводити його разом;
- прагнути до емоційного залучення у життя колективу кожного робітника;
- примножувати загальнолюдські цінності в житті колективу, заохочувати до відкритості, доброзичливості, конструктивних способів розрядки негативних емоцій, не нав'язувати один одному своєї думки, прислухатися до інтересів кожного, зупинитися на спільному, компромісному рішенні;
- створювати умови для підвищення комфортності самопочуття робітників та збереження стабільно позитивних відносин між керівниками і робітниками;
- розвивати комунікативну культуру, навички спілкування та співпраці;
- розвивати здібності членів групи, вміння та потребу в пізнанні інших людей, толерантного до них ставлення.

У медичному колективі важливо не допускати конфліктних ситуацій, які можуть виникати при недоброзичливому й нестійкому психологічному кліматі. Менеджери повинні запобігати виникненню конфліктів через предметно-ділові протиріччя та розбіжності особистісно-прагматичних інтересів. Для медичних працівників є небезпечними конфлікти, які виникають через непорозуміння колег між собою, нездорова конкуренція, що негативно впливає на ефективність роботи лікувально-профілактичного закладу.

Для покращення соціально-психологічного клімату менеджерам доцільно знати і використовувати методи управління конфліктами. Умовно їх поділяють на структурні методи і міжособистісні.

Структурні методи:

1. Роз'яснення вимог до роботи. Це бесіда, у якій акцентують на результатах, яких очікують від кожного співробітника або групи, з'ясовують, хто надає і хто отримує інформацію, характеризують систему повноважень та

відповідальності, а також визначають правила і процедуру виконання робіт. Тобто, кожен має розуміти, чого від нього очікують у конкретній ситуації.

2. Координація та інтеграція спільної роботи. Передбачає чітке визначення повноважень кожного, що упорядковує інформаційні потоки всередині організації, взаємодію людей і прийняття ними рішень.

3. Визначення загальноорганізаційних комплексних цілей. Сприяє об'єднанню зусиль працівників, груп або відділів, усуває причини, що можуть призводити до конфліктів.

4. Структурування системи винагород. Конструктивно впливає на поведінку людей, спрямовуючи їх дії у потрібне русло.

Міжособистісні методи:

1. Уникання конфлікту. Передбачає намагання людини не потрапити у ситуації, що провокують виникнення суперечностей, ухилитися від участі в обговоренні питань, що містять розбіжності в поглядах. Така людина зазвичай займає пасивну позицію в групі і не зацікавлена у змінах.

2. Залагодження конфлікту (пристосування до конфлікту). Це – переконання в тому, що не варто сердитися, бо «ми всі – одна команда, і не слід розхитувати човен». Учасники конфлікту поступаються один одному. Такий спосіб може запобігти гострому протистоянню, але причини конфлікту не ліквідовує.

3. Суперництво (примусовий спосіб вирішення конфлікту). Передбачає нав'язування однією з конфліктуючих сторін чи «третьою стороною» власної точки зору. Особа, яка застосовує такий спосіб, не бере до уваги думок інших, веде себе агресивно, використовує формальну владу.

4. Компроміс. Передбачає взаємні поступки або ж відкладення вирішення питання на якийсь час. Компроміс зводить до мінімуму недоброзичливість, дає змогу залагодити конфлікт, задовольнивши обидві сторони. Але питання вирішується не завжди оптимально.

5. Співробітництво. Найкращий спосіб подолання конфлікту. Сторони готові прийняти рішення, що максимально задовольняє інтереси кожного. Цей

спосіб найчастіше застосовують за довірливих відносин сторін і за достатністю часу для обґрунтування рішень. При цьому сторони визнають існування різних поглядів на проблему, виявляють готовність ознайомитися з ними для з'ясування причини розходжень та визначення оптимального варіанта вирішення проблеми [4, с. 42].

Обираючи стиль керівництва та комунікативну взаємодію з підлеглими, керівник під час передачі інформації, обґрунтування та мотивації діяльності, виконуючи функцію контролю, повинен проявляти емоційну стійкість, вміти управляти своїми емоційно-вольовими процесами. Важливою складовою його діяльності є уміння знаходити компроміс, передбачити, запобігти, нейтралізувати та погасити конфлікт, координувати діяльність таким чином, щоб стосунки між окремими членами колективу були гідними та сприяли авторитету закладу.

Важливою умовою побудови взаємовідносин у медичному колективі є колегіальність та дотримання субординації; довіра й повага до думки інших; взаємовиручка та взаємодопомога; здатність сприймати критику й зауваження та адекватно реагувати, щоб у подальшому уникнути подібної ситуації; добросовісне виконання покладених на кожного завдань відповідно до кваліфікаційної характеристики та функціональних обов'язків; прагнення до збереження авторитету кожного в лікувально-профілактичному закладі [5, с.118].

Висновки.

1. Мікроклімат організації – це якісний аспект міжособистісних стосунків, що виявляється у сукупності внутрішніх (психологічних) умов, які сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності і всебічному розвитку особистості у групі.

2. Завдання кожного менеджера, реалізуючи свої функціональні обов'язки, – забезпечити гармонію інтересів організації із зовнішнім середовищем, створити згуртований колектив та поєднати стратегічні цілі організації із потребами працівників.

3. У медичному колективі важливо не допускати конфліктних ситуацій, які можуть виникати при недоброзичливому й нестійкому психологічному кліматі. Важливою складовою діяльності менеджера є уміння знаходити компроміс, передбачити, запобігти, нейтралізувати та погасити конфлікт, координувати діяльність таким чином, щоб стосунки між окремими членами колективу були гідними та сприяли авторитету закладу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Боцюн Ю.В. Способи формування соціально-психологічного клімату в колективі // Управління розвитком. – №20 (117). – 2011. – С.146-147.
2. Хміль Ф. І. Основи менеджменту: підручник. — К. Академвидав, 2005. — 608 с.
3. Швидкий, А. Л. Профілактика та корекція поведінкової стратегії в конфлікті членів педагогічного колективу/ А. Л. Швидкий, Н. А. Бієнко // Практична психологія та соціальна робота. - 2014. - N 1. - С. 8-13.
4. Башук, Т.О. Управління різними типами конфліктів у креативному колективі / Т. О. Башук, М. О. Хижняк // Головна медична сестра. - 2014. - № 11. - С. 42-44.
5. Менеджмент і лідерство в медсестринстві: підручник / В.Й. Шатило, В.А. Копетчук, С.В. Гордійчук та ін.; за ред. д-ра мед. наук В.Й. Шатила. — К.: ВСВ «Медицина», 2013. — 304 с.

**ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ХВОРОБИ
СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ**

Петрук Марина Миколаївна

Петрук Юрій Миколайович

Сегедіна Яніна Петрівна

Хватова Ольга Олександрівна

Житомирський медичний інститут

м. Житомир, Україна

Анотація: Досліджено особливості сприймання здоров'я та хвороби студентською молоддю на основі проведеного асоціативного експерименту, що базується на теорії соціальних уявлень про «здоров'я» та «хворобу» в юнацькому середовищі та результатів по визначенню рівня суб'єктивного контролю осіб юнацького віку.

Ключові слова: сприймання здоров'я, сприймання хвороби, студенти, соматичні захворювання, психологія юнацького віку, асоціативний експеримент, локус контроль.

Здоров'я є одним з найважливіших ресурсів, який необхідний для розвитку і реалізації потенціалу особистості. Здоров'я розглядається як результат складної взаємодії соціальних, психічних і біологічних факторів, внесок яких на стан здоров'я в юнацькому віці є неоднаковим. Вплив спадковості становить 20%; способу життя - 50%, навколишнього середовища - 20%; рівня медичної допомоги - 10%.

Необхідність досліджень проблем здоров'я і хвороби в студентському середовищі визначається тим, що за останній час змінився характер хвороб: найбільшу небезпеку становлять хвороби хронічні, які не призводять до швидкої смерті, проте значно впливають на якість життя індивіда і його

соціальне становище. Ситуація ускладнюється ще й тим, що в юнацькому віці далеко не всі усвідомлюють значущість здоров'я, як необхідної умови життя і нерідко нехтують елементарними нормами турботи про нього, що в свою чергу призводить до зростання соматичних захворювань [1; с. 48].

Здоров'язберігаюча поведінка молоді істотно залежить від суб'єктивної самооцінки здоров'я, яка може не збігатися з його об'єктивним станом. Адекватне розуміння свого фізичного і психологічного статусу, як правило, позитивно впливає на вибір поведінкових стратегій.

Здоров'я складається з трьох компонентів: фізичного, психічного і соціального. І в даний час здоров'я трактується як здатність до адаптації, здатність чинити опір і пристосовуватися, здатність до самозбереження та саморозвитку (Ліщук В.А., 1994). Завдяки позитивному визначенню здоров'я в медицині, поряд з патоцентричним підходом (боротьба з хворобами), затверджується і саноцентричний підхід (спрямованість на здоров'я і його забезпечення).

У юнацькому віці, коли люди взагалі рідко хворіють, найчастіше трапляється або цілком адекватний тип реагування на серйозне соматичне захворювання, або недооцінка його, тобто переоцінка своїх можливостей. Через відсутність життєвого досвіду, надлишок енергії молода людина не думає про ймовірність захворювання, інвалідизації. З цим пов'язане зневажливе й безтурботне ставлення до здоров'я [2; с. 150].

Стосовно хвороби в юнацькому віці, то це серія втрат: фізичних і психологічних, дійсних і потенційних, часом втрата знайомого оточення і самосприйняття. Під втратою в даному разі розглядається будь-яка ситуація, дійсна, потенційна чи уявна, в якій цінний в юнацькому віці об'єкт змінюється чи стає недоступним.

Для юнаків усвідомлення хвороби значно менше пов'язано з її зовнішніми атрибутами, хоча поняття хвороби у них, як правило, теж немає, вона сприймається скоріше як нова категорія існування. Для юнаків характерне усвідомлення себе в часі, причому головним виміром часу стає майбутнє.

Хворий із хронічним соматичним захворюванням втрачає стабільність, незалежність, фізичне і душевне благополуччя, впевненість у собі і завтрашньому дні, можливість функціонувати на попередньому рівні, право на прийняття всіх рішень щодо себе, контроль над ситуацією, можливості повного самообслуговування. Цей перелік може бути набагато довшим, якщо брати до уваги, що в кожного юнака є особливі об'єкти і ролі, які він цінує понад усе в житті. Така серія втрат потребує докорінної перебудови внутрішнього світу, стилю життя, системи цінностей і стосунків з довколишнім світом.

Для юнаків із серцево-судинними захворюваннями психологічне «наповнення» ситуації хвороби визначається закономірностями їх свідомості та самосвідомості, а також віковими відмінностями в переживанні хвороби, починаючи з дитячого віку.

Вплив серцево-судинного захворювання на психіку хворого в юнацькому віці факт незаперечний. Виявлено два типи психологічної реакції:

- реакція на хворобу як таку (високий рівень тривожності, зниження самооцінки, почуття провини, замкнутість);
- зміна психіки, викликана конкретним захворюванням (як наслідок порушення церебральної гемодинаміки, біохімічних, гормональних або імунних процесів в організмі) [3; с. 218].

Мета дослідження полягає у дослідженні особливостей сприймання здоров'я та хвороби особами юнацького віку.

Методи та організація дослідження.

Проведене експериментальне дослідження по визначенню особливостей сприймання здоров'я та хвороби особами юнацького віку.

I етап - проведення асоціативного експерименту, що базується на теорії соціальних уявлень. Його мета полягала у виявленні та аналізі структури уявлень про «здоров'я» та «хворобу» в юнацькому середовищі.

II етап - визначення рівня суб'єктивного контролю осіб юнацького віку за допомогою тесту-опитувальника Є.Ф. Бажина та ін., на основі шкали локусу контролю Дж. Роттера.

Дослідження проведене на базі Житомирського медичного інституту.

У дослідженні приймали участь студенти 1-го курсу (юнаки віком від 16 до 18 років). Досліджувані були поділені на дві групи:

- I група – юнаки без хронічних соматичних захворювань – 20 осіб.
- II група – юнаки із серцево-судинними захворюваннями – 20 осіб.

Кожен з них дав згоду на участь в дослідженні. Загальна вибірка склала 40 осіб.

Стосовно II групи, для надання інформації було отримано письмову інформовану згоду студентів і адміністрацій лікувально-профілактичних установ, до яких були прикріплені студенти. Дослідження відповідало основним вимогам професійної етики (не містить шкідливих впливів на студентів).

На першому етапі дослідження з юнаками I та II груп був проведений асоціативний експеримент. Самооцінка якості життя, пов'язаного зі здоров'ям досліджувалася з використанням анкет. Анкета складалася з двох частин.

1 частина – «Анкета елементів уявлення про здоров'я» включала 20 понять, які асоціюються із «здоров'ям», а саме: активність, біг, бадьорість, хвороба, веселощі, вітаміни, вода, життя, краса, правильне харчування, радість, свіже повітря, сила, спорт, щастя, впевненість у собі, посмішка, гарний настрій, добре самопочуття, енергія.

2 частина – «Анкета елементів уявлення про хворобу» включала 15 понять, які асоціюються із поняттям «хвороба»: біль, лікарня, лікар, смуток, ліжко, ліки, нежить-кашель, поганий настрій, погане самопочуття, слабкість, смерть, страх, таблетки, температура, втома.

У разі поняття «здоров'я» досліджуванним було запропоновано вибрати чотири поняття-асоціації з 20 відображених в «Анкеті елементів уявлення про здоров'я», які найбільшою мірою на їх думку характеризують здоров'я, потім із 16, що залишилися досліджуваним пропонувалося вибрати чотири поняття, які в найменшій мірі характеризують здоров'я, потім з 12, що залишилися, знову пропонувалося вибрати чотири поняття, які найбільшою мірою характеризують

здоров'я, потім з восьми понять – чотири, які найменшою мірою характеризують здоров'я. В результаті залишається чотири поняття, які респонденти не віднесли до жодної з груп характерних понять-асоціацій.

Аналогічно респондентам пропонувалося діяти і в разі визначення поняття «хвороба», тобто, відповідно до «Анкету елементів уявлення про хворобу», із 15 понять-асоціацій пропонувалося вибирати по три поняття-асоціації, які найбільшою мірою характеризують поняття хвороба, потім із 12, що залишилися потрібно вибрати три поняття, які в найменшій мірі характеризують хворобу, потім з 9, що залишилися, знову вибрати три поняття, які найбільшою мірою характеризують хворобу, потім з 6 понять – три, які найменшою мірою характеризують хворобу. В результаті залишається три поняття, які респонденти не віднесли до жодної з груп характерних понять-асоціацій.

Таким чином, ця процедура дозволила вибудувати певну ієрархію елементів уявлення про «здоров'я» та «хворобу» і зробити якісний аналіз структури уявлень про «здоров'я» та «хворобу» досліджуваних I та II груп.

Другий етап дослідження полягав у визначенні рівня суб'єктивного контролю юнаків за допомогою тесту-опитувальника Є.Ф. Бажина та ін., на основі шкали локусу контролю Дж. Роттера [4; с. 153].

Результати дослідження.

Асоціативний експеримент показав, що зазначені складові ядра уявлення про «здоров'я» студентами I та II груп включають елементи, які пов'язані із засобами досягнення або підтримки здоров'я (правильне харчування, спорт, вітаміни, свіже повітря), а також фізичні ознаки здоров'я (активність, енергія, добре самопочуття).

В обох групах досліджувані відмітили таку складову ядра уявлення про «здоров'я», як активність. Активність – це потенціал для того, щоб бути включеним в суспільство. Активність є центральним елементом уявлення, навколо якого кристалізуються інші поняття, пов'язані з переживанням здоров'я. З огляду на те, що активність виступає ключовим компонентом

уявлень про «здоров'я», а ядро – це організуючий і стабілізуючий елемент уявлення, то можна зазначити, що уявлення про «здоров'я» юнаками I та II групи збігаються.

Зазначені складові ядра уявлення про «хворобу» студентами I і II групи збігаються і включають елементи, які виявляють символічний зв'язок з хворобою, а саме: біль, нежить-кашель, температура, а ліки і таблетки є – елементами, що пов'язані з медичною тематикою.

Результати другого етапу дослідження по визначення рівня суб'єктивного контролю засвідчили, що високий показник за шкалою загальної інтернальності (Із) зафіксовано лише у одного досліджуваного I групи; середній рівень за шкалою загальної інтернальності (Із) відмічено у 13 досліджуваних I групи та 14 досліджуваних II групи. Тобто, середній показник за шкалою (Із) характерний для більшості індивідів.

Низький показник за шкалою (Із) зафіксовано у 6 досліджуваних I групи та 6 досліджуваних II групи. Низький показник за шкалою (Із) відповідає низькому рівню суб'єктивного контролю і вказує на екстернальний тип поведінки досліджуваних.

Низький рівень інтернальності в області здоров'я і хвороби (Іх) зафіксовано у 95% досліджуваних кожної групи. Індивіди з низьким (Іх) вважають здоров'я та хворобу результатом випадку і сподіваються на те, що одужання прийде внаслідок дій інших людей, насамперед, лікарів.

Отже, результати за шкалою загальної інтернальності (Із) досліджуваних I та II групи практично однакові, а за шкалою інтернальності в області здоров'я і хвороби (Іх) збігаються повністю.

Висновок:

Уявлення про здоров'я та хворобу юнаків з серцево-судинними захворюваннями та без хронічних соматичних захворювань не відрізняються.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1.Бовина И.Б. Здоровье и болезнь в представлениях молодежи / И.Б. Бовина, Н.Г. Малышева // Журнал практического психолога. – 2007. – №5. – С. 47–64.
- 2.Губенко І.Я. Основи загальної і медичної психології, психічного здоров'я та міжособового спілкування: підручник / І.Я. Губенко, О.С. Карнацька, О.Т. Шевченко. – К.: Медицина, 2013. – 296 с.
- 3.Сидоров П.И. Клиническая психология: учебник / П.И. Сидоров, А.В. Парняков. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2010. – 880 с.
- 4.Бажин Е. Ф. Метод исследования уровня субъективного контроля / Е.Ф. Бажин, Е.А. Голынкина // Психологический журнал. – 1984. – № 3. – С. 152–162.

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ
АНДРАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ У ЗАКЛАДАХ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Піддячий Володимир Миколайович

д-р. філос.

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих

імені Івана Зязюна НАПН України

м. Київ, Україна

Анотація. У статті проаналізовано нормативно-правове забезпечення розвитку андрагогічної компетентності педагогів у закладах вищої освіти. Зазначено, що воно передбачає створення умов для навчання та вдосконалення фахівців після здобуття вищої або післядипломної освіти. Визначено основні види, форми та напрями підвищення кваліфікації педагогів.

Ключові слова: розвиток, андрагогічна компетентність, педагог, заклад вищої освіти, нормативно-правове забезпечення.

Соціально-економічні трансформації суспільства та держави спонукають до переосмислення вимог, пов'язаних із фаховою підготовкою педагогів [6], адже від них залежить навчання, виховання та розвиток відповідальної за свої дії особистості, а також формування її здатності до саморозвитку, самоосвіти та самовиховання впродовж життя [7; 9, с. 22]. Прослідковується тенденція збільшення запиту на моральних та соціально-професійно розвинених особистостей, що підготовлені до життя і праці у сучасних умовах [8, с. 108]. Актуальність спрямування підготовки педагогів на розвиток їх андрагогічної компетентності обумовлена прагненням дорослих людей розвивати свої компетентності для вирішення практичних завдань. У зв'язку з цим виникає необхідність підготовки педагогів до взаємодії із дорослими суб'єктами учіння.

Андрагогічну компетентність педагога розглядаємо як готовність до роботи з дорослою аудиторією, що передбачає вміння визначати освітні потреби і запити, урахувати особливості мотивації, навчання, групової динаміки дорослої аудиторії, застосовувати технології модерації, фасилітації, менторства, залучати аудиторію до інтерактивної взаємодії впродовж навчання, визначати результати навчання, спонукати аудиторію до рефлексії [4].

Спираючись на аналіз нормативно-правових джерел, з'ясовано, що організація та вимоги до розвитку андрагогічної компетентності педагогів у закладах вищої освіти регулюється Законами України «Про освіту» [2], «Про вищу освіту» [1], Наказами МОН «Про затвердження Орієнтовної навчальної програми підготовки тренерів для навчання педагогічних працівників, які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 і 2019/2020 навчальних роках» (від 05.02.2018 № 97) [4], «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти» (від 16.07.2018 № 776) [3], «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Організація системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах реформування галузі освіти» у січні 2019 р. – грудні 2023 р.» (від 06.03.2019 № 322) [5], Постановою КМУ «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (від 21.08.2019 № 800) [10].

Аналіз зазначених нормативно-правових документів дозволив дійти висновку, що вони передбачають створення умов для безперервного професійного розвитку педагогів. Його розглядаємо як процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців (зокрема, андрагогічної) після здобуття вищої або післядипломної освіти [2]. Безперервний професійний розвиток педагогів передбачає постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та інші види і форми професійного зростання (навчання за освітніми програмами; стажування; участь у вебінарах, майстер-класах, семінарах, тренінгах тощо). До основних напрямів підвищення кваліфікації віднесено: 1) розвиток педагогічної майстерності (складові: гуманістична спрямованість, педагогічні здібності, педагогічна техніка,

професійна компетентність); 2) удосконалення іншомовної комунікативної компетентності; 3) вивчення основ психології та андрагогіки; 4) опанування методів та методології наукового пізнання, сучасних інформаційно-комунікативних та цифрових технологій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради, № 37-38, 2014. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради, № 38-39, 2017. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Наказ МОН «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти» (від 16.07.2018 № 776). – URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
4. Наказ МОН «Про затвердження Орієнтовної навчальної програми підготовки тренерів для навчання педагогічних працівників, які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 і 2019/2020 навчальних роках» (від 05.02.2018 № 97). – URL: zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0097729-18#Text
5. Наказ МОН «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Організація системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах реформування галузі освіти» у січні 2019 р. – грудні 2023 р.» (від 06.03.2019 № 322). – URL: <https://vseosvita.ua/library/organizacia-sistemi-pidvisenna-kvalifikacii-pedagogicnih-pracivnikov-v-umovah-reformuvanna-galuzi-osviti-170395.html>
6. Піддячий В. М. Професійні параметри майбутнього вчителя / Піддячий В. М. // Наукові записки: [збірник наукових статей] / М-во освіти і науки України, Над. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова [за заг. ред. Л.Л. Макаренка]. – Випуск СХІІІ (113). – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – С 156–165. – URL: lib.iitta.gov.ua/8963/1/5.pdf
7. Піддячий В. М. Професійні самоосвіта та самовиховання майбутнього вчителя / Піддячий В. М. // Наукові записки: [збірник наукових

статей] / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова [укл. Л.Л. Макаренко]. – Випуск СХІІ (112). – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – С. 140–146. – URL: lib.iitta.gov.ua/11406/1/7.pdf

8. Піддячий М. І. Соціально-професійний розвиток: компетентності старшокласників та студентів / Піддячий М. І. // Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том VII: Ідентичність і свобода в освіті та науці. Конін – Ужгород – Бельско-Бяла – Київ: Посвіт. – С. 107–110. – URL: lib.iitta.gov.ua/718203/1/Піддячий%20М.І._Тези_27.11.2019.pdf

9. Піддячий М. І. Теоретико-методичні засади підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання / Микола Іванович Піддячий ; Ін-т педагогіки НАПН України. – Київ, 2010. – 542 с. – URL: https://lib.iitta.gov.ua/717244/1/Піддячий%20М.І._ДисДоктор_Довідки_Відзиви_2010.pdf

10. Постановою КМУ «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (від 21.08.2019 № 800). – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>

ТРАГЕДІЯ ЗБИТОГО ПАСАЖИРСЬКОГО ЛІТАКА BOEING-777 НА ДОНБАСІ: УКРАЇНСЬКІ ВІЗІЇ

Підшибякін Сергій В'ячеславович

ад'юнкт кафедри гуманітарних наук

Інститут морально-психологічного забезпечення

Національна академія сухопутних військ

імені гетьмана Петра Сагайдачного

м. Львів, Україна

Анотація: на основі аналізу поглядів політичного, медійного та експертного середовищ в Україні досліджено українські візії щодо трагедії пасажирського літака Boeing 777 компанії Malaysia Airlines, що виконував регулярний рейс MH17 з Амстердама (Нідерланди) до Куала-Лумпура (Малайзія) та був збитий 17 липня 2014 р. неподалік Торезу Донецької області.

Ключові слова: пасажирський літак Boeing 777, трагедія, українські візії, політикум, медійне середовище, кластер експертів.

Окремою сторінкою історії в контексті кампанії проведення АТО липня–серпня 2014 р. стало збиття Boeing 777 біля Донецька – авіаційна катастрофа пасажирського літака компанії Malaysia Airlines, що виконував регулярний рейс MH17, прямуючи за маршрутом Амстердам – Куала-Лумпур, унаслідок якої загинули всі пасажирів та екіпаж (загалом 298 осіб). Літак було збито 17 липня 2014 р. неподалік Торезу Донецької області в ході російської збройної агресії на сході України. Міжнародне розслідування встановило, що літак збито зенітним ракетним комплексом «Бук» російського виробництва [1]. За кількістю жертв катастрофа Boeing 777 стала найбільшою в історії України [2].

Не забарилася реакція на трагедію представників української влади та політикуму. Президент України Петро Порошенко вважав збиття на Донеччині

літака терористичним актом. Глава держави також провів телефонну розмову із прем'єр-міністром Нідерландів Марком Рютте, під час якої повідомив про обставини падіння літака. При цьому очільник Української держави сповістив, що доручив створити Державну комісію з розслідування цього інциденту і запросив долучити до її роботи фахівців з Нідерландів та Комісії Міжнародної організації цивільної авіації [3].

Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк назвав падіння літака Malaysia Airlines на Донеччині міжнародним злочином, поклавши відповідальність на Росію. Винні за злочин, на думку голови українського уряду, мали би постати перед міжнародним трибуналом у Гаазі [4]. Свою думку він повторив і у листопаді 2014 р. під час зустрічі з міністром закордонних справ Нідерландів Альбертом Кундерсом, стверджуючи, що злочин проти людяності, вчинений РФ, має бути справедливо оцінений в міжнародному суді [5].

Голова ВРУ О. Турчинов також зазначив, що на Сході України літак «Боїнг-777» Malaysia Airlines було збито «терористами з російського зенітного ракетного комплексу “Бук”». Від імені українського парламенту спікер ствердив впевненість, що «всі злочинці, які причетні до цього жахливого злочину, не уникнуть справедливого покарання» та зазначив про необхідність «об'єднати зусилля всієї світової спільноти в боротьбі з міжнародним тероризмом, координованим Російською Федерацією» [6].

Очільник «Свободи» О. Тягнибок також був цілком переконаний, що пасажирський літак збили російські терористи, і навіть уточнив локацію, звідки, на його думку, було здійснено вистріл – Чернухінський блокпост. Розглядаючи причини, чому взагалі бойовики стріляли по літаку із мирними громадянами з різних країн, нардеп висловив переконання, що терористи переплутали пасажирський авіарейс із українським військово-транспортним АН-26 [7].

Представник фракції «УДАР» В. Ковальчук запевняв, що після того, «як терористи на Донбасі збили цивільний літак і спричинили одномоментну загибель майже 300 невинних людей», український парламент повинен би був

зробити все необхідне, щоб весь світ дав належну оцінку загрозі тероризму, підтримуваного та фінансованого РФ. Парламентарі, зокрема, мали би домагатися, щоб т. зв. «ДНР» та «ЛНР» були визнані на міжнародному рівні терористичними організаціями, а також звертатися до парламентів, урядів та народів світу, аби на РФ було зчинено тиск, який би не дозволив їй займатись підтримкою тероризму в Україні [8].

А. Кінах із депутатської групи «Економічний розвиток» вбачав у «безпрецедентно трагічних подіях, які зачепили не тільки Україну, але все міжнародне співтовариство» підтвердження того, що протидія України російській агресії була проблемою не лише української сторони, але й стосувалася всієї системи європейської та світової колективної безпеки, а тому закликав міжнародних партнерів «зрозуміти загрозу для світової цивілізації і об'єднати зусилля, щоб не допустити ні повторення трагічних подій, ні спроби вирішування питання військовими силовими методами», але разом протидіяти міжнародному тероризму [9].

Член депутатської групи «За мир та стабільність» В. Грушевський пропонував в контексті авіатрагедії на Донбасі створити у ВРУ тимчасову слідчу комісію, яка спільно працювала би з міжнародними експертами, аналізувала би дані та надала би відповіді, в тому числі на питання, чому не був закритий повітряний простір над територією, де проходили бойові дії [10].

Подібною була позиція «регіонала» Вадима Новинського, який стверджував, що необхідно провести всестороннє та ретельне розслідування всіх обставин трагічного випадку із залученням міжнародних експертів, а також створити Тимчасову слідчу комісію ВРУ в тому числі і щодо того, чому повітряний простір над зоною бойових дій не був закритий навіть після отримання спецслужбами радіосповіщень, які свідчили про ймовірність застосування системи «Бук» [11].

Зрештою, комуніст П. Симоненко з одного боку висловив співчуття родинам загиблих внаслідок авіакатастрофи, однак з іншого боку закликав утриматися від будь-яких політичних заяв щодо ролі бойовиків на Донбасі та

Росії у цих подіях і натомість створити всі умови для об'єктивної та оперативної роботи міжнародної комісії, яка би мала офіційно розслідувати та встановити всі причини та обставини трагедії. Саме такий підхід, на думку народного депутата, допоміг би запобігти «переходу війни всередині України на міждержавну війну» [12].

В результаті, більшість народних депутатів України підтримали проєкт Постанови про Заяву ВРУ «Про трагічну загибель людей внаслідок терористичного акту над територією України», у якій офіційно було зазначено, що «за наявними у компетентних органів України даними цей терористичний акт вчинений бойовиками, які ведуть бойові дії проти України на території Донецької області, з використанням поставленого Російською Федерацією зенітно-ракетного комплексу «БУК», що обслуговувався російськими військовослужбовцями він став можливим завдяки підтримці бойовиків з боку чинного керівництва Російської Федерації, забезпечення їх сучасною військовою технікою та зброєю, у тому числі ракетними комплексами для ураження повітряних цілей». «Такі дії та безвідповідальна політика російської влади, що спрямовані проти України, – зазначалось в документі, – фактично провокують акти міжнародного тероризму, в результаті яких гинуть не лише громадяни України, але й громадяни інших держав». Факти незаконного постачання російської владою зброї на територію України, направлення російських найманців ЗС РФ для участі в бойових діях проти української сторони в заяві протактовано «актами військової агресії проти України, що мають всі ознаки міжнародної терористичної діяльності». У зв'язку з цим, ВРУ, висловлюючи співчуття родинам та близьким усіх загиблих внаслідок теракту та засуджуючи агресивну політику РФ проти України, звернулася до міжнародних організацій та лідерів країн світу із пропозиціями: «вжити усіх необхідних заходів для розслідування обставин трагедії; встановити та притягти до відповідальності винних у вчиненні терористичного акту; визнати самопроголошені організації ДНР і ЛНР терористичними; вжити спільних з Україною заходів, у тому числі у військово-технічній сфері, спрямованих на

припинення діяльності терористичних угруповань, що ведуть військові дії проти України та є загрозою миру і стабільності в світі» [13].

Різними були оцінки серед медійних середовищ.

У тому, що «путінська Росія повинна постати перед міжнародним трибуналом», були переконані на сторінках газети націоналістичного спрямування «Шлях перемоги». На думку дописувачів видання, «військова агресія Росії проти України досягла нового й катастрофічного витка» і неоголошена війна остаточно перейшла в міжнародну площину, оскільки саме за активної підтримки та непрогнозованої поведінки Москви високоточна російська протиповітряна зброя призвела до згаданої жахливої авіакатастрофи [14].

І. Капсамун, І. Самокиш та Д. Кривцун із газети «День» висловлювали переконання, що трагедія зі збитим над Донбасом Boeing-777 мала би стати «холодним душем» перш за все для тих західних країн, які досі не до кінця адекватно оцінювали війну, яку розв'язала проти України Росія. Остання ж продовжуючи постачати найманців і зброю в Україну, знищуючи людей і інфраструктуру Донбасу, все впевненіше, як писали кореспонденти, перетворювалась не тільки на військового агресора, а і на державу-терориста міжнародного масштабу. Так, Олексій Толкачов, президент Європейської асоціації українців, був впевнений, що катастрофа малазійського літака стала поштовхом, який мав би змусити ЄС, який до цього «створив для себе настільки м'яку зону добробуту та благоденства, що виходити з неї, сваритися з кимось, реалізовувати якусь рішучу геополітичну стратегію він зовсім не хотів», стати активним учасником російсько-українського конфлікту [15].

У той же момент, на думку дописувача газети «День» Юрія Райхеля, хоч збитий малазійський лайнер і «викликав трепет, глибоко шокував світ, а крики обурення лунають з багатьох країн», втім країни ЄС, як стверджував автор, попри санкції, радше намагалися якось порозумітися з агресивною Росією, аніж справді покарати її за злочинні дії, що викликало відчуття деякої безпорадності європейських партнерів. Такий стан справ, як припускав Ю. Райхель, був

спричинений не лише тісними економічними та фінансовими зв'язками низки країн ЄС з Росією, але й відсутність впевненості у західних політиків щодо спроможності української влади у короткі терміни відновити свій контроль над східними областями та стримувати російську агресію протягом тривалого часу [16].

Ю. Бутусов на шпальтах «Дзеркала тижня» писав, що катастрофа «Боїнга-777» продемонструвала західному світу, який доти був готовий «залишити Україну сам на сам із міжнародним тероризмом, чудово оснащеним усіма видами бронетанкової техніки, артилерії, стрілецької зброї, ППО та необмеженим арсеналом боєприпасів», що війна в Україні – це головна гаряча точка на геополітичній карті світу, яку неможливо просто так ігнорувати. В цій ситуації, на його думку, українській владі важливо було продемонструвати, що вона спроможна контролювати ситуацію всередині держави (а не відповідальна за хаос на Донбасі, як це подавала російська пропаганда), а також показати західним партнерам причетність російського командування до планування та підготовки терористів [17].

Цікаву підбірку інформаційних матеріалів містили «Факти». Цікаво, що ще напередодні трагедії, як відзначалося у виданні, спікер інформаційного центру РНБО України Андрій Лисенко повідомляв, що у терористів на Донбасі з'явився у розпорядженні зенітний ракетний комплекс «Бук», який дозволяв збивати літаки, які знаходилися навіть на висоті 14–18 км (збитий літак летів на висоті близько 10 км) [18]. Пізніше, повідомляючи вже безпосередньо про авіакатастрофу, у «Фактах» підкреслювали, що українські силовики зі складу сил АТО не мали в зоні АТО жодних засобів ППО, і в той же час такі засоби постійно застосовували в регіоні проросійські терористи та підрозділи ЗС РФ [19]. Зрештою, пізно ввечері 17 липня на веб-порталі «Фактів» розмістили й інформації про те, що СБУ опублікувала в Інтернеті фрагмент запису розмов терористів між собою, а також своїми координаторами з російських ЗС, у яких бойовики самі признавались, що збили цивільний лайнер [20].

В «Комсомольській правді в Україні» не поспішали звинувачувати у збитті літака жодну зі сторін, аргументуючи свою позицію тим, що останнє слово у справі мають сказати експерти. Більше того, в газеті допускали, що комплекс «Бук» не обов'язково міг належати бойовикам т. зв. «ДНР» (хоч і не вказувалося, чий же у такому разі він міг бути). Також висувалась версія, що навіть якщо вистріл був зроблений сепаратистами, він міг бути виконаний і без радарної системи наведення, якої у бойовиків не було в наявності. Цю думку підтримував й військовий експерт – президент Атлантичної ради України генерал-майор Вадим Гречанінов, який вважав нереальним той варіант, що сили т. зв. «ДНР» переплутали пасажирський літак із військовим транспортовиком Ан-26, оскільки вони літають на різних висотах, але можливим був варіант, коли ракета без наведення потрапляла в ту ціль, яка подавала потужний радіолокаційний сигнал, як-от «Боїнг-777» [21].

Тим часом Л. Дубенко на сторінках тижневика «2000» розглядала авіакатастрофу «Боїнга-777» на тлі загальної гуманітарної кризи, яка охопила Донбас із початком «конфлікту у східному регіоні України», коли «жителям Луганська і Донецька не вистачало їжі та води, електрика не працювала», та й українська влада, попри те, що заперечувала, але все ж використовувала комплекси «Град» у своєму озброєнні, хоч у газеті припускали, що пасажирський літак був таки збитий сепаратистами. Однак навіть за таких обставин, на думку авторки статті, ЄС буде змушений враховувати й надалі позиції РФ, без згоди якої начебто миру в Україні неможливо було би досягнути [22].

Отже, якщо кластери, наближені до української владної верхівки та політичних середовищ «Свободи», «УДАР» та «Батьківщини» розглядали збиття авіалайнера в контексті здійснення бойовиками, які вели бойові дії проти України на території Донецької області, з використанням поставленого Російською Федерацією зенітно-ракетного комплексу «БУК», що обслуговувався російськими військовослужбовцями. Натомість в проросійських колах наголошували на важливості не поспішати із завчасними

висновками та дочекатися результатів об'єктивного міжнародного розслідування, а також висловили підозру щодо виникнення трагедії українській владі, яка, мовляв, вчасно не закрила повітряний простір над зоною конфлікту навіть тоді, коли отримала інформації про можливе використання зенітно-ракетних комплексів в регіоні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. MH17: Malaysia Airlines flight shot down by BUK missile fired from eastern Ukraine, Dutch Safety Board says // ABC-news. – 2015. – 14 October. URL: <https://www.abc.net.au/news/2015-10-13/dutch-authorities-deliver-final-report-on-crashed-flight--mh17/6851490?nw=0> (дата звернення 13.08.2020).
2. ASN Aviation Safety Database. URL: <http://aviation-safety.net/database/dblist.php?Country=UR> (дата звернення 13.08.2020).
3. Порошенко назвав терористичним актом збиття малайзійського літака // Українська правда. – 2014. – 17 липня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/07/17/7032240/> (дата звернення 17.08.2020).
4. Яценюк про аварію літака на Донбасі: «Догралися росіяни» // BBC-news. 2014. 18 липня. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/07/140718_malaysia_mh17_crash_friday_ak (дата звернення 17.08.2020).
5. Яценюк вважає збиття «Боїнга» злочином проти людяності і закликає покарати спонсорів тероризму // 5 канал. – 2014. – 8 листопада. URL: <https://www.5.ua/polityka/yatseniuk-vvazhaie-zbyttia-boinha-zlochynom-proty-liudianosti-i-zaklykaie-pokaraty-sponsoriv-teroryzmu-59938.html> (дата звернення 17.08.2020).
6. Виступ Турчинова О. В. Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України 22 липня 2014. URL: <https://iportal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/5661.html> (дата звернення 17.08.2020).
7. Шеремета М. О. Тягнибок: літак, який летів з Амстердаму в Малайзію, збили терористи з Чернухінського блокпосту // Українські

національні новини. – 2014. – 17 липня. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1366294-o-tyagnibok-litak-yakiy-letiv-z-amsterdamu-v-malayziyu-zbili-teroristi-z-chernukhinskogo-blokpstu> (дата звернення 17.08.2020).

8. Виступ Ковальчука В. А. Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України 22 липня 2014. URL: <https://iportal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/5661.html> (дата звернення 08.07.2020).

9. Виступ Кінаха А. К. Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України 22 липня 2014. URL: <https://iportal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/5661.html> (дата звернення 08.07.2020).

10. Виступ Грушевського В. А. Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України 22 липня 2014. URL: <https://iportal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/5661.html> (дата звернення 08.07.2020).

11. Виступ Новинського В. В. Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України 22 липня 2014. URL: <https://iportal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/5661.html> (дата звернення 08.07.2020).

12. Виступ Симоненка П. М. Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України 22 липня 2014. URL: <https://iportal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/5661.html> (дата звернення 08.07.2020).

13. Постанова Верховної Ради України Про Заяву Верховної Ради України «Про трагічну загибель людей внаслідок терористичного акту над територією України» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 36, ст. 2001.

14. Романів С. Путінська Росія повинна постати перед міжнародним трибуналом // Шлях перемоги. – 2014. – № 30. – 23 липня. С. 1.

15. Капсамун І., Самокиш І., Кривцун Д. І світ має визначитися // День. – 2014. – 22 липня. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/i-svit-maie-viznachitisya> (дата звернення 15.07.2020).
16. Райхель Ю. Чи почує світ попередження? // День. – 2014. – № 132. – 22 липня. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planeti/chi-pochuie-svit-poperedzhennya> (дата звернення 15.07.2020).
17. Бутусов Ю. Загибель рейсу МН17: чи зможе горе зупинити війну? // Дзеркало тижня. – 2014. – № 26. – 18 липня – 8 серпня. URL: https://zn.ua/ukr/internal/zagibel-reysu-mh17-chi-zmozhe-gore-zupiniti-viynu-_.html (дата звернення 15.07.2020).
18. У терористов появился ЗРК «Бук», позволяющий сбивать самолеты на больших высотах // Факты. – 2014. – 17 июля. URL: <https://ukraine.fakty.ua/184979-u-terroristov-poyavilsya-zrk-buk-pozvolyayuschij-sbivat-samolety-na-bolshih-vysotah> (дата звернення 15.07.2020).
19. В Донецкой области разбился пассажирский лайнер (видео) // Факты. – 2014. – 17 июля. URL: <https://ukraine.fakty.ua/184978-v-doneckoj-oblasti-razbilsya-passazhirskij-lajner> (дата звернення 15.07.2020).
20. СБУ обнародовала запись разговора, где террористы признаются, что сббили Boeing (аудио) // Факты. – 2014. – 17 июля. URL: <https://ukraine.fakty.ua/184984-sbu-obnarodovala-zapis-razgovora-gde-terroristy-priznayutsya-cto-sbili-boeing> (дата звернення 31.08.2020).
21. Чепурко В., Китраль А., Новикова Г. Три вопроса о крушении «Боинга-777» // Комсомольская правда в Украине. – 2014. – № 156. – 19 июля. – С. 2.
22. Дубенко Л. Только Россия обеспечит Украине мир // Еженедельник 2000. – 2014. – 29 августа–6 сентября. – № 35 (711). URL: <https://www.2000.ua/v-nomere/forum/puls/tolko-rossija-obespechit-ukraine-mir.htm> (дата звернення 31.08.2020).

ОПИТУВАЛЬНИК ЯК ДОДАТОК ДО ВІДЕО-ЛЕКЦІЇ ЗА УМОВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Повалій Тетяна Леонідівна

кандидат педагогічних наук, старший викладач

Сумський державний університет

м. Суми, Україна

Анотація: у статті розглядаються особливості використання опитувальника як додатку до відео-лекції за умов дистанційного навчання; розкривається головна мета розроблення опитувальника; висвітлюються етапи реалізації проекту (інформація, презентація, відео-лекція, опитувальник, виконання, контроль, підбиття підсумків); описуються усі отримані заплановані результати проекту.

Ключові слова: опитувальник, відео-лекція, проект, дистанційне навчання, відеоматеріали.

Сучасне життя висуває досить високі вимоги до організації навчального процесу за умов дистанційного навчання. Сьогодні, перш за все, це пов'язано зі зростанням захворюваності на коронавірусну інфекцію, а он-лайн навчання дає можливість запобіганню поширення хвороби COVID-19. З огляду на це, у рамках наказу 0692-І від 01.09.2020 «Про організацію навчального процесу у 2020/2021 н.р.», враховуючи рекомендації МОН України щодо проведення всіх лекцій осіннього семестру в онлайн режимі, співробітникам Сумського державного університету було запропоновано попередньо записати відео-лекції та транслювати їх за розкладом [1, с. 5]. Адже, як зазначають науковці А. А. Каленський та Б. А. Ільницький, для більш глибокого вивчення та закріплення навчального матеріалу є досить ефективним використання відео-лекцій, коли студент має можливість багаторазово переглядати відеоматеріали,

зупиняючись на тих моментах, які у нього викликають особливий інтерес або складність [2, с. 67]. Але, при цьому, виникає питання, яким чином контролювати та здійснювати перевірку отриманих студентами знань. І в цьому випадку саме опитувальник є інструментом контролю перегляду лекції студентом зокрема, і розуміння викладеної теми у форматі записаної онлайн лекцій в цілому. Саме тому, ми пропонуємо додатково розробляти та використовувати опитувальник як додаток до відео-лекції за умов дистанційного навчання.

Головною метою розроблення опитувальника є отримання швидкого зворотного зв'язку між викладачем та студентами. А саме тому, планувалося отримати певні результати, зокрема: контроль кількості студентів, які переглянули записані матеріали лекції; систематизація та аналіз отриманих знань студентами з відео-лекції; їх самостійне підведення підсумків щодо викладеного матеріалу; з'ясування певних проблем, що виникли у студентів під час перегляду; отримання переліку питань від студентів, які більш детально пояснить викладач на практичному занятті; уточнення самостійних завдань до практичної роботи по даній тематиці. Виходячи з цього, окрім отриманого основного обсягу матеріалу, який необхідно вивчити студентами згідно учбового плану, передбачається наявність форми контролю та не просто перевірки знань, які отримує той, хто навчається, а й ще розуміння тих проблем, з якими стикнулися студенти під час перегляду певної відео-лекції.

Наступна логіка нашого дослідження потребує висвітлення етапів реалізації проекту, а саме: інформація – збір навчального матеріалу відповідно лекційних тем зазначених в силабусі дисципліни; презентація – розроблення презентацій до лекцій; відео-лекція – запис відео-лекцій за допомогою програм для веб-конференцій (Google Meet, Zoom, Microsoft Teams) та засобами програм для створення презентацій (Microsoft PowerPoint) із голосовим супроводженням лектора; опитувальник – розроблення опитувальника за допомогою обраної форми (наприклад Google форма); виконання – надання студентам відео-лекції та посилення на опитувальник відповідно встановленому розкладу; контроль –

контроль зі сторони викладача за допомогою отриманих відповідей студентів на опитувальник; підбиття підсумків – обговорення результатів, проблем та питань, що виникли у студентів під час опрацювання навчального матеріалу, на практичному занятті.

Внаслідок реалізації проекту отримано усі заплановані результати. Адже відповіді студентів на опитувальник автоматично надсилалися викладачу, який чітко міг прослідити кількість студентів, що переглянули записані матеріали лекції. Також, студенти відповідаючи на запропоновані питання були вимушені систематизувати та аналізувати отримані знання з відео-лекції, зокрема підводити підсумки щодо викладеного матеріалу. А виходячи з того, що після кожної лекції заплановано практичне заняття з даної теми, то заповнення опитувальника допомогло викладачу завчасно зрозуміти певні складнощі та питання студентів з навчального матеріалу, які були вирішені та пояснені як до практичного заняття за допомогою обраних каналів комунікації, так власне і під час виконання практичних робіт.

Зауважимо, що для розробки опитувальника використовувалася Google форма, за допомогою якої підсумок відповідей можна переглянути двома способами, в електронній таблиці з відповідями (Microsoft Excel) або з режиму «Зведена відомість» (у вигляді діаграми). Виходячи з цього, рекомендуємо кожному університету розробити власну подібну форму. Таким чином було б зручніше прослідкувати активність викладачів у цьому напрямку роботи та статистику студентських відповідей на питання опитувальника.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про викладення в новій редакції наказу №671-І від 26.08.2020 р. «Про організацію навчального процесу у 2020/2021 н.р.» : наказ ректора Сумського державного університету від 01.09.2020 № 0692-І.
2. Ільницький Б. А., Каленський А. А. Інформаційні технології в заочній (дистанційній) формі навчання. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. № 3 (28). С. 66–68.

**ДІАГНОСТИКА ГІПЕРПЛАСТИЧНИХ І ПУХЛИННИХ ПРОЦЕСІВ
СЛИЗОВОЇ ОБОЛОНКИ ПОРОЖНИНИ РОТА СОБАК**

Приліпко Тетяна Миколаївна

д-р с.-г. наук, професор

Гром Константин Олександрович

здобувач другого рівня вищої освіти

ОС «Магістр»

Щерблюк Олександр Анатолійович

здобувач другого рівня вищої освіти

ОС «Магістр»

Подільський аграрно-технічний університет

Значно поширеною патологією у собак є неоплазії – оральні пухлини, що значно є різними за структурою, клінічним перебігом і прогнозом, ускладнюють диференціальну діагностику, що призводить до неправильного лікування. Нами розглянуті клінічні та патоморфологічні форми прояву недостатньо вивчених новоутворень, які описують під різними термінами: «над'ясневик», «епулід», «епуліс». Після вивчення проблеми зроблено припущення, що розвиток даної патології відбувається за систематичного пошкодження слизової ясен собаки внаслідок неправильного розміщення зубів у зубній аркаді, порушення прикусу та розгризання твердих предметів неправильної форми.

Ключові слова: Неоплазії, новоутворення, епуліди, епуліс, етіологія, діагностика, гістологія.

Сьогодення вказує на те, що в Україні значно зросла кількість собак різних порід, покращилися умови їх утримання, догляду та лікування, що можна вважати одним із чинників, що призвели до збільшення тривалості їх

життя. Одночасно у тварин зафіксовано низку різноманітних патологічних процесів, зокрема, пухлини [1–3]. Новоутворення – дуже поширена патологія, що зустрічається у тварин усіх вікових груп, а їх негативний вплив на загальний стан організму, пізня діагностика і неефективне лікування, призводить до загибелі тварин компаньйонів [4, 5]. Досить значної уваги у вивчені та діагностиці новоутворень потребують пухлини ротової порожнини-розвиток, яких відмічають, у більшості випадків, значно пізніше, ніж неоплазми починають наочно проявлятися. Необхідно відмітити, що загальні клінічні ознаки відносно здоров'я собаки можуть не викликати занепокоєння з боку їх власників [6].

У ветеринарній медицині онкологічні захворювання ротової порожнини мало вивчені, інформація про яких є малочисельною та неоднозначною. Такі факти вказують на необхідність більш глибокого вивчення клінічних форм прояву новоутворень органів ротової порожнини собак, етіології та розроблення достовірних методів ранньої діагностики й, відповідно – лікування.

Відомо, що неоплазії в ротовій порожнині у собак залежать від віку (і чим старше тварина, тим більша ймовірність появи новоутворень злоякісного характеру), породи, статі й навіть від розмірів тварини (карликові, дрібні собаки хворіють частіше, середні, собаки великих та гігантських порід – рідше) [7, 8]. Деякі автори зазначають те, що існує пряма залежність появи новоутворень від анатомічних особливостей будови голови собаки. Так у собак короткомордих порід новоутворення в ротовій порожнині зустрічаються частіше, ніж у собак мезоцефальних порід, а у доліхоцефалів – ще рідше. Найпоширенішим місцем оральних пухлин є ясна, хоча ушкоджуються також і слизова оболонка губ, і щік, і тверде та м'яке піднебіння. Нині є свідчення про те, що у самців собак пухлини ротової порожнини зустрічаються частіше (до 60%), ніж у самок, і вірогідність їх виникнення збільшується з віком тварин [3].

У роботі практикуючого лікаря ветеринарної медицини, як правило, зустрічаються випадки гіперпластичних і пухлинних процесів слизової

оболонки порожнини рота собак. Серед цих процесів особливе місце займає група недостатньо-вивчених новоутворень, які описані в літературних джерелах під різними термінами – «над'ясневик», «епулід», «епуліс».

Походження вказаних новоутворень залишається недостатньо вивченим. Більшість дослідників вважають епуліси місцевим реактивним процесом [7]. Деякі автори схильні відносити епуліс до справжніх пухлинних утворень остеогенного генезу, інші ж акцентують їх одонтогенну етіологію. Тому, питання про класифікацію епулісів у собак досить не чітке, складне і на сьогоднішній день залишається відкритим [8].

Епуліс – це доброякісне новоутворення продуктивного характеру порожнини рота собак, що за структурою подібне до м'яких тканин, що походять із тканин періодонту. При огляді собаки на ранньому етапі пухлинного росту не відмічається порушень з боку її організму, що є спільною ознакою для неоплазій усіх типів. Пізніше у тварин з'являються такі симптоми, як гіперсалівація, відмова від їжі, іноді спостерігається асиметрія морди, домішки крові в слині, занепокоєння або апатія. Клініка новоутворень різноманітна і суперечлива. Вище зазначені загальні симптоми є спільними як для доброякісних, так і злоякісних пухлин. На пізніх етапах часто порушується зубна аркада, прилегла до пухлини, в окремих випадках спостерігається навіть часткове випадіння зубів, кровоточивість, збільшення пухлини, зміна кольору новоутворення, болючість за її пальпації, ураження кісткової тканини тощо.

У випадках епулідного ураження тканин пародонта відзначається їх локальне утворення в місцях апікальних частин альвеолярних відростків зубного ряду щелеп собаки. Зовні епуліс має округлу або бобоподібну форми, розростання гладенькі, блискучі, можуть бути розміром від горошини до половини голубиноного яйця. Кількість уражень епулідного характеру в ротовій порожнині може починатися від декількох розростань до декількох десятків випадків генералізованого характеру (перебіг онкологічного процесу). Нерідко, за неконтрольованого розростання тканин, пухлина візуалізується. За такого

процесу, за межами ротової порожнини слизова оболонка стає сухою, блиск відсутній, з'являються коричневий або сіруватий колір і тріщини.

Гістологічні дослідження показали, що утворення, об'єднані назвою «епуліс», відрізняються за своєю мікроструктурною картиною низкою характерних особливостей, що дало підставу поділити їх на кілька видів: фіброматозний, ангіоматозний, гігантоклітинний і акантоматозний. Встановлено, що фіброматозний епуліс характеризується повільним розвитком, він безболісний, не кровоточить, округлої, рідше, неправильної форми на широкій ніжці. Поверхня новоутворення гладенька, за її пальпації – щільної консистенції, зверху покрита білувато-сірою слизовою оболонкою. Основу пухлини становить груба сполучна тканина. На рентгенограмі виявляли мінералізацію різного ступеню, але без ознак руйнування кістки, епуліди щільно закріплені на кістці, що може спричинити порушення росту зубів.

Ангіоматозний епуліс, на відміну від його фіброзної форми, кровоточить за незначного травмування, новоутворення червоного кольору (за рахунок великої кількості кровоносних судин), м'якої консистенції, з дрібно-горбистою структурою. Розвивається у біля-шийковій зоні зубів. Часто на поверхні епулісу виявляли відбитки зубів-антагоністів.

Гігантоклітинний епуліс є периферичною формою гігантоклітинної пухлини, що локалізується на альвеолярному відростку щелепи, росте повільно. Периферична частина пухлини м'якої, іноді – щільної консистенції, з горбистою поверхнею, зверху покрита застійно-синюшною слизовою оболонкою. У зв'язку з тим, що новоутворення може досягати великих розмірів, – легко травмується, кровоточить, а на місці травми відмічали формування ерозій і виразок. На рентгенівському знімку можливим є візуалізація процесу лізису кістки та зубів. За мікроструктурного аналізування перші два є наслідком вираженої продуктивної тканинної реакції за хронічного запалення ясен. Гігантоклітинний та акантоматозний епуліси розвиваються з базального шару епітелію ясен та кістки альвеолярного відростку.

Висновок. Причини виникнення епулідів у собак до кінця не вивчені. Допускаємо, що спусковим чинником даної патології слугує систематичне пошкодження слизової ясен собаки, які можна отримати за неправильного розміщення зубів у зубній аркаді, порушення прикусу, розгризанні твердих предметів неправильної форми.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Крупник Я. Г. Новоутворення. Визначення, етіологія та патогенетичні механізми онтогенезу // *Ветеринарна медицина України*. 2010. № 10. С. 31–33.
2. Фролов В. В., Дивисенко К.В. Онкологические заболевания ротовой полости у собак // *Ветеринария сельскохозяйственных животных*. 2007. № 10. С. 69–70.
3. Schmidt A., Tassani-Prell M. Computed tomographic characteristics of canine acanthomatous ameloblastoma – a retrospective study in 52 dogs // *Tierarztl Prax Ausg K Kleintiere Heimtiere*. 2012. Vol. 40 (3). P. 155–160.
4. Митин В.Н., Козловская Н.Г., Арнопольская А.М. Нейтрон – захватная терапия опухолей ротовой полости у собак // *Ветеринарный журнал: мелкие домашние и дикие животные*. 2006. № 1. С. 9–10.
5. Birchard S. Surgical Management of Neoplasms of the Oral Cavity in Dogs and Cats // *Oncology and hematology: Proceedings of the 20th Waltham/osu symposium*. P. 51–58.
6. Россети Д., Брами А.-Л., Гийонэ А. Разные типы опухолей полости рта // *Современная ветеринарная медицина*. 2010. № 3. С. 33–36.
7. Фролов В.В., Дивисенко К.В. Онкологические заболевания ротовой полости у собак // *Ветеринария сельскохозяйственных животных*. 2007. № 10. С. 69–70.
8. Boehm B., Breuer W., Hermanns W. Odontogenic tumours in the dog and cat // *Tierarztl Prax Ausg K Kleintiere Heimtiere*. 2011. Vol. 39 (5). P. 305–312.

ПРОБЛЕМА ПРОТИДІЇ КОРОНАВІРУСУ В УКРАЇНІ

Пузіна Анна Сергіївна

студентка IV курсу медичного факультету № 1

Давидов Павло Григорович

кандидат філософських наук, доцент

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Анотація. У статті досліджується відношення до COVID-19 громадян України стосовно першої та другої хвиль 2020 року, відповідальність за порушення правил карантину та зіткнення медичних працівників з умовами праці, які надає держава.

Ключові слова: коронавірус, COVID-19, пандемія, порушення правил карантину, умови для лікарів

Актуальність: Станом на 23 жовтня кількість людей, які захворіли коронавірусом Covid-19, від початку пандемії в Україні – 330 396 (+7517 за попередню добу). На сьогоднішній день уряд продовжив адаптивний карантин до 31 грудня [1]. Додатково посилюються обмежувальні заходи, але не все населення країни чітко дотримується відповідних рекомендацій. У громадських містах засоби індивідуального захисту зустрічаються все менше і менше, хоча вірус нікуди не зник і статистика хворих жахає. Що є причиною масового звільнення медпрацівників з інфекційних відділень: несумлінність, зрада клятві Гіппократа або ж страх за власне здоров'я через неможливість його вберегти? Кожен п'ятий інфікований - медик. Жодна область не мала місячного запасу засобів індивідуального захисту. Був пік захворюваності в першій хвилі карантину або його варто очікувати зараз нікому невідомо, адже судити про це

можна тільки після того, як пандемія закінчиться або стійко піде на спад. Цього падіння ми не бачимо. Але кожен із нас знає, що лікарні в великих і малих регіонах переповнені, все більше стає зон з "червоним" кольором. [3]

Ціль та задачі. Розглянути проблему протидії коронавірусу. Привести статистику захворювання у першій і другій хвилі карантину. Проаналізувати відношення щодо боротьби з вірусом COVID-19 населення України і лікарів.

Матеріали та методи. Дані щодо поширення COVID-19 в Україні за жовтень 2020 р. та підхід вирішення проблеми із захворюваністю в країні державою.

Виклад основного матеріалу. *«Ми залишаємось в лікарні заради Вас, будь-ласка залишайтеся вдома заради нас»,* – прохають лікарі населення нашої країни.

Візьмемо для прикладу Тернопільську область. Спочатку карантину лікарі Козівського району Тернопільської області заявили, що у них недостатньо засобів захисту. Своє звернення опублікували в соціальних мережах. Вся районна лікарня перебувала на карантині. Медики просили допомоги у волонтерів і подібних звернень були десятки. Бракувало лікарів. З інфекційного відділення міської лікарні спочатку звільнилися вісім медиків, а нові заяви ще надходили до керівництва.

Зараз же Ярослав Чайковський, директор Тернопільської міської комунальної лікарні швидкої допомоги, заслужений лікар України відповідає, що лікарня має все необхідне. Є засоби індивідуального захисту з розрахунку десь на 30 днів роботи. Є певні матеріали, яких стало більше, є комбінезони, яких вистачить на 20-25 днів, це за умови, що у нас 20-30 пацієнтів в інфекційному відділенні. Щодня проводиться пошук і закупівля, склад поповнюється, але на сьогоднішній день купити на українському ринку неможливо нічого – дефіцит. Тому доводиться здійснювати пошуки різних постачальників. Місцева рада виділяє достатньо серйозні кошти, але як з одягом, так і з медичним обладнанням ситуація виходить із під контролю. На сьогодні лікарня має 8 апаратів ШВЛ середнього та експертного класу. В наявності, звичайно, набагато

більше апаратів, але апарати вітчизняного виробництва не дуже якісні при наданні допомоги хворим із пневмонією в результаті COVID-19. Варто зазначити, що в такому непростому становищі перебувають багато медичних установ, особливо в маленьких містах України [5].

Уже сьогодні літню групу населення через переповнення лікарень навіть не розглядають, як пацієнтів, які потребують лікування.

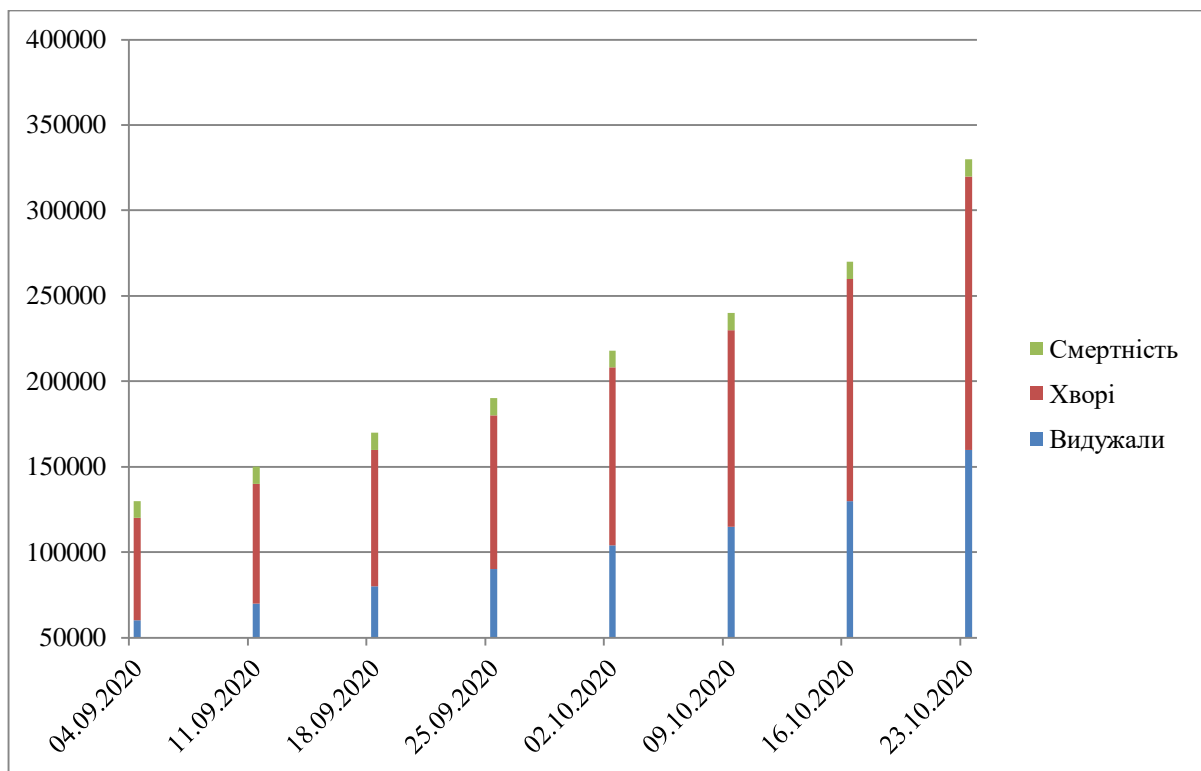
Прикладом такої жахливої ситуації є підрозділ міської клінічної лікарні №5 Лідерсовського бульвару в Одесі, вже не приймає пацієнтів із підозрою на COVID-19, посилаючись на відсутність місць.

За словами керівника благодійного фонду «Корпорація монстрів» Катерини Ножевнікової, 70-річний пацієнт тиждень лікувався під наглядом сімейного лікаря, однак стан погіршувався, і чоловік звернувся в лікарню, але там йому відмовили, повідомивши, що «немає місць» [2]

Графік 1. Як ми бачимо з наступних даних на небезпеку наражаються люди будь-якого віку: [6].

- 0-17 років 7,00%
- 18-29 років 12,00%
- 30-49 років 35,00%
- 50-69 років 37,00%
- 70 років і старше 9,00%

Графік 2. Нижче наводиться статистика всіх категорій інфікованих за останні два місяці: [6]

Таблиця 2. Дані інфікованих за останні два місяці: [6]

День карантину	Видужали	Хворі	Смертність
04.09.2020 рік	60613	67577	2761
11.09.2020 рік	68893	82264	3178
18.09.2020 рік	77512	94609	3557
25.09.2020 рік	87882	106793	3959
02.10.2020 рік	100107	121958	4397
09.10.2020 рік	112570	138809	4887
16.10.2020 рік	124113	164011	5517
23.10.2020 рік	137578	186654	6164

Ставлення до боротьби з вірусом COVID-19 населення України

25 жовтня 2020 року більшість громадян країни попали на масове зіткнення, адже відбулись місцеві вибори. Не дивлячись на загальноприйняті правила безпеки: триматися дистанції 2 метри, прибути на території вибору в

масках та рукавичках, далеко не все населення розуміє, яку загрозу можна спричинити одне одному.

Так у місті Краматорську чоловік гучно скаржився співробітникам поліції на те, що йому не дали бюлетень, щоб проголосувати. Як виявилось, чоловіка не пропустив охоронець, на вході дільниці людина відмахнулась від термометрії, наголосивши: «Ця залізна дурниця нідоного! Тільки віруса мені не вистачає від неї заплучити».

В інших випадках приємно дивитись, коли люди розуміють, що може за собою спричинити недбалість до власного здоров'я та здоров'я оточуючих. Варто дотримуватися усім відомі запобіжним заходам, алгоритму і тактиці ведення контактних осіб [4]

Протидія коронавірусу (у першій хвилі карантину на 31 березня 2020 року)

Розглянемо ситуацію у Луганській області

Офіційна статистика: В області є 14 інфекційних відділень у складі міських і районних лікарень. Загальна кількість ліжок – 338. У відділеннях працюють 33 лікарів-інфекціоністів. У лікарнях є 166 апаратів штучної вентиляції легенів і 5000 тестів.

Едуард Кравченко, головний лікар КНП «Рубіжанська центральна міська лікарня»: говорить про те, що не вистачає дихальної апаратури – респіраторів, кисневих концентраторів, а ті, що є в наявності, експлуатуються давно і неодноразово ремонтувалися.

У інфекційному відділенні є 30 койок, є також можливість додатково розгорнути ще 20 койок.

В лікарні в відділеннях анестезіології та інтенсивної терапії є 4 апарату штучної вентиляції легенів, а ще один нам подарували в кінці минулого тижня. Це апарат вищого класу, інші фізично зношені. Проте існує нагальна потреба ще як мінімум у 5 апаратах штучної вентиляції легенів [5]

Розглянемо ситуацію у Харківській області

Офіційна статистика: У Харківській області є 2 інфекційні лікарні, в яких розгорнуто 470 ліжок, в разі необхідності можна додати ще 50. За станом на 31 березня в інфекційних лікарнях є 19 апаратів ШВЛ, з них 16 діючих.

Юлія Танчук, завідувача лікувально-діагностичним відділенням №1 Харківської обласної клінічної інфекційної лікарні: заявила, що працюємо стабільно, хворих поки не більше, ніж зазвичай – 126 осіб. Немає нікого з підозрою або підтвердженням коронавірусів. У нас достатня кількість обладнання і медикаментів, ми готові до роботи. Ніякої паніки немає, у нас працюють лікарі, які відпрацювали грип в 2009-2010 роках, тому все добре, і у разі потреби зможемо прийняти до 240 осіб.

Більше інформації про своє місто можна подивитись на офіційному сайті міста [5]

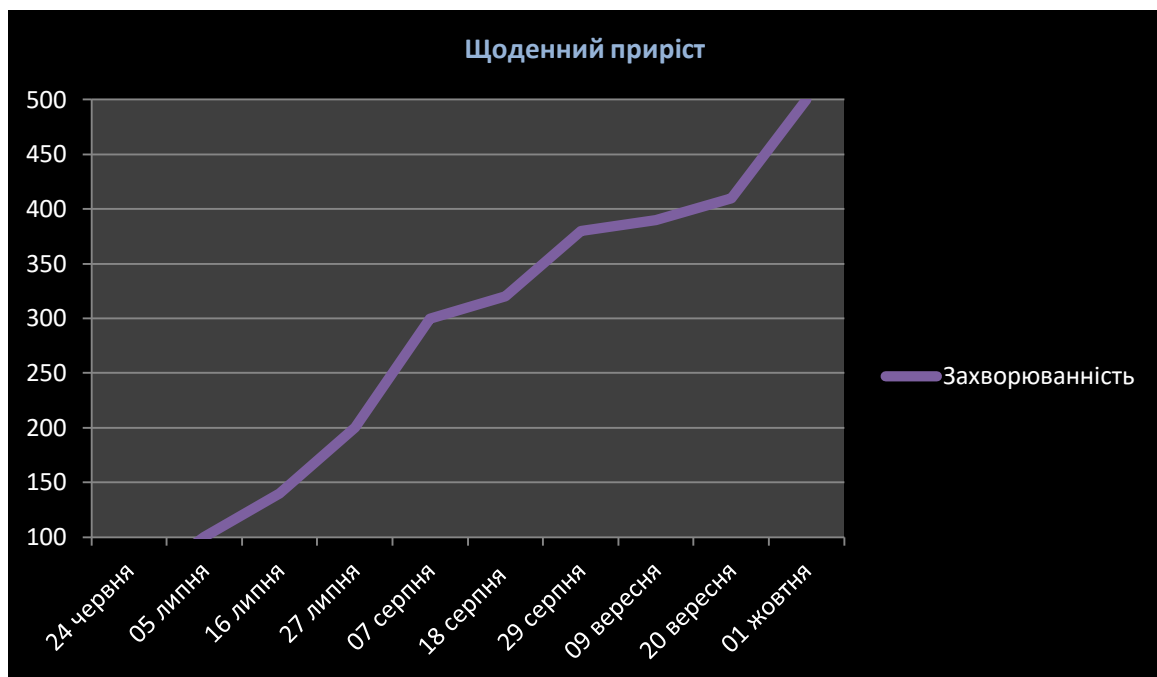
Тепер порівнюємо ситуацію в Харкові з восени 2020 р.

Положення із захворюваністю в Харківській області погіршується з середини вересня, коли в місті вперше було зареєстровано майже півтисячі нових інфікованих за добу (**483 хворих, 17 вересня**).

З 27 вересня регіон щодня утримує перше місце в країні по добовому числу нових випадків хвороби, обганяючи показники Києва. Антирекорд був зафіксований в останній день вересня, коли в області виявили 549 хворих за попередню добу.

З 05 жовтня Харківська область посідає третє місце в Україні за загальною кількістю інфікованих і незабаром може вийти на друге. З початку пандемії діагноз COVID-19 тут поставили 20 964 пацієнтам (більше тільки у Львівській області – 21 294, і в Києві – 24 736)[].

З них в Харківській області померли 369 пацієнтів (четверте місце в Україні після Львівської області, Києва та Чернівецької області).

Графік 3. Зростання показників у Харківській області з червня по теперішній час: [7]

Таблиця 3. Дані інфікованих у м. Харків по жовтень 2020 р. [7]

День карантину	Кількість хворих
24 червня 2020 р.	49
05 липня 2020 р.	102
16 липня 2020 р.	134
27 липня 2020 р.	189
07 серпня 2020 р.	249
18 серпня 2020 р.	272
29 серпня 2020 р.	321
09 вересня 2020 р.	364
20 вересня 2020 р.	446
01 жовтня 2020 р.	549

За кількістю активних хворих COVID-19 зараз Харківська область вийшла на друге місце в Україні (16 031) і фактично наздогнала Київ (16 043). При цьому, за даними за 5 жовтня, загальне число хворих на туберкульоз зараз в столиці знизилася на 123 людини, тоді як в Харкові - зросла на 415.

На даний момент Харків і більшість районів області знаходяться в помаранчевій карантинній зоні (включаючи Люботин, Богодухівський, Великобурлуцький, Зачепилівський, Первомайський і Харківський райони).

Згідно з даними МОЗ від 5 жовтня, які свідчать про перевищення «карантинних» показників, Харківська область входить до трійки антилідерів України за показником захворюваності на 100 тис. населення за останні 5 днів. При допустимому значенні в 40 хворих на 100 тис. Населення в Харківській області цей показник перевищив 220 осіб (схожа ситуація в Тернопільській і Чернівецькій областях).

За офіційними даними, пацієнти з підтвердженням COVID-19 і підозрою на діагноз займали з початку вересня більше 60% спеціально виділених ліжок в лікарнях [7].

Великого розголосу набула ситуація в Харкові опорної лікарні № 25, звідки через наплив пацієнтів із коронавірусом почали масово звільнятися медичні працівники.

«За 16-18 вересня медичну установу, яка розрахована на 100 пацієнтів з COVID, було прийнято 96 хворих», – заявила заступник Харківського міського голови Світлана Горбунова-Рубан. За її словами, 25 співробітників лікарні подали заяви на звільнення. «Лікарі пишуть заяви, тому що їм страшно за себе, своїх близьких», – пояснила заступник мера, констатувала дефіцит медсестер, анестезіологів, терапевтів.

Ситуацію в цій лікарні 22 вересня на умовах анонімності описав місцевому виданню *МГ Об'єктив* один з її співробітників про те, що не вистачає абсолютно нічого, починаючи з медикаментів і закінчуючи медперсоналом. Із медикаментів є тільки 3 групи антибіотиків, а з медпрацівників 3 лікаря, які бігають по двох поверхах. Медсестра одна на два крила, тому коли день прийому, вона не знає: їй необхідно реєструвати хворого в комп'ютері, або треба колоти крапельницю, або швидко підключати хворого до кисню. [7]

Висновок. Є припущення, що в Україні немає другої хвилі, а триває перша, вона ж – єдина. Зараз ми знаходимося в тому положенні, в якому

перебувала Італія або Франція у квітні. Тобто після оголошення жорсткого карантину в Україні ні уряд ні влада на місцях нічого не зробила для підготовки до збільшення кількості хворих. Хоча усім було зрозуміла що восени до коронавірусу «долучаться й інші «сезонні» хвороби – ОРЗ та грип.

1. Не було закуплено достатню кількість нових апаратів ШВЛ на випадок різкого спалаху, яка зараз і спостерігається.

2. Не були забезпечені резерви для різкого збільшення обсягів тестування, частка позитивних тестів вже досягає 40-50%. Це не дозволяє оцінити реальні масштаби епідемії і прийняти хоч якісь адекватні організаційні заходи.

3. Не була забезпечена безпека лікарів і не було вжито заходів проти їх відтоку з інфекційних лікарень. В умовах колапсу працювати вже просто нікому, а ті хто залишається, ризикують захворіти і теж вийти з ладу мінімум на місяць.

4. Суспільство не має довіри до МОЗ і будь-яким карантинним заходам з боку держави. Зараз ввести строгий карантин вже просто неможливо – тільки менша частина населення буде його дотримуватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Актуальна статистика підтверджених випадків Covid-19. Режим доступу:

https://zaxid.net/koronavirus_v_ukrayini_statistika_kilkist_hvorih_na_koronavirus_o_stanni_dani_n1499341

2. Байдужість до людей літнього віку. Режим доступу: https://focus.ua/ukraine/464410-statsionary_v_odesse_perepolneny

3. Думка вірусолога. Режим доступу: <https://nv.ua/ukraine/events/vtoraya-volna-koronavirusa-v-ukraine-i-riski-smyagcheniya-karantina-mnenie-virusologa-novosti-ukrainy-50090885.html>

4. Карантинні заходи та програми соціальної підтримки. Режим доступу: <https://covid19.gov.ua/zakladam-okhorony-zdorovia>

5. Українські медики про готовність до масової госпіталізації в умовах епідемії. Режим доступу: <https://hromadske.ua/ru/posts/hochesh-mira-gotovsya-k-vojn-ukrainskie-mediki-o-gotovnosti-k-massovoj-gospitalizacii-v-usloviyah-epidemii>

6. Поточна статистика на 26.10.2020. Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/ukraine/>

7. Ситуація з корона вірусом у Харкові. Режим доступу: <https://nv.ua/ukraine/events/koronavirus-v-ukraine-harkov-v-oranzhevoy-zone-lidiruet-po-statistike-novosti-ukrainy-50115998.html>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Ревенко Даніїл Сергійович

доцент, канд. екон. наук

Авдєєнко Аніта Сергіївна

магістрантка

Національний аерокосмічний
університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Анотація: У статті проаналізовано особливості економічної безпеки України в процесах світової глобалізації, розглянуто термін «глобальна економічна безпека» як наукову категорію, досліджено основи та проблеми забезпечення економічної безпеки України в умовах пандемії.

Ключові слова: глобальна економічна безпека, глобалізація, стратегія національної безпеки.

Постановка проблеми. В сучасних умовах функціонування соціально-економічної системи суспільства безпосередньо пов'язано з рівнем захищеності держави від загроз різного характеру. В масштабах країни необхідністю являється забезпечення економічної безпеки, що є ключовим завданням, для вирішення якої держава повинна вживати комплекс заходів і проводити відповідну політику для управління і підтримки необхідного стану глобальної безпеки.

Мета статті. Проаналізувати характеристики економічної безпеки держави в умовах глобалізації, розглянути термін «глобальна економічна безпека» як наукову категорію та об'єкт управління, визначити концептуальні

рамки та вивчити проблеми економічної безпеки України в сучасних умовах пандемії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна глобалізація є об'єктивним етапом розвитку світової економіки, яка має як позитивні, так і негативні наслідки, котрі в сукупності утворюють джерело загрози безпеці балансу економічних систем. У зв'язку з цим наявність загроз та ризиків робить доцільним введення в науковий обіг відносно нової категорії «глобальна економічна безпека».

Глобальна економічна безпека – це сукупність заходів, спрямованих на забезпечення сталого світового економічного розвитку, метою якого є досягнення максимальної безпеки та високого рівня життя для кожної особистості, незалежно від нації або національності, за умови збереження світу для майбутніх поколінь.

У структурі глобальної безпеки економічна безпека займає особливе місце (рис. 1). Це обумовлено тим, що всі види безпеки так чи інакше не можуть бути достатньо реалізовані без економічного забезпечення [2,3].

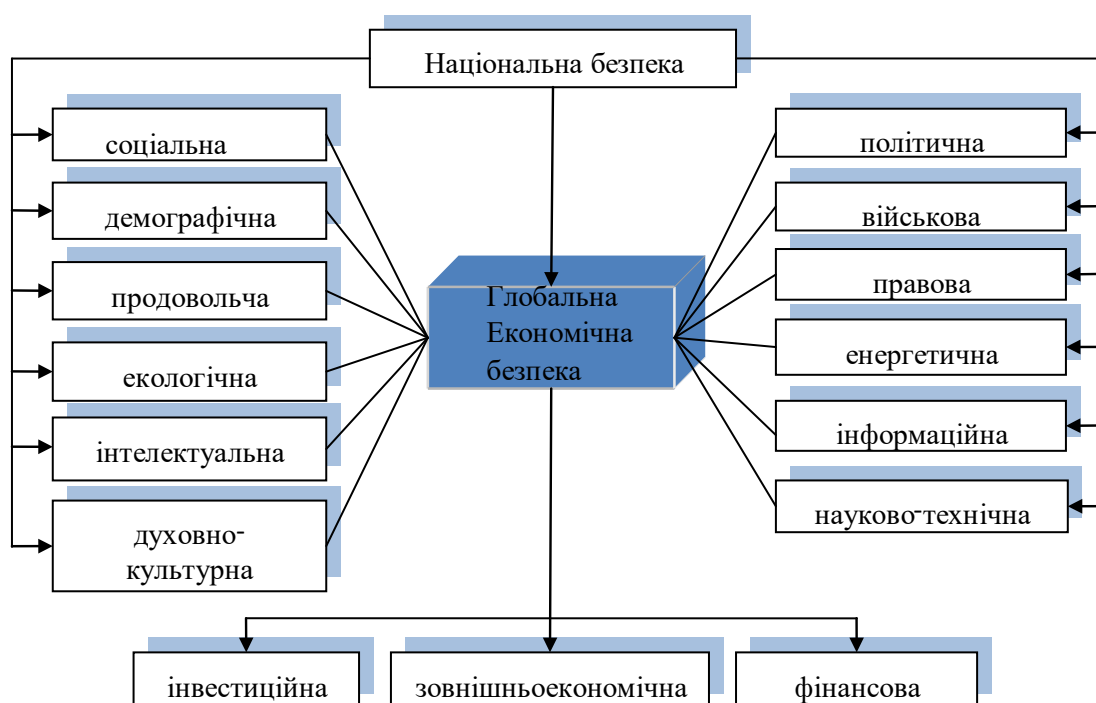

Рис. 1 Структура глобальної економічної безпеки

Історія змін геополітичної ситуації має яскраво виражену циклічну траєкторію, частота якої має тенденцію збільшуватися з роками. Тому, за

розрахунками, зниження цін на нафту та пандемія COVID-19 спровокує інфляцію національних валют усіх країн з товарно-орієнтованою економікою. Українська економіка не стане винятком, але слід зазначити, що зниження ціни на паливо та мастильні матеріали буде мати позитивний соціально-економічний ефект, оскільки Україна в значній мірі виступає імпортером нафтопродуктів та природного газу. Ще слід зазначити, що під час епідемій та пандемій спостерігається стрімке підвищення цін на сільськогосподарську продукцію, яка є основним товаром-експортом вітчизняного виробника. Саме це відкриває нові можливості для отримання конкурентних переваг та надприбутку [5].

Однак українська влада не повинна продовжувати будувати систему економічного захисту країни виключно на продаж сільськогосподарської сировини, оскільки цей шлях призведе до негативних наслідків. Тому надзвичайно актуальною проблемою для забезпечення глобальної економічної безпеки є вдосконалення офіційної методології оцінки економічної безпеки країни, зазначеної в методичних рекомендаціях для розрахунку рівня економічної безпеки України. Для чітких розрахунків необхідно враховувати епідеміологічні показники, котрі є критично важливими в сучасних умовах. Більше того, протягом національного карантину, викликаного COVID-19, необхідно мати ефективну концепцію зміцнення економіки України, що активізує перехід національної економіки на новий глобальний економічний простір.

Посилення глобальної економічної безпеки різних суб'єктів господарювання в умовах світової фінансової кризи, передбачає впровадження нової методології оцінки економічної безпеки місцевих територій, що знаходяться в нестабільній соціально-економічній та демографічній ситуації.

Однак за нинішніх умов, коли 90% підприємств були змушені приводити своїх працівників у карантин через пандемію, існує нагальна потреба в розширенні списку складових економічного захисту національної економіки з блоком показників епідеміологічної безпеки (табл. 1).

Таблиця 1

Система показників економічної безпеки України та їх значимість

Оцінка	Демографічна безпека	Оцінка	Енергетична безпека	Оцінка	Зовнішньоекономічна безпека
3	Частка нинішнього населення у співвідношенні до рівня 1990 року	3	Частка власних ресурсів країни у паливі та енергії баланс ресурсів	5	Частка сировини та ступінь переробки на експорт
4	Відношення залежності непрацездатного населення до працездатного населення	4	Коефіцієнт енергоємності економіки	5	Економічна відкритість
2	Тривалість життя	6	Коефіцієнт енергоємності тіньової економіки (за паритетом купівельної спроможності)	4	Коефіцієнт покриття експортом імпорту
3	Норма природного приросту населення на 1 тис. чол.	4	Частка імпорту пального (нафти і газу) країни	6	Інтегрований індекс інвестиційних інновацій-інноваційної безпеки
5	Коефіцієнт депопуляції	5	Знос основних фондів підприємства паливно-енергетичного комплексу	6	Інтегрований індекс макроекономічної та фінансової безпеки
1	Співвідношення сільського та	4	Середній рівень запасів	6	Рівень тіньової економіки

	міського населення		природного газу та вугілля		
2	Співвідношення довгожителів до загальної чисельності населення	6	Коефіцієнт раціоналізації структура виробництва та споживання енергії	5	Залишок на поточному рахунку
		3	Частка відновлюваних джерел енергії	4	Темп зростання ВВП та його співвідношення із середнім значенням у країнах ЄС
	Продовольча безпека				
5	Щоденне споживання калорій	5	Рівень виробництва та запасів зернових культур на кінець року	6	Інтегральний показник співвідношення виробництва та споживання основних харчових продуктів
	Екологічна безпека				
6	Геобезпека	6	Водна безпека	6	Повітряна безпека
	Епідеміологічна безпека				
5	COVID-19	6	Туберкульоз	5	Гепатит, кір та ін.

На цьому етапі розвитку України економічна безпека забезпечується на недостатньому рівні, а покращення поточної ситуації вимагає постійного моніторингу та активної політики держави щодо протидії як зовнішнім, так і внутрішнім загрозам.

Забезпечення національних інтересів у питанні глобальної економічної безпеки є найважливішою функцією держави, реалізація якої неможлива без постійного моніторингу рівня економічної безпеки та системи механізмів саморегулювання та регування (державні органи та ринкові інституції) .

Президент України Володимир Зеленський підписав Указ "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» [4].

Стратегія передбачає, що Україна шукає миру, що є запорукою розвитку держави, а сама людина, її життя та здоров'я, безпека, честь та гідність являються найвищою соціальною цінністю [1].

Стратегія ґрунтується на трьох основних засадах державної політики у сфері національної безпеки:

- стримування – розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України;
- стійкість – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей;
- взаємодія – розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їхніми державами-членами, США, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України.

Пріоритети національних інтересів визначаються: захистом незалежності та державного суверенітету; відновлення територіальної цілісності в межах міжнародно визнаного державного кордону України; соціальний розвиток, подальший розвиток людського капіталу; захист прав, свобод та законних інтересів громадян України; Європейська та євроатлантична інтеграція.

Стратегії враховують нещодавні зміни в ситуації національної безпеки та оборони внаслідок криз у світовій економіці, появи нових факторів, що впливають на міжнародне середовище безпеки, поширення COVID-19, спричиненого коронавірусом та також збільшує ризик надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру [1].

Стратегія національної безпеки України є основою для розробки інших документів стратегічного планування, що визначають шляхи та інструменти її реалізації, які представлені у вигляді схеми (рис. 2).

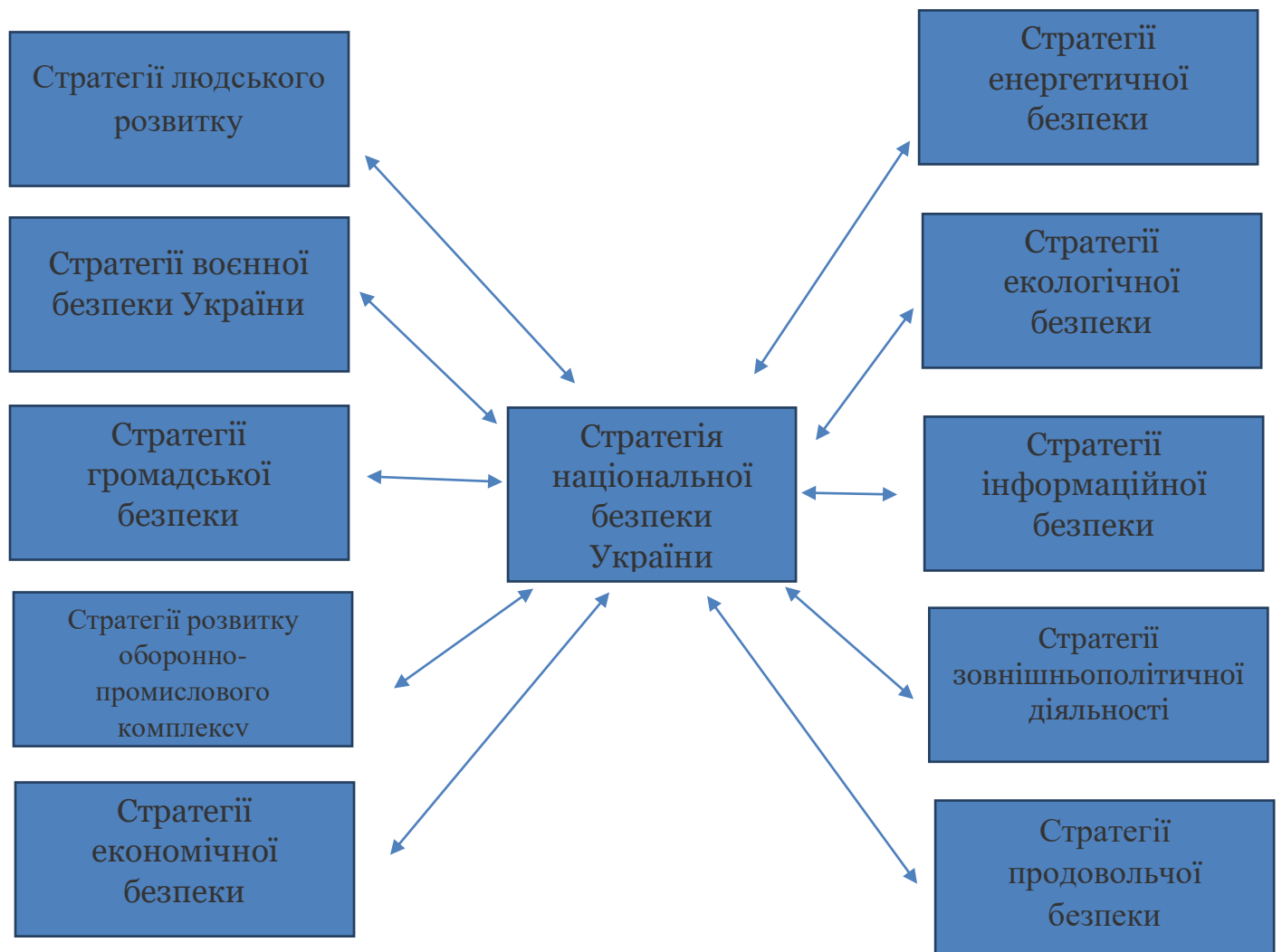

Рис. 2 Інструменти стратегії національної безпеки України

Теоретичний підхід до формування інноваційної концепції посилення економічної безпеки України в умовах COVID-19 передбачає формування глобального економічного простору як новий ключовий двигун національної економіки з точки зору глобальної епідеміологічної нестабільності.

Висновки. Проведений аналіз показав, що на сьогоднішній день в Україні існує гостра необхідність в удосконаленні системи забезпечення економічної безпеки в таких напрямках як вдосконалення законодавства з питань економічної безпеки шляхом гармонізації українського законодавства з відповідним міжнародним законодавством і усунення протиріч в чинних нормативно-правових актах; уточнення завдань і функцій суб'єктів забезпечення економічної безпеки і підвищення ефективності планування, координації та контролю їх діяльності; підвищення ефективності виявлення,

моніторингу та нейтралізації внутрішніх і зовнішніх загроз економічної безпеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегія забезпечення економічної безпеки України (проект), Міжвідомча комісія з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.rada.gov.ua
2. Дмитрук П. Регіональний вимір економічної безпеки держави / П. Дмитрук // Збірник наукових праць Української академії державного управління при Президентові України. – 2011. – № 1. – 2011. – С. 132–140.
3. Майданевич Ю. П. Экономическая безопасность Украины / Ю. П. Майданевич, С. Ю. Гагаев // Наукові праці Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування "Кримський агротехнічний університет": Економічні науки. – 2012. – Вып. 143. – С.144–149.
4. Закон України «Про національну безпеку України» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
5. Липкан В. А. Національна безпека України: навч. посібник / В. А. Липкан. – К.: Кондор. – 2007. – 552 с.

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В
ОРГАНІЗАЦІЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З ЗУБОЩЕЛЕПНИМИ,
МІОФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ТА МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ**

Ревуцька Олена Володимирівна

к.пед.н., доцент

Линдіна Євгенія Юріївна

к.пед.н., доцент

Бердянський державний педагогічний університет

м. Бердянськ, Україна

Анотація. У статті розкривається залежність мовленнєвих порушень від зубощелепних деформацій та міофункціональних недоліків. Відзначається вагомість міждисциплінарної взаємодії та важливість командної роботи в організації допомоги дітям з зубощелепними, міофункціональними та мовленнєвими порушеннями.

Ключові слова: зубощелепні деформації, міофункціональні недоліки, порушення мовлення, міждисциплінарний підхід, логопед, ортодонт.

У сучасному суспільстві міжнауковий синтез, інтеграція та взаємопроникнення наук набувають масштабного характеру, і міждисциплінарність стає головною особливістю сучасної науки. Тому розширюється спектр міждисциплінарних досліджень і в галузі освіти, і в організації допомоги дітям. Значення командного підходу при комплексній взаємодії значно зростає, а зв'язки між науками виступають як умова єдності навчання й виховання.

Міждисциплінарні підходи й методи пізнання виникають на межі різних наукових дисциплін у сучасних дослідженнях, що дає можливість отримати нові знання та використовувати їх на практиці.

Проблема зубощелепних, міофункціональних і мовленнєвих порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку сьогодні є актуальною, оскільки показники поширеності таких порушень, їх взаємозв'язок між собою, вплив на розвиток вербальної комунікації, на психічний розвиток дитини, вказує на необхідність ранньої діагностики і своєчасної, патогенетично обґрунтованої корекції цих порушень.

У дітей із зубощелепними патологіями та мовленнєвими порушеннями, що мають анатомічні недоліки периферичних органів фіксується недосконалість функцій жувальних і мимічних м'язів щелепно-лицьової області, що дослідники пов'язують з орофаціальними міофункціональними проблемами [1, 2, 3].

Орофаціальні міофункціональні порушення – це порушення, притаманні обличчю й області рота, що впливають на жування, ковтання, мовлення, прикус, гігієну порожнини рота, естетику обличчя та зростання лицьового скелета [5].

Серед форм орофаціальних міофункціональних порушень найбільш поширені: ротове дихання або недолік звичного носового дихання (67%); звично відкритий рот, відсутність змикання губ при відкритих носових ходах; зменшена амплітуда руху верхньої губи при наявності або відсутності укороченої губної вуздечки; укорочена вуздечка язика, переднє прокладання язика в спокої; нижнє переднє положення язика в спокої; неефективне ліниве жування (58%), пов'язане з порушеннями прикусу; атипове інфантильне ковтання (61%), переднє положення голови в стані спокою під час жування і ковтання [2].

При недосконалості ротової порожнини, особливо зубощелепних патологіях, може виникати комплекс проблем. Виражені порушення прикусу, зміна форми і розташування зубів, укорочення вуздечки верхньої губи, інші порушення периферичних органів мовлення, що впливають на зміну пропорційності і ведуть до появи деформації обличчя, ускладнюють артикуляцію звуків, що погіршує виразність мовлення. Ці фактори

позначаються на психіці дитини, у якій формуються психологічні комплекси і розвиваються депресивні стани через переживання своїх недоліків, що перешкоджає нормальному процесу становлення її особистості.

Зубощелепна система (ЗЩС) людини є комплексною багаторівневою структурою, кожен елемент якої важливий для її нормального функціонування. Вона є частиною організму, динамічно змінюється під дією комплексу взаємопов'язаних і взаємообумовлених факторів. Фізіологічні зміни структур і функцій мають значення для здорового росту і природного розвитку, а патологічні зміни призводять до порушень у взаємодії функцій і структур [3].

У сучасній теорії і практиці доведено зв'язок зубощелепної системи з іншими системами організму людини, описані причини виникнення порушень ЗЩС і наслідки, до яких вони можуть призвести. Доведено, що стан ЗЩС розглядається як індикатор соматичного здоров'я, а зміни, що виникають у стані стоматологічного статусу дітей є відображенням порушень кісткових структур, м'язів, загального, мовленнєвого, нервового розвитку дитини, які відбуваються в організмі [2, 3].

При деформаціях зубощелепної системи фіксуються різноманітні зміни в зовнішньому вигляді дитини, в області шиї, зміщення в оклюзії відображаються на шийному хребці, відбуваються адаптаційні зміни, спрямовані на відновлення горизонталі. Організм прагне вирівняти черепні невідповідності, щоб тримати голову рівно, очі згідно горизонту. Маючи певні проблеми, організм намагається вижити, вертикалізувати себе, нахиляючи себе, компенсує, щоб голова була в правильному положенні, щодо справжньої горизонталі. Так проходить компенсаторна деформація обличчя, яка призводить до асиметрії.

Діти з зубощелепними недоліками можуть відставати в розвитку, вони фізично слабші, замкнуті, дратівливі і психічно неврівноважені. Естетичні порушення часто помітні при розмові, посмішці, деякі діти, соромлячись цього, починають менше посміхатися або прикривати рот під час розмови рукою, чим ще більше підкреслюють недолік, що викликає психічні травми, утворення комплексів. При наявності зубощелепних відхилень діти частіше хворіють,

схильні до карієсу зубів і хвороби ясен, зуби погано очищаються, що призводить до запалення ясен; можуть виникати хронічні захворювання шлунково-кишкового тракту (їжа недостатньо пережовується, травмує слизову оболонку). Патології розвитку зубощелепної системи завдають істотної шкоди не тільки здоров'ю, психологічному розвитку дитини, але і її соціальній адаптації [4].

Етіологія мовленнєвих, зубощелепних і міофункціональних порушень багатофакторна, може призводити до виникнення нових клінічних проявів у всьому організмі людини у вигляді неврологічної симптоматики, стоматологічних і логопедичних порушень, нейропсихологічних проблем.

На формування зубощелепної системи мають найбільший вплив загальні захворювання, спадкові та перинатальні фактори: патологія вагітності та пологів, неповноцінність статевих клітин батьків або гормональні зрушення в організмі вагітної жінки, будь-який вид психічного, фізичного, хімічного або біологічного впливу зовнішнього середовища, штучне вигодовування, ослаблення соматичного здоров'я дітей; психосоціальні фактори (зниження рівня мовленнєвої культури в суспільстві, професійна зайнятість батьків, збільшення частоти білінгвізму в сім'ї, вплив гаджетів на формування психічних і мовленнєвих функцій дитини), наявність стійких шкідливих звичок – патологічно звичних дій, в основі яких лежить хвороблива фіксація певних довільних дій (звичка смоктання пальців, пустушок чи інших предметів, звичка гризти нігті (32,8%), звичка смоктання верхньої або нижньої губи (24,4%), кусання губ і язика, поєднання звичок смоктання губ і гризти нігті (17,5%), звичка гризти ручки і олівці (18,4%), звичка смоктання язика і щік (11,2%), дихання ротом й інфантильне ковтання [4].

Поширеність шкідливих звичок у дітей з зубощелепними аномаліями становить 65,5%. Зубощелепні аномалії серед дітей зі шкідливими звичками зустрічаються в 74,3% [4].

Шкідливі дитячі звички заважають нормальному фізіологічному розвитку, поєднуються з тривожними розладами і тісно взаємопов'язані з психоневрологічними порушеннями.

Зубощелепні проблеми обумовлені і особливостями харчової поведінки сучасної людини, в раціоні якого переважає пюреподібна їжа, продукти м'якої та в'язкої консистенції, що сприяє розвитку лінощів жувальних, м'яких м'язів і м'язів мовлення.

Дисфункції зубощелепної системи супроводжуються психоневрологічними порушеннями, змінами сенсомоторного рівня мовлення та порушеннями опорно-рухової системи, і можуть призводити до патології інших систем людського організму.

Аналіз педагогічних та спеціальних літературних джерел свідчить про негативний вплив зубощелепних деформацій на розвиток мовлення дітей (звукимови, сформованості звуко-складової структури слова, артикуляційної моторики, динамічної організації рухів органів артикуляційного апарату). Розкривається залежність звукимови від міофункціональних та зубощелепних порушень, що вказує на необхідність особливої уваги до питань виявлення та комплексного супроводу дітей логопедом та ортодонтом, організованої міждисциплінарної взаємодії в допомозі дітям [5].

Міждисциплінарний підхід – спільна робота команди фахівців в області медицини, психології, педагогіки, логопедії. Сутність міждисциплінарного підходу полягає в подоланні кордонів між окремими дисциплінами, в розширенні можливостей взаємодії серед членів команди, в знаходженні спільної професійної мови, що збагачує співпрацю та дозволяє бачити дитину «цілісно» [1].

У визначеннях міждисциплінарної системи організації послуг можна виділити загальні ознаки: співпраця, колективна робота команди фахівців різних областей; взаємодія, комунікація; колегіальне рішення спільних підходів, рівноправне врахування думок всіх фахівців; інтерактивний процес, що припускає участь людини, орієнтація на індивідуальні потреби особи.

Фахівці, що входять до складу міждисциплінарної команди, повинні володіти навичками виявлення першочергових завдань, збору та обміну інформацією, оцінки рішень, мати спільні позиції в реалізації рішень та оцінці результатів.

Для успішної роботи команди необхідні такі особисті та професійні якості: вміння слухати і встановлювати контакт, відкритість, щирість, відвертість, вміння чітко викладати свої думки, готовність здійснювати зворотний зв'язок за результатами своєї діяльності, здатність йти на особистий і професійний ризик, готовність ділитися досвідом і знаннями.

При міждисциплінарній взаємодії, кожен фахівець, що працює в команді, має певні цілі: невролог бере участь в оцінці перинатальних факторів ризику, вивченні особливостей раннього розвитку дитини і актуального неврологічного статусу; психіатр оцінює психічний статус, визначає рівня сформованості психічних функцій у відповідності з віком; консультує батьків з питань психічного здоров'я, призначає медикаментозну терапію; отоларинголог (сурдолог) оцінює слухову функцію; стоматолог-ортодонт виявляє зубощелепні й міофункціональні порушення, дисфункції скронево-нижньощелепного суглоба, проблем з жуванням, ковтанням, неправильним положенням язика; остеопат консультує з метою профілактики, діагностики, лікування і реабілітації наслідків соматичних дисфункцій, що призведуть до порушення здоров'я; нейропсихолог визначає фундамент і ресурси, на яких буде будуватися корекційна робота, в процесі нейропсихологічної діагностики дефіцитарних психічних функцій і виявленні збережених функцій; логопед вивчає особливості формування мовлення, механізми, структуру і симптоматики мовленнєвих порушень, проводить корекцію наявних мовленнєвих розладів, планує і проводить корекційно-розвиткові заняття; спеціальний педагог (дефектолог) визначає освітній маршрут на даному етапі корекції, добирає методи і технології корекційно-розвиткового супроводу дитини [1].

Міждисциплінарний підхід суттєво допомагає в складанні індивідуальної програми допомоги дитині. Батькам відведена важлива роль у розвитку дитини, вони є учасниками міждисциплінарної команди і при оцінці дитини, і на етапі складання програми, і в процесі її реалізації. На етапі оцінки дитини та її сім'ї спільні обговорення дозволяють уникнути дублювання збору анамнезу різними фахівцями (вони задають лише специфічні уточнюючі питання), і допомагають скласти системне уявлення про дитину. На етапі складання програми допомоги – знання фахівців різних областей дають більше робочих гіпотез і допомагають виділити пріоритетний напрямок в корекції і розвитку дитини, з урахуванням її дефіцитів, ресурсів, потреб та інтересів. Спільне планування занять з вибором першочергових цілей на поточний момент і визначенням відповідального фахівця на даному етапі.

При плануванні профілактичної та корекційної роботи важливо забезпечити можливості комплексного підходу й тісної міждисциплінарної (медико-психолого-педагогічного) співпраці фахівців в організації допомоги дітям з зубощелепними, міофункціональними і мовленнєвими порушеннями [2]

Спільна робота в рамках міждисциплінарної команди фахівців – лікарів (педіатрів, неврологів, психіатрів, психотерапевтів, остеопатії, стоматологів, ортодонтів) і логопедів, нейропсихологів, психологів, педагогів, інструкторів ЛФК, є більш продуктивною і дозволяє провести діагностичні заходи за критеріями, розробленими фахівцями з урахуванням свого нозологічного профілю, визначити пріоритетний напрям корекції, запропонувати програму допомоги і представити рекомендації з лікування та профілактики. Командний підхід в рамках міждисциплінарної взаємодії відповідає сучасним запитам і батьків, і медичної спільноти в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Байрамова Л. Н., Белоусова М. В. Комплексная медико-психолого-педагогическая помощь детям с речевыми и зубочелюстными нарушениями: алгоритм междисциплинарного взаимодействия: учебно-методическое пособие. – Казань, 2016. – 63 с.
2. Гвоздева Ю. В. Дисфункция мягких тканей челюстно-лицевой области у детей: механизмы влияния на формирование зубочелюстной системы и возможности ранней коррекции с применением миофункциональной аппаратуры: автореф. дис. ... докт. мед. наук : 14.01.14 – стоматология. – Пермь, 2010. – 21 с.
3. Няшин Ю. И., Еловикова А. Н., Коркодинов Я. А и др. Взаимодействие зубочелюстной системы с другими системами человеческого организма в рамках концепции виртуального физиологического человека // Российский журнал биомеханики. - 2011. - № 3 (53). – С. 8–26.
4. Рублева И. А. Оценка взаимосвязи зубочелюстных аномалий и психоневрологических нарушений у детей 7-12 лет: автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.01.14 – стоматология. – Москва, 2010. - 25 с.
5. Хрестоматія з логопедії / Авторський колектив: Н. Базима, О. Качуровська, О. Козинець, Ю. Коломієць, С. Конопляста, Є. Линдіна, О. Ревуцька та ін. – К.: «Книга-плюс», 2019. – 496 с.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Рогова Олена Геннадіївна

к.ю.н., доцент

Харківська медична академія післядипломної освіти

м. Харків, Україна

Анотація: Безпрецедентний характер небезпеки для всього суспільства медико-біологічної надзвичайної ситуації природного характеру державного рівня, що склалася внаслідок розповсюдження COVID-19, обумовлює необхідність переосмислення та ревізії існуючих правових механізмів запобігання та протидії таким ситуаціям, мінімізації їх руйнівних наслідків. Аналіз чинного законодавства України дозволяє стверджувати, що сьогодні надзвичайно актуальною є потреба створення адекватного правового регулювання проблеми медичного сортування пацієнтів з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

Ключові слова: право на охорону здоров'я, пандемія, медичне сортування, біоетика, епідемічне благополуччя.

Як відомо, Розпорядженням Кабінету міністрів України (надалі – КМУ) «Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації» від 25 березня 2020 р. № 338-р було вирішено «з урахуванням поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, висновків Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо визнання розповсюдження COVID-19 у країнах світу пандемією, з метою ліквідації наслідків медико-біологічної надзвичайної ситуації природного характеру державного рівня, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення та відповідно до статті 14

та частини другої статті 78 Кодексу цивільного захисту України установити для єдиної державної системи цивільного захисту на всій території України режим надзвичайної ситуації до 31 жовтня 2020 року» [1].

Ключовим повідомленням цього Розпорядження КМУ стало запровадження в Україні режиму надзвичайної ситуації, визначення якої надано Кодексом цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI (надалі – Кодекс) [2]. Кодекс регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, реагуванням на них, функціонуванням єдиної державної системи цивільного захисту, та визначає повноваження органів державної влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, права та обов'язки громадян України, іноземців та осіб без громадянства, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності.

Для забезпечення «правової інфраструктури» цивільного захисту населення від надзвичайних ситуацій було ухвалено низку нормативно-правових актів, серед яких Постанови КМУ: «Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями» від 24 березня 2004 р. № 368; «Про затвердження Порядку ведення обліку надзвичайних ситуацій» від 9 жовтня 2013 р. № 738; «Про затвердження Плану реагування на надзвичайні ситуації державного рівня» від 14 березня 2018 р. № 223 (надалі – Постанова 223). Постановою 223 затверджено план реагування на НС державного рівня, що розроблено для впорядкування та координації дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів управління та сил цивільного захисту, суб'єктів господарювання, спрямованих на ліквідацію наслідків та надання допомоги постраждалим, у разі загрози виникнення або виникнення НС [3].

Безпрецедентний характер небезпеки для всього суспільства медико-біологічної НС природного характеру державного рівня, що склалася внаслідок розповсюдження COVID-19, обумовлює необхідність переосмислення та ревізії

існуючих правових механізмів запобігання та протидії таким НС, мінімізації їх руйнівних наслідків. Фактично, поширення COVID-19 стало жахливим, але красномовним індикатором готовності та здатності всіх систем цивільного захисту (як на національному, так і на глобальному рівні) ефективно реагувати на швидкоплинну ситуацію поширення пандемії. Цілком очевидною виявилася об'єктивна неспроможність багатьох національних систем цивільного захисту та охорони здоров'я ефективно протистояти темпам та масштабам поширення пандемії. У цьому сенсі не стали винятком і національні системи цивільного захисту населення та охорони здоров'я України. Найбільш невтішним висновком з цієї ситуації стало усвідомлення вразливості людської природи, незахищеності унікального індивідуального та громадського ресурсу – здоров'я.

В умовах стрімкого поширення пандемії коронавірусної хвороби на порядок денний постали найболючіші біоетичні конфлікти: 1) обмеження прав кожного члена суспільства (на свободу спілкування, пересування, самовираження, доступу до певних соціальних благ тощо) з метою забезпечення прав широкого загалу на епідемічне благополуччя; 2) загострення проблеми вибору методології надання медичної допомоги – окремим пацієнтам (індивідуалізований підхід з метою реалізації індивідуального права людини та задоволення її приватного інтересу) чи якомога більшій кількості постраждалих (задоволення публічного інтересу захисту громадського здоров'я); 3) медичне сортування, обумовлене неможливістю надати однакову кваліфіковану медичну допомогу всім, хто її потребує в умовах обмеженості ресурсів – часових, кадрових, фінансових, медикаментозних, технологічних тощо.

Організаційно-правові засади забезпечення громадян України та інших осіб, які перебувають на її території, екстреною медичною допомогою, у тому числі під час виникнення НС та ліквідації їх наслідків визначено Законом України «Про екстрену медичну допомогу» від 5 липня 2012 року № 5081-VI (в редакції від 16.10.2020) (надалі – ЗУ про ЕМД) [4]. Відповідно до цього Закону, на території України кожен громадянин України та будь-яка інша особа мають

право: здійснити виклик екстреної медичної допомоги (надалі – ЕМД); звернутися за отриманням ЕМД до найближчого відділення екстреної (невідкладної) медичної допомоги чи іншого закладу охорони здоров'я, який може забезпечити надання такої допомоги; повідомити лікуючого лікаря або працівників найближчого закладу охорони здоров'я незалежно від форми власності та підпорядкування про свій невідкладний стан або про невідкладний стан іншої людини.

Важливо підкреслити, що П.5 Ст.3 ЗУ про ЕМД встановлено, що «відмова у наданні медичної допомоги такому пацієнту або створення перешкод у її наданні не допускається і тягне за собою для осіб, які її допустили чи здійснили без поважних причин, відповідальність, визначену законом» [Там само]. Оскільки фактично неможливо надати медичну допомогу всім пацієнтам, які потребують її в умовах пандемії, «під прицілом» заходів кримінальної відповідальності, передбаченої Статтею 139 Кримінального кодексу України («Ненадання допомоги хворому медичним працівником») можуть опинитися чимало медичних працівників.

Біоетичний ефект пандемії виявився безжальним та цинічним: фактично медичні працівники, які надають допомогу пацієнтам з COVID-19 в умовах обмежених ресурсів, постійно перебувають у ситуації морально-етичного конфлікту та вибору – вони вимушені обирати, кого з пацієнтів врятувати, у той час, як інші пацієнти ризикують залишитися без медичної допомоги. Фактично, в умовах пандемії мова йде про застосування медичного сортування пацієнтів як основної методології надання медичної допомоги.

Відомо, що медичне сортування обґрунтував та впровадив у практику військово-польової хірургії видатний російський хірург М.І. Пирогов. В теперішній час принципи медичного сортування застосовуються не тільки під час військових конфліктів для надання медичної допомоги пораненим, а стали доктринальною основою медицини катастроф.

Доктрина медицини катастроф (надалі – МК) – медичне сортування, яке ґрунтується на необхідності надання ЕМД в максимально короткий термін якомога більшій кількості постраждалих, що мають шанс на виживання [5].

Як справедливо зазначає Р.Гревцова, військова медицина і медицина катастроф вже давно виробили правила медичного сортування. Але «війна з коронавірусом» має свої особливості. У багатьох зарубіжних країнах це врахували і прийняли нормативно-правові акти та / або етичні рекомендації, придатні для застосування лікарями в «ковідну добу»[6].

Наприклад, на сайті Швейцарської академії медичних наук (Schweizerische Akademie der Medizinischen Wissenschaften (SAMS)) ще у березні 2020 року були оприлюднені «керівні принципи», якими необхідно керуватися у інтенсивній терапії, у тому числі – під час пандемії коронавірусу. Мета цього документу – зняти з лікарів тягар моральної відповідальності в межах вибору критеріїв, на підставі яких здійснюється пріоритетний вибір пацієнтів для надання першочергової медичної допомоги [7].

На жаль, вітчизняна система охорони здоров'я дуже повільно «повертається обличчям» до викликів, на які необхідно було реагувати ще вчора. Проблемне – як з етичною, так і з юридичної точок зору – питання медичного сортування пацієнтів, хворих на Ковід (або з підозрою на Ковід) залишається неврегульованим. Щоправда, на офіційній Інтернет-сторінці Державного експертного центру МОЗ України оприлюднено Адаптовану клінічну настанову, рекомендовану Наказом МОЗ України від 15 січня 2014 № 34 «Медичне сортування, засноване на доказах», яка призначена для медичного персоналу, який може бути залучений до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, та розрахована на особовий склад бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги першої та другої черги територіальних центрів ЕМД та МК, закладів охорони здоров'я та особовий склад ДСНС та МВС України – безпосередніх учасників ліквідації наслідків НС, викладачів, студентів та слухачів медичних навчальних закладів [8].

З часу проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу чинним залишається Наказ МОЗ України «Про затвердження Загальних вимог щодо проведення медичного сортування постраждалих і хворих та форм медичної документації» від 18.05.2012 № 366 (надалі – «Загальні вимоги»). Цим Наказом було визначено правові, організаційні засади та порядок проведення медичного сортування постраждалих і хворих на догоспітальному етапі та в приймальних відділеннях (відділеннях невідкладної медичної допомоги) закладів охорони здоров'я, у тому числі при госпіталізації постраждалих унаслідок надзвичайної ситуації під час підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу [9].

«Загальні вимоги» визначають медичне сортування як розподіл постраждалих і хворих (далі - постраждалі) на категорії з ознаками потреби в однорідних лікувально-профілактичних та евакуаційних заходах відповідно до медичних показань, обсягів наданої медичної допомоги на кожному етапі медичної евакуації та порядку евакуації. Медичне сортування проводиться, ураховуючи необхідність застосування конкретних лікувальних заходів: зменшення наслідків травм (захворювань), які загрожують життю постраждалих; попередження розвитку ускладнень, зменшення їх тяжкості; підготовка та проведення евакуації [Там само].

Аналіз «Загальних вимог» дозволяє визначити найважливіші принципи медичного сортування:

1) головними критеріями медичного сортування на чотири сортувальні категорії виступають *стан здоров'я та потреба в однорідних лікувальних та евакуаційних заходах відповідно до медичних показань*;

2) проводиться медичними працівниками (лікарями, фельдшерами, медичними сестрами) (П.3 Розділу III «Загальних вимог»);

3) здійснюється безперервно протягом усього процесу надання медичної допомоги та проведення евакуації. Сортувальна категорія постраждалого може

змінюватись у випадку покращення чи погіршення стану його здоров'я (П.4 Розділу III «Загальних вимог»).

У разі підозри на наявність у постраждалих небезпечного інфекційного захворювання медичне сортування здійснюється з виконанням протиепідемічних заходів (П.7 Розділу V «Загальних вимог») [9].

Важливо підкреслити, що «Загальні вимоги» містять розділ VI «Проведення медичного сортування в приймальних відділеннях закладів охорони здоров'я при масовій госпіталізації постраждалих унаслідок НС», у якому визначено найважливіші принципи медичного сортування у зазначених умовах.

На нашу думку, модель медичного сортування пацієнтів, визначену Наказом МОЗ України «Про затвердження Загальних вимог щодо проведення медичного сортування постраждалих і хворих та форм медичної документації» від 18.05.2012 № 366, можна було б використати для розробки сучасної моделі медичного сортування хворих на гостру респіраторну хворобу COVID-19, спричинену коронавірусом SARS-CoV-2.

Відповідно до заяви міністра охорони здоров'я Максима Степанова, МОЗ активує протокол медичного сортування пацієнтів з пріоритетом надання медичної допомоги у тому випадку, коли ресурси системи охорони здоров'я вичерпані, а щоденна кількість хворих – приблизно 20 тисяч хворих [10]. Це означає, що, відповідно до плану боротьби з COVID-19, розробленого МОЗ України, проблема медичного сортування може бути вирішена тільки якщо епідемічна ситуація в Україні досягне четвертого(найвищого) рівня небезпеки.

Видається слушною та обґрунтованою пропозиція Р.Гревцової розробити і прийняти Методичні рекомендації щодо розподілу серед пацієнтів обмежених ресурсів охорони здоров'я в умовах COVID-19. Таку роботу вже розпочато в рамках Українського відділення Міжнародної мережі відділень Кафедри ЮНЕСКО з біоетики (з центром у м. Хайфа) [9].

На нашу думку, саме у форматі «Методичних рекомендацій» доцільно визначити коло суб'єктів, які наділені компетенцією здійснювати медичне

сортування; принципи та алгоритм медичного сортування в умовах пандемії, а також юридично-значущі наслідки недотримання зазначених методичних рекомендацій. З урахуванням значного міжнародного досвіду розробки та впровадження аналогічних методичних рекомендацій (керівних принципів тощо), що вже напрацьовано у багатьох розвинутих країнах світу, доцільно провести фахову науково-практичну дискусію, яку модель медичного сортування доцільно впровадити в Україні (утилітаризм, егалітаризм чи більш складні за переліком критеріїв вибору моделі).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації: Розпорядження КМУ від 25 березня 2020 р. № 338-р (в редакції від 29.08.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/338-2020-%D1%80#n5>.
2. Кодекс цивільного захисту населення від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#n189>.
3. Про затвердження Плану реагування на надзвичайні ситуації державного рівня: Постанова КМУ від 14 березня 2018 р. № 223. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223-2018-%D0%BF#Text>.
4. Про екстрену медичну допомогу: Закон України від 5 липня 2012 року № 5081-VI (в редакції від 16.10.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17#Text>.
5. Кузьмін В.Ю., Іскра Н.І. Медичне сортування – доктрина медицини катастроф. URL: <https://urgent.com.ua/ua-issue-article-368>
6. Гревцова Р. Про COVID-19, медичне сортування (тріаж), етику і право. URL: <https://www.facebook.com/radmila.hrevtsova>.
7. Петров И. Как швейцарские медики будут решать, кому жить, кому умереть? URL: <https://www.swissinfo.ch>.
8. Медичне сортування, засноване на доказах: Адаптована клінічна настанова, рекомендована Наказом МОЗ України від 15 січня 2014 № 34. URL:

https://dec.gov.ua/wp-content/uploads/images/dodatki/2014_34_ekstrena_MD/2014_akn_medychne_sortuvannya.pdf.

9. Про затвердження Загальних вимог щодо проведення медичного сортування постраждалих і хворих та форм медичної документації: Наказ МОЗ України від 18.05.2012 № 366. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0884-12#Text>.

10. Луценко Є. МОЗ запустить протокол медичного сортування хворих, коли щодоби виявлятимуть по 20 тисяч людей із COVID-19. URL: <https://hromadske.ua/posts/moz-zapustit-protokol-medichnogo-sortuvannya-koli-shodobi-viyavlyatimut-po-20-tisyach-hvorih-iz-covid-19>.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АКТА ЗВІРКИ РОЗРАХУНКІВ ЯК НЕОБХІДНОГО ЕЛЕМЕНТУ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ТА КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Сіренко Олена Вікторівна

к.е.н.

Прийдак Тетяна Борисівна

к.е.н.

Криворучко Анна Сергіївна

Солодкий Володимир Миколайович

ЗВО Магістр, спеціальності Облік і оподаткування

Полтавська державна аграрна академія

м. Полтава, Україна

Вступ. Розвиток ринкових відносин підвищує відповідальність і самостійність підприємств у виробленні й ухваленні управлінських рішень для забезпечення ефективності розрахунків із дебіторами та кредиторами. Збільшення або зниження дебіторської й кредиторської заборгованості приводить до зміни фінансового стану підприємства. На підставі цього необхідно проводити постійний моніторинг і аналіз стану розрахунків підприємства. В цьому питанні особливого значення набуває питання якісного документального оформлення проведеної перевірки.

Ціль роботи. Довести важливість документального оформлення акту звірки взаємних розрахунків для забезпечення ефективного управління дебіторською та кредиторською заборгованостями.

Матеріали й методи. Загальні проблеми управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємств розглядалися як вітчизняними, так і зарубіжними авторами, зокрема: В. С. Бєлозерцев, І. О. Бланком, Ф.Ф. Бутинець, В. В. Брюховецький, М.Ф. Ван Бреда, Ю. А. Вериگی, С. Ф. Голов, П. Є. Житного, М. В. Єрмолаєвою, Н. А. Канцедаль, В. А. Кулик, З. М. Левченко,

Г. Кірейцевим, Ж.-Б. Коллі, В. Я. Плаксієнком, О.Рижиковою, Я. В. Сливка, Л. К. Сук, Ю. М. Тютюнник, А. О. Фатенок-Ткачук, Е.С. Хендріксена, М. П. Хохлов, В. Г. Швець, В.В. Ясишеноїта іншими науковцями.

Результатий обговорення. Грошові розрахунки є цілісною системою, яка передбачає та включає в себе: надходження й витрачання грошових коштів, розподіл грошових розрахунків на готівкові та безготівкові, взаємозв'язок дебіторської та кредиторської заборгованостей.

В питанні якісного ведення розрахункових операцій та своєчасності здійснення оплат важливе значення має саме документальне оформлення. Так, на приклад, документування розрахунків між постачальниками та підрядниками може залежати від: терміну оплати (попередня або наступна); та форм (каса або розрахунковий рахунок) (рис. 1).

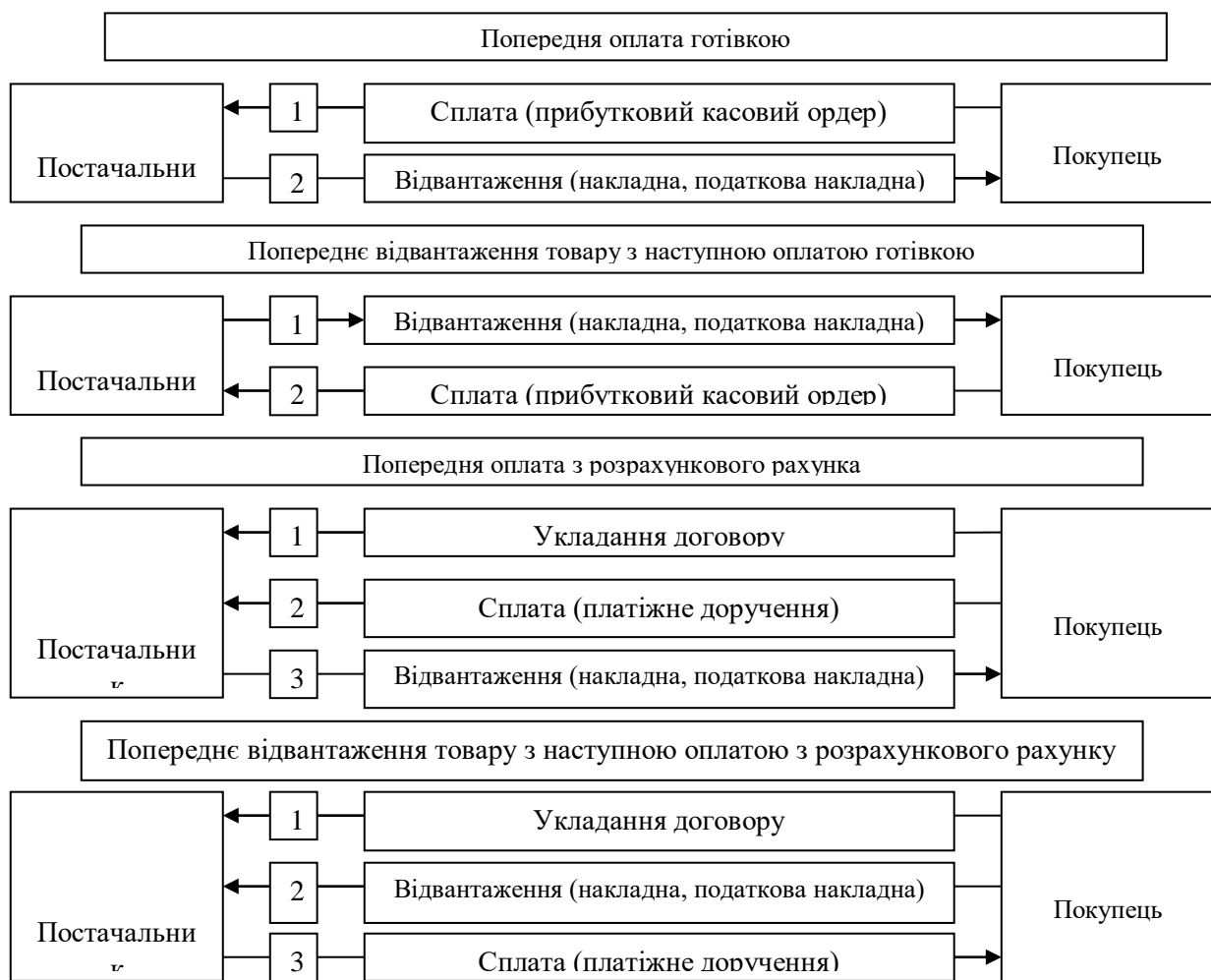

Рис. 1. Документування розрахунків між постачальниками та покупцями залежно від терміну та форм оплати

Питання ефективного управління дебіторською та кредиторською заборгованістю залежить від якісної системи внутрішнього контролю на підприємстві. Проте слід окрему увагу приділити саме складанню Акта звірки взаємних розрахунків з дебіторами та кредиторами, що дає можливість отримати дані про реальний стан заборгованості.

Складання Акта звірки дозволяє не тільки дослідити розрахунки з підприємством-дебітором, а й з позиції внутрішнього контролю отримати необхідну інформацію про співробітників відділу продажів суб'єкта господарювання, відповідальних за конкретну операцію.

Акт звірки складається безпосередньо під час інвентаризації розрахунків. Однак, можливо складання і в інший період, обумовлений договором виконання робіт, надання послуг, купівлі-продажу тощо. Звіряти розрахунки можна як у розрізі одного окремого, так й у межах усіх укладених із контрагентом договорів [3].

Отже, Акт звірки складає одна сторона (кредитор) за даними свого бухгалтерського обліку, та інша сторона (дебітор) відображає в акті дані свого бухгалтерського обліку. В Акті звірки обидві сторони виводять сальдо на відповідну дату за дебетом та кредитом відповідного рахунку бухгалтерського обліку.

Типову форму Акта звірки взаємних розрахунків між контрагентами законодавством не затверджено, тому на практиці кожне підприємство складає його у довільній формі (рис. 2) і затверджує самостійно з урахуванням Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженого наказом Мінфіну від 24.05.1995 № 88, та Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV [1].

Слід зазначити, що звірка розрахунків є добровільним кроком бухгалтерії, а її проведення з ініціативи одного з контрагентів не є обов'язком для іншого [2].

Акт звірки розрахунків з дебіторами та кредиторами									
23 вересня 2019 р.						№28			
Первинний документ			За даними обліку СТОВ «Авангард»			За даними обліку ТОВ «Акорд»			Розбі жност і
назва	дата	номе р	Дт	Кт	Сума, грн	Дт	Кт	Сума, грн	
Сальдо на 01.02.2019									
Платіжне дорученн я	01.02.20 19	56	371	311	12000,0 0	311	681	12000, 00	-
Акт прийманн я- передачі продукції	01.07.20 19	361	201	371	5000,00	681	701	5000,0 0	-
Сальдо на 01.09.2019			371	-	7000,00	-	681	7000,0 0	

Акт звірки розрахунків із дебіторами та кредиторами складено у двох екземплярах.

Голова правління СТОВ «Авангард» Директор ТОВ «Акорд»
 _____ Луповський В. І. _____ Сухова О. І.

Головний бухгалтер СТОВ «Авангард» Головний бухгалтер СТОВ
 «Акорд»
 _____ Куценко Л. П. _____ Резва С. В.

Рис. 2. Запропонована форма Акта звірки розрахунків з дебіторами та кредиторами

На практиці при звірванні розрахунки може виявитись, що за той самий період може виявитись, що за той самий період зобов'язання контрагентів різняться. Наприклад, виявлено так звані невідфактуровані постачання, тобто постачання, за якими відсутні первинні документи від постачальника. За цих

обставин підприємство-постачальник має надати підприємству-покупцю ці документи або повідомити про причини їх неподання чи про відсутність такої заборгованості. Якщо у даних документах отримувач невідфактурованих поставань виявить зміну їх ціни або кількості, він має провести в обліку відповідні коригування. Якщо до кінця звітного періоду розбіжності не усунені або залишились нез'ясованими, розрахунки з дебіторами і кредиторами відображаються кожною стороною в сумах, що впливають із записів у бухгалтерському обліку і визнаються нею правильними (пп7.2 п. 7 р. III Положення 879). [4]. З метою для підвищеного контролю та правильного управління зобов'язаннями підприємства пропонуємо скласти аналітичну таблицю кредиторської заборгованості перед постачальниками та підрядниками. Основою даної таблиці повинні бути терміни і виконання умов погашення (табл. 1).

Таблиця 1

Аналітична таблиця контролю та управління кредиторською заборгованістю перед постачальниками та підрядниками

Постачальник	Кредиторська заборгованість перед постачальниками та підрядниками				з неї прострочена					
	Всього	у т. ч. за термінами погашення, грн			термін прострочення			сума, грн	Причини виникнення	Вжиті заходи
		до 3 міс.	від 3 до 6 міс.	від 6 до 12 міс.	до 3 міс.	від 3 до 6 міс.	від 6 до 12 міс.			
Постачальник № 1	23000	20000	-	3000	5000	-	500	5500	Брак вільних коштів	Взято позику банку
Постачальник № 2	48500	-	40000	8500	-	2000	-	2000	Помилка бухгалтера	Стягнуто штраф з винної особи
Постачальник № 3	15000	15000	-	-	-	-	-	-	-	-

Для контролю за кредиторською заборгованістю також пропонуємо використання і аналітичної таблиці (табл. 2).

Таблиця 2

Інформація щодо кредиторської заборгованості підприємства

Постачальник	Дата погашення заборгованості		Відхилення, +, – (гр.4 – гр.3)
	за графіком	фактично	
Постачальник № 1	15.06.17	15.07.17	30 днів
Постачальник № 1	23.08.17	12.09.17	20 днів
Постачальник № 1	24.09.17	24.09.17	-

Оскільки дана таблиця містить інформацію про заборгованість кожного постачальника за договорами, термінами погашення заборгованості як за графіком, так і фактично, виникає можливість визначення за кожною операцією, здійсненою з постачальниками і підрядниками, дотримання встановлених у договорах термінів постачання товарно-матеріальних цінностей (виконання робіт) і своєчасність розрахунків з ними.

Особливостями формування Акта звірки розрахунків з постачальниками та підрядниками є відсутність встановлених строків проведення звірки, порядку її проведення та єдиної форми документів, які повинні оформлятися сторонами. На практиці виділяють формальний та неформальний підходи до процесу звіряння, вибір яких залежить від рівня довіри між підприємствами. Для систематизації процесу звіряння та для уникнення проблем, пов'язаних з формуванням Акта звірки розрахунків, необхідні правова регламентація з боку держави та наявність єдиної методологічної бази.

Висновки. Запропоновані макети таблиць можна застосовувати на підприємствах для здійснення поточного внутрішнього контролю за дебіторською та кредиторською заборгованістю, що дозволить знизити ризик можливості виникнення простроченої чи безнадійної заборгованості та сприятиме покращенню розрахунково-платіжної дисципліни. Разом з тим складання акту звірки розрахунків за запропонованою формою дозволить більш якісно здійснювати управління заборгованістю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
2. Брюховецький В. В. Як стимулювати контрагента підписати акт звірки розрахунків. URL: <https://gorodenko.wordpress.com>.
3. Левадський І. Як скласти акт звірки взаєморозрахунків. URL: <https://www.budgetnyk.com.ua/article/>
4. Рижикова О. Хто кому винен: інвентаризація розрахунків із дебіторами та кредиторами. *Інвентаризація – 2018. Бухгалтерія*. Спецвипуск/ 2018. № 17. С. 38–43.
5. Фатенок-Ткачук А. О., Данилко А. Р. Особливості методики формування акта звірки розрахунків з постачальниками та підрядниками. *Економіка і суспільство*. . 2017. Випуск № 10С. 815 –822.

ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМНОЇ СИТУАЦІЇ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА

Сірікова Людмила Ігорівна

заступник директора школи

з навчально-виховної роботи

учитель вищої кваліфікаційної категорії

учитель-методист

Школа І-ІІІ ступенів №25

Шевченківського району м. Києва

Україна

Анотація: У статті висвітлено історичне становлення, значення розвивального навчання в цілому та використання методики проблемної ситуації на уроках мистецтва, зокрема, для освітнього процесу та розвитку навчальних компетентностей здобувачів освіти. Проаналізовано експеримент щодо впливу та значення практичної діяльності здобувачів освіти на результати якості освітнього процесу на уроках «Мистецтва».

Ключові слова: розвивальне навчання, проблемна ситуація на уроках «Мистецтва», практична діяльність, психологія проблемного навчання.

Умови існування та розвитку сучасного суспільства, зміни професійних орієнтирів, виклики щодо видів та форм комунікації, потребують від людини активізації всіх її знань, умінь і навичок, основи яких повинні бути закладені та сформовані у шкільні роки. Соціальні, політичні, морально - етичні проблеми сьогодення, психо-інтелектуальна матриця нових поколінь дедалі відчутніше формують стратегічні і тактичні орієнтири сучасної освіти. Будь-які перетворення в суспільстві та адаптування до них людини не тільки не можливі, але й є небезпечними без формування фундаментальних духовних

потреб, інтересів, морально-етичних якостей особистості, які в майбутньому сформулюють її ціннісне кредо та спрямують життєві орієнтири. Культура характеризує рівень освіченості та вихованості окремої людини, такі її риси як тактовність, ерудованість, моральність, толерантність як до традицій етносів і країн, соціальних та професійних прошарків суспільства, так і до окремої особистості. Сучасне становище у світі доводить, що вихід за межі культури, як царини діяльності й активності людини, призводить до фундаментальних порушень і деформації умов людського існування. А, враховуючи поліетнічність, полікультурність та полірелігійність сучасного світового суспільства, викладання в школі мистецьких дисциплін, при вивченні яких учні знайомляться із культурами, звичаями, традиціями народів світу, є життєво необхідним.

Репродуктивні методи засвоєння знань та розвитку навичок наразі втратили свої позиції у комплексі методів навчання. Сучасні діти потребують зовсім інших підходів у навчанні, ніж просто «списати», «повторити», «зробити, як я» (окрім випадків, коли такі вправи мають певну мету в розвитку певних психо-моторних та інших навичок). Найголовніше завдання вчителя – не просто дати певний обсяг знань (їх можна отримати з багатьох джерел), а зробити знання тим інструментом, яким діти будуть вибудовувати своє життя та життя суспільства у майбутньому. Діти повинні знати місце та спосіб отримання певного знання та його застосування для вирішення проблеми.

Особливе значення такий освітній підхід має на уроках мистецького циклу. Відповідь учителя на питання учня «для чого мені уроки музичного мистецтва, образотворчого чи мистецтва взагалі» - «тому що, так треба, чи тому, що вони є у шкільній програмі» - не задовольняє сучасних дітей. Вони повинні відчувати, насамперед практичне значення, власне, для самого себе, вивчення цих предметів та витраченого на це власного часу. Тому ми вважаємо створення на уроці проблемної ситуації, причому, пов'язаної не з самим предметом, а із конкретною життєвою ситуацією, змодельованою вчителем, найбільш дієвою моделлю побудови уроку. Удосконалення освітнього процесу

в сучасній школі постійно потребує підвищення ефективності підготовки дітей до більш глибокого та всебічного пізнання оточуючої дійсності, основною рисою якої є швидкість та кардинальність змін за короткий проміжок часу. В ракурсі цих вимог перед системою загальної освіти стоїть завдання не тільки передачі учням фактичної інформації про основи наук, але й інтенсивного формування їх мислення і вміння самостійно знаходити, засвоювати та застосовувати на практиці ці знання.

Проблема взаємозв'язку навчання та розвитку є глобальною для психолого-педагогічної науки. Видатні філософи, педагоги, вчені протягом існування цивілізації по-різному визначали сутність навчання, мету, завдання, форми, способи та методи його організації. Так одним з перших представників розвивального навчання можна вважати ще Сократа (469 - 399 до Р. Х), який застосовував у своїй школі евристичний метод навчання у вигляді бесід і назвав його маевтикою. Інший видатний філософ, Платон (427 - 347 до Р. Х) і в педагогічній діяльності, і в наукових працях використовував метод діалогу. На його думку, навчання та радість пізнання повинні бути нероздільними; навіть поняття "школа" в перекладі з латинської мови означає "дозвілля".

У епоху середньовіччя педагогіка переживала певний занепад, поступово перетворюючись у схоластику. Навіть диспути були схоластичними. У навчальних закладах застосовувалось репродуктивне навчання. Але кардинальні зміни, які внесла в життя епоха Відродження, торкнулися і педагогіки. Вже в працях учених, письменників і філософів можна знайти спроби застосування проблемного навчання. Французький філософ М. Монтень (1533-1592) наголошував на великому значенні гуманістичних методів, принципі "м'якої руки" для системи. Він вважав, що навчання повинно бути радісним, добровільним, і, найголовніше, свідомим процесом. Філософ підкреслював, що не можна відмовлятися від розвитку творчої активності, розумових здібностей і навиків самостійного мислення учнів [1]. Ян Коменський, видатний чеський філософ і педагог-гуманіст, який народився у рік смерті Монтеня - у 1592 році, зробив великий внесок у сучасну теорію і

практику освіти. Ще на початку XVII століття Коменський висловив педагогічні ідеї, які лише після декілька сотень років стали загальновизнаними в практичній педагогіці. Для активізації навчально - виховного процесу видатний педагог радив використовувати навчальні ігри, які є елементами проблемного навчання.

Епоха Просвітництва, квінтесенцією якої було саме просвітництво і навчання, вже конкретно виявила суть проблемного навчання. Великий філософ, педагог, просвітитель Ж.Ж. Руссо (1712-1778) окреслив її таким чином: "Хай він (учень) досягає знання не через вас (педагогів), а через самого себе, хай він не заучує науку, а осягає її сам" [2, 3]. Цей французький мислитель дійсно вважається одним з видатних педагогів-гуманістів: його розуміння самодостатності дітей, необхідності їх самостійності і активності в процесі навчання становить основну мету освіти - розвиток учнів.

В кінці XVIII - початку XIX-го ст. видатний швейцарський педагог І.Г.Песталоцці (1746-1827), розробив концепцію елементарної (або поелементної освіти); основними принципами якої були діяльнісний підхід до процесу навчання і активна самостійна робота учнів на противагу катехізисному (догматичному) навчанню. Ідею розвивального навчання Песталоцці К.Д. Ушинський назвав великим відкриттям. Сам К.Д. Ушинський (1824-1870) здійснив вагомий внесок у світову педагогіку [4]. Його освітня концепція майже наблизилася до основ проблемного навчання. Основною метою освіти він вважав розвиток активної і творчої особистості. В процесі навчання, вважав К.Д. Ушинський, важливим є створення атмосфери співпраці учня і педагога. Він визнавав найбільш ефективним маєвтичний метод Сократа. Педагог також був переконаний, що завдання освіти полягає не тільки в передачі тому, хто вчиться, знань, умінь і навичок, а що, навчаючи, треба розвинути в ньому бажання і здатність самостійно, без учителя, набувати нових знань".

Розробку концепції І.Г. Песталоцці продовжив німецький педагог А. Дистерверг (1790-1866), сформулювавши 33 закони і правила розвиваючого

навчання. Розуміння педагогом сутності проблемного можна визначити за його відомим афоризмом: "Поганий вчитель підносить істину, хороший - вчить її знаходити" [5]. Основними принципами ефективного навчання Дистирверг вважав: зацікавленість, самодіяльність і активність учнів.

Але у XX столітті концепція проблемного навчання отримала новий розвиток, який пов'язаний, в першу чергу, з американським психологом і педагогом Дж. Дьюї (1859-1952). Його педагогічна теорія має назву «інструментальна педагогіка» або "навчання шляхом роботи". Її суть полягає в тому, що дитина повинна отримувати досвід і знання в процесі самостійного дослідження, виготовлення різних макетів і схем, провадження дослідів, знаходження відповідей на неоднозначні питання і таке інше. На думку Дьюї, для повноцінного інтелектуального розвитку і освіти достатньо початкової пізнавальної активності і допитливості дитини, тому в процесі навчання педагог повинен допомагати дитині в пізнанні тільки того, про що вимагає сама дитина. Цей радикалізм та обмеженість призвели до того, що теорія Дьюї не витримала критики і зникла навіть з американської педагогіки. Але багато інших, більш зважених його думок, визнаються справедливими і актуальними і до тепер. Наприклад, важливість застосування в педагогічному процесі ігрових і проблемних методів, формування критичного мислення, що сприяє активному і свідомому засвоєнню навчального матеріалу. Дьюї розробив основні правила нового специфічного методу навчання, названого «дослідженням», в якому навчання відтворює хід реальних подій, що мали місце в науці і техніці.

В Україні дослідження в галузі проблемного навчання повною мірою почалися в 60-х роках XX століття як альтернатива масовому нормативному навчанню. Концепція спочатку ґрунтувалася на тенденції посилення ролі учня в навчально - виховному процесі, розумінні необхідності їх особливого розвитку. Розробкою проблемного навчання як концепції в цілому, та його аспектів займалося багато вчених і практиків: М.Н. Скаткін, І.Я. Лернер, В. Оконь, Н.А. Менчинська, М.А. Данилов, Ю.К. Бабанський, М.І. Махмутов, А.М. Матюшкін, А.В. Хуторський та багато інших.

Проблемне навчання, як свідчать результати психолого - педагогічних досліджень, сприяє розвитку творчої активності учнів, забезпечує глибоке і міцне засвоєння навчального матеріалу. Проблемне навчання спрямоване на подолання недоліків традиційної системи навчання та набуття учнями вмінь і навичок самостійного мислення, які розкриваються в ході вирішення проблемних завдань, привертають до себе увагу школяра своєю незвичністю, зацікавленістю вирішення, необхідністю мислити. Під час зосередженої інтенсивної роботи учень намагається осмислити, пояснити явище, розвивати своє мислення. В системі проблемного навчання відтворюються умови для того, щоб навчити учнів логічно мислити, зробити навчальний матеріал більш змістовним та цікавим. Під час проблемного навчання учні повинні самостійно набувати невідомі їм знання та докази, що сприяє розвитку теоретичного мислення дітей.

У цих роботах доведено, що проблемне навчання має значні переваги перед репродуктивним, оскільки під час вирішення проблемних завдань метою учня стає отримання кінцевого результату. В зв'язку з цим активність учня піднімається на новий рівень, у нього виникає глибокий пізнавальний інтерес, який і визначає мотиви його пізнавальної діяльності. Під час проблемного навчання учні самі повинні набути невідомих знань і доказів. Такий процес засвоєння знань подібний до наукового пізнання. Його особливістю є те, що учні засвоюють і «відкривають» вже відомі іншим знання, але саме для них - це новий пошук, який потребує активної діяльності. «Активність - це властивість не мислення, не пам'яті, а людини, як суб'єкта діяльності» [6]. Як доводять дослідження, продуктивна активність учня підвищується, коли перед ним виникає проблема, для вирішення якої відомі їй засоби діяльності недостатні і виникає потреба пошуку нових. А.М. Матюшкін підкреслює, що розвиток інтелектуальних можливостей учня «відбувається лише за умов послідовного та систематичного вирішення інтелектуальних завдань, проблемних ситуацій, що створюються учителем» [7].

Гончаренко С.У. дає таке визначення проблемного навчання: проблемне навчання - один з типів розвиваючого навчання, істотною відмінністю якого є зближення психології мислення людини з психологією навчання. Проблемне навчання найповніше відповідає завдання розвитку творчого мислення учнів. Суть проблемного навчання полягає в пошуковій діяльності учнів, яка починається з постановки питань, розв'язання проблем і проблемних завдань, закладених у навчальних програмах, у проблемного викладі і поясненні знань учителем, у різноманітній і самостійній роботі учнів. У проблемного завданні, на відміну від не проблемного, завжди прихована суперечливість [8].

Значний внесок в розробку психологічних основ проблемного навчання вніс відомий вчений - психолог Л.С. Виготський. Особливу цінність має його теорія про «зону найближчої дії», тобто, на думку вченого навчання повинно забігати вперед і підтягувати розвиток дитини за собою [9]. Саме ця ідея стала основою психологічних досліджень А.Н. Леонтьєва, Г.С. Костюка, П.Я. Гальперіна, Д.Б. Ельконіна, В.В. Давидова, Н.Л. Богоявленської. Переваги методу «самостійного відкриття» над репродуктивним навчанням доводяться в роботах зарубіжних авторів (Я. Бертецького, Е. Хаблора, В. Оконя, Х. Века, А. Каріна та ін).

С.І. Ожегов у своєму словнику дає тлумачення проблеми, як складного питання, задачі, які потребують вирішення, дослідження. У навчальному посібнику з філософії за редакцію І.Ф. Надольського подається таке визначення: проблема - це форма і засіб наукового пізнання, що являє собою єдність двох змістовних елементів знання про незнання і передбачення можливості наукового відкриття. Проблема є відображенням проблемної ситуації, яка об'єктивно виникає в процесі розвитку суспільства як протиріччя між знанням та потреби людей у будь - яких результативних практичних та теоретичних діях і незнанням шляхів, засобів, знарядь їх реалізації.

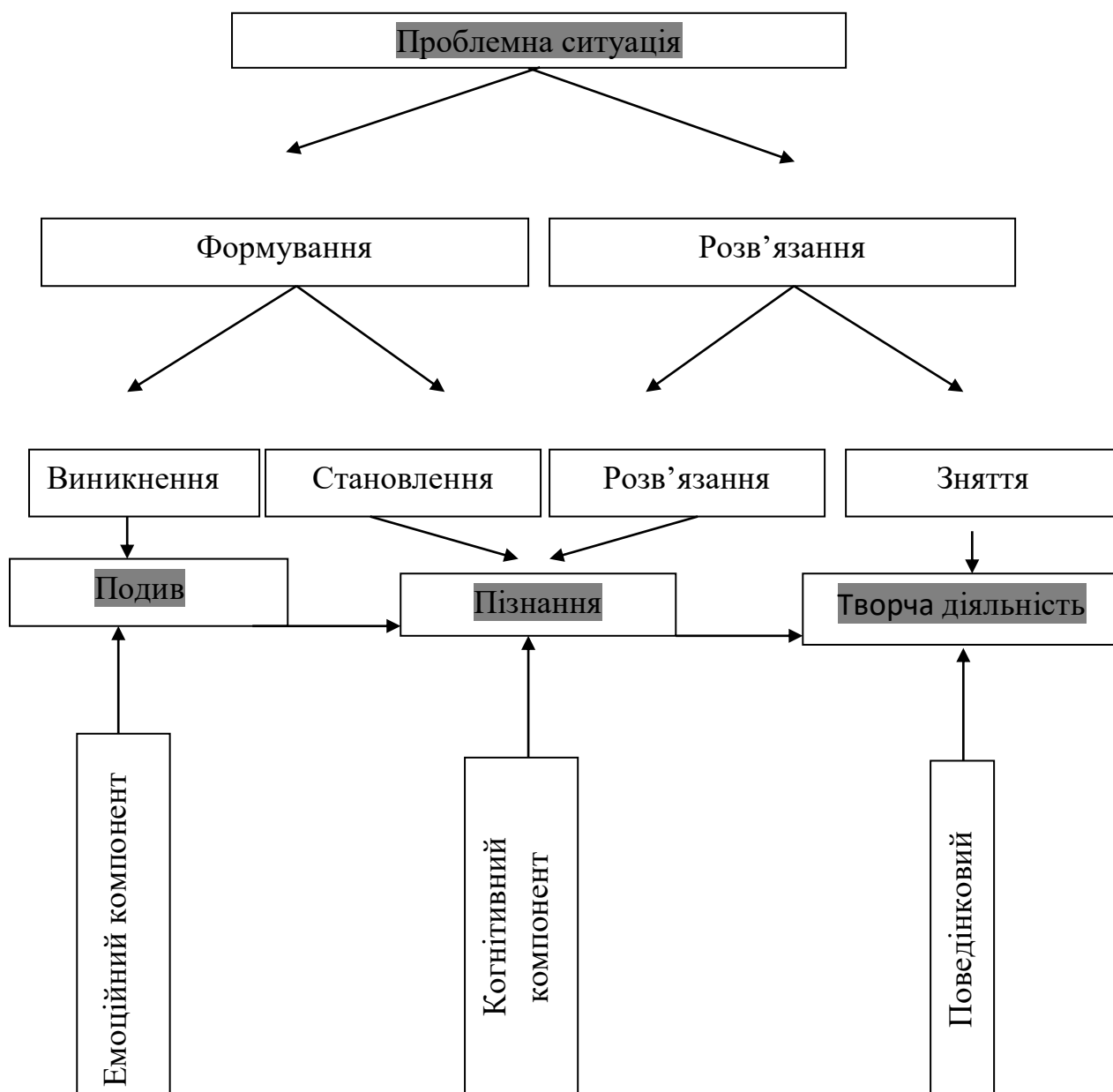
Ситуація - це сукупність певних обставин. Реалізація проблемного навчання відбувається за допомогою створення проблемної ситуації на уроці. Класичні визначення проблемної ситуації здебільшого даються через стан

утруднення (С.Л. Рубінштейн, В. Оконь, Т.В. Кудрявцева, С.У. Гончаренко). Проблема як знання про незнання відображає негативний момент проблемної ситуації, який свідчить про обмеженість суб'єкта, його пізнавальних та практичних можливостей на певному етапі розвитку. Проблема - це етап зародження нових знань, що має активний пошуковий характер, в якому об'єктивний зміст не відділений від суб'єктивного. Отже, для визначення структурних компонентів проблемної ситуації необхідно враховувати її об'єктивний бік, тобто суперечність між тим, що треба подолати, і недостатністю наявних засобів для досягнення мети, а також суб'єктивний бік як усвідомлення суб'єктом цієї суперечності, котре виявляється у визначенні завдання, як ознаки того, що проблему сприйнято. Функціонування будь - якої проблемної ситуації від моменту її виникнення і до моменту вирішення в пізнавальній діяльності учня має двофазний характер. Перша фаза містить ті психічні процеси, які забезпечують формування проблемної ситуації, її усвідомлення, друга - процеси, які допомагають розв'язанню, вирішенню протиріч за зняття емоційного напруження.

Учень, опинившись між двома протилежностями – потреба у розв'язанні проблеми – недостатність інформації для вирішення завдання та шляхів і джерел її поповнення – потрапляє під вплив пізнавальних інтересів та практичної необхідності виконати завдання. І, що цікаво, він хоче зробити це з позитивними емоціями, що є досить логічним та виправданим. ,

Ось саме тут на допомогу приходить практична діяльність, особливо, якщо завдання виконуються у форматі навчального проєкту, що дозволяє кожному здобувачеві освіти виконувати саме ту роботу, до якої в нього є хист і здібності, що є суттєво важливим для виникнення позитивного психологічного стану.

Та ще й сприяє розвитку вміння працювати в команді, що є важливою життєвою компетентністю. Наочно це можна представити таким чином (Мал.1):

Мал. 1 Функціонування проблемної ситуації

Під час виникнення проблемної ситуації першою реагує емоційна сфера особистості. За Леонтьєвим О.Н., емоції - психічний процес імпульсивної регуляції поведінки, заснований на почуттєвому відображенні значущості зовнішніх впливів, загальна, генералізована реакція організму на такі впливи (від лат. «emovere» - хвилюю, збуджую). П.В. Симонов визначає емоції як психофізіологічний процес внутрішньої регуляції діяльності людини, котрий відображує суб'єктивне оціночне ставлення до існуючих або можливих ситуацій або поведінки. Згідно його концепції, емоційні стани людини визначаються його бажанням або, як говорить П.В. Симонов, «силою

актуальної потреби, з одного боку, й оцінкою, яку вона дає імовірності задоволення, - з іншого» [10]. Цю оцінку ймовірності людина обирає, спираючись на вроджене відчуття або раніше набутий досвід. Причому емоція виникає тоді, коли є розходження між тим, що необхідно знати для задоволення бажання, і тим, що насправді відомо. Тобто ми постійно свідомо або несвідомо порівнюємо необхідну нам інформацію про засоби, час, ресурси, можливості, які необхідні нам для задоволення бажання, з інформацією, яку ми маємо в даний момент. Цей принцип - оцінка відповідності того, що знаємо, і тим, що необхідно знати, є основним і для проблемного навчання. Цей перший етап пов'язаний із зіткненням та усвідомленням проблеми. Головна стадія - усвідомлення суперечності, інтелектуального утруднення. Емоції, що просигналізували про виникнення проблеми, зникнуть, як тільки проблему буде усвідомлено.

Г.С. Костюк, описуючи процес розуміння, підкреслював, що він розпочинається з усвідомлення питання, що робить цей процес цілеспрямованим і запобігає виникненню у свідомості перебігу випадкових ситуацій. Якщо перед учнями було поставлено завдання у формі, яка не доступна для їх розуміння, то розраховувати на позитивні результати не варто.

С.Л. Рубінштейн зазначав, що початковою стадією розумового процесу є більш-менш виразне усвідомлення проблемної ситуації [11]. Процес усвідомлення учнем проблеми буде відбуватися значно швидше і повніше, якщо цей учень має достатній рівень та обсяг знань з даного питання. За інших умов він не буде здатний бачити суть проблеми, бо її загальний зміст йому невідомий. До того ж емоції мають предметну природу і не можуть виникнути по відношенню до того, про що нічого невідомо. Це означає, що людина не отримує сигналу про виникнення проблеми. Найважливішим на цьому етапі є пробудження в учня позитивних емоцій подиву та інтересу, а це означає, що особливої уваги потребує навчальний матеріал, який буде використано, та метод його подачі. В психології інтерес розглядається як одна з фундаментальних природних емоцій, і вважається домінуючою серед всіх

емоцій у нормальної, здорової людини. Вважається, що у свідомості людини є одна емоція, яка постійно присутня, і що ця емоція - інтерес, який разом з пізнавальними структурами спрямовують сприймання, пізнання та діяльність. Інтерес відіграє важливу роль у розвитку інтелекту та практичних вмінь. Він сприяє інтелектуальній, естетичній та іншим видам творчої діяльності.

На другому етапі «пізнання» починається робота над вирішенням проблеми, засвоєння навчального матеріалу та справжнє спілкування з мистецтвом. Другий етап має багатогранну структуру, в якій задіяні розумові процеси, пам'ять, уява, воля. Отже, на цьому етапі має бути задіяно різноманітні форми та методи навчання. Всі вони покликані створити умови для опанування учнями навчального матеріалу і підготовки розв'язання проблемної ситуації. Якщо на першому етапі відбувається усвідомлення і осмислення проблемної ситуації, то на другому - чітке виділення того, що відомо, а що ні. Для характеристики задачі виділяють умови та вимоги, а також співвідношення між ними. На основі чіткого формулювання, умов та вимог задачі відбувається визначення гіпотези. У пошуку можливих шляхів розв'язання задачі суб'єкт звертається до однієї з властивостей задачі та бере її за основу своєї гіпотези. Чим більше компонентів у задачі, тим більше буде гіпотез. Зміни гіпотез відбуваються залежно від досвіду суб'єкта. Чим більше досвід людини, тим точніше будуть гіпотези і тим швидше спрацює відчуття правдоподібності деяких з них.

Для вирішення тієї чи іншої задачі учень повинен мати певний обсяг знань. Тому однією із стадій другого етапу є процес верифікації, тобто встановлення достовірності дослідним шляхом чи перевірка істинності теоретичних положень. На цій стадії учні проводять пошук достовірних відомостей про об'єкти, явища. Завдання учителя - розширити спектр пізнавального пошуку - обсяг та характер інформації, доступної розумінню дітей. Учні можуть ставити учителю запитання, але при цьому їм «заборонено» ставити такі питання, які б передбачали пояснення з боку учителя. «Дозволяються» лише такі питання, на які можна відповісти «так» чи «ні».

Таким чином, кожне питання вже містить в собі певну гіпотезу. Інакше кажучи, інформація, що отримана від учителя, служить перевірці самостійно виробленої гіпотези.

Третій етап творчості можна розглядати з двох позицій: як вміння вступати до процесу художнього спілкування з мистецтвом та вміння проявити себе в конкретно - практичних завданнях. Етап розв'язання задачі (тобто саме творча частина) іноді потребує зробити деякі уточнення умов та вимог задачі на основі вже отриманої інформації та виконаної роботи. З причини цих об'єктивних змін повинно відбутися колективне обговорення та уточнення гіпотези. Завершальною стадією розв'язання проблеми є її перевірка, аналіз ходу дослідження. На цій стадії увага суб'єкта спрямована на причинно - наслідкові зв'язки між особливостями задачі, підтвердженої гіпотези та результатами. У цей час може відбутися переосмислення задачі, нове її бачення, виявлення нових у ній проблем та стратегій. Учитель повинен зорієнтувати дітей на з'ясування того, які їх дії були найбільш ефективними для пошуку інформації, вироблення гіпотези, перевірки припущень тощо. Отже, структурними компонентами проблемної ситуації є виникнення - пізнання - розв'язання. Слід зазначити, що розв'язання проблемної ситуації закінчується виникненням нових емоцій, як простих - радість, задоволення від зняття проблеми, так і вищих - інтелектуальних та естетичних.

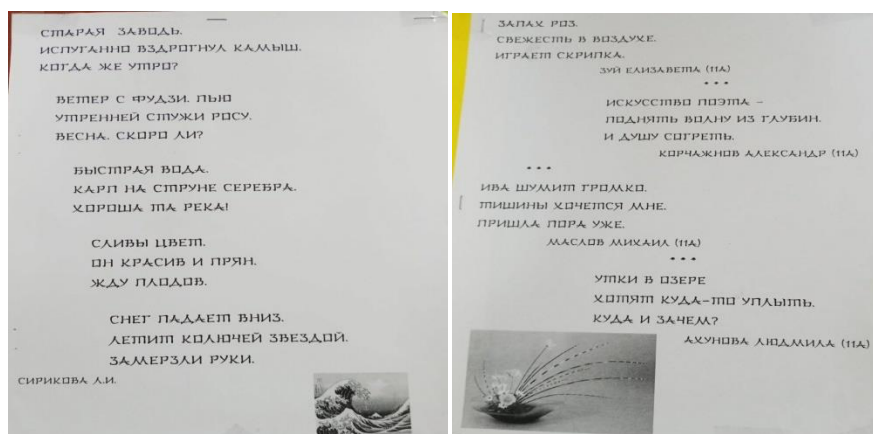
На уроках мистецтва практична діяльність є незамінною складовою структури уроку проблемного характеру, без якої він перетворюється на банальну передачу інформації, що аж ніяк не сприяє розвитку пізнавального інтересу та творчих здібностей здобувачів освіти. Тому, при розробці уроків мистецького циклу, вчителю необхідно якомога більше (за можливістю) приділяти уваги саме практичній діяльності учнів. Для підтвердження цієї думки було організовано дослідження щодо вище зазначених стверджень. Учні одного десятого класу склали контрольну групу, інші – експериментальну. Програма з предмету «Мистецтво» у 10-х класах складається з вивчення мистецтва регіональних культур світу. Для кожного з класів (контрольна та

експериментальна група відповідно) було дано одне завдання: після уроків, присвячених мистецтву Китаю та Японії, створити культурно-мистецькі портрети обох культур. У контрольній групі уроки проходили в репродуктивному стилі, а саме, вчитель весь урок розповідав навчальний матеріал та ставив по ньому запитання.

В експериментальній групі матеріал подавався проблемно, починався із запитань, відповіді на які учні шукали, виконуючи певні міні завдання та у практичній діяльності. В результаті після закінчення вивчення навчального матеріалу учнів контрольної групи надали письмові (у вигляді рефератів) «портрети», здебільшого скопійовані з інтернет-ресурсів.

Учні ж експериментальної групи презентували творчі «портрети» китайської та японської культур, які складалися з виставки учнівських виробів у відповідному стилі, майстер – класів зі знайомства з писемністю, які проводили як носії мови так і учні, які їх вивчають. Також було проведено конкурс з написання хокку, як за заданим першим рядком, так і на вільну тему. Зроблено стилізовані вітражі, малюнки, віяла, листівки тощо (Мал.2).

Для забезпечення функціонування першого структурного компоненту проблемної ситуації ми пропонуємо наступний метод ознайомлення з новою темою: метод проблемної презентації теми. Тобто, нова тема для вивчення повинна бути презентована у проблемному вигляді обов'язково в кінці вивчення попередньої теми. Це, по-перше, забезпечить дотримання принципу послідовності та наступності, по-друге, створить атмосферу колективної зацікавленості, збудить емоції подиву та інтересу. По-третє, спонукає учнів до пошуку інформації для наступної теми, забезпечуючи застосування методу запобігання наперед і повернення назад до пройденого матеріалу, тому що учням все одно необхідно бути згадати вивчене раніше, відслідкувати історичні етапи розвитку певної частини художньої культури.

Мал. 2 Стилiзованi роботи здобувачiв освiти, що увiйшли до
«портрету» культури

Функціонування другого компоненту проблемної ситуації буде забезпечено методом передчасних запитань та методом однозначних відповідей. Оскільки нова тема була презентована на попередньому уроці та ще й у проблемному вигляді, то в учнів, які виконували завдання та зібрали певну інформацію, накопичилося багато запитань. Урок починається саме з них, тобто учні ставлять запитання до того, як учитель викладе матеріал. Проаналізувавши ці запитання, викладач визначається, про що розповідати учням, адже вони вже мають певні знання. Під час бесіди учні мають ставити питання, але такі, які не вимагають пояснення. На цьому етапі певні проблеми вирішуються завдяки запитанням, але й можуть з'явитися нові з причини нових знань.

Необхідно наголосити, що створюючи проблемну ситуацію, учитель повинен враховувати ступінь її складності та доступності розв'язання, а також кількість часу на вивчення даної теми.

Третій компонент структури проблемної ситуації - творчий. Метод, що забезпечить позитивний результат, названий нами методом евристичної реконструкції. На завершальному етапі вивчення теми, який є своєрідним підбиттям підсумків, розв'язанням проблемної ситуації, узагальненням вивченого матеріалу та набутого практичного досвіду, дуже важливим, на нашу думку, є творча самореалізація учнів.

Саме через неї відбудеться закріплення знань, набутих учнями, тому що яскраво емоційна, нетрадиційна «контрольна робота», творчий звіт всього класного колективу буде сприяти активізації процесів пам'яті. Якщо учні шляхом практичної творчої діяльності наблизяться до тієї епохи, культури, традицій, які вивчали, вони ніколи не забудуть цей досвід. Психологічна наука доводить, що яскраві, емоційно насичені події зберігаються в пам'яті дуже довго. Оскільки історична реконструкція буде реалізовуватися наявними матеріальними засобами, необхідно проявити неабияку уяву, фантазію та інтелект, що буде сприяти їх стрімкому розвитку.

При цьому значно успішніше відбувається виховання волевих якостей, адже розвивається вміння доводити справу до кінця, не кидати її при

найменшій невдачі, тому що участь кожного учня у творчій колективній праці є незамінною. Необхідність виступити в ролі історичної персоналії або казкового персонажу розвиває емпатійні якості, виховує бережливе, толерантне ставлення до оточуючого світу, розвиває вміння поставити себе на місце іншого; переживання чужих емоцій та почуттів, прийняття їх ціннісних позицій допомагає учителю втілити основну мету мистецької освіти - виховати засобами мистецтва всебічно розвиненої, здатної до творчої самореалізації на благо людства людини (Таблиця 1).

Таблиця 1

Результати формувального експерименту за критеріями по групах

Критерії	Експериментальна група (22 учня)						Контрольна група (21 учень)					
	Рівні											
	високий		середній		низький		високий		середній		низький	
	чол.	%	чол.	%	чол.	%	чол.	%	чол.	%	чол.	%
Емоційно - чуттєвий	18	81.8	4	18.2	-	-	6	28.6	10	47.6	5	23.8
Пізнавально - емпіричний	13	59.1	9	40.9	-	-	5	23.8	14	66.7	2	9.5
Креативно - емоційний	11	50.0	11	50.0	-	-	4	19.0	16	76.2	1	4.8

Порівняння результатів констатуючого та формувального експериментів виявило такі тенденції: ні один учень з експериментальної групи не показав низького рівня за всіма критеріями на відміну від учнів контрольної групи. Дані аналізу показників дослідження до проведення експерименту із застосуванням змінюючого фактору, тобто із використанням розробленої нами методики створення проблемної ситуації на уроках Мистецтва подано у Таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняльна таблиця результатів констатувального та формувального експериментів у експериментальній групі

Критерії	До експерименту						Після експерименту					
	Рівні											
	високий		середній		низький		високий		середній		низьки й	
	чол	%	чол	%	чол	%	чо л.	%	чол	%	чол	%
Емоційно - чуттєвий	6	27. 2	8	36. 4	8	36.4	18	81. 8	4	18. 2	-	-
Пізнавальн о - емпіричний	5	22. 7	13	59. 1	4	18.2	13	59. 1	9	40. 9	-	-
Креативно - емоційний	3	13. 6	15	68. 2	4	18.2	11	50. 0	11	50. 0	-	-

Також було проведено порівняльний аналіз навчальних досягнень учнів контрольної групи. Зрізи констатуючого експерименту та успішності учнів по закінченню вивчення курсу «Мистецтво» подано у Таблиці 3. Дані цього аналізу вкотре підтверджують вагоме значення розвивального навчання в розрізі проблемної ситуації та практичної діяльності учнів на уроках. Особливо, на уроках «Мистецтва», які покликані розвивати як емоційну так і інтелектуальну сфери людини.

Таблиця 3

Порівняльна таблиця результатів навчальних досягнень учнів контрольної групи

Критерії	Констатувальний експеримент						По закінченню вивчення курсу					
	Рівні											
	високий		середній		низький		високий		середній		низький	
	чол.	%	чол.	%	чол.	%	чол.	%	чол.	%	чол.	%
Емоційно - чуттєвий	5	23.8	9	42.9	7	33.3	6	28.6	10	47.6	5	23.8
Пізнавально - емпіричний	4	19.0	13	62.0	4	19.0	5	23.8	14	66.7	2	9.5
Креативно - емоційний	2	9.5	16	76.2	3	14.3	4	19.0	16	76.2	1	4.8

Порівняльна Таблиця 4 демонструє результати констатуючого та формувального дослідження. Результати формувального експерименту свідчать про ефективність та доцільність впровадження на уроках «Мистецтва» методики створення проблемної ситуації. Експериментальна робота підтвердила її оптимальність та універсальність. Здатність викладача впроваджувати розроблену методику на уроках «Мистецтва» в старших класах сприяє всебічному розвитку учнів.

Таблиця 4

Показники ефективності проблемного навчання на уроках Мистецтва

Рівні	Експериментальна група (22 учня)					Контрольна група (21 учень)				
	До експерименту		Після експерименту		Динаміка	До експерименту		Після експерименту		Динаміка
Високий	5	22.7	14	63.6	+40.9	3	14.3	5	23.8	+9.5
Середній	12	55.6	8	36.4	-19.2	12	57.1	13	61.9	+4.8
Низький	5	22.7	-	-	-22.7	6	28.6	3	14.3	-14.3

Результати експерименту показали значні зміни навчальних досягнень учнів експериментальної групи у порівнянні з учнями контрольної групи.

У експериментальній роботі взяли участь 43 учня 10-х класів. Їх було поділено на дві групи: контрольну (21 учень) та експериментальну (22 учня). Протягом констатувального експерименту нами було розроблено критерії оцінки рівня розвитку учнів відповідно до структурних компонентів проблемної ситуації: емоційно-чуттєвий, пізнавально-емпіричний, креативно-емоційний. Використовуючи такі методи дослідження, як спостереження, бесіда, анкетування, тестування, творчі завдання ми провели діагностування рівня розвитку учнів. Результати перевірки особистого тезаурусу в царині мистецтва показали, що 20,9% учнів мають високий рівень знань, 60,5% -

середній і 18,6% - низький. Високий рівень емоційних реакцій виявили 25,6% школярів, середній - 39,5% та низький - 34,9%. Загальний результат констатувальної частини експериментального дослідження такий: готовність до участі у проблемних ситуаціях на уроках «Мистецтва» виявили на:

- високому рівні - 11,6% учнів
- середньому - 72,1% учнів
- низькому - 16,3%

З метою зміни існуючого становища щодо проблемного навчання на уроках художньої культури нами, у відповідності до визначених педагогічних умов, було розроблено методику створення проблемних ситуацій на уроках «Мистецтва». Вона має три етапи функціонування, кожний з яких забезпечується певними методами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Уайтхед А.Н. Избранные работы по философии. - М.: Прогресс. - 718с.
2. Естетичне виховання. Довідник/ Під ред.. Яранцевої Н.О. - К.: Політ видавництво України, - 1988. – 212 с.
3. Карачунский В.А. Эмоции как архаическая форма сознания//Наука. Религия. Общество, №3 - Донецк. Изд. ИПИИ «Наука і освіта», - 2006. - с.199-208
4. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения в 6 т. Т.6 //сост. Егоров С.Ф. - М.: Педагогика, - 1990. - 528с.
5. Махмутов М.И. Теория и практика проблемного обучения. - Казань, - 1972. – 365с.
6. Алексюк А.Н. Проблемность обучения: исходные понятия, методы // «Русский язык и литература в школах УССР», 1971, №1
7. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. - М.: Педагогика, - 1972. – с.170-186

8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. - К.: Либідь, - 1997. - 376с.
9. Выготский Л.С. Педагогическая психология. - М.: Педагогика, - 1991. - 480с.
10. Слобочиков В.И., Исаев Е.И. Психология человека: Введение в психологию субъективности. - М.: Школа Пресс, - 1995. - 384с
11. Симонов В.П. Психология эмоций// Основы психофизиологии. Гл.7. - М.: ИНФА - М, - 1998. - с.143-167

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Смоляр Алла Володимирівна

студентка

Ядловська Ольга Степанівна

к. іст. н.

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

У статті розглянуто основні аспекти реалізації гендерного питання в європейських країнах. Зроблено спроби прослідкувати основні шляхи реалізації гендерної політики, зазначено деякі аспекти проблемного сприйняття гендерної паритетності. Визначено провідну роль Європейського Союзу у вирішенні гендерного питання та реалізації рівних прав чоловіків та жінок.

Ключові слова: гендерна рівність, гендер, гендерна паритетність, Європа. Європейський Союз.

Гендерне питання впродовж останніх 70-80-ті років (а в окремих регіонах – з початку ХХ ст.) залишається актуальним в європейських країнах, а впродовж двох десятиліть ХХІ ст. у зазначеному регіоні набуло значного розвитку. Фактично Європа стала світовим флагманом у запровадженні гендерної паритетності в суспільстві, де імplementовано відповідне законодавство та реалізовано рівність між статями в багатьох сферах суспільства.

Питання гендерної рівності розглядається в багатьох аспектах, однак засадничим у даному понятті виступає рівність прав чоловік та жінок щодо своєї реалізації своїх прагнень як особистості у суспільстві та можливість на рівних засадах брати участь в соціальних процесах, а також мати рівні права.

Гендерна рівність – це правове становище, гарантування будь-яким особам, незалежно від статі, можливості однакової реалізації цих прав, бажань, задумів, утілення ідей, учинення дій, отримання гендерно-незалежних результатів праці, професійної, громадської, політичної діяльності тощо. У поняття гендерної рівності варто вкладати не лише констатуючу проблематику, а й таку правову модель, яка в майбутньому забезпечуватиме гарантоване виконання поставленої мети – цілковитого паритету в усіх без винятку сферах життя [3].

Незважаючи на вибір засобів подолання гендерної нерівності у нашому суспільстві, саме існування гендерної нерівності на даний час не підлягає сумніву, враховуючи і міжнародну експертну оцінку. Збалансоване представництво жінок в усіх гілках влади потрібно з цілого ряду причин. По-перше, держава повинна поважати власне і міжнародне законодавство. Крім того, існує й економічний фактор – країни, в яких ситуація з жіночим представництвом в установах влади найкраща, очолюють рейтинги найзаможніших і розвинутих країн (Норвегія, Швеція, Фінляндія, Латвія, Естонія, Данія) [8].

На прикладі своєрідної європейської моделі гендерно паритетного суспільства прослідковуються основні тенденції становлення, розвитку, впровадження та втілення в життя рівності для чоловіків та жінок.

Загальною характеристикою європейських країн, що досягли найкращих результатів у сфері подолання гендерної рівності, виступають такі чинники: інституційна структура, правова база, зосередження в країнах найбільшої кількості центрів з гендерних досліджень, висока частка жінок в управлінні та політичних структурах.. До таких країн можна віднести більшу частку високорозвинутих країн західної (християнської) цивілізації із одним з найвищих показників гендерної рівності на всіх рівнях. Дещо вирізняються від названої групи високорозвинуті середземноморські країни, які, в цілому, мають високий рівень гендерної паритетності, однак наявний нижчий рівень представленості жінок в управлінських та урядових структурах та вплив

стереотипів щодо ролі жінки в суспільстві. Доцільно виокремити країни, які перебували в колишньому соціалістичному таборі, та вирізняються нижчим рівнем гендерної свідомості, що знаходить вияв у невеликій частці представництва жінок в управлінських структурах та посадах, дещо нижчі економічні можливості, а також діяльність відносно невеликої кількості гендерних громадських організацій, наявність гендерних стереотипів [9, с. 167].

Постійна низька представленість жінок у гілках влади у 80-90-х рр. ХХ ст., насильство проти жінок демонстрували, що мала місце структурна гендерна нерівність. Для поліпшення ситуації Європейська Комісія вважала за необхідне інтегрувати принцип гендерної рівності в стратегії, які мають прямий і непрямий вплив на життя жінок і чоловіків. Жіночі турботи, потреби, сподівання, так само, як і чоловічі, мають бути прийняті до уваги в процесі розробки і реалізації політики. У зв'язку з цим в 1996 р. Європейською Комісією був прийнятий підхід інтеграції гендерних пріоритетів в політику (gender mainstreaming) [1, с.2].

Гендерна політика на даному етапі в суспільстві є найважливішою засадою в європейських країнах. Але зміни щодо рівності в політиці відбуваються не так швидко. Ступінь залучення жінок у політику та обіймання ними високих посад в Європейському Союзі (далі ЄС) є найкращим, порівняно з іншими країнами. Країною-лідером серед Європейських держав є Іспанія, а найгірша ситуація спостерігається в тих країнах, які нещодавно увійшли в ЄС, а саме – в Угорщині. Однак, взірцем декларування гендерної культури для національних держав Європи є гендерна політика ЄС [6, с.114].

В країнах Європи використовують різні підходи для досягнення гендерної рівності – регулювання законодавства, впровадження посади омбудсмена з рівних прав і можливостей жінок та чоловіків, створення відповідних органів для забезпечення гендерної рівності.

У Норвегії, Швеції, Литві, Німеччині, Словенії вже давно застосовується на практиці один із підходів для досягнення гендерної рівності. А саме запроваджено посаду омбудсмена з рівних прав і можливостей, для правового

контролю за дотриманням та виконанням гендерних законів. Для боротьби з гендерною нерівністю у країнах ЄС створено відповідні органи у парламентах. Наприклад, у Національній асамблеї Словенії працює Комісія з проведення політики в інтересах жінок, в Естонії – Асоціація жінок депутатів різних політичних партій, яка координує гендерні питання, у Бельгії – Консультативний комітет з питань рівних можливостей у верхній палаті Федерального парламенту, у Франції – в двох палатах парламенту – парламентські делегації з питань прав жінок і рівних можливостей жінок та чоловіків [4, с.13].

Важливу роль у процесі політичної мобілізації жінок в Скандинавських країнах відіграли політичні партії, які знаходились у центрі суспільно-політичного життя цих країн. Саме політичні партії під тиском своїх активних членів-жінок включили сформульовані ними програмні вимоги в маніфести і зробили їх офіційною партійною політикою. Вони ж прийняли певні системи гарантій проведення в життя принципу гендерної рівності [10].

Найкраща гендерна ситуація простежується у високорозвинених держав та країн Західної Європи. У цих країнах наявна фактична рівність у правах жінок та чоловіків, а також характерною особливістю є постійне проведення заходів, спрямованих на врівноваження гендерної ситуації [12].

У країнах ЄС відбулися кардинальні зміни, які полягають в усуненні гендерної нерівності, особливо на законодавчому рівні, але в буденному житті здійснювання жінками і чоловіками своїх рівних прав, все ще стикаються з багатьма проблемами. Такі тенденції спостерігались наприкінці ХХ ст., що було враховано у багатьох європейських країнах та дало поштовх до ґрунтовної розбудови гендерного питання, імплементації відповідного законодавства та просвітницької роботи в суспільстві. У подальшому реалізації гендерної політики мала успіх.

Загалом правове забезпечення гендерної рівності в країнах ЄС регулюється рядом положень, Угод і Директив щодо можливостей працевлаштування, рівної оплати, прав вагітних жінок, декретної відпустки,

соціального забезпечення, безпеки праці, аспектів доказовості факту існування дискримінації, а також самозайнятості. Країни ЄС мають імплементувати Директиви в національне законодавство разом з принципом мінімальної гармонізації. Це означає, що директиви мають розглядатись як мінімальна вимога, проте країни ЄС можуть встановлювати більш високі стандарти. Існує близько 40 директив стосовно забезпечення гендерної рівності [2].

ЄС має на меті повністю усунути нерівність між чоловіками та жінками, тому Єврокомісія представила нову стратегію гендерної рівності. Європейські країни є найвпливовішими лідерами у боротьбі з гендерною нерівністю. Законодавство Європейських країн поставило за мету розвиток гендерної рівності у всіх сферах діяльності людини, не тільки у політиці. Одними із головних чинників, які негативно впливають на розвиток гендерної рівності, являються гендерні стереотипи.

Найбільшу роль в дискримінації відіграють гендерні стереотипи, які в свою чергу ґрунтуються на традиціях та релігії, що закладені ще з давніх часів. Гендерні стереотипи підтримують традиційну суспільну думку, що головне призначення жінок є подобатися чоловікам, бути матір'ю, «берегинею» домашнього вогнища, відповідальною за всі домашні клопоти. Нав'язуючи думку про ідеальний образ жінки у сім'ї та її поведінку, суспільство змушує жінку пристосовуватися до родинного життя шляхом пригнічення свого «я», приносячи свій талант, розум і енергію лише на вівтар сімейного життя. Це не означає, що жінка повинна категорично відмовитися від сім'ї на користь роботи та кар'єри. Мова йде про те, що жінку позбавляють вільного вибору, який вона, як вільна особистість у правовій державі, має право виявити – у тому числі на користь материнства і виховання дітей. [5, с.26]

Свобода релігії та релігійної терпимості є базовими цінностями, що присутні в кожній європейській країні, але акти дискримінації на основі релігії ще не зникли. Релігійна нетерпимість часто пов'язана з расизмом і ксенофобією, зокрема з антисемітизмом та ісламофобією. Якщо в минулому Європа характеризувалася конфліктами і дискримінацією між протестантами і

католиками, римською і православною «офіційними» церквами і незгодними групами, сьогодні політичні відмінності між християнськими конфесіями стали менш важливими [7]. Сексистські ставлення і дискримінація за ознакою статі зустрічаються і в Європейському парламенті, де польський євродепутат сказав, що «жінки повинні заробляти менше, ніж чоловіки, тому що вони слабші, і менш розумні» [11].

Отже, сучасна гендерна політика в європейських країнах найбільш розвинута у світі, особливо в порівнянні з мусульманськими країнами, для яких характерне наслідування традицій, суттєвий вплив релігійного чинника і, загалом, переважно патріархальне ставлення у стосунках. Враховуючи велику чисельність емігрантів-мусульман, Європа стикнулася з суттєвими проблемами у реалізації паритетності та гендерної рівності. Залишається актуальною одна із найважливіших ознак боротьби з гендерною нерівністю – це залучуваність на одному рівні як чоловіків, так і жінок у сферу політики. Хоч і країни ЄС відомі тим, що мають високий рівень гендерної політики, але їм все одно є над чим працювати та що змінювати. Разом з тим, здобутки європейської спільноти у сфері реалізації рівних прав та жінок заслуговують на увагу та впровадження досвіду у соціально-політичне життя будь-якої країни світу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гендерна політика Європейського Союзу в Україні (аналітична доповідь). За ред. О. Кисельової. URL: <https://genderindetail.org.ua/library/politika/genderna-politika-evropeyskogo-soyuzu-v-ukraini-analitichna-dopovid-134659.html>
2. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України: доп. *Центр Разумкова*. Київ: Заповіт, 2016. 244 с. URL: <http://razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf>
3. Грицай І. О. Принцип гендерної рівності: вітчизняний досвід і міжнародні стандарти. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/3/part_2/2.pdf

4. Онiщенко І. Г. Гендерна політика Європейського Союзу: порядок денний для України. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Філософія, культурологія, соціологія*. 2012. Вип. 4. С. 12-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_fks_2012_4_4.
5. Стандарти недискримінаційної реклами за ознакою статі: українська практика та міжнародний досвід-Фонд ім. Фрідріха Еберта. URL: <https://vrk.org.ua/docs/98489d68257c1ec66b6eeea763225079.pdf>.
6. Хавлін Т.В. Гендерна політика в рамках Європейського Союзу та український вибір. *Український соціум*. № 2 (25). 2008. С. 113-122
7. Сабей К., Онужик М. Гендерна рівність в румунському суспільстві. Суспільство сьогодні. https://www.rrr.ro/uk_uk/
8. Щорічний рейтинг гендерної рівності: в Україні жінки освіченіші за чоловіків, але в політику їм – зась. URL: <https://povaha.org.ua/schorichnyj-rejtynh-hendernoji-rivnosti-v-ukrajini-zhinkyosvichenishi-za-cholovikiv-ale-v-polityku-jim-zas/>.
9. Ядловська О. С. Становлення гендерного питання у світовій практиці // Основи теорії гендеру: юридичні, політологічні, філософські, лінгвістичні та культурологічні засади: монографія / кол. авт.; ред. Л. Р. Наливайко, І. О. Грицай. – К. : «Хай-Тек Прес», 2018. – 348 с. С. 167.
10. Ярош О. Б. Гендерна політика скандинавських країн: суб'єкти гендерних перетворень. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26644/41_Yarosh.pdf?sequence=1
11. Discrimination and intolerance-3MI. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/discrimination-and-intolerance>.
12. Ward J., Lee B., Baptist S., Jackson H. Evidence for Action. *Gender Equality and Economic Growth*. Chatham House. The Royal Institute of International Affairs. 2017.

ВПЛИВ АБІОТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА ОРГАНІЗМ ПРІСНОВОДНИХ РИБ

Солодовніков Володимир Олексійович

студент

Курбатова Інна Миколаївна

доцент

Захаренко Микола Олександрович професор

Национальный университет биоресурсов и природопользования (НУБіП)

Доведено актуальність досліджень з вивчення хімічної природи та властивостей основних забруднювачів природних вод, які потрапляють в них в результаті виробничої діяльності великих тваринницьких комплексів, вивчення впливу цих токсикантів на гідробіонтів.

Ключові слова: біотест-об'єкти, ранній онтогенез, фактори елімінації, органічні забруднювачі.

Забруднення навколишнього середовища відходами промислового виробництва, мінеральними добривами, пестицидами призвело до погіршення екологічної ситуації в різних регіонах країни. В зв'язку з цим необхідність проведення моніторингових досліджень не викликає сумнівів. Одним з основних напрямів екологічного моніторингу є біоіндикація інтегральних відповідних реакцій навколишнього середовища на антропогенний вплив. Для контролю за якістю навколишнього середовища обирають найбільш чутливі, типові для данного середовища біотест-об'єкти, або біоіндикатори [1,2]. Надійними біоіндикаторами стану навколишнього середовища можуть служити різні види риб, вміст у їх тканинах токсикантів, активність ряду ферментів вміст цитохромів [3,4]. Для вибору оптимального тест-об'єкта необхідно враховувати видову специфічність, особливості індивідуального розвитку,

загальні та відмінні прояви екзогенної і ендогенної різноякісності при впливі різних абіотичних факторів на рибу в певні періоди онтогенезу. Основна загибель риби від дії різних факторів відбувається не в ювенільному, зрілому і старому віці, а в ранньому онтогенезі, в ембріональному, личинковому і мальковому періодах, на початку життєвого циклу, найчастіше на першу добу. Ця закономірність простежується на кривій виживання ембріонів і личинок риб у природних умовах. Для багатьох риб, що відносяться до різних видів та родин, встановлено, що максимальна смертність доводиться на самі ранні етапи ембріонального розвитку, які відповідають дробінню і гастрюляції. Згодом підвищена загибель спостерігається на етапі жовткового харчування предличинок: при їх викльові з ікри і особливо після переходу на змішане харчування. У наступні періоди розвитку: личинковий, мальковий і особливо ювенільний – смертність риби, розраховуючи на одиницю часу, набагато менша. Екзогенні фактори елімінації та різноякісності риби у ранньому онтогенезі поділяються на дві категорії по силі впливу й значенню для розвитку нащадків: життєво необхідні, або реалізуючі, і екстремальні, або летальні. Природа реалізуючих і летальних факторів може бути однією і тією ж, вся справа в їхній величині, характері і силі впливу на рибу, що розвивається. Відповідно до цього принципу величини реалізуючих факторів підрозділяються на оптимальні або сприятливі і толерантні або терпимі. Також толерантні величини реалізуючих факторів є й такими, що лімітують. Як відомо, певні величини багатьох імперативних і факультативних факторів, що не є лімітуючими для дорослих організмів, стають такими в період їхнього розмноження, що характерно майже для всіх тварин і рослин [5, 6, 7, 8]. Реалізуючими абіотичними факторами в ранньому онтогенезі риб є толерантні й оптимальні величини таких фізико-хімічних факторів, як солоність (іонний склад) води, температура, вміст кисню й вуглекислого газу, концентрація водневих іонів, сірководню та аміаку, а також тиск (механічний вплив). До імперативних абіотичних факторів відноситься солоність, температура, вміст кисню, рН і освітленість води; концентрація вуглекислоти, сірководню,

аміаку і механічний вплив – дофакультативного. Екстремальні значення цих факторів відносяться до числа летальних факторів, дія яких збільшується приантропогенному навантаженні. Організм кожного виду риби, у тому числі і окремих популяцій, адаптований до певного

комплексу величин абіотичних факторів середовища, адекватної еволюційно відпрацьованій нормі реакції, при якій забезпечується гомеостаз, а в ранньому онтогенезі і гомеорезис. Спадково обумовлений діапазон толерантності звичайно ширше експериментально спостережуваного, котрий можна розширити за

рахунок схованих фізіолого-біохімічних механізмів (резервів норми реакції). Реакція риби у ранньому онтогенезі на вплив основних абіотичних факторів водного середовища в межах діапазону толерантних величин проявляється у вигляді екзогенної і ендогенної різноякісності.

Екзогенна різноякісність риб у ранньому онтогенезі характеризується наступними морфофізіологічними показниками:

- виживаність у межах величин, що визначають кінцеві межі кривих толерантності і внутрішніх меж оптимальної та толерантної зон із субоптимальними й сублетальними підзонами;
- швидкість ембріонального й постембріонального розвитку;
- темп росту ембріонів, личинок і мальків;
- меристичні ознаки - кількість міомерів, хребців і т.п.;
- інтенсивність дихання та інших метаболічних процесів;
- комплекс структурних і функціональних порушень розвитку у ембріонів, личинок і частково у мальків.

Ендогенна різноякісність риб у ранньому онтогенезі характеризується відносними величинами морфофізіологічних показників, їх мінливістю:

- діапазонів оптимальної і толерантної зон (субоптимальної і сублетальної підзон);

- виживаності ембріонів, личинок і мальків;
- швидкості розвитку і росту;
- розмірів у певні моменти розвитку;
- величин пластичних і меристичних ознак, а також інших показників при однакових і різних значеннях екзогенних факторів.

Звичайно висока чутливість риби, що розвивається, доабіотичних факторів проявляється в переломні моменти онтогенезу, у періоди детермінації, зі зниженою регуляторною і репаративною здатністю, які передують дискретно-послідовним процесам морфогенетичної диференціації і росту, а також початку функціонування основних ембріональних і личинкових органів, на яких відбувається зміна одних етапів ембріонального й постембріонального розвитку риби іншими [9, 10, 11, 12, 13 і ін.]. В окремі моменти розвитку, що відповідають чутливим стадіям, відбувається перебудова інтеграційних механізмів як у цілому зародку, так і в окремих його органах. Необхідність знання чутливих і критичних стадій індивідуального розвитку викликана практичною значимістю, для коректної постановки експерименту і під час обговорення вірогідності отриманих результатів. При виборі тест-об'єкта також необхідно враховувати вікову токсикорезистентність риб до отрут органічної і неорганічної природи. Цьому питанню присвячено ряд робіт [14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25]. Токсичні речовини впливають на риб на всіх етапах їх життєвого циклу: від заплідненої ікри до статевозрілих особин. З

екологічної точки зору ранні етапи онтогенезу риб (ембріональний і найближчий постембріональний) можуть бути більш вразливими стосовно дії токсичного фактора порівняно з дорослими особинами, оскільки вони не мають змоги активної міграції і виходу із забрудненої зони. Тому реакція тієї або іншої популяції риб на хімічне забруднення водойми буде визначатися дією

токсичного фактора саме на ранній стадії онтогенезу, у тому випадку, якщо вони менш стійкі, ніж зрілі риби. Також необхідне виявлення найбільш чутливої стадії індивідуального розвитку того або іншого виду риб, що повинна

використатися як тест-об'єкт, при визначенні основних параметрів токсичності різних груп речовин і наступного обґрунтування гранично допустимих концентрацій (ГДК) цих речовин. Найменш стійкі етапи онтогенетичного розвитку риби становлять першочерговий інтерес для розробки способів біотестування якості природних і стічних вод. З результатів досліджень відомо, що стійкість риби на певній

стадії розвитку залежить від природи токсичних речовин і характеризується різним механізмом дії отруту на організм. У цей час накопичено великий фактичний матеріал багаторічних досліджень по впливу токсикантів (фенолу, пестицидів (метафосу, ялану, пропаниду), хлористих солей кадмію й кобальту та ін) на кісткових рибах (райдужна форель, лящ, синець, карась) і хрящових ганоїдів (російський осетр, севрюга, стерлядь, білуга) на різних етапах життєвого циклу. Так, у дослідях з отрутами органічної природи (феноли, синтетичні детергенти, пестициди) виявлена підвищена стійкість риби до цих токсикантів на ранніх етапах індивідуального розвитку. У дослідях з отрутами неорганічного ряду, головним чином із солями важких металів, отримані результати про знижену стійкість риби до цих речовин на ранніх етапах онтогенезу. Як відомо, з опублікованих матеріалів, періоди низької стійкості різних груп риби до отруту (ікра на стадії гастрюляції, кінець личинкового періоду, початок малькового, статевонезрілі особини) чергуються з періодами високої стійкості (ікра на стадії

пульсуючого серця, личинки на етапі 3, цьоголітки), що збігається із характером окремих стадій онтогенезу. Зниження стійкості різних видів риби до органічних отруту в міру онтогенетичного розвитку пов'язане з формуванням різних функціональних систем організму в онтогенезі і їх нейрогуморального контролю, що і визначає рівень реактивності цілісного організму на різноманітні подразники фізичної й хімічної природи. Важлива роль при цьому належить центральній нервовій системі і її синоптичним структурам. Оскільки токсична дія багатьох отруту органічного ряду проявляється шляхом порушення її діяльності, а отже, і дисфункції основних

фізіологічних систем [18, 26]. Виявлений у дослідях на моделі фенольної інтоксикації факт зниження стійкості риб від личинок до мальків і від мальків до статевонезрілих особин був підтверджений багатьма дослідниками в дослідях з іншими отрутами органічного ряду, у тому числі з пестицидами й детергентами [14, 17, 27]. Дія отрут проявляється на різних рівнях організму: генетичному, морфологічному, фізіологічному тощо. Так, експериментальне вивчення впливу ряду органічних отрут (мутаген MNNG, фенол, хлорофос) у період ембріогенезу плотви на морфологічні показники показало, що їх дія пов'язана із підвищенням рівня хромосомних аберацій у статевих і соматичних клітинах, а також мінливості числа хребців і аномалій осьового кістяка [28, 29, 30, 31]. Досліджування впливу вискоєфективного регулятора росту рослин «Вербин» (основу препарату становить похідне піридину, по своїй будові й властивостям є аналогом фітогормонів рослин), який використовувався на сільськогосподарських полях і потрапляв у водойми з дощовими водами й іншими шляхами, на виживаність ікри коропа на різних стадіях ембріогенезу, показав що N-оксид похідне піридину в низькій концентрації є стимулятором розвитку ікри коропа, а при концентрації 100-700 мг/л – проявляє токсичну для неї дію. При високій концентрації N- оксид похідне піридину для ікри коропа токсичний [32]. Велика кількість робіт присвячена впливу нітросполук на гідробіонтів, у тому числі й риб [33, 34, 35, 36, 37, 38]. Реакція риб на дію нітритів залежить від їх виду, середовища перебування й віку. Вплив нітритів на риб супроводжується розвитком стрес- реакції. Відомо, що нітрит навіть у незначних концентраціях, проникаючи через зябровий апарат, викликає метгемоглобінемію та функціональну анемію [33, 34]. Ймовірно, реакція занепокоєності на початкових етапах розвитку нітритного стресу приводить до активації захисних механізмів за рахунок збільшення енерговитрат, що веде до прискорення утилізації запасів жовткового мішка. Це забезпечує дні дії різних концентрацій токсиканта. Стадія резистентності проявляється при дії щодо низьких концентрацій нітриту й виражається в стабілізації лінійного росту й подальшому наростанні його на тлі зниження маси тіла. Передличинки, які

зазнали дії високих концентрацій нітриту, не справляються із тривалою інтоксикацією й гинуть із настанням стадії виснаження. Слід зазначити, що у морських риб знижена стійкість до отрут (на всіх етапах індивідуального розвитку) у порівнянні із прісноводними видами. Це пов'язане із солоністю середовища, що міняє токсичні властивості детергентів. Підвищена токсикорезистентність ранніх етапів онтогенезу пояснюється наявністю захисної лицьової оболонки зародка, що виконує функцію бар'єра для проникнення токсичних речовин [39]. Щоб виявити свою токсичність, токсикант органічної природи легко проходить крізь оболонку ікринки в перивітеллинову рідину, акумулюється в такій кількості, яка впливає на обмінні процеси ембріона, та на хід морфогенезу. Чим гірше речовина проникає крізь оболонку ікринки, тим менш токсичною воно є для ембріона. Ряд досліджень [40, 41, 42], підтверджують існування зв'язку між виразністю токсичного ефекту й ступенем проникності оболонки ікри. Більшість робіт виконана з отрутами неорганічної природи (з важкими металами такими як кадмій, свинець і ін.). Результати свідчать, що оболонка ікринки здатна утворювати міцні комплексні зв'язки з металом, перешкоджаючи тим самим його проникненню до ембріона, і чим товща оболонка, тим більшу кількість металу вона може акумулювати. Коефіцієнти нагромадження металу ікринкою визначаються також і фізико-хімічними властивостями металів. Іонні й молекулярні форми цинку та міді легко утворюють міцні комплекси з біосубстратами і характеризуються більш високими коефіцієнтами нагромадження порівняно з кадмієм і особливо свинцем. У зв'язку з вище сказаним, на думку деяких авторів, підвищена стійкість ікри до токсикантів різної природи, а також труднощі, що виникають при інтерпретації експериментальних даних, необхідно враховувати при оцінці, як тест-об'єкт в іхтіотоксикологічних дослідженнях та при оцінці рівня стійкості риб на ранніх етапах онтогенезу. Краще використати для проведення цієї оцінки предличинок, личинок і мальків риб, які подібно дорослим особинам (після переходу на зяброве дихання) мають безпосередній контакт із

токсичними агентами, тобто перебувають в умовах, порівняно з тими, у яких проводять досліді на дорослих особинах. Таким чином, показано, що існує ціла група хімічних речовин, які потрапляючи у природні водойми із стічними водами, проявляють токсичний вплив на розвиток ікри, викльов личинок, їх ріст, розвиток та збереженість, порушують ряд фізіологічних функцій у дорослих особин. Що ж стосується вивчення глибинних молекулярних механізмів впливу цих факторів на структуру і функцію біополімерів клітини, активність окремих ферментних систем, цитохромів з метою пошуку найефективніших біоіндикаторів забруднення природних вод то таких досліджень на сьогодні проведено в незначній кількості. Тому на сьогодні актуальними є дослідження з вивчення хімічної природи та властивостей основних забруднювачів природних вод, які потрапляють в них в результаті виробничої діяльності великих тваринницьких комплексів, вивчення впливу цих токсикантів на гідробіонтів та молекулярні механізми регуляції основних фізіологічних функцій у риб з метою пошуку ефективних біоіндикаторів моніторингу водних об'єктів, що зазнають антропогенного впливу.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Рябов И.Н., Молюков М.И. К выбору видов-индикаторов из рыбного населения в регионе морской АЭС// Методы биоиндикации окружающей среды в районах АЭС. М.: Наука, 1988. С. 125-132.
2. Юровицкий Ю.Г., Сидоров В.С. Эколого-биохимический мониторинг и эколого-биохимическое тестирование в районах экологического неблагополучия // Изв. РАН. Сер. биол. 1993. № 1. С. 74-82.
3. Захидов С.Т., Карпюк М.И., Голиченков В.А. Цитогенетический мониторинг Волжского бассейна. Уровни хромосомных мутаций в половых и соматических клетках самцов стерляди // Изв. РАН. Сер.биол. 1993. № 1. С. 102-107
4. Крысанов Е.М. Методы цитогенетического мониторинга рыб водоемов-охладителей АЭС // Методы биоиндикации окружающей среды в районах АЭС.

М.: Наука, 1988. С. 116-120.

5. Новиков Г. Г., Нестеров СВ., Куфтина Н. Д. Математическая интерпретация закономерностей роста рыб в эмбриональный период при разных температурах развития. V Всесоюзная конференция по экологической физиологии и биохимии рыб: (Севастополь, ноябрь 1982 г.). Тезисы докладов, ч.3. - Киев: Наукова думка, 1982, с.104-105.

6. Трушинская М. Б. Некоторые эколого-физиологические особенности ранних стадий развития кутума (*Rutilus flisii kutum*). - Труды ВНИРО, 1976, т.65, с.86-90.

7. Детлаф Т. А. Адаптация пойкилотермных животных к развитию в условиях колеблющихся температур и проблема целостности развивающегося организма. - Онтогенез, 1981, т.12, № 3, с.227-242.

8. Игнатьева Г. М. Ранний эмбриогенез рыб и амфибий (сравнительный анализ временных закономерностей развития). - М.: Наука, 1979. - 175 с.

9. Владимиров В. И. Критические периоды развития у рыб. – Вопросы ихтиологии, 1975, Т.15, вып.6 (95), С. 955-975.

10. Нейфах А. А. Повреждающее действие физических и химических факторов на ядро и цитоплазму зародыша и представление о критических периодах в развитии. - 3 кн.: Роль факторов внешней среды в онтогенезе. М., 1974, с.31-33.

11. Васецкий С. Г., Жирмунский А. В., Кузьмин В. И. Критические уровни моделей устойчивого аллометрического развития биологических систем. - Онтогенез, 1981,12, № 5, с.453-469.

12. Привольнев Т. И. Критические периоды в развитии и их значение при акклиматизации рыб. - Известия ГосНИОРХа, 1953, т.32, с.238-248.

13. Светлов П. Г. Теория критических периодов развития и ее значение для понимания принципов действия среды на онтогенез. — В кн.: Вопросы цитологии общей физиологии. М.; Л., 1960, с.263-285.

14. Данильченко О. П. Действие токсических веществ на некоторых пресноводных костистых и осетровых рыб в эмбриональный период развития. -

Автореф. канд. дис., М., 1975. 23 с.

15. Миронов О. Г. Биологические ресурсы моря и нефтяное загрязнение. М., 1972. 105 с.

16. Патин С. А. Экологическая токсикология и биогеохимия загрязняющих веществ в мировом океане. - Автореф. докт. дис., М., 1977. 52 с.

17. Самылян А. ф. Влияние некоторых токсикантов на рыб в ранний период онтогенеза. - Автореф. канд. дис., Петрозаводск, 1974. 34 с.

18. Шмальгаузен О. И. Развитие предличинок осетровых рыб и его нарушения под влиянием фенола и ионов тяжелых металлов. - Автореф. канд. дис., М., 1973. 16 с.

19. Dethlefsen V. Combined action of DDT and DDE on early development of embryos of cod, flounder and plaice. - I CES, Pish. Improv. Comm. C.M., 1975/E: 10, 1975. 15 p.

20. Piser K. Pesticide-induced stress profiles. -In: Marine pollution and sea life. London, 1972, p. 229-232.

21. Kuhnhold W.W. The influence of water soluble compounds of crude oils and their fraction on the ontogenetic development of herring fry; - Ber, Dtsch. wiss, Kommiss, IV Teeresforsch., 1969, vol. 20, N 2, jd. 165-171.

22. Mitrovic V,V. Sublethal effects of pollutants on fish. - In: Marine pollution and sea life. London, 1972, p. 252-256.

23. Waldichuk M. Some biological concerns in heavy metals pollution. - In: Pollution and physiology of marine organisms. N.Y.-San-Francisco- London, 1974, p. 1-14.

24. Перескоков А.В. Сравнение уровня аббераций у молоди окуня с накоплением тяжелых металлов в икре // Изв. Челяб. научн. центра. - 2004. - №3 - С. 102-106.

25. Маляревская А.Я., Карасина Ф.М. Динамика накопления тяжелых металлов и общего тиамин у рыб // Гидробиол.журн. - 1991. - Т.27. № 4. С.69-74.

26. Лукьяненко В. И. Токсикология рыб. И., 1967. 216с.
27. Грушко Я.М., Кожова О.М., Мамонтова Л.М. Аккумуляция токсических веществ тканями гидробионтов в водоемах после спуска сточных вод // Гидробиол. журн. – 1991. – Т. 27. № 4. С. 80- 82.
28. Таликина М.Г., Изюмов Ю.Г., Касьянов А.Н., Папченкова Г.А. Влияние токсических веществ в период эмбриогенеза на выживаемость, линейно-весовые показатели и формирование гонад сеголеток плотвы // Вопр. Ихтиологии. 1999. Т. 39. № 3 . С. 401- 409.
29. Таликина М.Г., Изюмов Ю.Г., Чеботарева Ю.В. и др.. Анализ изменчивости морфологических показателей, раннего гаметогенеза и мутагенного эффекта у молоди плотвы после воздействия токсикантов на свободные эмбрионы // Вопр. Ихтиологии. 2000, Т. 40. № 6. С. 816-825.
30. Касьянов А.Н., Таликина М.Г., Изюмов Ю.Г. и др. Изменчивость признаков осевого скелета у сеголеток плотвы после воздействия токсических веществ в период раннего индивидуального развития // Вопр. ихтиологии. 2001. Т. 41. № 4. С. 495-503.
31. Изюмов Ю.Г., Касьянов А.Н., Таликина М.Г., Папченкова Г.А., Касьянова Н.В. Изменчивость числа позвонков и аномалии осевого скелета у подопытных сеголеток плотвы после воздействия токсикантов на спермии родителей. // Вопр. ихтиологии. 2002. Т. 42. № 1. С. 109-113.
32. Худияш Ю.Н., Потрохов А.С., Зиньковский О.Г. Выживаемость икры карпа на ранних стадиях эмбриогенеза под воздействием N- оксида 2,6-диметилпиридина.// Гидробиол.журн. – 2003. – Т.39, № 6. С.83-89.
33. Руссо С. Последние достижения в исследованиях токсичности нитритов для рыб / Теоретические вопросы водной токсикологии. Л.: Наука. - 1981. С, 186-196.
34. Велдре А., Роома М. Токсическое воздействие нитритов на рыб // Экология. - 1990. № 11. С. 71-73.
35. Барсукова ММ. Изменение активности интерренальной железы у форели при отравлении нитритами / Сб. науч. тр, НИИ озер, и реч. рыб, хоз-ва.

-1993. № 35. С. 38-45.

36. Vedel N.E., Korsgaard B., Jensen F, Isolated and combined exposure to ammonia and nitrite in rainbow trout: effects on electrolyte status, blood respiratory properties and brain glutamine/glutamate concentrations // *Aquat. Toxicol.* - 1998. V. 41. №4. P. 325-342.

37. Bartlett F., Neumann D. Sensitivity of brown trout alevins (*Salmo trutta* L.) to nitrite at different chloride concentrations *Bull. Environ. Contamination Toxicol.* - 1998. V. 60. № 2. P. 540-546.

38. Adamsson M., Dave G., Forsberg L., Guterstan B. Toxicity identification evaluation of ammonia, nitrite and heavy metals at the Stensund: Wastewater Aquaculture plant, Sweden // *Water Science Technology*. - 1998. V. 38. № 3. P. 151-157.

39. Скадовский С.Н. Экологическая физиология водных организмов. М., 1955. 338 с.

40. Rosenthal H., Sperling K.R, Effects of cadmium on development and survival of herring eggs. - In: *The early life history of fish*. Berlin, 1974, p. 383-396.

41. Rosenthal H., Westernhagen H., Dethlefsen V. Cadmium uptake by marine fish larvae. - *ICES, Fish. Improv. Comm. C. M.*, 1975. E. 30, 1975. 8 p. 42. Westernhagen H., Dethlefsen V., Rosenthal H. Combined effects of cadmium and salinity on development and survival of garpike eggs. - *Helgolander wiss. Meeresunters.*, 1975, vol. 27, N 3, p. 268-283.

УЧАСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Стратонов Василь Миколайович

Доктор юридичних наук, професор

Тимошенко Аліна Миколаївна

Студентка

Херсонський державний університет

м.Херсон, Україна

Анотація: У статті проаналізовано та обґрунтовано питання діяльності перекладача у кримінальному провадженні. Тема не достатньо досліджена серед науковців, тому ми вивчали кримінально-процесуальне законодавство, яке стало підґрунтям для вивчення прав та обов'язків перекладача.

Ключові слова: «перекладач», «процесуальна дія», «кримінальне провадження», «Кримінально-процесуальний кодекс».

День за днем зростає кількість злочинів, які вчиняються у сфері зовнішньоекономічних відносин мігрантами та злочинними угрупованнями на території України. Тому є нагальна потреба у залученні перекладача для подолання мовних бар'єрів. Актуальність теми зумовлена недостатньою кількістю опрацьованих джерел, праць та вивченості ролі перекладача у кримінальному провадженні.

Важливість ролі перекладача висвітлено у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року[1], положеннях чинного КПК України та Конвенції про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 року.

У кримінальному провадженні теоретичні та практичні аспекти участі перекладача вивчали, досліджували, як зарубіжні так і вітчизняні учені. Серед них Г.В. Абшилава, Г.П. Саркісян, М.А., Джафаркулієв, Ю.П. Аленін, М.Т.

Аширбекова, С.В. Щвець, І.А. Швельов, М.Г. Щербаковський, О.Ю. Кузнєцов та інші.

Метою роботи є дослідження теоретико-правових, процесуальних аспектів діяльності перекладача і формування методичних рекомендацій для удосконалення та практики застосування кримінально-процесуального законодавства України.

Дане дослідження вимагає розглянути та проаналізувати джерельну базу, вивчити процесуальні аспекти залучення та участі перекладача у кримінальному провадженні; дослідити участь перекладача як гарантію забезпечення засади мови кримінального провадження; охарактеризувати наукові підходи до визначення перекладача та вимоги, які ставлять до нього як учасника кримінального провадження; проаналізувати права та обов'язки і гарантії забезпечення його прав; сформулювати пропозиції, щодо вдосконалення поняття, процесуального статусу перекладача та порядку його залучення та участі у досудовому розслідуванні та судовому провадженні.

В багатьох опрацьованих джерелах вказано, що саме ця особа відіграє ключову роль у мовних контактах учасників кримінального провадження. Без нього не можливе проведення слідчих та процесуальних дій, захист прав, свобод і законних інтересів учасників, якщо хтось із них недостатньо володіє або не володіє мовою, якою здійснюється кримінальне провадження.

У Кримінально-процесуальному кодексі України вказано: «Перекладач - це особа, залучена до кримінального провадження сторонами, слідчим, суддею чи судом і володіє, крім мови, якою здійснюється кримінальне провадження, іншою мовою, необхідною для перекладу»[2]. Звичайно, він належить до інших учасників кримінального провадження. Згідно зі ст. 29 КПК України кримінальне провадження здійснюється державною мовою. Сторона обвинувачення, слідчий суддя та суд складають процесуальні документи, також, державною мовою[2].

У пункті 3 статті 6 Конвенції про захист прав та основних свобод особа має право: «бути негайно і детально проінформованим зрозумілою для нього

мовою про характер і причину обвинувачення проти нього» і «якщо він не розуміє мову, яка використовується у суді, або не розмовляє нею, - отримувати безоплатну допомогу перекладача» [3].

Діяльність суду як єдиного суб'єкта здійснення правосуддя в Україні має чітку процесуальну спрямованість й унормованість. З метою підкреслення процесуального статусу суду та заважаючи на процесуальну форму судового процесу, зокрема, національний законодавець КПК України 2012р. закріпив таку категорію, як «процесуальна дія» [4]. Але, визначення цього терміну не подається ні в ст. 3, ні в інших нормах КПК України .

Перед початком процесуальної дії, сторона кримінального провадження мають перевірити перекладача на його компетентність і з'ясовують його стосунки з обвинуваченим, підозрюваним, потерпілим, свідком. Також роз'яснюють його права і обов'язки[3].

За статтею 68 Кримінально-процесуального кодексу перекладач має право: «ставити запитання з метою уточнень для правильного перекладу; заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом; знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження; одержати винагороду за виконаний переклад та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження» [3].

Перекладач зобов'язаний: « прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду; здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом; заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених цим Кодексом; не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі перекладачу у зв'язку з виконанням його обов'язків»[1].

Передбачено, за завідома не точний, чи неправильний переклад або відмову без поважних причин від виконання свої обов'язків перекладач несе відповідальність передбачену законом.

У ч. 1 ст. 68 КПК України зазначено, у разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача)[3].

Сурдоперекладач (він же перекладач-дактилолог, перекладач жестової мови) – це фахівець із сурдоперекладу. Спосіб сурдоперекладу застосовується для передачі нечуючим (глухим, німим, глухонімим, слабочуючим, пізнооглухлим) усної мови на жестову мову (мову жестів глухих) й навпаки. Він - посередник[5]. Жестами та мімікою не передаються абстрактні поняття, тому дактильний спосіб (ручна азбука) перекладу є більш прийнятним у кримінальному процесі, оскільки точніше передає значення знаків глухонімого учасника кримінального провадження[6].

Таким чином, перекладач є самостійним учасником кримінального провадження з певним колом прав та обов'язків, тобто визначеним у законі процесуальним статусом. Характер участі перекладача у кримінальному судочинстві полягає в тому, що він у певній мірі забезпечує весь комплекс функцій органів, що здійснюють провадження по справі, та інших учасників процесу.

Належним чином поняття перекладача як учасника кримінального провадження не розкрито в законодавстві України, що створює масу труднощів при вирішенні питань, пов'язаних із визначенням компетентності та інших вимог, що висуваються до особи, яка запрошується як перекладач.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: веб-сайт.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 27.09.2020)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : веб-сайт.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 26.09.2020)
3. Конвенція про захист прав та основних свобод: веб-сайт.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 24.09.2020)
4. Науково-практичний коментар КПК: веб-сайт.URL: <http://mego.info/> (дата звернення 30.09.2020)
5. Спілка нечуючих юристів / Union of the Deaf Lawyers : веб-сайт.URL: http://snu.ucoz.ua/news/surdoperekkladach_i_jakist_perekladu/2015-04-18-393 (дата звернення 28.09.2020)
6. Т.М. Кузик Поняття та вимоги до особи перекладача у кримінальному процесі України : веб-сайт.URL: file:///C:/Users/%D0%9B%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%B0/Downloads/Unzap_2013_1_51.pdf (дата звернення 30.09.2020)

О КАЧЕСТВЕННОЙ ОЦЕНКЕ КАК ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ

Тимошенкова Тамара Михайловна

канд. филол. наук, проф. каф
германской и романской филологии
Харьковский гуманитарный университет
«Народная украинская академия»

Артеменко Людмила Александровна

доцент кафедры иностранных языков
Харьковский гуманитарный университет
Народная украинская

Аннотация. Качественная оценка является комплексной категорией, рассматриваемой в аксиологическом, психологическом, логическом и лингвистическом аспектах. Лингвистические средства выражения качественной оценки с эксплицитным или имплицитным значением модальности долженствования могут быть объединены в синонимический ряд или функционально-семантическое поле, где ядром являются адъективные структуры, а периферийные конститuentы представлены номинальными и глагольными моделями. Значение качественной оценки реализуется за счет исходного лексического значения языковых единиц, морфологических (аффиксы, конверсия, словосложение) и синтаксических средств (модификация компонентов, изменение структуры предложения), метафорических и метонимических переносов, смысловых отношений между ингерентными и контекстуальными значениями компонентов.

Ключевые слова: качественная оценка, модальность долженствования, ингерентное и контекстуальное значение компонентов, ядро и периферия функционально-семантического поля качественности.

Качественная оценка как понятийная категория представляет несомненный интерес, а ее различные аспекты (философский, психологический, лингвистический) – широкое поле для исследования. Имеющиеся работы, в той или иной степени затрагивающие ценностную проблематику (Е. М. Вольф (2009), В.Н. Телия (1986), Э. С. Азнаурова (1988), Н.Д. Арутюнова (1991), Э. Сапир (1944), З. Вендлер (1981) и др.), не исчерпывают, на наш взгляд, всего спектра проблем, связанных со статусом данной категории в общей системе знаний.

Оценка является средством выражения отношения говорящего к действительности, основанного на социально обусловленной системе положительных ценностей.

С философской точки зрения, ценностью является любое качество предмета, представляющее определенный интерес. Ценности как предметные (все многообразие объектов человеческой деятельности, общественных отношений и природных явлений), так и субъективные (способы и критерии, на основании которых производится оценивание: оценки и установки, императивы и запреты, цели и проекты) относятся к сугубо социальным явлениям. Достоинство каждого предмета или поступка оценивается обществом как добро или зло лишь в связи с общественной практикой человека [1, с.462].

Логика оценки предусматривает четыре основных компонента: субъект, предмет (объект), характер и основание.

По своему характеру оценки могут быть абсолютными (по шкале: плохо – безразлично – хорошо) или относительными (по шкале: хуже – равноценно – лучше).

Очевидно, что понятий абсолютно безразличных для оценки не существует. О безразличном можно говорить лишь по отношению к определенному субъекту, когда тот или иной предмет, явление или поступок исключается говорящим из его интересов [2].

Оценка как социальная категория опирается на такие понятия, как мораль, догма, большей частью связанные с эмоциями.

Человечество традиционно увязывает свои моральные требования с представлениями о прекрасном. Любое общественное явление, поступок или мотив человеческой деятельности обладают одновременно эстетическим и этическим значением (ценностью) и могут быть оценены, с одной стороны, как прекрасное или безобразное, а с другой – как добро или зло.

Любая оценка всегда субъективна, особенно в тех случаях, когда человек является не только субъектом, но и объектом познания и оценивания. Согласно результатам психологических исследований (Тажиури, Брунер, Блейк) отношение человека к вещам устанавливается и правильно оценивается обычно быстрее, чем отношение к людям.

Правильное понимание человека образуется у общающихся с ним людей при не очень длительном и, главное не очень тесном знакомстве, иначе при оценивании решающим оказывается субъективный фактор (так называемый «эффект ореола»).

Механизм оценки достаточно сложен. Человек может оцениваться с точки зрения его соответствия эстетическому идеалу, имеющемуся у воспринимающего; требованиям его деятельности; соответствия его личностных качеств критериям, предъявляемым к представителям того или иного класса (оценочные стереотипы).

При этом личный взгляд человека на других людей всегда несет на себе печать его собственных черт.

В результате личных особенностей восприятия действительности у индивида при оценивании им других людей может иметь место как идеализация, так и субъективное преувеличение негативных черт.

Оценка как лингвистическое понятие может интерпретироваться следующим образом: «а» (субъект оценки) считает, что «б» (объект оценки) – хороший/плохой [3, с.5].

Имеются целые классы слов, предназначенные для выражения оценки. Это, прежде всего, прилагательные и наречия, эксплицитно выражающие значения «хорошо – плохо», «хуже – лучше». Эффективным средством

выражения оценки являются также глагол и существительное, занимающие периферийные позиции в ФСП качества, ядро которого составляют адъективные модели.

Качественная характеристика субъекта в номинальных и глагольных структурах утверждается через указание на то, что субъект является исполнителем тех или иных действий, отличается теми или иными свойствами или склонностью к выполнению каких-либо действий (номинальные конструкции), либо через название действий, состояний, отношения субъекта оценки к своим действиям (глагольные конструкции). *He was a liar. He never said a word of truth in his life. (Thomas)*

Способы выражения оценки удобно показать на примере отглагольных существительных со значением «имя лица», объединяющих в своей смысловой структуре именную и глагольную семантику и способных передать многообразную гамму оценочных значений за счет реализации своей именной валентности.

1. Значение качественной оценки реализуется, прежде всего, за счет основы исходного глагольного слова.

A murderer is seldom content with one crime. (Christie)

В ряде случаев в производных словах приращение оценочных сем происходит за счет переосмысления основы, которое может носить разный характер:

- специализация значения, например *to hustle* – толкать, понуждать; *hustler* – энергичный и, как правило, бесцеремонный человек: *‘I thought you were just some third-rate hustler’ (Puzo);*

- метафоризация или метонимизация значения, например: *to scavenge* – рыться, копаться в мусоре; *scavenger* – нечистоплотный человек; человек, паразитирующий за счет кого-либо: *‘Fanucci was also a scavenger on his fellow criminals’ (Puzo); to sail* – плавать; *sailor* – 1) моряк; 2) метоним. – человек, (хорошо или плохо) переносящий морские путешествия (*good sailor; bad sailor*): *Fleur says she is a good sailor (Galsworthy).*

2. Средством выражения оценочных значений могут быть аффиксы. Так, например, суффиксы –ard, -ling, -eer, -ster обладают отрицательной коннотацией (rhymester hireling); суффиксы –ie, -y, -let, -ette передают значения уменьшительности, ласкательности (starlet, oldie).

3. Значение качественной характеристики может появляться у существительных, образованных путем словосложения:

He is never-do-good, a drunkard... (Sillitoe)

или конверсии:

She was all curiosity and expectation (Collins).

4. Уникальным средством создания образных оценочных значений являются лексико-семантические транспозиции, к которым О.Д. Мешков [3] относит все случаи употребления лексических единиц в необычном смысловом контексте:

She was a great forgetter and returner (Christie).

Значительно расширяют арсенал средств выражения оценочных значений фигуры речи.

Метафора: “It made him so powerful that one of the Corleones was his doormat” (Puzo).

Аллегория: “He was a ferocious lion guarding the temple of art” (Sheldon).

Метонимия: “Dill promptly forgot their names and thought of them as the Chin and the Nose” (Thomas).

Антономасия: “Hans Zimmerman was a Goliath of a man”.

5. Значение качественной оценки может реализоваться в синтагматике.

а) Модификаторы именного компонента несут широкую и разнообразную информацию, в том числе значение коммуникативно-обусловленного отношения говорящего к высказываемому, которое может реализовываться различными языковыми средствами – как включающими ингерентно семы эмоционально-оценочного характера:

“You are a damned attractive woman” (Sheldon), так и приобретающими сему оценки в контексте:

“She’s still something of a legend, your mother” (Thomas).

“He looked a thin nervous scrap of a boy” (Murdoch).

Знак субъективной оценки (+) или (–) – даже в случае модификаторов, обладающих, наряду с оценочным, собственным положительным или отрицательным значением – может меняться в зависимости от семантики именного компонента. В конечном итоге знак оценки комбинируется на основе семантики оценочного определения, объекта оценки и их взаимодействия.

Узкого контекста не всегда бывает достаточно, чтобы точно определить знак оценки (например, в иронических высказываниях). В таких случаях, чтобы правильно воспринять оценочное суждение, необходим анализ широкого окружения.

“He was a natural twister. He liked, if I may put it so, doing things the crooked way” (Christie).

“She was an unbelievably saver – saved money, saved electricity, saved string, bags, sugar, saved – him” (Thomas).

Интересный объект для лингвистического исследования представляет оксюморон, основанный на очевидной несовместимости значений определяемого и определяющего (модификатора):

“She was rather an absurd girl, but awfully sweet” (Murdoch)

б) Целям эмфатического подчеркивания, усиления значения качественной оценки служит синтаксическая организация предложений: “She’s not a child, She is a devil” (Sheldon) – антитеза; – “She was unclean, she was unworthy, she was black” (Murdoch) – анафора + градация;

“You are the real prize. The big fish. The trophy winner” (Thomas) – парцелляция;

“Mr Haere has wide experience in toppling governments. An expert” (Thomas) – безглагольный предикат;

“We are your baby-sitters, friend. That’s right, your baby-sitters” (Thomas) – эпифора;

“She’s something. Rich as Greases, like we used to say till you found out who Greases was” (Thomas) – эллипс + сравнение;

“They were also a little plump and fairly pretty and completely terrified” – нарастание + зевгма + полисиндетон;

“The copper who admired Nora – he was a big sandyman of forty eight or fifty – slapped Morelli’s mouth” (Hammett) – парентеза.

Итак, подводя итог сказанному, можно сделать следующие выводы:

1. Качественная оценка представляет собой комплексную категорию и должна рассматриваться в ее философском (аксиологическом), психологическом, логическом и лингвистическом аспектах.

2. Лингвистические средства выражения качественной оценки обладают эксплицитным или имплицитным значением модальности долженствования, а их семантическая структура объединяет свойства оценки и описания, причем последнее убывает по мере возрастания степени субъективности.

3. Языковые средства выражения качественной оценки могут быть объединены в синонимический ряд или функционально-семантическое поле, где ядром являются адъективные структуры, а периферийные конститuenty представлены номинальными и глагольными моделями.

4. Значение качественной оценки языковой единицы реализуется за счет:

а) ее исходного лексического значения (основа слова);

б) морфологических средств: словообразование (аффиксация, конверсия, словосложение), метафорические и метонимические переносы;

в) синтаксических средств: модификация именных компонентов предложения; структура предложения – безглагольные предикаты, инверсия, парцелляция и др.

5. Значение качественной оценки в синтаксической структуре складывается из ингерентных или контекстуальных значений ее компонентов, которые вступают в различные смысловые отношения между собой.

6. Значение качественной оценки всегда контекстуально зависимо, что дает основание характеризовать ее как сугубо прагматическую категорию.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Философская энциклопедия М.: Сов. энциклопедия, 1970, т.5 – 740с.
2. Ивин А.А. Основания логики оценок – М.: «ФАИР-ПРЕСС», 1999 – 320с.
3. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки – М.: Книжный Дом «Либроком», 2009 – 284с.
4. Мешков О.Д. Словообразование современного английского языка – М.: Наука, 1985 – 245с.

ЦІКАВІ ЗАВДАННЯ У БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА МОТИВ ПОПУЛЯРНИХ ПОРТУГАЛОМОВНИХ ПІСЕНЬ

Ткач В.В.

Петрусяк Т.В.

Келя А.Д.

Сторощук Н.М.

Чернівецький національний університет

ім. Ю. Федьковича, Україна

Чернівецька музична школа №1, Україна

Чернівецький міський ліцей №3

Медичного Профілю, Україна

Останнім часом, діти поступово втрачають інтерес до вивчення точних та природничих наук. Це пояснюється рядом об'єктивних та суб'єктивних факторів, одним із яких є недосконалість традиційного педагогічного підходу до учнів.

Одним із засобів зацікавлення учнівської аудиторії до пояснюваного матеріалу є задіяння міжпредметних зв'язків. Хімічний матеріал дозволяє підібрати міжпредметні зв'язки хімії із будь-яким предметом шкільної програми – як природничо-математичного, так і суспільно-гуманітарного та мистецького циклу, включаючи музику, що буде показано у даній роботі.

Тут подана оригінальна розробка. При її підготовці автори орієнтувалися на типи та рівень складності завдань іспитів з хімії, які були задані у різні роки у школах різних штатів Бразилії. В них формулювання умови задачі здійснюється через переосмислення текстів відомих пісень з точки зору хімічних речовин або процесів, що описуються у них.

1. Розгляньте фрагмент пісні «O Sertanejo Enamorado» (Ernesto Nazareth – Catullo de Paula Cearaense)

Teu lábio cheira
 Como um galho de alecrim.
 Tu és faceira,
 Queres dar cabo de mim!
 Ouve um suspiro de amor,
 Estes ais,
 Que dá um martírio de dor,
 Ora, meu Deus!
 Como é penoso viver a gemer,
 Ai, a gemer...

Відомий бразильський композитор Ернесту Назарет опублікував своє «бразильське танго» Brejeiro у 1893 році в Ріо-де-Жанейро і у 1914 році у Парижі. Це була перша музична композиція, опублікована у Бразилії взагалі. Відтак вона стала популярною – особливо коли Катулло да Пайшау Сеараенсе – бразильський народний поет початку XX ст. написав на музику «Brejeiro» текст під назвою «O Sertanejo Enamorado». Паралельно на цю ж мелодію було написано декілька текстів, однак текст «OSertanejoEnamorado» став найбільш відомим.

У другій строфі тексту (Teulábiocheiracomoumgalhodealecrim) згадується запах розмарину. Приємний запах розмарину пояснюється присутністю в нього сполуки 1,8-цинеолу або евкаліптолу (Рис. 1):

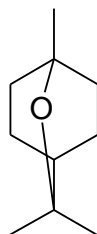

Рис. 1. Евкаліптол

Вважається, що евкаліптол проявляє бактерицидні властивості. Відтак, розмаринова олія з давніх-давен застосовувалася як препарат народної медицини. В надлишку, однак, евкаліптол є дуже токсичним.

1.1. З допомогою відповідних реакцій, покажіть, що евкаліптол відновиться до етерів. Покажіть формулу спирту або спиртів, що беруть участь в утворенні етерного зв'язку

1.2. Щодо евкаліптолу, вкажіть невірне твердження

а) евкаліптол – етер, утворений перехресною етерифікацією метанолу з ненасиченим спиртом

б) евкаліптол – етер, утворений внутрішньомолекулярною етерифікацією двохатомного спирту

в) спирт, етером якого є евкаліптол, є більш сильною кислотою, ніж етанол, і реагує з лугами

г) евкаліптол – етер, утворений внутрішньомолекулярною етерифікацією третинного діолу

г) однією із систематичних назв спирту, з якого утворюється евкаліптол є 1(2-гідроксиізопропіл)-4-метил-4-гідроксициклогексан

1.3. Певну кількість евкаліптолу ввели в реакцію гідролізу з утворенням діолу, взаємодія якого з металевим натрієм призвела до утворення газу, що за нормальних умов заповнив посудину в формі призми. В основі призми знаходиться дельтоїд зі сторонами 25 см і 16 см. Кут між сторонами дельтоїда складає 30° . Висота призми дорівнює меншій стороні дельтоїда. Знайдіть вихідну масу евкаліптолу

2. Розгляньте фрагмент слів пісні «Gabriela» (муз., сл. Антоніу Карлоса Жобіма)

Vim do Norte, vim de longe,

Do lugar, que já nem há...

Vim, dormindo pela estrada,

Vim parar neste lugar.

Meu cheiro é de cravo,

Minha cor de canela,

A minha bandeira

É verde e amarela...

Pimenta de cheiro,

Cebola em rodela,

Um beijo na boca,

Feijão na panela.

Gabriela...

Sempre Gabriela....

Дана пісня є однією із найдовших (8 хв) композицій найвідомішого бразильського композитора і складається із декількох частин. Текст пісні заснований на романі Жоржі Амаду «Габріела. Гвоздика і Кориця».

У вступній частині характер ліричного героя порівнюється з характеристиками різних приправ, однією із яких є цибуля, нарізана кільцями («Cebola em rodela»). Варто сказати, що в Бразилії сирого цибулю їсти не прийнято. Це пов'язано із подразнюючим ефектом деяких сполук, що містяться у лусці.

Сльозогінними речовинами, що містяться у цибулі, є 1-пропенсульфенова кислота, яка при нарізанні цибулі ізомеризується в S-оксид пропантіалю:

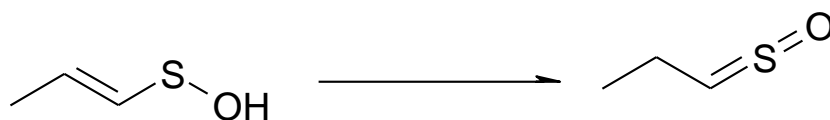

Рис. 2. Ізомеризація 1-пропенсульфенової кислоти в S-оксид пропантіалю

2.1. Покажіть трьома реакціями кислотні властивості 1-пропенсульфенової кислоти. Поясніть, чому як кислота 1-пропенсульфенова кислота сильніша за тіоли, але слабша за сульфокислоти.

2.2. Щодо вказаних речовин, вкажіть вірне твердження

а) Пропантіаль, S-оксид якого утворюється при ізомеризації, є аналогом кетонів

б) Дана реакція вважається окисно-відновною, оскільки відбувається зміна ступеня окиснення атомами Сульфуру та Оксигену

в) Пропантіаль, S-оксид якого утворюється при ізомеризації, також традиційно називається «пропіоновий тіоальдегід»

г) У Пропентіаль S-оксиді сульфур знаходиться у максимальному ступені окиснення для органічних сполук

г) При дії металевого натрію на 44,5 г 1-пропенсульфенової кислоти утвориться сіль масою на 12 г більшою.

2.3. При дії металевого натрію на 1-пропенсульфенову кислоту утворили водень, відновлення яким Вольфрам (VI) оксиду призвело до утворення 23 г металевого вольфраму. Знайдіть масу 1-пропенсульфенової кислоти, яку ввели в реакцію

3. Розгляньте фрагмент слів пісні бразильського композитора Шіку Буарке «Cotidiano»

Todo dia ela faz tudo sempre igual,
Me sacode às seis horas de manhã,
Me sorri com um sorriso pontual
E me beija com a boca de hortelã.
Todo dia ela diz que é pra eu me cuidar,
E essas coisas que diz toda mulher.
Diz que está-me esperando pra jantar
E me beija com a boca de café...

В пісні вказано, що друга половинка пробуджує ліричного героя поцілунком з м'ятною свіжістю. Пізніше, коли ліричний герой йде на службу, вона каже, що чекає його на вечерю і нагороджує його поцілунком з ароматом кави.

Обидва запахи спричиняються різним набором сполук, серед яких є похідні одного і того ж гетероциклу – фурану. Це ментофуран, що міститься у м'яті (зліва) та пірослизова кислота (справа), запах якої характерний для просмажених кавових зерен:

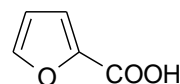
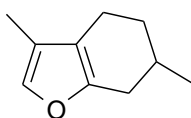

Рис. 3. Ментофуран(зліва) та пірослизова кислота (справа)

3.1. Поясніть, чому фуран є ароматичною системою. Розмістіть за активністю вступу в реакцію електрофільного заміщення ментофуран, фуран та пірослизову кислоту.

3.2. Щодо згаданих сполук, вкажіть невірне твердження:

а) Пірослизова кислота – продукт часткового окиснення альдегіду, відомого як фурфурол або фурфураль

б) Ментофуран є 2,3-конденсованою гетероциклічною сполукою 4-метилфурану та 4-метилциклогексану

в) Ментофуран більш активний в реакціях електрофільного заміщення, які однозначно відбуваються в положення 5

г) Пірослизова кислота сильніша карбонова кислота, ніж ацетатна, з огляду на вплив фуранового ядра на карбоксильну групу

г) Пірослизова кислота є одним із двох структурних ізомерів, ізомерія яких визначається положенням карбоксильної групи відносно гетероатома Оксигену

3.3. Знайдіть масу пірослизової кислоти, необхідної для того, щоби утвореним за її реакцією з металом воднем відновити наполовину металевий реній із Реній (VII)оксиду масою 242 г.

4. Розгляньте прикінцевий фрагмент пісні португальських революціонерів «Grândola, vila morena»:

À sombra de uma azinheira,
Que já não sabia idade,
Jurei ter por companheira,
Grândola, tua vontade.
Grândola, tua vontade,
Jurei ter por companheira,
À sombra de uma azinheira,
Que já não sabia idade.

Пісня була написана відомим португальським співаком, поетом, композитором та фольклористом Жозе Афонсу у 1964 році, будучи

присвяченою страйку простих робітників у містечку Грандола (округ Сетубал, Португалія), який був брутально розстріляний військовою поліцією.

Протягом 10 років пісня була забороненою у Португалії, тож її перше публічне виконання відбулося в іспанському місті Сантьяго-де-Компостела у 1972 році. Через 2 роки хунта в Португалії впала, а сама пісня стала символом Революції Гвоздик.

В пісні згадується кам'яний дуб (azinheira), який росте у посушливих субтропічних районах півдня Португалії (в тім числі, і в області Алентежу, де і знаходиться м. Грандола). Систематична назва виду – «*Quercus rotundifolia*», що споріднена загальній назві роду Дуб португальською мовою (carvalho). Мелені жолуді кам'яного дуба (bolota de azinheira), а також витяжка із них, вживаються в їжу. Вони містять природній антиоксидант кверцетин (Рис. 4):

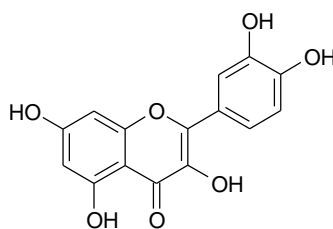

Рис. 4. Кверцетин

Кверцетин проявляє антиоксидантну, протівірусну, антигістамінну, протизапальну та протиінфарктну дію. Саме тому продукти, що його містять, вважаються цілющими.

4.1. Трьома реакціями покажіть, що кверцетин проявляє властивості фенолів. Проілюструйте можливість утворення внутрішньомолекулярних водневих зв'язків.

4.2. Щодо кверцетину, вкажіть вірні твердження:

- а) Кверцетин є похідним гетероциклічної сполуки, відомої як кумарин
- б) Кверцетин, на відміну від інших похідних фенолу, не утворює комплекс із Ферумом (III)
- в) Кверцетин містить фрагменти таких двохатомних фенолів, як пірокатехін та резорцин

г) Кверцитин, на відміну від інших фенолів, не взаємодіє з лугами з утворенням солей

г) Кверцитин взаємодіє з вуглеводними фрагментами за гідроксильними групами з утворенням естерів

4.3. Знайдіть об'єм водню (н.у), утворений при взаємодії 151 г кверцитину і 2,3 г металевого натрію. Якщо зібрати половину утвореного водню у посудину в формі піраміди висотою $17,5\sqrt{3}$ см з рівностороннім трикутником стороною 8 см, то яку частину посудини він займе?

5. Розгляньте фрагмент тексту пісні «Rancho da Encruzilhada» бразильського поета та композитора Жарараки (1940).

O rancho da encruzilhada
Fica à margem da estrada,
Junto à sombra de moitão.
Tem ao lado uma roseira,
Tem à frente uma mangueira,
Pendurando o violão.
Hoje, vive desprezado
O ranchinho abandonado,
Qual um ninho de ilusões.
Foi morada da alegria,
É agasalho, hoje em dia,
De cruéis recordações.

У пісні згадується покинутий заміський будинок, розміщений на перехресті. Також прямо згадується, що перед самим будинком росте мангове дерево (порт. Mangueira), на якому висить гітара.

Характерний запах та смак манго – плоду мангового дерева пояснюється наявністю в його складі понад 270 органічних сполук, три із яких показані на рис. 5:

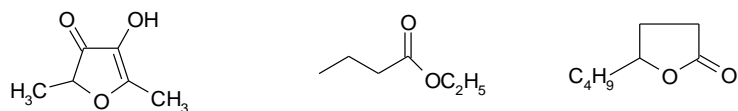

Рис. 5. 2,5-диметил-4-гідроксифуран-3-он (зліва), етилбутаноат (по центру) та 4-окталактон (справа)

5.1. З допомогою реакцій доведіть належність сполук по центру та справа до естерів. Також покажіть можливість кето-енольної таутомерії у сполуки зліва. Назвіть її енольну форму

5.2. Щодо сполук, вказаних на рис. 5, вкажіть невірне твердження

а) Сполука на рис. 5 справа є лактоном (внутрішньомолекулярним циклічним естером) 4-гідроксиоктанової кислоти

б) Ізомером сполуки на рис. 5 по центру є *нео*-пентилформіат

в) Сполука на рис. 5 зліва вважається лактоном однієї із гідроксикарбонових кислот

г) Ізомером сполуки на рис. 5. зліва є лактон 2-метил-3-кето-4-гідроксипентанової кислоти

г) Ізомером сполуки на рис. 5 посередині є гексанова кислота

5.3. На етилбутаноат подіяли концентрованим розчином лугу з утворенням етанолу та солі. При нагріванні солі в надлишку лугу утворився газ, що за нормальних умов зайняв паралелепіпед розмірами 32x25x7 см. Знайдіть масу вихідного естеру.

6. Розгляньте приспів пісні «Uma casa portuguesa» (муз. Артура Фонсеки, сл. Рейналду Феррейри)

Quatro paredes caiadas,
Um cheirinho a alecrim,
Um cacho de uvas doiradas,
Quatro rosas num jardim.
Um São José de azulejos
Mais o sol da primavera,
Uma promessa de beijos,
Dois braços à minha espera.

É uma casa portuguesa, com certeza.

É, com certeza, uma casa portuguesa.

У пісні дається загальна характеристика типової португальської оселі.

У приспіві згадується «китиця золотистого винограду», з якого за традиційним рецептом виробляють вино.

Для португальського вина характерна наявність деяких особливих хімічних компонентів, одним із яких є сотолон (Рис. 6):

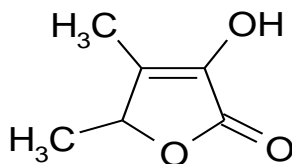

Рис. 6. Сотолон

6.1. Порівняйте сотолон із 2,5-диметил-4-гідроксифуран-3-оном (рис. 5 зліва) і покажіть, чи є дані сполуки ізомерами. Відповідь поясніть.

6.2. Щодо сотолону, вкажіть вірне твердження

а) Сотолон не є лактоном (циклічним естером) карбонових кислот

б) При взаємодії сотолону з лугом відбувається розрив циклу із солеутворенням

в) Сотолон є лактоном гідроксиметилзаміщеного похідного ненасиченої кислоти, відомої як «кротонова»

г) Сотолон вважається похідним однієї із гідроксипентенових кислот

г) 2,5-диметил-4-гідроксифуран-3-он не є ізомером сотолону

6.3. Знайдіть масові частки Карбону, Гідрогену та Оксигену у сотолоні

УДК 37.013.32

**ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ И
СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ONLINE-ОБУЧЕНИЯ**

Ткаченко Ольга Владимировна

преподаватель

Харьковский национальный медицинский университет

г. Харьков, Украина

Заборовская Светлана Витальевна

к.филол.н., доцент

Харьковский национальный медицинский университет

Шафоростова Светлана Генриховна

преподаватель

Харьковский национальный медицинский университет

Аннотация: в данной статье рассматриваются различные модели педагогической совместной деятельности преподавателя и ученика в условиях online-обучения. Авторы характеризуют понятие «педагогическое взаимодействие» и предлагают пути повышения качества педагогической деятельности в режиме online-обучения.

Ключевые слова: online-обучение, педагогическое взаимодействие, модели сотрудничества, субъекты процесса образования.

Одной из важных задач online-обучения является осуществление результативного обмена информацией между преподавателем и студентами. Уровень знаний в процессе обучения в вузе, главным образом, обусловлен результатом сотрудничества педагога и ученика. От этого в прямой зависимости находятся степень подготовки будущего специалиста, его эффективная профессиональная деятельность, а также благополучная профессиональная самореализация преподавателя. Также огромную роль

играет приобретение нового опыта педагогического сотрудничества. Поэтому качественно по-новому должна решаться проблема повышения качества взаимодействия субъектов процесса образования в режиме online-обучения.

Чтобы дать характеристику моделям педагогического сотрудничества в условиях online-обучения, необходимо сначала вспомнить содержание понятия «педагогическое сотрудничество или взаимодействие».

Педагогическое взаимодействие как в теоретическом, так и в практическом аспекте вызывает живой интерес у ученых. Этой теме посвящены работы И. А. Зимней, В. Я. Ляудис, П. И. Пидкасистого, В. А. Сластенина, В. Турмонда, в которых идет речь о сути педагогического сотрудничества, его функциях, структуре, стадиях, средствах организации.

Так, В. Я. Ляудис [5, с. 37] придерживается точки зрения, что взаимодействие – это совместная работа педагога и ученика, в результате которой возникают партнерские отношения, необходимые для развития личности обучаемого, а также для саморазвития преподавателя. В. Я. Ляудис подчеркивает, что без двустороннего развития педагог не может состояться как профессионал и как личность. Некоторые исследователи (Ю. К. Бабанский, Е. В. Бондаревская и др.) отмечают, что отличительными свойствами педагогического взаимодействия являются совместная деятельность, толерантные отношения, профессиональное общение, продуктивное разрешение противоречий, саморазвитие.

Описывая смысл термина «педагогическое взаимодействие», психолог И. А. Зимняя делает вывод, что педагогическое взаимодействие — это многогранное понятие, которое содержит воспитательный, педагогический и психологический аспекты. [3, с. 74]

Итак, модель педагогического взаимодействия «учитель — ученик» подразумевает обоюдное сотрудничество, основанное на единстве поставленных целей и задач, а также инициативность и активность субъектов учебного процесса.

В любом случае педагогическое взаимодействие – это координированный процесс, ориентированный на достижение определенных целей в образовательном процессе.

Нам импонирует точка зрения В. А. Сластенина о том, что педагогическое сотрудничество — это взаимная коммуникация (постоянная или краткосрочная) педагога и ученика, которая приводит к обоюдной трансформации характера их поведения, деятельности и отношений [6]. Нами рассматривается именно данное толкование педагогического взаимодействия, потому что понятие «опыт», которое также является объектом нашего изыскания, отражает собственно трансформацию индивидуальных качеств ученика и учителя как субъектов процесса образования.

Значимые аспекты педагогического взаимодействия проявляются разнообразными способами и подчиняются тем условиям и обстоятельствам, в которых протекает сотрудничество участников педагогического процесса. Исходя из этого мы можем говорить о множестве различных форм взаимодействия в режиме online.

Ряд исследователей (К. Вамбах, Г. Р. Коннорс) выделяют следующие модели педагогической совместной деятельности в условиях online-обучения: ученик — учебная программа; ученик — преподаватель; ученик — электронный носитель.

Модель взаимодействия «ученик — учебная программа» подразумевает взаимодействие студентов с основными темами практических занятий или лекций, предъявленными в рамках программы online – курсов. Результативность этого взаимодействия, чаще всего, определяется точным, конкретным, наглядным содержанием изучаемого материала.

В условиях online - обучения тип взаимодействия «ученик — преподаватель» предусматривает активное участие и заинтересованность обеих сторон, ответную реакцию как со стороны учащегося, так и со стороны преподавателя, адресный обмен информацией, качественную, удобную и регулярную обратную связь (электронная почта, Viber, WhatsApp).

Взаимодействие «ученик — персональные электронные устройства» связано с компьютерными технологиями и зависит от опыта работы с компьютером, от качественного подключения к интернету, от свободного доступа к образовательным платформам, от их удобства и функциональности.

Важным фактором плодотворной педагогической совместной деятельности в условиях online – обучения является практическая готовность преподавателя. Для успешной ее реализации необходимо желание личностного и профессионального роста, наличие творческого потенциала, приобретение опыта работы с инновационными методами преподавания.

Недопущение или полное отсутствие конфликтных ситуаций в рамках совместной деятельности «ученик — преподаватель» является признаком психологической подготовленности субъектов учебного процесса. Выбранный преподавателем стиль подачи новой информации должен быть подчинен интересам студентов и полностью оправдывать их ожидания.

В заключение можно сказать, что результативность педагогического взаимодействия в условиях online – обучения предполагает высокую степень развития чувства ответственности, активные прогрессивные устремления его участников, двусторонний обмен практическим опытом проектной деятельности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Брим Н. Н. Формирование умений учебного взаимодействия у студентов в образовательной деятельности: дис. канд. пед. наук. Ижевск, 2007.
2. Гаврилова Е. Л. Модель педагогического взаимодействия в системе открытого дистанционного профессионального образования взрослых: дис. канд. пед. наук. М., 2003.
3. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учебник для вузов. Изд. 2-е, доп., испр. и перераб. М., 2000.

4. Крючкова Н. Е. Формирование взаимодействия между учителем и учащимися на основе личностно-ориентированного подхода (на раннем этапе обучения английскому языку): автореф. дис. канд. пед. наук. Тамбов, 2006.

5. Ляудис В. Я. Психолого-педагогические проблемы взаимодействия учителя и учащихся / под ред. А. А. Бодалева, В. Я. Ляудис. М., 1980.

6. Педагогика: учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко [и др.]. М., 1998.

УДК 331.108:159.71

**ЕВОЛЮЦІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ШТУЧНОГО
ІНТЕЛЕКТУ В HR MANAGEMENT**

**Томнюк Дмитро Васильович
Павлишина Катерина Ігорівна**

Студенти

Науковий керівник

Гринюк Н. А.

к.е.н., доц., доцент кафедри світової економіки

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Анотація. Метою статті є дослідження еволюції застосування штучного інтелекту у сфері управління людськими ресурсами. У статті розглядається застосування штучного інтелекту у сфері управління людськими ресурсами, шляхом аналізу наукових статей, виданих у період 2000-2018 років. Визначено 32 наукові публікації, які стосуються застосування штучного інтелекту у сфері управління людськими ресурсами. В якості дидактичної підтримки, спрямованої на полегшення розуміння аналізу, період 18 досліджуваних років був розділений на 3 періоди часу (Перша декада, Період скорочення та Період зростання). В результаті було зроблено висновок, що існує мало досліджень щодо застосування штучного інтелекту у сфері управління людськими ресурсами. Очікується, що результати, згадані у цій статті, дадуть поштовх для майбутніх досліджень.

Ключові слова. Менеджмент, штучний інтелект, управління, HRM.

Штучний інтелект (від анг. Artificial intelligence, далі AI), почав досліджуватися у 1950-х роках, на основі інтелекту живих організмів, зокрема людей [1]. Зростання обсягу інформації в базах даних стимулювало вивчення

штучного інтелекту за для оптимізації пошукових запитів [2]. Останнім часом багато уваги приділяється машинному навчанню, мабуть, через незліченні можливості автоматизації, спричинені недавніми досягненнями AI [3]. Крім того, очікується, що вплив прогресу AI вийде за рамки зміни характеру роботи, спричиняючи зміни в економічних механізмах та бізнес-моделях, що потенційно може вплинути на управління [4].

Що стосується сектору людських ресурсів, на нього найбільше вплинули нові тенденції, і він зазнає значних змін термінів та їх новій ролі в компаніях. Управління людськими ресурсами (від англ. Human Resource Management, далі HRM) стало стратегічним напрямком в організаціях [5]. Управління персоналом розвивалося, керуючись економічними, політичними, соціальними та переважно технологічними перетвореннями, а також вимогами конкурентоспроможності та операційної досконалості [2].

Важливо розуміти, що стратегія HRM стосується політики та практики зайнятості, яка охоплює добір, відбір, оцінку, розвиток та утримання працівників, а також добір, консультації та переговори [6].

Інтеграція людських ресурсів та бізнес-стратегій складається з представництва HRM на високому рівні прийняття рішень в організації [7]. У цьому контексті AI виступає як надзвичайно важлива система, яка підтримує та забезпечує ефективність людських ресурсів.

Важливо дослідити еволюцію штучного інтелекту. Це дослідження проводиться шляхом виявлення зміни кількості публікацій цього інструменту, який тип AI був найбільш використаний та як він застосовувався в цьому секторі управління, настільки важливому для належного функціонування організацій, таких як HRM.

В результаті дослідження було виявлено 32 публікації. З загальної кількості:

- 23 публікації досліджують тему Штучної нейронної мережі (artificial neural networks, далі ANN) та HRM;
- 5 публікації досліджують тему AI та HRM;

- 3 публікації досліджують тему застосування AI при доборі персоналу;
- 1 публікація досліджує тему застосування AI при доборі та відборі персоналу.

71,8% досліджених публікацій стосуються теми HRM. У цій вибірці статей про застосування AI в HRM розглядається безліч напрямків розвитку.

З вищезазначених тем виділяються найбільш досліджувані:

1. застосування AI в менеджменті, що відповідає 25% суб'єктів у вибірці;
2. оцінювання ефективності командної роботи, загальна сума якої становить 15,62%;
3. місце, 12,5% досліджуваної вибірки - пошук та добір персоналу (табл. 1).

Таблиця 1

Застосування AI у дослідженнях на теми управління персоналом за період (2000-2018)

Application in HRM	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Management							1		1	3			1		1				
Team Estimate						1			1	1			1		1				
Recruitment & Selection		1																	3
Employability/R&S					1				1										1
Recruitment																			2
Turnover									1										1
HRM Performance							1					1							
/training								1			1								
Development (HRD)								1											
Management by																			
Competencies				1															
Quality of life at work															1				
Employability																		1	

Щодо фактору часу, спостерігався ріст інтересу до дослідження теми з 2000 по 2010 рік, як це видно на рис. 1. Можна сказати, що цей ріст супроводжує еволюцію досліджень на тему штучного інтелекту в різних сферах

діяльності, зокрема в HRM. Таким чином, період 18 досліджуваних років можна розділити на 3 періоди часу:

1. Перша декада (2000-2010);
2. Період скорочення (2011-2016);
3. Період зростання (2017-2018).

(Перша декада) У 2000-2010 рр. активно висвітлюється AI типу Рекурентна нейронна мережа (від англ. recurrent neural network, далі RNN), що застосовується до HRM, але з акцентом на управління. Серед них «Оцінка розвитку людських ресурсів за допомогою нейронної мережі на основі методу зворотного поширення помилки», «Модель прийняття рішень щодо аутсорсингу за допомогою нейронної мережі на основі методу зворотного поширення помилки» та «Вивчення досліджень оцінки людських ресурсів підприємств за допомогою нейронної мережі». В 2001 році було видано одну, але з наукової точки зору досить вагому публікацію про RNN, застосовану в HRM, "Моделювання нейронної мережі щодо відбору талантів у сфері HRM".

Найбільша кількість публікацій першої декади припадає на 2009 та 2010 роки. У 2010 році 75% дослідження в сфері HRM стосуються використання AI для прийняття рішень.

(Період скорочення) В період з 2011 по 2016, спостерігається зменшення кількості робіт з теми використання AI в HRM. Близько 33,3% досліджень AI у сфері управління персоналом, цього періоду, зосереджено на темі управління. 22,2% досліджень стосуються застосування AI для підтримки достатньої кількості робітників у компаніях. Проте в цей період з'являються досить популярні публікації - «Дослідження управління ризиками на основі нейронної мережі RBF» [8] та Дослідження інтелектуальної системи оцінки людських ресурсів на основі перспективи знань» [9] із застосуванням AI для управління персоналом.

(Період зростання) В 2018 році раптово зростає інтерес до дослідження. Цей "Період зростання" підтверджується кількістю публікацій (7 із 32) за ці 18 років, що становить 21,8% від загальної кількості досліджень. Крім того, в

жодному попередньому році не фіксувалося більше 4 публікацій. Важливо також зрозуміти, як вдосконалення AI вплинули на різке зростання інтересу досліджень.

Висока зацікавленість у розвитку AI та наявність конкуренції таких провідних міжнародних корпорацій, як Google, Facebook, IBM, Amazon, Apple, OpenAI (власник Ілон Маск), Twitter – є основним каталізатором розвитку цієї сфери. Справа в тому, що зазначені вище компанії, використовують відкритий вихідний код для розвитку своїх продуктів, що в свою чергу дало можливість стороннім розробникам та усім зацікавленим у даній сфері, дослідити існуючі напрацювання та створити нові продукти на їх основі.

Якщо дивитися на схід, вчасності Китай, то зміна підходу в розвитку AI, підтримується не тільки міжнародними корпораціями, але і державою на законодавчому рівні. За рівнем розвитку технологій штучного інтелекту Китай стоїть сьогодні на другому місці після США, а через десять років має намір стати безумовним світовим лідером в цій області. До речі, конкуренцію двох міжнародних корпорацій Alibaba і Google, можна досліджувати в окремій статті. Для прикладу можна навести випадок, коли глибока нейронна мережа від Alibaba в тесті, розробленому Стенфордським університетом, який вважається одним з найбільш достовірних випробувань для алгоритмів машинного читання заробила 82,44 бали [10]. Результати людей в цьому тесті досягали максимум 82,304 бали. Алгоритми Alibaba вперше обійшли людей в цьому тесті. Однак уже через день AI від Microsoft перевершив результати китайської компанії, набравши 82,65 [10].

У КНР прийнята стратегічна державна програма розвитку сфери AI до 2030 року. Виконання її забезпечено масштабним державним фінансуванням, а також коштами приватних технологічних компаній, тісно пов'язаних з китайською державою [11].

З точки зору Пекіна, технології AI в найближче десятиліття будуть головним драйвером розвитку національної економіки і дадуть для Китаю унікальні переваги при підкоренні нових ринків у глобальному розподілі праці.

Крім того, розвиток технологій AI вважається важливим внутрішньополітичним завданням. На них заснована створювана в Китаї система контролю над поведінкою громадян (система соціальної довіри), покликана забезпечити соціально-політичну стабільність.

Держрада КНР виділяє чотири основні чинники розвитку AI: «залізо», дані, розробка і створення алгоритмів, а також комерційна екосистема AI і суміжних галузей. Сьогодні країна завдяки величезному населенню володіє єдиною безперечною перевагою - найбільшим в світі обсягом даних. Комерційна екосистема AI і суміжних галузей в Китаї також сприятлива, оскільки в області AI в Китаї домінують три технологічних гіганта: Baidu, Alibaba і Tencent (приватні комерційні міжнародні корпорації, які при цьому тісно пов'язані з державою). За рахунок масштабів своєї діяльності вони можуть практично відразу впроваджувати нові розробки в різні продукти і послуги [12].

Підсумовуючи дане дослідження, можна зробити висновки про результат, які подані у таблиці 2.

Таблиця 2.

Висновки про результат дослідження наукових робіт за період (2000-2018 рр.)

№	
1	Зростанню в перше десятиліття (2000-2010 рр.) сприяв період нарощування досліджень штучного інтелекту, що викликало зацікавленість у дослідженні з різними цілями, зокрема в кадровій галузі.
2	Низькі результати застосування AI у HRM протягом першого десятиліття спричинили незацікавленість та/або перерву у дослідженні (розрив).
3	Відсутність консолідації у вивченні AI, наявність слабкої конкуренції та відкритості компаній (у першій декаді та періоді скорочення) стримувала розвиток нових досліджень.
4	Уповільнення інтересу до академічних досліджень. Системи AI (у першій декаді та періоді скорочення) розроблялися та налаштовуються у великих компаніях їхніми працівниками без розголошення будь якої інформації.

5	Відсутність надійних дослідницьких ліній (у першій декаді та періоді скорочення) було виправдано тим фактом, що більшість досліджень проводяться виключно в галузі машинобудування професіоналами такого характеру, з незначним залученням дослідників та техніків HRM.
6	Зміна політики міжнародних корпорацій, а саме відкритість вихідного коду та створення мультидисциплінарних команд, включаючи інженерно-технічних працівників та фахівців з персоналу, сприятиме еволюції, створенню дослідницької лінії та зміцненню дослідницької групи, використовуючи AI у HRM.
7	Зміна законодавства деяких країн для стимулювання розвитку AI.
8	Незліченні можливості автоматизації, спричинені недавніми досягненнями штучного інтелекту, є каталізаторами зацікавленості у застосуванні інструменту в HRM
9	Більшість досліджень 2018 року, періоду відновлення та зростання, застосовувались до набору та відбору, завдяки новим вимогам в організаціях, що сприяли новим дослідженням.

Статті та матеріали, проаналізовані в цьому дослідженні, демонструють прогрес в сфері дослідження AI протягом певного періоду часу. Перше десятиліття вказує на поступове зростання, що супроводжує зростання AI в науковій галузі загалом. Однак наступні сім років досліджень не сприяють прогресу теми, та не демонструють еволюцію дослідницьких напрямків або груп авторів. Потім спостерігається швидке зростання, наприкінці вибіркового періоду, що свідчить про відновлення інтересу до предмета.

Нарешті, необхідно розширити дослідження в сенсі доповнення, виявлення причин зменшення поведінки досліджень та більш конкретного встановлення напрямків дослідження у даній сфері. Майбутні дослідження причин розвитку сфери допоможуть зрозуміти, що краще стимулює розвиток AI та удосконалити існуючі рішення за для покращення політики міжнародних корпорацій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мескіта, Л. Даніель. (2018) "" Штучний "споживач: підходи між штучним інтелектом та маркетингом". В: Зустрічі ANPAD - Енанпад, 2018. Курітіба / PR - 3-6.
2. Кансадо, Л. Віра, Вендрамін Ф. М. Корреа, А. Даліла, Олівейра, Й. Елізангела та Кастро. Р. S. Дагмар. (2017) «Перегляд чотирьох сторін управління людськими ресурсами». У: Наради ANPAD - Енанпад, 2017. Сан-Паулу / СП - 1-4.
3. Наскіменто, М. Александр та Кейроз. М.К. Анна. (2017) «Огляд досліджень штучного інтелекту в адміністрації Бразилії». У: Наради ANPAD - Енанпад, 2017. Сан-Паулу / СП - 1-4.
4. Леббекке, Клавдія та Піко, Арнольд. (2015) «Роздуми про трансформацію соціальної та бізнес-моделі, що виникають внаслідок оцифрування та аналізу великих даних: порядок денний досліджень». Журнал стратегічних інформаційних систем, 24 (3): 149-157. doi: 0.1016 / j.jsis.2015.08.002.
5. Barreto, M. Leilianne., Silva, P. Maira, Fischer, L. André, Albuquerque, G. Lindolfo, and Amorim, A.C. Wilson. (2011) "Нові проблеми в управлінні людьми: аналіз результатів навчання". Журнал Administratiton UFSM, 4, (1): 215-232.
6. Боксолл, Пітер та Персел, Джон. (2011) "Стратегія та управління людськими ресурсами". Міжнародна вища освіта Макміллана.
7. Брюстер, Кріс та Гегевіш, Аріана. (1994) «Управління людськими ресурсами в Європі: проблеми та можливості. Політика та практика в європейському управлінні людськими ресурсами: опитування Price Waterhouse Cranfield
8. Xie, L., & Yanjun, T. (2015). Дослідження управління ризиками людських ресурсів в університеті на основі нейронної мережі RBF. Міжнародний журнал моделювання - Системи, наука та технології, 16.

9. Лю Г. (2017). 71. Дослідження системи розвідки людських ресурсів на основі знань. Boletín Técnico, ISSN: 0376-723X, 55 (19).
10. Роберт Феннер (січень 15, 2018), Alibaba's AI Outguns Humans in Reading Test.
11. Китайська асоціація міжнародного науково-технічного співробітництва 2017, China science & Technology.
12. Ү Уцзяхе (2017), How China is Preparing for an AI-powered Future.

УДК: 636.6.087.76577

**ЗАГАЛЬНА РЕЗИСТЕНТНІСТЬ ТА ПРОДУКТИВНІСТЬ
ЯПОНСЬКИХ ПЕРЕПЕЛІВ ПІД ВПЛИВОМ ВІТАМІНУ Е ТА
ТРУТНЕВОГО ГОМОГЕНАТУ**

Трач Вячеслав Володимирович

к.вет.н., асистент

Подільський державний

аграрно-технічний університет

м. Камянець-Подільський, Україна

Данчук Вячеслав Володимирович

доктор сільськогосподарських наук, професор

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ, Україна

Анотація: введення до раціону вітаміну Е та трутневого гомогенату дозволяє значно збільшити яйцєносність японських перепелів та сприяє зростанню життєздатності пташенят, при цьому кращі результати отримані при застосуванні трутневого гомогенату.

Ключові слова: японські перепела, вітамін Е, трутневий гомогенат, яйцєносність.

Інтенсивність наклєовування шкаралупи перепелом залежить від забезпечення організму O_2 . [3]. Якщо птиця утримувалася на збалансованому раціоні, можна припустити, що кількість метаболітів є достатньою щоб забезпечити вилуплення пташенят з яйця [2]. Надходження O_2 залежить від кількості шарів шкаралупи та її товщини, тому в природі верхній шар в гнізді за період висиджування стирається, що забезпечує поступове зростання інтенсивності надходження O_2 через шкаралупу [1]. В умовах інкубатора цей

процес не проходить, тому надходження O_2 є лімітованим, отже перспективним напрямком є зняття кутикули різними хімічними засобами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Встановлено, що збільшення дози вітаміну Е в межах 90–120 г на 1 т кормів значно підвищує збереженість птиці, а середньодобові прирости їх живої маси зростають [3]. В останніх дослідженнях показано, що оброблення поверхні шкаралупи яєць розчинами HCl , оцтової кислоти, та гіпохлориту натрію (ГХН) підвищує її проникність для газів та водяної пари внаслідок зміни структури кутикули, що дає змогу знизити смертність зародків, підвищити виводимість яєць та вихід кондиційного молодняка [1].

Однак, інформація що до впливу токоферолу на несучість, виводимість та кондиційність яєць перепелів та впливу добавки трутневого гомогенату до корму тварин і впливу обробки яєць активними розчинами на виводимість та кондиційність яєць перепелів відсутня.

Метою даної роботи було вивчити продуктивність, виводимість та життєздатність японського перепела при введенні вітаміну Е та трутневого гомогенату (ТГ) до раціону маточного поголів'я.

Матеріали і методи досліджень. Для виконання поставленої мети було проведено серію досліджень на 11 групах перепелів по 150 птахів у групі. Перепелам контрольної, I, II та III дослідної груп задавали стандартний комбікорм. IV, V, VI, VII згодовували стандартний комбікорм з додаванням 20 мг/кг вітаміну Е. Всього було досліджено 1900 шт. інкубаційних яєць (по 150 з кожної групи). Після передінкубаційного зберігання яєць перепелів отриманих в пік несучості протягом 5 діб яйця зважували та закладали на інкубацію, застосовуючи стандартний режим. Перепелам VIII, IX, X, XI стандартний комбікорм з додаванням 30 г/кг ТГ. Оброблення яєць проводили розчинами: 2 % HCl (I, V, IX дослідні групи); 0,5 % H_2O_2 (II, VI, X дослідні групи); 1 % ГХН (III, VII, XI дослідні групи) на 14-ту добу інкубації.

Оцінку інкубаційних якостей яєць проводили за методами морфологічного та фізико-хімічного контролю, для обліку ступеня

ембріонального розвитку, аналізу результатів інкубації, встановлення віку та причини загибелі ембріонів застосовували методики біологічного контролю в інкубації, вірогідність отриманих результатів визначали за методами варіаційної статистики. Після виводу перепелів визначали їхню якість відповідно до вимог ДСТ України проводили розтин відходів інкубації та аналізували причини загибелі зародків.

Результати досліджень. Оброблення яєць HCl , H_2O_2 та ГХН позитивно впливає на виводимість молодняка та істотно знижує процент задохликів, слабких та калік. Кращий результат при цьому показує оброблення яєць H_2O_2 та ГХН. Однак слід зазначити, що вихід кондиційного молодняка до 7-ми добового віку зростає лише на 4,4 % та 3,4 % відповідно.

Очевидно, що оброблення яєць даними речовинами покращує оксигенацію зародків, що безумовно призводить до інтенсифікації оксигенозалежних реакцій в їх організмі та підсилює утворення радикалів O_2 , що в свою чергу сприяють інтенсифікації ПОЛ в їх організмі. Саме за таких причин важко отримати бажані результати використовуючи тільки оброблення яєць різними розчинами.

Додаткове введення до раціону перепелів-несучок вітаміну Е у дозі 20 мг/кг поряд із обробленням яєць HCl , H_2O_2 та ГХН має більш виражений вплив на виводимість та резистентність перепелів. Зокрема, у V, VI і VII дослідних групах виводимість зростала відповідно на 4,5 %, 6,6 % та 6,7 % у порівнянні зі контрольною групою, аналогічно зростав відсоток кондиційного та знижувався відсоток нежиттєздатного молодняка. Очевидно, зростання концентрації жиророзчинних вітамінів у яйцях перепелів в деякій мірі знижує інтенсивність вільнорадикальних реакцій у зародках, що позитивно впливає як на його розвиток так і на збереженість.

Відомо, що ТГ має високу харчову і лікувальну цінність в наслідок наявності високої кількості білків, жирів, вуглеводів, мінеральних елементів, водо-, та жиророзчинних вітамінів, гормонів [4]. Результати досліджень свідчать, що введення до раціону перепелів ТГ істотно впливає на

резистентність та продуктивність перепелів. Відмітимо, що яйценосність у тварин VIII дослідної групи була на 7,4 % та 6 % вищою відповідно до тварин контрольної та IV дослідної групи. Поряд з тим зростає відсоток виведеного та знижується кількість нежиттєздатного молодняку.

Слід зазначити, що в групах яєць, оброблених розчином ГХН кондиційного молодняку до 7-ми добового віку отримано було більше порівняно з групами, які обробляли розчином HCl та H_2O_2 .

У наступних наших дослідженнях планується ретельно дослідити склад ТГ, зокрема вміст гормонів та розробити на його основі біологічно-активну добавку для людей та птахів.

Висновки. 1. Обробка яєць японських перепелів в період їх інкубації HCl , H_2O_2 та ГХН сприяє істотному зростанню виводимості, проте знижується кондинційність молодняку до 7-ми добового віку.

2. Введення до раціону японським перепелам ТГ показує кращий результат ніж вітамін Е, про що свідчить зростання одержання кондинційного молодняку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бреславець В.О., Шоміна Н.В., Князев Ю.Р. Вплив розчинів гіпохлориту натрію та оцтової кислоти на ембріональний розвиток та виводимість яєць курей. / Харків: Птахівництво. Вип. 56. - 2005. – С. 25-35.
2. Витамины и питание животных (Метаболизм и потребность) / А.Р. Вальдмар, П.Ф. Сурай и др.. – Харьков.: РИП Оригинал, 1993. – 423 с.
3. Данчук В.В. Пероксидне окиснення у сільськогосподарських тварин і птиці. / Кам'янець-Подільський: Абетка, 2006. – 192 с.
4. Марданлы, С.Г., Киселева, В.А., Помазанов, В.В., Бурмистрова, Л.А., Рогожникова Е.П., Нескородов Я.Б., Лихачёв В.Н. Исследование состава и свойств трутневого гомогената. / Перспективы внедрения инновационных технологий в фармации. 2016. – С. 66-70.

УДК 330.3:339.13:339.5

**ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ
В АЗИАТСКО-ТИХООКЕАНСКОМ РЕГИОНЕ**

Трушкина Наталья Валерьевна

К.Э.Н.

Китриш Екатерина Юрьевна

Шкригун Юлия Олеговна

аспирантки

Институт экономики

промышленности НАН Украины

г. Киев, Украина

Аннотация: Проанализированы показатели развития электронной коммерции в ряде стран Азиатско-Тихоокеанского региона. Выявлены проблемы, особенности и тенденции развития электронной торговли в регионе. Определены приоритетные направления электронной коммерции в Азиатско-Тихоокеанском регионе, исходя из прогнозных расчетов ведущих международных организаций.

В статье использованы такие методы исследования, как статистический анализ, сравнение, обобщение, экспертные опросы и оценки.

Ключевые слова: электронная коммерция, показатели, особенности, тенденции, приоритетные направления, глобализация, Азиатско-Тихоокеанский регион.

Электронная коммерция обычно определяется как любая покупка и продажа товаров и услуг через электронный носитель (в первую очередь через Интернет), независимо от того, выполняются ли некоторые или все аспекты таких транзакций онлайн или через цифровую платформу [1]. То есть происходит переход от традиционных личных контактов к цифровым формам

торговли. Объем электронной коммерции быстро растет в 2017 г. на нее приходилось более одной десятой мировых розничных продаж. При этом прогнозируется, что к 2021 г. удельный вес электронной коммерции достигнет 17,5% всех розничных продаж [2]. Хотя австралийский рынок отстал от США и Европы, за последние пару лет он продемонстрировал приличный рост, и, по прогнозам, продажи электронной коммерции составят 7,2% от общего объема розничной торговли в стране [3]. И хотя в Азиатско-Тихоокеанском регионе находится крупнейший в мире онлайн-рынок с быстрым ростом электронной коммерции, исходящей из Австралии и Азии, электронная коммерция в развивающихся странах Тихоокеанского региона все еще остается развивающейся частью коммерции и торговли.

По своей природе электронная коммерция уменьшает географический барьер, который создает одну из фундаментальных проблем, с которыми сталкиваются предприятия в Тихоокеанском регионе. Благодаря электронной торговле отечественные продукты становятся доступными для более крупных международных рынков, а с другой стороны, продукты со всего мира доступны только для онлайн-поиска и электронных платежей, независимо от того, где вы находитесь. Это также позволяет интернет-магазинам работать с относительно более низкими затратами, чем обычные магазины – без арендной платы за расположение магазинов, без обслуживающего персонала или охраны и т.д. В электронной коммерции нет проблем с ограниченным пространством на полках, и предприятия могут выставлять любые продукты, которые они хотят, в Интернете.

По состоянию на 4 сентября 2020 года в мире насчитывалось 4,9 млрд пользователей Интернета. В Азии находится почти половина мировых пользователей Интернета (*рис.*).

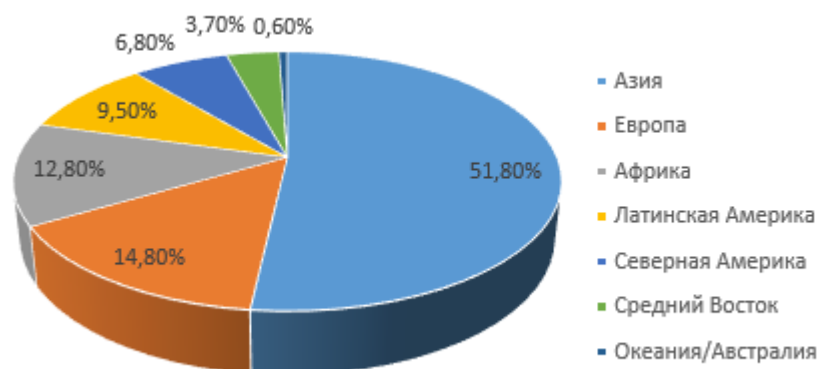

Рис. Интернет пользователи по регионам (построен на основе [4])

Азиатско-Тихоокеанский регион (АРАС) является одновременно сложным регионом с точки зрения электронной коммерции. С повсеместным использованием электронных кошельков и других местных способов оплаты (LPM) неудивительно, что в следующем году на регион будет приходиться две трети мирового рынка электронной коммерции, а его стоимость превысит 3 трлн долл. США [1].

Хотя это характеризует однородную картину экспоненциального роста электронной торговли в регионе, статистический анализ показывает, что рост, который он испытал, не был равномерно распределен по странам. Возьмем, к примеру, Японию. В 2018 г. она зарегистрировала второй по величине объем транзакций электронной коммерции B2C в Азиатско-Тихоокеанском регионе: 147 млрд долл. США, потраченных в Интернете, ознаменовали увеличение суммы транзакций всего на 10% [5]. На одной из крупнейших торговых площадок Японии Rakuten в прошлом году зарегистрирован рост GTV на 24,3%. При этом размер рынка электронной коммерции в Юго-Восточной Азии вырос на 114% за этот же период [2]. А в таких странах, как Индонезия, с 2015 г. ежегодные темпы роста составили 49% [3]. Конечно, если не брать в расчет темпы роста, Япония по-прежнему считается третьей по величине экономикой мира, и, таким образом, большие возможности ждут торговцев, способных ориентироваться в значительной степени на неиспользованные приграничные покупательские желания богатого населения.

Японская экономика занимает третье место в мире после Китая и

Соединенных Штатов. Уровень использования смартфонов в стране также значительно превышает средний региональный показатель (47%). При этом 58% всех продаж электронной коммерции в Японии совершаются с использованием мобильных устройств. Эта цифра превышает даже Китай. Но следует отметить, несмотря на то, что Япония является глобальным технологическим лидером, она все-таки отстает от других стран региона по уровню развития электронной торговли.

Основным препятствием для внедрения является недоверие японских потребителей к цифровым платежам. Это в значительной степени сводится к проблемам безопасности, поскольку СМИ часто сообщают о громких нарушениях конфиденциальности. Например, недавно запущенный 7/11 сервис мобильных платежей 7pay был взломан в июле прошлого года (и впоследствии закрыт) [6]. Поскольку многие не желают участвовать в местной электронной коммерции, только 6% японских потребителей совершают покупки за границей, причем предпочтительными рынками являются Китай, США и Южная Корея.

Наличные деньги остаются важной частью платежной культуры в Японии. Не склонные к риску и заботящиеся о безопасности, многие японские потребители склонны тяготеть к японским методам оплаты наличными, таким как Konbini и Pay-easy. Для справки посмотрим на контраст между Японией и Великобританией. В результате пандемии COVID-19 снятие наличных в Великобритании упало на 60% [4], в то время как в Японии Mitsubishi UFJ Financial Group Inc и Sumitomo Mitsui Financial Group Inc сообщили, что общее количество посетителей в апреле снизилось на всего 10% и 15% соответственно [7]. Они даже сообщили о росте в некоторых жилых районах.

Поскольку большая часть западного мира заблокирована во время глобальной пандемии, и хотя премьер-министр Синдзо Абэ объявил чрезвычайное положение, жизнь в Японии продолжилась. Из-за федеральной системы управления закрытие городов остается в значительной степени решением местного уровня, что оказалось бы непопулярным, когда дело дошло

до местных выборов. Таким образом, обычная торговля до сих пор не прекращалась. Несмотря на то, что посещаемость значительно снизилась, круглосуточные магазины продолжают работать, а люди выходят на улицы, продолжая сопротивляться переходу на полностью цифровые формы оплаты.

В 2019 г. инвестиции в технологические компании Юго-Восточной Азии составили 5,99 млрд долл. США. При этом увеличилось количество инвестиций на ранней стадии создания проектов. Вот почему компании, которым всего несколько лет, сегодня уже в состоянии трансформировать экономику. Одним из приоритетных направлений для инвесторов является логистика. Например, индонезийская технологическая компания Tokopedia, специализирующаяся на электронной коммерции, имела целью объединить покупателей и продавцов, рассредоточенных по островам страны, путем формирования онлайн-рынка. Компания пересмотрела систему онлайн-платежей, поскольку семь из десяти человек в Индонезии не имеют доступа к банковским услугам. В настоящее время Tokopedia является самой посещаемой местной платформой электронной коммерции в Индонезии. Ежемесячные посещения веб-сайтов превышают 140 млн. Мобильная бизнес-платформа Tokopedia объединяет потребителей и продавцов своей широкой технологической сетью и большим выбором способа оплаты, в том числе и через партнеров по микроплатежам, как местные магазины и почтовые отделения. В 2018 г. Tokopedia объявила о партнерстве с разработчиком мобильного кошелька Ovo [8].

Развивающееся технологическое пространство Юго-Восточной Азии привлекает внимание и инвестиции от компаний по всему миру: от Силиконовой долины до Шэньчжэня и Токио. Из 11 технических стартапов Юго-Восточной Азии пять достигли статуса «Юникорн» (инвестиции в размере 1 млн долл.) за последние два года. Чтобы превратиться в востребованного представителя своей ниши, компании проводят техническую подготовку. Речь идет о полном изменении методов ведения бизнеса и создания новых бизнес-моделей. Одним из актуальных задач является адресная доставка. Она известна, как логистика «последней мили», и всегда представляла проблему из-за

высокой стоимости доставки небольших объемов посылок в отдаленные и даже труднодоступные места региона.

Цифровая экономика Юго-Восточной Азии переживает бум. Согласно последнему отчету Google-Temasek, к 2025 г. рынок электронной коммерции достигнет 300 млрд долл. США, превысив прогноз 2016 года на 100 млрд долл. США [9]. Этот рост в значительной степени был вызван увеличением использования электронных кошельков средним классом. Этот рост привел к резкому увеличению использования приложений для вызова пассажиров и доставки еды. В результате Юго-Восточная Азия действительно приветствовала эру электронных кошельков. В сфере цифровых платежей Юго-Восточной Азии в настоящее время доминируют Grab Pay и Go-Jek, которые конкурируют за удельный вес на рынке [10].

Хотя нельзя игнорировать другие местные способы оплаты в регионе. Например, вьетнамская Мото – крупнейшая в стране компания по производству мобильных кошельков с 10 миллионами загрузок [6]. В Таиланде у PromptPay – национальной платформы денежных переводов – было 49,7 млн регистраций при населении в 70 млн человек, а к концу 2019 г. он достиг пика в 13 млн транзакций [11]. Это постоянно меняющийся рынок, и правительства активно стимулируют население к цифровизации, и продавцы должны идти в ногу с гонкой популярности.

В августе 2020 г. Pacific Trade and Commerce провела семинары по цифровому маркетингу на Фиджи, нацеленные на туристические компании, такие как провайдеры жилья и туроператоры, а также рассмотрела, как местные предприятия могут сделать свои продукты доступными на таких платформах, как Amazon. Подобные программы актуальны для местных предприятий, которые стремятся продемонстрировать уникальность своих тихоокеанских продуктов на глобальной платформе.

Общий объем транзакций в сфере электронной торговли в Китае достиг в 2019 г. 4,9 трлн долл. США. Согласно отчета Министерства торговли страны [12], розничные онлайн-продажи B2C составили 10,63 трлн юаней, показав рост

на 16,5%. В 2019 г. в этом секторе было занято 51,26 млн человек. На удельный вес e-commerce пришлось 45,6% от общего роста оборота розничной торговли в Китае. Число онлайн-пользователей превысило 900 млн, а уровень проникновения интернета составил 64,5%.

По данным опроса, проведенного компанией Global Data, 56% респондентов из Китая заявили, что покупают на онлайн-платформах еще больше товаров, чем во время карантина [13].

По прогнозам Statista, выручка на рынке электронной коммерции Китая достигнет 1,066 трлн долл. США, показав рост в 7,8%. Объем рынка в итоге составит 1,441 трлн долл. США. По расчетам E-Marketer, в 2020 г. розничные продажи в Китае сократятся на 4,0%. Тем не менее, объем продаж достигнет 5,072 трлн долл. США. В Китае будут расти объемы продаж через социальные платформы. Ожидается, что потребители потратят в 2020 г. 242,41 млрд долл. США через каналы социальной торговли, по сравнению с 186,04 млрд долл. США в 2019 г.

Тибетский автономный район на юго-западе Китая прилагает усилия для содействия развитию электронной коммерции в своих сельскохозяйственных и пастбищных районах, сообщили в местной канцелярии по сокращению масштабов бедности. Тибет создал сотни центров обслуживания электронной коммерции в деревнях, поселках и уездах, чтобы помочь сформировать сеть услуг электронной коммерции и помочь местным жителям найти работу или начать собственный бизнес.

Благодаря этим усилиям общий доход от онлайн-продаж в этих районах превысил в 2019 г. 200 млн юаней (около 28,4 млн долл. США) [14]. Рост онлайн-продаж в Тибете произошел благодаря глобальной сети Интернета и логистическому обеспечению почти во всех деревнях.

В настоящее время крупные китайские гиганты экспресс-доставки, в том числе SF Express и JD.com, открыли свои филиалы в Лхасе, административном центре ТАР, и в других городах региона. В то же время все больше курьеров приезжают в тибетские уезды и поселки, что приносит пользу большему

количеству местных фермеров и пастухов.

IGD прогнозирует [15], что интернет-канал продаж в Азии вырастет на 176 млрд долл. США до 2022 г., то есть рост составит 194% от его текущего значения 91 млрд долл. США. Сингапур и Тайвань также имеют хорошо развитые интернет-каналы до 2022 года, благодаря существующей инфраструктуре и инвестициям в розничный рынок. Логистика и оплата будут ключевыми препятствиями, которые необходимо преодолеть Индии и большинству стран Юго-Восточной Азии. Хотя ожидается, что эти рынки будут иметь самый быстрый рост. Продажи в Китае могут достичь 185 млрд., увеличившись на 31%, несмотря на то, что сейчас рыночная доля Южной Кореи составляет 8,1%, а Китая 3,8% (табл.). Физические ритейлеры в Китае, признав важность онлайн-канала, сотрудничают с партнерами из электронной коммерции и поставки, чтобы предложить более целевой диапазон, продвижение и расширение своего присутствия.

Таблица

Показатели развития онлайн-рынков в Азии к 2022 г.

Страна	Удельный вес рынка онлайн-торговли в 2017 г., %	Удельный вес онлайн-торговли в 2022 г., %	Среднегодовой прирост продаж по каналам онлайн-торговли за 2017-2022 гг., %	Прирост онлайн-продаж за 2017-2022 гг., млрд долл. США
Китай	3,8	11,1	31	136,8
Япония	7,0	9,8	7,9	14,4
Южная Корея	8,1	13,6	15,7	9,9
Индия	0,05	0,6	87,0	5,0
Индонезия	0,1	1,5	85,0	4,5
Тайвань	4,5	7,3	14,9	1,7
Сингапур	2,5	7,8	29,0	0,4

Составлено по данным: [15].

Таким образом, электронная коммерция внесла значительный вклад в

потребление, стабилизацию внешней торговли, борьбу с бедностью и повышение занятости населения, а также сыграла ключевую роль в обеспечении устойчивого и качественного развития стран Азиатско-Тихоокеанского региона.

В настоящее время Наряду с возможностями Интернета для электронной коммерции требуются доступные и безопасные информационные технологии, позволяющие осуществлять онлайн-платежи. Поскольку электронная коммерция по-прежнему остается довольно новым способом ведения бизнеса, сохраняются опасения по поводу безопасности, касающиеся не только совершения платежей в Интернете, но и совершения покупок без предварительного физического просмотра приобретенных товаров. Относительно низкий уровень компьютерной грамотности означает, что Тихоокеанский регион также может стать целью для онлайн-мошенников.

В связи с этим защита потребителей будет иметь первостепенное значение по мере роста коммерческой деятельности в Интернете в Азиатско-Тихоокеанском регионе. Директивным органам также необходимо будет обеспечить наличие прочной нормативно-правовой базы для транзакций, совершаемых онлайн, а также учитывать налоговые последствия, связанные с трансграничной электронной торговлей.

При этом следует отметить, что предстоит проделать значительную работу, чтобы обеспечить развитие в сфере электронной коммерции. Инфраструктурные проблемы имеют фундаментальное значение для ее развития. Но не менее важны проблемы совершенствования правового регулирования и формирования соответствующей институциональной среды.

Перспективы дальнейших исследований состоят в анализе и обобщении концептуальных подходов к определению термина «электронная коммерция».

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Winning at Cross-Border eCommerce Growth, Trends, Opportunities and Strategy in 2019. URL: https://www.luxasia.com/wp-content/uploads/2019/05/11-March_eTail-Asia-Winning-at-Cross-Border-E-commerce.pdf.
2. 2020 Earnings Release. URL: <https://global.rakuten.com/corp/investors/documents/results/>.
3. Anandan R., Sipahimalani R., Saini S., Aryasomayajula S., Smittinet W. E-Conomy SEA 2018: Southeast Asia's internet economy hits an inflection point. URL: <https://www.thinkwithgoogle.com/intl/en-apac/tools-resources/research-studies/e-conomy-sea-2018-southeast-asias-internet-economy-hits-inflection-point/>.
4. Peachey K. Coronavirus 'will hasten the decline of cash'. URL: <https://www.bbc.co.uk/news/business-52455706>.
5. Decoding Asia-Pacific's e-commerce landscape. URL: <https://www.ppro.com/blog/decoding-asia-pacifics-e-commerce-landscape/>.
6. Seven-Eleven mobile pay hack hits Japan's drive to go cashless. URL: <https://asia.nikkei.com/Business/Companies/Seven-Eleven-mobile-pay-hack-hits-Japan-s-drive-to-go-cashless>.
7. In cash-loving Japan, banks still busy despite coronavirus emergency. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/04/28/business/corporate-business/cash-japan-banks-busy-coronavirus-emergency/#.XqxH1RNKjBI>.
8. Південно-Східна Азія інвестує в логістику. URL: <https://www.everest.ua/pivdenno-shidna-aziya-investuye-v-logistyku/>.
9. E-Conomy SEA 2019. URL: http://think.storage.googleapis.com/docs/e-Conomy_SEA_2019_report.pdf.
10. Gojek raises \$1.7b for clash with Grab. URL: <https://www.straitstimes.com/business/companies-markets/gojek-raises-17b-for-clash-with-grab>.

11. Right on the money. Far from a cashless society, Thailand is moving towards a less-cash society. URL: <https://www.bangkokpost.com/business/1882875/right-on-the-money/LinkedInTwitterFacebookEmail>.
12. Китайский eCommerce в 2019 году. URL: <https://e-pepper.ru/news/kitayskiy-ecommerce-v-2019-godu.html>.
13. Китай переживает бум электронной торговли. URL: <https://trademaster.ua/news/24618>.
14. Электронная коммерция бурно развивается в сельскохозяйственных и пастбищных районах Тибета. URL: http://russian.news.cn/2020-04/12/c_138968615.htm.
15. Продажі через інтернет в Азії зростатимуть. URL: <https://www.profihort.com/2019/01/prodazhi-cherez-internet-v-azi%D1%97-zrostatimut/>.

ДОСВІД РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ В КИТАЇ

Ульянова Вікторія Станіславівна

д.п.н., доцент

Ворона Наталія Сергіївна

Студентка

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

м. Харків, Україна

Аннотація: Система освіти - це своєрідна ієрархічна структура навчальних закладів, яка дозволяє людині освоїти знання, вміння та навички в процесі навчання. Система освіти індивідуальна для кожної країни. У цій статті ми постараємося дати інформацію про основну систему Китаю.

Ключевые слова: дошкільна освіта, китайська народна республіка, діти, школа.

До утворення освіти китайці ставляться дуже серйозно: університети запрошують кращих зарубіжних викладачів, держава інвестує в освіту величезні кошти. Закон КНР «Про обов'язкове освіту» встановлює, що держава здійснює обов'язкове дев'ятирічна освіта, тобто етап початкового і неповної середньої освіти є для всіх необхідним. «Кожна дитина без різниці статі, національності, раси по досягненні шестирічного віку вступає до школи і отримує обов'язкову освіту» - так каже закон. Відповідно до Конституції КНР розроблено та оприлюднено «Положення про управління дитячими садами». Органом, що займаються освітою в країні, є Міністерство освіти, яке здійснює єдине планування, координування і управління справою освіти [3, с.12]. Згідно з архівною інформацією, перший дитячий садок був відкритий в 1903 році в місті Ухань провінції Хубей. Зміст, методи навчання і виховання маленьких дітей скопіювали японську модель. Водночас по всій країні почали з'являтися

приватні дитячі садки, орієнтовані на популярні європейські уявлення про розвиток дошкільнят. Створення КНР активізувало зусилля з розширення мережі дошкільних закладів. Робота в дитячих садках Нового Китаю була організована більше на радянській системі освіти і виховання дітей дошкільного віку. Перші кроки у створенні навчальних програм для потужного китайського дитячого садівниці скелі 1930-х років. Перший, спробуйте китайську спеціальність у дошкільній програмі, а відсутність єдиних вимог до дошкільної освіти вимагала зусиль прогресивної педагогічної спільноти з цього питання. Тому перша конференція з освіти, скликана в Нанкіні в травні 1928 року, де виступали відомі вчені Тао Сінцзи і Чень Хецин, запропонувала редагувати програми для дитячого садка, взявши за основу класичні приклади. Міністерство освіти КНР доручив Чень Хецину та ще 11 експертам розробити загальні вимоги та необхідні навчальні програми. Робота була представлена Міністерством освіти в жовтні 1932 року, навчальний план дитячого садка у вигляді освітніх стандартів. Вони були розділені на три частини: загальні положення, цілі і методи навчання. Цілі діяльності в першу чергу були пов'язані з формуванням фізичного та психічного здоров'я дітей, створенням позитивної психологічної атмосфери та розвитком базових навичок для життя в суспільстві та навчання. Було зазначено допомогти сім'ям виховувати дошкільнят, головним бажанням було підвищення якості сімейного виховання.

Система освіти в Китаї включає в себе дошкільна освіта, початкову школу, неповну середню школу, повну середню школу, університет, аспірантуру. Зараз у країні налічується близько 150 тисяч дитячих садків. Відповідно до цієї градацією вік учнів і терміни навчання такі: дитячі садки набирають дітей дошкільного віку від 3 років і готують їх три роки. Аналіз стану дошкільної освіти в Китаї показує, що китайська дошкільна система неухильно розвивається. Завдяки документам, прийнятим на державному рівні («Правила управління дитячими садками», «Порядок роботи в дитячих садках» та інші), керівництво дитячих садків поставлено на наукову та системну основу. Перспективи подальшого вдосконалення дошкільної освіти пов'язані з

організацією широкої мережі приватних дитячих садків, грамотним використанням у дитячих закладах різних програм та можливостей масової дошкільної освіти у варіативних садах. Основна увага Китаю зосереджена на розвитку дошкільної освіти в сільській місцевості. Розширення ресурсів обумовлено появою нових дитячих садків, створенням дитячих садків (груп), які частково служать початковими школами. Останнім часом активно підтримується розвиток дошкільної освіти в бідних районах країни. Якість дошкільної освіти неухильно поліпшується. Основна увага Китаю зосереджена на розвитку дошкільної освіти в сільській місцевості. Розширення ресурсів обумовлено появою нових дитячих садків, створенням дитячих садків (груп), які частково служать початковими школами. Останнім часом активно підтримується розвиток дошкільної освіти в бідних районах країни. Якість дошкільної освіти неухильно поліпшується. Початкова школа і неповна середня школа зараз паралельно практикують навчальну систему 6.3 років; 5.4 і 9 років поспіль (у більшості районів використовується в основному системі 6.3). Тому термін навчання в початковій школі 6-5 років, в неповній середній школі 3-4 роки; вік учнів початкової школи 6-7 років, а неповної середньої школи 12-13 років. Термін навчання в початковій школі 5-6 років, вік учнів початкової школи - 6-7 років.

Середня освіта в Китаї має три ступені. На першому ступені освіта є безкоштовною. Після закінчення вищого навчального закладу встановлюються три навчальні ступеня. За останні 50 років минулого сторіччя Китай створили рідкісне у світі чудо у розвитку освіти: витративши неповні 2% від загальносвітових витрат на суспільне утворення, вирішив проблему поширення обов'язкової дев'ятирічної освіти серед населення, що становить одну п'яту частину населення всього земної кулі. ДО 2001 року утворення трьох ступенів (вища, середня і початкова) охоплювала 229 млн. [1, с.32]. В даний час відвідуваність початкових шкіл становить по всій країні 98,58%, валовий коефіцієнт зарахування в середню школу початкового ступеня - 90%, неписьменність серед молоді та людей зрілого віку знизилася до 5% і нижче,

обов'язкове дев'ятирічна освіта вже введено в районах з населенням, складовим понад 90% від усього населення країни.

Таким чином, система дошкільної освіти Китаю повинна бути гнучкою, різноманітною, реагувати на підвищені соціальні вимоги, а іноземний досвід стане хорошим стимулом для модернізації китайської дошкільної освіти.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ван Сюе Мань. Особенности системы государственного управления физической культурой и спортом в КНР. Слобожанський науково-спортивний вісник, 2008, № 4, С. 217-221.
2. Ван Цыпу. Содержание и формы организации физического воспитания в вузах Китайской Народной Республики: дис. канд. пед. наук. РГАФК. М., 1999, 183 с.
3. Лан Давей, Шаулинь Чень, Цзиньган Ма, А.Я Булашев. Природные рекреационные ресурсы Китая – важная составляющая для развития спортивно-оздоровительного туризма в стране. Слобожанський науково-спортивний вісник, 2007, № 12, С. 364-368.
4. Чжан Л. Физическое воспитание в школах Китая на пороге 21 века. Физкультурное образование Сибири, 1995, №2, С. 71-73.
5. Чжун Х. КНР: вопросы преемственности дошкольного и начального школьного образования. Дошкольное воспитание, 1998, № 6, С. 115-117.

УДК 336.7

**АНАЛІЗ АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ АО «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО» В
КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ**

Фатюха Наталія Георгіївна

к.е.н., доцент

Логвіненко Віталій Вікторович

Магістрант

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

Анотація: У статті проаналізовано стан активів на прикладі банківської установи АО «Банк Кредит Дніпро» за 2018-2019 роки. Розглянуто структуру активів банку та джерела їх формування. Визначено, що майже 40% в загальному обсязі активів займають кредити та прострочена заборгованість, тому для фінансової безпеки банку необхідно проводити постійний аналіз їх якості, здійснювати ефективне управління ними.

Ключові слова: банк, активи, горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, фінансова безпека.

Без стабільної і надійної банківської системи утримати фінансову безпеку країни на належному рівні неможливо. Це потребує вирішення питання фінансової безпеки як банківської системи в цілому, так і кожного комерційного банку зокрема.

Фінансова безпека банку – це: сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для його фінансового стану дії чи обставини попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей; належний

стан захищеності фінансових інтересів банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує [1].

Однією з ключових складових системи забезпечення фінансової безпеки банку є підсистема фінансової діагностики. Така підсистема повинна в динамічному режимі оцінювати рівень фінансової безпеки банку в цілому та надавати інформацію для швидкого визначення можливих зон неефективної роботи [2].

Методи фінансового аналізу, як горизонтальний та вертикальний аналіз є одним з інструментів аналізу фінансової безпеки банку. Горизонтальний (трендовий) аналіз є складовою системи фінансового аналізу, яка полягає у вивченні динаміки окремих фінансових показників у часі. Вертикальний аналіз засновано на структурному розкладі окремих показників. В процесі його здійснення розраховується питома вага окремих складових фінансових показників та вплив кожної складової на результат в цілому.

У діяльності банку важливим моментом є не тільки формування ресурсів, а й ефективне їх розміщення, тому одним з основних напрямів аналізу банківської діяльності є аналіз його активних операцій. Він має сприяти підвищенню ефективності управління активами банку [3].

Здійснимо горизонтальний та вертикальний аналіз АО «Банк Кредит Дніпро» за даними Балансів 2018- 2019 років [4]. Аналіз кожної статі наведено у табл.1,2.

Банк Кредит Дніпро (БКД) заснований у 1993 році й входить до ТОП-20 фінансових установ України за розмірами активів (на 01.08.2020р.). Відповідно до класифікації Національного банку України, БКД – у групі банків з приватним капіталом.

Банк надає повний спектр банківських послуг приватним особам та корпоративному бізнесу, особливу увагу приділяючи агросектору. Надійність банку та ефективність його діяльності підтверджені авторитетними рейтинговими агентствами та визнані діловою спільнотою. Так, у серпні 2020 р. українське РА IBI-Rating підвищило рейтинг банку за національною шкалою до

рівня «uaA +» з прогнозом «у розвитку» та підтвердило рейтинг надійності депозитів на рівні «4+» – висока надійність.

Банк Кредит Дніпро увійшов до ТОП-20 (17-я позиція) впливового рейтингу «50 провідних банків України 2020», згідно з дослідженням ІА «Фінансовий клуб», і зайняв 4-е місце в номінації «Інтернет-банкінг» цього рейтингу. У 2019 році банк став переможцем у номінації «Ощадний банк для бізнесу» рейтингу «Банки 2019 року».

Банк Кредит Дніпро є членом Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Незалежної асоціації банків України та учасником міжнародних платіжних систем VISA International та Mastercard. Ліцензія НБУ № 70 від 22.10.2018 р. [4].

Таблиця 1

Горизонтальний аналіз АО «Банк Кредит Дніпро»

АКТИВИ (тис.грн.)

	2018	2019	Абсолют не відхиленн я, тис.грн.	Темп зростання , %
Грошові кошти та їх еквіваленти	1515074	1124122	-390952	74,2
Кошти в інших банках	320910	365907	44997	114,0
Кредити та заборгованість клієнтів	3963056	3300795	-662261	83,3
Інвестиції в цінні папери	408182	330	-407852	0,1
Депозитні сертифікати Національного Банку України	1201973	1502244	300271	125,0
Інвестиційна нерухомість	1518665	1497696	-20969	98,6
Інші фінансові активи	52647	16435	-36212	31,2
Інші активи	168362	245331	76969	145,7
Основні засоби та нематеріальні активи	287211	261944	-25267	91,2
Відстрочений податковий актив	263099	263099	0	100
Необоротні активи, утримувані для продажу,	22847	0	-22847	-
Усього активів	9722026	8577903	-1144123	88,2

Проаналізувавши дані показники можна зробити висновок, що у банка виникли труднощі з необоротними активами, які утримані від продажу і, якщо у 2018 році цей показник складав 22847 тис. грн, то у 2019 він вже відсутній.

Стрімко знижується показник виданих кредитів та заборгованості клієнтів перед банком. У 2019 році порівняно з 2018 роком зниження склало на 16,7%. Також зниження спостерігається й по показнику «інвестиції в цінні папери», це зменшення склало 99,9% (330 тис. грн. у 2019 році проти 408182 тис. грн. у 2018 році).

Взагалі, активи банку мають нестабільну динаміку – у 2018 році цей показник склав 9722026 тис. грн., а у 2019 цей показник зменшився на 11,77%, та склав 8577903 тис. грн.

Таблиця 2

Вертикальний аналіз АО «Банк Кредит Дніпро»

Активи (тис.грн.)

	2018	2019	Структура, %		Структурні зрушення, в.п.
			2018	2019	
Грошові кошти та їх еквіваленти	1515074	1124122	15,6	13,1	-2,5
Кошти в інших банках	320910	365907	3,3	4,2	0,9
Кредити та заборгованість клієнтів	3963056	3300795	40,8	38,5	-2,3
Інвестиції в цінні папери	408182	330	4,2	0,0	-4,2
Депозитні сертифікати НБУ	1201973	1502244	12,4	17,5	5,1
Інвестиційна нерухомість	1518665	1497696	15,6	17,4	1,8
Інші фінансові активи	52647	16435	0,5	0,2	-0,3
Інші активи	168362	245331	1,7	2,9	1,2
Основні засоби та нематеріальні активи	287211	261944	3,0	3,1	0,1
Відстрочений податковий актив	263099	263099	2,7	3,1	0,4
Необоротні активи, утримувані для продажу,	22847	0	0,2	0	-0,2
Усього активів	9722026	8577903	100	100	0

Проаналізувавши дані показники, було знайдено їх питому вагу у кожному році та різницю за кожним роком.

Показник кількості грошових коштів був найбільшим у 2018 році й склав 1515074 тис. грн. У 2019 році цей показник зменшився на 2,5 в.п. й склав 1124122 тис. грн. Позитивною є динаміка питомої ваги показника коштів в інших банках. У 2018 р. цей показник склав 320910 тис. грн., а у 2019 році збільшився до позначки 365907 тис. грн., що складає 0,96в.п. в порівнянні з минулим роком.

В структурі активів найбільша питома вага припадає на кредити та заборгованість клієнтів, що становить 38,5 та 40,8% відповідно у 2019 та 2018 роках. Спостерігаємо негативну тенденцію, зниження відповідає 2,3 в.п.

Показники питомої ваги інвестиційної нерухомості мають гарну динаміку. У 2018 році цей показник склав 1518665 тис. грн , що складає 15,62%. У 2019 році він зменшився до 1497696 тис. грн, але показник питомої ваги виріс більш ніж на 1,8 в.п. й склав 17,4%.

Спостерігається стабільність у показнику основних засобів та нематеріальних активів, які у 2018 році був на рівні 3,0% й склав 287211 тис. грн. У 2019 році він склав 263099 тис. грн, що більше ніж у попередньому на 0,1 в.п.

Значне зменшення спостерігається показника цінних паперів в портфелі банку на продаж, питома вага якого у 2018 році склав 4,2% , а у 2019 році питома вага зменшилась на цілих 4,2 в.п й склала 0,004% від всієї суми активів цього року.

Показники інших активів мають позитивну динаміку показника питомої ваги: у 2018 році він склав 245331 тис. грн, що складає 1,7%, а у 2019 році показник виріс вже до 2,9%, що більше ніж у попередньому році на 1,2 в.п.

Чинниками пов'язані з недоотриманням надходжень, які можуть спричиняти проблеми для фінансової безпеки банку, є: відволікання значної ресурсної бази в неприбуткові активи, що негативно впливає на рівень надходжень; відчутний вплив ринкових ризиків, наприклад, валютного чи

відсоткового (якщо банк сподівається переважну частину доходів одержати завдяки проведенню в разі зміни кон'юнктури ринку або економічної ситуації певних операцій, скажімо, валюто обмінних, він ризикує взагалі не дочекатися цієї частини доходів, адже коливання курсу може виявитися незначним); неефективна політика банку в галузі ціноутворення (встановлення неадекватних відсоткових ставок за депозитами та кредитами; надання позичок, обслуговування інсайдерів та окремих клієнтів на пільгових умовах); залежність обсягу надходжень від разових, нетрадиційних операцій; залучення дорогих ресурсів на ринку міжбанківських кредитів з метою підтримання обов'язкових економічних нормативів [5]. Проведене дослідження дає можливість зробити наступні висновки: стан активів банку АО «Банк Кредит Дніпро» свідчить про певні проблеми, серед яких є висока концентрація наданих кредитів порівняно із загальним обсягом активів, що призводить до погіршення фінансової стійкості банку та його безпеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барановський О. І. Філософія безпеки [Текст] : монографія : в 2-х т. Т.
2. Безпека фінансових інститутів. – К. : УБС НБУ, 2014. – 715 с.
2. Жарій Я.В., Дубина М.В. Експрес-діагностика рівня фінансової безпеки комерційного банку // Вісник Чернігівського державного технологічного університету № 4 (62), 2012.- С. 259-268. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://economic-vistnic.stu.cn.ua/tmppdf/393.pdf>.
3. Сирота В. Вирішення проблем якості активів банку як основне завдання антикризового менеджменту банківської установи / В. Сирота, О. Терещенко // Зб. наук. пр. ДЕТУТ. Сер. «Економіка і управління». – 2012. – Вип. 19. – С. 341–346.
4. Банк Кредит Дніпро. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://creditdnepr.com.ua/pro-bank>.
5. Кравчук Н.Я., Колісник О.Я., Мелих О.Ю. Фінансова безпека: Навчально-методичний посібник. – Тернопіль: Вектор, 2010. – 277 с.

УДК 330

ВПЛИВ КИТАЙСЬКИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Хвостенко Дмитро Олександрович

Здобувач PhD, аспірант

ДВНЗ «Київський національний економічний

університет імені Вадима Гетьмана»

м. Київ, Україна

Анотація: Здійснено аналіз динаміки та структури інвестицій китайських компаній в Україну. Систематизовано інформацію щодо найбільших інвестиційних угод з китайськими інвесторами. Проаналізовано динаміку китайських інвестицій в окремі сектори економіки України за 2005-2019 рр. Досліджено вплив інвестицій на розвиток економіки. Побудовано регресійну модель .

Ключові слова: інвестиційний клімат, іноземні інвестиції, китайські інвестори, номінальний ВВП, економічний розвиток, регресійний аналіз, перспективи інвестування.

Постановка проблеми. Україна гостро потребує припливу інвестицій в різні сектори економіки. Як правило, коли говорять про закордонні інвестиції в українську економіку, мають на увазі західні капіталовкладення. Однак не менш перспективний східний напрямок, якому на Україні приділяють значно менше уваги.

Найбільш предметний інтерес до України на Сході проявляє капітал з Китаю. КНР пропонує Україні розширення співпраці в усіх напрямках, не тільки інвестиції і включення в інтеграційні проекти. Фактично Пекін демонструє, що готовий до конкуренції з Вашингтоном в будь-якій точці планети і має намір всерйоз боротися за вплив в Східноєвропейському регіоні.

Китай, володіючи істотними фінансовими ресурсами, зацікавлений у диверсифікації своєї економіки і виході на нові ринки. У свою чергу Україна є що запропонувати: від аграрного сектора до високотехнологічних галузей економіки.

Проблематиці залучення інвестицій в економіку України присвятили свої праці такі дослідники, як: О. Балануца [16], І. Драган [18]. Розвитку українсько-китайського співробітництва, розширенню сфер співпраці присвячені праці В. Тарасової [19], Г. Харламової [20] та ін. Водночас питання впливу китайських інвестицій на економіку України та її економічний розвиток, а також визначення проблем та перспектив їх розвитку потребують подальшого дослідження.

Метою статті є дослідження впливу китайських інвестицій на економіку України та її економічний розвиток.

Виклад основного матеріалу. Економіка Китаю на сучасному етапі характеризується стрімкими темпами розвитку, при цьому світові експерти прогнозують, що вже до 2032 року Китай випередить США за показником ВВП на душу населення. Такі тенденції та прогнози тільки підвищують інтерес українських компаній до активної співпраці з китайськими інвесторами. Крім того, вже кілька років поспіль Китай являється нето-експортером капіталу, оскільки обсяги інвестицій за кордон суттєво перевищують прямі іноземні інвестиції в економіку КНР.

Вкладення в іноземний бізнес дають можливість Китаю зміцнити власну економіку, а також посилити вплив в інших країнах. З одного боку, китайська стратегія розвитку Going Global - заохочує інвестиції на закордонних ринках, а отже компанії стрімко розширюють присутність та вивчають можливості і перспективи інвестицій в ряд економічних секторів. Проте, з іншого боку, влада Китаю вже стурбована відтоком капіталу з країни і починають здійснювати посилений контроль щодо інвестиційних потоків, що в свою чергу призводить до зменшення загальних інвестицій з країни. В результаті потенційні інвестори з більшою обережністю починають обирати країну / об'єкт

фінансування, ретельно оцінюючи та враховуючи економічні та геополітичні ризики.

З метою обліку інвестицій Китаю розрізняє фінансові інвестиції, інвестиції в будівництво та проблемні інвестиції, тобто ті, що після укладення контракту не були успішно реалізовані.

Протягом 2005 – 2019 рр. Китайські інвестори вклали кошти у понад 1600 зарубіжних інвестиційних проектів загальною сумою близько 1,2 трлн. дол., з них в інвестиційні проекти в Україні близько 1% сумою \$ 9 млрд. (рис. 1)

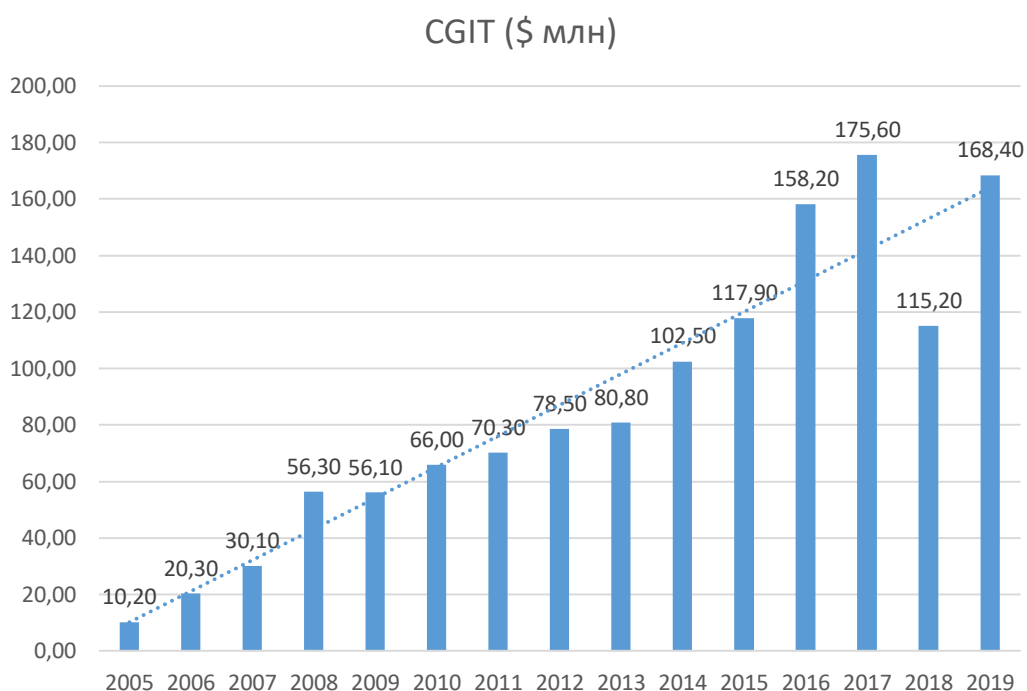

Рис. 1. Інвестиції з Китаю в економіку України в 2005-2019 рр. [1]

На протязі останніх років прямі інвестиції, які направлені Китаєм в економіку США постійно росли та найбільшого рівня у 46 млрд доларів досягли в 2016 році, забезпечивши понад 140 тисяч робочих місць для американців, проте вже до кінця 2018 р. обсяги інвестицій значно скоротились. На фоні кількарічної торговельної війни Китаю та США, китайські інвестори цілком передбачувано почали шукати нові потенційні майданчики для співпраці.

У грудні 2019 р. Дональд Трамп погодився на підписання торговельної угоди, яке має покласти край протиборству найбільших світових економік та окреслити правила торгових взаємовідносин з Китаєм. Журналісти охрестили цей договір «капітуляцією Китаю», оскільки китайська сторона надала згоду змінити власне торгове сальдо на користь Сполучених Штатів на суму в сотні мільярдів доларів, а також прийняла всі мита, що були встановлені на китайську продукцію. Не зважаючи на умови підписаної угоди, поставки китайських товарів на американський ринок дотепер блокуються.

Таке становище пропри все не виключає існування інтересу китайських інвесторів щодо нових ринків та нових інвестиційних можливостей. Україна є привабливим партнером для Китаю по-перше через близькість до європейських ринків, можливість безпосередньо розгорнути виробництво товарів на значній кількості фабрик та заводів, які діють в Україні.

Основними сферами діяльності, які потенційно цікаві для китайських інвесторів в Україні, є агросектор, будівництво, поновлювана енергетика, логістика, транспорт. (рис. 2).

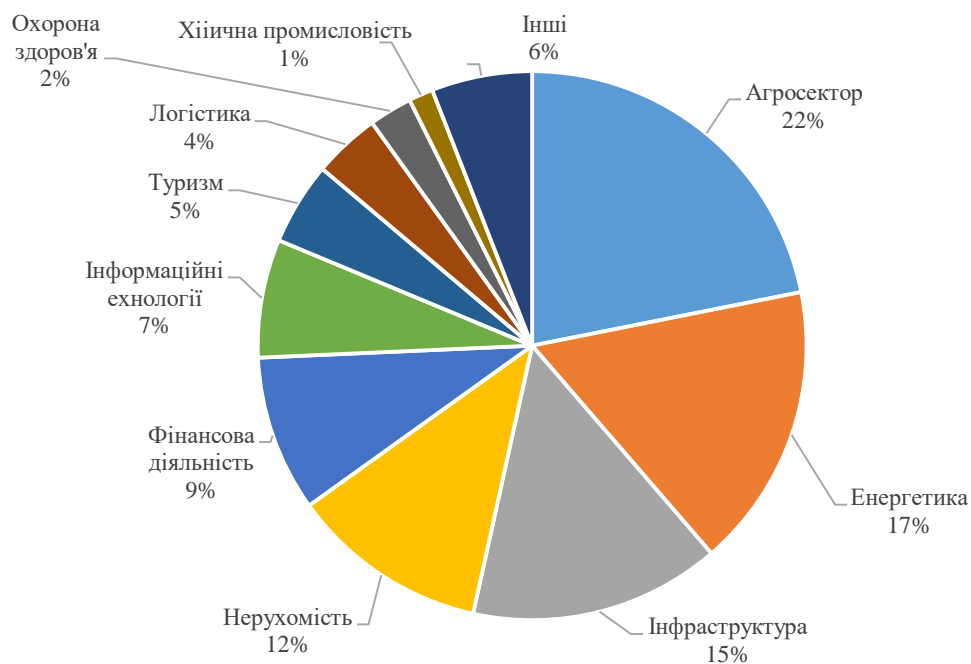

Рис. 2. Структура китайських інвестицій в економіку України за 2019р. [5]

Для дослідження впливу китайських інвестицій на економічний розвиток України було систематизовані дані щодо обсягів інвестицій (рис.1), а також показники номінального ВВП (табл. 1) за 2010-2019 р. Дані були отримані з офіційного сайту Міністерства фінансів України <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/>.

Таблиця 1

Номінальний ВВП (в фактичних цінах) за 2010-2019 рр. [5]

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
	р	р	р	р	р	р	р	р	р	р
Номінальний ВВП (в фактичних цінах)	1082569	1316600	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182	2982920	3558706	3974564
Темп росту, %	100,00%	121,62%	107,01%	103,27%	107,68%	126,34%	120,40%	125,17%	119,30%	111,69%

Джерело: побудовано автором

В означеній ситуації найприйнятнішими методами дослідження є математична статистика, адаптована до вивчення економічних явищ. Саме методи матстатистики дають можливість побудови економетричних моделей та оцінки їх параметрів, перевірки гіпотез відносно властивостей економічних показників та взаємозв'язків між ними. Проте специфіка економетричного підходу щодо побудови економічних моделей полягає насамперед у детальному аналізі відповідності обраної моделі тому явищу, яке безпосередньо досліджується, та в проведенні аналізу якості статистичних даних, що є основою для оцінювання параметрів моделі.

Побудова моделі множинної регресії здійснювалась за допомогою пакету «Аналіз даних – Регресія» програми Excel.

Результуючим параметром Y є номінальний ВВП.

Фактором впливу є X_1 – обсяги китайських інвестицій в економіку України.

Кількісний вимір показників відбувається в грошовому виразі. Їх рівень та динаміка перебувають в залежності як від фактичних обсягів виробництва, так і рівня цін. Порівняння обсягів виробництва за різні періоди для визначення їх реальних змін можна забезпечити тільки при умові, що ціни залишатимуться незмінними. Проте в реальних умовах в ринкова економіка характеризується постійними змінами цін з року в рік. Тому, для забезпечення нівелювання цінового фактора скоригуємо вихідні дані на індекс інфляції (табл. 2).

Таблиця 2

Вихідні дані для побудови моделі множинної регресії

Період	Обсяг інвестицій, млн.грн.	ВВП, скоригований на індекс інфляції, млн.грн.
2010	528,00	992272,2
2011	548,34	1258699,8
2012	588,75	1411712,4
2013	808,00	1447692,5
2014	1332,50	1254385,9
2015	2122,20	1381338,5
2016	3164,00	2120268,7
2017	4653,40	2623500,4
2018	3110,40	3241080,1
2019	4631,00	3818025

Джерело: побудовано автором

Вектор оцінок коефіцієнтів регресії має вигляд:

Таблиця 3

Вектор оцінок коефіцієнтів регресії

	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна похибка</i>
Y-перетин	858219,5472	269073,4717
X 1	510,4011399	101,2355831

Джерело: побудовано автором

Рівняння регресії має вигляд (формула 1):

$$Y = 858219,6 + 510,4 X_1 \quad (1)$$

Перевіримо значущість параметрів множинного рівняння регресії.

t-статистика

$$T_{\text{табл}}(n-m-1; \alpha/2) = t_{\text{крит}}(8; 0.025) = 2.752$$

$$t_b = \frac{b}{S_b}$$

$$t_b = \frac{510.401}{101.236} = 5.04$$

Оскільки $5.04 > 2.752$, значить статистичну значимість коефіцієнту регресії b підтверджено.

$$t_a = \frac{a}{S_a}$$

$$t_a = \frac{858219.547}{269073.472} = 3.19$$

Оскільки $3.19 > 2.752$, значить статистичну значимість коефіцієнту регресії підтверджено.

Множинний коефіцієнт кореляції (Індекс множинної кореляції).

$$R^2 = 1 - \frac{\sum(y_i - y_x)^2}{\sum(y_i - \bar{y})^2} = 1 - \frac{2006820633224.7}{8383219332264.8} = 0.7606$$

Статистичний зв'язок між результативною ознакою Y і факторами X_i сильний.

Більш об'єктивною оцінкою є скоригований коефіцієнт детермінації, розрахований наступним чином:

$$\bar{R}^2 = 1 - (1 - R^2) \cdot \frac{n-1}{n-m-1}$$

$$\bar{R}^2 = 0.7606$$

Чим ближче цей коефіцієнт до одиниці, тим більше рівняння регресії пояснює поведінку Y .

Перевірка загальної якості рівняння множинної регресії.

F-статистика. Критерій Фішера.

$$F = \frac{R^2}{1-R^2} \cdot \frac{n-m-1}{m}$$

$$F = \frac{0.7606}{1-0.7606} \cdot \frac{10-1-1}{1} = 25.419$$

Табличне значення при ступенях свободи $k_1 = 3$ и $k_2 = n-m-1 = 5 - 3 - 1 = 1$,
 $F_{kp}(3;6) = 4,76$

Оскільки фактичне значення $F > F_{кр}$, то коефіцієнт детермінації є статистично значимим, а отже отримане рівняння парної регресії є статистично надійним.

В результаті розрахунків було отримано рівняння множинної регресії:

$$Y = -254973,7 + 15,5X_1 + 14,48X_2 + 2,4X_3$$

Таким чином, досліджена залежність ВВП України від китайських інвестицій. На етапі специфікації вибір було зроблено на користь парної лінійної регресії. Оцінка її параметрів була зроблена методом найменших квадратів. Перевірка статистичної значимості рівняння була здійснена за допомогою коефіцієнтів детермінації та критерію Фішера. У результаті було з'ясовано, що в досліджуваній ситуації 76.06% варіабельності параметру Y пояснюється зміною X . Установлено також, що параметри моделі статистично значущі. Можлива економічна інтерпретація параметрів моделі – збільшення обсягу китайських інвестицій на 1 у.о. призводить до збільшення ВВП України в середньому на 510.4 у.о..

Можливості інвестування для китайських інвесторів в Україні є досить широкими. Найбільш пріоритетними напрямками, що можуть їх зацікавити, можна виділити наступні:

- 1) Компанії агросектору, які вирощують зернові та олійні культури;
- 2) Фермерські господарства, що займаються тваринництвом;
- 3) Логістичні та портові термінали;
- 4) Логістичні склади та елеватори;
- 5) Агропереробні підприємства.

«Розвиток українсько-китайського співробітництва стає більш багатовекторним. Обидві сторони до налагодження більш продуктивної взаємодії підходять передусім з позиції забезпечення національних інтересів. КНР враховує реальні можливості та перспективи України в агропромисловій сфері й напрацювання в технічних галузях, таких як літакобудування наприклад. Для України на сьогодні Китай виступає як ринок просування своєї продукції, а також джерело залучення інвестицій в економіку. Привабливість

цього напрямку зовнішньої політики Української держави визначається багатьма чинниками, серед яких не останнє місце посідає постійно зростаюча політична та економічна вага КНР у світі» [19].

15 липня 2019 року президент України провів зустріч з китайськими бізнесменами. Результатом даної зустрічі стала домовленість щодо реалізації ряду спільних проектів з інвестиційним потенціалом близько 10 млрд. дол.. Координувати перспективні інвестиційні проекти було доручено Національній інвестиційній раді. Проте до теперішнього часу не спостерігається суттєвих реальних кроків для розвитку китайсько-українських відносин. Навпаки, на лице відсутність чітко врегульованої стратегії в даному напрямку, зокрема в Китай не відправлений посол України, також дотепер не призначено главу міжпарламентської групи по співробітництву тощо.

Відомо, про те, «що президент України планував відвідати Південно-Східну Азію в 2020 році, не виключено, що в рамках візиту будуть охоплені і питання перспектив українсько-китайського співробітництва. Однак активне поширення епідемії коронавірусу в Китаї цілком ймовірно може дещо зрушити ці плани.

А поки як китайських, так і інших іноземних інвесторів відштовхує негативний досвід вкладення коштів в український бізнес, неможливість вивести кошти / вийти з проекту без фінансових втрат, особливості податкового законодавства, корупція, специфіка нашого світогляду, відсутність державних гарантій нестача кваліфікованих фахівців. Тому необхідні комплексні програми по поліпшенню інвестиційного клімату України та іміджу країни в очах іноземців » [15].

А український бізнес, який хотів би співпрацювати з китайськими інвесторами, часто не має знань для складання якісної та обґрунтованої пропозиції, не має точок для контакту з потенційними інвесторами, в тому числі і через відсутність державних програм для підтримки інвестиційного співробітництва, які посприяли б їм в цьому. Для розвитку інвестиційного

процесу необхідно знайомитись з позитивним досвідом тих підприємців, які змогли побудувати співпрацю з китайськими інвесторами.

Висновки. Таким чином, ефективна співпраця України з китайськими партнерами можлива за умови створення сприятливого інвестиційного клімату та потужної економічної бази. Інтенсивний розвиток української економіки потребує не тільки значних обсягів інвестиційних ресурсів, але й ефективного їх використання. Для цього необхідна розробка регіональних програм залучення інвестицій, що сприятиме ефективному цільовому їх використанню саме в тих галузях економіки, які є найбільш пріоритетними. Що стосується специфіки цілей та пріоритетних завдань інвестиційної політики в регіонах, варто відзначити необхідність аналізу співвідношення капітальних інвестицій та прогнозних обсягів виробництва, від яких залежить прийняття рішень про фінансування інвестиційних потреб. Подальшого вивчення потребує динаміка показників соціально економічного розвитку економіки України, окремих її регіонів, структури ВВП, динаміка розвитку промислового і будівельного комплексів, структури і обсягів інвестицій. При цьому слід звернути увагу на те, що незалежність політичних рішень ґрунтується на економічній незалежності, отже при прийнятті рішень щодо залучення іноземного капіталу та побудови співпраці з китайськими партнерами варто захищати національні інтереси та ретельно відслідковувати відповідність інвестиційних проєктів стратегічним цілям України та підтримці вітчизняної економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. China. Trade Policy Review, Revision. WT/TPR/G/375, 14/09/2018 / WTO. – URL.: [https:// www.wto.org/english/tratop_e/tp_r_e/tp_rep_e.htm#bycountry](https://www.wto.org/english/tratop_e/tp_r_e/tp_rep_e.htm#bycountry)
2. European Bank for Reconstruction and Development. Regional economic prospects. COVID-2019: from shock to recovery, April 2020. – URL.: https://www.wb6cif.eu/wp-content/uploads/2020/04/RegionalEconomicProspectsApr2020_web-V1.pdf.

3. European Bank for Reconstruction and Development. Regional economic prospects. COVID-2019: from shock to recovery, May 2020. – URL.: <https://www.ebrd.com/documents/comms-and-bis/rep-corona-may.pdf>
4. Global Economic Prospects, June 2020. – URL.: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33748>
5. International Trade Center. (2019). Trade Map. – URL.: <https://www.trademap.org/>
6. M&A Ukraine. (2019). – URL.: <https://mergers.com.ua/ua/m-and-a-analysis/deals-database>
7. OECD. (2018). China's Belt and Road Initiative in the global trade, investment and finance landscape. – URL.: <https://www.oecd.org/finance/Chinas-Belt-and-Road-Initiative-in-the-global-trade-investment-and-finance-landscape.pdf>
8. OECD-FAO Agricultural Outlook 2018-2027. – URL.: <http://www.proagro.com.ua/news/world/20096.html>.
9. Official Website USDA (U. S. Department of Agriculture). – URL.: <http://www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome>
10. Oilsids: world markets and trade. – URL.: <https://apps.fas.usda.gov/psdonline/circulars/oilseeds.pdf>.
11. Ruta, M., Dappe, M. H., & Zhang, C. (2019). Belt and Road Economics: Opportunities and Risks of Transport Corridors. World Bank Press. – URL.: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/31878/9781464813924.pdf>
12. The State Council of PRC. – URL.: <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/index.htm>
13. Ukrainian Institute for the Future. (2019). Економічна стратегія України 2030. – URL.: <https://strategy.uifuture.org/>
14. UNCTAD. (2019). Trade Indicators. – URL.: https://wits.worldbank.org/wits/wits/witshelp/Content/Utilities/e1.trade_indicators.htm

15. Бороденко М. Восток вместо Запада: Экономика Украины впала в зависимость от Китая / Евразияэксперт. 28 Апреля 2020 г. – URL.: <https://eurasia.expert/ekonomika-ukrainy-vpala-v-zavisimost-ot-kitaya/>
16. Балануца О.О. Роль іноземного інвестування в економіці України / О.О. Балануца // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 10. – С. 73-76.
17. Державна служба статистики України. – URL.: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
18. Драган І.В. Оцінка сучасного стану залучення іноземних інвестицій в Україні / І.В. Драган // Фондовий ринок. – 2010. – № 4. – С. 22-27.
19. Тарасова В. Розвиток українсько-китайського співробітництва: розширення сфер співпраці [Електронний ресурс] / В. Тарасова // Україна: події, факти, коментарі. – 2015. – № 15. – С. 17–29. – URL.: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr15.pdf>.
20. Харламова Г.О. Економіко-математичне моделювання інвестиційного потенціалу України в умовах глобалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / Г.О. Харламова. – К., 2008. – 20 с.

УДК 343.92

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА СТАН ПРОТИДІЇ ЕТНІЧНІЙ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Хованова Діана Олексіївна

курсантка 4-го курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань

Санакоев Дмитро Борисович

Кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри фінансових і стратегічних
розслідувань факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань

Дніпропетровський державний
університетувнутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація. У статті окреслені фактори, що впливають на стан протидії етнічній організованій злочинності підрозділами Національної поліції України на основі наукових розвідок вчених, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, наявних у Єдиному реєстрі судових рішень та систематизації думок практиків – оперативних співробітників.

Ключові слова: протидія, організована злочинність, етнічна організована злочинність, оперативний працівник, циганська національність, етнічні групи.

Вступ. Законом України «Про Національну поліцію» закріплено завдання центрального органу виконавчої влади, а саме: забезпечення охорони прав і свобод людини, протидія злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку, надання у межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які

з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1]. Протидія злочинності охоплює процеси, спрямовані на виявлення й розкриття злочинів шляхом проведення спеціальних та загальносоціальних заходів, що є головною і найбільш складною задачею, яка постає перед правоохоронними органами. З метою ефективної протидії злочинності, працівниками Національної поліції організовується робота за напрямками: виявлення ознак готування чи вчинення злочинів; викриття осіб, які вже вчинили злочини, для притягнення їх до відповідальності; перешкоджання втягненню осіб у злочинну діяльність; оперативно-розшуковий моніторинг; документування злочинної діяльності [2, с. 38; 3, с.288].

Особливої уваги потребує вивчення організованої злочинності, утвореної на етнічній основі, адже протягом кількох останніх років діяльність таких організованих груп прогресує. Тому, необхідно дослідити прогалини у теоретичній та практичній складовій протидії організованим групам та злочинним організаціям, зважаючи на їх складність та суспільну небезпечність у сукупності з національними особливостями осіб, причетних до вчинення цих злочинів.

Мета. Окреслити фактори, що впливають на стан протидії етнічній організованій злочинності підрозділами Національної поліції України.

Для досягнення мети дослідження визначені наступні завдання:

1. дослідити наукові напрацювання вчених у сфері етнічної організованої злочинності;
2. окреслити матеріали кримінальних проваджень, наявних у Єдиному реєстрі судових рішень, які підтверджують фактори, що впливають на стан протидії етнічній організованій злочинності підрозділами Національної поліції України;
3. скласти анкету та провести опитування оперативних співробітників територіальних підрозділів ГУНП України в Дніпропетровській, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Сумській, Черкаській, Чернігівській областей щодо

виявлення факторів, що впливають на стан протидії етнічній організованій злочинності підрозділами Національної поліції України;

4. систематизувати результати проведеного опитування співробітників територіальних підрозділів ГУНП України;

Матеріали і методи дослідженням. З метою реалізації окресленого завдання провели анкетування оперативних співробітників територіальних підрозділів ГУНП України в Дніпропетровській, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Сумській, Черкаській, Чернігівській областях щодо виявлення факторів, що впливають на стан протидії етнічній організованій злочинності підрозділами Національної поліції України; проаналізували матеріали кримінальних проваджень та дослідили наукові розробки вчених у галузі виявлення і розкриття етнічних злочинних угруповань.

У ході дослідження застосовувалися такі методи: аналіз наукових напрацювань вчених; вивчення і узагальнення досвіду оперативних працівників карного розшуку; анкетування оперативних співробітників територіальних підрозділів ГУНП України в Дніпропетровській, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Сумській, Черкаській, Чернігівській областей; методи математичної обробки даних.

Результати і обговорення:

Організована етнічна злочинність – це вид незаконної діяльності, що здійснюється організованими групами чи злочинними організаціями, об'єднаними за національною (етнічною) ознакою [4, с. 288].

Найбільш чисельна етнічна група на території України – циганська. Вона поширена у всіх областях нашої держави, але переважно у Мукачеві, Ужгороді, Івано-Франківську, Черкасах, Полтаві та Кривому Розі [3, с. 345]. Крім цього, велика концентрація циган у селах та селищах призводить до утворення «циганських» сіл. Враховуючи те що процес обліку – ускладнений, через невизначеність етногруп (домар, пар'я, думакі, баяні, рудар) та кочовий способом життя, небажання отримувати освіту і брати участь у переписах, кількість етнічної циганської групи на територій України за сучасними даними

аналітиків приблизно 100 тисяч. За даними експертів Державного департаменту США, на території України існує 200 ромських неурядових організацій, дві з яких – загальнонаціональні. Близько двох третин ромів – неписьменні, 15% - інфіковані туберкульозом, а в Закарпатті серед ромських дітей інфікованість сягає 60% [5].

Циганські етнічні злочинні угруповання традиційно спеціалізуються на торгівлі незаконними товарами (контрафактна алкогольна продукція, наркотичні речовини, зброя тощо), наданні незаконних послуг (проституція, підпільний ігорний бізнес тощо), а також замовних вбивств та вбивствах із корисливих мотивів (заволодіння майном) тощо [6, с. 902-903].

За результатами проведеного нами опитування оперативних співробітників підрозділів карного розшуку Дніпропетровської, Запорізької, Миколаївської, Одеської, Сумської, Черкаської, Чернігівської областей, що проходили курси підвищення кваліфікації та спеціалізації протягом 2019-2020 року у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ, серед факторів, що впливають на стан протидії етнічній організованій злочинності, респонденти визначили, зокрема, підтримання родинних та родових зв'язків (23% опитаних), що слугує приводом для замкнутості та ворожості по відношенню до представників інших етнічних груп та, як наслідок, створює умови для утворення організованої злочинності серед циган. Крім того, за даними практиків, людині з іншого середовища увійти до циганського організованого злочинного угруповання практично неможливо (21% опитаних). Тому, при проведенні заходів щодо виявлення і припинення протиправних діянь, вчинених злочинними групами циган, працівникам поліції доводиться застосовувати неординарні методи та способи взаємодії, з метою проникнення у їх злочинне середовище[10].

Серед факторів, що впливають на стан протидії етнічній організованій злочинності осіб циганської національності, є використання гіпнозу. Гіпноз є особливим видом психологічного насильства [7, с. 92]. В Україні у переважній більшості, прийомами гіпнозу користуються представники циганських

злочинних угруповань жіночої статті. Гіпноз використовують з метою зміни функцій індивідуального контролю і самосвідомості, що у деяких випадках призводить до зміни чіткості уявлення подій, фактів, зменшенні обсягу запам'ятованого [8], що впливає на процес виявлення і припинення осіб, причетних до вчинення злочину.

Так наприклад, Драбівським районним судом Черкаської області розглядалось провадження № 1-64/11 від 04.01.2012 щодо ОСОБИ_3 (циганської національності), яка з метою незаконного збагачення за рахунок коштів, здобутих злочинним шляхом, організувала для спільного вчинення злочинів корисливої спрямованості протягом тривалого часу стійку організовану групу, діяльність якої була направлена на здійснення таємного викрадення чужого майна на території Черкаської області. До складу організованої групи вона запропонувала увійти ОСОБИ_4 (циганської національності), та ОСОБИ_5 (циганської національності), на що останні надали добровільну згоду. У залі судового засідання був допитаний потерпілий ОСОБА_8 показав, що він перебував за місцем проживання у своєму будинку. Почув, як до нього у вікно хтось постукав. Він підійшов до входних дверей, відкрив їх і побачив жінку циганської національності, яка відразу ж зайшла до веранди будинку. Він спробував її вигнати, проте вона пройшла до веранди та сіла на стілець. Потім до веранди зайшла ще одна жінка циганської національності, на вигляд близько 30 років. Перша жінка почала тупати ногою, при цьому сиділа на стільці. Йому стало не по собі, наче як його загіпнотизували, після цього він отямився приблизно через 15хв., довго не міг зрозуміти, що з ним трапилося, невиразно пам'ятає обличчя жінок циганської національності. Він вийшов на подвір'я за жінками і помітив, що від його двору від'їжджав автомобіль синього чи блакитного кольору. Зайшовши того ж дня до однієї з кімнат через деякий час, він виявив відсутність мобільного телефону «Самсунг», вартістю 300 грн. Потім пройшов до спальні і в меблевій шафі виявив відсутність грошей в сумі 1400 грн., які знаходились у гаманці [9].

За результатами проведеного нами опитування практичних співробітників

встановлено, що, при здійсненні діяльності, спрямованої на пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння злочинних етнічних угруповань, виникають проблеми із перекладом інформації, отриманої внаслідок використання технічних засобів, конфіденційної роботи та інших оперативних заходів (29% опитаних). Причиною цьому слугує мова, якою користується етнічна злочинна спільнота. Так, наприклад, цигани, спілкуючись між собою використовують лише циганську мову, з метою перешкоджання розумінню працівником поліції переданої інформації, що ускладнено діалектними особливостями. Щодо спілкування за допомогою відправлення письмових повідомлень мобільним телефоном, то члени етнічних злочинних угруповань передають інформацію російською мовою з орфографічними помилками або використовують українську чи російську абетку для написання циганських слів. Крім цього, у структурі Національної поліції існують труднощі з доббором кадрів, які в змозі розуміти та перекласти циганську усну мову (27% опитаних) [10].

Отже, за результатами узагальнення наукових розвідок вчених, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, наявних у Єдиному реєстрі судових рішень, систематизації думок практиків – оперативних співробітників, нами окреслено фактори, що впливають на стан протидії етнічній організованій злочинності підрозділами Національної поліції України, а саме: 1) наявність тісних родинних та родових зв'язків між представниками етнічної злочинної спільноти; 2) застосування членами етнічних злочинних угруповань, передусім циганськими – гіпнозу; 3) використання мови етнічного народу як засобу протидії виявленню та розслідуванню їх злочинної діяльності; 4) труднощі з доббором кадрів у структурі Національної поліції, які б на постій основі здійснювали переклад мови представників етнічної організованої злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення 31.10.2020 року).
2. Воронов В.І. Теоретичні аспекти оперативно-розшукової протидії злочинам / В.І. Воронов // Південноукраїнський правничий часопис. О., 2012. Вип. 1. С. 36–38.
3. Севрук В. Г. Протидія організованим злочинності циганських етнічних угруповань на території України //Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2012. №. 1. С. 343-350.
4. Севрук В. Протидія Національної поліції України злочинам, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі //Підприємництво, господарство і право. 2017. №. 2. С. 288-293.
5. Звіти про дотримання прав людини в Україні у 2011–2012 рр. [Електронний ресурс]. Режим доступу : // Державний департамент США / <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt>(дата звернення: 31.10.2020 року).
6. Тюнін В.О. Особистість злочинця (представника етнічних меншин), який сприяє учасникам злочинних організацій та укриває їх злочинну діяльність / В.О. Тюнін // Форум права. 2011. № 2. С. 902-907. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11tvoizd.pdf> (дата звернення 31.10.2020).
7. Седых Л.В. Гипноз как способ психического принуждения / Л.В. Седых // Труды юридического факультета Ставропольского государственного университета. 2008. Вып. 19. С. 92-95.
8. Зелинский С. А. Психотехнологии гипнотического манипулирования сознанием человека //Пси фактор. 2009. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://psyfactor.org/lib/zelinski2-11.htm> (дата звернення 31.10.2020).
9. Вирок Драбівського районного суду Черкаської області від 04.01.2012 року у справі № 1-64/11 [Електронний ресурс]. Режим доступу :

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/20528156> (дата звернення 31.10.2020).

10. Результати опитування оперативних співробітників підрозділів карного розшуку щодо факторів, які впливають на стан протидії етнічній організованій злочинності підрозділами Національної поліції України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://docs.google.com/document/d/1Qi4aYKRgf2jdH56qlsLpOJZGqbfHhE3ndcgEHL9slxQ/edit?usp=sharing> (дата звернення 02.11.2020).

УДК 811.111:81-139

ІНТЕРАКТИВНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Чекамова Каріна Сергіївна

студентка

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

Анотація: У статті розглядаються інтерактивні методи для навчання учасників освітнього процесу писемного мовлення у старшій школі.

Ключові слова: інтерактивні методи, вправа, англійська мова, писемне мовлення, креативне письмо

Писемне мовлення – це цілеспрямоване та творче висловлення думки за допомогою письма. Головною метою навчання письма є формування в учнів письмової комунікативної компетенції, до якої входять: володіння графічними знаками, вміння правильно побудувати зміст і форму письмового мовлення відповідно до стилю, формування у тих, хто навчається, необхідних графічних автоматизмів, мовленнєвих навичок і вмінь, автентичних уявлень про предметний зміст, розширення знань і кругозору, оволодіння культурою та інтелектуальною готовністю створювати креативний авторський текст [1].

Писемне мовлення є експресивним видом комунікації. Процес писемного мовлення починається з внутрішнього мовлення, з якого проходить підготовка та обґрунтування програми висловлювання, будується вірне граматичне оформлення висловлювань чи речень та угруповання їх в абзаци, відбувається відбір лексичних одиниць, активно проходить тренування і покращення уяви та фантазії учнів [2, с. 62].

Повернення до проблеми навчання іншомовного писемного мовлення обумовлено збільшенням важливості ролі письмової форми спілкування на

сучасному етапі в особистій, навчальній, професійній сферах діяльності. Навчання письма сприяє вдалій міжкультурній комунікації, розвитку логічно й аргументовано висловлювати думку, аналізувати, зіставляти та оцінювати деякі факти, події.

Інтерактивний підхід до навчання писемного мовлення – це організація взаємодії самостійної та групової навчальної діяльності учасників освітнього процесу, що спрямована на вдосконалення навичок індивідуального писемного мовлення учнів завдяки виконанню різних соціальних ролей (письменника, журналіста, редактора, читача, учителя тощо) під час освітнього процесу. Тому учень розвиває своє мовлення під час створення та перевірки своєї та чужої творчої роботи. Від обговорення та розробки ідеї написання до кінцевого варіанту твору ліцеїсти спілкуються та взаємодіють між собою, отже, таке навчання спрямоване на розв'язання проблемних завдань та запитань. Таким чином, основним завданням навчання писемного мовлення в ліцеї є розвиток практичних навичок і вмінь, що дозволяють ефективно створювати письмові висловлювання необхідного обсягу і формату, відповідно до заданих параметрів, а також аналізувати й коригувати написаний текст для максимального його удосконалення [4, с. 5].

На практиці інтерактивні методи навчання більше реалізуються через навчання учнів усного мовлення, оскільки щодо навчання писемного мовлення існує менша кількість інтерактивних вправ. Адже вони побудовані на комунікації, а головною умовою писемного мовлення являється відсутність безпосереднього зв'язку між усіма учасниками освітнього процесу. Але не можна не відмітити, що хоч писемне мовлення має монологічний характер, воно є специфічною формою спілкування, а отже, передбачає певну форму взаємодії.

Головним завданням інтерактивного навчання писемного мовлення у старшій школі є формування і розвиток умінь обговорення, аналізу, взаємоперевірки і взаємооцінювання [4, с. 4]. Після проходження практики в ліцеї можна сказати, що учасники освітнього процесу зазвичай будують свої

розповіді, спираючись на мовний досвід, а не на знання про побудову написання твору/листа, тому їм не завжди вдається упорядкувати текст відповідно до загальноприйнятих норм і правил. Дехто взагалі не робить вступу, а інші – зосереджуються виключно на ньому. Заключну частину висловлювання не пов'язують із його початком.

Характерною рисою організації освітнього процесу уроку англійської мови в ліцеї є розвиток комунікативної компетенції, яка пов'язана з підвищенням змістовності мовлення учнів як усного, так і писемного, та використання таких форм та методів роботи, які спонукають виражати власне ставлення до подій чи проблем, що розглядаються на уроці.

Інтерактивна методика навчання писемного мовлення англійської мови відбувається за наступними принципами:

1. Принцип активності

Усі учасники освітнього процесу залучені до участі в кожному етапі практики письма та розвивають свої знання, вміння, навички. Завдяки інтерактивній технології навчання відбувається активна взаємодія між учнями, що дозволяє зменшити кількість помилок при написанні тексту.

2. Принцип розвитку особистості

Усі учасники освітнього процесу знаходяться в умовах для особистісного розвитку, розвитку активності, самостійності й творчості, де набувають соціальних навичок.

3. Принцип інтеграції

Цей принцип передбачає взаємозв'язок усіх видів діяльності (аудіювання, читання, говоріння) з писемним мовленням та зв'язок між цими видами діяльності.

У методичній літературі розрізняють графічні та орфографічні навички і письмові мовленнєві вміння. Такі навички й уміння формуються за допомогою відповідних вправ. Отже, для навчання писемного мовлення використовують умовно-комунікативні і комунікативні вправи. [5, с. 4].

Умовно-комунікативні вправи використовуються для засвоєння мовного матеріалу у графічному оформленні, а також для автоматизації операцій, пов'язаних з письмовим викладом думок. У свою чергу, комунікативні вправи використовуються для формування навичок творчого письма.

До творчих вправ навчання писемного мовлення ми можемо віднести написання анотацій та рецензій на прочитаний твір чи переглянутий фільм, опис картини чи фото. Такі вправи на початкових етапах виконуються з опорою на малюнки, запитання чи початок речення, яке потрібно продовжити.

Навчаючись письма, учні повинні оволодіти вмінням складати план, тези до усного повідомлення, писати анотації та резюме прочитаного, складати реферат, а також робити письмові повідомлення в межах вимог до монологічного мовлення.

На сучасному етапі з розвитком інформаційних технологій ми можемо покращити чи відійти від стандартних вправ, як-от: *перепишіть і доповніть речення, дайте відповіді на запитання, виправте твердження, напишіть листа другу, складіть діалог, напишіть запрошення / скаргу / оголошення за зразком, опишіть персонажів* тощо. Адже з'явилися більш цікаві форми роботи поколінню Z. Це такі вправи як:

1) створення власного сайту / вікі-сторінки з наповненням, де будуть такі підрозділи, як: *my personality, about my hobby, about my education / work, my future* тощо;

2) створення інтелект-карт, інтерактивних публікацій, ігор, опитувальників, завдань, наприклад, для формування орфографічних навичок.

Отже, сучасні технології можуть забезпечити вчителям та учням, викладачам та студентам доступ до спеціалізованих матеріалів поза підручниками, дати можливість працювати в різних форматах, підтримувати нові способи навчання, орієнтовані на учнів як активних учасників.

Серед інтерактивних вправ без використання інформаційно-комунікативних технологій варто зазначити наступні:

1) кубування – суть полягає в розгляді якогось предмета із шести точок зору: опишіть його, порівняйте його, зіставте його, проаналізуйте його, застосуйте його, обговоріть;

2) різні види інтерактивних диктантів: парні, групові, з пропусками, з обміном інформації. Один з прикладів такого диктанту полягає в наступному: клас ділиться на 2 групи, з кожної групи обирається 1 учень – «диктувальник», текст диктанту розташовуємо на однаковій відстані від обох груп. Завдання: записати текст по фразі чи реченню, яке буде говорити «диктувальник»;

3) груповий твір є добрим прикладом діяльності, коли аудиторія стає майстернею, а учнів просять працювати невеликими групами над конкретним завданням. Взаємодія групи та внесок кожного учасника є колективною творчістю, адже у цій вправі кожен по черзі має сказати речення, щоб у кінці вийшла історія.

4) креативне письмо (*free-writing*) передбачає самовираження автора, свободу творчості та політ думок і фантазії. Головними завданнями для автора є показ власного бачення світу, нестандартного мислення; писати протягом 20 хв, навіть якщо думки закінчилися, незважаючи на пунктуацію, граматику, орфографію. Креативне письмо допомагає проаналізувати себе та знання лексики і граматичних конструкцій. Також зазвичай використовуються вербальні й невербальні опори (звуки, пісні, вірші, малюнки тощо).

Отже, інтерактивне навчання сприяє досягненню деяких основних цілей навчання англійської мови в старшій школі – розвитку вмінь висловлювати думки англійською мовою як в усній, так і письмовій формі, та формування комунікативної компетенції [3, с. 82]. Різноманітність інтерактивних методів навчання писемного мовлення забезпечують можливість вибору вправ для вчителя у підготовці уроків та створення сприятливих умов освітнього процесу учням.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гладка О. В. Формування письмової комунікативної компетенції студентів засобами технології креативного письма [Електронний ресурс] / О. В. Гладка - Режим доступу: <http://studcon.org/formuvannya-pysmovoyi-komunikatyvnoyi-kompetenciyi-studentiv-zasobamy-tehnologiyi-kreatyvnoho-pysma>
2. Глазунова Т. В. Види письмових висловлювань як об'єкт навчання / Т. В. Глазунова // Іноземні мови. - 1997. - №1. - С.61-62.
3. Куріч М. Використання інтерактивних технологій на уроках іноземної мови / М. Куріч // Нова педагогічна думка. – Рівне, 2013. - № 2. - С. 80-83.
4. Литвин С. В. Система вправ для навчання писемного спілкування учнів старших класів середньої загальноосвітньої школи / С. В. Литвин // Іноземні мови. - 2001. - № 1. - С. 4-9.
5. Склярєнко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь / Н. К. Склярєнко // Іноземні мови. - 1999. - № 3. - С. 3-8.

УДК 57:61:378.018.43:614.46

**ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ З
ДИСЦИПЛІНИ «МЕДИЧНА БІОЛОГІЯ» ПІД ЧАС КАРАНТИНУ**

Шаторна Віра Федорівна

д.б.н, професор

Колосова Ірина Іванівна

к.б.н., ст.викладач

Руденко Катерина Миколаївна

викладач

Бурцева Дар'я Олександрівна

викладач

ДЗ "Дніпропетровська медична академія"

м. Дніпро, Україна

Анотація: Однією з особливостей сучасного педагогічного процесу в період карантинних заходів є широке використання різних інформаційних технологій. Використання телекомунікацій і мережевих технологій дозволяє проводити навчання в тих випадках, коли викладач та студенти розділені відстанню. Високі технології в освіті не обійшли стороною і медицину. У статті представлений досвід проведення занять з медичної біології в умовах карантину в Дніпропетровській медичній академії.

Ключові слова: дистанційна освіта, відеоконференції, контент, біологія, система Moodle, Smart.

У 2019 - 2020 рр. світ вразила епідемія коронавірусної інфекції, яка призвела до різних трансформацій у всіх сферах життя. Наслідки цих змін природно торкнулися і освіти. Введення карантинних заходів призвело до екстреного переходу освітнього процесу в Україні та закордоном на дистанційну форму навчання. Дистанційна освіта далеко не нове явище, це

комплекс освітніх послуг, що надаються широким верствам населення в країні і за кордоном за допомогою спеціалізованого інформаційно-освітнього середовища, що базується на засобах обміну навчальною інформацією на відстані. А по суті, це навчання, яке відбувається в ситуації, коли викладач і студент розділені відстанню або часом або по обох параметрах. Система дистанційної освіти усуває основну перешкоду - позбавляє від необхідності відвідувати заняття в аудиторіях, запобігаючи контактам людей в складних епідеміологічних ситуаціях. Для здійснення дистанційної освіти на сьогоднішній день використовуються різні технології: аудіо- та відеоконференції, відеозаписи, інтерактивні відео, аудіозаписи. Розвиток і поширення Інтернету і комп'ютерних технологій зробили революцію в концепціях навчання і професійної підготовки [1, с. 88]. Дистанційні освітні технології (ДОТ) можна розглядати як природний етап еволюції традиційної системи освіти: від дошки з крейдою до електронної дошки і комп'ютерних навчальних систем, від книжкової бібліотеки до електронної, від звичайної аудиторії до віртуальної аудиторії будь-якого масштабу.

Процес дистанційного навчання будується в основному на самостійній пізнавальній діяльності студентів, але це не скасовує важливості особистого спілкування студентів з викладачами. Необхідно використовувати такі форми навчання, які будуть мотивувати студентів до навчання і в той же час компенсувати недолік або навіть відсутність безпосереднього спілкування викладача зі студентом [2 с. 73]. Методичне забезпечення викладання дисциплін на кафедрі медичної біології, фармакогнозії та ботаніки завжди на системному рівні гармонійно поєднувало традиційні та дистанційні форми організації навчального процесу. В умовах змушеного соціального дистанціювання, на кафедрі веб-заняття реалізуються через мережу Інтернет і включають всі види навчальної діяльності, які синергічно доповнені інноваційними методами викладання. Розгляд теоретичних питань організовано за допомогою відеозв'язку (дистанційних лекцій, практичних занять та телеконференцій), а контроль знань – за допомогою онлайн тестування.

Телеконференції передбачають спілкування великого числа учасників, об'єднаних загальною тематикою або важливими питаннями на відстані. При цьому під час проведення телеконференції всі її учасники можуть обмінюватися думками, робити доповіді з використанням презентацій, задавати один одному питання або висловлювати власну думку. Таким чином організовується мережева дискусія [3, с. 111]. Ключовим моментом збільшення ефективності практичного заняття є підвищення мотивації студентів до навчання, адже саме мотивація надає освітнього процесу спрямованість, вибірковість, динамічність і осмисленість. Активне впровадження інноваційних комп'ютерних технологій в навчальний процес є новою формою системи освіти, відкриває нові можливості для викладання та навчання студентів, активує їх діяльність під час заняття, підвищує якість навчання, дозволяє з більшою ефективністю здійснювати контроль самостійної підготовки, а також контроль засвоєння матеріалу протягом заняття [4, с. 80]. Такий підхід полегшує і збільшує ефективність засвоєння матеріалу при роботі в студентській групі, особливо при навчанні іноземних студентів. В якості базового комплексу ми використовували інтерактивну мультимедійну систему Smart. До кожного практичного заняття по розділам «Цитологія», «Розмноження. Онтогенез», «Генетика», «Медична протозоологія», «Медична гельмінтологія», «Арахноентомологія», «Філогенез систем органів» створено контент, який включає розроблені нами тестові завдання, ілюстративний матеріал у вигляді таблиць, малюнків і схем, фотографії мікро- і макропрепаратів, відеофільми. Сучасні технології роблять візуальну інформацію більш барвистою і динамічною, що дозволяє легше і ефективніше сприймати матеріал. Досягнення в області технологій і доступність аудіо- і відеоматеріалів орієнтують викладача на використання в навчальному процесі фільмів як засобу придбання професійних, лінгвокраїнознавчих і соціокультурних знань [1, с. 90]. У процесі викладу матеріалу, викладач має можливість відповідати на питання студентів, як за допомогою, так і з використанням безпосередньо відео (українською, англійською та французькою мовами).

Викладач має можливість записати і зберегти на відео лекцію, а потім завантажити для перегляду студентами конкретної групи, за існуючим розкладом занять. Це позитивно оцінюється студентами, особливо при несподіваному відключенні зв'язку, збоєм інтернету, захворюванні студента. Тестові завдання до підготовки до Крок-1 з кожної теми студенти виконують у системі Moodle. На семінарських заняттях підготовка студентів оцінювалася комплексно: крім виконання та пояснення тестових завдань, студенти виконували ситуаційні задачі та відповідали на теоретичні питання. Освітня програма в загальному не змінилася, але тепер її доводиться подавати по-новому, сильно перебудовуючи освітній процес. Онлайн-освіта не обійшлася без проблем. Формат відеоконференцій відрізняється від аудиторної роботи. Обсяг роботи для викладача, в сьогоденні, значно збільшився [5, с. 272]. На наш погляд, процес підготовки до віддалених занять тепер займає більше часу на підготовку методичних матеріалів. Дистанційне навчання вимагає більше зусиль на етапі підготовки навчальних матеріалів, детальній перевірці інформаційної бази кожного студента, і відображення виявлених помилок у відповідних файлах. Мета цього процесу - допомогти студентам не просто зазначенням на допущену помилку, а детально обґрунтувати, чому ця помилка допущена, як її анулювати і провести аналіз правильності виконаного завдання. Одна справа прийти в аудиторію і відчитати матеріал, поговорити зі студентами; інша справа записати відеолекцію, «наклавши» на неї текст і ілюстрації, особливо при проведенні лабораторної та практичної роботи.

Ще одне завдання, що вимагає якнайшвидшого вирішення, полягає в тому, що дистанційне навчання має бути інтерактивним. Студенти повинні мати можливість спілкуватися з викладачами [6, с. 242]. При аналізі роботи багатьох існуючих навчальних систем часто виявляється, що взаємодія обмежується можливістю переміщення по системі і поштовим спілкуванням з лектором та іншими студентами. В даний час при можливості здійснення гарної якості зв'язку цього вже не достатньо. Мікропроцесорні засоби могли б допомагати студентам та викладачам у розвитку індивідуальних курсів

дистанційного навчання, що складаються з певної послідовності маленьких "навчальних модулів". Викладачі контролювали б вхід в навчальну програму, навчальні матеріали, такі, як слайди або мультимедійні презентації, пускові браузері на комп'ютерах студентів, а також те, що викладачеві потрібно для процесу навчання, наприклад, дошку оголошень, бібліотеки і, нарешті, самих студентів. Викладач читав би лекції (аудіо) прямо через Інтернет. Студенти звертали б на себе увагу викладачів за допомогою електронного "підняття руки". В цій ситуації викладачам важливо розвиватися як професійно, так і особистісно, щоб взяти на себе нові обов'язки, виконувати нові ролі для задоволення потреби в навчанні і розвитку своїх студентів і суспільства в цілому, так як викладач є ініціатором і провідником розвитку і трансформації в суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Белозерова Е.А. Дистанционное обучение в электронном здравоохранении / Е.А. Белозерова, Б.В. Кристальный, М.Я. Натензол и др. // Информационное общество. – 2007. – Вып. 1-2. – С. 85-93.
2. Владзимирский А.В. Телемедицинские технологии на основе Интернет: телеконсультирование и дистанционное обучение / А.В. Владзимирский // Украинский медицинский альманах. – 2003. – Т.7, №2. – С. 71-74.
3. Knowles M.S., Holton III E.F., Swanson R.A. The adult learner: The definitive classic in adult education and human resource development // Routledge, 2014. – 378с.
4. Казаков В.Н. Дистанционное обучение в медицине / В.Н. Казаков, В.Г. Климовицкий, А.В. Владзимирский. Донецк: ООО «Норд», 2005. – 80с.
5. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е.С. Полат [и др.]. – М.: Академия, 2005. – 272 с.
6. El Mansour B., Mupinga D.M. Students' positive and negative experiences in hybrid and online classes // College student journal. –2007. –Т. 41. – № 1. –С. 242.

УДК 377.147:601.13

**ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОГО НАУКОВОГО ГУРТКА
НА КАФЕДРІ ГІСТОЛОГІЇ, ЦИТОЛОГІЇ ТА ЕМБРІОЛОГІЇ УМСА**

Шепітько Володимир Іванович

Завідувач кафедри гістології, цитології та ембріології
доктор медичних наук, професор

Борута Наталія Володимирівна

Доцент кафедри гістології, цитології та ембріології
кандидат біологічних наук

Стецук Євгеній Валерійович

Доцент кафедри гістології, цитології та ембріології
кандидат медичних наук

Якушко Олена Святославівна

Доцент кафедри гістології, цитології та ембріології
кандидат медичних наук

Волошина Альона Валеріївна

Викладач кафедри гістології, цитології та ембріології

Донець Ілона Миколаївна

Викладач кафедри гістології, цитології та ембріології

Анотація. Студентські наукові гуртки формують творчий науковий потенціал студентів, які приймають участь у виконанні науково-дослідних робіт вищого навчального закладу, а також реалізують наукову, освітню, творчу діяльність кафедри. Учасниками студентського наукового гуртка є коло студентів, яке формується за напрямком наукової діяльності кафедри відповідно до затверджених тематичних планів роботи кафедри.

Ключові слова: студентський науковий гурток, експериментальне дослідження, кафедра.

Гідна професійна підготовка фахівців, яка починається в студентські роки, спрямована на розвиток гнучкого клінічного мислення, що передбачає багатобічний аналіз, чітке диференціювання знань, їх мобільність, оперативність, варіабельність та забезпечить ефективність професійної діяльності майбутнього спеціаліста [1].

Одним із підрозділів студентського наукового товариства вищого навчального закладу є наукові гуртки, які створюються при кафедрах на факультетах академії. Студентські наукові гуртки є традиційною формою організації студентської наукової роботи, що широко використовується для залучення студентів до вивчення спеціальних, загальнонаукових та суспільних дисциплін в академії.

На вищенаведені заходи студенти разом із своїми керівниками готують доповіді, реферати, презентації в яких підводять підсумки про свої результати дослідження. На обговорення членами гуртка виносяться не лише індивідуальні студентські наукові доповіді, а й доповіді, написані під керівництвом вчених групою студентів. Разом з тим, на гуртку студенти можуть зустрічатись з провідними вченими, досвідченими практиками і обговорювати обрану тематику, проводити дискусію з питань, які їх цікавлять.

Основною метою студентського наукового гуртка є залучення студентів до проведення науково-дослідної роботи кафедри, участі у студентських науково-практичних конференціях, семінарах. Під керівництвом викладачів створюються умови для їх творчого зростання у процесі навчання і оволодіння практичними навичками для майбутньої професійної діяльності та кар'єрного росту.

Студентський науковий гурток надасть можливість кожному його учаснику:

- цікаво і з корисністю провести свій вільний час;
- обмінятися досвідом та цікавими ідеями з колегами;
- одержати консультації і поради викладачів;

- можливість виступати з результатами своїх досліджень на наукових конференціях і друкуватися в періодичних виданнях.

Членом студентського наукового гуртка може стати будь-який студент, який успішно освоює навчальну програму (не має незадовільних оцінок за підсумками семестру навчання) і має бажання брати участь у науково-дослідній роботі з тематики кафедри. Прийом здійснюється в добровільному порядку на підставі усної заяви вступачого.

На кафедрі гістології, цитології та ембріології Української медичної стоматологічної академії багато років діє студентський науковий гурток, де студенти кожного другого четверга збираються на засідання студентської наукової групи, згідно з планом засідань на навчальній базі кафедри чи лабораторії кафедри. На чолі із координатором студентського наукового гуртка розглядаються останні дослідження та відкриття в сфері гістології, цитології та ембріології, а також більш детально розглядаються особливості функціонування систем організму на тканинному та клітинному рівні.

Під час таких зустрічей вирішуються питання, що стосуються напрямків досліджень, які в подальшому будуть проводитися студентами наукової групи. Головною метою на цьому етапі – є формування експериментальної моделі на основі якої будуть проводитися дослідження. Оскільки сама експериментальна модель проводиться членами студентської наукової групи під пильним керівництвом аспірантів та викладачів кафедри на базі віварію УМСА.

При моделюванні експериментального дослідження студенти мають змогу здійснювати забір матеріалу дослідження з наступним виготовленням парафінових та епонових блоків. Наступним етапом роботи студентського наукового гуртка є отримання зрізів та забарвлення мікропрепаратів, а забарвлені мікропрепарати будуть вивчатися за допомогою світлового мікроскопу та за допомогою цифрової камери, яка приєднується до окуляра мікроскопу, проводиться оцифровування отриманих зразків. Далі за допомогою математичних програм проводяться морфологічні та морфометричні дослідження отриманих мікропрепаратів. Після отримання усіх необхідних

даних дослідження всі розрахунки заносяться в Excel таблиці, після детального їх аналізу будуються необхідні графіки, діаграми, гістограми на основі яких і формуються висновки щодо проведеного експериментального дослідження.

Така робота дозволяє кожному студенту наукового гуртка реалізувати себе, в першу чергу, як особистість, проявити свої найкращі розумові здібності, збагатити свої знання та оволодіти новими практичними навичками.

Таким чином досвід кафедри гістології, цитології та ембріології надає можливість студентам отримати практичні навички самостійної науково-дослідницької роботи, підвищити якість засвоєння знань мікроскопічних досліджень, можуть поглиблювати свої знання з обраної ними галузі медичної науки, отримати необхідні навички роботи, що має велике значення для подальшого вибору спеціальності лікаря.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дронов О.І. Роль діяльності студентського наукового гуртка в мотивації професійної орієнтації студентів медиків О.І. Дронов, І.Л. Насташенко, І.О. Ковальська [та ін.] // ВІСНИК ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія» Том 13, Випуск 1(41). С. 288-290.

2. Лісецька І.С. Роль студентського наукового гуртка у підготовці майбутніх висококваліфікованих спеціалістів / І.С. Лісецька // Сучасна педіатрія. Україна 2(106)/2020. С. 104-107.

3. Шепітько В.І. Діяльність студентського наукового товариства є першим кроком підготовки висококваліфікованих спеціалістів / В.І. Шепітько, Н.В. Борута, Є.В. Стецук, Т.А. Скотаренко, А.С. Григоренко // «Priority directions of science and technology development» 25-27.10.2020, Kyiv, Ukraine. 2020. 1017 p.

БУЛІНГ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ТА ЙОГО СТРУКТУРА

Шеленкова Наталія Леонідівна

к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології

Гасанова Лейла Ілгарівна

магістрантка

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

м.Умань, Україна

Анотація: У статті розглядається явище булінгу в освітньому закладі, його структура та характеристика учасників цькування. Визначено поняття булінгу, його ознаки, різновиди. Представлена розгорнута характеристика всіх учасників булінгу в закладі освіти.

Ключові слова: булінг, цькування, насилля, булер, кривдник, жертва, спостерігачі, психологічна характеристика, учасники булінгу.

Насилля в освітньому середовищі має не одноманітний характер та природу. Воно може проявлятися у формі одноразових та у вигляді систематичних, повторюваних, тривалих дій. Але ці дії завжди завдають шкоди не лише фізичному, а й психологічному здоров'ю всіх учасників навчально-виховного процесу.

Булінг, або ж цькування – це дії учасників освітнього процесу, які полягають в психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насиллі, в тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, які вчиняються стосовно малолітньої або неповнолітньої особи або такою особою щодо інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

У законі «Про освіту» передбачено типові ознаки булінгу (цькування):

- систематичність (повторюваність) дій;
- наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);
- дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підкорення потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого [3].

Сьогодні, в процесі реформування системи освіти, проблеми булінгу і насилля в навчальному середовищі дуже часто стають перешкодою для досягнення мети всебічного розвитку учня, студента.

Заклад освіти відіграє головну роль у створенні умов для навчання та розвитку здобувачів освіти в безпечному освітньому середовищі, формуванні ставлень та навичок, які потрібні, щоб уникнути, попередити та запобігти проявам насилля, безконфліктного спілкування, ненасильницької поведінки [4, с. 4].

Вперше питання булінгу широко вивчив та обґрунтовував норвезький учений Д. Ольвеус. На думку вченого соціальні стосунки у групі засновують колективний характер булінгу. Зокрема Д. Ольвеус описав таку рольову структуру булінгу:

- 1) учень, який є мішенню булінгу, – жертва;
- 2) учні, які здійснюють насилля, – «булери», або переслідувачі, агресори;
- 3) послідовники – учні, які підтримують знущання над жертвою, але зазвичай не є ініціаторами та не відіграють головної ролі;
- 4) пасивні «булери» – учні, які відкрито підтримують булінг, наприклад через сміх чи привертання уваги до ситуації, проте не втручаються в неї;
- 5) потенційні «булери» – учні, яким подобається знущання, але вони не виявляють цього ззовні;

6) «спостерігачі» (байдужі свідки) – учні, які не беруть участі в булінгу, і можуть вважати, що це не їхня справа, тобто виявляють байдужість, тим самим дозволяють кривднику вчитняти насилля щодо жертви;

7) «потенційні захисники» – ці учні негативно ставляться до насилля і вважають, що повинні допомогти жертві, проте нічого не роблять, оскільки самі бояться стати мішенню булінгу;

8) «захисники» – учні, які виявляють негативне ставлення до явища, вони захищають жертву або намагаються їй допомогти, такі учні проявляють почуття емпатії до жерстви [1].

Згідно структури булінгу Д. Оліувеса основними учасниками цькування є: агресор (булер, кривдник), жертва, спостерігачі.

Кривдник (булер) – це активний учасник булінгу, який безпосередньо вчиняє цькування. Агресором найчастіше стає той, хто росте без заборон та авторитету дорослих. У булера відсутнє почуття емпатії, увагу та повагу повертає за рахунок інших, ображаючи слабших фізично або психологічно.

Найчастіше до числа потерпілих (жертв) булінгу (цькування) потрапляють діти, які чимось відрізняються від своїх однолітків: фізичними даними, особливостями розвитку, соціальним статусом, успіхами в навчанні, матеріальним становищем. Жертвами також стають діти із заниженою самооцінкою, які невпевнені в собі, мають низькі комунікативні навички. Важливо пам'ятати, що немає чіткого портрету жертви булінгу, адже потерпілим від цькування може стати будь-який учасник навчального процесу.

Спостерігачі – це учасники булінгу, представлені найбільшою кількістю. Спостерігачі, як правило розбиваються на кілька нестійких за кількістю груп: ті, що підтримують агресора; ті, що підтримують жертву; ті, що не підтримують жодну зі сторін [2].

Отже, навколо потерпілого (жертви) утворюється так зване «коло булінгу», яке безпосередньо впливає на процес цькування.

Булінг в закладі освіти – це складне соціальне явище, яке має чітке визначення, ознаки, структуру. Цькування впливає на всіх його учасників, і

призводе до порушення навчально-виховного процесу в школі, викликає тривалі наслідки для особистості, інколи відтерміновані в часі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Olweus D. Bullying at school [Elektronic resouse] /D. Olweus// Blackwell Publ. – 993. – 215 p. Mode access: https://www.researchgate.net/publication/248034043_BullyVictim_problems_in_school
2. Булінг (цькування) як явище, його форми та учасники. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/main/deps/ps/buling/module1/buling-iak-iavische.pdf>
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 5, ст.33)
4. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. /Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. – К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. – 132 с.

УДК 378.681.3

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Шишканова Ганна Анатоліївна

канд.фіз.-мат. наук, доцент

Зайцева Тетяна Анатоліївна

канд.техн. наук, доцент

Фридман Олександр Давидович

канд.техн. наук, доцент

Щербина Оксана Анатоліївна

асистент

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Анотація: як і всі моделі навчання, дистанційна форма має деякі проблеми. Наприкінці навчального року до проведення екзаменаційної сесії було проведено бліц-опитування декількох груп студентів у Національному університеті «Запорізька політехніка» і Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара, яке виявило як безумовне задоволення цією формою навчання, так і найпоширеніші труднощі, які, на їх думку, знижують продуктивність он-лайн навчання. У даній роботі розглянуто деякі проблеми дистанційного навчання, пов'язані з ізоляцією, труднощами підтримки, новизною технологій, відсутністю і ненадійністю технологій, складністю самодисципліни. Відповідно пропонуються ідеї вдосконалення дистанційного навчального процесу.

Ключові слова: дистанційне навчання, методологія, проблема, інформаційні технології, вища освіта

У зв'язку з поширенням епідемії COVID-2019 і введенням карантину виникла необхідність перейти на онлайн-навчання вже «тут і зараз». Згідно з Указом Президента України від 13.03.2020р. №87/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 березня 2020р. «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби COVID–19)», спричиненої коронавірусом SARS-co V-2», наказ Міністерства освіти і науки України від 16.03.2020р. №406 «Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID–19)», в Україні всі форми навчання для здобувачів вищої освіти тимчасово переведено на дистанційний формат навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Відпрацьований протягом сторіч, звичний, а тому і зручний з багатьох точок зору, у тому числі і психологічно [1], традиційний метод навчання передбачає не віртуальне, а «живе» спілкування учня з учителем. Дистанційне навчання вимагає абсолютно нових методологічних підходів та інструментаріїв, які необхідно розвивати [2]. Раніше в усьому світі та Україні було напрацьовано [3-5] методологію та базові підходи до застосування інформаційно-комунікаційних електронних технологій в організації дистанційного навчання, відокремлені ключові вимоги, принципи, елементи й технології розробки, побудови та супроводу дистанційних навчальних курсів. Проте застосування дистанційного навчання в масштабах усієї країни трапляється вперше і є значним викликом. Тому актуальним є висвітлення основних проблем, виявлених у дистанційному навчанні завдяки практичному досвіду за весняний семестр та шляхом опитування декількох груп студентів у Національному університеті «Запорізька політехніка» і Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара у травні 2020 року.

При дистанційній формі освіти ми зараз стикаємося з багатьма труднощами, але за спеціально розвинутою методологією, продуманою організацією та хорошою технічною підтримкою студенти можуть досягти ще вищих академічних досягнень [4, 5].

Дистанційне навчання може стати неймовірною перевагою для студентів, які з будь-якої причини не можуть вписатися в традиційне класне середовище. Однак ми бачимо, що реакція учнів на дистанційне навчання неоднозначна. Багато студентів незадоволені. Деякі незадоволені новими форматами і платформами дистанційного навчання, деякі не мають ефективних технологій. Дехто позитивно відгукнувся про нову форму навчання, взявши на себе відповідальність і оцінивши комфорт занять у зручний для них час і в зручному для них місці. Дистанційне навчання забезпечує гнучкість, необхідну для досягнення успіху мотивованих студентів, які можуть вчитися через літературу та Інтернет [5]. Але інші, в основному ті, хто вже зазнав труднощів у навчанні віч-на-віч, зараз знаходяться поза увагою без щоденних перевірок і особистого нагляду з боку викладачів.

Відсутність реального контакту з викладачем значно ускладнює пояснення незрозумілих моментів, що виникають в процесі освоєння нового матеріалу. Досвідчений викладач в реальності відчуває розуміння аудиторії за багатьма ознаками і коригує спосіб подачі інформації. Крім того, зворотний зв'язок збільшує емоційне забарвлення матеріалу, що, відповідно, впливає на зацікавленість слухачів. У режимі онлайн-лекції подача матеріалу більш суха і стандартна. Увімкнута камера часто викликає у свідомості ефект збентеженості та загальмованості [1], а також створює деякі інші психологічні незручності, до яких звичайно можна пристосуватися з часом.

Основна проблема підтримки навчання студентів дистанційно полягає в індивідуальності сприйняття кожного і відповідно різних труднощів, які вирішуються у міру виникнення при аудиторному навчанні. Якщо учень неправильно зрозумів концепцію або упустив важливі базові поняття в своїх знаннях, він може не знати про ці проблеми. Деяким студентам достатньо складно сформулювати конкретні питання і звернутися за допомогою до викладача. Тільки робота один на один з викладачем онлайн допоможе їм вирішити цю загальну проблему дистанційного навчання, знайшовши відсутні основоположні принципи і допомагаючи зрозуміти складні концепції. Однак,

викладач не в змозі приділити таку кількість часу кожному зі студентів, яку той потребує. Наша вища освіта не є взагалі індивідуальною, а розрахована на загальну форму і регулюється Законом України «Про вищу освіту» від 28 вересня 2017 року № 1556-18. Індивідуальна форма передбачена, але не як системна. Тому бажано переглянути навчальне навантаження викладачів, для можливості поширення індивідуального підходу до кожного студента з огляду на індивідуалізацію, демократизацію та диференціацію навчального процесу.

Велика частина очного навчання проводиться на основі спілкування, оскільки студенти обговорюють нову інформацію один з одним і часто групами працюють з новим матеріалом. Спілкування дає можливість відстежувати помилки однокласників, навчати їх, пояснювати концепції, відповідати на питання і відстоювати позиції – все це чудово допомагає вчитися і мислити критично. Безліч студентів відчують себе ізольованими і страждають від нестачі спілкування. Ці проблеми можна частково вирішити наданням можливостей для обговорення та взаємодії через вебіари, вікі-сторінки, дошки обговорень і блоги.

Традиційне навчання пов'язане з певним соціальним тиском і регулюванням. Студенти повинні приходити вчасно і з виконаним домашнім завданням, і їм допомагають на кожному етапі їх курсу, нагадують про майбутні завдання і тести, і є структура і розпорядок, яким потрібно слідувати. Деякі студенти мають самодисципліну і не відчують проблем з дистанційним навчанням, в той час як інші можуть відчувати себе трохи розгубленими. Їм потрібно допомогти встановивши структуру і розпорядок навчання. Такі навички, як організація, розстановка пріоритетів завдань, навчання і управління часом, не є вродженими. Тому викладач повинен дистанційно навчати і цим навичкам, які необхідні кожному студенту для успіху в навчанні і в житті.

Завдяки сучасним технологіям при дистанційному навчанні студенти можуть взаємодіяти один на один із викладачем, використовувати аудіо, відео і текст для навчання та застосовувати Інтернет для досліджень [4]. Щоб студент міг ефективно навчатися дистанційно, він повинен мати доступ до всіх

необхідних технологій, а також мати можливість ефективно орієнтуватися і використовувати наявні в його розпорядженні інструменти. Однак, незважаючи на 21 століття, не всі студенти і не всі викладачі мають сучасні домашні комп'ютери, а мобільні телефони, незважаючи на ряд переваг [4], не завжди зручні для навчальних цілей. Відсутні відео камери, мікрофони і лазерні пір'я. Застарілі комп'ютери не дають можливості установки нових спеціальних програм. Крім того, програмне забезпечення для дистанційного навчання вимагає час для його освоєння як з боку викладача, так і студентів. Неякісний інтернет часто зриває онлайн заняття і дратує своєю повільністю. Для поліпшення ситуації навчальним закладам необхідно оновити матеріальну базу, комп'ютерну техніку, виділяти приміщення, забезпечувати доступ до Інтернет викладачів, зрозуміло, що це вимагає значних матеріальних витрат і не може бути виконано миттєво.

Надмірна робота за комп'ютером у багатьох викликає синдром сухого ока, мерехтіння екрану напружують очні м'язи, а це з часом знижує гостроту зору. Навчання за комп'ютером знижує рухову активність студента, що порушує обмін речовин в організмі, з'являється зайва вага, целюліт. Існує можливість негативного впливу електромагнітних полів [6] на здоров'я людини при дистанційному навчанні. Отже, складання графіка навчання повинно відповідати медичним нормам безпечної роботи за комп'ютером. Природно, що виклад матеріалу при відповідному новому нормуванні часу має значно відрізнятись від півтора часових лекцій, звичних для традиційної форми.

В підсумку, слід зазначити, що велика кількість чинників і умов, які ускладнюють процес навчання в цьому режимі, залишилося за рамками розгляду. Однак автори вважають, що основне завдання для успішної дистанційної освіти – це навчити студентів самостійно і усвідомлено організовувати свою навчальну, а потім і робочу, діяльність, усвідомити цілі і спланувати своє найближче і віддалене майбутнє; розуміти розвиваючу цінність живого спілкування в традиційному навчанні; цінувати можливість

вільного пошуку інформації; спираючись на допомогу викладачів навчитися використовувати першоджерела, роботи класиків і дослідників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вашека Т., Ігнатенко Д.Р. Психологічні особливості організації дистанційного навчання для студентів //Матеріали конференцій МЦНД. – 2020. – С. 97-98.
2. Clark J. T. Distance education //Clinical Engineering Handbook. – Academic Press, 2020. – P. 410-415.
3. Прокопенко А.І., Підчасов Є.В., Москаленко В.В., Доценко С.О., Лебедева В.В. Технології дистанційного навчання: методологія створення та супроводу навчальних курсів. Навчальний посібник. – Х.: ХНПУ імені Г.С.Сковороди; «Мітра», 2019. – 81 с.
4. Shyshkanova G., Zaytseva T., Frydman O. Mobile technologies make education a part of everyday life // Information and Learning Science. – 2017. – Vol.118 (11). - P. 570-582.
5. Shyshkanova G., Zaytseva T., Frydman O. The distance learning in the organization of students' self-study of mathematical courses // Nauka i studia. -2014. - Vol. 21, No. 131. - P. 82-89.
6. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання. Закон України N 15/98-ВР від 14.01.1998. Зміни до закону N 2397-III (2397-14) від 26.04.2001.

УДК 343 : 343.54

**ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ТА АЛГОРИТМ РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗБУТУ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ПОРНОГРАФІЧНИХ
ПРЕДМЕТІВ МЕРЕЖЕЮ ІНТЕРНЕТ**

Шраго Альона Олексіївна

оперуповноважений управління
стратегічних розслідувань в Запорізькій
області Департаменту стратегічних
розслідувань Національної поліції України
м. Запоріжжя, Україна

Науковий керівник:

Санакоев Дмитро Борисович

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансових
та стратегічних розслідувань
факультету підготовки фахівців для
підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація: У роботі здійснено спробу виокремлення типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним збутом та розповсюдженням порнографічної продукції у мережі Інтернет. Акцентовано на фрагментарності розгляду питань, пов'язаних з плануванням розслідування цих злочинів. Аргументовано доцільність розробки типового алгоритму розслідування даної категорії злочинів за сприятливих та несприятливих слідчих ситуацій.

Ключові слова: порнографічні предмети, збут, розповсюдження, Інтернет, типова слідча ситуація, алгоритм розслідування, планування.

Розслідуванню злочинів, пов'язаних із збутом та розповсюдженням порнографічної продукції мережею Інтернет, притаманна динамічна зміна різнопланових ситуацій, обумовлена численними факторами, і насамперед, характером вчинення злочину з використанням ІТ-технологій, що неупинно розвиваються та вдосконалюються, його наслідками, специфічними умовами доказування, за яких проводяться слідчі (розшукові) дії, у т.ч. негласні (далі – СРД та НСРД) у кримінальному провадженні.

Методологічним підґрунтям нашого дослідження є праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, які досліджували підстави відповідальності за виготовлення, збут та розповсюдження порнографічних предметів, зокрема: Р.С. Джинджолія [1], О.П. Рябчинська [2], С.В. Хільченко [3], а також вчених, які безпосередньо досліджували проблематику, поняття, зміст слідчої ситуації та планування розслідування злочинів, зокрема: М.В. Салтевського [4], Т.С. Волчецької [5], Н.П. Яблокова [6], В.Ю. Шепітька [7] та інших.

Нові умови боротьби зі злочинністю у кіберпросторі, використання новітніх ІТ-технологій, що неупинно розвиваються та вдосконалюються, вимагають подальшого проведення досліджень в означеній сфері. Незважаючи на це, питання щодо типових слідчих ситуацій та стратегічно і тактично вірного планування розслідування злочинів у сфері збуту та розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет у вітчизняній криміналістичній науці висвітлені фрагментарно та залишаються поза ґрунтовною увагою науковців, що визначає актуальність цієї теми.

Типова слідча ситуація формується на певний проміжок розслідування і визначає основний алгоритм та напрямки діяльності слідчого та оперативного працівника, слугує підставою для прийняття відповідних тактичних рішень у кримінальному провадженні.

Типізація слідчих ситуацій дозволяє: 1) висунути найбільш обґрунтовані

слідчі версії і визначити (скорегувати) подальший хід розслідування в потрібному для справи напрямку; 2) накреслити оптимальний набір слідчих та оперативно-розшукових дій і цілеспрямовану їх черговість із метою належного розвитку ситуації; 3) звести до мінімуму число методичних рішень слідчого, оснований на пробах і можливих помилках [8, с.13-14].

Саме для початкового етапу розслідування характерне звернення або до аналогічних випадків розкриття злочинів, або до типових слідчих ситуацій, що були розроблені наукою та практикою теоретичних узагальнень. Особистий досвід слідчого або оперативного працівника має вагоме значення під час побудови типових слідчих ситуацій із застосуванням знань, що були отримані раніше під час розслідування аналогічних злочинів. Найскладніше спланувати необхідний комплекс СРД та НСРД, як правило, на початковому етапі, коли наявна інформація про вчинений злочин не тільки мінімальна, а й можливо викривлена.

У межах проведеного нами опитування працівників кіберполіції НП України та слідчих, які спеціалізуються на даному виді злочинів, за загальним правилом початковий етап розслідування збуту та розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет є комплексом оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій, спрямованих на: 1) виявлення, документування, фіксацію та вилучення ідеальних та матеріальних слідів злочину та їх дослідження; 2) проведенням необхідним ОРЗ із встановлення очевидців та свідків злочину; 3) аналізом фактичної інформації та планування алгоритму СРД на НСРД (зазначили 53% оперативників та 86% слідчих). В одних випадках слідчі ситуації обумовлюють розшук вже встановленого злочинця, в інших – збирання додаткових фактичних даних, необхідних для затримання вже розшуканого злочинця (злочинців) або для пред'явлення обвинувачення.

Планування розслідування у кримінальних провадженнях про злочини проти моральності у сфері збуту та розповсюдження порнографічної продукції мережею Інтернет може стосуватися і окремих його етапів, і розслідування у

цілому. Особливо важливе значення має планування початкового етапу розслідування. Це обумовлено тим, що на цьому етапі вирішуються такі визначальні тактичні завдання як встановлення місця перебування потерпілих і підозрюваних, затримання злочинців, збір доказів їх вини. Результати проведеного нами анкетування слідчих НПУ засвідчили таке: 79 % респондентів зазначили, що складають письмовий план розслідування кримінального провадження. Однак, 57 % визнали, що в більшості випадків складений план є формальним і лише 12 % – вважають складені плани обґрунтованими та розгорнутими.

Виходячи з аналізу практики розслідування злочинів, учинених за допомогою ІТ-технологій у кіберпросторі, на початковому етапі розслідування слідчий, перед тим, як визначити типову слідчу ситуацію, аналізує наявну інформацію про вчинений злочин. До змісту цих даних входить інформація про: 1) форму вчинення злочину; 2) спосіб використання та доступу до комп'ютерної техніки та інформації на неї; 3) видову характеристику конкретного типу злочину; 4) особу злочинця (злочинців). Таку думку підтримали опитані нами працівники підрозділів протидії кіберзлочинності (69% опитаних) та слідчих (75% опитаних).

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень та опитування працівників кіберполіції НП та слідчих підрозділів, що спеціалізуються на розслідуванні даної категорії злочинів, дозволив виокремити специфіку типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування фактів збуту та розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет, якою виступає обумовленість проміжком часу між вчиненням злочину до його виявлення, наявністю на місці події та характером слідів злочину, обсягом інформації про злочинця, використані ним способи і засоби вчинення злочину (78% опитаних кіберполіцейських та 86% опитаних слідчих).

Використовуючи наукові напрацювання вчених, практику слідчих підрозділів НПУ, судову практику, на нашу думку, типові слідчі ситуації злочинів даної категорії можуть бути розподілені на сприятливі і несприятливі.

Саме тому ми пропонуємо виокремити типові ситуації з одночасним визначенням найбільш характерних факторів, що на них впливають та визначенням алгоритму слідчих (розшукових) дій під час планування розслідування. Відповідні фактори та алгоритм дій слідчого формуються виходячи з аналізу матеріалів слідчої практики та проведеного анкетування працівників слідчих підрозділів Національної поліції України.

Так, перш за все, виокремимо сприятливі типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування, для яких характерними є такі:

- особа злочинця затримана, зібрані у провадженні докази підтверджують вину особи (осіб) (78,4%);
- особа з'явилася до правоохоронних органів із зізнанням у вчиненні злочину, вказала на способи вчинення (21,6%).

Для вказаних сприятливих слідчих ситуацій типовими виступають такі фактори: 1) відсутність протидії розслідуванню з боку злочинців чи кримінального середовища загалом (19,8%); 2) наявність достатньої кількості фактичних даних для висунення конкретних версій та побудови чіткого алгоритму формування доказової бази в межах кримінального провадження (26,4%); 3) сприяння потерпілих розслідуванню (53,8%).

До уваги береться специфіка злочинності, яка у нашому випадку пов'язана з віртуальними технологіями, де достатньо важко знайти джерело доказового значення. Будь-які зміни зовнішнього і внутрішнього характеру здійснюють вплив на комп'ютерну інформацію, що може призвести до безповоротного знищення чи модифікації електронних даних. Як один із варіантів виходу з цієї ситуації, пропонується проводити типізацію алгоритму СРД відповідно до інформації, якою володіє слідчий на початковому етапі розслідування кримінального провадження.

Пропонуємо такий алгоритм розслідування: огляд місця події з вилученням відповідних документів, комп'ютерного обладнання, слідів злочину або тимчасовий доступ до речей та документів; затримання, особистий обшук та допит підозрюваного; допит заявника, потерпілого, свідків; обшуки у

місці проживання, роботи підозрюваного, в інших місцях з метою виявлення слідів підготовки й реалізації злочинних дій підозрюваного, використаних ним програмних і технічних засобів; доручення в порядку ст. 40 КПК України з метою встановлення всіх необхідних обставин; огляд вилучених документів, матеріалів, техніки та призначення відповідних судових експертиз. Таку думку підтримали опитані нами працівники підрозділів протидії кіберзлочинності (83% опитаних) та слідчих (94% опитаних).

Аналіз слідчо-судової практики та анкетування слідчих підрозділів Національної поліції України дозволив зробити висновок, що до найбільш типових несприятливих слідчих ситуацій у даній категорії проваджень відносимо такі:

- злочин вчинено, особа злочинця невідома, інформація про неї дуже обмежена (39,2%);
- особу встановлено та затримано, однак вона заперечує свою вину та дає неправдиві свідчення (37,8%);
- затримано особу, яка є співучасником злочину, однак вона бере на себе усю провину, і як наслідок – особа співучасника є невідомою, зібрані у провадженні докази не створюють можливості для ідентифікації та притягнення до кримінальної відповідальності інших злочинців (11,9%);
- затримано учасників групи, які відмовляються від співпраці (11,1%);

Для вказаних несприятливих слідчих ситуацій типовими виступають такі фактори: 1) наявність протидії розслідуванню з боку злочинців чи кримінального середовища загалом (39,8%); 2) відсутність достатньої кількості фактичних даних для висунення конкретних версій та побудови чіткого алгоритму формування доказової бази в межах кримінального провадження (27,1%); 3) відмова від показань, неправдиві або неповні показання потерпілих (33,1%).

Великі можливості, що відкриваються користувачам всесвітньої мережі Інтернет, вміло використовуються злочинцями у протиправній діяльності. Типова слідча ситуація має динамічний характер, тобто вона з перебігом

відповідного проміжку часу змінюється залежно від позиції злочинця та інших умов, у яких проходить процес розслідування. Планування розслідування та процес фіксації інформації у кіберпросторі пропонуємо поділити на **дві основні групи** залежно від носія: 1) інформація, що зберігається у цифровому форматі, а саме у пам'яті комп'ютерної техніки та обладнанні, у вигляді електронних повідомлень у месенджерах, тимчасово створених файлах, інформації, розміщеній на веб-сайтах (матеріальна), та 2) інформації, відображеної у пам'яті людини (ідеальна). Таку позицію поділяють 87% оперативних працівників та 93% слідчих.

Планування полягає в організаційній та творчій роботі слідчого та оперативного працівника, яка починається з початку розслідування та триває аж до його завершення. У ході розслідування повинно бути встановлено та оглянуто місце вчинення злочину.

У межах проведеного нами опитування працівників кіберполіції НП України та слідчих НП, які спеціалізуються на даному виді злочинів, 86% респондентів вказали на те, що особливу увагу потрібно приділяти знаходженню та фіксації тих слідів, що підтверджують факт вчинення досліджуваного злочину саме в цьому місці, а також свідчать про час, особливості способу та інші обставини вчинення злочину, про причетність конкретної особи. Велика увага має бути приділена знаходженню таких слідів злочину, які б свідчили про мотиви винної особи.

За результатами проведеного дослідження пропонуємо такий алгоритм розслідування: 1) систематизація та аналіз матеріалів нерозкритих кримінальних проваджень та її співставлення з інформацією отриманою від джерела; 2) установлення латентних епізодів злочинної діяльності, зокрема вчинених в інших адміністративно-територіальних одиницях; 3) допит заявника, потерпілого; 4) огляд місця події; 5) витребування та огляд відповідної технічної документації, комп'ютерного обладнання, слідів злочину або тимчасовий доступ до речей та документів; 6) перегляд та вилучення записів камер відео спостереження (якщо приміщення ними обладнане);

7) призначення відповідних судових експертиз; допит потерпілого і свідків; 8) доручення в порядку ст. 40 КПК України щодо встановлення всіх потерпілих, вивчення осіб, причетних до вчинення злочину, виявлення слідів та знарядь злочину, встановлення очевидців тощо; 9) проведення негласних слідчих (розшукових) дій з метою вивчення особистостей, способу життя, інших даних про осіб, запідозрених у вчиненні злочину, організація прослуховування і звукозапис телефонних переговорів злочинців з жертвою та іншими особами; 10) встановлення мотивів дій злочинців, збір та аналітичне опрацювання характеризуючих даних на всіх учасників групи та виявлення особи із чітко вираженими лідерськими якостями; 11) орієнтування працівників оперативних підрозділів на отримання інформації з конфіденційних джерел щодо особливостей внутрішньої структури групи та розподілу ролей; 12) розроблення і проведення тактичної операції із затримання підозрюваних «на гарячому»; 13) створення конфліктних ситуацій між затриманими з метою забезпечення їх співпраці зі слідчим; 14) перевірка за криміналістичними обліками, пред'явлення для впізнання, одночасний допит двох і більше осіб, з метою усунення протиріч в показаннях; 15) слідчий експеримент тощо. На ефективність запропонованого алгоритму вказали 87% опитаних кіберполіцейських 97% слідчих.

Послідовність та вибір конкретних слідчих дій залежить від джерела інформації про злочин та обставин його вчинення. Типові слідчі ситуації грають важливу роль на початковому етапі розслідування, а по мірі розвитку процесу доведення вони конкретизуються, уточнюються, у разі необхідності відкидаються. Наведені слідчі ситуації не вичерпують усіх можливих випадків, але вони є найбільш типовими, відштовхуючись від яких слідчий може зорієнтуватись щодо напрямів, засобів розслідування, комплексу початкових й інших слідчих дій та їх черговості.

Погоджуємось із позицією В.О. Малярової, яка, визначаючи зміст та межі етапів розслідування, вказує, що початковий етап починається з моменту внесення відомостей про подію до Єдиного реєстру досудових розслідувань і

закінчується винесенням письмового повідомлення про підозру, що робиться за наявності достатніх доказів. Наступний етап розслідування вважається основним періодом роботи слідчого. Він починається після виконання невідкладних дій із переходом до більш планомірної роботи у кримінальному провадженні [10, с. 88-89].

Оскільки процес розслідування злочину супроводжується постійним накопиченням інформації, то з переходом від початкового до наступного етапу розслідування характерною є і зміна слідчої ситуації (як у сприятливу, так і несприятливу сторону). Типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування є логічним продовженням початкового етапу розслідування та у певній мірі відображають його результати. Особливості подальшого етапу розслідування впливають з того, наскільки всебічно та повно досліджені на початковому етапі обставини злочину, міжособистісні стосунки всіх учасників кримінального провадження та їх поведінкові особливості, позиція підозрюваного після вручення підозри та під час допиту, позиція потерпілого.

Заключний етап розслідування полягає у виконанні низки процесуальних дій, зокрема: оформленні матеріалів кримінального провадження; ознайомленні з ними потерпілих, законних представників та їхніх представників, обвинуваченого із захисником; вирішенні заявлених цими суб'єктами клопотань (інколи таких, що потребують виконання слідчих (розшукових) дій); складенні обвинувального акту та направлення його і кримінального провадження прокуророві на затвердження та інше [11, с. 208].

Отже, аналіз і оцінка слідчої ситуації мають істотне значення, тому що дозволяють: – визначитись у всьому розмаїтті фактів, що відносяться до особи злочинця на момент розслідування; – правильно визначитись із засобами пошуку джерел інформації, зафіксувати та зберегти її належним чином; – використовувати отриману інформацію в якості джерел доказу винуватості злочинця; – аналізувати та співвідносити отриману інформацію з даними оперативних і криміналістичних обліків; – висунути відповідні типові версії про місцезнаходження злочинця та залишені ним сліди, що містять інформацію

про вчинений злочин; – виділити та використати найбільш правильні стратегічні та тактичні прийоми, рекомендації, комбінації зі збирання, збереження та фіксації слідової картини для встановлення об’єктивної істини кримінальному провадженні; – визначити найбільш ефективні техніко-криміналістичні засоби і методи та форми використання спеціальних знань; – розробити дієвий план взаємодії з оперативними та іншими підрозділами з метою одержання криміналістично значущої інформації про особу злочинця та безпосередньо про вчинений злочин; – спланувати початковий та подальші етапи розслідування кримінального провадження.

Правильне та своєчасне планування та проведення відповідних алгоритмів дій слідчого відповідно до типових слідчих ситуацій під час розслідування збуту та розповсюдження порнографічних предметів мережею Інтернет, дає змогу виявити та зафіксувати докази, що забезпечать притягнення до відповідальності злочинців.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Джинджолия Р. С. Уголовная ответственность за незаконное распространение порнографических материалов или предметов / А. А. Магомедов (науч. ред.). – М. ; Сочи, 2001. – 50 с.

2. Рябчинська О. П. Боротьба з розповсюдженням порнографічних предметів і творів, що пропагують культ насильства і жорстокості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право; кримінологія; кримінально-виконавче право / О. П. Рябчинська. – К., 2003.

3. Хільченко С. В. Проведення обшуку у справах про розповсюдження порнографічних предметів // Право України. – 2003. – № 6. – Київ. – С. 49–53; Хільченко С.В. До питання про перспективи створення криміналістичної техніки, яка б досліджувала порнографічні предмети // Криміналістичний вісник. – 2004. – № 2. – К. : Чайка. – С. 60–66.

4. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2006. – 558 с.
5. Волчецкая Т. С. Криминалистическая ситуалогия : монография / под ред. проф. Н. П. Яблокова. – Москва – Калининград : Калинингр. ун-т, 1997. – 248 с.
6. Яблоков Н.П. Криминалистика. Учебник для вузов и юридических факультетов / Н. П. Яблоков. – М. : ЛексЭст, 2003. – 376 с.
7. Шепитько В. Ю. Криминалистика : курс лекций / В. Ю. Шепитько. – Х. : Одиссей, 2003. – 352 с.
8. Яблоков Н. П. Следственные ситуации в методике расследования и их оценка/ Н. П. Яблоков // Вестник Московского университета. Сер. 11. Право. – 1983. – № 5. – С. 13–14. 206
10. Малярова В.О. Етапізація процесу розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. Право і безпека. 2013. № 3 (50). С. 86 – 91.
11. Авраменко С.М. Типові слідчі ситуації під час розслідування злочинів, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх. Науковий журнал «Право і суспільство». 2016. №4/2016. С. 205-208.

РОЛЬ ЗМІШАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ

Шуляк Андрій Сергійович

аспірант

Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини

м.Умань, Україна

Анотація. У статті в сучасних умовах інформатизації освіти і відповідно до вимог державного освітнього стандарту третього покоління розкрито сутність та роль змішаних технологій у дистанційному навчанні. Встановлено, що змішані технології, спрямовані на підтримку традиційних форм навчання дистанційними освітніми технологіями.

Ключові слова: змішані технології, дистанційне навчання, інформатизація освіти, WEB-ресурси, інформаційно-комунікаційні технології.

Сучасний етап модернізації освіти характеризується інтенсивним використанням нових освітніх технологій, заснованих на сучасних інформаційних і комунікаційних технологіях, можливостях глобальної мережі Інтернет, розробкою цифрових освітніх ресурсів, розвитком дистанційної та безперервної освіти. У зв'язку з цим багаторазово збільшують можливості Web-технологій як в плані доступу до нових джерел знань, так і в плані організації і підтримки нових видів навчальної діяльності. WEB-технології, на думку науковців (В. Биков [2], О. Васенко [4], А. Кравченя [6], І. Роберт [8], І. Слободянюк [9], А. Федорчук [10]) надають такі дидактичні можливості дистанційної освіти:

1. Пошук, обробка та зберігання освітнього WEB-ресурса (навчального, методичного, довідкового тощо): вільний пошук навчального, методичного та довідкового WEB-ресурса в текстовому, графічному, звуковому і відео-

форматах; доступ до навчального програмного забезпечення та документації з величезних файлових архівів (з урахуванням того, що велика частина інформації поширюється безкоштовно); розробка і редагування (переконструювання) освітнього WEB-ресурса (навчального, методичного, довідкового тощо) за допомогою HTML-редактора, текстового або графічного редактора; можливість зберігання освітнього WEB-ресурса будь-якого виду (статичного, динамічного, текстового, графічного, візуального, звукового, відео) безпосередньо в мережевому просторі; систематизація інформації у власних електронних картотеках і базах даних.

2. Передача навчальної, методичної та довідкової інформації: візуалізація і відтворення навчально-методичної інформації в різних форматах (текст, графіка, анімація, звук, відео); передача і розсоилка освітнього WEB-ресурса в текстовому, графічному, звуковому і відео-форматах; організація консультацій, діалогу з викладачами, з тими, хто навчається (форум, чат, повідомлення, електронна пошта тощо); інтерактивність освітнього WEB-ресурса, проєктована за допомогою спеціально створюваної мультимедійної підтримки та оперативного зворотного зв'язку; оперативний дистанційний контроль засвоєння знань, умінь і навичок, можливість оперативного подання звітів за підсумками контрольних-оцінних заходів.

3. Проєктування освітнього процесу: можливість організації мережових спільнот, проведення електронних телеконференцій для обміну інформацією одночасно з великим числом користувачів з певної теми, в тому числі в режимі реального часу; використання віддалених web-комп'ютерів і периферійних пристроїв для запуску на них навчальних програм, тренажерів, проведення відповідних обчислень; використання сучасного програмного забезпечення для спільного вирішення навчально-методичних завдань, організації різного роду спільних дослідницьких проєктів студентів, викладачів, науковців закладів вищої освіти, шкіл, наукових і навчальних центрів різних регіонів або навіть різних країн; можливість організувати мережу дистанційного навчання та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (організації центру дистанційного

навчання на основі комп'ютерних телекомунікацій з метою отримання додаткової спеціальності); дистанційне використання освітнього WEB-ресурса з метою підтримки освітнього процесу або підвищення кваліфікації; створення колективного освітнього WEB-ресурса, колективного електронного підручника, електронної енциклопедії (технологія Wiki); можливість організації індивідуальної та колективної навчальної діяльності; мотивація самостійної навчальної діяльності; доступ до каталогів кращих світових бібліотек, до світових баз даних і баз знань тощо.

Інноваційні підходи до організації та проведення навчальних занять засновані на використанні інформаційно-комунікаційних технологій, які накладають свої вимоги до змісту і методики організації навчання, припускають розробку сучасних засобів інформаційно-технологічної підтримки і розвитку навчального процесу, включаючи засоби роботи з електронними навчальними матеріалами та організації on-line підтримки. Серед нових інформаційно-комунікаційних технологій навчання можна вважати віртуальні класи. Основним інструментом таких класів є вебіари.

Вебінар – це онлайн захід у мережі інтернет, на якому один або декілька викладачів можуть проводити лекції, презентації, тренінги для групи від кількох до кількох тисяч учасників. Вебіари дозволяють організувати повноцінні заняття від академічних лекцій та семінарів з загальними і індивідуальними опитуваннями до практичних занять, групових та індивідуальних консультацій [11, с.88].

Однією з сучасних і універсальних технологій розвитку системного мислення є технологія «інтелект-карт». Суть технології в тому, що в спеціальну форму записуються всі ідеї, які асоціюються з певним поняттям, причому кожна ідея повинна бути виражена одним словом або фразою на окремому рядку. Для цього необхідно визначити: які основні аспекти теми (проблеми); які поняття є взаємопов'язаними; що важливо, що важливіше всього іншого [1, с.128].

Інтелект-карта – це: універсальна технологія, яка розкриває потенціал нашого мозку; графічне вираження процесів багатовимірного мислення; спосіб представлення і зв'язування думок; інструмент розвитку пам'яті і мислення.

Розглянемо мультимедіа технологію і її особливості більш докладно, звертаючи особливу увагу на специфіку їх використання при використанні WEB-ресурсів.

Досить загальним виглядає визначення, дане в роботі О. Данилової, яка визначає мультимедіа-технологію «як систему комп'ютерних інформаційних технологій, які можуть бути використані для реалізації ідеї об'єднання різномірної інформації в єдиному комп'ютерному інформаційному середовищі. Кожна мультимедіа-технологія має схему, якій підпорядковуються і мультимедіа-редактори, і мультимедіа-продукти, і «мультимедіа-програвачі», що забезпечують консолідацію ресурсів комп'ютера (програмних і апаратних) щодо функціонування мультимедіа-продукту у вигляді єдиного інформаційного середовища [5, с.35].

Мультимедіа як технологія заснована на одночасному використанні різних засобів представлення інформації і є сукупністю прийомів, методів, способів і засобів збору, накопичення, обробки, зберігання, передачі, продукування аудіовізуальної, текстової, графічної інформації. Основу мультимедіа технології складають два основні компоненти – апаратний (комплекс апаратного забезпечення, за допомогою якого стає можливою робота з інформацією різних типів) і програмний (комп'ютерне програмне забезпечення, спрямоване на обробку та подання інформації різних типів), що застосовуються для розробки мультимедіа-продуктів. Подальший розвиток мультимедіа йде в напрямку об'єднання різномірних типів даних в цифровій формі на одному носії в рамках однієї системи [3].

Крім власне поняття «мультимедіа» останнім часом застосовують «гіпермедіа», як мультимедіа, заснованому на гіпертекстовій структурі. Мультимедіа-технології та мережева їх реалізація у вигляді гіпермедіа стають одним з найбільш перспективних напрямів розвитку інформаційних технологій,

використання і вивчення яких викладачами, які готуються до роботи в умовах компетентнісного підходу, в даний час набуває пріоритетний характер.

Використання мультимедіа засобів дозволяє зробити процес навчання гнучким по відношенню до соціальних і культурних відмінностей між школярами, їх індивідуальних стилів і темпам навчання, їх інтересам [5, с.37].

На підставі проведеного аналізу та опитування фахівців в області інформаційно-комунікаційних технологій і дистанційного навчання можна зробити висновок про те, що на сьогоднішній день найбільш зручною у використанні з технічного і технологічного погляду, що задовольняє основним аспектам особистісно-орієнтованого навчання і запитам сучасного суспільства в умовах віртуалізації сучасної освіти є система управління навчанням (LMS – Learning Managment System) Moodle. Зазначимо тут її основні характеристичні властивості.

- система управління навчанням Moodle є вільно поширюваним програмним продуктом (ліцензія GPL), що дозволяє використовувати її на законних підставах без додаткових фінансових витрат;

- дана оболонка є продуктом opensource – програмою з відкритим вихідним кодом, тобто існує можливість зміни програми, її доопрацювання, створення нових модулів;

- широкий спектр можливостей при організації навчання – оболонка містить досить велику кількість всіляких навчальних елементів (лекція, семінар, робочий зошит, завдання, вправа тощо), комунікаційні можливості, автоматизований контроль і моніторинг успішності здобувачів;

- простота і зручність використання – оболонка спочатку була орієнтована на використання її викладачами, які не є фахівцями в області програмування і адміністрування баз даних і web-сайтів, тому в поєднанні зі зручним інтерфейсом являє собою набір готових модулів (блоків), які користувач досить просто може вибирати на свій розсуд в залежності від розв'язуваних їм завдань [7, с.57].

Таким чином, в сучасних умовах інформатизації освіти і відповідно до вимог державного освітнього стандарту третього покоління найбільш перспективними в організації навчального процесу є змішані технології, спрямовані на підтримку традиційних форм навчання дистанційними освітніми технологіями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранова Н. В. Подготовка будущих педагогов к эффективному использованию информационных образовательных ресурсов при обучении школьников : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. – Калуга, 2012. – 212 с.
2. Биков В. Ю. Інноваційний розвиток засобів і технологій систем відкритої освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2012. № 29. – С. 37–49.
3. Бондаренко Л. В., Юношев С. Ю. Скетчноутинг – візуалізація для бізнес-ідей. Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу країни : матеріали XXIX студ. наук.-теор. конф. (Миколаїв, 22–24 бер. 2017 р.). – Миколаїв : МНАУ, 2017. – С. 282–283.
4. Васенко О. В. Підготовка майбутніх учителів інформатики до реалізації основних принципів об'єктно-орієнтованого програмування у навчальному процесі сучасної школи. // Молодий вчений. 2018. – № 1. – С. 261–263.
5. Данилова О. В. Подготовка студентов педагогического вуза к разработке электронных образовательных ресурсов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. – Чебоксары, 2010. – 180 с.
6. Кравченя А. О. Управління якістю професійної підготовки майбутніх учителів інформатики як педагогічна проблема. / Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Педагогіка та психологія. 2015. – Вип. 2. – С. 45–48.
7. Ляш А. А. Методика обучения будущих учителей информатики

использованию информационно-образовательных систем в профессиональной деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. – Мурманск, 2015. – 248 с.

8. Роберт И. В. Теория и методика информатизации образования (психологопедагогический и технологический аспекты). 2-е изд., доп. – Москва : ИИО РАО, 2008. – 274 с.

9. Слободянюк І. Ю., Цегольник Л. П. Використання інтернет-сервісу Quizizz у системі засобів перевірки та оцінювання навчальних досягнень учнів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання : досвід, тенденції, перспективи : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Тернопіль, 7–8 лист. 2019 р.). – Тернопіль : [Б. в.], 2019. – С. 183–185.

10. Федорчук А. Структурна модель підготовки майбутнього вчителя інформатики до роботи в класах фізико-математичного профілю. // Наукові записки. – Вип. 7. – С. 95–98.

11. Шихмурзаева А. Б. Формирование ИКТ-компетентности студентов бакалавриата в условиях информационно-педагогической среды (профиль «Информатика») : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. – Махачкала, 2015. – 182 с.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ СТЕКЛОИОНОМЕРНЫХ ЦЕМЕНТОВ В ГЕРМЕТИЗАЦИИ ФИССУР ПЕРВЫХ ПОСТОЯННЫХ МОЛЯРОВ У ДЕТЕЙ

Щербина Ирина Николаевна

к.мед., доцент

Халецкая Виктория Николаевна

к.мед., асс

Алексееенко Наталья Васильевна

к.мед., доцент

Влад Михаил Иванович

асс.

КУ «Днепропетровская медицинская академия МЗ Украины»

Аннотация. Первые постоянные моляры являются основными для формирования ключа окклюзии в процессе становления прикуса у детей. Высокая степень поражения кариесом этих зубов требует активных и прогрессивных профилактических вмешательств. Для профилактики кариеса зубов у детей, наряду с применением фторидов, используется метод герметизации фиссур и ямок. Однако вопрос об эффективности различных материалов для герметизации фиссур, экономической целесообразности и необходимости широкого применения метода в практической деятельности стоматологов продолжает обсуждаться.

Ключевые слова: первые постоянные моляры, фиссуры, герметизация.

Степень минерализации первых постоянных моляров (ППМ) находится в зависимости от качества антенатального и постнатального периода ребенка, времени прорезывания и качества гигиены. Созревание фиссур верхних моляров заканчивается через 4-6 лет, а нижних моляров - через 5-6 лет после прорезывания и зависит от индивидуального ухода за полостью рта, а также от

«культуры» употребления углеводов. Особое внимание детского стоматолога должно привлекать преждевременное прорезывание первых постоянных моляров у детей в возрасте 5-ти лет [1,С.9–12]. У таких детей, как правило, фиссуры имеют слабую минерализацию и имеют вид белых линий с размытыми очертаниями.

Иногда при преждевременном прорезывании или у детей с декомпенсированной формой кариеса вся жевательная поверхность ППМ имеют матовый цвет, что характеризует значительную недостаточность минерализации эмали этих зубов. Отсутствие мероприятий профилактики кариеса в отношении, преждеременно прорезавшихся и недостаточно минерализованных ППМ, способствует быстрому развитию кариеса и его осложнений в данных зубах[2,С. 424—434].

При выборе метода и материала для герметизации фиссур ППМ учитывались уровень гигиены полости рта и степень минерализации ППМ, а также исключение инвазивных мероприятий для сохранения одонтоглифики ППМ. Для достижения стимуляции минерализации и фторозависимого кариесстатического эффекта для герметизации фиссур ППМ использовали стеклоиономерный цемент (СИЦ) химического отверждения с низкой устойчивостью к истиранию (рис.1.).

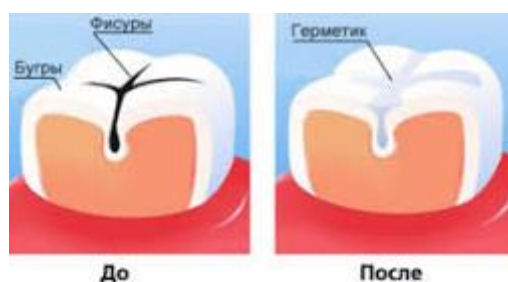

Рис.1. Герметизация фиссур

У 72 детей 5-6-ти лет на протяжении пяти лет оценивали эффективность герметизации ППМ путем применения СИЦ. Определили 3 клинических типа фиссур. В большинстве случаев преобладали ППМ с первым типом фиссур (62,4%), с характерным матовым цветом края фиссур или всей жевательной поверхности ППМ. Фиссуры ППМ второго и третьего типов определились в

соотношении 24,2 и 13,4 % соответственно. Зондирование всех типов фиссур проводили осторожно, тупым зондом для исключения повреждения эмали. При первом типе фиссур зондирование определяло шероховатую жевательную поверхность ППМ. При втором типе зонд проникал в фиссуру, но цвет ее не был изменен, что соответствовало «открытой» глубокой фиссуре. При третьем типе зонд не проникал в фиссуру, цвет ее не был изменен, или имелась пигментация.

Обязательно проводили разъяснение ребенку этапов подготовки и проведения процедуры. Герметизацию фиссур зубов проводили по стандартной методике применения СИЦ. При необходимости проводили проверку окклюзионных контактов, а через 24 часа — их шлифование и полирование. Высушивание эмали осуществляли струей воздуха из воздушного пистолета. Для ППМ с первым фиссур использовали СИЦ согласно методики с нанесением на всю жевательную поверхность тонким слоем после предварительной очистки зуба щеткой и пастой. В случаях второго и третьего типов фиссур применяли дополнительно ультразвуковую очистку перед аналогичным нанесением СИЦ.

Родители и дети получали исчерпывающую информацию о необходимости соблюдения гигиены полости рта и регулярных посещений (не реже 2 раз в году) с целью контроля качества герметизации.

В результате наблюдений через 4-5 лет в 54,2% случаев СИЦ на поверхностях ППМ полностью отсутствовал, кариозных изменений не было, фиссуры минерализованы и одонтоглифика ППМ сохранена.

В 30,5% случаев СИЦ сохранялся только в фиссурах, кариозных изменений поверхностей ППМ не было, одонтоглифика сохранена.

В 15,3% после герметизации ППМ в возрасте 5-6 лет была необходимость в замене СИЦ в фиссурах из-за пигментации и визуального изменения эмали вокруг герметика. Кариозный процесс фиссур в этих случаях был ограниченным и неглубоким, и чаще всего был связан с устойчивым нарушением гигиены полости рта ребенка.

В случаях преждевременного прорезывания ППМ поверхность зуба имеет сниженную минерализацию, что требует бережного отношения к ней. Максимальное сохранение тканей ППМ, исключение инвазивного вмешательства в ткани несформированного зуба возможно путем применения в качестве герметика стеклоиономерного цемента (СИЦ) химического отверждения с низкой устойчивостью к истиранию.

Данный способ герметизации, возможно, рекомендовать также детям, имеющим негативный опыт стоматологического лечения, а также детям с особенностями развития и неврологическими заболеваниями.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Хоменко Л. Герметизация фиссур как метод профилактики кариеса / Л. Хоменко, Е. Кононова // ДентАрт. — 1997. — № 1. — С. 9–12.
2. Кисельникова Л. П., Бояркина Е. С. // Детская терапевтическая стоматология. Национальное руководство. — М.: ГЭОТАР-Медиа, 2010. — С. 424—434.
3. Aleksejuniene J., Brondani M. A., Pattanaporn K., Brukiene V. // J Dent Educ. — 2010. — Vol. 74, № 9. — P. 951—960.
4. Beiruti N., Frencken J. E., van't Hof M. A., et al. // Caries Res. — 2006. — Vol. 40, №1. — P. 52—59.
5. Corona S. A., Borsatto M. C., Garcia L., et al. // Int. J. Paediatric Dent. — 2005. — Vol. 15, № 1. — P. 44—50.
6. Liu B. Y., Lo E. C. M., Chu C. H., Lin H. C. // JDR. — 2012. — Vol. 91, № 8. — P. 753—758.
7. Perdigo J., Sezinando A., Gomes G. // Quintessence International. — 2011. — Vol. 42, № 5. — P. 65—73.
8. Yengopal V., Mickenautsch S., Bezerra A. C., Leal S. C. // J Oral Sci. — 2009. — Vol. 51. — P. 373—382.

СПІВПРАЦЯ ЗДО ТА НУШ: НОВИЙ ЗМІСТ ОСВІТИ

Євич Марія Миколаївна

директор комунальний

заклад дошкільної освіти №22 (ясла - садок)

Вихователь - методист

Макаренко Лариса Леонідівна,

м. Покров, Дніпропетровська обл., Україна

Анотація: в проекті розроблена система роботи, спрямована на співпрацю між педагогами закладу дошкільної освіти і початкової школи щодо розвитку пізнавальних навичок вихованців, умінь самостійно конструювати свої знання, умінь орієнтуватися в інформаційному просторі, розвитку критичного мислення.

Ключові слова: нова українська школа, заклад дошкільної освіти.

Ключовим напрямом державної освітньої політики, що визначений Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, є забезпечення неперервності освіти, що трактується як взаємозв'язок, взаємоузгодженість і перспективність усіх її компонентів, зокрема, мети, змісту, методів, організаційних форм навчання на суміжних щаблях освіти.

Система неперервної освіти повинна носити державно-суспільний характер та забезпечувати, насамперед, наступність освітніх програм дошкільного закладу та школи, а саме: Базового компоненту дошкільної освіти і Державного стандарту початкової загальної освіти, Закону України «Про дошкільну освіту», Концепції «Нова українська школа».

Освітній заклад повинен йти в ногу з часом і постійно оновлюватись в умовах реформування системи освіти. Враховуючи, що кожен попередній етап життя створює передумови для наступного, тому справедливим є вислів, що

початкова школа виростає з дошкільця. Роль закладу дошкільньої освіти визначається як потребою підготовки дітей до навчання за чинними програмами, так і виявленими потенційними можливостями сучасних дітей до більш високого рівня інтелектуального розвитку.

Тому педагог розробила освітній проект «Співпраця ЗДО та НУШ: новий зміст освіти» на основі інтеграції освітніх ліній Базового компоненту дошкільньої освіти.

Мета проекту: спрямувати співпрацю на особистісно-орієнтовну модель навчання, розвиток критичного мислення у дітей, інтеграцію освітніх напрямків; розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб; формування загальнолюдських цінностей; підтримка життєвого оптимізму.

Очікуванні позитивні результати:

1. Здатність дитини до самореалізації, саморозвитку й самозбереження у сприятливому для розвитку предметно – ігровому середовищі дитячого садка.
2. Високий (достатній) рівень всебічно розвиненої компетентнісної особистості згідно з вимогами БКДО.
3. Високий (достатній) рівень розвитку базових якостей вихованця.
4. Сформованість у дитини практичних і життєво необхідних умінь жити в злагоді з однолітками групи, дорослими й самою собою.
5. Сформованість оптимістичного ставлення до шкільного навчання, віри у власні можливості.

Основні ідеї проекту:

- створити умови для формування у дітей старшого дошкільного віку «дошкільньої зрілості», як підґрунтя готовності дітей старшого дошкільного віку до шкільного життя;
- реалізувати спільні плани заходів щодо забезпечення наступності між закладом дошкільньої освіти та загальноосвітньою школою;

- розширити фахові знання педагогів.
- оновити предметно-розвивальне середовища в старших групах ЗДО.

Характеристика проекту: за домінуючою діяльністю: творчий. За тривалістю: середньої тривалості. За кількістю учасників: колективний. За характером контактів: у межах дитячого закладу та початкової школи.

Учасники та співучасники проекту: діти, батьки, вихователь, вчителі.

Мотиваційний етап

Мета: викликати у дітей бажання створити спільний освітній проект; виявляти ініціативу в спілкуванні з однолітками; розвивати дитячу зацікавленість та активність під час обговорення спільного задуму; здійснити діагностику знань та навичок з цієї теми; виховувати повагу до товаришів, формувати уявлення про шкільне навчання.

Вихователь: на електронну пошту групи «Пізнайко» надійшов лист від Буратіно. «Шановні, друзі. Мені скоро вже йти навчатися до школи. Але я ще не знаю як треба вести себе в школі, які речі потрібні для уроків, не вмію рахувати та читати. Можна я запишусь до Вашої групи і Ви мені допоможете навчитись всьому, що треба вміти в школі?».

Діти: Ми надішлемо запрошення для Буратіно. «Любий, Буратіно. Запрошуємо тебе до нашої групи «Пізнайко». Хочемо з тобою товаришувати, познайомимо з дитячим садочком та школою».

Вихователь: надійшло електронне повідомлення від Буратіно: «Я приймаю Ваше запрошення».

Дидактична вправа: «Знайомство».

Вирішення проблемної ситуації – який вигляд матиме дерево цілей?

Моделювання ситуації «Я, ти, він, вона – разом дружня група».

Мета: поглиблювати знання дітей про свою групу, культуру стосунків між дітьми, правила етикету; розвивати вміння проявляти почуття такту й глибокої поваги, доброзичливості один до одного; виховувати у дітей вміння поважати один одного.

Форми роботи: Подорож «Дорога добра». Ланцюжок чарівних слів «Компліменти». Вправа «Піраміда любові». Етикетна задача «Придумай гарний вчинок». Хвилинка роздуму «Що добре, а що погано». Акція «День добрих справ».

Інформаційний етап

Мета: сформувати систему знань, умінь і навичок, необхідних для реалізації

проекту; стимулювати активний пізнавальний інтерес до дитячого садка та

нової української школи, прагнення зайняти гідне місце у системі взаємовідносин із дорослими та однолітками; розвивати вміння розуміти різний характер та причини ставлення до дитини оточуючих; сформувати вміння дітей вчитися здобувати знання шляхом самостійних пошуків з різних інформаційних джерел: спілкування з дорослими, розгляд ілюстрацій, читання віршів, оповідань, вирішення проблемних ситуацій.

Дидактична вправа «Наша група – дружня родина».

Мета: формувати прагнення уникати конфліктів, налагоджувати стосунки, порозуміння, виявляти цікавість до готовності партнера до спілкування, спільної діяльності; розвивати дружні та товариські стосунки з дітьми; виховувати доброзичливість у взаєминах з однолітками.

Розвивальний простір: сюжетні картинки, різнокольорові фішки.

Методи і прийоми: гра «Закони взаємин», «Справжній друг».

Квест на тему: «Разом об'єднатися – веселіше гратися».

Мета: формувати у дітей навички спільної діяльності, прищеплювати бажання перебувати в колективі та розвивати здібність до співпраці, посилювати почуття згуртованості у групі.

Розвивальний простір: мапа і компас, квітки, мікрофон, сюжетні картинки, музична колонка, аркуш паперу, воскова свічка, фарби гуаш.

Методи і прийоми: вправа «Чарівна мапа», лего - конструювання «Місток дружби», вправа «Чарівний мікрофон», дидактична вправа «Добро серед людей», малювання свічкою.

Екскурсія до школи.

Мета: продовжувати наступність дошкільної та початкової освіти. Формувати мотиваційну готовність дошкільнят до навчання в школі. Познакомити дітей з їх майбутніми учителями, директором школи. Розширити уявлення про шкільні класи, медіатеку, бібліотеку, комп'ютерний клас, спортивну залу, ігрову кімнату, актовий зал, їдальню, урок.

Сюжетно – рольова гра «Нова українська школа».

Мета: поглибити знання дітей про особливості навчання в новій українській

школі. Сприяти свідомому відношенню до дотримання правил взаємодії в колективі. Навчати дітей реалізовувати та розвивати сюжет гри. Розширювати знання про професії дорослих в сфері освіти. Формувати бажання вчитися, пізнавати нове, розвивати навички читати, писати. Збагачувати словниковий запас дітей. Розвивати логічне мислення та дрібну моторику. Виховувати поважне ставлення до думки інших.

Інтегроване заняття. Тема: «Шкільне містечко»

Мета: Формувати вміння розв'язувати прості задачі на віднімання і додавання, розкласти число на два менших, співвідносити предмети, їх кількість з цифрами. Вчити орієнтуватися на площині аркуша паперу; складати план будівництва з використанням геометричних фігур, різних за величиною, формою, кольором. Продовжувати знайомити дітей з поняттями «економіка», «вигода», «інфляція», «гроші», «ціна», грошовими знаками. Активізувати в мовленні вихованців вживання слів: «ціна», «гроші», «товар», «гривня». Розвивати пам'ять, мислення, кмітливість.

Форми роботи: Бюро винаходів «Що я знаю про школу». Інтерв'ю «Школа – це...». Ланцюжок «Що я вмію...» Робота з мнемотаблицею «Шкільний клас». Моделювання ситуацій «Я дорослий».

Робота з батьками: Батьківські збори «На порозі школи». Тренінг для батьків «Від дошкільника до школяра». Ділова гра - практикум «Що? Де? Коли?». Вікторина для дітей та батьків «Екологічні стежинки дитячого садка». Зустріч батьків з майбутніми учителями «Сьогодні п'ятирічки, а завтра школярі».

Репродуктивний етап

Мета: закріпити уявлення дітей про працю дорослих у закладах освіти, продовжувати вчити аналізувати вчинки друзів; надати дітям можливість практично застосувати набуті знання, відбираючи серед них необхідні для вирішення нових, нестандартних ситуацій; розвивати пізнавальну активність дітей; виховувати в дітей чуйність і доброзичливість, милосердя і співчуття – риси, які допомагають формувати справжню Людину.

Екскурсія до Школи Робототехніки.

Мета: познайомити дітей з дизайном приміщення Школи Робототехніки. Формувати уявлення дошкільнят про «Комп'ютерну Країну» де мешкають справжні роботи, які вміють рухатися, охороняти будівлю, приносити користь оточуючим, є природно безпечними. Познайомити з 3D-принтером, лазерним станком, паяльним обладнанням, які задіяні для виготовлення цікавих моделей роботів. Розвивати інтерес до машин з розумними механізмами. Виховувати бажання використовувати комп'ютери не тільки для гри, а й для оволодіння програмами, які складають графічні малюнки, вчать конструювати.

Гурткова робота. Тема: «Мій друг – комп'ютер».

Мета: вчити пізнавати ярлик програми, гри на робочому столі. Навчати елементарним навичкам користування інструментами програми, елементарним знанням про програму, її призначення, виконання правил електронної гри. Виховувати самостійність, уважність, вміння виконувати завдання в парах.

Тема: LEGO - бюро «Будуємо новий дитячий садок».

Мета: навчати дітей основним прийомам та способам конструювання різних моделей з деталей конструктора LEGO; вчити обирати елементи для будівництва необхідної геометричної форми; формувати загальні вміння

виконувати завдання відповідно до поставленої мети; формувати уміння доводити розпочату роботу до кінця; розвивати дрібну моторику рук, формувати зорову координацію рухів; виховувати навички співпраці при роботі в групах.

Дидактична гра «Чарівний абакус».

Мета: познайомити з будовою рахівниць; закріпити поняття верхній ряд, нижній ряд. поняттями одиниці, десятки. Формувати вміння лічити на рахівницях за допомогою кісточок; розв'язувати нескладні приклади. Розвивати пам'ять, увагу, мислення.

Узагальнюючий етап

Мета: узагальнювати й систематизувати знання дітей, уміння, навички, набуті на попередніх етапах.

Інтегроване заняття за темою: «Театральна математика»

Мета: закріплювати і поглиблювати просторові уявлення; вміння рухатися у

визначеному напрямку, з'ясовувати місце перебування за заданою умовою; вчити визначати своє положення серед довколишніх предметів; ознайомлювати зі схемами - моделями просторового розміщення; лічбі на предметах розміщених хаотично; сприяти закріпленню навичок нескладних усних обчислень.

Розвивальний простір: дидактична гра «Складушки», килимки з гудзиками, картки з цифрами, картки з намальованими будиночками, набір аркушів з таблицями, квитки з намальованими крапками, ляльки для лялькового театру, намальовані класики.

Методи і прийоми: сюрпризний момент, головоломка «Складушки», ігрова вправа «Вмій рахувати», дидактична гра «Засели будиночок», дидактична вправа «Проклади стежку», вправа «Знайди відповідне місце», перегляд лялькової вистави для дітей за оповіданням В.Сухомлинського «Чому мама так хвалить?».

Відкритий перегляд інтегрованого заняття за темою: «Подорож Даринки Мандрівниці» за участю чителів і батьків.

Мета: Закріпити вміння орієнтуватися в сенсорних еталонах; у часі і просторі. Закріпити склад числа 7, використовуючи умовно-символічні зображення: викладати в пісочниці за допомогою пластикових кришечок голубого і червоного кольору. Вчити дітей відображати об'єкти довколишньої дійсності, використовуючи при цьому попередньо набутий досвід діяльності з конструктором LEGO, природним та штучним матеріалом. Будувати у пісочниці ігрове містечко за схемою. Закріпити вміння малювати на піску друковані літери та змінювати їх на інші шляхом додавання або витирання елементів. Закріпити знання про елементи петриківського розпису.

Методи і прийоми: дидактична гра «Що буває влітку», перехід через «Смугу перешкод», конструювання на піску ігрового містечка (технологія сендплей), дидактичні вправи: «Чарівні перетворення букв», «Живі букви», «Склад числа 7»; гра «Домалою квітку петриківським розписом» разом з батьками.

Відкритий перегляд інтегрованого заняття за темою: «Казковий дивосвіт» для вчителів і батьків.

Мета: Закріплювати знання про казки, вміння впізнавати їх за описом, схемою, піктограмою, коректурною таблицею та ознаками, які зустрічаються у казках. Вчити володіти діалогічним мовленням: ініціювати, продовжувати і завершувати діалог, використовуючи етикетну українську лексику, складати розповіді з власного досвіду, володіти формами мовленнєвого етикету відповідно до ситуації. Продовжувати розвивати мовленнєву компетентність дітей під час роботи з коректурними таблицями. Формувати вміння відповідати повними реченнями на запитання пошукового характеру. Розвивати вміння використовувати в реченні слова іменники, прикметники, дієслова.

Методи і прийоми: сюрпризний момент, лічилка, рухлива мовна гра «Колобок», вправа «Переплутані картинки» за коректурною таблицею, загадки, вправа «Казкова геометрія», вправа «Мозковий штурм», дидактична

гра «Розплутай казку» за методом ТРВЗ, вправа «Друдли», ІКТ технології, проблемно-пошукові запитання, вправа «Павутинка» з використанням інтерактивного методу «Мікрофон», драматизація казки.

Робота з педагогами:

1. Методичний батл за участю педагогів ЗДО та вчителів школи з теми: «Наступність у роботі дитячого садка та початкової школи в умовах впровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти».

2. Спільне методичне об'єднання з педагогами ДНЗ та початкової школи «Школа і дошкільний заклад – дві суміжні ланки в системі освіти».

Творчий етап

Мета: розвивати пізнавальну активність, творчу уяву, логічне мислення і культуру; викликати бажання створити власні казки; виховувати інтерес до виконання спільного завдання.

Тема: Створення анімаційної казки за оповіданням В. Сухомлинського «Петрик, собака й кошеня». (Технологія воркшоп)

Мета: Вчити створювати художні образи різними засобами і техніками, усвідомлювати себе активним учасником ігрової діяльності; виявляти творчість, імпровізацію. Розвивати бажання брати участь в інсценуванні оповідання В. Сухомлинського. Закріпити знання дітей про способи керування комп'ютером за допомогою клавіатури, «миші», та елементарні прийоми роботи з комп'ютером. Виховувати працелюбність, відповідальність, організованість.

Розвивальний простір: ілюстрації до оповідання В.Сухомлинського «Петрик, собака та кошеня», пластилін, дощечки, стеки; **магнітний конструктор**, конструктор – липучка (Bunchems).

Методи та прийоми: дидактична гра «Скажи навпаки», переказ оповідання за допомогою мнемотаблиць, бесіда за змістом оповідання, заохочення, показ прийомів виконання роботи.

Вікторина «Клуб знавців».

Мета: розширювати знання дітей про пріоритети загальнолюдських цінностей: справедливості, чесності, доброти, поваги; узагальнити знання з теми «Мій дитячий садок»: значення дитячого садка для дітей; закріпити професії людей, які в ньому працюють. Вчити орієнтуватися у часі, вміти довільно в потрібний момент відтворювати знання, легко і швидко використовувати їх у різних видах діяльності.

Розвивальний простір: художні твори, казки, ілюстрації «Оціни вчинок»,

конструктори, олівці, папір.

Методи і прийоми: картки до гри «Оціни вчинок», відповіді на запитання вихователя графічним зображенням на папері, конструювання.

Майстер – клас «Калейдоскоп казок»

Тема: Виготовлення театральних ляльок із вживаних речей

Мета: розвивати інтерес до читання художньої літератури; формувати вміння вигадувати нові варіанти казок за допомогою введення заміників за методикою Л. Фесюкової; вчити дітей використовувати вживані речі як, головний матеріал для створення театральних образів; виховувати естетичний смак.

Театралізована розвага за участю учнів школи: «Свято казки».

Мета: формувати розуміння змісту театралізованого дійства, образу персонажа. Вчити розуміти зміст вистави, театральні образи; порівнювати вчинки персонажів зі своїми власними та вчинками однолітків, оцінювати їх. Вправляти в умінні своєчасно вступати у колективну драматизацію. Закріплювати навички монологічного та діалогічного мовлення.

Рефлексивно – оцінювальний етап.

Мета: виховувати бажання слухати товаришів, бути старанним, чемним. Розвивати пам'ять, зв'язне мовлення; здійснити подорож в минуле; перевірити здатність кожної дитини оцінювати самого себе; створювати практичну необхідність у використанні набутих знань та навичок, умови для вияву дитячої творчості.

Подорож в минуле під час якої пригадали:

- З чого все почалося?
- Що було заплановано?
- Які придумали «дерева цілей?»
- Які ставили завдання?

Пригадати в які ігри грали , що нового дізналися.

Підведення підсумків.

Вручення нагород:

За працьовитість та старанність; за оригінальну поробку; за активну участь у всіх завданнях; за найкращий малюнок; за творчість; за наполегливість; за значний вклад у спільну справу; за відповідальне ставлення до спільної справи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. –1999. – 59с.
2. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». - 2017. – С.163 - 234

ФОБІЇ: ВИДИ, УМОВИ ПРОЯВУ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Євстратов Микола Вікторович

спеціаліст I категорії, викладач

Комунальний заклад «Бердянський медичний фаховий коледж»

Запорізької обласної ради

м. Бердянськ, Україна

Анотація: У статті узагальнено актуальність проблеми виникнення фобій, проаналізовано види, умови прояву та шляхи подолання фобій, виявлено найбільш поширені фобії, з'ясовано основні причини виникнення страхів і фобій у студентів і їх зміни з віком. Наголошено, що причини фобій носять системний характер. Встановлено, що фобії відрізняються за віковими категоріями, що пов'язано із зникненням одних і появою нових.

Ключові слова: фобія, страхи, причини фобій, класифікація фобій, підходи в лікуванні фобій, здоров'я, студенти.

Вступ. У зв'язку із збільшенням темпу життя, нестабільністю в суспільстві та невизначеністю у майбутньому, у людей з'являються фобії різної етіології. Фобії явище неприємне. У світовій статистиці, звичайна «норма тривожності» складає 15%, зокрема, в ближньому зарубіжжі 60-75%. У Німеччині, за даними досліджень, близько 15% людей страждають лише епізодичними страхами і 50% фобією. Психіатри налічують безліч різних фобій, до них схильні 4% дорослого населення нашої планети [1; 2]. Фобії можуть змінити людину до невпізнання, змусити любити чи ненавидіти, і, навіть, довести до самогубства. Хто не відчував у дитинстві різні страхи? Дитина боїться зайти в темну кімнату, оскільки нажахана сутінками. Проходить час, і ці страхи зникають назавжди, але, на жаль, з'являються нові. Страх перед

іспитами, страх бути покинутим або тяжко захворіти – мільйони людей відчують подібні почуття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вченими накопичено достатній досвід з проблем виникнення фобій та страхів. Ґрунтовні дослідження актуальних проблем виникнення фобій здійснили Д. Барлоу (питання психічних розладів), Р. Лемещук (динаміка соціальних страхів сучасних підлітків), І. Погорелов, С. Сезін (актуальні проблеми психіатрії і наркології) та інші вчені. Важливими є роботи, в яких висвітлено механізм розвитку стресу, окреслено напрями медико-психологічної допомоги при стресових розладах (К. Бабов, А. Гоженко, І. Пінчук) та інших вчених. Дослідження слугують підґрунтям для більш точного та глибокого розуміння проблеми виникнення фобій, страхів та засобів їх подолання.

Мета дослідження: виявити найбільш поширені фобії, з'ясувати основні причини виникнення страхів і фобій у студентів і їх зміни з віком.

Завдання дослідження: вивчити біологічну, медичну, психолого-педагогічну літературу з обраної теми; провести соціальне опитування та проаналізувати його.

Методи дослідження: збір інформації, вивчення науково-методичної літератури; анкетування, аналіз, узагальнення.

Результати та дискусії. Проаналізуємо поняття «фобія», з'ясуємо відмінності страху і фобії. Фобії така ж проблема сучасності, як і наркоманія, соціальне сирітство та злочинство. Фобія – це ірраціональний, інтенсивний і постійний страх, що виникає під час певних ситуацій, дій, або спогляданні на тварин, людей тощо. Дослідники зауважують, що страх і фобія з одного боку, схожі поняття, а з іншого, мають певні відмінності, оскільки слово фобія в перекладі з грецького означає страх. Ця думка потребує уточнення, оскільки страх – це більш широке поняття, ніж фобія. Якщо страхом називається психологічний стан, викликаний реальною чи надуманою небезпекою, то фобія – це один з видів страху, що характеризується сильним емоційним напруженням і часто не піддається логічному поясненню. Фобія завжди

пов'язана з наявністю певного подразника – об'єкта чи явища, вид або навіть згадка про який викликає у людини панічний жах [3]. Отже, головною ознакою фобії є величезне бажання у будь-який спосіб уникнути небезпеки чи подразника, який викликає почуття страху. У зв'язку з цим, необхідно вивчити види фобій.

Вчені поділяють фобії на декілька основних видів: соціальні фобії – острах соціальних ситуацій; агорафобія – страх відкритого простору й натовпу, страх виявитися в пастці в неминучому місці або ситуації; страх опинитися в ситуації, з якої негайна втеча не представляється можливою, або в якій допомога не буде доступною. Розрізняють специфічні фобії – страх перед конкретним об'єктом (наприклад, страх змій). Специфічні, в свою чергу, поділяються на: 1) фобії природного середовища – острах блискавок, води, шторму, негоди; 2) побоювання тварин: страх перед гризунами, зміями, павуками, медузами тощо; 3) медичні побоювання пов'язані з острахом крові, болю, втручань, лікування у стоматолога, наявність хвороб тощо; ситуативні: острах літаків, мостів, залишити будинок, водити машину тощо [1; 3].

Розглянемо причини виникнення фобій. У сучасній науці домінують так звані біопсихосоціальні уявлення про психічні порушення, в тому числі про фобії. Слово «біопсихосоціальний» складається з трьох частин, які і відображають основні причини фобічних розладів [3]. Таким чином, фобія виникає внаслідок спільного впливу трьох факторів: біологічного, психологічного та соціального, які взаємодіють між собою, посилюючи або послаблюючи важіль кожного, тому біопсихосоціальні моделі називають системними.

Біологічні причини фобій складні і пов'язані з біохімічними особливостями роботи мозку; зокрема, важлива роль в регуляції збудження в мозку відводиться так званій ГАМК (гамма-аміномасляній кислоті). ГАМК – це нейротрансміттер (речовина, за допомогою якого передаються імпульси між нейронами), який чинить заспокійливу дію на нервову систему. Таким чином, у людей, схильних до реакцій страху, спостерігається недостатність ГАМК, що

може бути пов'язано з генетичними причинами, а також з тривалим стресом або впливом токсичних речовин.

Необхідно зауважити, що одна лише біологічна вразливість не може привести до розвитку фобії. Психологічні причини фобій описуються представниками різних психологічних шкіл по-своєму [1]. Соціальні причини, як правило, пов'язані з пережитими психотравмуючими і стресовими ситуаціями, які можуть спровокувати розвиток фобій (укушення собаки в дитинстві, перенесена важка хвороба, повідомлення в ЗМІ про високий ризик онкологічних і серцево-судинних захворювань) [4]. Отже, ці пускові стимули можуть запустити розвиток фобії тільки при наявності схильностей з боку біологічних і психологічних особливостей конкретної людини. Таким чином, причини фобій носять системний характер.

Розглянемо більш детально механізм розвитку фобій та їх прояви. Люди з фобіями відчують симптоми, пов'язані зі страхом, коли вони піддаються впливу об'єкта або ситуації, яких вони бояться. Загальні фобії і страхи включають страх закритих місць, висоти, комах, змій, лікарів тощо. Проте, людина може страждати на фобії навіть через невеликий вплив. Більшість фобій розвиваються в дитинстві, але вони можуть розвинутися і у дорослих людей. Спостерігаються емоційні та фізичні симптоми. Симптоми, які проявляються, коли людину охоплюють тривога і страх, можуть змінюватися від легкого страху до паніки. Як правило, чим ближче людина до об'єкта або ситуації, тим інтенсивніше страх. Отже, загальні ознаки та симптоми фобії такі: задишка або відчуття задухи, посилене або прискорене серцебиття, біль і дискомфорт у грудях, тремтіння і тремор, посилене потовиділення, нудота, запаморочення або непритомність, страх втратити контроль або збожеволіти, страх смерті, оніміння або поколювання в різних частинах тіла, відчуття жару або холоду.

Наведемо приклад найпоширеніших фобій серед українців. Сучасна статистика говорить, що приблизно 70% українців мають фобії, а решта 30% – не зізнаються в цьому. Безпричинні страхи останнім часом займають високі

показники в переліку причин, що провокують хвороби серця, судин і навіть виразок. Психологи виділили найпоширеніші фобії українців: трипанофобія – це страх ін'єкцій і голок (переважна більшість тих, у кого є цей страх, не включають його в список фобій і не намагаються дати йому назву, адже страх голок здається нормальною реакцією на медичні маніпуляції; проте лікарі та психологи вже давно виділили цей страх в фобію); монофобія – або побоювання залишитися на самоті (вона буває двох видів – нехайна, коли людина відчуває необхідність вийти в люди або терміново комусь написати в соціальних мережах, і хронічна – пов'язана зі страхом розставання з коханою людиною або неможливістю знайти людину для створення сім'ї); страх павуків – арахнофобія (складно знайти людину, яка б не намагалася піти куди подальше побачивши цих створінь; на відміну від багатьох інших, ця фобія часто не має каталізатора – травмуючого досвіду в минулому, вона з'являється сама по собі приблизно у 6 з 10 осіб); танатофобія або страх смерті (більшою чи меншою мірою практично всі люди на землі вважають світ небезпечним, відповідно бояться надзвичайних ситуацій) [1; 2; 3]. Такі страхи і фобії часто заважають нам у житті. Острах висоти, глибини і швидкості ніколи не дає можливості зважитися на екстремальні вчинки. Страх перед новим і невідомим часто змушує людину залишатися на місці замість того, щоб йти вперед і розвиватися, відкриваючи двері новим можливостям. Важливо, щоб людина знаходила у собі сили почати боротися зі своїми фобіями.

Нажаль є такі пацієнти, у яких фобії настільки дивні, що пораду, як з ними боротися, може дати тільки професійний психолог. Ми знайшли декілька фобій, що не мають підґрунтя для остраху: **іміджофобія** – страх бути неправильно зрозумілим, використовуючи смайлики або стікери; **декстрофобія** – страх предметів, розташованих праворуч від хворого; **омфалофобія** – страх перед пупками; **погонофобія** – страх перед бородами; **акрібофобія** – нав'язливий страх не зрозуміти сенс прочитаного; **пунктумофобія** – острах отримати повідомлення з крапкою в кінці; **селфіфобія** – страх поганого селфі; **ігнорофобія** – страх перед тим, що повідомлення переглянули, але не відповіли

на нього; **хайрофобія** – страх засміятися у неналежній ситуації (наприклад, на похоронах). Отже, існує багато різновидів фобій, які обов'язково потрібно лікувати.

Розглянемо підходи в лікуванні фобій. Ефективність лікування залежить від людини й типу фобії. Найпоширенішим є процес лікування, коли пацієнт піддається впливу об'єкта страху для того, щоб допомогти йому перебороти свої страхи[2]. Одним з видів такого лікування, є вплив ситуації, у якій пацієнт зіштовхується з об'єктом страху на тривалий термін, без можливості уникнути його. Мета цього методу полягає в тому, щоб допомогти людині зустрітися вічна-віч зі своїм страхом і зрозуміти, що об'єкт побоювання не шкодить йому. Найефективнішим є лікування фобії з лікарем. Лікар довго і докладно розмовляє з пацієнтом, намагаючись встановити причини ірраціонального страху. Якщо це вдається половина справи вже зроблена, і лікування фобії може обмежитися десятьма сеансами психотерапії. Якщо появи страху немає ніяких видимих причин (що трапляється набагато частіше), то призначають медикаменти. Лікують хворих фобією зазвичай амбулаторно і досить довго, як правило, успішно. Крім професійної допомоги лікаря, психолога, є багато стратегій самопомоги, які можна використовувати, щоб подолати фобії і страх: методи релаксації, глибоке дихання, медитація, засоби фізичної реабілітації. При регулярній практиці розвивається здатність швидко заспокоюватися. Використовувати ці методи потрібно, коли людина опиняється в ситуації, що викликає фобію.

Нами проведено дослідження на наявність фобій у студентів та викладачів «Бердянського медичного фахового коледжу». Об'єктом дослідження є студенти Комунального закладу «Бердянський медичний фаховий коледж» Запорізької обласної ради. Предметом дослідження: є статистичні дані, соціальне опитування.

Було проведено порівняльний аналіз статистичних даних щодо гендерної приналежності та вікових категорій групи 1Ф9-1 (рис. 1).

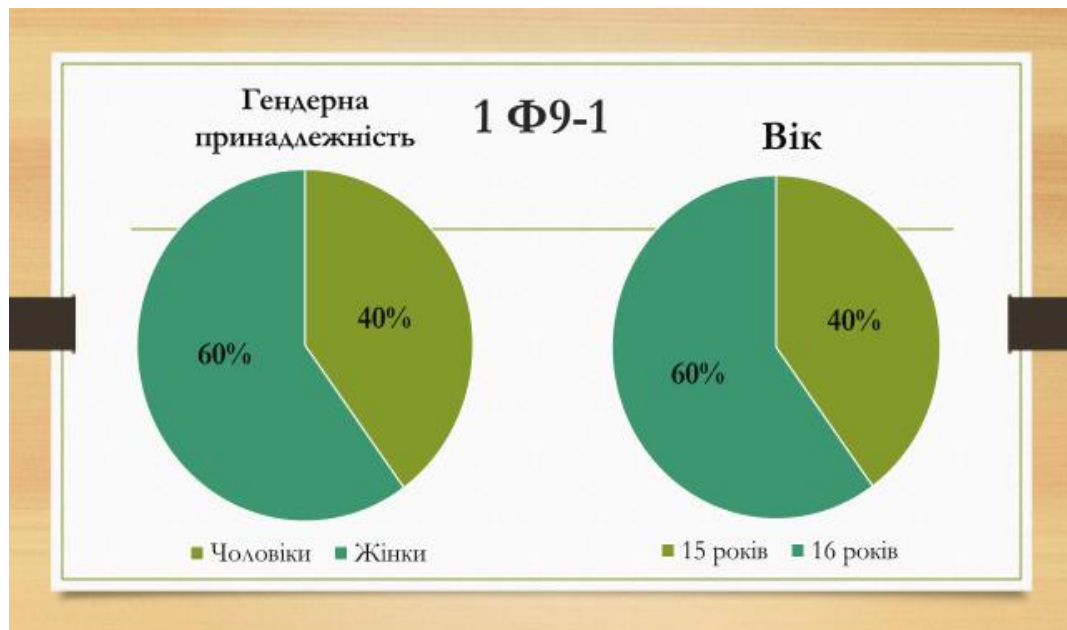

Рис. 1 Гендерна приналежність 1Ф9-1

Також проаналізовано результати гендерної приналежності та вікових категорій групи 4 МС-9 (рис. 2) під час виникнення фобій.

Рис. 2 Гендерна приналежність 4 МС-9

Результати дослідження свідчать, що в обох групах переважає відсоток жіночої статі. Встановлено, що 30% це арахнофобія, 20% – темнота, 15% – фобію викликають комахи, причиною фобій у 5% є висота, змії, закритий простір (рис. 3).

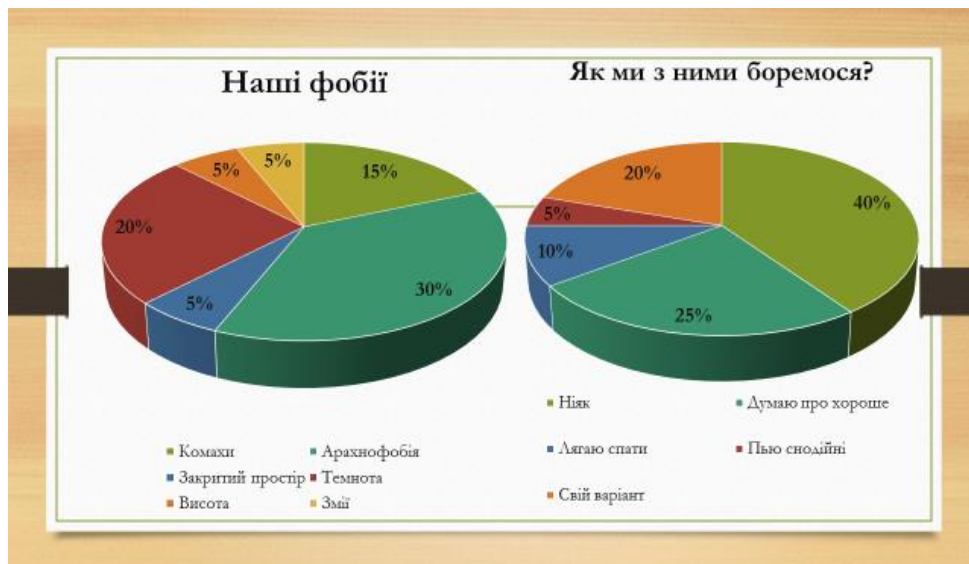

Рис. 3 Розподіл фобій 1Ф9-1

Під час дослідження визначено способи боротьби з фобіями (рис. 4).

Рис. 4 Способи боротьби з фобіями

Респонденти відповіли наступним чином: 29% – ніяк не вирішують проблему виникнення фобії, 17% вбачають боротьбу з фобією під час позитивних думок «про хороше», 13% п'ють снодійні препарати тощо, 4% лягають спати (рис. 4).

Рис. 5 Варіанти прояву фобій

Рис. 6 Прояв фобій

Аналізуючи статистичні дані, ми бачимо, що відносно вікових категорій, деякі фобії відрізняються. Так, у респондентів групи 1Ф9-1 найбільшу кількість займають: арахнофобія, ніктофобія та інсектофобія, в той час, як у респондентів групи 4МС-9: інсектофобія, акрофобія та клаустрофобія. Боротьба з фобіями у груп спільна, вони зазвичай під час нападу думають «про хороше» або нічого не роблять. Отже, звертаємо увагу, що фобія проявляється в усіх однаково – це мурашки по шкірі, тремор та панічних страх (рис. 5). Але здобувачі освіти, які

навчаються на першому курсі відмітили перші прояви у ранньому віці, а четвертий курс навпаки під час певної події (рис. 6).

Висновки. Таким чином, більшість студентів мають фобії, переважно це представники жіночої статі. Встановлено, що фобії відрізняються за віковими категоріями, а виникнення фобій пов'язано із зникненням одних і появою нових. Боротьба з фобіями у студентів обмежується думками «про хороше». Виявлено, що фобії носять різноманітний характер, але їх прояв у перших і четвертих курсів не має суттєвих розбіжностей. Всі здобувачі освіти не вважають свої фобії спадковими. При цьому прояви фобій у представників першого курсу почались у ранньому віці, а на четвертому курсі переважають фобії, що з'явилися під час певної події.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Клиническое руководство по психическим расстройствам / Под ред. Д. Барлоу. 3-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 912 с.
2. Лемешук Р. В. Динаміка соціальних страхів сучасних підлітків / Р. В. Лемешук // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – №12. – С. 34–44.
3. Медсестринство в психіатрії і наркології: Підручник для мед. ВНЗ I—III р.а. — 3-тє вид., випр. Затверджено МОЗ / Погорєлов І.І., Сезін С.Ю. — К., 2018. — 352 с.
4. Стрес і людина: медико-психологічна допомога при стресових розладах : метод. посіб. / за ред. І.Я.Пінчук, К.Д. Бабова, А.І. Гоженка. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2014. – 92 с.

УДК 340. 115: 343. 347.

ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ДОНОРСТВА ТА ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

Юрик Ілля Сергійович

студент IV курсу медичного факультету № 1

Давидов Павло Григорович

кандидат філософських наук, доцент

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Анотація: у статті досліджуються правові аспекти регулювання таких розділів медицини як донорство та трансплантологія в Україні, порівняння української моделі врегулювання питання трансплантології з моделями провідних країн світу. Особлива увага приділена посмертному донорству та необхідності переходу від моделі згоди до моделі припущеної загальної згоди.

Ключові слова: трансплантація, прижиттєве донорство, посмертний донор, «донор-труп», кримінальна відповідальність, злочин, інформована згода, правомірність, закон, реципієнт, донор-реципієнт.

Постановка проблеми. Стан здоров'я населення потребує використання новітніх медико-біологічних методів. Трансплантологія є саме тією галуззю науки і практики, що активно застосовується у світі для тих пацієнтів, яких неможливо вилікувати іншими методами. Сфера трансплантації донорських органів та інших анатомічних матеріалів розвивається швидкими темпами, тому потребує чіткого правового регулювання.

Актуальність теми дослідження. Досягнення науково-технічного прогресу, значні соціально-економічні зміни в житті, привели до дослідження морально-етичних принципів і норм суспільного життя. Лікарям усіх спеціальностей слід знати медико-етичні і правові аспекти трансплантології.

Особливу увагу в наш час викликає питання трансплантації органів з живих донорів. В цих умовах розвиток високих технологій хірургічної техніки і медицини екстремальних станів створили основу для потужного розвитку донорства та трансплантології. В той самий час законодавчо-правова база не ідеальна, що призводить до правових колізій в біотичних питаннях донорства та трансплантології, забору та пересадки органів.

Основна проблема полягає в тому, що сфера регулювання є новою, нечітко визначеною та ускладнюється тим, що відсутні єдині міжнародні стандарти щодо донорства та трансплантології. Більшість норм міжнародного характеру мають рекомендаційний, загальний характер та визначають цю сферу внутрішньодержавним вибором кожної країни. Тому аналіз поняття донорства і трансплантації, їх види та особливості законодавчого регулювання кожного з них є нагальною проблемою сучасної юриспруденції.

Питання прав пацієнта на сьогодні активно досліджується в наукових джерелах. Більшість проблем розглядають з погляду галузевого правознавства. Однак розгляд проблеми донорства та трансплантології має ще багато невирішених практичних та правових проблем.

Мета роботи: мета та завдання статті полягають в аналізі правового регулювання таких сфер як донорство і трансплантологія, визначення ключових моментів реалізації прав пацієнтів у вказаних областях медицини, а також висвітлення основних правових проблем у цій сфері та шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу: Медичне право має широкий спектр проблемних питань, які потребують прийняття змін до чинного законодавства шляхом як створення спеціальних законів, так й імплементації вже чинних законодавчих норм. Розробка проекту закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» № 2427-VIII від 17.05.2018 року (далі – Закон) потребувало порівняльного аналізу розвитку української трансплантології з досвідом країн Європи у цій сфері. Даний аналіз призвів до виявлення потреби українського суспільства у врегулюванні відносин щодо донорства, а також потребу в появі Єдиної Державної Інформаційної Системи

Трансплантації та реалізації безпосередньої діяльності трансплант-координаторами, що й було передбачено чинним законом.

Так, на початку 2019 року набув чинності даний Закон [1], який врегульовує нові для України суспільні відносини, що стосуються донорства, зокрема, посмертного, тобто від «донора-трупа». Як зазначено в Законі, це «померла особа, щодо якої в установленому цим Законом порядку отримано згоду на вилучення з її тіла анатомічних матеріалів для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів».

Можна виділити такі основні проблеми посмертного донорства в Україні як: недостатньо чітка правова визначеність понятійно-категоріального апарату та механізму застосування презумпції згоди та незгоди; відсутність, а відтак і необхідність, створення реєстру реципієнтів; критичний рівень державного фінансування цієї галузі медицини; недостатнє висвітлення даної теми зі сторони держави і, як наслідок, необхідність суспільства у сфері донорства органів. Зазначений перелік питань не є вичерпним, а тому потребує комплексного законодавчого, наукового та медичного підходів.

Сьогодні у розвинених країнах світу трансплантація органів стала основою лікування багатьох хвороб. У світі з кожним роком зростає нестача донорських органів, через це потрібно наголосити на нормативному забезпеченню реалізації операцій із застосуванням трупних анатомічних матеріалів. Внаслідок цього за 2018 рік питання трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів від людини, котра померла, все більше з'являється серед дискусій вчених, зокрема, таких як Азаров М., Брюховецька М., Герц А., Мусієнко А., Новицька М., що працювали над даною темою. Ці суперечки пов'язані з відсутністю спеціальних наукових досліджень, які неупереджено й об'єктивно описують правовий аспект посмертного донорства.

Також, не менш важливим, залишаються питання соціального, морально-етичного та релігійного аспектів. Зокрема, у світі щороку констатується зростаючий дефіцит донорських органів, але українці бояться та цураються донорства, на відміну від країн Європи. Особливо сюди можна віднести

православних, які вважають втручання в тіло померлої людини насильством та навіть вандалізмом. Але й тут є видимий прогрес, оскільки чинний Закон підтримала Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО), анонсувавши це на своєму офіційному інтернет-представництві. Посмертне донорство стало розглядатись як спосіб благодійності, жертвовності з боку донора стосовно тієї людини, яка може отримати цю допомогу [8].

Байдужість процвітає допоки людина не зіткнеться з проблемою нагальної заміни органу у неї чи її близьких. Люди забувають, що завдяки трансплантації вдалося врятувати сотні тисяч життів і значно поліпшити якість життя, в країнах, де така медична практика має юридичне підґрунтя. Тому головним завданням держави на даному етапі є реалізувати просвітницьку функцію через висвітлення позитивних аспектів донорства, адже людина, яка бажає стати донором, може врятувати декілька хворих, що потребують заміни певного органу. Не даремно Мусієнко А.В. зазначає, що основною проблемою дефіциту органів в Україні є бездіяльність державної політики в галузі трансплантації [5, с. 62].

Заступник Міністра охорони здоров'я Олександр Лінчевський з цієї теми наголосив: «Трансплантація – це цивілізаційна проблема. Суспільство повинне бути готове до свідомого донорства, до розуміння того, що наші органи після нашої смерті можуть врятувати комусь життя. Тому вкрай важливою є адекватна комунікація цієї проблеми в суспільстві, нам потрібно нарешті почати говорити про справді важливі речі: Чи готові ми бути в списку потенційних донорів? Чи готові ми надати дозвіл на забір у нашого родича органів для трансплантації? Кожен повинен дати собі відповіді на ці запитання» [10].

Наприклад, у Республіці Білорусь за період після прийняття закону про трансплантацію, згідно з яким діє презумпція згоди на посмертне донорство, кількість трансплантацій збільшилася в 40 разів. При цьому не було жодного прецеденту (скандалу чи карної справи), а Білорусь вийшла на 9-те місце у світі за кількістю подібних операцій. Одна пересадка органу у Білорусі коштує від 60 тисяч доларів. В Україні на ці кошти можна було б допомогти 30-40 пацієнтам [11].

За словами директора ДУ «Інститут серця МОЗ України Бориса Тодурова в рейтингу країн за кількістю операцій: на 1-му місці перебуває Іспанія, де проводять близько 35 трансплантацій органів на 1 млн. мешканців. В Австрії, Бельгії та Португалії – 30 таких операцій на 1 млн. мешканців, у Франції та Фінляндії – 25, в Італії – 20, натомість в Україні – 0! Значущих досягнень у сфері трансплантології вдалося досягти Республіці Білорусь, як зазначалось вище. Країни, що займають провідні позиції з трансплантації органів, мають досить велику підтримку церкви, особливо це стосується Іспанії, де католицька церква всіляко підтримує донорство [4].

Враховуючи досвід зазначених країн варто акцентувати на тому, що питання впровадження трансплантології, окрім прозорого правового механізму реалізації потребують також інформаційної підготовки населення, що може бути реалізовано через просвітницькі заходи з боку медиків та юристів, а також шляхом висвітлення процедури здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією, яка значно мінімізує зловживання в цій сфері.

Більше того, ще за часів закону про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини, що передував чинному Закону протягом 2012 – 2014 рр. було виявлено основні проблеми розвитку трансплантаційної служби України, серед яких виділяли, зокрема, наявність у ЗМІ необ'єктивної інформації про діяльність даної служби та неадаптованість до соціального середовища положень тогочасного закону [6, с. 33]. Тож викладена вище проблематика щодо інформування населення з питань нового законодавства з питань трансплантації не є новою.

Повертаючись до українського законодавства, акцентувати потрібно, на тому, що власне в Україні була проведена медична реформа, в ході якої 17 травня 2018 року Верховна Рада ухвалила законопроект «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», де «за» проголосувало 255 депутатів, а 19 червня 2018 року президент України Петро Порошенко підписав даний закон. До цього моменту в Україні трансплантацію здійснювали, спираючись на прийнятий в 1999 р. Закон України «Про трансплантацію органів

та інших анатомічних матеріалів», положення якого передбачали, що для пересадки органів потрібна згода або самого донора, або ж його родичів. Фахівці стверджують, що родинне донорство не вирішує проблеми, адже лише незначний відсоток родичів можуть стати донорами. Зрештою, трансплантація серця, легень, підшлункової залози можуть бути виконані лише від померлої людини. В цілому огляд наукової доктрини засвідчує, що проблема цивільно-правового регулювання донорства, зокрема, посмертного не піддавалися системному аналізу та комплексному дослідженню, однак дані правовідносини потребують законодавчого підґрунтя, особливо в частині укладення договорів.

Не даремно Брюховецька М. С. зазначає, що «застосування договірної регулювання зазначених правовідносин є важливим для чіткого правового регулювання й захисту прав та інтересів членів сім'ї померлого, медичних працівників, реципієнтів, а також попередження правопорушень у сфері донорства в цілому» [2, с. 119].

Окрім цього, новий закон передбачає появу нової професії трансплант-координаторів і створення реєстру реципієнтів – Єдиної державної інформаційної системи трансплантації (далі – ЄДІСТ). Реципієнти з донорами мають вноситись до даного реєстру. Наразі оприлюднено проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Єдину державну інформаційну систему трансплантації», однак його ще не затверджено. Більш того, порядок та умови її фінансування, що затверджується Кабінетом Міністрів України, досі не прийнято, програмне забезпечення для ЄДІСТ також ще не написане [7, с. 133].

Також немає відповідних кадрів трансплант-координаторів, що підбирають пару донор-реципієнт, перевіряють письмові згоди або ж незгоди або ж питають у родичів про забір органів у померлої людини, якщо заяви написаної за життя пацієнтом немає. Хоча, з лютого 2019 року МОЗУ затвердив навчання та набір кадрів на професію трансплант-координаторів [9].

Навіть за часів старого законодавства фахівці-практики УБОЗ МВС України наголошували, що однією з нагальних проблем, які виникають під

час виявлення та розкриття злочинів у сфері незаконної торгівлі органами або тканинами людини є, в першу чергу, відсутність єдиної інформаційної бази щодо реципієнтів і донорів, які проживають на території України [6, с. 34].

Більше того, виходячи зі змісту звіту Рахункової палати України про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, виділених МОЗ України для лікування громадян України за кордоном та відповідного йому рішення від 26.01.2016 р. № 1-2 та враховуючи попередній досвід з невжиття МОЗ заходів зі створення державної інформаційної системи трансплантації, що суперечило на той момент вимогам чинного законодавства свідчить про потребу взяття на особливий контроль питання створення та функціонування нового реєстру – ЄДІСТ.

Треба зазначити, що прийняття Закону є однією з вимог адаптації національного законодавства до європейських стандартів, зокрема, йдеться про Директиву Комісії №2006/86/ЄС. Так, виходячи з плану заходів Міністерства охорони здоров'я України на 2018 рік з виконання Угоди про асоціацію між Україною, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, на МОЗ покладено такі завдання: 1) приведення у відповідність з нормами ЄС ліцензійних умов і процедур ліцензування та акредитації установ, що працюють із тканинами і клітинами людини; 2) встановлення вимог до діяльності (в тому числі технічних) щодо придбання, отримання, тестування, обробки, зберігання і розподілу тканин і клітин людини відповідно до стандартів ЄС; 3) створення механізму відстеження переміщення тканин та клітин від донора до реципієнта та навпаки; 4) впровадження механізму моніторингу та обміну інформацією щодо негативних явищ та реакцій, пов'язаних із трансплантацією клітин і тканин людини.

Повертаючись до специфіки реалізації посмертного донорства зазначимо, що підставами виникнення пов'язаних з цим явищем правовідносин є наявність складного юридичного факту. Слід зауважити, що це має бути не один юридичний факт, а певна їх сукупність. Такі підстави можна розділити на дві групи – медичні та юридичні [3, с. 215-216].

Проаналізувавши чинний Закон можна дійти висновку, що до списку підстав, спричинених медичними показаннями належать: хвороба від живого організму, якому пересаджують різними методами клітини, тканини, органи від донора; загибель донора. До юридичних підстав належать: надання згоди особи за життя або членів її родини після смерті; у випадку застосування презумпції згоди, відсутність заперечення особи за життя або членів сім'ї після її смерті.

В нашій державі наразі використовується поняття «поінформована згода» чи «презумпція незгоди». За останньою юридичною моделлю передбачається, що донор за життя має право написати заяву на випадок смерті про схвалення чи незгоду на використання певних своїх органів. У тому випадку, коли особа не висловила свою згоду на трансплантацію органів за життя, під цим вважається, що вона не згодна на донорство. Також дозвіл можуть надати й родичі особи, визначені законом, а саме: дружина або чоловік, родичі, які до смерті проживали разом з особою, законні представники недієздатних, неповнолітніх і особи з обмеженою дієздатністю.

Однак, рідні померлого часто відмовляють у посмертній трансплантації. Серед причин відмови можна виокремити наступні: перебування у психологічно тяжкому стані; відмова вірити у смерть близької людини; страх брати відповідальність на себе; релігійні погляди тощо. Після прийняття закону, чи не найпершою дискусійною темою була «чорна» трансплантація. Серед населення є поширеним дискурс, що новоприйнятий закон легалізує раніше неможливий процес незаконного продажу органів у країні та закордон. Закон не досконалий, але вбивство людей заради органів він ніяк не узаконював, хоча б з тих міркувань, що даний закон діє на принципах гуманності, передбачених ст. 4 даного Закону. До того ж, Законом передбачено окремий розділ, що стосується соціального захисту живого донора та відповідальність за порушення законодавства про трансплантацію. Однак, через такий негативний медійний дискурс гальмується розвиток вітчизняної хірургії і зменшується кількість бажаючих взяти участь у добровільному донорстві. Тому для прогресу сучасної трансплантації в країні, держава має попіклуватися про розвіювання подібних міфів і заохочення українців

до донорства, в тому числі, через передбачення заходів заохочення потенційних та реальних донорів, наприклад, шляхом надання можливості санаторно-курортного лікування на безоплатній основі.

Висновок: Виходячи з вищевказаного, в законодавстві України прослідковується тенденція відсутності формування чіткого механізму для отримання згоди від потенційного донора. До того ж, необхідно запровадити спеціальну систему захисту Єдиної державної інформаційної системи трансплантації. Також необхідно застосовувати заходи стимулювання донорства, наприклад, передбачивши в законодавстві певні переваги при наданні медичної допомоги за життя, додаткові відпустки, грошові виплати, лікування в санаторіях тощо. Разом з цим в людей має бути можливість свідомо робити свій вибір з питань посмертної трансплантології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 р. № 2427-VIII. URL: Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19> (дата звернення: 02.03.2019).

2. Брюховецька М.С. Загальна характеристика договірного регулювання посмертного донорства. Право і Безпека. 2017. № 3. С. 117-120. URL:http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Pib_2017_3_23

3. Герц А. А. Договірні зобов'язання у сфері надання медичних послуг : автореф. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2016. С. 215-216. URL:http://idpnan.org.ua/files/gerts-a.a.-dogovirni-zobov_yazannya-u-sferi-nadannya-medichnih-poslug-_d_.pdf

4. Донорство органів: чи відчують українці зміни у законодавстві? Провідне онлайн-видання України для фахівців в області фармації та медицини. 2016. Вип. 32 (1053). Режим доступу: URL: <https://www.apteka.ua/article/382159>

5. Мусієнко А. Теоретичні аспекти правового регулювання вилучення донорських органів та тканин людини в Україні. Вісник Київського

національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки. 2012. Вип. 93. С. 61–63.

6. Невзоров І. Л., Азаров М. Ю. Актуальні проблеми подолання нелегальної трансплантології в контексті боротьби з організованою злочинністю. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією. Теорія і практика. 2014. № 1. С. 32-36.

7. Новицька М. Основні зміни до законодавства України у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людині. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 9. С.132-137. Режим доступу: URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/25.pdf>

8. Парламент підтримав позицію ВРЦіРО щодо обов'язкової згоди на трансплантацію. Всеукраїнська Рада Церков і Релігійних Організацій : офіційне інтернет представництво. Режим доступу: URL: <http://vrciro.org.ua/ua/statements/537-uccro-parliament-transplantation-human-organs>

9. Перша група майбутніх трансплант-координаторів розпочала навчання. Міністерство охорони здоров'я України. 2019. Режим доступу: URL: <http://moz.gov.ua/article/news/persha-grupa-majbutnih-transplant-koordinativ-rozpochala-navchannja>

10. Проблеми та перспективи розвитку системи трансплантації в Україні: що заважає рятувати тисячі українців за допомогою трансплантації? Міністерство охорони здоров'я України. URL: <http://moz.gov.ua/article/news/problemi-ta-perspektivi-rozvitku-sistemi-transplantacii-v-ukraini-scho-zavazhae-rjativati-tisjachi-ukrainciv-za-dopomogoj-transplantacii>

11. Стасенко Т. Передова світова практика трансплантації органів і регенеративної медицини. “Український медичний часопис». 2017. Вип. 4(120). Режим доступу: URL: <https://www.umj.com.ua/article/112058/peredova-svitova-praktika-transplantatsiyi-organiv-i-regenerativnoyi-meditcini>

ПСИХОПРОФІЛАКТИЧНИЙ АСПЕКТ МУЗИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Юсіфова Анна Азізівна

магістр психології, практичний психолог
Комунальний заклад "Херсонський фаховий коледж
музичного мистецтва" Херсонської обласної ради;
викладач вищої категорії з класу "фортепіано"
Дитяча музична школа №1
м. Херсон, Україна

Анотація: Ця стаття розкриває позитивний вплив музичних занять, а саме різноманітних дисциплін, які входять до програми дитячих музичних шкіл. Розглядаються різні види музичної діяльності та їх вплив на психічні процеси, розвиток психологічних властивостей особистості, мотиваційно-потребної сфери, морально-ціннісних якостей, особливі умови спілкування, формування та розвиток особистості. Наводяться результати досліджень, які підтверджують можливість зміни емоційного стану під впливом музики, що розкриває психокоригуючі та психотерапевтичні можливості музики. У статті відстоюється думка, що музика є не лише засобом естетичного розвитку особистості, а й передумовою психологічного розвантаження, формування саногенного мислення, розвитку креативності, що значно підвищує адаптивні можливості особистості.

Ключові слова: саногенне мислення, компенсаторно-профілактична функція, музичне діяння, музикотерапія, музична психопрофілактика, музична діяльність, розвантаження емотивної сфери.

У ході музичних занять, за розмаїттям музичних стилів і жанрів, за вибором технічних складностей, за аналізом структурних побудов, фактурного викладення, інтонаційної і динамічної насиченості твору, за побудовою

музичного образу і підготовкою до відповідальних виступів нерідко залишається поза увагою той факт, що заняття музикою можуть опинитися просто корисними для психоемоційної сфери особистості і для психіки у цілому, тобто музика здатна здійснювати так зване саногенне або благотворне діяння.

Як відомо, саногенне мислення є більш гнучким порівняно зі звичайним. Йому властиво руйнувати жорсткі психічні структури, що виражаються найчастіше у прогнозуванні лише однієї моделі поведінки, як реакції на певну ситуацію, що склалася. Природно такі структури ускладнюють адаптацію до різних життєвих обставин. Наслідком чого є стрес, пов'язаний з бурною реакцією організму, мобілізацією внутрішніх ресурсів і, можливо, наступного виснаження організму внаслідок високої міри напруження у стресовій ситуації або тривалого часу діяння стресогенних чинників. Нажаль, за думкою вчених, більшість людей відрізняються патогенним способом мислення, противагою йому є саногенне мислення, що дозволяє покращити власне здоров'я і максимально ефективно адаптувати психіку людини до вимог оточуючої дійсності. Журналісти стверджують, що довгожителю притаманний саме саногенний спосіб мислення, і висновок напрашується сам собою [1].

Існує вірогідність переходу жорстких психічних структур відображення, властивих патогенному мисленню, у невротичні порушення, які «характеризуються появою домінантного, ригідного емоційного ядра...», що викривляє «всю систему емоцій», укріплюючи застійні афекти і невротичні оцінки [2, с.266].

В. Рожнов і А. Свешніков, аналізуючи підходи В. Вундта і Дж. Дьюї, констатують факт наявності двох рівнів мислення: першого – так званого асоціативного, континуального потоку, найбільш тісно пов'язаного з емоційно-оцінними процесами, що здійснюють величезний вплив на всю мисленнєву діяльність людини, і другого – рефлексивних дискретних процесів формально-логічного мислення.

При невротичних станах процес порушенням відображення оточуючої дійсності, як правило, розпочинається з порушення емоційних реакцій, які змінюють функціонування континуального мисленнєвого потоку. Можливо порушення структури емоційно-почуттєвої системи і, як наслідок сприймання оточуючого і образного уявлення про світ.

Художній же образ, будучи складним почуттєво-системним комплексом, може визвати необхідну емоційну відповідь і порушити невротичну динаміку [2, с. 258-259].

Крім порушення невротичних зв'язків, витвори мистецтва можуть виконувати компенсаторно-профілактичну функцію, створюючи суб'єктивний образ, модель світу для проробки конфліктних переживань. Музична терапія, а тим більше, музична психопрофілактика, засновується не лише на симптомах, дефектах, нервових розладах або хворобах. Вона спирається на людське «можу», на розкриття індивідуальних можливостей, на зростання і креативність. Г. Лоос належать слова: «Музична терапія породжує не лише похмурі акорди і скарги-страждання; вона пробуджує душевні сили, радість, посмішки, мужність почуттів і прагнення до ніжності» [3, с. 17].

Чому ж саме музика?.. Музиканти, психологи і нейрофізіологи вважають вуха «нашою брамою до світу». Звісно, 80 відсотків інформації із зовнішнього світу ми отримуємо за допомогою зорового аналізатора. Але клітини мозку, що відповідають за слух, реагують на збудження у 10 млн. разів більш слабке, ніж при передачі інформації про дотик до шкіри. Найбільш цінним є те, що слух діє набагато сильніше на наш емоційний стан, ніж зір. За словами Г.-Г. Декера-Фойгта, «музика стикається з нашими органами чуттів набагато раніше, ніж будь-який інший збудник». Подібна «понадчутливість» генетично обумовлена: у ті далекі часи, коли на землі мешкали мисливці і здобувачі, які суперничали у силі і вправності з дикими тваринами, виживання забезпечував лише той канал, який отримував сигнали небезпеки навіть уві сні [3, с. 24-25].

В останній час стала розповсюдженою ідея про те, що слух починає функціонувати іще до народження. Французький лікар і музикотерапевт

А. Томатіс вважає вуха важливим психоемоційним органом людини, завдяки якому здійснюється зв'язок зі світом. Адже, наприклад, кожен з нас вже до моменту народження почув усього-навсього приблизно 26 млн. ударів материнського серця [3, с. 29].

Дитина, яка зберігає на підсвідомому рівні образи пам'яті пренатального періоду та враження раннього дитинства, включається до музичної діяльності і її особистість зазнає потужного впливу розвиваючих чинників.

Музика є потужним засобом впливу на психіку людини. Впливаючи на емотивну сферу, вона удосконалює, ніби "відшліфовує" динаміку психічних процесів, таких як сприйняття, уявлення, мислення, пам'ять; істотно впливає на зосередження, розподілення, переключення уваги. Музичне діяння, будучи залежним від психологічних властивостей особистості, таких як темперамент, характер, здібності, впливає на психічні стани. Як вид мистецтва, являючи собою одну з форм відображення буття, вона сприяє творчому переусвідомленню всього, що відбувається, а отже, новому відображенню оточуючої дійсності, здійснюючи вплив на формування свідомості. Задіюючи мотиваційно-потребну сферу, музика стимулює включення людини до художньої діяльності. Розвиваючи творчі здібності, вона виховує творчий підхід до розв'язання життєвих проблем. Маючи властивість до перетворення індивідуальних емоцій на колективні емоції, переживання багатьох людей, відіграє суспільну роль, підносячи спілкування на вищий, суспільний рівень. Духовно діючи на особистість людини, музика розвиває систему моральних цінностей, удосконалюючи її помисли, ідеї та прагнення.

Протягом ХХ століття у науці склалися добрі традиції щодо музичної психології. Дійсно наукове за своєю сутністю вивчення музичних здібностей було започатковане видатним психологом Б.М. Тепловим. Погляд на особистість музиканта, на особливості його творчого шляху, тонкощі особливостей музичної діяльності та особливості педагогічної практики, що були пройняті глибоким психологізмом, відображені у працях Л.А. Баренбойма, О.Б. Гольденвейзера, К.Н. Ігумнова, Г.Г. Нейгауза, Л.В. Ніколаєва.

Особливостям музичного розвитку дитини та віковим аспектам опанування музичною діяльністю присвячені дослідження Н.О. Ветлугіної, А.Д. Артоболевської, С.І. Науменко, К.В. Тарасової, А.Л. Готсдінера. Про різні аспекти формування творчого портрета музиканта-виконавця та особливості його творчого зростання, виконавську манеру, роботи над музичними творами та ін. ідеться у працях Г.М. Ципіна, Л.В. Баланчівадзе, Л.Л. Бочкарьова, Д.К. Кірнарської, М.Л. Слонімського, Ю.О. Цагареллі. В.В. Петрушин вивчає психотерапевтичні можливості музики та використання цього способу діяння в підготовці музиканта-виконавця. Д.К. Кірнарській належить спроба нового пошуку структури музичної обдарованості з використанням найновітніх досягнень сучасної психології.

Серед видів музичної діяльності визначають сприймання музики (як її називає Н.О. Ветлугіна) або музично-слухову діяльність (за Л.Л. Бочкарьовим), музичне виконавство, музично-пізнавальну діяльність, також Н.О. Ветлугіна визначає як окремий вид творчу продуктивну діяльність, до якої в іншій літературі додають і виконавство; Л.Л. Бочкарьов виокремлює композиторську творчість, а в музично-методичній літературі визначається ще й суспільно-корисна діяльність [4; 5].

Діяльність слухання музики здійснюється на двох рівнях: перцептивному, пов'язаному зі сприйманням музики, та апперцептивному, пов'язаному з її представленням. Музично-пізнавальною діяльністю є засвоєння нотної грамоти, особливостей музичної мови, усвідомлення та відтворення музики, що розширюючи кругозір музиканта, який навчається, розвиває його здібності та удосконалює виконавські навички. Головним чином музично-пізнавальна діяльність стимулює музично-слуховий і музично-мисленнєвий розвиток. Суспільно-корисна діяльність - своєрідна форма свідомої творчої діяльності, що полягає у пропаганді музичного мистецтва. Творення музики - форма музичної діяльності, яка має за мету створення нових образів на основі творчого імпровізаційного підходу до вже сформованих музичних знань, умінь і навичок. Основним завданням композиторської діяльності є пошук змісту та

форми. Це створення художньо цінного образу, втілення його в адекватну, ефективну для сприйняття форму, враховуючи умови символічної функції музичних знаків, які підлягатимуть неодноразовому "розкодуванню" виконавцями і слухачами. Музично-виконавська діяльність є різновидом практичної діяльності. "Жодне мистецтво, мабуть, не знає такої прямої залежності від виконавця, ніж мистецтво музики. Музика народжується лише в момент "доторкання" до неї виконавця, коли оживають німі нотні знаки і музичний твір переходить з графічного стану до мистецтва, що звучить" [6, с. 173].

Участь дитини в різних видах діяльності (групові заняття з теоретичних дисциплін, хорові репетиції, участь у збірних концертах) сприяє розвитку спілкування з однолітками, з викладачами, з дітьми іншого віку. Участь у концертах і фестивалях, успіхи на конкурсах допомагають підвищенню самооцінки учнів, хоча немало зусиль спрямовується на формування адекватного самосприйняття.

Стосовно психодіагностичного аспекту, можна зазначити, що робота над тим, або іншим музичним твором пов'язана з усвідомленням певної образної сфери, розміркуванням над розгортанням змістовної лінії, над логікою почуттів (як це парадоксально не звучить), над закономірностями і художніми засобами, над стильовими особливостями, у разі чого неможливо залишити поза увагою особистість виконавця, особливості її емоційно-почуттєвої сфери, характерологічні, психодинамічні якості, ціннісні орієнтації, чому сприяє ситуація індивідуальних занять. Отже, можна сказати, що в музичному творі передається стан особистості з її турботами, хвилюваннями, переживаннями, уподобаннями, прагненнями, ідеями, помислами. Музичні образи являють собою своєрідний проєктивний матеріал, що транслює особистість виконавця, надаючи певної інформації для висновків психолога. Наприклад, у дослідженнях, проведених за допомогою модифікованого для дітей 16-факторного опитувальника Р. Кеттелла [7, с. 227-255], було з'ясовано, що сміливі, екстравертовані, впевнені у собі підлітки з низьким рівнем

поміркованості надають перевагу радісній, життєвостверджуючій темі 40-ї симфонії В.А. Моцарта; песимісти з низьким рівнем самоконтролю, підвищеною нервовою напруженістю обирають лірико-драматичний 2-й концерт С.В. Рахманінова для фортепіано с оркестром; діти з високим рівнем нервової напруженості, залежності від оточуючих, невпевнені в собі, з підвищеною мрійністю, низьким рівнем самоконтролю, схильні до сумлінності надають перевагу споглядально-розсудливій Хоральній прелюдії І.С. Баха; сміливі, невпевнені в собі песимісти з низьким рівнем поміркованості обирають лірично-сумний шопенівський вальс; несміливі песимісти та емоційно збудливі інтроверти зупиняють свій вибір на піднесеній 9-й симфонії Л. Бетховена. Але іноді учень музичної школи, подолавши технічні труднощі, пов'язані з вивченням музичного твору, все ж таки залишається "в тіні", виконуючи лише необхідні методичні вказівки та "не вкладаючи душу" у своє виконання. Це може свідчити або про нерозвиненість необхідних для цього почуттів, або про стратегію уникнення, що також є інформативним для психолога-консультанта. Цікаво, що іноді для обирання індивідуально конгруентної сфери почуттів виконавця залучався тестовий психодіагностичний інструментарій, а іноді музичні уподобання та особливості музикальних переживань передували традиційній діагностиці, яка лише підтверджувала передбачення, зроблені на підставі "музичних висновків".

Залучення дитини до різних видів музичної діяльності сприяє тому, що учень осягає велику кількість творів різних епох, стилів, характеру, формує його музичну культуру, смаки, здійснює своєрідний "пошук себе", надає можливості оцінити різні характери та настрої і знайти неповторні свої, що безпосередньо пов'язано з формуванням особистості. Окрім того, виконання і прослуховування різнохарактерних творів є засобом "розрядки" емоційної сфери та зняття напруги.

Можливість звільнення від негативних емоцій за допомогою музики є важливим засобом розвантаження емотивної сфери. Одна з досліджуваних, Юлія С. (14 р.), таким чином змальовувала подібне явище, розповідаючи про

свої враження під час слухання музики: "Я бачила картину природи... У мене найчастіше з музикою пов'язана природа... Я немов би йшла темним, дрімучим лісом. Мені було неприємно, але я все-таки йшла. Та потім я вийшла на сонячну галявину з квітами". Після з'ясування подібної символіки було виявлено, що досліджувана мала на увазі саме звільнення від неприємного.

Наші дослідження підтверджують можливість зняття тривожності заспокійливою музикою, відреагування негативних переживань за допомогою емоційно насиченого музичного твору, підвищення емоційного тону та напруження музикою збудливого характеру. Це свідчить на користь використання музики з психокоригуючою метою. Крім того, можливе використання її в якості супроводу психолого-консультаційного процесу як складової комплексу арт-терапії, як корекційно-розвиваючі музично-тренінгові заняття тощо.

Досвід роботи засвідчує, що умови дитячих музичних шкіл можна ефективно використовувати на благо учасників навчально-мистецького процесу і суспільства загалом, адже юні музиканти - це наше майбутнє. Обраний напрям має перспективи, адже мистецтво є потужним засобом формування, удосконалення здорової особистості.

Якщо проаналізувати хід історичного розвитку, то ХХ століття, як жоден з інших, характеризується зміщенням інтересів у бік психічного здоров'я особистості. Ці ідеї є ведучими у творчості А. Адлера, Е. Фромма, А. Маслоу, К. Роджерса та ін. І саме ХХ ст. дарує людству «музику розірваних ритмів», какофонію алеаторики і серійної техніки, завиваюче-глісандові засоби музичної виразності і невизначеності кластерних співзвуч. Складається враження, що саме у ХХ ст. патогенний та саногенний стан психіки знайшли своє образне вираження у музичних звуках. Мистецтвознавці називають це «поляризацією людського та антилюдського начал», яке набуло у ХХ ст. вселенських масштабів.

Невипадково на зламі ХХ ст. з його катаклізмами та світовими потрясіннями, в цю епоху повального нарцисизма та з безкінечними стресами,

тиском конкуренції, переоцінкою усього раціонального і прагненням досягнути успіху будь-якою ціною одним з найпоширених захворювань стають неврози, що називаються у зарубіжній літературі burn out, або «хвороба перегорілої душі».

Але дивна річ! Музика сама знаходить рятівні звуки! Адже музична емоція, яка з'явилася колись на зорі людства і поступово перетворилася на складне музично-естетичне почуття, призвана рятувати і удосконалювати людину, гідно виконує свою шляхетну місію, рятуючи і удосконалюючи цей світ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шенкман С. Юрий Орлов. Саногенное мышление и здоровье / Путь к себе. - 1992. - №3. - Электронный ресурс: <http://www.paralife.narod.ru/>
2. Руководство по психотерапии / Под ред. В.Е. Рожнова. - Ташкент: Медицина, 1985. - 720 с.
3. Введение в музыкотерапию / Под ред. Г.Г. Декер-Фойгт. – СПб.: Питер, 2003. - 208 с.
4. Ветлугина Н.А. Музыкальное развитие ребенка. - М.: Просвещение, 1968. - 415 с.
5. Бочкарев Л.Л. Психология музыкальной деятельности. - М.: Классика-XXI, 2008. - 350 с.
6. Коган П.П. Вместе с музыкантами. - М.: Сов. композитор, 1986. - 271 с.
7. Немов Р.С. Психология. Кн. 3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое с элементами математической статистики. - М.: Владос, 2001. - 630 с.